

MUZEUL JUDEȚEAN "ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

ANUARUL MUZEULUI JUDEȚEAN
"ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI
XXVIII-XXIX
VOL. I

2007-2008

MUZEUL JUDEȚEAN “ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

**ACTA MOLDAVIAE
MERIDIONALIS**

XXVIII-XXIX

1

2007-2008

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactori: **CONSTANTIN POPESCU**, IOAN MANCAȘ,
VIORICA ZGUTTA

Secretar de redacție: LAURENȚIU CHIRIAC

Colegiul de redacție: MARIAN ANTONIU, ALBERT GRECU,
CIPRIAN LAZANU, MARIA MARTINESCU, OANA
RUSU,
MIHAI ȘELARU, ADRIANA ȚIBULCĂ

Tehnoredactare: LIVIU PREUTU-GRIGORE

Orice corespondență se va adresa Muzeului „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui, telefon/fax: 0235-311626, e-mail: museumvs@yahoo.com; museumvs@easynet.ro

Toute correspondance sera envoyée à l'adresse: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui – Roumanie, tel/fax: 0235/311626, e-mail: museumvs@yahoo.com; museumvs@easynet.ro

Richten Sie bitte jedwelche Korrespondenz an die Adresse: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui - Roumănen, tel./fax: 0235/311626, e-mail: museumvs@yahoo.com; museumvs@easynet.ro

Please send any mail to the following adress: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui - Romania, tel./fax: 0235/311626, e-mail: museumvs@yahoo.com; museumvs@easynet.ro

Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui nu își asumă răspunderea pentru conținutul articolelor publicate, aceasta aparținând în totalitate autorilor. În acest sens, rugăm colaboratorii noștri să trimită materialele redactate după normele științifice și numai în format electronic.

ISSN 0257 - 7372

Editată de Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

ABREVIERI – ABREVIATIONS – ABBREVIATIONS – ABKÜRZUNGEN

- AARMSI = Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București.
- ACMI = Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.
- Acta Arch.* = *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Budapesta.
- ActaMM* = *Acta Moldaviae Meridionalis* - Anuarul Muzeului Județean “Ștefan cel Mare” Vaslui, Vaslui.
- AEH = Anuarul Eparhiei Hușilor, Editura Episcopiei Huși, Huși.
- AER = Anuarul Eparhiei Romanului, Editura Episcopiei Romanului, Roman.
- AGA = Anuarul de geografie și antropogeografie, București.
- AIIAI = Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A. D. Xenopol” Iași, Iași.
- AIIN = Anuarul Institutului de Istorie Național Cluj, Cluj - Napoca.
- AN - DJ Vaslui = Arhivele Naționale - Direcția Județeană Vaslui.
- AN - DMB = Arhivele Naționale - Direcția Municipiului București.
- Antonovici Iacov,
Doc. Bârlădene = *Documente bârlădene*, vol. I - V, Bârlad - Huși, 1911-1926.
- ArhMedie = Arheologia Medievală, Uniunea Arheologilor Medieviști, Reșița.
- ArhMold = Arheologia Moldovei, Institutul de Arheologie Iași, București.
- ArheologijaS* = *Arheologija Sofia*. Institutul de Arheologie și Academia de Științe, Sofia.
- ArhStBuc = Arhivele Statului București.
- ArhStIași = Arhivele Statului Iași.
- AT* = *Ars Transilvaniae*, Revista Institutului Național de Istorie și Artă, Cluj.
- Balcania* = *Balcania* - Revista Institutului de Studii Balcanice, București.
- BCMI = Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

- BEH = Buletinul Episcopiei Huși, Editura Episcopiei Huși, Huși.
- Bibl Acad Rom. = Biblioteca Academiei Române, București.
- BMI = Buletinul Monumentelor Istorice, București, Direcția Monumentelor Istorice, 1970-1975 și 1990-2002 (serie nouă).
- BOR = Biserica Ortodoxă Română, Patriarhia Română, București.
- BR = Buciumul român, București.
- BSNR = Buletinul Societății Numismatice Române.
- București* = *București - Revista Muzeului și Pinacotecii Municipiului București*.
- Carpica* = *Carpica - Muzeul de Istorie "Iulian Antonescu" Bacău, Bacău*.
- Călători străini...* = *Călători străini despre Țările Române*, vol. I - IX, coordonator Maria Holban, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1968-1996.
- CDM = *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului - București, vol. I - V, Arhivele Statului București, 1957 - 1975*.
- CI = Cercetări istorice, Complexul Național Muzeal "Moldova" Iași, Iași.
- CL = Convorbiri literare, Iași.
- Crisia = *Crisia - Culegere de Materiale și Studii*, Muzeul Crișurilor, Oradea.
- CSMP = Comisia Superioară a Monumentelor Publice, București.
- Dacia NS* = *Dacia, Nouvelle Serie. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne*, Buc. *Danubius* = *Danubius - Muzeul de Istorie Galați, Galați*.
- DIR, A,* = *Documente privind istoria României, A. Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625)*, 11 volume, București, Editura Academiei, 1951 - 1995.
- DJAN Vaslui = Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Vaslui.
- DR = Documente răzășești, Bârlad, 1932-1934.
- DRH, A,* = *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. I - XXIII, București, Editura Academiei Române, 1968 - 1996.
- FMIL = Foaie pentru minte, inimă și literatură, București.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

- FTJVs = Fond Tribunalul Județului Vaslui.
- GB = Glasul Bisericii, Mitropolia Olteniei, Craiova.
- Ghibănescu Gh.,
- Surete și izvoade* = *Surete și izvoade*, vol. I - XXV, Iași - Huși, 1906 - 1933.
- GM = Glasul monahilor, Mitropolia Română, București.
- Hierasus* = *Hierasus* - Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani.
- II = Însemnări ieșene, Iași.
- IN = Ion Neculce, Buletinul Muzeului Municipal Iași, Iași.
- Iorga N.,
- Stud. și doc.* = *Studii și documente cu privire la Istoria Românilor*, 34 volume, București - Vălenii de Munte, 1906 - 1916.
- JL = Junimea literară, Iași.
- MA = Mitropolia Ardealului, Editura Mitropoliei Ardealului, Cluj-Napoca.
- Materiale* = *Materiale și cercetări arheologice*, București.
- MC = Miron Costin, Bârlad.
- MCA - DA = Ministerul Cultelor și Artelor - Departamentul Artelor.
- MCIP = Ministerul Culturii și Instrucțiunii Publice.
- MemAntiq = *Memoria Antiquitatis. Acta Musei Petrodavensis*, Piatra Neamț.
- MI = Magazin istoric, București.
- MIA = Monumente Istorice și de Artă, București.
- MMS = Mitropolia Moldovei și Sucevei, Revista Mitropoliei Moldovei, Iași.
- MNIR = Muzeul Național de Istorie a României, București.
- MO = Mitropolia Olteniei, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova.
- Pontica = *Pontica. Acta Musei Tomitani*, Constanța.
- PT = Păstorul Tutovei, Bârlad.
- RA = Revista arhivelor, București.
- RESEE = *Revue des Études Sud-Est Européennes*, București.
- RI = *Revista Istorică București*, 1974-1979
<http://www.istoric.ro> <http://www.muzeuvaslui.ro>

-
- RIR = Revista istorică română, București, 1915-1946..
- SAI = Studii și articole de istorie, București.
- SCI = Studii și cercetări istorice, Institutul de Istorie "A.D. Xenopol" Iași, Iași.
- SCIA = Studii și cercetări de istoria artei, București.
- SCIV(A) = Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie), București.
- SCN = Studii și cercetări de numismatică, București.
- SCSI = Studii și cercetări științifice de istorie, Iași.
- SMIM = Studii și materiale de istorie medie, București.
- ST = Studii teologice, Sibiu.

S U M A R

STUDII ȘI CERCETĂRI ISTORICE

VICU MERLAN – <i>Evoluția habitatului uman din depresiunea Hușilor. De la paleolitic până la sfârșitul eneoliticului</i>	1
MARIN ROTARU, LAURENȚIU CHIRIAC, CRISTIAN ONEL, FLORIN VARVARA, LAURENȚIU URSACHI – <i>Săpăturile arheologice de la Igești - „Scândureni”, comuna Blăgești, județul Vaslui (campania 2007)</i>	12
SERGIU HAIMOVICI, DIANA MĂRIUCA VORNICU – <i>Studiu arheozoologic referitor la resturile de faună găsite în așezarea precucuteniană de la Isaiia - „Balta Popii” (campania 2008)</i>	24
SERGIU HAIMOVICI, DIANA MĂRIUCA VORNICU – <i>Caracterizarea unor resturi paleofaunistice provenite din așezarea de la Crețești, punctul „La intersecție” (județul Vaslui) aparținând Cucutenianului AB</i>	31
MARIN ROTARU – <i>Gropile pentru provizii - depozite sigure de hrană</i>	40
SERGIU CONSTANTIN ENEA – <i>Simboluri eneolitice ale puterii și statutului social. Despre sceptrele de piatră</i>	44
ANCA-DIANA POPESCU, RADU BĂJENARU – <i>Mormântul colectiv din perioada timpurie a Epocii Bronzului de la Costișa (jud. Neamț)</i>	63
RUXANDRA MAXIM ALAIBA, GEORGETA MIU, SIMINA STANC – <i>Șantierul arheologic Gara Banca – „Șapte Case”. Morminte</i>	81
MARIN ROTARU, LAURENȚIU CHIRIAC, CRISTIAN ONEL, FLORIN VARVARA – <i>Punctul arheologic „Movila Pescarului II” din satul Pogănești, comuna Stănilești, județul Vaslui (II)</i>	95
PAUL CIUBOTARU – <i>Considerații privind „cățeei de vatră” descoperiți la Poiana – Piroboridava</i>	120
VICU MERLAN – <i>Noi descoperiri arheologice în zona Hușilor (2007)</i>	124
VALENTIN MARIN – <i>Scurte considerații privind arta funerară din Dobrogea romană (secolele I-III d. Hr.)</i>	140
VASILE MARINOIU – <i>Complexul de fortificații romane de la Bumbesti – Jiu</i>	170
MARIN ROTARU, CRISTIAN ONEL – <i>Cercetările arheologice în așezări din secolele V-XV din partea de sud-est a județului Vaslui</i>	184

OLIMPIU MANUEL GLODARENCO – <i>Studiu privind relațiile dintre statul român-bulgar și arealul dobrogean</i>	202
ANDREEA ATANASIU CROITORU – <i>Domnitorii moldoveni și politica pontică</i>	212
IGOR SAVA – <i>Domeniul mănăstiresc în Țara Moldovei în anii 1398-1457</i>	220
GHEORGHE CLAPA – <i>Despre cel mai important centru apicol din Moldova medievală</i>	234
GHEORGHE CLAPA – <i>Țara de Jos în epoca lui Ștefan cel Mare și Sfânt (1457-1504)</i>	242
GHEORGHE RADU – <i>Ștefan cel Mare și Sfânt în documente nemțene. 550 de ani de la urcarea pe tronul Moldovei</i>	252
GHEORGHE CLAPA – <i>Cultura vasluiană în timpul lui Ștefan cel Mare și Sfânt</i>	255
VIOREL ȚIBULEAC, LAURENȚIU CHIRIAC – <i>Noi date despre ocolul domnesc al târgului Vaslui (1491). Localizarea toponimicului „Fântâna Stanciului”</i>	264
GHEORGHE BACIU – <i>O dispută istoriografică: mănăstirea Corbu și/sau mănăstirea Lipovăț?</i>	269
LAURENȚIU CHIRIAC – <i>Noi date privind schitul Strâmba (Cetățuia), județul Vaslui</i>	283
COSTIN CLIT – <i>Contribuții la istoricul schitului Ghireasca</i>	290
COSTIN CLIT – <i>Schitul Averești</i>	351
GHEORGHE CLAPA – <i>Rășcoala lui Mihalcea Hâncul (1671-1672) - cea mai însemnată mișcare de acest fel din istoria medievală a Moldovei</i>	379
MARIAN CERU – <i>Clerul din fostul ținut Tutova în secolele XVII-XVIII. Între credința populară și disciplina ecleziastică</i>	387
PETRONEL BACIU – <i>Dimitrie Cantemir - Princeps Valachorum</i>	394
VASILE COZMA – <i>Aspecte privind evoluția populației și a habitatului în bazinul hidrografic Racul în perioada Catagrafiiilor (1772-1859)</i>	400
GHEORGHE BACIU – <i>Școala spătarului Ștefan Angheluță de la Chițoc (1857-1874)</i>	408

SOMMAIRE

ÉTUDES ET RECHERCHES HISTORIQUES

ARCHEOLOGIE. HISTOIRE ANCIENNE. HISTOIRE MEDIEVALE

VICU MERLAN - <i>L'Évolution de l'habitat humain de la Dépression de Huși, du Paléolithique jusqu'à la fin de l'Énéolithique</i>	1
MARIN ROTARU, LAURENȚIU CHIRIAC, CRISTIAN ONEL, FLORIN VARVARA - <i>Les fouilles archéologiques de Igești – Scândureni, comune de Blăgești, département de Vaslui (la campagne 2007)</i>	12
SERGIU HAIMOVICI, DIANA MĂRIUCA VORNICU - <i>Étude archéozoologique concernant les restes fauniques provenus de l'établissement precucutenien de Isaiia – « Balta Popii »</i>	24
SERGIU HAIMOVICI, DIANA MĂRIUCA VORNICU - <i>La caractérisation des restes paleofauniques provenus de l'établissement de Crețești, le point „Intersecție” (département de Vaslui), appartenant au Cucutenian AB</i>	31
MARIN ROTARU - <i>Les fosses pour les provisions-dépôts surs de fournitures</i>	40
SERGIU CONSTANTIN ENEA - <i>Symboles énéolithiques du pouvoir et du statut social. Sur les sceptres en pierre</i>	44
ANCA-DIANA POPESCU, RADU BĂJENARU - <i>La tombe colective de l'Âge du Bronze, de Costișa (Département de Neamt)</i>	63
RUXANDRA MAXIM ALAIBA, GEORGETA MIU, SIMINA STANC – <i>Site archeologique de Station de Banque – “Sept Cas”. Graves</i>	81
MARIN ROTARU, LAURENȚIU CHIRIAC, CRISTIAN ONEL, FLORIN VARVARA, LAURENȚIU URSACHI - <i>Le point archéologiques „Movila Pescarului II” du village de Pogonești, comune de Stănilești, département de Vaslui</i>	95
PAUL CIUBOTARU - <i>Considérations concernant les „gousses d'atre” découverts à Poiana-Piroboridava</i>	120
VICU MERLAN - <i>Nouvelles découvertes archéologiques à Huși</i>	124
VALENTIN MARIN - <i>Courtes considérations sur l'art funéraire de Dobroudja Romane (les siècles I-III après Hr.)</i>	140
VASILE MARINOIU - <i>Le complexe de fortifications romanes de Bumbesti-Jiu</i>	171

MARIN ROTARU, CRISTIAN ONEL - <i>Les recherches archéologiques dans les établissements des siècles V-XV, du sud-est du département de Vaslui</i>	184
OLIMPIU MANUEL GLODARENCO - <i>Étude concernant les relations entre l'État roumain-bulgare et l'aral de Dobroudja</i>	202
ANDREEA ATANASIU – GĂVAN - <i>Les gouvernants de la Moldavie et la politique pontique</i>	212
IGOR SAVA - <i>Le domaine monastique en Moldavie entre les années 1398-1457</i>	220
GHEORGHE CLAPA - <i>Sur les plus important centre apicole de la Moldavie médiévale</i>	234
GHEORGHE CLAPA - <i>Le Pays-Bas dans l'époque d'Étienne le Grand (1457-1504)</i>	242
GHEORGHE RADU - <i>Étienne le Grand et Saint dans les documents de Neamt. 550 années de sa règne sur le trône de la Moldavie</i>	252
GHEORGHE CLAPA - <i>La culture de Vaslui au cours d'Étienne le Grand et Saint</i>	255
VIOREL ȚIBULEAC, LAURENȚIU CHIRIAC - <i>Nouvelles dates sur le Cour Royale du Foire de Vaslui (1491). La localisation du toponyme „Fântâna Stanciului”</i>	264
GHEORGHE BACIU - <i>Un dispute historiographique – la monastère Corbu et/ou la monastère Lipovaț?</i>	269
LAURENȚIU CHIRIAC - <i>Couvant de Strâmba (département de Vaslui)</i>	283
COSTIN CLIT - <i>Couvent de Ghireasca</i>	290
COSTIN CLIT - <i>Couvent d'Averești</i>	351
GHEORGHE CLAPA - <i>Le soulèvement de Mihalcea Hâncul (1671-1672) - le plus important mouvement de tel genre de l'histoire médiévale de la Moldavie</i>	379
MARIAN CERU - <i>Le Clerge l'ancien lieu de Tutova entre les siècles XVII-XVIII. Entre la foi et la discipline ecclésiastique</i>	387
PETRONEL BACIU - <i>Dimitrie Cantemir – Princeps Valachorum</i>	394
VASILE COZMA - <i>Aspects concernant l'évolution de la population et habitat dans le basin hidrografiques "Cancer" tout au long des Catagrafii (1772-1859)</i>	400
GHEORGHE BACIU - <i>L'École de chef de l'armée Ștefan Angheluță de Chițoc (1857-1874)</i>	408

INHALT

HISTORISCHER HINTERGRUND UND FORSCHUNG

VICU MERLAN – <i>Die Entwicklung des menschlichen Lebensraums Huşilor Absenkung. Von Altsteinzeit bis zu Ende Bronzezeit</i>	1
MARIN ROTARU, LAURENTIU CHIRIAC, CRISTIAN STAHL, FLORIN VARVARA - <i>Die archäologischen Ausgrabungen in Igesti - Scândureni "Gemeinde Blăgeşti, Vaslui (2007-Kampagne)</i>	12
SERGIU HAIMOVICI, DIANA MARIUCA VORNICU · <i>Archäozoologie-Studie über die Fauna in der vorcucutenianische Siedlung aus Jesaja - "Balta Popii" (2008-Kampagne)</i>	24
SERGIU HAIMOVICI, DIANA MARIUCA VORNICU - <i>Charakterisierung der palefaunistischen Resten aus der Siedlung CRETESTI, Stelle "La intersecţie" (Kreis Vaslui), dem Cucutenianului AB gehörend</i>	31
MARIN ROTARU - <i>Vorratsgruben – sichere Lebensmittel-Lagerplätze</i>	40
CONSTANTIN SERGIU ENEA - <i>Neolytische Symbole der Macht und soziales Status. Über Steinzepter</i>	44
ANCA-DIANA POPESCU, RADU BAJENARU - <i>Gemeinsames Grab aus der frühen Bronzezeit aus Costisa (Kreis Neamt)</i>	63
RUXANDRA MAXIM ALAIBA, GEORGETA MIU, SIMINA STANC – <i>Die archäologischen Ausgrabungen bei Bahnhof Banca - "Şapte Case". Grabstätte</i>	81
MARIN ROTARU, LAURENŢIU CHIRIAC, CRISTIAN STAHL, FLORIN VARVARA, LAURENŢIU URSACHI – <i>Archäologische Ausgrabungsstelle "Movila Pescarului II, Pogăneşti Dorf, Gemeinde Stănileşti, Vaslui</i>	95
PAUL CIUBOTARU - <i>Überlegungen über die "Tonhunde" bei Waldlichtung - Piroboridava ausgegraben</i>	120
VICU MERLAN - <i>Neue archäologische Funde bei Husi (2007)</i>	124
VALENTIN MARIN - <i>Kurze Überlegungen über die Grabkunst in der römischen Dobrudscha (I-III Jh. n. Chr.)</i>	140
VASILE MARINOIU – <i>Die römischen Befestigungsanlagen aus Bumbeşti - Jiu</i>	171

MARIN ROTARU, CRISTIAN ONEL - <i>Archäologische Forschungen in der Siedlungen aus den V-XV Jh. im Südosten des Vaslui . Kreises</i>	184
OLIMPIU MANUEL GLODARENCO - <i>Studie über die rumänisch-bulgarische Beziehungen betreff Dobrukscha</i>	202
ANDREEA ATANASIU CROITORU - <i>Die Moldauischen Herrscher und die Politik am Schwarzen Meer</i>	212
IGOR SAVA - <i>Die Klostergrundstücke in Moldau bei 1398-1457</i>	220
GHEORGHE CLAPA - <i>Über das wichtigste Imkerzentrum des mittelalterlichen Moldau</i>	234
GHEORGHE CLAPA - <i>Niedermoldau in Zeiten von Stefan den Großen (1457-1504)</i>	242
GHEORGHE RADU - <i>Stefan den Großen in Dokumente aus der Neamț Gegend 550 Jahre nach seiner Thronbesteigung der Moldau</i>	252
GEORGE CLAPA - <i>Die Kultur aus Vaslui während der Herrschaft von Stefan den Großen und Heiligen</i>	255
VIOREL TIBULEAC, LAURENTIU CHIRIAC - <i>Neue Daten über das fürstliche Gerichtshof in Vaslui (1491). Lage der Ortschaft "Fântâna Stanciului"</i>	264
GHEORGHE BACIU - <i>Ein historischer Streit: Kloster Corbu und / oder Kloster Lipovăț?</i>	269
LAURENTIU CHIRIAC - <i>Neue Daten zu der Klause Strâmba (Cetățuia), Vaslui</i>	283
COSTIN CLIT - <i>Beiträge zur Geschichte der Klause Ghireasca</i>	290
COSTIN CLIT - <i>Klause Averești</i>	351
GEORGE CLAPA - <i>Aufstand der Hâncul Mihalcea (1671-1672) - der wichtigste dieser Art in der mittelalterlichen Geschichte Moldaus</i>	379
MARIAN CERU - <i>Die Geistlichen aus der ehemaligen Tutova in den XVII-XVIII Jh. zwischen Volksglauben und die kirchliche Disziplin</i>	387
PETRONELA BACIU - <i>Dimitrie Cantemir - Princeps Valachorum</i>	394
VASILE COZMA - <i>Aspekte der Entwicklung der Bevölkerung und Lebensraum für das Einzugsgebiet im Catagrafiilor Krebs (1772-1859)</i>	400
GHEORGHE BACIU - <i>Schule des Feldherrn Ștefan Angheluță zu Chițoc (1857-1874)</i>	408

CONTENTS

ARCHAEOLOGY. ANCIENT HISTORY. MEDIEVAL HISTORY

VICU MERLAN – <i>The evolution of the human habitat from Huși depression. from paleolithic till the end of eneolitici</i>	1
MARIN ROTARU, LAURENȚIU CHIRIAC, CRISTIAN ONEL, FLORIN VARVARA – <i>Archaeological diggings from Igești township – „scândureni”, Blăgești township, Vaslui county (campaign 2007)</i>	12
SERGIU HAIMOVICI, DIANA MĂRIUCA VORNICU – <i>Archaeozoological study concerning the fauna wastes found in the pre-cucuteni placement from Isaiia – „Balta Popii” (Campaign 2008)</i>	24
SERGIU HAIMOVICI, DIANA MĂRIUCA VORNICU – <i>The characterisation of some of the paleo-fauna wastes derived from the palement of Crețești, “to the intersection” point (Vaslui county) belonging to Cucuteni AB</i>	31
MARIN ROTARU – <i>Pits for provisions – safe deposits for food</i>	40
SERGIU CONSTANTIN ENEA – <i>Eneolithic symbols of the power and the social status. about stone scepters</i>	44
ANCA-DIANA POPESCU, RADU BĂJENARU – <i>The collective tomb from the early period of the brass age from Costișa (Neamț county)</i>	63
RUXANDRA MAXIM ALAIBA, GEORGETA MIU, SIMINA STANC – <i>The site archaeological Station Bank - “Seven Houses”. Graves</i>	81
MARIN ROTARU, LAURENȚIU CHIRIAC, CRISTIAN ONEL, FLORIN VARVARA, LAURENȚIU URSACHI – <i>The archaeological point “the fisherman knob II” from Pogănești village, Stănilești township, Vaslui county</i>	95
PAUL CIUBOTARU – <i>Considerations regarding the “bakestone dogs” discovered to the Piroboridava – glade</i>	120
VICU MERLAN – <i>New archaeological findings from Huși area (2007)</i>	124
VALENTIN MARIN – <i>Short considerations regarding the funeral art from roman Dobrogea (centuries I-III, after christ)</i>	140
VASILE MARINOIU – <i>The roman fortifications complex from Bumbesti – Jiu...</i>	171

MARIN ROTARU, CRISTIAN ONEL – <i>Archaeological investigations in the archaeological placements from the V-XV centuries from the south – east part of Vaslui county</i>	184
OLIMPIU MANUEL GLODARENCO <i>Study regarding the relations between the romanian – bulgarian state and the dobrogean area</i>	202
ANDREEA ATANASIU CROITORU – <i>The moldavian lords and the pontic policy</i>	212
IGOR SAVA – <i>The monasterial domain in the Moldavia province between 1398-1457</i>	220
GHEORGHE CLAPA – <i>About the most important bee keeping centre from the medieval Moldavia</i>	234
GHEORGHE CLAPA – <i>The bottom country during Stephen the Great and the Holly (1457-1504)</i>	242
GHEORGHE RADU – <i>Stephen the Great in documents from Neamț. 550 zears from accession to the throne of Moldavia</i>	252
GHEORGHE CLAPA – <i>The culture from Vaslui during the time of Stephen the Great and the Holly</i>	255
VIOREL ȚIBULEAC, LAURENȚIU CHIRIAC – <i>New dates from the lordship detour of Vaslui bourg (1491). The localisation of the “Stanciu's fountain” toponym</i>	264
GHEORGHE BACIU – <i>A historiographic dispute: Corbu monastery and/or Lipovăț monastery?</i>	269
LAURENȚIU CHIRIAC – <i>Strâmba hermitage (Vaslui county)</i>	283
COSTIN CLIT – <i>Ghireasca hermitage</i>	290
COSTIN CLIT – <i>Averești hermitage</i>	351
GHEORGHE CLAPA – <i>The revolt of Mihalcea Hâncul (1671-1672) – the most important movement of this kind from moldavia's medieval history...</i>	379
MARIAN CERU – <i>Clergy from the former region of Tutova during the XVII-XVIII centuries. between popular faith and the ecclesiastic discipline</i>	387
PETRONEL BACIU – <i>Dimitrie Cantemir - Princeps Valachorum</i>	394
VASILE COZMA – <i>Aspects regarding the population and habitat evolution in the “Racul” hydrographic basin in thr period of the inventories (1772-1859)</i>	400
GHEORGHE BACIU – <i>The school of the sword bearer Ștefan Angheluță from Chițoc (1857-1874)</i>	408

I

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ISTORICE**

EVOLUȚIA HABITATULUI UMAN ÎN DEPRESIUNEA HUȘILOR. DE LA PALEOLITIC PÂNĂ LA SFÂRȘITUL ENEOLITICULUI

Vicu Merlan

Abstract

Depresiunea Huși is located in the north east of Vaslui county, eastern limit of Central Moldavian Plateau, is framed to the west of Culmea Lohanului and east of the Prut valley of the middle of it. Both Prut Valley and the high hills of Lohanului offered prehistoric communities in this region, living conditions, a fact reflected in the density of settlements and the wealth of artifacts found within them.

Depresiunea Hușilor este situată în partea de nord-est a județului Vaslui, la limita estică a Podișului Central Moldovenesc, fiind încadrată la vest de Culmea Lohanului, iar la est de Valea Prutului din sectorul mijlociu al acestuia. Atât Valea Prutului, cât și dealurile înalte ale Lohanului au oferit comunităților preistorice din această regiune condiții favorabile de locuire, fapt reflectat în densitatea așezărilor și bogăția de artefacte descoperite în interiorul acestora.

Pentru a surprinde evoluția habitatului preistoric din Depresiunea Hușilor, vom enumera, în continuare, locația și inventarul siturilor descoperite și cercetate prin investigarea pe teren sau prin săpături sistematice și de salvare.

Paleolitic

Așezarea din punctul Epureni - „Lohan“ este situată la vest de satul Epureni, pe culmea Dealului Lohan. Au fost descoperite piese din silex de Prut de culoare albă, vineție, cenușie și neagră, cu urme de retușe (așchii, lame, nuclee). Orientarea sitului aflat la o altitudine de circa 350 de m. este V-E. (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2006).

Așezarea „Drânceni-Stațiune“ - situată la vest de cătunul cu același nume, pe terasa nr. 1 inferioară a Prutului. Podul terasei are o orientare aproximativ sud-vest-nord-est, cu o altitudine relativă de 70 m. Punctul se găsește în apropierea apelor sulfuroase. S-au găsit piese tipice Paleoliticului superior de tip gravettian (vârfuri „La Gravette“, burine, lame „a'crête“, gratoare, așchii, nuclee ș.a. (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2006).

Situl „Tarlaua lui Arbore“ - Chersăcosu este situat pe terasa inferioară a Prutului (60-70 m.), având o orientare aproximativ vest-estică. Piesele litice sunt confecționate din silex de Prut și din cuarțit (lame, gratoare, așchii, nuclee rulate). (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2006).

Așezarea Ghermănești - Câlcea. Pe șaua dintre Dealul Furnicosu și Dealul Câlcea, în triunghiul dintre șoseaua Huși - Iași și șoseaua Podul Hagiului - Cozmești, pe o suprafață de circa 0,5 ha. s-au descoperit silexuri de Prut patinate, aparținând Paleoliticului superior. (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 1994).

Așezarea din Dealul Dobrina – punctul „La Ursoaia“ suprapune aproximativ podul unei terase a pârâului Drâslăvăț. Față de punctul cel mai înalt al <http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Dealului Dobrina, așezarea se află la circa 60 m. mai jos. Altitudinea relativă a acestei așezări este de aproximativ 300 m. Suprafața așezării este acum acoperită de vii. Ea se situează pe un fundament de loess, ușor înclinat spre nord, cu o orientare relativă sud-nord. Pe toată suprafața, solul are un aspect galben-negricios, alcătuit din loess, loess nisipos (70%), cernoziom levigat (20%), precum și din soluri brune de pădure (10%). Pădurea se extinde pe toată coama dealului, coborând cu 25-40 m. față de cota maximă pe versantul de nord-est al acesteia.

Prin cercetarea de suprafață s-a găsit un număr mare de piese de debitaj. La sfârșitul lunii martie 1997, în grădina localnicei Elena Ursu, s-a efectuat un sondaj de salvare pe o suprafață de 12 m² (L=6 m, l=2 m). Adâncimea la care s-a depistat nivelul arheologic paleolitic este de 1,35 m. Așezarea aparține Paleoliticului superior de tip gravettian.

Pe toată suprafața cercetată s-a descoperit doar un singur nivel arheologic cu o grosime de circa 30-40 cm., având numeroase piese litice (silexuri, pietre de vatră), oase de animale, precum și numeroși cărbuni.

Din sondajul efectuat s-au recuperat peste 70 de obiecte răspândite pe toată aria săpată (lame, gratoare, raboturi, așchii, nuclee epuizate etc.).

Ca mărime variază de la nuclee relativ mari, la microlite. Doar zece sunt retușate, iar douăsprezece sunt nuclee epuizate. Toate sunt confecționate din silex de Prut patinat cu diverse nuanțe: gri, alb-gri, translucid, negru-cenușiu cu pigmentații albe și vineții. Multe dintre acestea au retușuri fine, fiind lucrate pe lame. Cea mai interesantă lamă cu funcționalitate diversă a fost realizată dintr-un silex alb-vinețiu, incluzând intruziuni mici gălbui de hematit. Pata vineție este datorată concentrației mari de oxizi de fier (L=6 cm, l=2,5 cm) fiind utilizată pe ambele laturi, constatare dată de urmele de uzură. A putut fi folosită ca un gratoar cu partea activă convexă retușată, iar pe latura stângă prezintă retușuri până la talon și un burin pe trunchiere retușată, desprins de la partea activă a gratorului. A doua latură prezintă o scobitură „encoche“ până la talon.

De dimensiune relativ mare în raport cu cele ale pieselor descoperite în așezare - s-a descoperit un gratoar carenat pe lamă (L = 6 cm, l = 2,5 cm), păstrând încă urme de cortex, iar în accidentul petrogenetic a fost posibilă depunerea unei cantități mici de calcit și oxizi de fier. Gratoarul prezintă retușe pe ambele laturi. Dintre toate lamele descoperite în așezare doar una nu prezintă creastă de tip carenă.

Printre piesele retușate cea care atrage atenția în mod deosebit este *rabotul pe așchie*. Deși nu este de dimensiuni prea mari, partea activă cuprinde jumătate din suprafața sa, având totuși la partea superioară un accident petrogenetic umplut cu calcit. Culoarea sa este alb-cenușie. Se pare că acest rabot carenat pe așchie provine probabil dintr-un nivel inferior aparținând *culturii Aurignacian*, adus de apele torențiale dintr-o așezare de altitudine superioară sau recuperat chiar de populațiile locale dintr-un alt sit mult mai vechi.

În categoria pieselor cu retuș se numără și două așchii.

Câteva piese din așezarea de pe Dealul Dobrina (punctul „La Ursoaia“) au fost calcinate (arse) din vechime. Datorită dimensiunilor mici, nucleele nu au putut fi desprinse complet și poartă urme de cortex, altele însă, datorită rulajului prea mare, ca urmare a unei distanțe de câteva sute de km. (cărute de apele Prutului din depozitele

cenomaniene din nord-estul județului Botoșani), nu mai păstrează acest cortex, ci doar urme de tocire a masei silicoase. Au în general o formă ovoidală. (MERLAN 1997-1998, XV-XX, 75-81).

Așezarea de pe dealul Podgoriilor din punctul Huși - „La Droahă” suprapune văioaga unui afluent temporar al pârâului Drâslăvăț. Se situează pe cea de a VI-a terasă a pârâului Drâslăvăț.

Cu ocazia amenajării șoselei Albița - Crasna (care trece prin partea sud-estică a așezării) s-a excavat pământ pentru umplutura șoselei de pe versanții văioagei, fapt care a dus la răvășirea în parte a pieselor de aici. Suprafața sitului paleolitic este încorporată intravilanului orașului Huși, în partea nord-vestică a acestuia.

Situl este amplasat pe un fundament de loess cu orientare aproximativ pe direcția N-S cu o ușoară coborâre spre sud. Altitudinea relativă atinge circa 250 m. Așezarea aparține Paleoliticului superior de tip gravettian.

Situl paleolitic a fost descoperit prin cercetarea de suprafață, identificându-se prin numărul mare de artefacte din zonă. Din totalul celor 50 de piese nu s-au descoperit decât 7 lame retușate și 2 gratoare, fiind confecționate din silex de Prut patinat cu diverse nuanțe. Față de așezarea din punctul „La Ursoaia”, aceasta pare mai sărăcăcioasă în piese tipice. Distanța între ele este de aproximativ 1,5 km.

În general piesele de aici au dimensiuni foarte mici, doar câteva dintre ele poartă retușe pe ambele părți. Nucleele au dimensiuni mici și foarte probabil au fost folosite ca unelte. (MERLAN 1997-1998, XV-XX, 75-81).

Așezarea din punctul Huși - „Ferma lui Olaru” se află pe podul unei terase a pârâului Drâslăvăț, cu o ușoară înclinare spre sud. Din cauza plantării viței de vie, starea de conservare a stațiunii este mediocră. Orientarea generală E-V. În sit s-au descoperit circa 40 de piese din silex de Prut, patinat, de diferite nuanțe, dimensiuni mijlocii, mici și foarte mici. Nu s-au găsit nuclee epuizate, iar piesele tipice lipsesc. Toate piesele sunt resturi de debitaj. (MERLAN 1997-1998, XV-XX, 75-81).

Așezările paleolitice, prin materialul litic pe care îl cuprind, par a fi parțial contemporane. Totuși dispunerea spațială a acestora, ce se află la distanțe mai mari una de cealaltă, pare să ne indice o locuire succesivă datorată probabil climatului din acea vreme.

Aceasta ține de alternanțele climatice foarte variate, evoluând în diferitele faze specifice Tardiglaciului. (CÂRCIUMARU, 1980, 25-27). Atunci când clima se îndulcea erau ocupate cotele înalte, iar când clima se înăsprea comunitatea cobora în locurile mai ferite. Văioagele erau bine adăpostite din partea nordică de culmea Dealului Lohan și de vânturile reci nord-estice, fapt care ne îndreptățește să susținem că stațiunile paleolitice puteau fi centre de locuire din diferite etape ale gravettianului.

Legat de producția de piese, s-a constatat că toate nucleele au dimensiuni foarte mici în comparație cu alte așezări din nord, precum așezările descoperite și cercetate de noi la Răducăneni - MAT și Roșu - Frantz Dâscă (județul Iași). (MERLAN 2006). Existența în toate așezările paleolitice de pe cursul mijlociu al Prutului a nucleelor epuizate, utilizate uneori până la maxim și transformate chiar în unelte, demonstrează inexistența în zonă a unor depozite de silex cu afloriri la zi, ca în nordul țării, la Mitoc și Ripiceni. (CHIRICA 1991, 107). De aceea, silexul, era recoltat din albia Prutului,

unde se puteau întâlni nuclee rulate, aduse de cursul apei, fiind lucrate adeseori până la epuizare (microlite).

Legat de hrană se poate spune că aceste comunități vânau pe valea pârauului Drăslăvăț în microdepresiunea Hușilor, pe valea Crasnei, din partea de vest a Dealului Lohan și pe Valea Prutului. (MERLAN 1997-1998, XV-XX, 75-81).

Gura Văii. La circa 1,5 km E de sat, pe interfluviul dintre pâraul Hușului și albia Prutului, la 200 m. N de podul ce traversează pâraul, s-au descoperit așchii, nuclee și lame din Paleoliticul Superior pe o suprafață de peste 1 ha. Situl are o orientare aproximativ N-S. (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2007).

Pogănești. La 300 m S de sat s-au descoperit așchii din silex și obsidian, aparținând Paleoliticului Superior de tip gravettian. Piesa din obsidian (sticlă vulcanică) a fost obținută probabil din albia Prutului; poartă urme de desprindere lamelară (L = 4,5 cm, l = 2 cm), iar pe o parte urme de rulare. Aceasta prezintă pe latura dreapta rețușe fin realizate. (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2006).

Duda - „Dealul Lohan“. La 200 m. S de izvorul din această pantă s-au descoperit așchii, nuclee, lame din silex de Prut aparținând fazei gravettiene din Paleoliticul superior. (BRUDIU 1974, 151).

Pâhnești - Duda. La V de sat s-au descoperit arme și unelte din silex de Prut din Paleoliticul superior. (BRUDIU 1974, 151).

Arsura - Dealul „Poiana Mare“. S-au descoperit vestigiile din Paleoliticul final. (BRUDIU 1974, 149).

Arsura - „Fântâna Bună“ S-a găsit material litic concentrat de la sfârșitul Paleoliticului. (Ibidem).

Arsura - „Via fostului CAP“. S-au descoperit silexuri din Paleoliticul final. (Ibidem).

Pâhnești - „Dealul Lohanului“. Material litic din loc în loc, de la sfârșitul Paleoliticului. (Ibidem).

Duda - „Dealul Lohan“. În via fostului CAP, la 200 m. S de izvorul din această pantă, s-au descoperit așchii, nuclee, lame din silex de Prut aparținând fazei gravettiene din Paleoliticul superior. (BRUDIU 1974, 151).

Pâhnești - Duda. La V de sat s-au descoperit arme și unelte din silex de Prut din Paleoliticul superior. (Ibidem).

Epureni - „Dealul Lohanului“. La NV de satul Epureni, în viile de lângă pădure s-au descoperit lame din silex de Prut de culoare albicioasă și neagră, aparținând Paleoliticului final „La Gravette“ (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2006).

Pogănești - „Terasele Prutului“. În partea de N-NV a satului, la circa 2 km., s-au descoperit câteva așchii și nuclee din silex rulat de Prut, cu urme de rețușe și uzură, din Paleolitic (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2006).

Stănilești - „La Cumpănă“. La circa 1 km V de localitatea Stănilești, pe drumul de țară spre satul Budu, la izvoarele unui torent temporar, s-au descoperit prin cercetare de teren piese din silex de Prut, aparținând triburilor paleolitice gravettiene. (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2007).

Epureni - „Bența Veche“. La 1 km. S de iazul Bența Veche, pe partea dreaptă a pârâului Recea (terasele superioare) au fost găsite așchii sporadice din silex de Prut, patinat (corodat). (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2007).

Drânceni - „Cimitirul evreiesc“. Pe platoul terasei inferioare a Prutului s-au găsit piese sporadice din silex de Prut, de culoare alb-cenușie, datând de la sfârșitul Paleoliticului superior. (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2007).

Râșești - „Movila Răbâiei“ La circa 150 m S-SE de Movila Răbâiei s-au descoperit silexuri patinate de Prut, aparținând culturii La Gravette de la sfârșitul Paleoliticului superior. Majoritatea pieselor păstrează urme de rulare, fiind procurate din albia minoră a Prutului. Cea mai interesantă piesă este un burin pe lamă, păstrând pe partea dorsală o pojghiță de cortex rulat. A fost obținută printr-o lovitură de percuție precisă, desprinzându-se astfel o macro-lamă. Era folosită la răzuit pieile de grăsime, la geluit lemnul sau împuns. Are urme de retușe la partea superioară activă. (Cercetare Vicu Merlan 2007).

Neolitic - Eneolitic

Chersăcosu „Tarlaua lui Arbore“. Situată la 2 km. S-SE de satul Chersăcosu, pe monticulul terasei inferioare a Prutului ce pătrunde digitiform în albia majoră a râului, s-au descoperit fragmente ceramice de calitate bună, de culoare neagră, cu incizii superficiale și adânci, aparținând civilizației liniare cu „capete de note muzicale“. (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2007).

Huși. Fără a se cunoaște locul, provine un fragment dintr-un vas, din pastă neagră cu urme de pleavă în amestec, pe care s-a modelat în relief **o față umană feminină**, aparținând culturii ceramice liniare.

Chersăcosu - „Balta lui Cazan“. La circa 0,5 km S-SE de sat, pe fruntea terasei inferioare a Prutului, au fost găsite fragmente ceramice, arme și unelte din silex și oase, aparținând civilizației Precucuteni, faza II, pe o suprafață de circa 1 ha. Situl are o orientare aproximativ E-V, plecând din albia majoră a Prutului spre terasele mijlocii ale acestuia. (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2007).

Chersăcosu - „Tarlaua lui Arbore“ La 2 km S-SE de sat, pe monticulul digitiform al terasei inferioare, s-au descoperit fragmente ceramice aparținând culturii Precucuteni II.

Pogănești - „La Cariera de nisip“. La 2,5 km. S de sat, pe terasa inferioară a Prutului, în apropierea punctului de unde localnicii exploatează nisip și prundiș, fragmente ceramice aparținând culturii Precucuteni III. (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2007).

Arsura. În partea de V a satului, pe terasa pârâului Ruginosu, s-au descoperit vestigii arheologice aparținând culturii Cucuteni A. (Zaharia și colab., 1970, 310; cercetare: Vicu Merlan, 2007).

Arsura. La 2 km. SE de sat, pe ambele maluri ale pârâului Ruginosu, s-au găsit vestigii arheologice aparținând culturii Criș și ceramicii liniare. (Zaharia și colab., 1970, 310).

Arsura. În partea de NV-V a satului Arsura, la circa 600 m., în punctul „La Coadă Râchii“ s-a descoperit un sit eneolitic de tip Cucuteni A3. În cursul periegezei

au fost găsite fragmente ceramice, chirpici și unelte din silex. (Descoperire și cercetare Vicu Merlan -2006).

Fundătura - „Râpa Onoșoaiiei“. În partea de E a satului s-au descoperit fragmente ceramice aparținând culturii Cucuteni. (Zaharia și colab., 1970, 310).

Pâhnești - „Dealul Henciului“. S-au găsit fragmente ceramice aparținând culturii Cucuteni și din secolele IV-III î. H. Așezarea a fost descoperită în anul 1963 de învățătorul din sat și directorul Muzeului Huși, Gheorghe Melinte. (Cercetare: Attila László, Gheorghe Melinte, 1963). A fost executat și un mic sondaj de verificare, prilej cu care s-au descoperit numeroase vase ceramice, unelte și arme.

Epureni. La 2 km. S de sat, pe un promontoriu, s-au descoperit resturi ceramice cucuteniene. (COMAN, 1980, 122).

Bobești - „Dealul lui Păiuș“. Pe interfluviul dintre pârâul Lohan și pârâul Bobești (la confluență) și pe partea stângă a pârâului Bobești s-au descoperit fragmente ceramice aparținând civilizației Cucuteni A-B. (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2006).

Valea Grecului - „La Izvoare“ În partea de NV a satului, la circa 1 km., în albia pârâului Duda s-au descoperit vestigii din cultura Cucuteni B3. Situl are o orientare aproximativ V-E. (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2007).

Ghermănești. În punctul „La Biserica Veche“, la circa 300 m S de satul Ghermănești, au fost descoperite fragmente aparținând civilizației Cucuteni A-B. (Descoperire: Partene C., 1975-1976).

Ghermănești „La Bucșarie“, la 1 km E de localitatea Ghermănești, fragmente ceramice eneolitice. (Cercetare: Partene C., 1980).

Ghermănești. În punctul numit „Poarta Țării“ s-au găsit un vârf de săgeată din silex (gratoar carenat) și fragmente ceramice aparținând eneoliticului final (Cucuteni B și Horodiștea - Foltești). (Descoperire: Partene C., 2002).

Huși - „Centrul Orașului“ - Așezarea Cucuteni A-B

Pe o suprafață de circa 4 ha., în triunghiul cuprins între fosta Bancă Agricolă, Biblioteca municipală și Complexul „Romarta“ s-au descoperit, încă din 1959, vestigii arheologice aparținând civilizației Cucuteni A-B. Cercetarea sitului a fost făcută începând cu 1963 de către Attila László și Violeta Bazarciuc. (LÁZSLÓ, 1966, 7-23). Cu acea ocazie nu s-a surprins nici o locuință cucuteniană. Un alt sondaj a fost efectuat în anul 1975, când a fost secționată o locuință cu platformă, cu amprente groase de bârne (L1). S-a descoperit un număr mare de vase întregi, în conținutul cărora s-au găsit valve de scoică de râu, arșice de animal etc., câțiva idoli-statuete cu incizii adânci spiralate. Pe întreaga porțiune s-au găsit resturi neolitice, în timp ce materialele aparținând culturii geto-dacice timpurii au fost descoperite numai în partea de NV a acesteia, în raza străzii Locotenent Mitache.

Un sondaj de proporții reduse a fost efectuat în colțul de NE al curții Băncii Naționale (Banca Agricolă, actualmente Raiffeisen Bank), unde terenul cade într-o ușoară pantă de la NV spre SE, către strada General Teleman. Cercetările au constatat dintr-un șanț lung de 11 m. și lat de 2 m., orientat NV-SE. Săpăturile care s-au efectuat în acest loc până la adâncimea de 2,8 m., atingând și solul viu, au permis să se deosebească trei straturi cu resturi de cultură arheologică:

- primul strat conținea resturi moderne și feudale târzii (0,30 - 0, 50 m.);

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

- al doilea strat resturi arheologice aparținând secolelor XV-XVIII și chiar fragmente ceramice prefeudale (0,25 - 0,90 m.);
- stratul al treilea (0,45 - 1,30 m.) era cu depuneri de resturi neolitice de tip Cucuteni A-B.

Uneltele de piatră sunt puține la număr, dar s-au găsit câteva fragmente de râșniță, un percutor, pietre de șlefuit și câteva fragmente provenite din lame de silex.

Cu ocazia lucrărilor de canalizare, în grădina cinematografului Rodina (azi parc) s-a descoperit o mică râșniță și frecătorul care îi aparținea, cu urme de vopsea roșie. Din secțiunea săpată s-au scos și unelte din os: un împungător lung de 11 cm, lucrat din corn de cerb, precum și două fragmente din același material, fără vreo urmă de prelucrare. Din descoperirile anterioare (1959 și 1962) provin însă două unelte lucrate din corn de cerb, scobite în interior, cu depuneri de vopsea albă (la primul) și galbenă (la al doilea). Cele două piese probabil au servit ca instrumente pentru pictarea vaselor ceramice.

Materialul ceramic descoperit constă din vase uzuale, unele mai fine, provenind de la vase pictate, precum și altă categorie ceramică, mai puțin numeroasă, de factură Cucuteni C (cu scoică pisată în pastă).

Ceramica pictată aparține stilurilor β , γ și δ . Pasta este de bună calitate, compactă, bine arsă. Culoarea ei este în general roșie-cărmăzie, câteodată cu nuanțe cenușii.

Analogic găsim și în stațiunea eponimă Cucuteni, județul Iași. (LÁSZLÓ, 1966).

Studiind ceramica pictată de la Huși, Anton Nițu încadrează cronologic și pe faze evoluția civilizației cucuteniene din Moldova. (NIȚU, BAZARCIUC, 1980, 19-63).

În 1997-1998 cu ocazia construirii sediului BCR s-a descoperit în perimetrul din imediata vecinătate a Muzeului Municipal, două locuințe cucuteniene (L2 și L3), câteva complexe de ceramică, statuete-zeițe, arme și unelte din silex și piatră. În apropierea Băncii Agricole (pe locul actualei locuințe a lui Vasile Marian) s-a găsit o altă locuință contemporană cu cele descoperite în zona BCR. O parte din această locuință (L4) a fost distrusă prin lucrările edilitare din anii '60. Săpătura de salvare din 1997 a fost efectuată de către muzeograful Vicu Merlan și Paul Salomeia.

Obiectele descoperite au fost restaurate și inventariate de Muzeul Huși.

Stratul de cultură arheologică are o grosime relativ mare, ceea ce demonstrează o locuire mai îndelungată.

Deasupra nivelului cucutenian, în sondajul din 1997 au apărut și fragmente ceramice geto-dacice din secolele V-IV î. H. (Vicu Merlan, Paul Salomeia 1997).

Noi semnalări de ceramică de tip Cucuteni C și Horodiștea - Erbiceni - Gordinești la Huși

La Huși „Centrul Orașului“ au apărut încă din 1966 câteva fragmente de vase de tip Cucuteni C cu ornamente adâncite, incizate, crestate, dar fără motive de șnur, pe baza cărora Atilla László a datat așezarea între A-B1 și A-B2. (LÁSZLÓ 1966, 10). Descoperirea ulterioară a unui fragment decorat cu șnur răsucit derulat

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

continuu pe marginea buzei reprezintă și acum cel mai vechi exemplar de acest fel descoperit la vest de Prut, fapt pentru care așezarea a fost încadrată în A-B2 timpurie. (NIȚU, BAZARCIUC VIOLETA, 1980, p. 19).

Forme asemănătoare se cunosc și la vasele de la Corlăteni „Via Dimăchenilor“, Traian -, „Dealul Fântânilor“, Cucuteni - „Dâmbul Morii“ sau la Lozna - „Bahnă“ (NESTOR și colab. 1951, p. 51-76; VL. DUMITRESCU și colab. 1953, p. 42; PETRESCU DÎMBOVIȚA, 1999, p. 470).

Lucrările edilitare din 1997 și 1998 au distrus câteva complexe arheologice caracteristice etapelor A3 și A-B2 ale civilizației Cucuteni.

Între numeroasele fragmente ceramice apărute în așezare, unele sunt de tip Cucuteni C, modelate din pastă degresată cu scoică sfărâmată. Formele sunt puține: un vas conic, patru cratere și două vase cu gât înalt și corp bombat. La acestea se adaugă un fragment decorat cu motive adâncite și o toartă de la o amforă specifică culturii amforelor sferice. Nici unul nu are decor realizat prin impresiuni de șnur. Vasul conic cu gura larg deschisă, de forma unui crater, dar cu fund conic a fost descoperit împreună cu ceramică pictată specifică etapei Cucuteni A-B2.

Este modelat din pastă degresată cu multă scoică sfărâmată, nisip și resturi vegetale, ce i-au mărit porozitatea. Arderea este semioxidantă. La exterior are o culoare cărămizie cu pete cenușii, mai ales în zona gurii. Numeroasele cracluri de pe gâtul acestuia se datorează unei arderi secundare. Parțial, și miezul a rămas cenușiu. Buza ușor rotunjită a fost decorată cu creștături. Pe umărul ușor carenat s-a păstrat o tortiță perforată. Tot corpul este acoperit cu striuri pectinate, relativ verticale la exterior și orizontale sau oblice în interior. Vasul conic de la Huși a fost modelat la fel ca și alte vase de tip Cucuteni C, din etapa Cucuteni A-B2.

Două vase cu forme apropiate au apărut la Traian - „Dealul Viei“. Vasele au fost descoperite în condiții stratigrafice clare, sub dărâmurile unei locuințe din faza Precucuteni I. Un vas cu fund conic a apărut și în așezarea din faza Precucuteni II de la Florești (Basarabia).

Mixtura dintre diferitele categorii ceramice este specifică și arealului tripolian, un exemplu în acest sens îl reprezintă vasul cu fund conic de la Sabatinovka I, datat în etapa Tripolie BI, considerat a avea o formă specifică culturii Srednyj-Stog II, dar modelat din pasta folosită pentru ceramica pictată. În arealul cucutenian, la Frumușica, s-a găsit un vas cu gura largă și corpul ovoidal, cu fund conic fiind datat tot pentru etapa Cucuteni A-B2. (MATASĂ 1946, 27).

În general, se consideră că forma conică s-a transmis prin intermediari, din aria culturii bugo-nistrene. (MARINESCU-BÂLCU SILVIA, 1974). În opinia Hortensiei Dumitrescu, pentru ceramica de tip C, *prin tehnica și elementele decorului și prin factura pasteii nu se poate pune problema unor exemplare străine de mediul local, vasele fiind cu siguranță lucrate la fața locului*. Totodată, cum preciza Petre Roman, încă din 1974, ceramica de tip Cucuteni C are alte particularități în raport cu ceramica populațiilor din sudul Ucrainei. (ROMAN, 1974).

Cele mai multe fragmente provin de la cratere. Două din ele lucrate din argilă amestecată cu scoică sfărâmată au o culoare brună la exterior, iar în interior un strat de lutuală, care exfoliază, iar pe umăr un decor adâncit format din scurte linii incizate sau din impresiuni ovale ($\emptyset$ buză = 20 cm.).

Un alt crater a fost modelat din pastă foarte bună, specifică categoriei ceramicii cucuteniene prăfoase, dar degresată cu scoică fin sfărâmată, arsă oxidant. Cu un instrument dințat s-au adâncit scurte segmente verticale, ordonate pe umăr într-un șir. Vârfurile instrumentului au lăsat mici impresiuni patruleterate sau triunghiulare. El mai păstrează urme de striuri pectinate la exterior și interior, numai pe gât ($\emptyset$ buză = 1,5 cm.; h $\approx$ 6,5 cm.).

Din materialul recuperat, un singur crater modelat dintr-o pastă cu degresant de structură mai mare, șamotă și scoică sfărâmată, ars tot într-o culoare cenușie, are pe buza îngroșată la interior și pe gât unul, respectiv două șiruri de alveolari alungite ($\emptyset$ buză = 26 cm.; h $\approx$ 9 cm). Restul vasului a fost acoperit cu striuri pectinate orizontal, adâncite mai mult pe marginea vasului decât pe corp.

Vas cu gât înalt, drept și corp bombat cu buza tăiată, decorată cu creștături ordonate în grupe ce formează între ele unghiuri. La baza gâtului are o ușoară șanțuire. A fost modelat din pastă degresată cu scoică sfărâmată, nisip, puține pietricele și resturi vegetale ce i-au mărit porozitatea. Vasul, ars oxidant, are o culoare cărămizie. Decorul dispus pe corp se compune dintr-un motiv în formă de ramură de brad, ce înconjoară vasul, realizat prin incizii. Totodată, toată suprafața păstrată a vasului are imprimate linii paralele, ușor oblice exterior și orizontale interior. Striurile oblice sau verticale acoperă galul, iar cele orizontale interiorul ($\emptyset$ buză = 22 cm.).

Un fragment din corpul unui vas de dimensiuni medii, ars oxidant, are un decor format dintr-un șir de creștături ordonate în formă de ramură de brad.

O singură toartă, prin forma lățită și pasta degresată cu mult nisip, poate proveni de la o amforă specifică culturii amforelor sferice.

În faza A-B s-au produs anumite schimbări ale ceramicii Cucuteni C, legate de pastă, proporția formelor și decorul acesteia. Alături de folosirea frecventă a striurilor pectinate, apar benzi ornamentale, realizate din linii incizate și diferite forme de împunsături, adâncite probabil cu același instrument.

Cunoașterea specificului ceramicii Cucuteni de tip C, cât și a celei Horodiștea - Erbiceni - Gordinești, se poate realiza doar prin analiza unui număr cât mai mare de descoperiri.

Ceramicii de tip Cucuteni C îi sunt specifice câteva forme, cum sunt craterele și vasele cu gât înalt și corp bombat. La acestea se adaugă vasul cu fund conic. Craterul este întâlnit cel mai des, definit astfel datorită deschiderii mari a marginii, are dimensiuni ce păstrează un raport constant între înălțime și diametru. (CUCOȘ, 1992, p. 73).

Specia de tip C, descoperită la Huși - „Centrul Orașului“, se include în specia de interferență, din cadrul ceramicii Cucuteni de tip C, degresată cu scoică sfărâmată sau melci sfărâmați, arsă oxidant sau semioxidant, rezultată prin combinarea parametrilor tehnologici ai ceramicii pictate și ai ceramicii de tip Cucuteni C, specifică nu numai pentru arealul civilizației Cucuteni - Tripolie, dar și pentru civilizația Gumelnița. (DUMITROAIA, 2000, 29). Explicarea ceramicii se realizează și prin cunoașterea olăriei culturilor vecine, între care Cernavodă I, dar și Românești-Tizapolgár, Gornești Bodrogkeresztúr ș.a. (ALAI BA RUXANDRA, MERLAN VICU, 2001, p. 97-105).

Bibliografie:

Alaiba Ruxandra, *Cultura Cucuteni în Podișul Bârladului*, 1999, rezumatul tezei de doctorat.

Alaiba Ruxandra, Merlan Vicu, *Noi semnalări de ceramică de tip Cucuteni C și Horodiștea-Erbiceni-Gordinești în Thraco-Dacica*, tom XXII, nr. 1-2, 2001, p. 97-105;

Attila László, *Cercetări arheologice în așezarea Cucuteni A-B*, în *Arh. Mold.*, IV, 1966, p. 7-23;

Brudiu Mihalache, *Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova*, 1974;

Chirica Vasile, *Le Gravetten en Roumanie în Le paleolithique et neolithique de la Roumanie en centexte europeen*, Iași, IV, (7-15), 1981;

Coman Ghenuță, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, 1980.

Crâșmaru Aristotel, *Drăgușeni- Monografia arheologică*, Botoșani, 1977.

Cucoș Ștefan, *O așezare neolitică în bazinul Troțușului*, *MemAnt*, II, 1969, p. 481-486.

Cucoș Ștefan, *Începuturile perioadei de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului în zona subcarpatică a Moldovei*, *AMN*, XIX, 1980, p. 253-260.

Cucoș Ștefan, *Câteva considerații la unele probleme ale eneoliticului final de la est de Carpați*, *Carpica*, XX, 1984, p. 61-67.

Cucoș Ștefan, *Faza Cucuteni B, în zona Subcarpatică a Moldovei*, *Piatra Neamț*, 1999.

Dumitescu Hortensia, *Contribuții la problema originii culturii Precucuteni*, *SCIV*, VIII, 1957, p.53-69.

Dumitescu Hortensia, *Șantierul arheologic Traian*, *Materiale*, III, 1957a, p.115-127.

DUMITRESCU Vladimir

1933 *La station préhistorique de Bonțești*, *Dacia*, III-IV (1927-1929), p. 88-114.

1945 *La station préhistorique de Traian. Fouilles des années 1936, 1938 et 1940*, *Dacia*, IX/X (1941-1944), p. 11-27.

1961 *Originea și evoluția culturii Cucuteni-Tripolie*, *SCIV*, 14, 1, p. 51-78; 14, 2, p. 285-308.

1967 *Hăbășești*, București, 1967.

1968 *Arta neolitică în România*, București, 1968.

1968a *Considerații cu privire la poziția cronologică a culturii Cucuteni în raport cu culturile vecine*, *Apulum*, VII, p. 35-51.

1969 *Încă o dată C14 pentru cultura Cucuteni*, *Carpica*, V, p. 79-81.

DUMITRESCU Vladimir et alii

1951 *Raport preliminar asupra săpăturilor de la Hăbășești*, *SCIV*, I, 1, p.77-94.

Nițu Anton, Bazarciuc Violeta – *Considerații cu privire la ceramica Cucuteni A-B pe baza descoperirilor recente*, în *Arh. Mold.*, IX, 1980, p. 63;

MANTU Cornelia-Magda

1998 *Cronologia absolută a culturilor neolitice din România și relațiile lor cu lumea egeo-anatoliană*, în *CI*, XVII-1, p.83-100.

2000 *Cucuteni-Tripolye cultural complex; relations and synchronism with other contemporaneous cultures from the Black Sea area*, *SAA*, VII, p. 267-284.

MARINESCU-BÎLCU Silvia

1974 *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București.

1976a *Relațiile între culturile Precucuteni și Boian-Gumelnița*, SCIV, 27, 3, p. 347-354.

1977 *Câteva observații asupra sculpturii în lut a culturii Hamangia și influența ei asupra plasticii culturii Precucuteni*, Peuce, VI, p. 13-17.

1981 *Tîrpești. From Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR-International Series, 107, Oxford.

MATASĂ Constantin

1946 *Frumușica. Village préhistorique à céramique peinte dans la Moldavie du Nord, Roumanie*, București.

1964 *Așezarea neolitică Cucuteni B de la Tîrgu Ocna – Podei*, Arh Mold, II-III, p. 32-61.

Merlan Vicu, *Noi descoperiri din Paleoliticul superior în zona Hușilor, județul Vaslui*, în *Acta Moldaviae Meridionalis*, XV-XX, 1997-1998, p. 75-81;

Merlan Vicu, Salomeia Paul – *Descoperirea a două locuințe cucuteniene pe locul unde se construiește sediul BCR*, în ziarul *Monitorul de Vaslui*, nr. 146, 1997, p.4;

Merlan Vicu, *Unelte și arme de silex și piatra din eneoliticul Moldovei dintre Carpați și Prut*, Iași, 2005; Ed. II, 2008.

Merlan Vicu, *Misterul Zeițelor de la Isaiia*, Iași, 2006.

Merlan Vicu, *Contribuții monografice asupra Văii Bohotinului și Văii Moșnei*, Iași, 2006.

Merlan Vicu, Hapaleț Grigorina – *Monografia comunei Dolhești - 500 de ani de atestare documentară*, Iași, 2006.

Merlan Vicu, *Contribuții monografice asupra Depresiunii Hușilor*, Iași, 2008.

MONAH Dan, CUCOȘ Ștefan

1985 *Așezările culturii Cucuteni din România*, Iași.

MONAH Dan et alii

1995 *Cucuteni. The last great chalcolithic civilization of Europe*, Archaeological Museum of Thessaloniki, Athen.

Partene C. – *Istoria târgului Drânceni și a comunei*, 2002;

Pârvan V., *La „statue-menchir” de Hamangia*, în *Dacia*, 2, 1925, p. 422;

PETRESCU-DÎMBOVIȚA Mircea *Cucuteni*, București, 1966.

1966 *Cercetările arheologice din Moldova și principalele lor rezultate*, Danubius, I, p. 5-17.

1978 *Scurtă istorie a Daciei preromane*, Iași.

1992 *Eneoliticul dezvoltat*, în: *Istoria Românilor*, I (coord.: M. Petrescu-Dîmbovița, Al. Vulpe), București, p.162-169.

Rotaru Marin, Chiriac Laurențiu, Onel Cristi, Varvara Florin, Plugaru Ștefan – *Punctul arheologic „Movila Pescarului II” din satul Pogănești, comuna Stănilești, județul Vaslui*, în *Elanul*, nr. 56, 2006, p. 1-2;

Vasiliiu C. D. – *Movila Răbâiei*, 1933, p. 16;

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA IGEȘTI - „SCÂNDURENI”, COMUNA BLĂGEȘTI, JUDEȚUL VASLUI (CAMPANIA 2007)

**Marin Rotaru, Laurențiu Chiriac,
Cristian Onel, Florin Varvara,
Laurențiu Ursachi**

Abstract

Section called „Scândureni” is about 500 meters north of the village Igești on the right side of the brook Lișcov, a promontory situated on average slope of the hill coming from the north, from Ciomaga, between two ravines with numerous springs which flows into the Lișcov brook. The dominant place, with gentle slopes to the east and abrupt to the west, now township pasture, provides favorable conditions for life, being used by Paleolithic peoples, recently existing as a forest and water streamline could be arranged in ancient times fish ponds. Here were found flint chips and tools.

Punctul numit „Scândureni” se află la circa 500 m N de satul Igești, pe partea dreaptă a pârâului Lișcov, pe un promontoriu situat pe panta medie a dealului care vine dinspre nord, de la Ciomaga, între două ravenări cu numeroase izvoare care se varsă în pârâul Lișcov. Locul, dominant, cu pante domoale spre est și mai abrupte spre vest, în prezent pășune comunală, oferă condiții favorabile vieții, fiind folosit de populațiile paleolitice, existând până nu demult pădure, iar pe firul apelor se puteau amenaja iazuri pentru pește. S-au descoperit așchii și unelte de silex (fig. 1/6-7).

Aici este o așezare de tip Protocucuteni-Gumelnița, faciesul Stoicani-Aldeni și alta de tip Cucuteni A2¹. Cele două așezări sunt la distanță mică una de alta. Așezarea Stoicani-Aldeni ocupă zona sud-vestică, iar cea cucuteniană zona nord-estică. O parte din așezarea Stoicani-Aldeni este străbătută de o necropolă cu înhumați de la sfârșitul secolului IV și începutul secolului V p. Hr. Între anii 1950-1977 terenul a fost desfundat în câteva rânduri, până la o adâncime de 0,70 m, distrugându-se așezările și o parte din necropolă².

În periegezele făcute până în anul 1977, Ghenuță Coman a descoperit foarte multe materiale arheologice³.

Cercetările de suprafață au continuat și după 1977, aici descoperindu-se celebra statueta „Măiastra de la Igești”, o superbă siluetă feminină de piatră și câteva figurine „en violon”⁴, dar și multe unelte și arme de silex și piatră⁵.

Pentru bogăția materialului arheologic din cele două culturi neolitice, dar mai ales pentru necropola de la sfârșitul secolului IV și începutul secolului V s-a hotărât începerea săpăturilor sub egida Muzeului „Ștefan cel Mare” din Vaslui. În luna august 2007 s-a realizat o secțiune (S1) în lungime de 42 m. și lățimea de 2-3 m. pe direcția N-S. Pe o lungime de 16 m., lățimea șanțului a fost de 3 m., iar până la 42 m. lățimea a fost de 2 m. Adâncimea șanțului este cuprinsă între 1,2 și 1,1 m. (foto 1). Secțiunea ocupă o suprafață de 100 m². În intervalul 35-37 m. s-au realizat 2 casete: una spre vest 2X2 m. și alta spre est 2X2,3 m. Cele două casete însumează 8,6m², care

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

adăugându-se la cei 100 m² rezultă 108,6 m² Din cauza secetei, condițiile de muncă au fost foarte grele.

Din punct de vedere al stratigrafiei, la Igești-Scândureni lucrurile sunt cât se poate de simple. Lucrările agricole au amestecat straturile distrugând siturile aflate aici, fără să dăm de necropola din secolele IV-V „cu înhumați cu capul spre vest care străbate o parte din așezarea Stoicani-Aldeni”⁶ Nu am întâlnit niciun fel de ceramică de secolele IV-V Poate că necropola este mai spre est ! Sperăm să dăm peste aceasta cândva. Munca noastră nu a fost însă în zadar, pentru că am recuperat materialul existent în așezarea Stoicani-Aldeni.

Unelte și armele descoperite la Scândureni ocupă un loc important în viața populației neo-eneolitice, iar cele de **silex** sunt numeroase. Este întâlnit silexul cafeniu, cel fumuriu pigmentat de Prut, dar și cel de culoare alburie, vinețiu închis sau negru-vinețiu din zona Nistrului mijlociu. S-au găsit și câteva lame de gresie silicifiată de culoare cenușie. Prelucrarea silexului se făcea în ateliere locale din cadrul așezării. Dovadă sunt două percutoare folosite și ca nicovale pe părțile plate (fig. 4/7,9) și mulțimea așchiilor rezultate de la confecționarea uneltelor de silex. Uneltele de aici au dimensiuni mici și mijlocii. **Lamele** întregi sau fragmentare (fig.2/4-5, 7, 18-21; 3/6; 4/3, 6) unele cu urme de lustruire, retușuri oblice sau trunchiere retușată (2/14) sunt cele mai numeroase. De remarcat este o lamă puțin curbată (fig. 2/4). Urmează **răzuitoarele** sau **gratoarele** pe lamă și circulare (fig. 2/3,8,11-12;3/7) folosite la curățatul și tăiatul oaselor, la prelucrarea pieilor. S-a descoperit și un nucleu de silex de culoare neagră cu urme de desprindere a unor lame.

Unelte și arme de piatră șlefuită

În secțiunea săpată s-au descoperit unelte realizate din diferite roci. Unele sunt de natură eruptivă și metamorfică, de culoare albastră, cenușie sau verzuie și altele de natură sedimentară.

Topoarele ocupă cel mai important loc pentru utilitate. Au fost alese cele mai dure pietre asupra cărora s-au realizat operațiuni de cioplire și șlefuire.

Un topor de culoare albastră-cenușie, bine șlefuit (fig. 4/1) rămas fără muchie, are tăișul bine păstrat. De la o daltă confecționată dintr-o rocă vulcanică de culoare verzuie s-a păstrat ceafa rectangulară în secțiune, cu muchiile rotunjite (fig. 4/4). Un alt topor este confecționat dintr-o gresie dură (fig. 4/8). S-a găsit și un fragment de topor-ciocan confecționat dintr-o rocă eruptivă cu corpul alungit de aspect tronconic (fig. 4/2).

Percutoarele folosite la prelucrarea silexului sau la cioplirea pietrelor sunt foarte numeroase. Unele s-au păstrat întregi și în general sunt de formă rotundă (fig. 4/5, 7, 9) iar altele sunt fragmentare datorită spargerii în momentul folosirii. Reamintim că două percutoare poartă urmele folosirii ca nicovală în prelucrarea silexului (fig. 4/7,9). Un percutor asemănător s-a descoperit la Gura Idrici⁷

Râșnițele de mână descoperite în secțiunea săpată sunt fragmentare, confecționate din pietre dure sau relativ dure.

Frecătoarele sunt de forme ovale și circulare (fig. 6/9, 12-13).

Unelte de os și corn de cerb

Osul este folosit destul de mult pentru confecționarea uneltelor. Întâlnim

împungătoarele realizate din oase rotunde sparte (fig. 2/17; 3/5, 8, 13). Cele din corn de cerb (fig. 2/16; 3/1, 9) sunt extremitățile ramurilor ascuțite natural, retezate cu lame de silex.

S-au mai găsit două dălțițe de os (fig. 3/3, 12), două săpăligi (fig. 2/15; 3/2) și o piesă dintr-un os lung, cu o perforație sub partea glenoidă (fig. 3/4).

Obiecte de lut ars

S-a descoperit o singură fusaiolă bitronconică (fig. 3/10).

Obiecte de podoabă

De aici provine o piesă circulară, plată, confecționată dintr-o rocă vulcanică verzuie (fig. 3/11), bine șlefuită, folosită ca pandantiv. Este singura piesă de acest fel descoperită în arealul Stoicani-Aldeni.

Plastica

În așezarea de la Igești, plastica este bine reprezentată. Atât în cercetările de suprafață cât și în săpătură s-au descoperit numeroase figurine fragmentare. Acestea sunt realizate din pastă omogenă bine frământată și arsă, la exterior au culoarea cenușie, gălbuie sau gălbuie-cărămizie, iar la interior neagră sau cenușie. Pe stratul subțire de lut, de foarte bună calitate, de pe suprafața figurinelor, este realizat decorul incizat. Nu s-au găsit figurine întregi.

Figurine reprezentate în picioare

Din această grupă s-au găsit câteva piciorușe de figurine.

Un picior de statueta feminină cu steatopigie, decorat cu incizii, are corpul plat (fig. 1/1). Pe fese inciziile sunt în spirală, iar pe coapsă sunt oblice. De la genunchi în jos, piciorul nu este decorat. Laba piciorului are degetele separate cu incizii.

Un fragment de statueta feminină cu steatopigie (fig. 1/2) are partea superioară separată de picior printr-o incizie circulară. Pe fesă sunt incizii cu cercuri concentrice întrerupte.

Un alt picior are laba ruptă din dreptul unei incizii circulare (fig. 1/4). În profil coapsa este decorată cu o incizie verticală care începe de la șold și se termină sub genunchi, în dreptul unei incizii care înconjoară gamba. De o parte și de alta a inciziei verticale sunt incizii oblice spre fese și în față. Incizia de pe fesă este în spirală.

Pe un picior fără decor se observă deformările produse de stratul de grăsime (fig. 2/1). Un picior decorat până deasupra genunchiului, foarte bine profilat, cu linii verticale, este rupt din dreptul gambei (fig. 2/2), iar o labă de picior are incizii întrerupte (fig. 2/3).

În secțiunea săpată s-a descoperit o singură statueta în poziția șezând (fig. 1/5).

Fragmentele de statuete de la Igești-Scândureni se înscriu în etapa a II-a a aspectului cultural Stoicani-Aldeni și se alătură celorlalte descoperite în periegeze⁸. Sunt similare cu descoperirile de la Suceveni⁹, Stoicani¹⁰, Bârlălești-Stanția¹¹

Plastica zoomorfă

Reprezentările descoperite în periegeze sunt destul de numeroase¹². În secțiunea realizată s-au descoperit doar câteva protome zoomorfe de pe vase (fig. 2/9-10, 13; 6/3, 4, 6).

Ceramica

Din cauza lucrărilor agricole, ceramica este fragmentară. Prezentăm doar câteva <http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

din fragmentele recoltate, care pun în evidență varietatea formelor aflate aici: vase de tip fructieră (fig. 6/5, 7); vase pictate (fig. 5/6; 6/8); toarte de la vase mari (fig. 6/2); vase de tip cupe (fig. 6/1-3, 8, 11); vase cu decor incizat (fig. 5/1; 6/10); tăvi circulare cu pereții scunzi (fig. 5/4); vase cu decor alveolat (fig. 5/5); castroane (fig. 5/3). La acestea se adaugă și fragmentul de la o toartă de polonic (fig. 6/6)

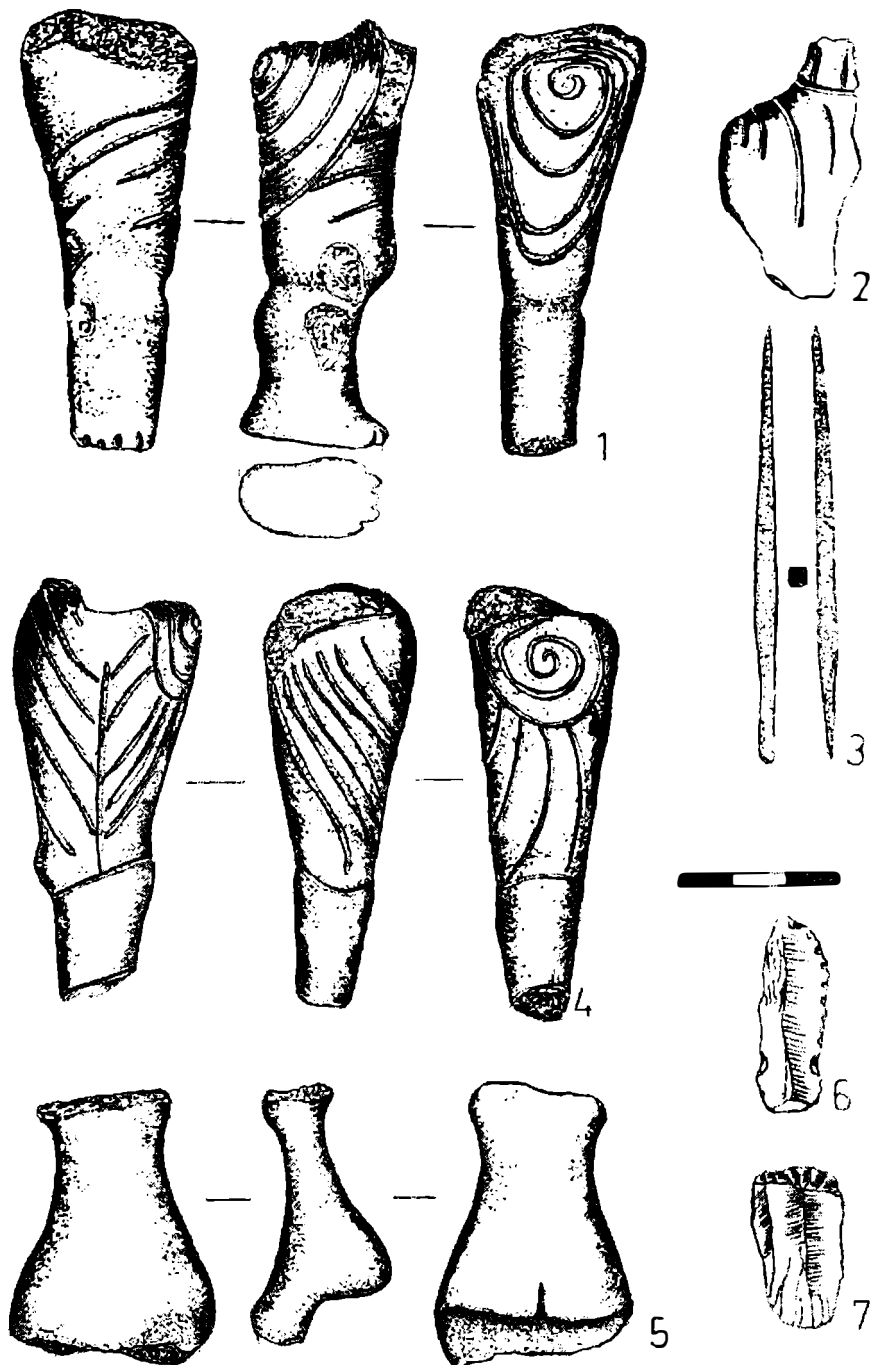
Ceramica de la Igești-Scândureni este asemănătoare cu cea descoperită la Aldeni¹³, Stoicani¹⁴, Lișcoteanca¹⁵, Bârlălești-Stanția¹⁶

* Acest articol a apărut și în revista „Elanul”, nr. 71, ianuarie 2008.

Note:

1. Ghenuță Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980, p. 76.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*.
4. Dan Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, Piatra Neamț, 1997; Eugenia Popușoi, *Plastica neolitică din colecțiile muzeului din Bârlad*, în „Acta MM”, Vaslui, VII-VIII, 1985-1986, p. 13-44.
5. Marin Rotaru, Gheorghe Ghergh, *Plastica antropomorfă și zoomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie din zona de sud-est a Moldovei*, în „CEH”, X, 2004, p. 469-488; Marin Rotaru, *Plastica antropomorfă specifică aspectului cultural Stoicani-Aldeni din așezări situate în partea de sud-est a județului Vaslui*, în „Acta MM”, Vaslui, XXV-XXVII, vol. I, 2004-2006, p. 1-7; Idem, *Unelte și arme de piatră și os din așezările neo-eneolitice de aspect cultural Stoicani-Aldeni din județul Vaslui*, în „Elanul”, nr. 52, iunie 2006, p. 1-3.
6. Ghenuță Coman, *op. cit.*
7. Marin Rotaru, *op. cit.*, fig. 5/2.
8. Ghenuță Coman, *op. cit.*, fig. 101/6-7; 102/4-6; I.T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul României Aspectul Stoicani-Aldeni*, București, 1983, fig. 49/6-7; 50/1-4.
9. Ion T. Dragomir, *Contribuții la cunoașterea aspectului Stoicani-Aldeni. Săpăturile de la Lișcoteanca, județul Brăila și Băneasa, județul Galați*, în „Danubius”, II-III, 1969, p. 45-63; Idem, *Aspectul Stoicani-Aldeni. Considerații asupra ceramicii*, în „Danubius”, IV, 1970, p. 25-91.
10. M. Petrescu Dâmbovița, *Cetățuia de la Stoicani*, în „Materiale”, I, 1953, p. 13-152.
11. Radu Vulpe și colab., *Cercetările arheologice de la Șuletea și Bârlălești, r. Murgeni*, în „SCIV”, I, 1951, II, 1951, p. 211.
12. Ghenuță Coman, *op. cit.*, fig. 99/2, 4, 6; 100/5.
13. Mircea Petrescu Dâmbovița, *op. cit.*, p. 77.
14. Ion T. Dragomir, *Eneoliticul din sud estul României...*
15. *Ibidem*.
16. Radu Vulpe și colab., *op. cit.*, p. 222-225.

Fig. 1. – 1-2, 4-5 - figurine antropomorfe feminine; 3 - sulă de cupru; 6-7 - lame de silex gravetiene

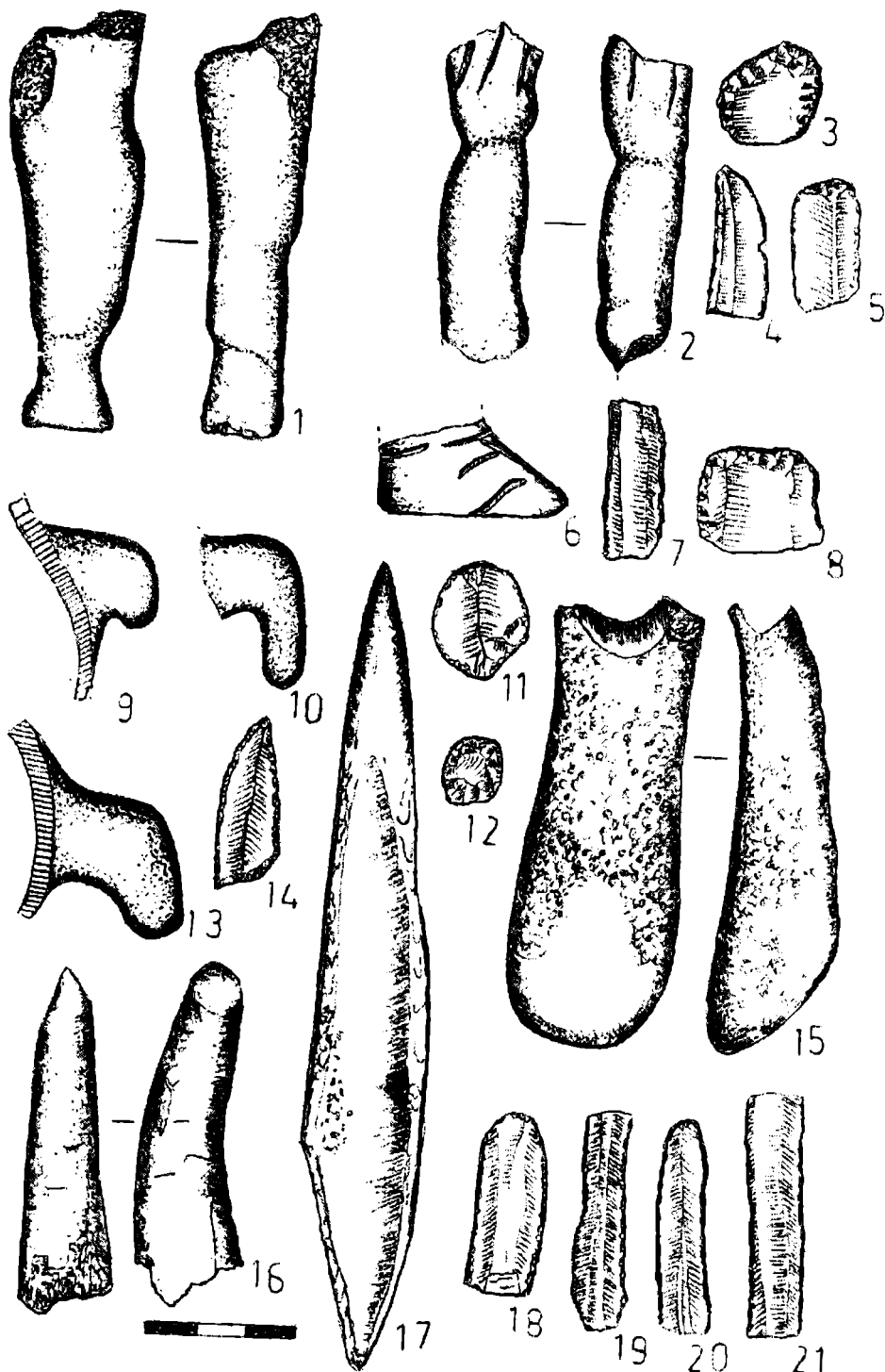
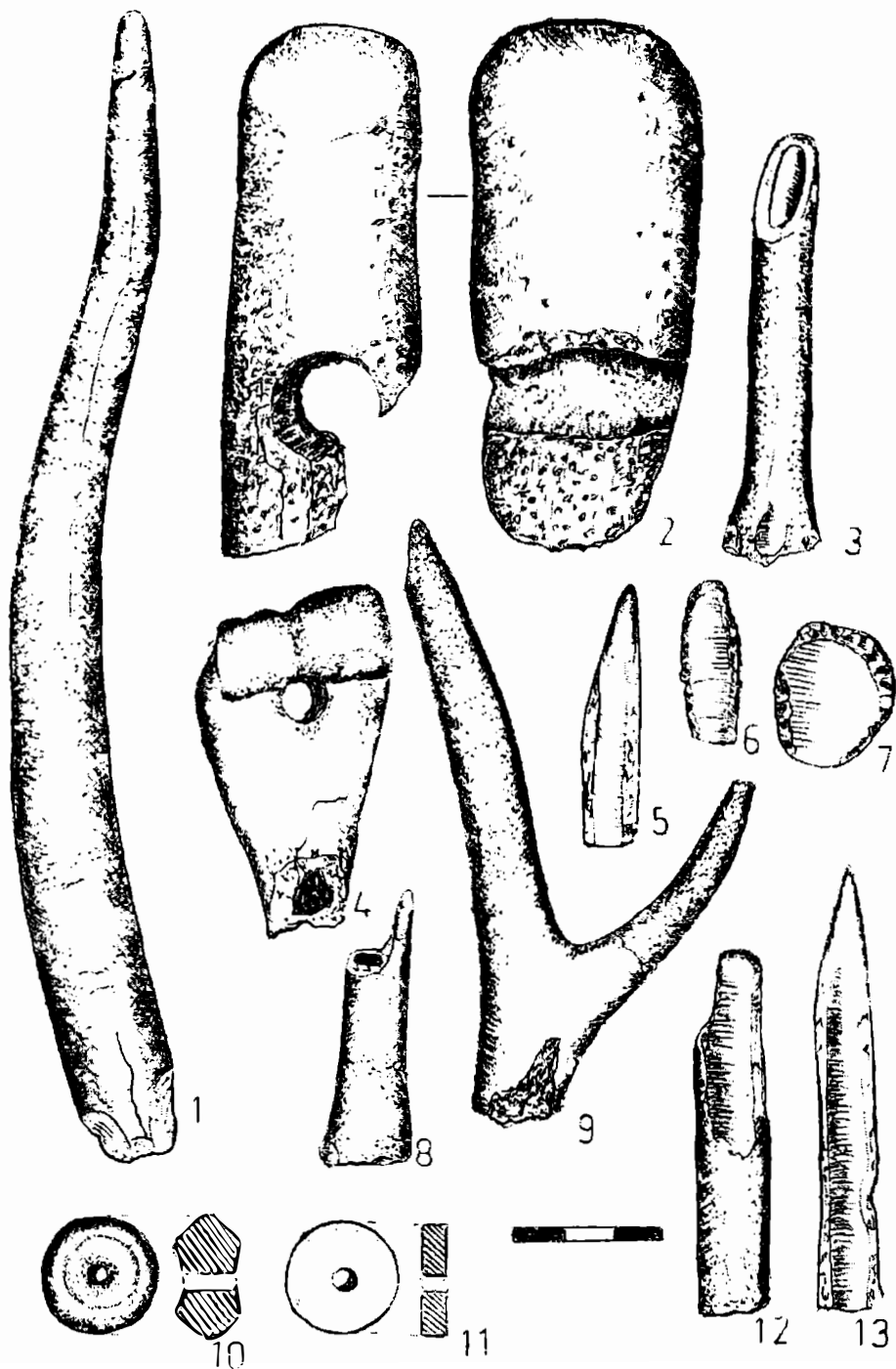
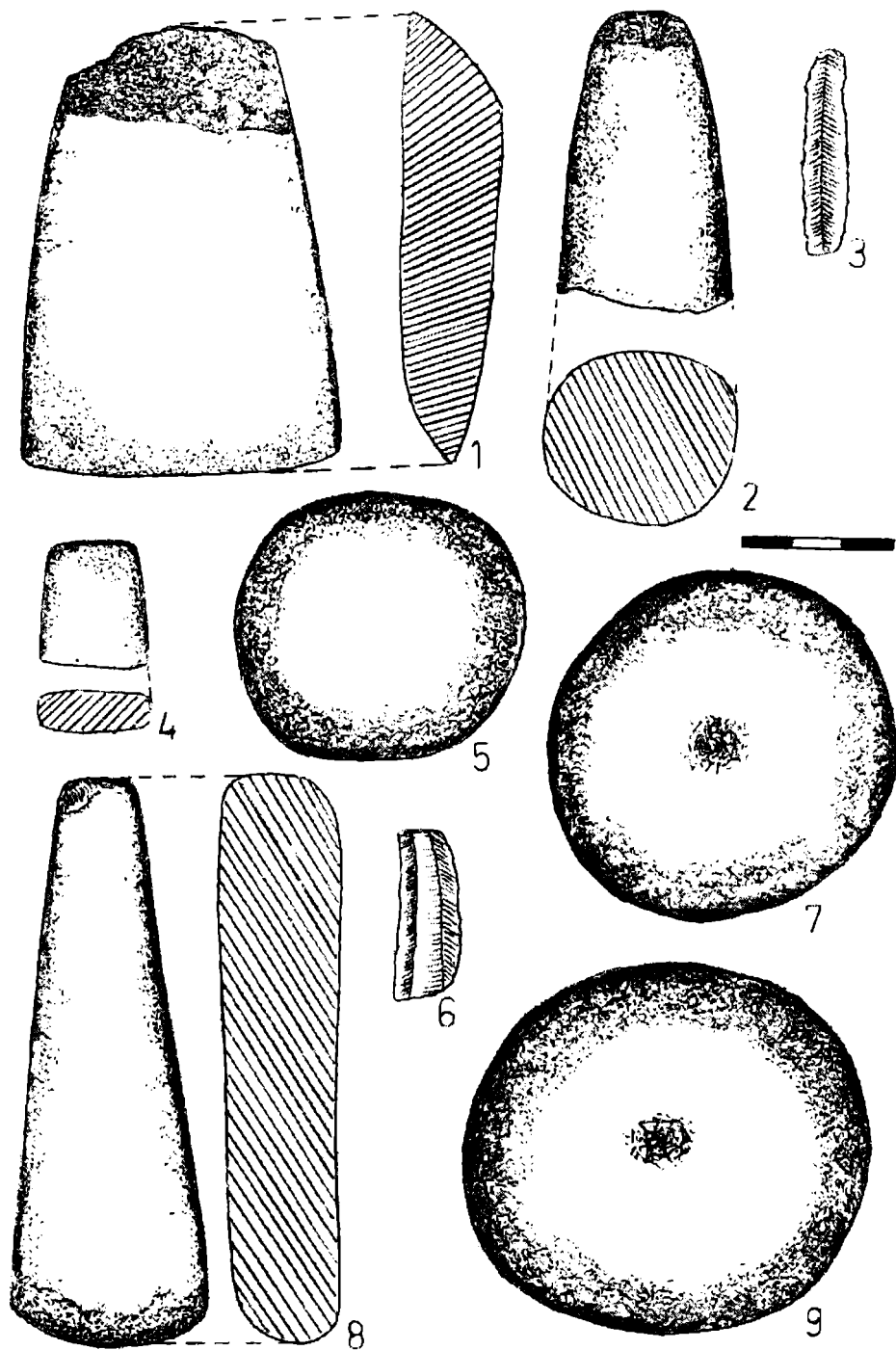

Fig. 2. – 1-2, 6 - figurine antropomorfe; 3-5, 7-8, 11-12, 14, 18-21 - unelte de silex; 9-10, 13 - protome zoomorfe; 15-17 - unelte de corn și os
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Fig. 3. – 1-5, 8-9, 11-12 - unelte de corn și os; 6-7 - unelte de silex;
10 - fusaiolă; 11 - obiect de podoba

Fig. 4. – 1-2, 4-5, 7-9 - unelte de piatră; 3, 6 - unelte de silex

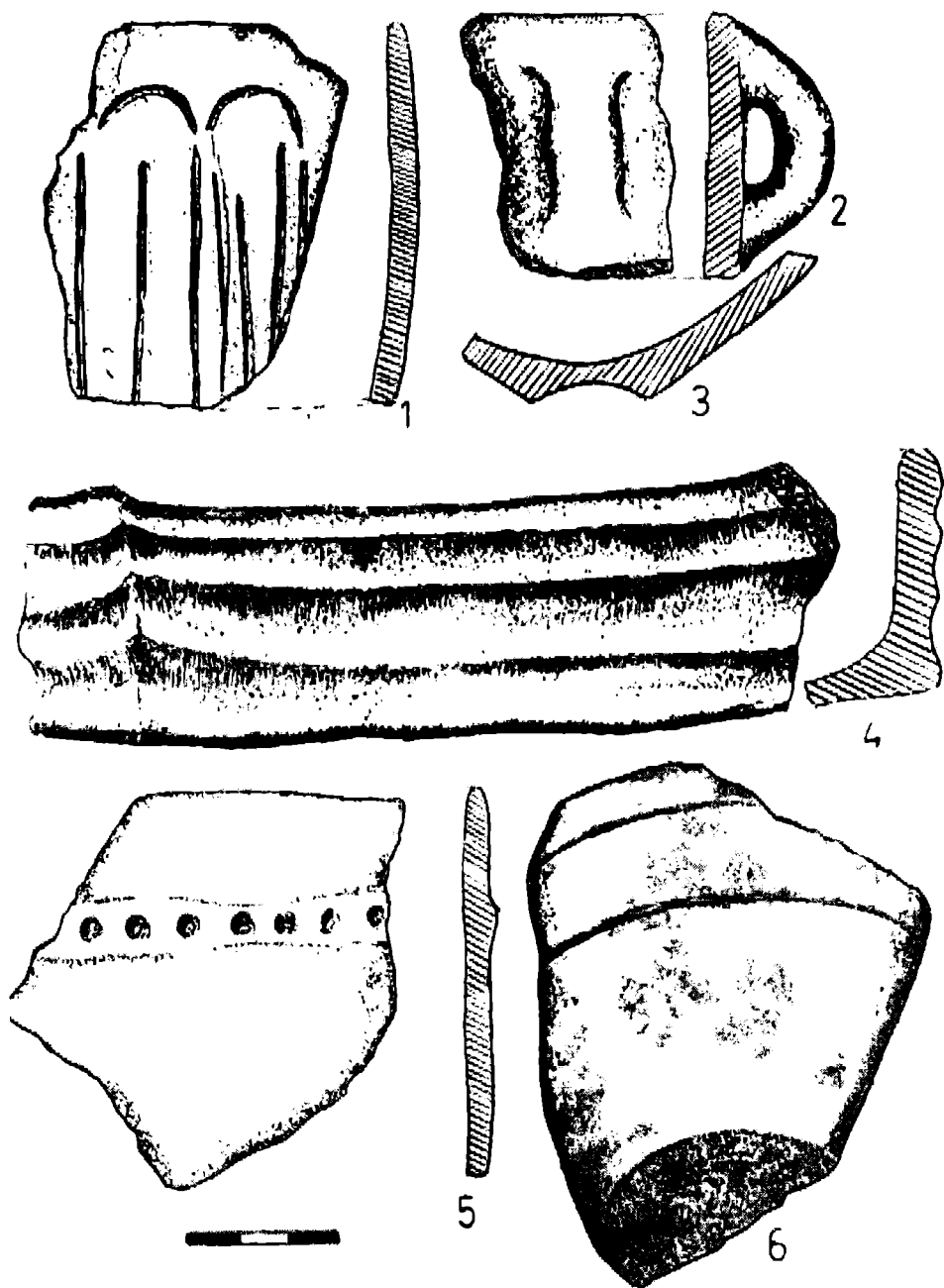
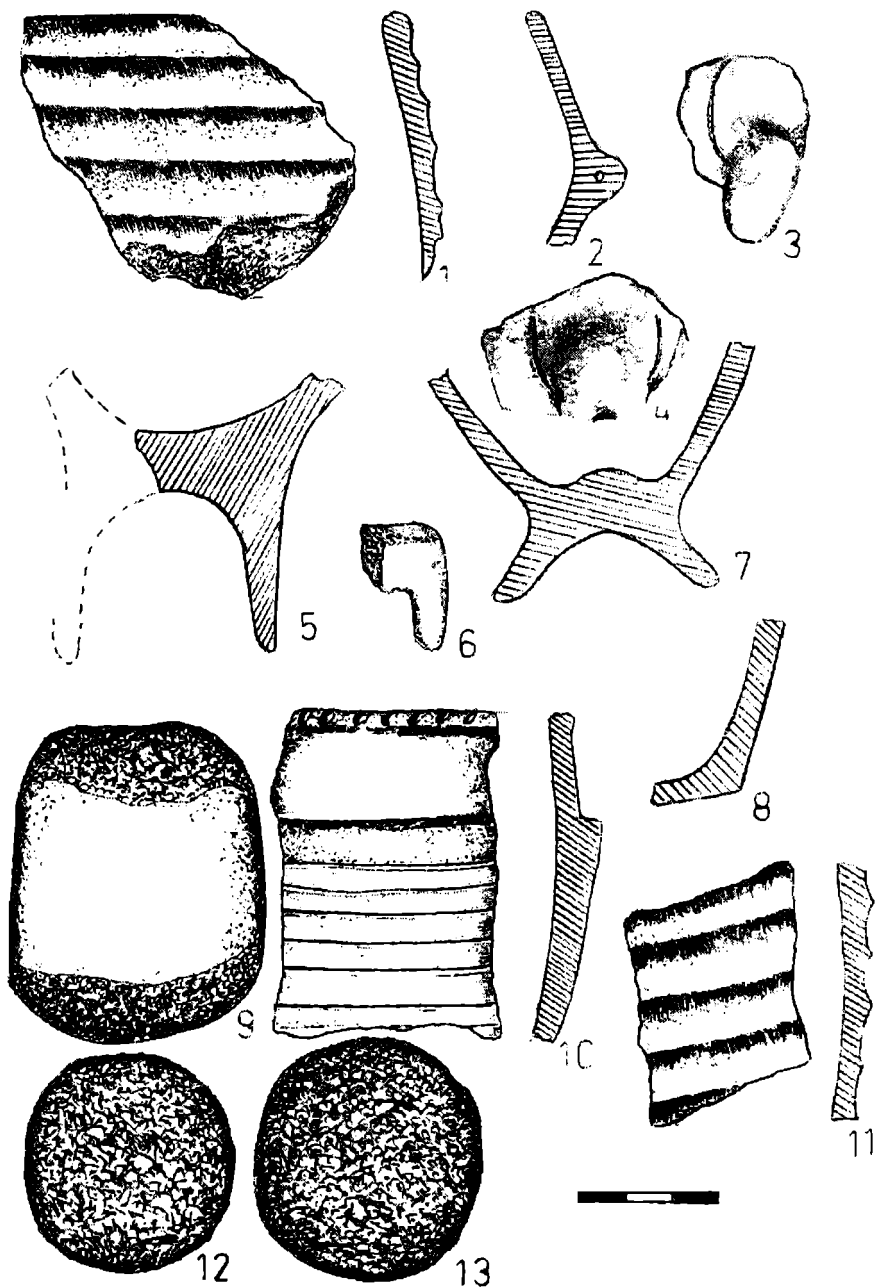
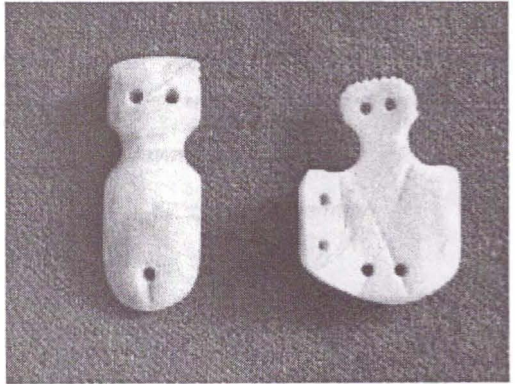
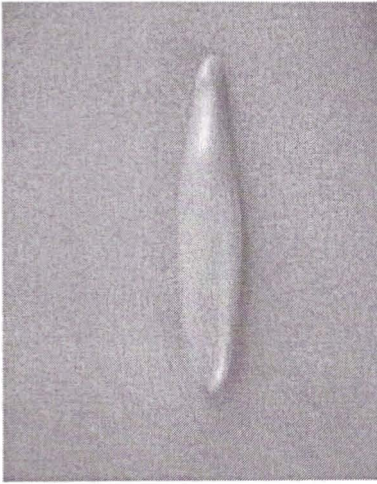

Fig. 5. – Ceramică

Fig. 6. – 1-2, 5, 7-8, 10-11 - ceramică; 3-4 - protome zoomorfe;
6 - coadă de polonic; 9, 12-13 - percutoare

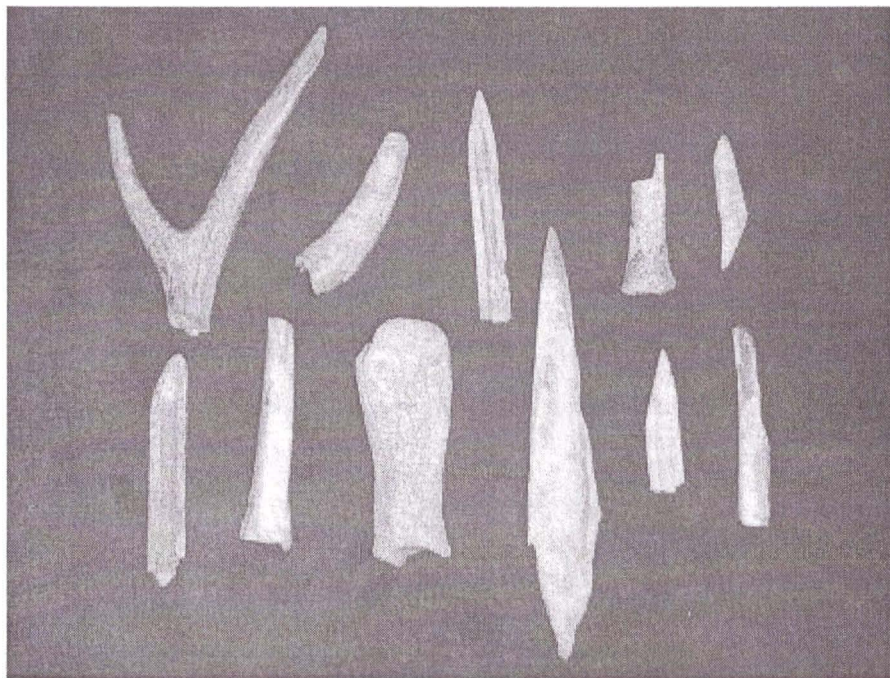
Idoli - Igești

Măiastra de la Igești (Cultura Cucuteni)

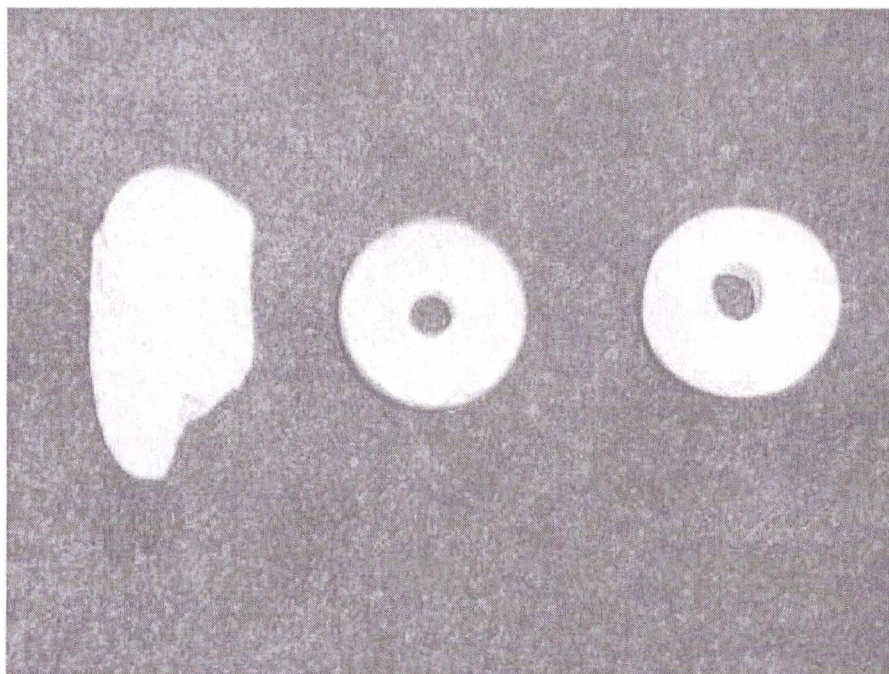

Plastica din lut ars

Obiecte din os

Fusaiole

STUDIUL ARHEOZOOLOGIC REFERITOR LA RESTURILE DE FAUNĂ GĂSITE ÎN AȘEZAREA PRECUCUTENIANĂ DE LA ISAIIA - „BALTA POPII” (CAMPANIA 2008)

Sergiu Haimovici,
Diana Măriuca Vornicu

Abstract

We determined 263 zoological remains. They come from five well known domestic species: *Bos taurus*, *Ovis aries*, *Capra hiscus*, *Sus scrofa domesticus* and *Canis familiaris*; to these we add the horse (*Equus caballus*) of which we can tell yet if it was domesticated. We also determined remains from wild mammal species: a small rodent, a little carnivore and other four that are common in Precucuteni- *Sus scrofa ferus*, *Cervus elaphus* (that do not exist anymore in the area), *Capreolus capreolus*, *Bos primigenius* (an extinct specie). We also discovered cockle shells. We mention that almost half of the remains were from *Bos taurus*, which is a big size mammal. So we conclude that breeding animals was the main occupation, but we can not ignore the role played by hunting. The wild species show that area was well wooded, unlike today when it is as a steppe.

Situl precucutenian de la Isaiia este situat la limita nord-estică a Podișului Central Moldovenesc, unde mai există către vest petice de pădure și o porțiune joasă, legată direct de culoarul râului Jijia, în partea sa inferioară către est, apele acesteia, până de curând inundând mereu acest teritoriu în care exista și *Balta Popii*; actualmente, prin lucrări hidrotehnice de ameliorare a cursului, zona respectivă a devenit cu totul uscată, balta dispărând.

Materialul arheozoologic ce a apărut în urma săpăturilor din anul 2008 este în cantitate relativ mică, cu ceva mai mult de trei sute de resturi, dintre care s-a putut determina mai exact un număr de 263 resturi faunistice. Ele au fost găsite pe de o parte în S III și Cas. G1 (un număr de 169 resturi), iar altele (94 la număr) într-o groapă bine conturată Gr. 63, considerată a fi o groapă menajeră. Materialul arheozoologic determinat se aseamănă bine unul cu celălalt, încât a fost sumat și astfel am considerat cele 263 de fragmente ca un tot. Tabelele în număr de trei cu desfășurarea fragmentelor determinate arată clar acest lucru.

Resturile găsite aparțin doar a două grupări zoologice, și anume: pe deoparte, moluște, în număr mic și, pe cealaltă parte, mamifere, de la care provine cea mai mare parte a materialului; trebuie să menționăm faptul că fragmentele pentru care nu s-a putut stabili exact specia au reprezentat tot resturi de la această grupare, și anume sfărâmături de oase de la speciile de talie mare.

Moluștele aparțin pe de o parte lamelibranhiatelor, cu un număr de 23 de resturi, ce reprezintă două specii ale genului *Unio* și anume: *U. pictorum* și *U. crassus*, fiecare cam cu același număr de resturi; de la început trebuie să spunem că s-au găsit (în afară de una) doar sfărâmături de valve. Având în vedere acest lucru, cât și faptul că grupul acesta de animale este foarte slab reprezentat, putem afirma că scoicile nu

erau culese pentru a fi folosite în scopuri gastronomice, căci atunci ar fi trebuit să fie cu sutele și miile dacă le mâncau și valvele aruncate să se prezinte aproape întregi.

Celălalt grup de moluște este reprezentat prin gastropode, dar acești melci sunt în cantitate de doar patru cochilii întregi aparținând la două specii: pe de o parte *Helix pomatia*, melcul de livadă, oarecum mărișor și altul mai mic *Cepaea vindabonensis*. Cantitatea atât de mică a resturilor ne arată că aceste două specii nu erau culese; *Cepaea* este mai mic ca melcul de livadă și singurul exemplar găsit avea pe cochilie încă niște dungii maronii, ce dispar cu timpul, după moarte. Considerăm că aceste cochilii sunt intruzive, căci melcii odată cu frigul se retrag în pământ, unii mor în timpul iernii și nu mai ies la iveală primăvara. Deci cochiliile respective sunt cu mult mai tinere decât precucutenianul.

Mamiferele, ce reprezintă grosul materialului animalier, aparțin a 12 specii diferite. Cinci sunt reprezentate prin specii de animale domestice și anume: 1. *Bos taurus* – bovinul domestic, 2. *Ovis aries* – oaia, 3. *Capra hiscus* – capra, 4. *Sus scrofa domesticus* – porcul, 5. *Canis familiaris* – câinele. Urmează 6. *Equus caballus* – calul, care, pentru Precucuteni, nu putem deocamdată spune dacă mai era sălbatic sau deja pe cale de domesticire. Găsim apoi șase specii sălbatice: 7. rozător mic – poate șoarece *Mus musculus*, despre care nu putem spune dacă se prezenta de acum a fi un comensal, 8. carnivor mic – posibil nevăstuică *Mustela nivalis*, 9. *Sus scrofa ferus* - mistrețul, 10. *Cervus elaphus* - cerbul, 11. *Capreolus capreolus* - căpriorul 12. *Bos primigenius* - bourul, astăzi stins ca specie.

Vom începe prezentarea cu **speciile sălbatice** care au totuși mai puține fragmente și, respectiv, exemplare decât cele domestice: rozătorul mic este reprezentat doar printr-un singur rest, un femur care ar proveni de la un șoarece. Aproape sigur, dat fiind culoarea sa, fără patină, avem a face cu un rest aparținând unui individ intrusiv – care, cândva mult mai târziu decât perioada Precucuteni – a sucombat în pământ.

Carnivorul este reprezentat prin cinci fragmente, dar în lipsa craniului și a dinților nu poate fi determinat până la nivelul de specie. Datorită micimii resturilor sale considerăm că aparține unui mustelid de talie foarte mică, poate o nevăstuică. Oricum nu este comestibil. Aceste două specii de mamifere nu au mai fost trecute în tabelele ce arată frecvențele.

Mistrețul are trei resturi, aparținând a doi indivizi maturi. Dintre aceste resturi, doar un astragal a putut fi măsurat.

Cerbul este reprezentat prin 22 fragmente, provenind de la cinci indivizi, dar nu are nici un rest întreg; totuși s-au măsurat patru fragmente diferite. Am constatat că pe a doua vertebră a coloanei vertebrale, axisul, erau urme de tăietură, deci la acel nivel s-a făcut descăpățănarea.

Căpriorul este reprezentat de doar patru resturi, trei dintre ele putând fi măsurate; un radius fragmentar aparține unui individ deja de vârstă înaintată și poartă exofite.

Bourul prezintă opt resturi, unele putând fi măsurate; frecvența sa este destul de ridicată, el fiind situat în această privință după cerb, care are, după cum am arătat, cele mai multe fragmente dintre sălbăticiuni.

Considerând frecvența mamiferelor sălbatice, eliminând resturile provenite de la rozătorul și carnivorul mic, pentru care suntem totuși oarecum nesiguri, apar doar 37 fragmente (16,08%) și 12 indivizi (36,37%), fiind ca frecvență, așa cum vom vedea bine, mai joasă decât cea a speciilor domestice (vezi tabelele I și II).

Speciile domestice (în număr de cinci) au cele mai multe resturi în cadrul materialului osos pe care l-am avut la dispoziție. Astfel, ele se prezintă cu 83,04% din fragmentele ce au fost determinate în cadrul mamiferelor și cu 60,60% cu indivizii prezumați. Trebuie să adăugăm acum și calul pentru care nu suntem încă siguri că a fost cu totul domesticit și anume: 0,8 % la fragmente și 3,03% la indivizi, pe care le-am pus alături de celelalte specii (vezi tabelele arătate mai sus).

Bovinul domestic are frecvența cea mai ridicată, iar, considerând și mărimea sa în raport cu celelalte specii, acesta reprezintă prin el însuși mai bine de jumătate din totalul dintre animalele găsite. Cu privire la importanța lor în asigurarea pentru populația sitului a acoperirii necesității de proteine animale din carnea lor, menționăm că trebuie adunată desigur și cantitatea de lapte (cu proteine și grăsimi) pe care o dădeau femelele speciei. Este aproape sigur că acesta era folosit și la exercitarea unor diferite munci.

Ovicaprinele – de la care a fost găsită atât *Ovis*, cât și *Capra* – au o valoare economică cu totul mică față de cea a bovinelor. Ofereau, evident prin tăiere, carnea lor și erau producătoare de lapte; probabil că oile nu dădeau încă și lână, specia domestică fiind totuși atunci apropiată de ovinele sălbatice ce nu au lână pe pielea lor.

Porcul mai are și el o importanță economică joasă, dând prin sacrificarea lui atât carne (proteine), dar și în oarecare măsură (mult mai puțin însă decât actualmente) grăsimea care era folosită atunci, fiind oarecum fluidă, și la iluminat, dar bună și la alte necesități.

Câinele, domesticit încă din mezolitic, era clar un ajutor al omului și credem că nici atunci nu era folosit în alimentație.

Pentru mamifere, la fragmentele la care s-a putut, pentru unele resturi au fost făcute și măsurători care au fost întabulate (vezi tabele cu măsurători în milimetri).

Este evident că deja în Precucuteni creșterea animalelor domestice era o ocupație de bază ce întrecea cu mult executarea vânătorii, care totuși avea încă o importanță ce nu poate fi neglijată.

Trebuie să spunem și câteva cuvinte referitoare la ambientul existent în jurul sitului precucutenian. Desigur, zona era uneori inundabilă atunci, dar, totodată, trebuie să arătăm că ea se distingea a fi cu mult mai mult bine împădurită, existând o pădure pe deoparte formată din specii lemnoase de esență moale (sălciete, plopișuri, arin), dar și cu aceea bine cunoscută asociație vegetală cu numele de *Quercetum mixtum*, deci formată din stejar și alte specii lemnoase de arbori, cât și de arbuști. Desigur, doar de asta s-a găsit în materialul faunistic resturi abundente de cerb, dar și de mistreț, specii ce nu mai există azi, în dreptul așezării de la Isaiia, zona fiind acum evident transformată, prin deforestare de către om, într-o stepă tipică.

ISAILA- Baia Popii 2008
Nivel Precucuteni – S III și Cas G1

Specia	Corn	Cranii neural	Cranii facial	Maxilar. sup.	Dinti superiori	Maxilar inferior	Dinti inferiori	Lincud	Vertebre	Coaste	Stern	Scapular	Humerus	Radius	Cubitus	Carp	Coxal	Femur	Rotulă	Tibie	Peroneu	Astragal	Calcaneu	Metacarp	Metatars	Alte oase ale carpiului	Alte oase ale tarsului	Metapodale	Falanga I	Falanga II	Falanga III	Sesamoid	Total		
<i>Bos laurus</i>									7	15								9	3							3								38	
<i>Ovis</i>														1																				1	
<i>OVICAPRINE</i>				1		2			9	3	1																							16	
<i>Capra</i>																							1	1										2	
<i>Sus scrofa dom.</i>				1																			1											3	
<i>Equus caballus</i>																																			
Rozăitor mic																		1																1	
Carivor mic					1				1		1																	2						5	
<i>Sus scrofa ferus</i>																						1	1											3	
<i>Cervus elaphus</i>	1								4	4							1	1													1	1			13
<i>Capreolus capreolus</i>																								1											2
<i>Bos primigenius</i>																			2															2	
Total mamifere																												85							
<i>Unio</i>																																		6	
<i>Gastropode</i>																																		3	
Total fragmente																												94							

ISAILA- Baia Popii 2008
Groapa menajeră 63

Specia	Corn	Cranii neural	Cranii facial	Maxilar. sup.	Dinti superiori	Maxilar inferior	Dinti inferiori	Lincud	Vertebre	Coaste	Stern	Scapular	Humerus	Radius	Cubitus	Carp	Coxal	Femur	Rotulă	Tibie	Peroneu	Astragal	Calcaneu	Alte oase ale carpiului	Alte oase ale tarsului	Metacarp	Metatars	Metapodale	Falanga I	Falanga II	Falanga III	Sesamoid	Total	
<i>Bos laurus</i>	3				9	1	5		4	15			3	4	1	2	9	2	1	3			1	1	9	5		7	2	6				93
<i>Ovis</i>													2								1	1												4
<i>OVICAPRINE</i>	2			1	3	6			3	3										3		1			1	3								26
<i>Capra</i>																							1											3
<i>Sus scrofa dom.</i>						2				2																								4
<i>Canis familiaris</i>													1																					1
<i>Equus caballus</i>							1																											2
<i>Sus scrofa ferus</i>													1																					1
<i>Cervus elaphus</i>				2	2				3				1								1													9
<i>Capreolus capreolus</i>						1																								1				2
<i>Bos primigenius</i>							1						1	1											1									6
Total mamifere																												161						
<i>Unio</i>																																		17
<i>Gastropode</i>																																		1
Total fragmente																												169						

ISALIA- Baia Popii 2008
Studiul resturilor faunistice- total

Specia	Corn	Cranio neural	Cranio facial	Mandibul. sup.	Dinti superiori	Maxilar inferior	Dinti inferiori	Clavicul.	Vertebre	Costele	Stern	Scapular	Humerus	Radius	Cubitus	Carp	Costal	Femur	Rotula	Tibia	Peroneu	Astragal	Calcaneu	Metacarp	Metatars	Alte oase ale capului	Alte oase ale faringelui	Metapodale	Falanga I	Falanga II	Falanga III	Seamoloide	Total																
<i>Bos taurus</i>	3			9	1	5	11		30				3	4	1	2	18	5	1	3			1	1	5	3	1			7	2	6		131															
<i>Ovis</i>					2	3	8		1	6		1									1												5	52															
<i>Ovicaprinae</i>	2			2	3	8		1	6		1									3		1		3									42																
<i>Capra</i>													1	1								1		1									5																
<i>Sus scrofa dom.</i>			1		2				2														1										7																
<i>Canis familiaris</i>												1																					1																
<i>Equus caballus</i>						1																						1					2																
Rozitor mic																		1															1																
<i>Carnivor mic</i>					1				1				1															2					5																
<i>Sus scrofa ferus</i>													1									1	1										3																
<i>Cervus elaphus</i>	1		2	2			7	4				1					1	2											1	1			22																
<i>Capreolus capreolus</i>					1								1												1								4																
<i>Bos primigenus</i>						1			1			1	1						2			1		1									8																
Total mamifere																																																	136
<i>Uno</i>																																		23															
<i>Gastropode</i>																																		4															
Total fragmente																																																	263

Tabulul I: Frecvența mamiferelor care s-au determinat până la specie

Specia	Fragmente		Indivizi	
	Nr.	%	Nr.	%
<i>Bos taurus</i>	131	56,95	12	36,36
<i>Ovis et Capra (ovicaprinae)</i>	52	22,60	5	15,15
<i>Sus domesticus</i>	7	3,04	2	6,06
<i>Canis familiaris</i>	1	0,43	1	3,03
<i>Equus caballus</i>	2	0,86	1	3,03
<i>Sus ferus</i>	3	1,30	2	6,06
<i>Cervus elaphus</i>	22	9,56	5	15,15
<i>Capreolus capreolus</i>	4	1,73	2	6,06
<i>Bos primigenus</i>	8	3,47	3	9,09
Total	230		33	

Tabulul II: Frecvența speciilor conform celor două ocupații de bază: a) creșterea animalelor domestice; b) vânătoarea

	Fragmente		Indivizi	
	Nr.	%	Nr.	%
Domestice	191	83,04	20	60,60
Sălbatică	37	16,08	12	36,36
Cal	2	0,86	1	3,03
Total	230		33	

Tabele cu măsurători în milimetri

Bos taurus				Bos primigenius	
Segment	Nr.	Var.	M	Nr.	Var
Maxil. inf.					
Lung. molari	1	81			
Lung. M ₃	1	32			
Humerus					
Lărg. epif. inf.				1	92
Lărg. supr. artic.	1	(68)		1	83
Radius					
Lărg. epif. inf.				1	104
Cubitus					
Lărg. supr. radiale	1	32			
Coxal					
Diam. acetab	1	55			
Femur					
Lărg. epif. sup.	1	(121)			
Lărg. epif. inf	1	94		1	105
Tibia					
Lărg. epif. inf.	1	63			
Centrotars					
Lărgime	1	61			
Astragal					
Lungime				1	85
Metacarp					
Lărg. epif. sup.				1	70
Lărg. epif. inf.	5	56-65	59,8		
Metatars					
Lărg. epif. sup.	1	50			
Lărg. epif. inf	4	61 - 68	65.0		
Centrotars					
Lărgime	1	49			
Falanga 1					
Lung.	1	63			
Lărg. epif. sup.	1	34			
Lărg. min. diaf	1	28			
Falanga 2					
Lung.	2	43, 45			
Lărg. epif. sup.	1	29			
Lărg. minim. diaf.	1	23			
Falanga 3					
Lung. supr. plantare	3	67, 71, 74			
Lărg. supr. artic.	3	22, 23, 25			

Ovicaprine			
Segment	Nr.	Var.	M
MP			
Lungime	1	19	
M₂			
Lungime	1	21	
Cubitus			
Lărg. supr. radiale	1	21	
Lung. olecran	1	35	
Falanga 1			
Lungime	4	41-45	43, 25
Lărg. epif. sup.	4	15-17	16

Capra			
Segment	Nr.	Var.	M
Radius			
Lărg. epif. sup.	1	32	
Cubitus			
Lung. olecran	1	50	
Lărg. supr. radiale	1	23	
Astragal			
Lungime	1	32	
Lărgime	1	19	
Metacarp			
Lărg. epif. sup.	1	29	
Metatars			
Lărg. epif. sup.	1	33	

Ovis			
Segment	Nr.	Var.	M
Humerus			
Lărg. epif. inf.	1	27	
Radius			
Lărg. epif. sup.	1	27	
Tibie			
Lărg. epif. inf.	1	28	

Equus caballus		
Segment	Nr.	Var.
Molar inf.		
Lungime	1	(39)
Lărgime	1	16
Falanga 1		
Lungime	1	71
Lărg. epif. sup.	1	53

Sus scrofa ferus		
Segment	Nr.	Var.
Astragal		
Lungime	1	52
Lărgime max.	1	29

Capreolus capreolus		
Segment	Nr.	Var.
Radius		
Lărg. epif. sup.	1	32 ¹
Metatars		
Lărgimea epif. sup.	1	23
Diametru	1	27
Falanga 1		
Lung. max.	1	39
Lărg. epif. sup.	1	18
Lărg. min. diaf.	1	8

Cervus elaphus		
Segment	Nr.	Var.
Humerus		
Lărg. epif. inf.	1	56
Lărg. supr. artic.	1	51
Coxal		
Diam. acetab.	1	39
Femur		
Lărg. epif. inf.	2	56, 62
Diam. art. post.	2	73, 79
Falanga 3		
Lung. supr. plant.	1	51
Lărg. supr. artic. sup.	1	19
Diametrul	1	30

Are exofite

CARACTERIZAREA UNOR RESTURI PALEOFAUNISTICE PROVENITE DIN AȘEZAREA DE LA CREȚEȘTI, PUNCTUL „LA INTERSECȚIE” (JUDEȚUL VASLUI) APARTINÂND CUCUTENIANULUI AB

Sergiu Haimovici,
Diana Măriuca Vornicu

Resumé

Au commencement on montre comment est l'ambient d'aujourd'hui. On montre ensuite qu'on a déterminé quatre valves d'*Unio* et 326 restes appartenant aux mammifères et on a trouvé 11 espèces (voir le tableau I et II). On a fait un étude morphoscopique et biométrique (les tableaux 1-4) pour chaque espèce. On montre sur la base des dates résultées, comment était l'économie animalière des habitants de l'établissement et au fin on montre comment était l'ambient de jadis.

Situl arătat mai sus este situat la cca. 10 km. sud-vest de municipiul Huși, zona respectivă fiind străbătută de pârâul Lohan, ce se varsă în râul Crasna. Către N-NE, așezarea eneolitică este mărginită de către Culmea Lohanului, ce face parte din dealurile Fălciului, cu unele vârfuri trecând de 350 m., iar spre S-SV de către dorsala Crestei Crasna, ce aparține părții sud-estice a Podișului Central Moldovenesc, înălțimile fiind acum de peste 200 m. Considerând geologic, substratul este din Sarmațianul luat în sens larg, dar pe valea pârâului arătat se găsesc și straturi mai noi, aparținând Quaternarului. Solurile sunt mozaicate, întâlnindu-se deja cernoziomuri, dar găsim și acoperământ de soluri cenușii ce sunt subfosile. Vegetația apare astăzi mult antropizată, existând diverse culturi agricole și vii, dar pe culmi mai există și acum resturile pădurilor de odinioară reprezentate prin asocierea *Quercetum mixtum* - formată din stejărișuri, chiar și cu specii de stejar termofil și, de asemenea, concomitent, cu alte specii lemnoase, inclusiv cu *Acer tataricus*, specie ce arată deja zona de stepă.

Resturile faunistice adunate reprezintă materialul săpăturilor din doi ani consecutivi de către arheologul Vicu Merlan, ce ni l-a dat spre studiere. Îi mulțumim pe această cale.

Deși de curând noi am alcătuit o lucrare de arheozoologie, oarecum de sinteză, referitoare la cultura Ariușd-Cucuteni, pe care am dat-o spre apariție în *Arheologia Moldovei*, ne-am gândit să prezentăm în această notă și unele date referitoare la această binecunoscută cultură, dintr-o zonă puțin studiată privind materiale faunistice, adică județul Vaslui.

Resturile avute la dispoziție sunt reprezentate de un număr de 352 piese și aparțin a două grupări sistematice distincte: patru sunt valve de la genul *Unio*, și anume trei aparțin ca specie *U. crassus* și una de la *U. pictorum*. Mamiferele, în număr de 348, sunt reprezentate prin fragmente osoase, negăsindu-se însă oase lungi întregi. S-au determinat cu exactitate 326, restul fiind fragmente foarte fărâmițate pentru care nu s-a putut determina specia. S-a găsit un număr de 11 specii, dintre care cinci sunt animale domestice și anume *Bos taurus* – taurine, *Ovis aries* – ovine și *Capra hircus* –

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

caprine, împreună alcătuind ovicaprinele denumite și cornute mici, *Sus scrofa domesticus* – porcine și *Canis familiaris* – câinele; resturile lor sunt ceva mai numeroase. Celelalte aparțin sălbăticiunilor, în număr de cinci, ele fiind, în ordine sistematică următoarele: carnivor mic, probabil *Martes* – jderul, *Vulpes vulpes* – vulpea, *Sus scrofa ferus* – mistrețul, *Cervus elaphus* – cerbul roșu european, *Bos primigenius* – bourul, actualmente stins. Între cele două grupări – domestică și sălbatică – se așează *Equus caballus* – calul, despre care nu se știe dacă în eneolitic era deja domesticit sau pe cale de domesticire.

Cu privire la resturile de mamifere, s-a executat o cercetare morfoscopică și biometrică (vezi tabelele cu măsurători) și s-au stabilit frecvențele speciilor și circumscrierea lor pe grupe economice (tabelele I și II) pentru a se putea distinge mai bine care erau caracteristicile economiei animaliere a locuitorilor sitului.

În cele ce urmează vom evidenția caracteristicile morfobiometrice a fiecărei specii în parte, urmând ca ulterior să creionăm importanța lor economică. Vom începe cu mamiferele domestice pe care le vom trata în funcție de frecvența acestora (tabelul I).

Specia cu cantitatea cea mai mare de resturi este reprezentată de *Bos taurus*, taurine sau cornutele mari, după cum le consideră veterinarii. Prin fragmentele osoase, ele întrec peste 50 % din totalul determinat de noi pentru mamifere, iar ca indivizi ele sunt cam 40 %. Din start trebuie să spunem că ele reprezintă o specie de talie mare în raport cu celelalte domestice. Nu am găsit resturi de oase lungi și nu am putut stabili exact înălțimea la greabăn (talii lor), dar multiple măsurători ne arată că suntem în fața unor vite de talie mare, ele ajungând, prin masculi, să se apropie ca înălțime de mărimea femelelor de bour. Se distinge clar, existența unui dimorfism sexual foarte bine conturat. Nu am putut stabili dacă între masculi se găsesc și boi, adică masculi castrați, neavând la dispoziție oase lungi întregi, deși se știe actualmente că deja cucutenienii cunoșteau importanța castrării și o foloseau. Trebuie să menționăm că taurinele reprezintă o specie polivalentă, femelele furnizând laptele ce poate fi și industrializat, dând alimente diverse. Nu se poate deocamdată aprecia dacă specia era folosită și la varii munci, ajutând astfel locuitorii în a avea un părtaș la derularea muncilor agricole, dar prezența castraților ar putea să arate acest lucru. Evident, specia este comestibilă și după sacrificare se folosește din plin carnea acestora.

Urmează ca frecvență ovicaprinele sau cornutele mici reprezentate atât prin genul *Ovis*, cât și prin genul *Capra*. Primele întrec mult ca număr pe secunde. Împreună reprezintă cam 20% din total fragmente și indivizi, dar trebuie să menționăm că ambele sunt de talie mică și ca volum o ovicaprină reprezintă cam 1/10 în raport de un taurin. De asemenea, prin măsurători, se constată că ambele erau de talie relativ mică, înălțimea lor la greabăn (pe care nu am putut să o stabilim exact) ar fi în medie de 60 cm. Cele două specii sunt de asemenea polivalente, dând laptele lor, posibil ovinele dând și un fel de lână încă foarte aspră, iar, după sacrificare, chiar și carnea acestora.

Pe al treilea loc se așează porcinele cu ceva peste o zecime din resturi. Arătăm însă că ele sunt mai voluminoase decât cornutele mici, cam 2,5 porcine ar reprezenta un taurin. Spre deosebire de speciile de mai sus, ele sunt monovalente, dând, doar prin sacrificare, carnea dar și grăsimea lor; aceasta este posibil ca deja să fi fost folosită și

în alte scopuri, mai ales pentru a face făclii de iluminat. Totuși specia are și unele avantaje: este foarte prolifică și, fiind totodată și omnivoră, aproape că nu era nevoie ca oamenii de atunci să se ocupe de hrănirea lor; mai mult chiar, curățau zona de excremente, fie de la om, fie de la animale. Considerând măsurătorile, putem spune că porcul era reprezentat printr-un tip destul de primitiv, având un bot lung și cu o talie relativ joasă, așa numitul tip *palustris*.

Pe ultimul loc se găsește câinele care a fost domesticit încă din mezolitic. Credem că nu era comestibil și de aceea frecvența sa este joasă, dar în această așezare el apare destul de bine situat, pentru eneolitic (a se considera evident cantitatea, relativ nu mare, de resturi animaliere). S-au evidențiat doi indivizi, unul mai mic ca talie și altul cu aceasta mai înaltă, deci mai mare. De la el s-a găsit o parte din maxilarul inferior și s-au făcut unele măsurători (în mm.): lungimea dinți jugali = 69, lungimea molari = 35, lungime carnasieră = 23; de asemenea, folosind coeficientul lui Dahr, s-a putut afla lungimea bazală a craniului care este de 156 mm, deci a unui câine de talie oarecum medie. Ar fi pentru eneolitic, tipul așa-zis *intermedius*.

Ne oprim acum la cal, care apare oarecum rar în România în neolitic-eneolitic, deci ici-acolo, între resturile mamiferelor, găsindu-se în această așezare două resturi, care însă nu sunt deloc interesante pentru a se da o oarecare caracteristică a speciei. Așa cum am spus, nu se știe bine până azi dacă era domesticit sau poate pe cale de domesticire – penuria resturilor pare însă ca această specie să nu aibă vreo importanță în economia animalieră a așezării de la Crețești.

Mamiferele sălbatice sunt, așa cum arată și tabelele I și II, în cantitate relativ mică, poate chiar mai joasă, considerând și alte situri cucuteniene.

S-au găsit mai întâi două resturi, provenind de la două specii de carnivore: probabil un jder și precis o vulpe. Primul ar fi mai important, căci este stenoec și arată un ambient păduros în zona așezării noastre; vulpea, ca euoriocă, nu ne spune mai nimic despre caracteristicile geografice ale împrejurimilor sitului, ci arată doar că, aproape sigur, i s-a folosit blana.

Cele trei artiodactile apar evident mai numeroase și totodată reprezintă specii mari – mistrețul și cerbul și foarte mari – bourul, deci sunt importante, căci, după doborâre, li se folosește din plin carnea, ele fiind toate trei comestibile; de asemenea, ca stenoece, mistrețul și cerbul (care exista atunci și la altitudini mai joase, nefiind ca actualmente „carpatin”) arată clar pădurea, iar bourul arată mai ales zona marginală a ei sau aliniamentele de arbori.

Să trecem acum să vedem, considerând speciile de animale și alăturându-le frecvența, care este importanța lor în economia animalieră a societății umane din așezare și apoi să punctăm cum ele arată ambientul de atunci din jurul așezării.

Începem să spunem că culesul moluștelor lamelibranhiate aproape că nu se execută (doar dacă scoicile ar fi fost cel puțin cu sutele, am fi putut considera că culesul lor era funcțional, ele fiind, pe de o parte, comestibile și, pe de altă parte, folosite curent, acolo unde nu se găsea, în împrejurimi, carbonatul de calciu, care intră în cadrul industrializării olăritului, prin pisare, ele înlocuind această piatră de var). Totuși, este interesant și constatăm că la malul unui mic pârâu – Lohanul – există o zonă în care se putea dezvolta o asociație animală ce compunea genul *Unio*, așa

numita scoică de râu – pe numele ei popular. Poate atunci pârâul avea cumva mai multă apă ca acum, lucru ce ar arăta o pluviozitate mai mare.

Dacă consultăm tabelele cu frecvență constatăm că o ocupație de prim rang era creșterea mamiferelor domestice, credem poate chiar mai importantă decât agricultura, pe care nu putem, pe baza resturilor faunistice, să o conturăm; doar indirect taurinele, prin masculi castrați, ne arată că ea exista.

În primul rând speciile domestice, în afară aproape sigur de câine, erau folosite în alimentație așa cum am arătat, acoperind în mare măsură necesitățile de proteine animale, dar concomitent și de grăsimi animale cu totul necesare în meniul populației umane. Considerând deci taurinele, ovicaprinele și porcinele, la care se adaugă evident și artiodactilele dintre sălbăticiuni, se constată, în mare, următoarele: peste 60% din necesități sunt acoperite de taurine, cel mult 11% aparțin ovicaprinelor împreună cu porcinele, iar ceva peste 28% provin de la artiodactilele sălbatice; așadar, carnea cornutelor mari era cu totul preponderentă pentru necesitățile umane.

Taurinele și ovicaprinele sunt, așa cum am văzut, și polivalente, primele prin munca în sens larg pe care o produc mai ales caștrații, dar tot ele, alături de ovicaprine aduc pentru alimentația oamenilor laptele și produsele sale, acoperind o bună parte din proteinele, grăsimile și, în măsură mică, glucidele necesare societății umane. Evident că și agricultura își are importanța ei în alimentație, ea aducând mai ales glucidele, concomitent cu o parte din proteine și oarecum cu grăsimi, prin unele specii de plante.

O altă ocupație, după cum ne-o arată frecvențele speciilor sălbatice, era vânatoarea (care cu mici excepții, pentru cultura Cucuteni, când procentual sălbăticiunile erau în cadrul materialelor arheozologice mai bogate, uneori întrecând chiar frecvența mamiferelor domestice) ea având un caracter net secundar în raport de creșterea animalelor, aceasta din urmă fiind de altfel destul de strâns corelată cu agricultura.

Trebuie să menționăm că există și o altă fațetă a economiei animaliere, care de obicei rămâne ascunsă la prima vedere, și anume: după sacrificare și/sau doborâre toate speciile, pe lângă faptul că ele contribuie la asigurarea unor necesități alimentare au și alte foloase rezultate prin alte părți ale corpului animalelor și anume: partea carnificată a coarnelor de la cavicornie – rămânând, pentru arheologul și arheozologul de azi, doar axul osos al lor – dar și de coarnele tari ale cervideelor (ca grupare, în sens larg) – oase ca atare și dinți, valve de scoici și cochilii de la gastropode, unele formațiuni moi ca piele și blană, stomac și intestine de la mamifere, tendoane, vezică urinară ș.a. care dispar însă în timp după folosirea lor, fiind putrescibile. Toate acestea, ca atare, sau prin prelucrare, vor reprezenta material de lucru pentru a se transforma în diverse artefacte, foarte necesare în economia societății umane, mai ales înainte de a se ajunge la civilizațiile ce foloseau acum din plin metalele.

Rămâne ca, la urmă, să amintim cam care era ambientul din jurul stațiunii în Cucutenianul AB, considerând cele rezultate cu privire la resturile speciilor ce au existat atunci în zonă și care au venit în contact cu omul, dar totodată ce se știe în prezent referitor la clima de atunci. Cucutenianul AB s-a derulat cam către sfârșitul optimului climatic post glaciatic, care a făcut ca clima să fie mai blândă ca actualmente și totodată ceva mai umedă. Așa cum arată și speciile stenoce găsite, în această zonă de mai joasă altitudine mai exista atunci cerbul și, de asemenea, mistrețul, alături de

jder, toate acestea fiind stenoeece, trăind într-un mediu cu totul păduros. Altitudinea de cel mult 250 m. ne conduce la a spune că pădurile de foioase de atunci aparțineau stejărișurilor, deci asociației *Quercetum mixtum*, tipică pentru atunci cât și actualmente, dar, din păcate, astăzi pădurile au fost în foarte mare măsură defrișate și în locul lor au apărut culturi agricole și pășuni secundare, ce au făcut ca cerbul să se retragă spre munte, iar mistrețul să devină cu totul rar în zonă. Pădurea aducea cu ea și un regim pluviometric mai ridicat, iar clima nu avea oscilații anuale considerabile ca astăzi. De asemenea, omul avea la dispoziție lemnul, foarte necesar unei civilizații oarecum deja înaintată.

Tabelul I Frecvența speciilor de mamifere

Specia	Fragmente		Indivizi	
	Nr abs	%	Nr abs	%
<i>Bos taurus</i>	185	56,75	17	39,54
<i>Ovicaprinae</i>	66	20,24	8	18,60
<i>Sus scrofa domesticus</i>	43	13,19	5	11,63
<i>Canis familiaris</i>	6	1,84	2	4,65
<i>Equus caballus</i>	2	0,62	1	2,32
Carnivor mic (<i>Martes?</i>)	1	0,30	1	2,32
<i>Vulpes vulpes</i>	1	0,30	1	2,32
<i>Sus scrofa ferus</i>	9	2,77	3	6,97
<i>Cervus elaphus</i>	11	3,37	4	9,30
<i>Bos primigenius</i>	2	0,62	1	2,32
Total	326		43	

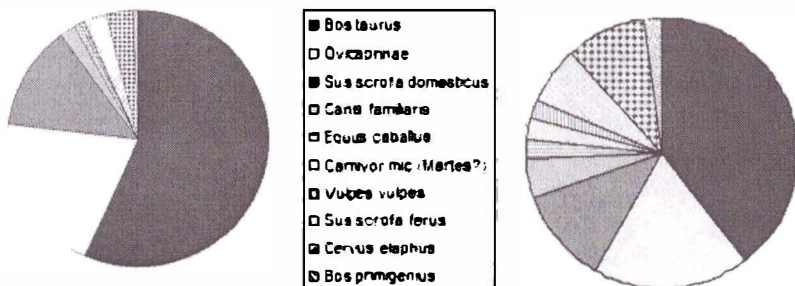

Diagrama frecvenței speciilor de mamifere pe fragmente și indivizi

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Tabel II. Frecvența resturilor pe grupe economice

Gruparea	Fragmente		Indivizi	
	Nr. abs.	%	Nr. abs.	%
Mamifere domestice	300	92,02	33	76,74
Equus caballus	2	0,61	1	2,33
Mamifere sălbatice	24	7,37	9	20,93
Total	326		43	

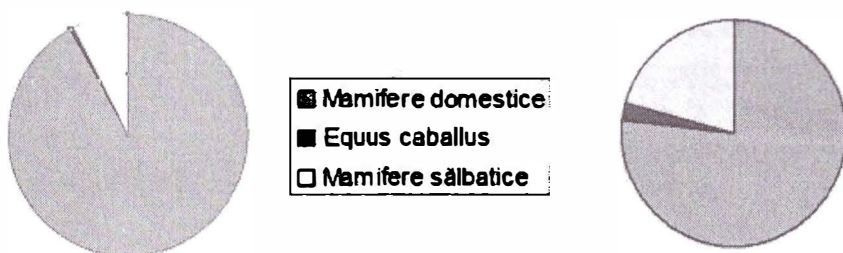

Diagrama frecvenței resturilor pe grupe economice: fragmente și indivizi

Tabele cu măsurători (în mm)

Tabel 1

Specia <i>Bos taurus</i> (taurine)				
Segment osos	Dimensiuni	Nr	Var	M
Corn	Circumferință bază	2	(175); (175)	-
	Diametru mare bază	2	(52); (53)	-
	Diametru mic bază	2	43; (45)	-
Craniu neural	Lărgime intercornală	1	(185)	-
	Lărgime minimă front.	1	152	-
	Înălțime maximă post. Ba.-Acr	1	(135)	-
Dinți superiori	Lărgime M ³	2	31; 33	-
Dinți inferiori	Lărgime M ₃	4	35-38	36,75
Omoplat	Lungime maximă	1	330	
	Lungime cap articular	2	63; 85	
	Lungime suprafață articulară	2	58; 74	
	Lărgime suprafață articulară	2	50; 61	
	Lărgime minimă gât	2	55; 72	
Radius	Lărgime epifiză superioară	1	87	
	Lărgime supr. articulară sup.	1	80	
Cubitus	Lărgime supr. radială	2	47; 57	
Coxal	Diametrul acetabular	5	62-74	67,52
Tibie	Lărgime epifiză inferioară	1	70	
	Lărgime supr. articulară infer.	1	60	
Astragal	Lungime maximă	7	(63)-73	68,85
	Lărgime troch. inferioară	6	38-48	43,00
Calcaneu	Lungime maximă	2	137; 147	
	Lărgime maximă	2	43; 52	
Centrotars	Lărgime maximă	2	63; 63	
Metacarp	Lărgime epifiză superioară	1	(62)	
Metatars	Lărgime epifiză superioară	5	50-58	52,80
	Lărgime epifiză inferioară	2	58; 68	
Falanga I	Lungime maximă	5	69-78	73,40
	Lărgime epifiză superioară	5	34-38	35,60
	Lărgime minimă diafiză	5	24-32	29,20
	Indice gracilitate	5	33,33 - 43,83	
Falanga II	Lungime maximă	7	42-55	47,42
	Lărgime epifiză superioară	7	27-35	31,57
Falanga III	Lungime maximă	1	77	
	Lungime față plantară	1	74	
	Lărgime față plantară	1	28	
	Lărgime suprafață articulară	1	26	

Tabel 2

Speciile: <i>Ovicaprinae</i>				
O= <i>Ovis</i> ; C= <i>Capra</i>				
Segment osos	Dimensiuni	Nr	Var	M
Maxilar inferior	Lungime dinți jugali	1	51	
	Lungime M ₃	2	24; 24	
Axis	Lungime maximă	1	(68)	
	Lărgime maximă	1	50	
	Lărgime apofiză odontoidă	1	25	
			O	
Omoplat	Lungime cap articular	3	(31)-36	34,50
	Lungime suprafață articulară	3	25-27	26,33
	Lărgime suprafață articulară	3	22-22	22,00
	Lărgime minimă gât	2	23,23	
			O	
Humerus	Lărgime epifiză inferioară	1	37	
	Lărgime suprafață artic. inf.	1	35	
			O	
Femur	Lărgime epifiză inferioară	1	37	
			C	
Tibie	Lărgime epifiză inferioară	1	28	
	Lărgime suprafață artic. inf.	1	26	
			O	
Falanga I	Lungime maximă	1	43	
	Lărgime epifiză superioară	1	16	
	Lărgime minimă diafiză	1	10	
	Indice gracilitate	1	23,25	

Tabel 3

Specia: <i>Sus scrofa domesticus</i>			
Segment osos	Dimensiuni	Nr	Var
Maxilar inferior	Lungimea simfizei	1	67
Omoplat	Lungime cap articular	2	(39); (43)
	Lungime suprafață articulară	2	30; 38
	Lărgime suprafață articulară	1	27
	Lărgime minimă gât	2	25; 28
Humerus	Lărgime epifiză inferioară	2	38; 43
	Lărgime suprafață artic. inf.	2	29; 34
Radius	Lărgime epifiză superioară	1	28
Cubitus	Lărgime suprafață radială	2	22; 26
Coxal	Diametrul acetabular	2	31; 32

Tabel 4

<i>Specia Cervus elaphus</i>			
Segment osos	Dimensiuni	Nr	Var
Radius	Lărgime epifiză inferioară	1	68
	Lărgime supr. articulară inf.	1	65
	Diametru epifiză inferioară	1	47
Astragal	Lungime maximă	1	62
	Lărgime troch. inf.	1	38
Falanga I	Lungime maximă	1	70
	Lărgime epifiză superioară	1	26
	Diametru antero-posterior	1	34
	Lărgime minimă diafiză	1	20
	Indice gracilitate	1	28,57

GROPILE PENTRU PROVIZII - DEPOZITE SIGURE DE HRANĂ

Marin Rotaru

Abstract

Very important for the existence of this area was the way they stored the provisions especially, cereals. The archaeological surface analysis we met the bank profiles of some rivers, where settlements were, the outline of the cottages pits used in cereals storage, waste pits, ritual pits, pits to removing the clay etc. The storage pits played a critical role in household activities of prehistoric communities, their usefulness and effectiveness being proved through systematic diggings in archeological sites from the Neolithic until the fifteenth century.

Foarte important pentru existența unei așezări era felul cum se păstrau proviziile și în special cerealele. În perieghizele arheologice am întâlnit în profilurile malurilor unor râuri, acolo unde au fost așezări, conturul unor gropi de bordeie pentru depozitarea cerealelor, gropi menajere, gropi rituale, gropi pentru scos lut etc. Gropile pentru provizii au jucat un rol deosebit de important în activitatea gospodărească a comunităților, utilitatea și eficiența lor fiind dovedită arheologic prin săpături sistematice în situri din neolitic și până în secolul al XV-lea.

Oamenii, încă din neolitic, și-au depozitat rezervele de hrană în gropi special amenajate. Ele se aflau în jurul așezărilor sau sub locuințe și aveau pereții bombați, alteori drepți sau de forma unui clopot, iar gaura circulară (fig. 1). Gropile aveau pereții lipiți cu lut amestecat cu pleavă de cereale ori lutuții și apoi arși¹. Și geto-dacii aveau gropile de cereale bine pregătite înainte de folosire, de forma unor oale, bine arse.

În perioada secolelor V-VIII, gropile de provizii aveau „forma de sac” cu gura îngustă, fundul larg, cu o capacitate redusă de înmagazinare². Prin secolele X-XI, gropile erau în formă de sac, cu fundul larg, pereții arcuți și diametrul gurii mai mic decât cel al fundului. Toate găurile aveau fundul neted și bine bătătorit, adesea făcuit cu lut. Pereții erau acoperiți cu lut, iar în unele cazuri căptușiți cu împletitură de nuiele, peste care s-a întins fătuială de lut. Gropile se făceau în centrul bordeielor sau la mică distanță de mijlocul unei laturi, iar altele se făceau în spațiile dintre bordeie. Erau folosite la păstrarea rezervelor de grâu sau de alimente și aveau dimensiuni foarte mari (adâncimea peste 2 m. și diametrul de 1,5 m.)³

În zona subcarpatică, în perioada secolelor X-XV, gropile de provizii erau în formă de sac, de retortă sau trapezoidale. Unele gropi erau în locuințe sau în locuri mai îndepărtate, grupate, unde se țineau proviziile în timpuri de restricte⁴

Cu timpul, gropile de provizii s-au făcut din ce în ce mai mari, păstrându-se forma de sac cu baza lărgită. În zona geografică Horincea-Elan-Prut au apărut contururile mai multor gropi de provizii în terasele pâraielor și râurilor, în urma prăbușirii malurilor, cum s-a întâmplat la Șuletea, pe malurile pâraului Șipot, la Mălușteni, de o parte și de alta a pâraului Leaua; pe malul pâraului Idrici, din punctul „La Coșer”, de lângă localitatea Gura Idrici; la Horga, în ravenele pâraului Epureni și la Fedești (fig. 2).

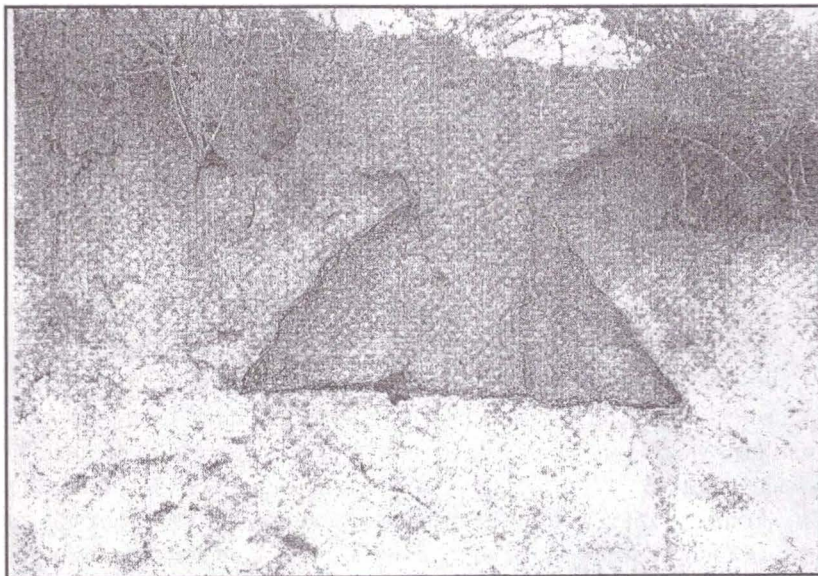
Gropile erau săpate „în secret”, pentru a nu fi descoperite „de cei puși pe căpătuială”, dar în special de amenințarea năvălirii tătarilor. În „*Monografia satului Curteni-1945*”, preotul econom stavrofor Vasile C. Ursăcescu⁵ menționează faptul că gospodarii „își ascundeau” și își păstrau cerealele pentru hrana familiei în gropi săpate „în formă de oală” Acestea „erau lipite cu lut, arse bine și văruiute în interior”. După ce gropile erau umplute „cu ce trebuia ascuns, li se astupau gaura cu un capac făcut din piatră sau din lemn, peste care se punea pământ și se ara pe deasupra.” Despre existența unor „gropi de pâine” la Curteni, autorul menționează un document din anul 1680, care spune că un cal „slobozit” a nimerit într-o „groapă de pâine a Catargiului” Gropile erau „cu atât mai adânci, cu cât gospodarul era mai avut”

Asemenea gropi au apărut și pe malul drept al Prutului, în dreptul localității Fălciu, la circa 100 m. est de primărie, în apropierea rezervoarelor de apă. Aici gropile de mari dimensiuni sunt vizibile de la distanță (fig. 3), au formă de sac, trapezoidale sau globulare și puteau adăposti câteva mii de kilograme de cereale. Unele gropi au pereții bine arși, iar altele doar fățuiți. În conținutul unora se mai păstrau boabe de grâu, dar și fragmente ceramice din secolele XIV-XVI, iar altele au fost folosite, când nu au mai corespuns, pentru depozitarea gunoaielor. Cei vârstnici spun că de-a lungul timpului asemenea gropi au apărut și au dispărut ori de câte ori a revărsat Prutul. Atunci malurile se surpă, unele gropi dispar și se ivesc altele. Interesant este că și aici gropile erau grupate mai multe într-un singur loc, pentru vremurile de primejdie. După ce erau săpate și lipite, gropile erau umplute cu lenine și arse. Când se foloseau paie sau tulpini de alte plante, gropile se ardeau de mai multe ori. O groapă bine făcută putea fi folosită mai mulți ani la rând, dar se obișnuia să se schimbe locul, pentru a nu fi găsite. La unele gropi, după ce erau săpate, pentru a se păstra mai mult timp, înainte de ardere, se udau și se băteau pereții cu ciocanul de fier „lovitură lângă lovitură”, pentru a se întări pereții. O astfel de groapă a apărut acum trei ani în malul Prutului, fiind arsă, iar la următoarea revărsare a râului s-a prăbușit. Locul pentru gropi era ales cu grijă și de regulă acolo unde pământul era „galben”, și pe o „așezătură înclinată ca să nu stea apa” Se obișnuia să se sape gropi și la „capătul ogorului” din apropierea satului, pentru a fi „ferite de prădători”, dar de cele mai multe ori se alegea un „loc bun”, unde apa „nu putea răzbate” Erau săpate noaptea, iar pământul se căra în alte locuri, „de nimeni știute” O astfel de groapă s-a găsit la „Râpa Clanța”, pe malul pârâului Valea lui Darie (fig. 4). Pentru capac, la groapa de provizii se foloseau și pietrele de rășniță. O astfel de rășniță s-a descoperit într-o groapă de provizii la Șuletea-Șipot.

Când veneau invadatorii, oamenii se retrăgeau, luându-și cu ei lucrurile și animalele. Le rămâneau la vedere locuințele, iar în locuri tainice gropile cu provizii. La întoarcere era posibil să-și găsească adăposturile distruse, dar proviziile erau la locul lor și viața continua.

Note

1. I. T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul României. Aspectul cultural Stoicani- Aldeni*, București, 1983.
2. Dan Gh. Teodor, *Continuitatea populației autohtone la est de Carpați în secolele VI-XI e.n. Așezările din secolele VI-XI e.n. de la Dodești-Vaslui*, Iași, 1984.
3. Eugen Comșa, *Dinogetia I. Așezarea feudală timpurie de la Bisericiuța Garvăn*, București, 1967, p. 45.
4. Anton Paragină, *Habitatul medieval la curbura Carpaților în secolele X-XV*, Brăila, 2002, p. 51.
5. Vezi „Elanul”, nr. 70, decembrie 2007, p. 12-15.

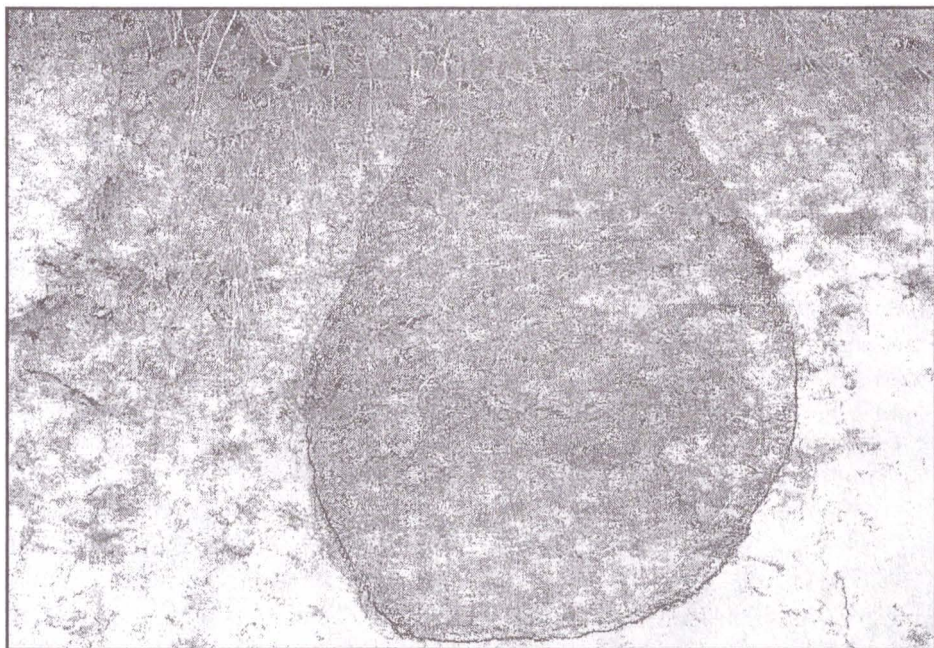

Fig. 1 – Groapă de provizii de la Gura Idrici

Fig. 2 – Groapă de provizii de la Fedești

Fig. 3 – Groapă de provizii de la Fălciu

Fig. 4 – Gropile de provizii de la Râpa Clanța,
localitatea Valea lui Darie

SIMBOLURI ENEOLITICE ALE PUTERII ȘI STATUTULUI SOCIAL. DESPRE SCEPTRELE DE PIATRĂ

Sergiu Constantin Enea

Resumé

Dans cet étude, l'auteur discute sur le problème des artefacts ayant un rôle de symbole pour les populations énéolithiques de l'espace roumain, en analysant les sceptres en pierre. Ces artefacts sont analysés du point de vue des complexes transformations qui ont pris place à la fin de la phase Cucuteni A et dans laquelle le possible mouvement de population dès steppes nord-pontiques vers l'espace Cucuteni (avec son entier arsenal d'implications et de symboles) est seulement un aspect.

Orice comunitate umană, mai dezvoltată sau mai puțin dezvoltată, mai veche sau mai timpurie, era condusă de către o căpetenie, un lider, un conducător; calitatea de lider o căpăta fie datorită prestigiului rezultat din capacitățile lui de vânător, bun organizator, bun luptător, magician, prezicător sau fie numai pentru că, pur și simplu, era capabil/promitea să asigure grupului necesitățile de hrană (asemenea situații sunt documentate etnografic: există triburi africane care își aleg conducătorii dintre indivizii ce pot asigura nevoile de hrană ale unei comunități, însă, în momentul în care respectivii conducători nu-și mai pot îndeplini atribuțiile sunt înlocuiți)¹ Credem că acești conducători, indiferent de perioada istorică în care și-au manifestat atribuțiile, se foloseau de anumite obiecte/simboluri prin care își etalau statutul superior față de membrii grupului propriu sau față de alte comunități.

Pentru preistoria spațiului carpato-danubiano-pontic în general, și eneoliticului în particular, gama de obiecte/piese ce pot fi interpretate ca simboluri observabile ale puterii și ale statutului sunt variate, referindu-ne aici la diverse tipuri de sceptre, podoabe deosebite de aramă, aur și din alte materiale (scoică, os ș.a.), arme deosebite din piatră și aramă; pentru studiul de față ne oprim numai asupra unei singure categorii de astfel de obiecte deosebite, anume sceptrele de piatră.

Din marea masă a descoperirilor arheologice sunt greu de identificat obiectele, sau categoriile de obiecte, despre care se crede că ar fi avut funcționalitate simbolică; arheologul, pe lângă intuiție, mai are însă la dispoziție și anchetele etnografice și antropologice pe baza cărora face comparații și clasifică artefactele.

Pentru început, trebuie să stabilim câteva criterii prin care materialele arheologice (artefactele) pot fi selectate într-o categorie specială a obiectelor simbolice care pot reflecta statutul social², puterea, prestigiul, organizarea socială (structurile sociale)³; criteriile propuse au atât valoare teoretică, cât și aplicabilitate la neoneoliticul românesc. Astfel, considerăm că artefactele simbolice trebuie să aibă următoarele caracteristici:

¹ Nicolae Petrescu, *Primitivii*, Ed. Saeculum I.O., București, 2003, p. 117.

² *Statutul social* reprezintă locul pe care îl ocupă un individ într-un sistem social dat și la un anumit moment.

³ Prin *structură socială* înțelegem un mod de organizare, o interdependență din punct de vedere social, al categoriilor sociale, din cadrul unui grup uman în interiorul căruia există relații economice, „politice”, culturale etc.

să fie rare, exotice, fie că sunt de factură locală, fie că vin din zone îndepărtate (proporția lor, comparativ cu restul materialelor arheologice, trebuie să fie mică);

sunt dificil de obținut, așa că obținerea (achiziția) lor este limitată, atât în cazul produselor finite, cât și materiilor prime (obsidian, silex, sare, aramă, aur, valve de scoică ș.a.);

obiectele au o mare însemnătate pentru un anumit aspect al vieții comunității (economic, spiritual ș.a.) și nu sunt de folosință zilnică (excepție: sarea);

tehnica în care sunt lucrate piesele să fie, în general, una rafinată; uneori, valoarea este dată și de mărimea, frumusețea și finețea pieselor.

poate **cea mai importantă caracteristică a unui artefact-simbol este capacitatea lui de a avea sensuri, semnificații asemănătoare în contexte diferite**; simbolismul este manipulat ca parte a relațiilor sociale, economice și intenției participanților și se poate modifica de la persoană la persoană, de la grup la grup, sporindu-și sau reducându-și din semnificații⁴

Prin **simboluri** înțelegem aici acele reprezentări observabile (cuantificabile) ale comportamentelor sociale, economice și ideologice ale unor comunități, ce joacă un rol important în „strategiile” sociale ale membrilor unei comunități sau comunității în sine. În cazul de față, studierea comunităților eneolitice, credem că simbolurile se pot diferenția în **simboluri active și simboluri pasive**. În grupa simbolurilor active se pot încadra atât simbolurile observabile (obiecte sau bunuri de prestigiu), cât și cele mai greu detectabile, cum ar fi schimburile de idei sau influențele culturale (dar reflectate în descoperirile arheologice, de ex.: influențe în forma și tehnica decorului ceramicii) care acționează în planul relațiilor comunitare (între membri sau între comunități). Simboluri pasive considerăm a fi, mai ales, acele embleme individuale și comunitare care nu pot fi recunoscute cert prin cercetările arheologice, dar care cu siguranță au existat (ansamblul credințelor, limbajul, obiceiurile și tradițiile unei comunități) și și-au manifestat influența asupra celorlalți. Simbolurile active (obiectele din această categorie) sunt cele care acționează cel mai lesne în cadrul relațiilor comunitare datorită mării mobilități geografice și a semnificațiilor, ele aflându-se în mișcare continuă în sistemele de schimb.

Un rol deosebit de important pentru interpretarea funcționalității unui artefact îl reprezintă **contextul descoperirii**, știut fiind faptul că semnificația unei piese se modifică în funcție de acesta. Aceeași piesă, în funcție de context, poate avea o funcționalitate sacră, uzuală sau simbolică (vezi aici discuțiile despre legătura dintre contextul descoperirii și diferitele funcții atribuite topoarelor de aramă cu brațele „în cruce”); o parte a artefactelor simbolice au fost găsite în contexte sigure, morminte sau așezări (podoabele din aur, aramă sau din alte materiale), însă, o parte din ele a fost descoperită în condiții neclare, fiind în cele mai multe cazuri vorba despre descoperiri izolate (mare parte a topoarelor de aramă, unele sceptre de piatră, unele tezaure).

⁴ Cum în arheologie nimic nu este definitiv, sigur că aceste criterii pot fi supuse amendării și completării; pentru moment le considerăm un început, un punct de plecare pentru analiza noastră.

Pornind de la considerațiile de mai sus, ne-am oprit asupra anumitor obiecte, credem noi, pot fi clasificate ca artefacte cu rol simbolic ale puterii și organizării sociale. Dar să nu anticipăm.

Nu sunt multe artefacte preistorice care să fi suscit un interes mai mare din partea specialiștilor decât sceptrele de piatră, și asta încă de la primele descoperiri. Până în prezent sunt publicate aproximativ patruzeci de astfel de obiecte (anexa 1), însă, în literatură, mai sunt amintite câteva sceptre, fără alte detalii⁵. Analizăm sceptrele de piatră ca pe o categorie unitară de artefacte, fără a avea aici în vedere diferitele tipologii și clasificări ale lor.

Una din definițiile acceptate ale sceptrelor de piatră este cea oferită de Blagoje Govedarica și Elke Kaiser, anume, în acest context, *forme specifice fără gaură pentru mâner, care apar într-un anumit interval și în cadrul unei regiuni clar delimitate, chiar dacă vastă*⁶ (harta 3); și pentru că această definiție acoperă o gamă mai largă de artefacte, cei doi autori precizează că *excludem, prin aceasta, exemplarele zoomorfe, în formă de topor, care au fost puse de unii autori în același context, chiar dacă acestea pot să reprezinte o anumită simbolistică, dar se deosebesc de sceptrele de piatră tratate aici, în primul rând prin forma lor, care sprijină îndeosebi funcția lor de topor*⁷.

Primele sceptre au fost descoperite în secolul XIX: în 1865 cel de la Vaja (Văleni)⁸, în Transilvania, iar în 1897 a fost publicat sceptrul „Ordžonikidze” (Vladikavkaz)⁹. În secolul următor, numărul descoperirilor va spori, amintind aici, printre altele, Sălcuța¹⁰, Fedeleșeni (fig. 2/2)¹¹, Casimcea¹², Terekli Mekteb¹³, Suvodol¹⁴, Reževo¹⁵, și mai recent Suvorovo¹⁶, Bârlălești (fig. 3/1)¹⁷, Fitionești¹⁸, Ruginoasa¹⁹, Caracliia²⁰, Zolotonoșa (fig. 2/1)²¹, odată cu descoperirile sporind și interesul cercetătorilor.

⁵ De ex., Dorin Popescu amintește de o descoperire la Palade (Dâmbovița), fără alte detalii; D. Popescu, *La tombe à ocre de Casimcea (Dobrogea)*, Dacia, VII-VIII, 1937-1940, 1941, p. 90.

⁶ Blagoje Govedarica, Elke Kaiser, *Die äneolithischen abstrakten und zoomorphen Steinzepter Südost und Osteuropas*, Eurasia Antiqua, 2, 1996, p. 66.

⁷ *Ibidem*.

⁸ I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, BerRKG, 22, 1932 (1933), p. 45.

⁹ C. E. de Zichy, *Voyages au Caucase et en Asie Centrale*, Budapest, 1897.

¹⁰ I. Andrieșescu, *Des survivances paléolithiques dans le milieu néolithique de la Dacie*, în *Bulletin de la Section Historique*, București, XV, 1929, p. 1-3. (Communications présentées au VI-e Congrès International d'Histoire a Oslo).

¹¹ *Ibidem*, p. 4-8.

¹² D. Popescu, *op. cit.*, p. 85-91.

¹³ A.A. Iessen, *K voprosu o drevnih svjazjah Severnovo Kavkaza z zapadom*, KSIIMK, 44, 1952, p. 48-53.

¹⁴ M. Garašanin, *Pontski i stepski uticali u donjem Podunavlju i na Balkanu na prelezu iz neolita u metalno doba*, în *Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu* N.S., XV-XVI, 1960-1961, 1961, p. 15.

¹⁵ D. Berciu, *A zoomorphic „sceptre” discovered in the People's Republic of Bulgaria and its cultural and chronological position*, Dacia N.S., VI, 1962, p. 397-409.

¹⁶ V. M. Danilenko, M. M. Šmaglij, *Pro odin povorotnij moment v istorii eneolitičnovo naselehhja Pivdennoi Evropi*, Arheologija, Kiev, 6, 1972, p. 3-20.

¹⁷ M. Brudiu, Ghenuță Coman, *Un nou sceptru de piatră descoperit în sud-estul Moldovei*, SCIVA, 30, 1979, I, p. 101-103.

¹⁸ N. Harțușche, V. Bobi, *Un nou sceptru de piatră zoomorf descoperit în România*, Istros, I, 1980, p. 111-126.

¹⁹ F. Burtănescu, S. Țurcanu, *Un nou sceptru eneolitic descoperit în Moldova*, TD. XVIII, 1997, 1-2, p. 75-95.

²⁰ N. Russev, *Novyj realizičeskij skipter epohi neolita iz Moldavii*, în *Interferențe cultural-cronologice în spațiul nord-pontic* (redactor șef Eugen Sava), Chisinau, 2003, p. 53-56.

Cartarea descoperirilor relevă două aspecte: primul, arealul vast pe care sceptrele se răspândesc, și, al doilea, problema originii și apartenenței culturale. Din punctul de vedere al repartiției spațiale, se observă că sceptrele au fost găsite din regiunea Mării Caspice și bazinul mijlociu și inferior al Volgăi, până în zonele intra- și extracarpătice românești și spațiul balcanic (și o posibilă concentrare a lor), precum și existența unui hiatus - stepele nord pontice (hărțile 1-3). Totodată, cartarea pune și problema originii, apartenenței culturale și posibilele rute de circulație a sceptrelor. În ceea ce privește originea sceptrelor, de-a lungul timpului s-au emis mai multe ipoteze: prima, care este și cea mai răspândită și acceptată printre arheologi, vizează originea răsăriteană, în stepele Caspicii și Volgăi, și pătrunderea spre vest, spre populațiile de agricultori, prin intermediul populațiilor nomade²²; a doua ipoteză vizează originea carpato-istro-pontică, iar a treia indică originea egeeo-vest anatoliană²³; problema nu este rezolvată definitiv, găsirea unei soluții fiind îngreunată de faptul că puține sceptre au putut fi datate sigur, astfel că rămân întrebările ce tip de sceptru s-a născut mai întâi și în ce regiune își are începutul evoluția sa.

Sceptrele de piatră se pot împărți în două grupe principale: schematic (stilizate)²⁴ și zoomorfe (realiste, figurale), fiecare din cele două grupe putându-se reîmpărți, pe baza elementelor de detaliu (decor, tipul rocii, mărime), în variante. Ambele tipuri de sceptre sunt legate între ele doar prin partea de jos, grosier prelucrată, care a servit ca dispozitiv de întărire. Pe baza acestor asemănări funcționale și a tehnicilor de prelucrare, adică același tip de rocă și lustruirea fină a suprafețelor se poate discuta despre o sferă culturală comună în care ele au fost produse.

Referitor la funcția și importanța lor, ambele tipuri pot fi considerate după toate criteriile independente unul de altul. Sceptrele realiste, naturaliste, pot fi considerate drept reprezentări figurale, deși determinarea tipului de animal reprezentat poate fi diferită; formele schematic, care adesea au fost considerate capete stilizate de cal, conțin motive abstracte, fără trăsături figurale, și pot fi numite sceptre abstracte.

²¹ I. F. Koval'ova, *Konegolovij skipetr z kolekciij istoriko-arheologičnovo Muzeju Korporacij „BEESVI”*, în *Materiali ta Doslidžehhja z Arheologij Chidhoj Ucraini*, Lugans'k, 7, 2007, p. 65-68.

²² Vl. Dumitrescu, *Câteva observații în legătură cu prima migrațiune a triburilor stepelor Nord-Pontice la apus de Prut*, Pontica, XIII, 1980, p. 30; Dragoș Gheorghiu, *Horse Head Sceptres – First Images of Yoked Horses*, JIES, 22, 1994, 3-4, p. 243; V. Dergačev, *Cultural-historical dialogue between the Balkans and Eastern Europe (Neolithic-Bronze Age)*, TD, XX, 1999, 1-2, p. 33-78; Idem, *Două schițe în susținerea teoriei migraționiste. Considerații referitoare la problema interacțiunilor populației de stepă cu vechii agricultori din Europa de Est și Sud-Est în perioada eneolitic-bronz timpuriu*, TD, XXI, 2000, p. 49; Idem, *O skipetrah. Eijudy v zaščitu migracionnoj koncepcii M. Gimbutas*, în *Revista Arheologică. Serie Nouă*, I, 2005, 2, p. 60; Idem, *O skipetrah, o lošadjah, o vojne. Eijudy v zaščitu migracionnoj koncepcii M. Gimbutas*, Ed. "Nestor-Istorijs", Sankt-Petersburg, 2007, p. 141.

²³ N. Harțuche, *Sceptrele de piatră zoomorfe. Interpretare și cronologie*, Pontica, 37-38, 2004-2005, p. 72.

²⁴ Deși este probabil și unii autori acceptă, nu există dovezi clare că sceptrele schematic prezintă elemente zoomorfe.

Ambele tipuri de sceptre se împart în două părți componente principale²⁵ Partea din față este atent prelucrată. La exemplarele realiste aici e reprezentat un „cap”, în timp ce la cele abstracte vorbim de „corpuri”. Mai există o parte din spate, care servea pentru întărire, respectiv pentru prindere în mâner, care la ambele tipuri de sceptre este numită „cep”. Partea îngustă, de jos, a ambelor tipuri de sceptre o numim „bază”; partea îngustă, de sus, e desemnată la formele abstracte ca „spinare”, în timp ce, la cele realiste, acest termen se referă doar la zona corespunzătoare cepului. Pe spatele cepului se găsește, la ambele tipuri, înainte de trecerea la partea din față, un apendice, în formă de umflătură, care servea probabil tot la întărire, dar spre deosebire de cep, era lustruit și vizibil („spinul”). Laturile sceptrelui se deosebesc parțial prin culoare, netezire și decor, motiv pentru care partea mai bine păstrată a fost denumită cea din față, iar cealaltă, cea din spate²⁶

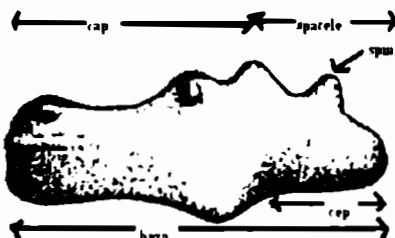
Marea majoritate a sceptrelor sunt produse din roci rare, dure (granit, diorit, porfirite), iar capul, respectiv corpul, și spinul sunt de regulă șlefuite; din gresie au fost făcute sceptrele „Rostov” (fig. 3/4) și Danilovka, iar din calcar dobrogean cel de la Casimcea (anexa 1).

Sceptrele de piatră **abstracte/schema-tice** se caracterizează printr-un corp lung, în formă de balenă, la care raportul față de mărimea cepului e în medie 4:1 și 3:1; o altă caracteristică comună a sceptrelor obișnuite este o bază rectilinie și o tranziție treptată, fluentă de la corp la cep. Cepul este applatizat oblic în partea din spate și devine oval ascuțit spre bază. Spinul se găsește pe spatele cepului, aproape de trecerea spre corp.

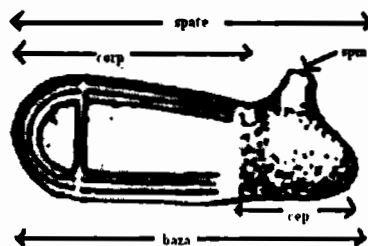
Sceptre de piatră **zoomorfe/realiste** – pe lângă trăsăturile pe care le prezintă toate sceptrele de piatră –, au numai alte două trăsături care leagă laolaltă aceste exemplare: în majoritatea cazurilor, zona botului este foarte bine redată și urechile sunt clar reprezentate.

Încă de la descoperirea primelor sceptre au existat probleme în legătură cu determinarea speciei animalului, în timp considerându-se că sceptrele zoomorfe reprezintă capete de urs sau elan²⁷, hipopotam sau rinocer²⁸, mistreț sau porc domestic²⁹, câine³⁰, însă, cei mai mulți cercetători consideră că aceste obiecte reprezintă capete de cal mai mult sau mai puțin stilizate³¹

Sceptre realiste

Sceptre schematice

²⁵ Terminologia este preluată după B. Govedarica, E. Kaiser, *op. cit.*, p. 67.

²⁶ *Ibidem*, p. 66. Credem însă că la fel de bine celor două părți ale sceptrelor li se mai pot spune, de exemplu, proximală și distală.

²⁷ I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, PZ, 19, 1928, p. 46.

²⁸ Vl. Dumitrescu, *Les figurines en pierre trouvées à Sălcuța et a Fedeleșeni (Roumanie) et le commerce entre l'Égypte et le Bas-Danube pendant la période énéolithique*, Istros, I, 1934, fasc. II, p. 184; D. Popescu, *op. cit.*, p. 81-91.

²⁹ A. A. lessen, *op. cit.*, p. 50.

Pentru eneoliticul românesc constatăm că aceste artefacte apar pentru prima dată în timpul fazei A a culturii Cucuteni (Bârlălești, Ruginoasa, Obârșeni, Ariușd, Fedeleșeni); posibil, apariția sceptorilor de piatră (atât cele schematice, cât și cele zoomorfe, care apar, credem noi, concomitent și au o evoluție paralelă), coroborată cu alte elemente (fortificarea așezărilor, creșterea numărului vârfurilor de săgeți în Cucuteni A și A-B din așezări **dar**, menținerea faunei sălbatice, vezi anexele 2-3, graficele 2-3) pot fi indicii ale pătrunderii în acest moment a populațiilor nomade din stepele estice.

Elemente de identificare ale acestor nomazi pot fi: armele (confectionate în centrele Europei de Est și răspândite în arealul Cucuteni A și A-B, cum ar fi vârfurile de săgeți, lamele lungi de cuțit, topoarele de tip Mariupol, posibil sulitele cu vârfuri de os, precum cel de la Giurgiuilești³²), **sceptrele de piatră**, ceramica cu scoică (originară din stepele estice și care apare pentru prima dată în bazinul dunăreano-carpatic în Cucuteni A), înhumările asemănătoare, deși puține, în poziție întinsă ce apar în Cucuteni A-Tripolie B₁, la Scânteia, întâlnită și în etapele târzii, la Traian, Nezvisko, statuetele antropomorfe de bărbat și falusurile (ca simboluri ale dominației bărbatului), precum și podoabele din scoică *Unio* (de tip Mariupol, întâlnite și la Decea Mureșului, deși izolat apar și în Precucuteni)³³

Discutarea semnificației sceptorilor de piatră poate fi făcută în legătură cu trei aspecte: problema ierarhizării sociale la comunitățile cucuteniene și apariția unei „instituii incipiente”³⁴ a conducătorului, problema expansiunii populațiilor de stepă în arealul vechilor agricultori din arealul carpato-dunărean și balcanic și problema locului și timpului domesticirii calului. Analizăm sceptrele în ansamblul lor, neinsistând pe diverse clasificări care se pot face: în funcție de materialul din care sunt făcute, distanța față de sursă, gradul de stilizare, dar observăm că toate au mai multe elemente comune, cum ar fi șlefuirea pieselor și „spinul” de care se prindea mânerul; singura clasificare cu care operăm este împărțirea sceptorilor în zoomorfe (realiste, care redau explicit animalul) și schematice/stilizate (imaginea animalului nu este numai bănuită).

În ceea ce privește funcționalitatea sceptorilor considerăm că aceste artefacte reprezintă simboluri ale puterii la populațiile stepice care pătrund în arealul Cucuteni A și posibile semne ale unei mișcări de populații dinspre stepele estice spre arealul agricultorilor dunăreano-carpato-balcanici, dar nu este exclusă nici funcționalitatea

³¹ D. Berciu, *op. cit.*, 1962, p. 400; L. Ghetov, *Sur le problème des sceptres zoomorphes en pierre*, *Studia Praehistorica*, 3, 1980, p. 94.

³² Un argument în sprijinul acestei atribuirii îl reprezintă trasarea în relief sau prin incizie a unor linii vizibile pe unele sceptre, interpretate ca piese de harnașament; D. Berciu, *Asupra așa numitelor sceptre de piatră din RPR*, *SCIV*, V, 1954, 3-4, p. 540; VI. Dumitrescu, *Câteva precizări cu privire la sceptrele în formă de capete de cal din RPR și URSS*, *SCIV*, VI, 1955, 3-4, p. 925-936; M. Garașanin, *op. cit.*, p. 8; V. Dergačev, *op. cit.*, 2007, p. 204.

³³ Credem că răspândirea acestor arme în arealul Cucuteni A și A-B pune și problema stăpânirii centrelor de producție locale, cucuteniene, de către populațiile nomade.

³⁴ V. Dergačev, *op. cit.*, 2007, p. 57.

³⁴ Conducători existau cu certitudine și la începutul neoliticului, însă prin *instituiția incipientă a conducătorului* înțelegem o consolidare și centralizare a autorității și puterii pe o scară mai largă, ce anunță, credem noi, noi construcții organizatorice comunitare de genul chiefdom, cel puțin la nivelul mediului gumelețean și cucutenian.

sacră³⁵; rolul acestor artefacte este unul social, fiind purtătoarele unui mesaj despre însemnătatea celui ce le deține.

Concluzionând, observațiile noastre se pot rezuma:

- sceptrale de piatră eneolitice (zoomorfe și abstracte), cunoscute din zona fluviului Volga și din Caucazul de Nord până în Balcanii Centrali, constituie, sub aspect tipologic, o categorie omogenă, identică, reprezentând două variante ale aceleiași tip cultural.

- din punct de vedere evolutiv, cele două grupe stilistice, relativ independente, se dezvoltă concomitent și paralel, după aceleași canoane (de la simplu la complex, de la dimensiuni reduse la dimensiuni relativ mari), pornind de la aceleași prototipuri: sceptrale extrem de stilizate, cunoscute din necropolele Hvalynsk 1-2 (schemele tipologice, genetice și cronologice, fig. 5 – 8)³⁶

- apariția acestor piese originale se leagă de purtătorii culturii Hvalynsk, de pe cursul mijlociu al Volgăi, de unde, probabil, prin intermediul purtătorilor culturii de tip Novodanilovka, s-au transmis în arealul culturilor din Caucazul de Nord, spațiul carpato-danubian și Balcani (hărțile 1-3).

- perioada de existență și răspândire a sceptralelor, în zona carpato-dunăreană, corespunde, în principal, cu Cucuteni A-Tripolie B₁ sau Gumelnița A₂.

- sub aspect iconografic, și având în vedere analiza comparativă a dimensiunilor, se consideră că sceptrale zoomorfe, și posibil și cele abstracte, reprezintă, în cele mai multe cazuri, imaginea schematizată a calului, în măsură mai mică sau mai mare.

- în zona carpato-danubiană, creșterea spontană a numărului de cai are loc la sfârșitul eneoliticului timpuriu (Precucuteni III-monumentele de tip Bolgrad-Aldeni II) - începutul eneoliticului mijlociu (Cucuteni A_{1,2} - Gumelnița A₂), odată cu apariția primelor sceptrale de piatră (anexa 2, grafic 2).

- cronologic, procesul în discuție coincide cu răspândirea în zona nominalizată atât a sceptralelor cu cap de cal, cât și a monumentelor de tip Novodanilovka, ceea ce indică purtătorul acestui fenomen, originea lui estică și caracterul „artificial” de răspândire al lui.

- analiza izvoarelor arheo-zoologice și arheologice propriu-zise, corelată cu analiza independentă a sceptralelor zoomorfe cu cap de cal, relevă că, independent sau izolat, aceste categorii de izvoare confirmă pătrunderea sceptralelor în arealul pontic-carpato-dunăreano-balcanic ca urmare a pătrunderii nomazilor din stepele estice³⁷

³⁵ V. Dergačev, *op. cit.*, 2007, p. 150-151.

³⁶ Numai la nivel de ipoteză și după criterii vizuale afirmăm că la originea sceptralelor se pot afla “suveicile” din culturile Nipru-Donetk.

³⁷ Ca ipoteză, aceste perturbări ale evoluției comunităților fazei Cucuteni A pot fi susținute și de anumite modificări, mai ales de natură „tehnică”, din structura practicilor cultice la aceste comunități: dispare tradiția construirii **sanctuarelor comunitare** (de mari dimensiuni de felul celor de la Trușești, dar identificate și la Parța și Căscioarele), aceleași „idei religioase” continuând însă a fi practicate numai în spații de cult amenajate în locuință. Un alt semn al acestor „restructurări” de populație ar fi, după noi, și regresul metalurgiei aramei cucuteniene, activă în timpul fazei A, dar mai puțin efervescentă în Cucuteni A-B și Cucuteni B (poate cu excepția topoarelor de aramă cu brațele „în cruce” ce continuă să fie produse aproximativ la același nivel în toate fazele culturii); evident, suntem conștienți că și lacunele din cercetarea culturii Cucuteni pot avea un anumit rol în trasarea acestor ipoteze.

Pe lângă considerațiile de mai sus, adăugăm alte caracteristici ale sceptorilor: nu au fost obiecte uzuale, nu au fost arme (în sensul clasic al cuvântului, sau folosite la vânătoare), nu erau unelte, erau confecționate din materiale dure, rare, necesitau un volum mare de muncă și erau realizate, probabil, de meșteri specializați; risipa mare de efort/lucru pentru crearea unui sceptru nu se justifică decât dacă era vorba de un obiect cu o însemnătate deosebită.

De aceea, dacă problemele legate de originea sceptorilor, tipul animalului reprezentat, încadrarea culturală și tipologică mai pot fi încă discutate, credem că indiscutabilă rămâne valoarea de simbol al puterii, prestigiului social al acestor obiecte³⁸, fie și numai dacă avem în vedere considerațiile de mai sus. Aceeași concluzie este sugerată și de contextul funerar în care au fost găsite câteva sceptre (Hvalynsk, Casimcea, Suvorovo ș.a.), unde, alături de sceptre, inventarul funerar deosebit indică statutul deosebit, rangul înalt al indivizilor înhumați în acele morminte³⁹. În plan general, la aceeași concluzie au ajuns și autori care s-au ocupat de simbolistica anumitor obiecte, și anume, că sceptrul este o prelungire a brațului omenesc, simbol al autorității, puterii, dominației, un simbol axial, o reprezentare simbolică a sexului masculin⁴⁰.

³⁸ Ann Dodd-Oprîtescu, I. Mitrea, *Le sceptre en pierre de Mogoșești Siret, dép. d'Iasi, Roumanie, Problèmes d'origine et de datation*, TD, IV, 1983, p. 7; D. Boghian, *Comunitățile cucuteniene din bazinul Bahluiului*, Suceava, 2004, p. 159.

³⁹ Igor Manzura, Eugen Sava, *Interacțiuni „Est-Vest” reflectate în culturile eneolitice și ale epocii bronzului din zona de nord-vest a Mării Negre (schiță cultural-istorică)*, MemAnt, XIX, 1994, p. 151.

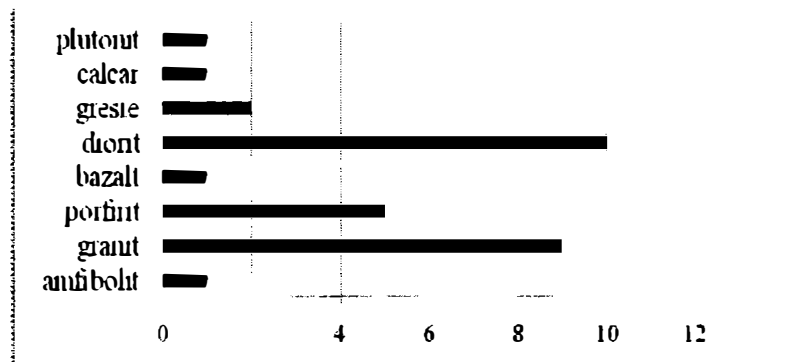
⁴⁰ J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, Ed. Artemis, București, vol. 3, 1995, p. 208; I. Evseev, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Ed. Amarcord, Timișoara, 1999, p. 422; Idem, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Ed. Amarcord, Timișoara, 2001, p. 172.

Nr.	Nume sceptru	Incastrare culturală	Tipul descoperirii	Locul descoperirii	Material	Dimensiuni (lg. l)					
						Lungime maximă (cm) A	Lungime fetei (cm) B	Înălțime nas (cm) C	Înălțime maximă (cm) D	Cămin maximă (cm) E	Cămin (g)
Sceptre și blițuri ale tracilor											
17A	„Azkaam”	Necunoscut	Întrâmplător	?	?	-	-	-	-	-	-
27B	Azhara	Novodambvka	Mormânt	Rep. Kalmukia	amfibolit	14,5	10	5,5	4,3	2,6	367
37C	Berezovskaja GES	Cucuteni A-Tipologie BI	Ajezas	Kirovograd (Ucraina)	?	14	8	4,5	4	-	-
47D	Băkileși	Cucuteni A-Tipologie BI	Ajezas	Sturza (VS, România)	granit	11,5	7,2	4,4	4,1	3,5	226
57E	Văleni	Necunoscut	Întrâmplător	Văleni (SB, România)	porfir	12,7	7,4	3,8	3,7	1,9	172
67F	Džangar	Novodambvka	Mormânt	Rep. Kalmukia	?	20	11,5	6	5,6	3,2	-
77G	Jora de Sus	Cucuteni A-Tipologie BI	Ajezas	Raion Orhei (Rep. Moldova)	granit	14,2	8,5	5,2	4,3	2,4	-
87H	Konstantinovka	Konstantinovka	Ajezas	Rostov, bazinul Donului, (Rusia)	bazalt	11,8	6,8	3,8	3,6	2,3	-
97I	“Kubyshev”	Necunoscut	Mormânt?	Sarnara, bazinul Volgai	diorit	15,4	10	5,6	4,4	2,5	-
107J	Majlep	Necunoscut	Mormânt?	Krasnodar (Rusia)	?	-	-	-	-	-	-
117K	Moggyesh	Cucuteni A-Tipologie BI	Ajezas	Muncești de Sus (IS, România)	diorit	15,5	9,5	5,2	4,2	2,4	330
127L	Obștzeni 1	Cucuteni A-Tipologie BI	Ajezas	Stučkâra (VS, România)	diorit	11,3	6,8	4,2	3,6	2,7	192
137M	Obștzeni 2	Cucuteni A-Tipologie BI	Ajezas	Stučkâra (VS, România)	granit	12,9	8,6	3,5	3,2	2,4	173
147N	“Ordnikidzei”	Necunoscut	Întrâmplător	Vladikavkaz, Osetia de Nord	diorit	14,5	9,9	5	4	2,6	365
157O	“Rostov”	Necunoscut	Mormânt?	Rostov, bazinul Donului, (Rusia)	gresie	15,5	9,3	4	3,6	2,4	-
167P	Ruginoasa	Cucuteni A	Ajezas	Ruginoasa (IS, România)	diorit	16,8	10,3	6	5,6	2	-
177Q	Hvalynsk 1	Hvalynsk	Mormânt	Saratov, bazinul Volgai (Rusia)	porfir?	11,5	6,2	4,6	4	3,7	-
187R	Hvalynsk 2a	Hvalynsk	Mormânt	Saratov, bazinul Volgai (Rusia)	porfir?	12,3	6	3,8	4,3	3,2	-
197S	Hvalynsk 2b	Hvalynsk	Mormânt	Saratov, bazinul Volgai (Rusia)	porfir?	14,5	-	prelucrat	-	2,9	-
207T	Hlopkovo 1	Hvalynsk	Mormânt	Saratov, bazinul Volgai (Rusia)	?	11,5	7,5	3,5	3,7	2,2	-
217U	Sljakhovskoj	Novodambvka	Mormânt	Volgograd, bazinul Volgai (Rusia)	diorit	16,04	10,8	6	4,6	2,8	-
227V	Jaselov Poljana	Majlep	Ajezas	Krasnodar (Rusia)	?	-	-	-	-	-	-
237W	Dambvka			Volgograd, bazinul Volgai (Rusia)	gresie	22,5	11	7,8	10	-	-
247X	Igrai			Dnipropeetrovsk (Ucraina)	?	18,5	13	1,5	4,2	7,7	-
257Y	Kodaček			?	?	17	9	2,8	4	5,6	-
Sceptre mormânt/analizate											
1	Arnyd	Cucuteni A-Tipologie BI	Ajezas	Arnyd (U, România)	diorit	8,1	5,3	2	2,9	3,3	-
2	Virtu de Jos	Necunoscut	Mormânt?	Virtu de Jos (AB, România)	plitonit?	10,5	6	3,8	5,4	3,4	244
3	Drama	Necunoscut	Mormânt?	Drama (Burgas, Bulgaria)	granit	13,7	8,3	4	5,8	2,9	357
4	Cauraclia	Necunoscut	Mormânt?	Cauraclia (Raion Taraclia, Rep. Moldova)	granit	12	8	4,6	5,3	4,5	-
5	Casimcea	Novodambvka	Mormânt	Casimcea (IL, România)	calcar	17	10,2	5,5	7,2	3,6	548
6	Kolbarsk	Novodambvka	Mormânt	Kolbarsk (Astrachan, Rusia)	granit	16,4	8,3	2,9	4,1	3,8	-
7	Rezevo	Necunoscut	Mormânt	Rezevo (Plovdiv, Bulgaria)	granit	15	9,8	4,7	6,2	3	-
8	Suvodol	Sălcuța-Krivodol	Ajezas	Suvodol, (Suplavec, Macedonia)	porfir	10,5	5,2	2,2	3	1,8	108
9	Suvorovo	Novodambvka	Mormânt	Suvorovo (Odesa, Ucraina)	diorit	14,5	7,7	4	4,9	3,5	320
10	Sălcuța	Sălcuța-Krivodol	Ajezas	Piscul Comunistin (DJ, România)	diorit	13,1	8,4	4,5	6,3	2,6	317
11	Terakli-Makleb	Necunoscut	Mormânt?	Rep. Daghestan	granit	13,8	8,8	4,1	5,7	3,2	438
12	Fedeleşeni	Cucuteni A-Tipologie BI	Ajezas	Fedeleşeni (IS, România)	diorit	12,5	8,3	3,5	5,2	3,2	267
13	Fitişeni	Cucuteni A-Tipologie BI?	Mormânt	Mănăstirea (VN, România)	granit	15,2	7,5	4,3	4,7	3,6	280
14	Hlopkovo 2	Hvalynsk	Mormânt	Hlopkovo (Saratov, Rusia)	?	8,6	5,7	3,2	4	2,4	-
15	Zoblotorja	Novodambvka?	Mormânt	Zoblotorja (Cezaskoj, Ucraina)	?	11,5	8,4	2,5	4,1	2,7	180

Anexa 1. Sceptre de piatră (după Dergačev, completat)

Grafic 1. Tipuri de roci din care au fost confecționate rocile

Grafique 1. Types de roches dont on a confectionné les sceptres

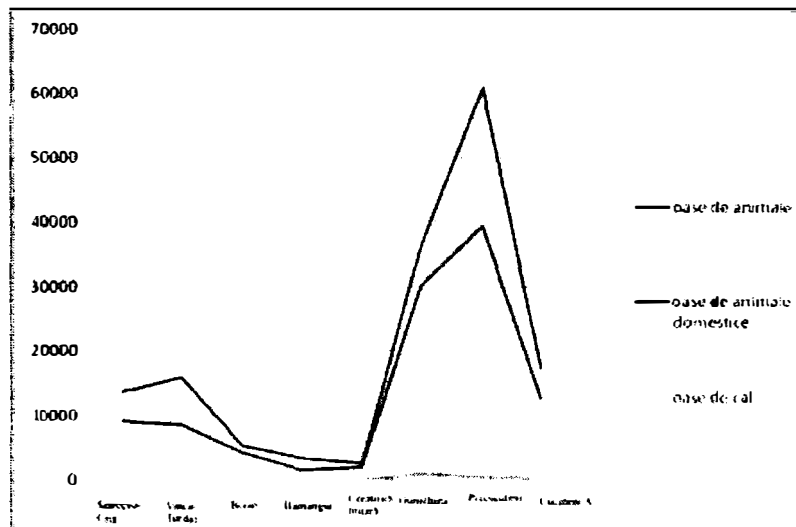
Anexa 2. Fauna în culturile neo-eneolitice din spațiul românesc (după Dergačev 2007)

L'annexe 2. La faune dans les cultures néo-énéolithiques de l'espace roumain (d'après Dergačev, complété)

Cultura	Număr colecții	Total		Domestic		Cal	
		Oase	Indivizi	Oase	Indivizi	Oase	Indivizi
Starčevo – Cris	17	13617	805	9098 (66,8 %)	515 (63,9 %)	21 (0,1 %)	10
Vinča – Turdaș	10	15858	1148	8507 (53,6 %)	633 (55,1 %)	1 (0,001 %)	1 (0,08 %)
Boian	12	5180	892	4140 (79,9 %)	747 (83,7 %)	8 (0,1 %)	7 (0,8 %)
Hamangia	6	3440	372	1556 (45,2 %)	333 (89,5 %)	0	0
Ceramică liniară	16	2599	332	1945 (74,8 %)	214 (64,4 %)	40 (1,5 %)	11 (3,3 %)
Gumelnița	25	36276	2380	30031 (82,7 %)	1771 (74,4 %)	861 (2,3 %)	97 (4 %)
Precucuteni – Tripolie A	21	60736	3685	39411 (64,8 %)	1941 (52,6 %)	461 (0,75 %)	81 (2,1 %)
Cucuteni A – Tripolie B1	12	17355	1152	12579 (72,4 %)	740 (64,2 %)	321 (1,8 %)	50 (4,3 %)
TOTAL	119	155061 (100 %)	10766 (100 %)	107267 (69 %)	6894 (64 %)	1713 (1,1 %)	257 (2,3 %)

Grafic 2. Fauna în culturile neo-eneolitice

Grafique 2. La faune dans les cultures néo-énéolithiques

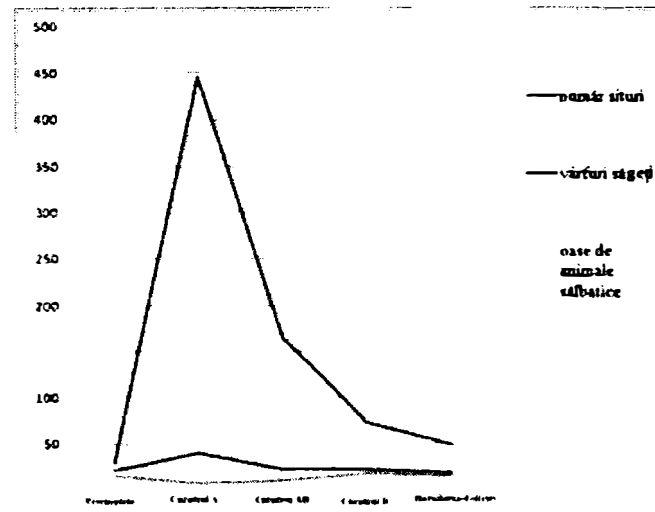

Anexa 3. Repartiția numerică (cantitativă) a vârfurilor de săgeți și a oaselor de animale sălbatice
 L'annexe 3. La répartition numérique (quantitative) des pointes de flèches et des os d'animaux sauvages

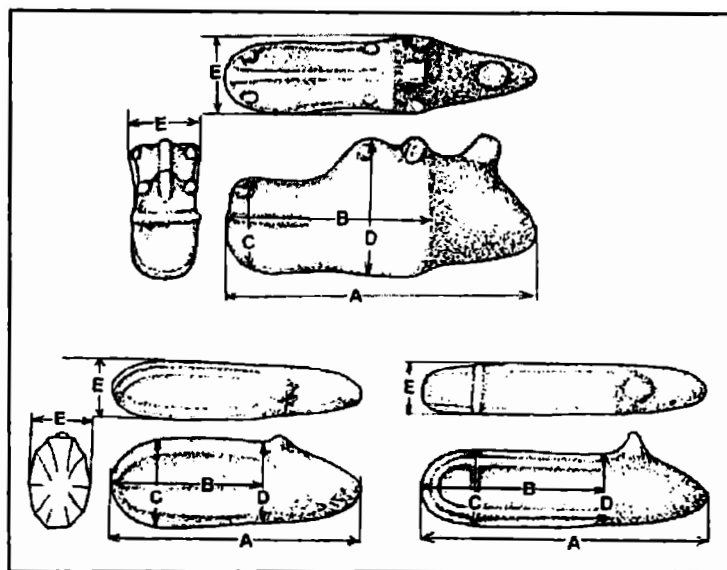
Cultura	Numărul siturilor	Numărul vârfurilor de săgeți	Vârfuri de săgeți pe sit	În % din totalul vârfurilor de săgeți	Animale sălbatice	Media statistică la 1 sit în %
Precucuteni – Tripolie A	22	30	1,36	3,93	16	44,30
Cucuteni A – Tripolie B ₁	41	445	10,85	58,40	7	33,10
Cucuteni AB – Tripolie B ₂	23	165	7,17	21,65	11	29,80
Cucuteni B – Tripolie C ₁	23	73	3,17	9,58	18	29,12
Horodiște a-Foltești – Tripolie C ₂	19	49	2,57	6,43	15	35,70
TOTAL	128	762		99,99	67	

Grafic 3. Raportul dintre vârfurile de săgeți și animalele sălbatice eneolitic

Graffique 3. Le rapport entre les pointes de flèches et les animaux sauvages pendant l'énéolithique

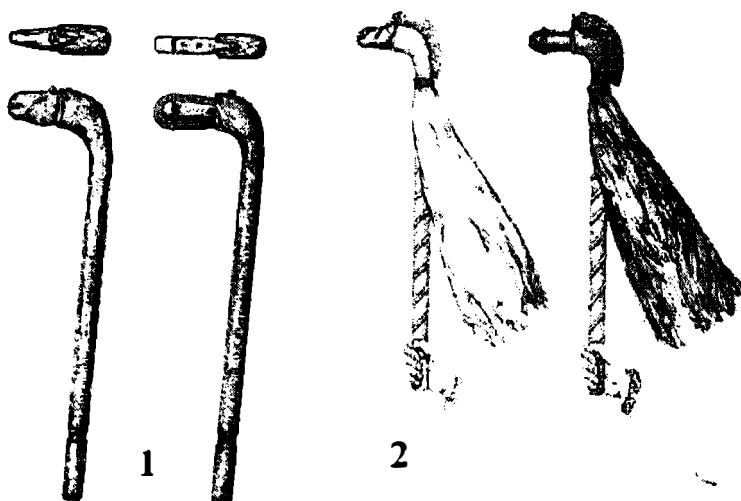
Fig. 1. Dimensiunile sceptrelor: A-lungimea maximă, B-lungimea feței, C-înălțimea nasului, D-înălțimea maximă, E-grosimea maximă
 Les dimensions des sceptres: A – maximum longueur, B – longueur du visage, C – hauteur du nez, D - maximum hauteur, E – maximum grosseur

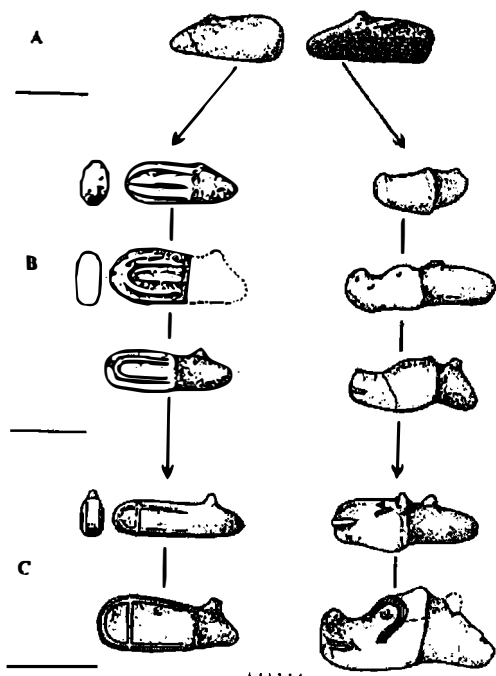
Fig. 2. Exemple de sceptre zoomorfe: 1 Zolotonoșa, 2 Fedeleșeni, 3 Drama
 (1 după Koval'ova, 2-3 după Harțuche, scări diferite)
 Exemples de sceptres zoomorphes

Fig. 3. Exemple de sceptre abstracte 1 Bârlălești, 2-3 Obârșeni, 4 Rostov
 (după: 1 Brudău, Coman, 2-3 Brudău, 4 Dergațev; scări diferite)
 Exemples de sceptres abstraits

Fig. 4. Modalități de fixare în coadă a sceptrelor: 1 abstracte, 2 zoomorfe
(după Dergačev)
Modalités de fixation dans la manche des sceptres: 1 abstraits, 2 zoomorphes

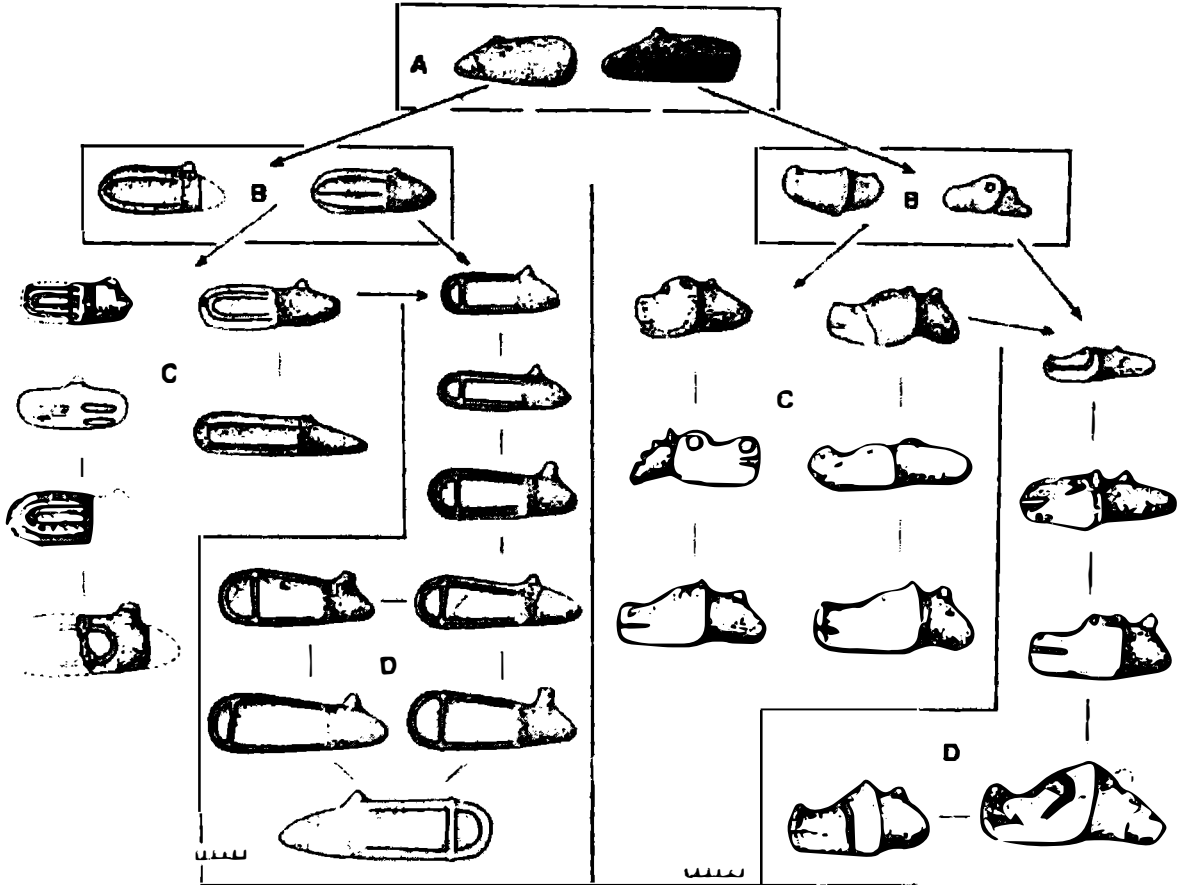

Fig. 5. Schema de dezvoltare genetică și cronologică a sceptrelor abstracte și zoomorfe (bazată pe observațiile vizuale ale trăsăturilor morfologice) (după Dergačev 2007):
Le schéma de développement génétique et chronologique des sceptres abstraits et zoomorphes (basé sur les observations visuelles des traits morphologiques)

A – forme inițiale;

B – forme intermediare, de tranziție;

C – forme finale.

Fig. 6. Schemă definitivă
 (tipologică, genetică,
 cronologică):
 (după Dergačev 2007)
 Le schéma définitif (typologique,
 génétique, chronologique)

A – inițial, forme generale:
 varianta Hvalynsk

B – forme mai complexe:
 abstracte: varianta
 Bârlălești
 zoomorfe: varianta
 Ariușd-Hlopkovo

C – forme de tranziție:
 abstracte (cu caneluri):
 varianta Konstantinovka-
 Văleni
 zoomorfe: varianta
 Drama-Fedeleşeni

D – forme foarte complexe:
 abstracte: varianta
 Arhara
 zoomorfe: varianta
 Casimcea-Suvorovo

Fig. 7. Schema de dezvoltare genetică a sceptrelor abstracte (bazate pe observațiile vizuale ale trăsăturilor morfologice):

Le schéma de développement génétique des sceptres abstraits (basé sur les observations visuelles des traits morphologiques)

I – originea: suveicile din culturile Nipru - Donetk?

A – forme inițiale, generale:
sceptrul Hvalyusk

B – forme mai complexe:
varianta Bârlălești

C – forme de tranziție
(canelate): varianta
Konstantinovka-Văleni

D – forme foarte complexe:
varianta Arhara

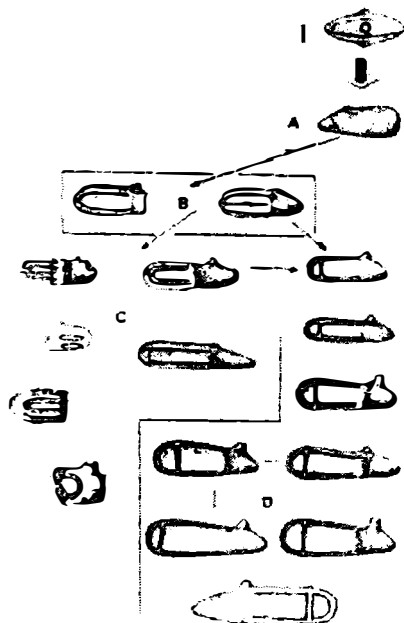

Fig. 8. Schema de dezvoltare genetică a sceptrelor zoomorfe (bazate pe observațiile vizuale ale trăsăturilor morfologice):

Le schéma de développement génétique des sceptres zoomorphes (basé sur les observations visuelles des traits morphologiques)

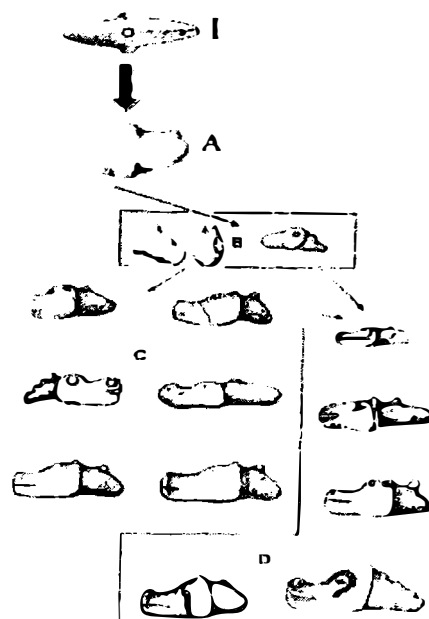
I – originea: suveicile din culturile Nipru - Donetk?

A – forme inițiale, generale:
sceptrul Hlopkovo

B – forme mai complexe
varianta
Levjazınca IV-Arnușd

C – forme de tranziție:
varianta Drama-
Fedeleșeni

D – forme foarte complexe:
varianta
Casimcea-Sivorovo

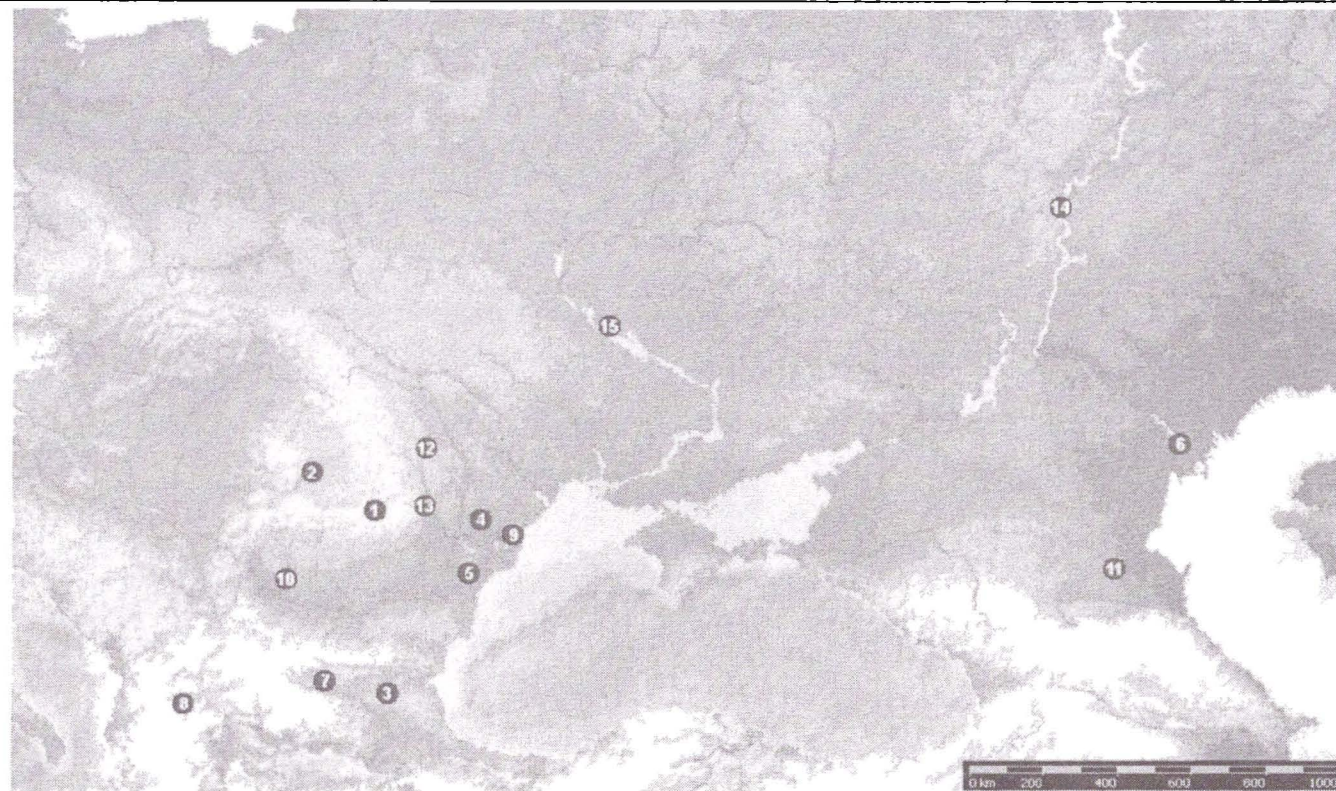
Harta 1. Răspândirea sceptrelor abstracte/schematice din piatră
Le carte 1. Les sceptres stylisés/abstraits en pierre

1 "Arkaim", 2 Arhara, 3 Berezovskaja GES, 4 Bârlălești, 5 Văleni, 6 Džangar, 7 Jora de Sus,
8 Konstantinovka, 9 "Kujbyšev", 10 Majkop, 11 Mogoșești, 12-13 Obârșeni, 14 "Ordžonikidze", 15 "Rostov", 16 Ruginoasa,
17-19 Hvalynsk, 20 Hlopkovo I, 21 Šliahovskoi, 22 Jasehov Poliana, 23 Danilovka, 24 Igren', 25 Kodaček

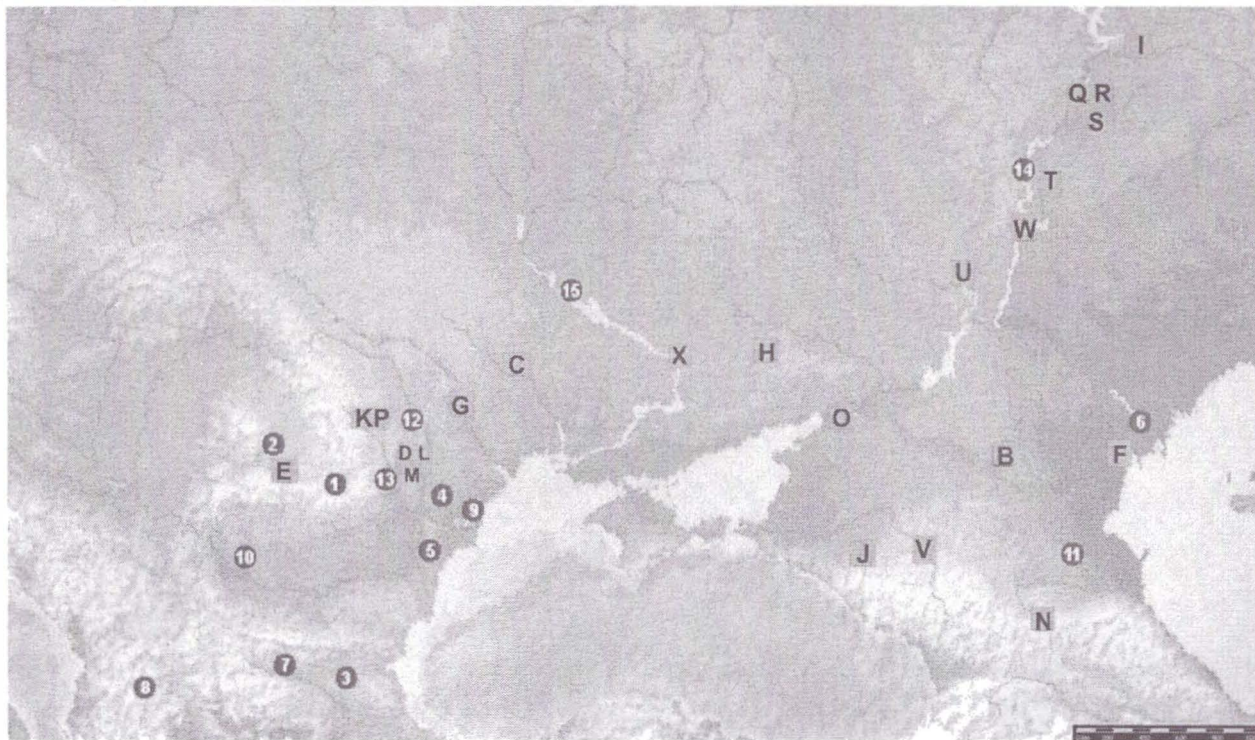

Harta 2. Răspândirea sceptrilor zoomorfe/realiste din piatră
Le carte 2. Les sceptres zoomorphes/réalistes en pierre

1 Ariușd, 2 Vințu de Jos, 3 Drama, 4 Cairaclia, 5 Casimcea, 6 Kokberek, 7 Reževo, 8 Suvodol, 9 Suvorovo, 10 Sălcuța, 11 Terekli-Mekteb, 12 Fedeleşeni,
13 Fitionești, 14 Hlopkovo 2, 15 Zolotonioșa

Harta 3. Răspândirea generală a sceptrelor de piatră
Le carte 3. Les sceptres des pierre: stylisés/abstraites et zoomorphes/realists

Sceptre zoomorfe/realiste: 1 Ariușd, 2 Vințu de Jos, 3 Drama, 4 Caraclia, 5 Casimcea, 6 Kokberek, 7 Reževo, 8 Suvodol, 9 Suvorovo, 10 Sălcuța, 11 Tereldi-Mekteb, 12 Fedeleșeni, 13 Fitionești, 14 Hlopkovo 2, 15 Zolotonoșa

Sceptre abstracte/schematic: A "Arkam", B Arhara, C Berezovskaja GES, D Bărlălești, E Văleni, F Džangar, G Jora de Sus, H Konstantinovka, I "Kujbyšov", J Majkop, K Mogoșești, L-M Obârșeni, N "Ordžonikidze", O "Rostov", P Ruginoasa, Q-R-S Hvalynsk, T Hlopkovo 1, U Șljahovskoj, V Jasehov Poljana, W Danilovka, X Igren', Y Kodaček

MORMÂNTUL COLECTIV DIN PERIOADA TIMPURIE A EPOCII BRONZULUI DE LA COSTIȘA (JUD. NEAMȚ)¹

Anca-Diana Popescu
Radu Băjenaru

Abstract

The first proofs attesting the existence of some burials at Costișa appeared during the years 1960 and 1962, when a group of tombs were discovered in the north-western section of the high plateau of „Cetățuia” (plateau A). Unfortunately, the archaeological documentation about these burials is scarce and our possibilities of dating them are also limited. However we know for sure, due to the position in which one of the deceased lay as well as due to another body’s stratigraphic position, that at least two of the eight funeral complexes were prehistoric. Recent diggings undertaken at Costișa-„Cetățuia”, resulted in the discovery of four graves, among these one surely belongs to the Early Bronze Age (according to the inventory) – the collective grave 2/2004, another one is very probable to belong to the same period on the basis of the disposal of the dead (grave 3/2004), the third surely belong to the prehistoric period (grave 1/2001), whereas the fourth is said to pertain to the medieval period – this dating being mainly contributed to by a coin the deceased still held in his right hand (grave 4/2004). In the present paper the collective grave dating back from the Early Bronze Age is granted increased attention.

The collective grave (grave 2/2004) was discovered in the northern area of the surface S.III/2003. The exact outline of the grave-pit could not be noticed; the human bones were situated within the Neolithic soil with the deposit dating back from the Middle Bronze Age overlapping them (including the layer of stones). The total length of the bone deposit is about 1.40 m, having an orientation from north to south, whereas the width is of 0.60 m. The layer of bones was at 0.60 m deep with regard to the present-day surface. At this depth, four human skeletons anatomically connected were found. Underneath the human skeletons (three female and a child), from -0.70 to -0.90 m, fragments from the skeleton of a male individual were found. The fragments belong to the skull, arms and inferior limbs and were not anatomically interconnected. Because the grave-pit was not considered we cannot be certain whether this individual belongs to grave 2 or not.

Due to the vessel we found in grave 2/2004 (a carinated bowl with a flaring neck, decorated with a row of short incisions, and made out of brittle clay of poor quality, brown in colour) we can be certain about attributing the burial in question to the Early Bronze Age. The calibrated values of the two samples from the collective grave (M.2/2004) show the most probable time-span between 2640-2470 BC.

In the last section of the article, the peculiar layout of the „Cetățuia” hill which is due mainly to human activity is also brought into discussion – it looks like a mound irrespective of the angle one considers it from; the issue whether the layout of

¹ O variantă a acestui articol, în limba engleză, a fost publicată în revista „Dacia”: A.-D. Popescu, R. Băjenaru, *Mortuary practices at Costișa (Neamț County)*, *Dacia N.S.* 52, 2008 (2009), p. 23-47.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

the hill is directly linked to the burials from the Early Bronze Age or whether it should be related to the Monteoru stone construction from the Middle Bronze Age is still open.

Primele indicii despre existența unor înmormântări la Costișa au apărut în cursul săpăturilor arheologice din anii 1960 și 1962, un grup de morminte fiind descoperit în sectorul de nord-vest al platoului înalt al „Cetățuii” (platoul A) (Fig. 2-3). Documentația păstrată despre aceste înmormântări este foarte săracă, iar posibilitățile de care dispunem în momentul de față pentru încadrarea lor cronologică sunt limitate. Știm însă cu certitudine, pe baza poziției chircite în care a fost așezat unul dintre defuncți (M. 8/62) și a poziției stratigrafice în care a fost găsit un altul (M. 3/60), că cel puțin două dintre cele opt complexe funerare descoperite în cursul vechilor campanii de cercetări au fost preistorice.

În cursul campaniei de săpături din 2004 am verificat informația potrivit căreia scheletele umane dezvelite în anii '60 în sectorul de NV al „Cetățuii” nu au fost demontate. Am trasat S. V/04, cu dimensiunile de 5 x 5 m, pe locul secțiunilor S XII-S XVI din 1960 (Fig. 1). Imediat sub stratul vegetal au început să apară bucăți masive de chirpici cu urme de pari, care nu se aflau *in situ*, probabil resturi ale construcției neolitice săpată în 1960, fiind evident că în toată zona cercetată a S.V s-a săpat în pământul de umplură al vechilor secțiuni. În partea centrală a suprafeței deschise, la adâncimea de 0,63 m, au fost descoperite două schelete umane, care au primit siglele M. 3/2004 și M. 4/2004² (Fig. 4). S-a observat că, într-adevăr, ele fuseseră dezvelite anterior, nefiind posibile observații cu privire la poziția lor stratigrafică. Scheletul din M. 3 (femeie, aprox. 20 ani)³ s-a păstrat relativ bine, cu majoritatea oaselor în conexiune anatomică, craniul orientat VSV. Cadavrul a fost depus pe spate, cu picioarele îndoite din genunchi și căzute pe partea dreaptă. Capul a fost proptit în umărul drept, brațele îndoite din cot și palmele așezate pe bazin. Un fragment din mandibulă se afla în apropierea bazinului. Nu s-a găsit nici un obiect de inventar și, ca atare, există o marjă de nesiguranță în atribuirea lui cronologică. Totuși, se poate spune că poziția în care a fost așezat defunctul este caracteristică înmormântărilor preistorice, fiind foarte des întâlnită în Bronzul timpuriu, mai ales printre înmormântările considerate Jamnaja. Scheletul din M. 4 (copil, cca. 11 ani)⁴, bine păstrat, era întins pe spate, cu mâinile pe piept și craniul îndreptat către VSV. La demontarea oaselor, s-a găsit în zona degetelor de la mâna dreaptă o monedă, păstrată fragmentar. Moneda se datează în prima jumătate a secolului al XVII-lea⁵

Un schelet uman (femeie, cca. 27-30 ani)⁶ a cărui încadrare cronologică este dificilă datorită lipsei inventarului funerar a fost descoperit în cursul campaniei de

² A. Vulpe, A. Păpescu, R. Băjenaru, *Costișa*, în *Cronica cercetărilor arheologice din România. campania 2004*, București, 2005, p. 130. Analiza antropologică a osemintelor umane descoperite la Costișa a fost efectuată de Andrei Soficaru, căreia îi mulțumim încă o dată. Vezi, A.D. Soficaru, *Human osteological remains from Costișa, Romania - anthropological analyses*, Dacia N.S. 52, 2008 (2009), p. 49-70.

³ Soficaru, *op. cit.*, p. 54-55.

⁴ Soficaru, *op. cit.*, p. 55-56.

⁵ Este o monedă poloneză din anul 1624, din vremea lui Sigismund al III-lea (*dreipölder*). Determinarea piesei a fost efectuată de colegul Aurel Vilcu de la Secția de Numismatică a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”, căruia îi mulțumim încă o dată.

⁶ Soficaru, *op. cit.*, p. 50.

săpături arheologice din anul 2001, în capătul nordic al platoului, în suprafața E, la adâncimea de 0,50-0,60 m. (notat M. 1/01)⁷ (Fig. 5). Existența stratului de pietre cu material Monteoru până în dreptul zonei unde dedesubt se afla scheletul uman indică faptul că înmormântarea nu ar fi mai târzie de epoca bronzului, altfel groapa mormântului ar fi trebuit să perforaze pe o suprafață mai mare stratul de pietre. În aceste condiții, apare posibilitatea ca înmormântarea să fi avut loc în epoca bronzului, într-un moment anterior sau poate contemporan depunerii cu pietre, vetre și ceramică Monteoru. Poziția în care a fost găsit scheletul – puternic chirchit pe stânga, arată că într-adevăr este vorba de o înmormântare preistorică, fără însă să putem afirma cu siguranță dacă ea aparține Bronzului timpuriu sau mijlociu.

Deși numărul mormintelor găsite pe platoul înalt al „Cetățuii” este semnificativ, datorită lipsei informațiilor pentru mormintele găsite în anii 1960-1962, a lipsei inventarului funerar în cazul celor recent descoperite, nu dispunem de suficiente elemente pentru o încadrarea cronologică cât mai exactă. Cu siguranță putem însă afirma că mormântul colectiv descoperit în zona de sud-vest a platoului A al „Cetățuii” în anul 2004 aparține perioadei timpurii a epocii bronzului.

În campania din anul 2004, lângă profilul nordic al suprafeței S. III a cărei cercetare a început încă din 2003, a fost descoperit scheletul unui copil, la adâncimea de 0,38-0,40 m de la suprafața actuală (Fig. 6). Lângă scheletul copilului se aflau alte oase umane care intrau în profilul de nord al suprafeței S. III. Pentru dezvelirea în întregime a osemintelor umane a fost necesară decuparea unui segment de cca. 2 m lungime din martorul lăsat între suprafețele S. II și S. III. Nu s-a putut observa conturul gropii mormântului (notat M. 2/04), dar cert este că această groapă a tăiat câțiva chirpici neolitici care se găseau în partea sudică a scheletului de copil. Lungimea totală a depunerii de oase este de 1,40 m, având orientarea generală N-S, iar lățimea este de 0,60 m. Baza depunerii de oase se afla la 0,55-0,60 m față de suprafața actuală. Au fost dezvelite scheletele în conexiune anatomică a patru indivizi (inclusiv cel al copilului) (Fig. 7/1; 8/1).

În capătul sudic al depunerii de oase se afla scheletul păstrat parțial al copilului (individul 4, în vârstă de 18 luni, sex nedeterminat)⁸, așezat în decubit lateral drept, chirchit. Au fost găsite craniul (fără oasele feței), o parte din coaste, oasele lungi de la brațe, un femur și câteva vertebre. Craniul său era orientat 650% NNE.

Dintre cei trei indivizi așezați într-o poziție complementară cu cea a copilului (capetele îndreptate către sud, cu variații spre vest sau est), primul depus în mormânt a fost individul 2 (femeie, cca. 20-21 ani)⁹. Scheletul său era ușor înclinat spre stânga, coastele căzând de o parte și de alta a sternului, iar picioarele îndoite din genunchi au fost puse pe partea stângă, intrând parțial sub bazinul individului 1. Era orientat 3450% SSV. Brațul drept era îndoit din cot și adus pe abdomen, iar brațul stâng întins, acoperit parțial de craniul individului 3. Scheletul era bine conservat, având lipsă degetele de la mâini și picioare. Craniul nu se afla în conexiune cu restul corpului (Fig. 7/2; 8/1). Din craniu a fost găsit osul frontal care se afla așezat cu exteriorul în jos peste coxalul său stâng (al individului 2). Conform determinărilor făcute de Andrei

⁷ A. Popescu, R. Băjenaru, *MemAntiq* 23, 2004, p. 293, fig. 12.

⁸ Soficaru, *op. cit.*, p. 53-54.

⁹ Soficaru, *op. cit.*, p. 51-52.

Soficaru, se pare că tot lui i-ar aparține și fragmentul de mandibulă găsit la cca 0,10 m. sub nivelul scheletelor, în interspațiul dintre S II-S III, în caroul d, la -0,71 m.

Individul 1 (femeie, peste 55 ani)¹⁰, al doilea depus în mormânt dintre cei trei, a fost așezat se pare pe spate, ușor înclinat spre dreapta, orientat aproximativ 3050‰ SSE, cu picioarele îndoite și puse pe partea dreaptă; brațul stâng era îndoit din cot, peste abdomen. La cca. 1 m. spre sud-est a fost găsit antebrațul său drept, păstrat fragmentar. Partea superioară a scheletului individului 1 pare să fi fost deranjată; s-au păstrat câteva fragmente din craniu, oasele antebrațelor, câteva coaste și o bună parte din coloana vertebrală. Oasele lungi ale membrilor inferioare s-au păstrat integral, iar laba piciorului stâng era aproape completă.

Individul 3 (sex femeiesc, cca. 14-15 ani)¹¹ se afla în partea vestică a depunerii de oase, acoperind aproape în întregime scheletul individului 2. A fost așezat chircit pe partea stângă, cu picioarele flexate, brațele îndoite din cot și aduse către față, craniul fiind orientat 3700‰ SSV. Din schelet nu se mai păstrează maxilarul superior, cea mai mare parte a coastelor, vertebrelor, degetelor de la mâini și picioare. Cele două calcaneae ale sale suprapuneau femurul stâng al scheletului aflat în partea dinspre răsărit a mormântului (individul 1).

În partea dinspre sud a depunerii de oase, între fragmentul mai mare din craniul individului 1 și brațul drept al individului 2, a fost găsit un vas, păstrat fragmentar, deasupra căruia se afla o coastă de la un animal de talie mare (Fig. 7/1; 8/1-2). Coasta de animal se întindea de la osul parietal al individului 3, până în dreptul humerusului stâng al individului 1, acoperind parțial partea superioară a corpului individului 2. Mai menționăm descoperirea unui grup de șase pietre de mici dimensiuni lângă genunchiul drept al individului 1 și a unei pietre cu urme de prelucrare pe coxalul stâng al aceluiași individ. Există și posibilitatea ca piatra prelucrată să nu aparțină mormântului, ci să fi ajuns cu totul întâmplător în această poziție. După formă, decor și pastă, vasul din M. 2 poate fi atribuit perioadei timpurii a epocii bronzului. Datarea mormântului este confirmată și de poziția stratigrafică: osemintele umane se aflau în solul neolitic fiind suprapuse de depunerea din epoca bronzului (inclusiv de stratul de pietre al depunerii Monteoru Ic2-Ic1). Nu au fost observate urmele vreunui deranjament ulterior, deși această variantă este de luat în seamă având în vedere adâncimea mică la care se aflau scheletele față de baza pietrelor stratului Monteoru (aprox. 8-10 cm), faptul că erau direct suprapuse de depunerea din perioada mijlocie a bronzului (care conține complexe Costișa și Monteoru Ic2-Ic1), de lipsa unor oase aparținând scheletelor de adulți sau poziția frontalului individului 2. Este posibil ca partea superioară a individului 1 să fi fost deranjată neintenționat în cursul unei intervenții ulterioare în mormântării, poate în epoca mijlocie a bronzului, odată cu amenajarea construcțiilor Costișa sau Monteoru de pe platoul înalt al „Cetățuii”. Pe de altă parte, dacă presupunem că deplasarea sau lipsa unor oase a avut loc datorită unei intervenții ulterioare, neintenționate, atunci este de remarcat atenția cu care craniul individului 2 a fost „deranjat” de la locul său, fără să afecteze coasta de animal care se găsea în apropiere, iar osul frontal a fost desprins

¹⁰ Soficaru, *op. cit.*, p. 51.

¹¹ Soficaru, *op. cit.*, p. 52-53.

din suturile sale și așezat pe oasele bazinului aceluiași individ¹² Între coxalul stâng și osul frontal nu s-a găsit pământ, frontalul suprapunându-l direct, mulându-se practic pe direcția acestuia, probabil și datorită presiunii solului. Din păcate, situația din teren nu ne ajută în lămurirea acestui aspect, conturul gropii mormântului nefiind observat datorită structurii solului, și cu atât mai puțin urmele unor intervenții ulterioare¹³ Ar trebui avută în vedere și varianta ca mormântul să fi fost redeschis după o anumită perioadă de la înmormântare de către membrii aceleiași comunități, poate pentru o ultimă înhumare. Cu acest prilej, e posibil să fi fost mutat craniul individului 2, iar în locul craniului să fi fost depus cadavrul copilului.

Am menționat că cele patru schelete se aflau în conexiunea anatomică. În cazul în care individul 2 a fost depus întreg, atunci capul său suprapunea membrele inferioare ale copilului, ceea ce ar însemna că primul așezat în mormânt a fost copilul (individul 4). A urmat individul 2 ale cărui membre inferioare au fost parțial suprapuse de bazinul individului 1, iar ultimul așezat în mormânt a fost individul 3. Cu mare probabilitate, înmormântarea celor trei indivizi cu capul orientat pe direcția sudică s-a desfășurat concomitent, argumente fiind modul de depunere a cadavrelor care urmează o anumită regulă, prezența „ofrandei de carne” situată deasupra osemintelor umane și faptul că scheletul individului 2, situat la bază, s-a păstrat în cea mai bună stare, în conexiune anatomică, cu excepția deja discutată a oaselor craniului.

Sub nivelul scheletelor umane (caroul 1e), de la -0,70 la -0,90 m, se aflau fragmente din scheletul unui alt individ, de sex masculin (cca. 45-55 ani)¹⁴ Respectiv fragmente provin din craniu, brațe și membrele inferioare, ele neaflându-se în conexiune anatomică. Pentru că nu a fost observată groapa mormântului, nu putem afirma cu certitudine că acest individ aparține lui M. 2. Apartenența lui la perioada neolitică nu poate fi exclusă. Se cunosc destule situații în care oase umane dispartate au fost descoperite în perimetrul locuibil al unor stațiuni Precucuteni sau Cucuteni A¹⁵ De altfel, chiar în depunerea precucuteniană de pe platoul B al „Cetățuii” de la Costișa (S. VIII/2006, -0,59 m) au fost găsite un cap femural și o falangă umană. Pe de altă parte, descoperirea mai multor oase de la același individ, chiar în zona unde se afla mormântul colectiv din perioada timpurie a epocii bronzului, însă sub nivelul scheletelor întregi, poate să nu fie doar o coincidență dacă este să ținem seama că în restul platoului A nu au fost identificate deocamdată fragmente de oase umane în depunerile neolitice. În aceste condiții, este mai curând de avut în vedere posibilitatea ca oasele dispartate ale individului de sex masculin să fie în relație cu înmormântarea cvadruplă.

Pe baza vasului găsit în M. 2/04 (castron cu corp tronconic și gâtul evazat, decorat pe umăr cu un șir de incizii scurte, lucrat dintr-o pastă de calitate slabă, friabilă, de culoare cafenie) respectiva înmormântare poate fi atribuită cu certitudine

¹² Nu au fost observate urme de tăiere pe oasele umane găsite la Costișa (informație A. Soficaru).

¹³ În multe cazuri nu s-au putut observa cu claritate nici urmele șanțurilor trasate în campaniile 1959-1960, 1962, în ciuda răzuiriilor noastre repetate.

¹⁴ Soficaru, *op. cit.*, p. 54.

¹⁵ A. Bolomey, *Noi descoperiri de oase umane într-o așezare cucuteniană*, Cercetări arheologice 6, 1983, p. 159-173; C.M. Mantu, D. Botezatu, B. Kromer, *Un mormânt dublu de înhumare din așezarea cucuteniană de la Scânteia (jud. Iași)*, ActaMN 31, 1994, p. 87-103; S. Marinescu-Bîlcu, A. Bolomey, *Drăgușeni. A Cucutenian Community*, București-Tübingen, 2000, p. 153-158.

perioadei timpurii a epocii bronzului (Fig. 8/2). Fragmente din vase aparținând acestei perioade au mai fost găsite pe „Cetățuia” de la Costișa, în general la baza depunerilor din epoca bronzului, fără să facă parte dintr-un context anume (Fig. 9). Atât cât s-a putut reconstitui grafic forma vaselor, se pare că două dintre fragmente ar aparține unor castroane cu gâtul ușor evazat, similare castronului din M. 2 (Fig. 9/1-2). Unul dintre fragmente este decorat cu un șir de împunsături dreptunghiulare plasat pe umăr, iar pe gât este vizibilă o parte dintr-o proeminență dispusă vertical; celălalt este decorat, de asemenea, cu un șir de împunsături dreptunghiulare pe umăr și un altul pe buză. Pentru cel de-al treilea fragment găsit nu se poate preciza forma vasului căruia îi aparține; este decorat cu brăuri subțiri având creștături fine și dese (Fig. 9/3). Castronul din M. 2 își găsește cele mai bune analogii la Cârliști-Aldești (jud. Bacău)¹⁶. Din inventarele mormintelor descoperite în acest sit făceau parte două castroane cu formă asemănătoare celui de la Costișa (unul dintre ele fiind decorat pe umăr cu incizii în „X”, dispuse sub forma unei benzi orizontale), un vas-askos și un borcan cu profil în formă de „S”, decorat la baza gâtului cu un șir de impresiuni scurte făcute cu șnurul și întrerupte de pastile. Analogii pentru castronul de la Costișa se mai găsesc la Bogdănești (jud. Bacău)¹⁷, Foltești (jud. Galați)¹⁸, Zăbala (jud. Covasna)¹⁹, Vânători (jud. Galați, M. 11)²⁰, Kazaclia (în sudul Basarabiei, tumulul 8, M. 5)²¹. Castroanele de la Vânători și Kazaclia apar în morminte cu construcții din bârne de tip Jamnaja, având astfel un rol important pentru stabilirea relațiilor cu mediile culturale din spațiul nord-pontic. Tot pe baza acestui tip de vas se mai pot stabili relații cu grupul Livezile situat în zona estică și sud-estică a Munților Apuseni, fiind evidente asemănările cu castroanele descoperite la Livezile-Baia, în așezare, la Livezile-Dealul Sârbului, în tumulii săpați de K. Herepey²², sau cu cele două exemplare publicate din nivelul de locuire de la Zlatna-Măgura Dudașului²³.

Pentru M. 2/04 de la Costișa dispunem de două date radiocarbon²⁴, care ne permit să stabilim că înmormântarea colectivă s-a petrecut către mijlocul mileniului al III-lea a. Chr. (Fig. 10). Prin calibrarea probei Hd-26622: 4044 ± 30 BP s-a obținut intervalul 2640-2470 BC (90,8% probabilitate în domeniul lui 2σ). Proba Hd-26592: 4031 ± 20 BP oferă intervalul 2620-2470 BC (cu 2σ, 95,4% probabilitate).

¹⁶ P. Roman, *Perioada timpurie a epocii bronzului pe teritoriul României*, SCIVA 37, 1986, 1, p. 49, fig. 4/4-7; P. Roman, A. Dodd-Oprîtescu, P. János, *Beiträge zur Problematik der schnurverzierten Keramik Südosteuropas*, Mainz am Rhein, 1992, pl. 61/1,3; F. Burtănescu, *Epoca timpurie a Bronzului între Carpați și Prut, cu unele contribuții la problemele perioadei premergătoare epocii bronzului în Moldova*, Bibliotheca Thracologica 37, 2002, p. 143, pl. 24/1-2, 4-6.

¹⁷ Burtănescu, *op. cit.*, p. 535, pl. 29/1.

¹⁸ M. Petrescu-Dîmbovița, M. Dinu, *Nouvelles fouilles archéologiques à Foltești (dép. de Galați)*, Dacia N.S., 18, 1974, p. 19-72.

¹⁹ Zs. Székely, *Perioada timpurie și începutul celei mijlocii a epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei*, Bibliotheca Thracologica 21, 1997, p. 25-35, 141, pl. XX/1.

²⁰ M. Brudiu, *Informații noi privind epoca bronzului în sud-estul Moldovei*, SCIVA, 36, 1985, 3, p. 237-238, fig. 3/3.

²¹ S. Agulnikov, *Importuri de pe cursul inferior al Dunării în complexe arheologice ale bronzului timpuriu din stepa Rugeacului. Cercetări arheologice în aria nord-tracă*, 1, București 1995, p. 81-85.

²² Ciugudean, *Epoca timpurie a bronzului în centrul și sud-vestul Transilvaniei*, Bibliotheca Thracologica 13, 1996, p. 78-96. Vezi, de exemplu, fig. 4/2, 8/8, 21/11.

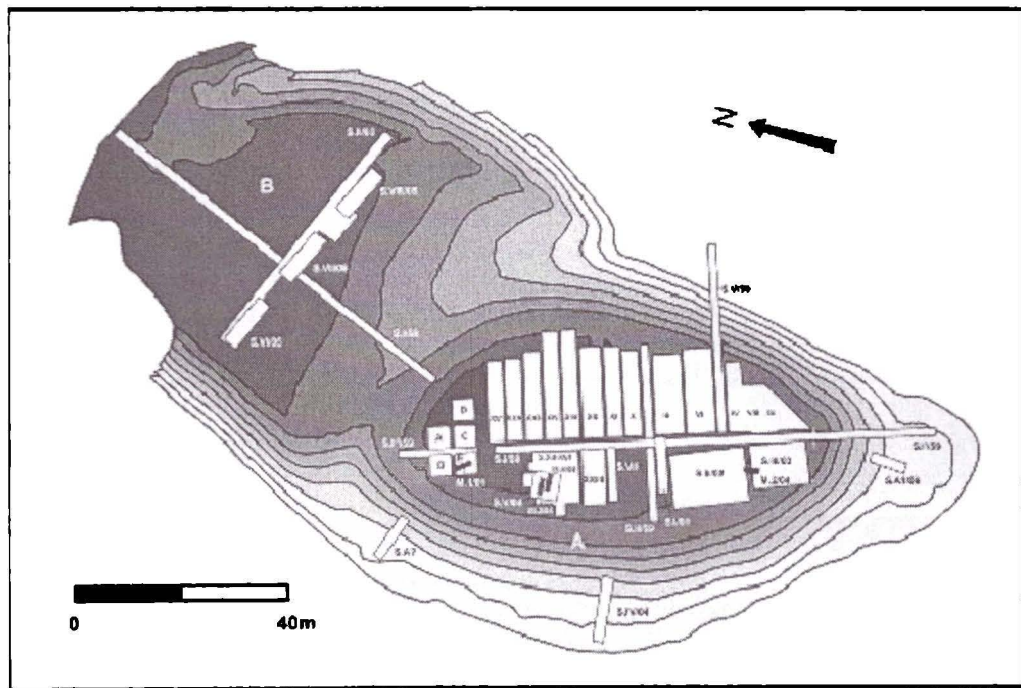
²³ Ciugudean, *op. cit.*, fig. 62/3-4.

²⁴ Probele au fost luate din scheletele notate cu nr. 2 și 3 și trimise laboratorului de radiometrie din Heidelberg, condus de dr. Bernd Kromer.

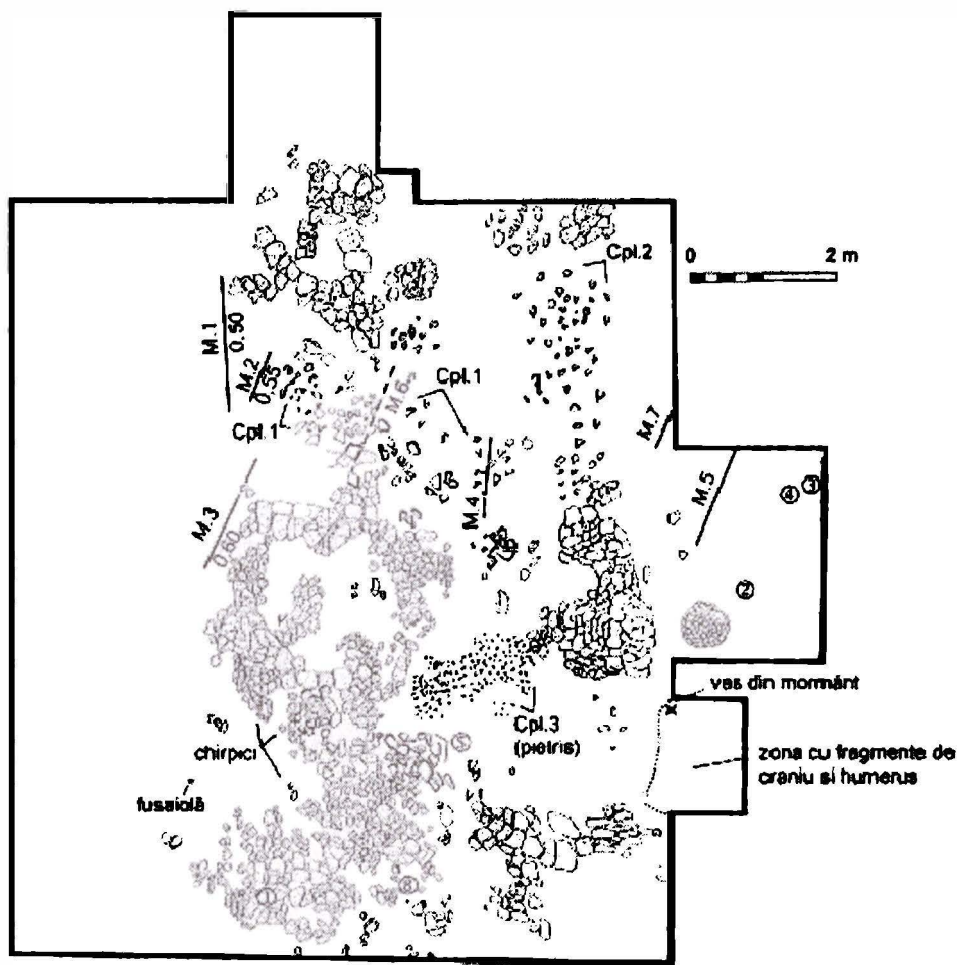
În concluzie, este de avut în vedere varianta ca pe platoul A al „Cetățuii” de la Costișa să existe un grup de înmormântări databil în Bronzul timpuriu. M. 2/2004 aparține cu siguranță perioadei, iar M. 1/2001, M. 3/2004, precum și unele morminte săpate în anii '60, atât prin poziția scheletelor, cât și prin poziția stratigrafică, e posibil să aparțină aceleiași palier cronologic. Prezența acestor înmormântări ar putea explica și forma actuală a „Cetățuii”, formă rezultată în mod evident în urma unor intervenții antropice. La un anumit moment, latura lungă de vest a muchiei dealului a fost excavată, astfel încât s-a obținut o platformă-terasă la cca. 6-9 m mai jos de vârful dealului (Fig. 11/1). Deși probabil colmatată parțial în momentul de față, platforma mai păstrează o lățime medie de cca. 7-8 m. Trebuie remarcat faptul că întregul efort a însemnat excavarea a cca. 4000 m³ de pământ. Cele câteva sondaje executate pe această terasă artificială arată că nu a fost amenajată pentru ridicarea de construcții, în afară de câteva fragmente ceramice nefiind identificate urme consistente de locuire. Prin aceasta, vârful dealului văzut dinspre lunca Bistriței (vest), nord și sud, ne apare sub forma unei movile clar detașate de restul dealului. Aceeași imagine se vede și dinspre est, dealul, despărțit de restul terasei printr-o viroagă, fiind în mod natural mai înălțat cu cca. 2 m față de restul terasei (Fig. 11/2). În fapt, prin excavarea muchiei sale vestice, de oriunde ar fi privit, dealul oferă imaginea unui tumul, nefiind exclus ca tocmai aceasta să fi fost intenția comunității ai cărei morți sunt îngropați aici, la o vreme când tumulul reprezenta un monument funerar larg răspândit în zonele mai joase dinspre est. Credem că semnificativ în acest sens este și faptul că toate înmormântările găsite până în momentul de față se concentrază către marginea vestică a platoului.

Desigur, în stadiul actual al cercetării, afirmația de mai sus trebuie să rămână în domeniul ipotezelor probabile. Nu poate fi exclusă nici varianta ca modelarea dealului să fi fost realizată prin efortul depus de comunitatea Monteoru, ca parte integrantă a unei activități mai complexe, urmată fiind de amenajarea construcției cu pietre și vetre pe platou²⁵

²⁵ A.-D. Fopescu, R. Băjenaru, *Rivalries and conflicts in the Bronze Age: two contemporary communities in the same space*. *Dacia N.S.*, 52, 2008 (2009), p. 5-22.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Fig. 1 – Costișa - „Cetățuia”, planul general al săpăturilor și amplasarea mormintelor descoperite recent

①, ②, ③ = vase neolitice

V.2 = vatră neolitică

M.1, M.2, .. M.7 = morminte

Cpl. 1, Cpl. 2, Cpl. 3 = complexe din epoca bronzului,
cu piatră, ceramică Montecru și Costișa

Fig. 2 - Costișa - „Cetățuia”, secțiunile S. XII - S. XVI/1960 cu complexe neolitice, complexe din epoca bronzului și axele de desen ale mormintelor

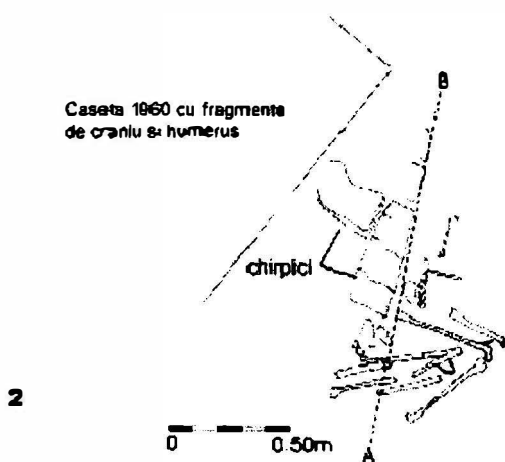
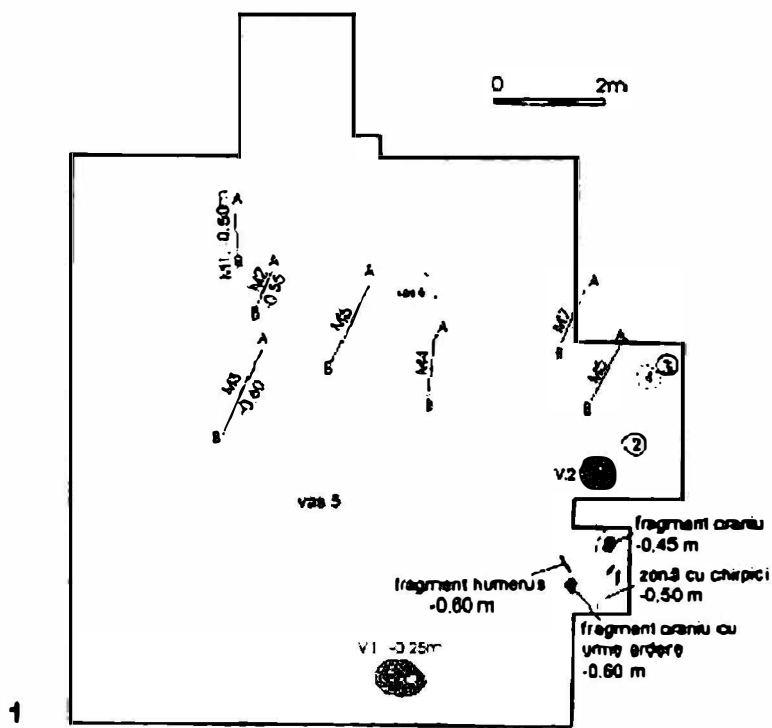
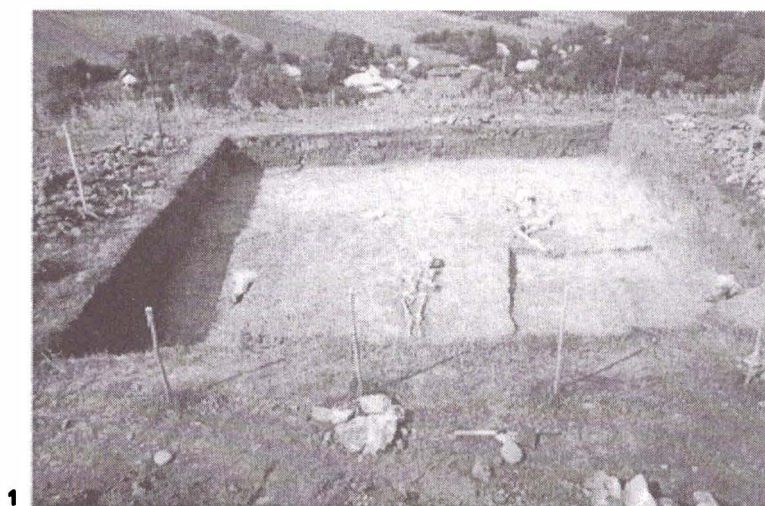

Fig. 3 - Costișa - „Cetățuia”: 1. Secțiunile S. XII - S. XVI/1960 cu axele mormintelor; 2. M. 8/1962, plan

1

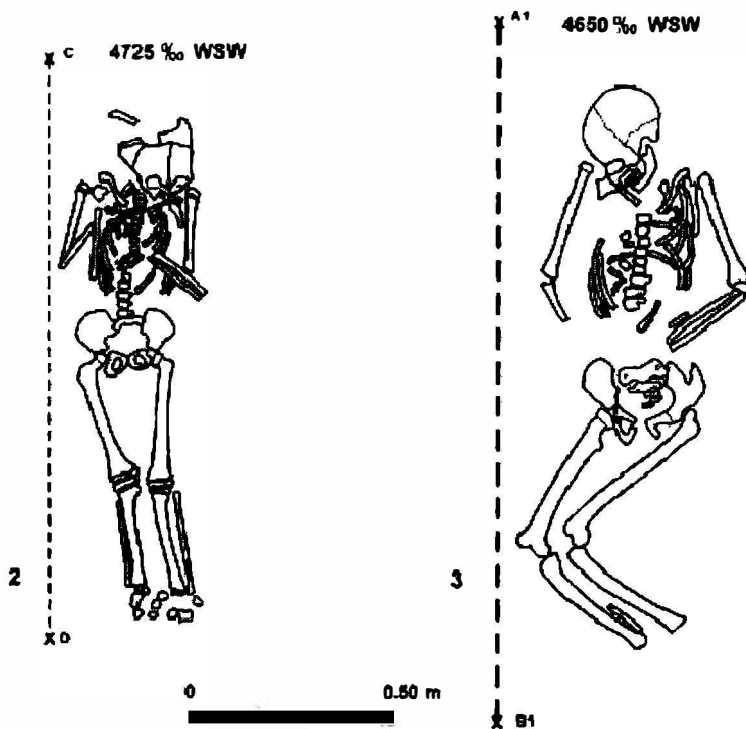
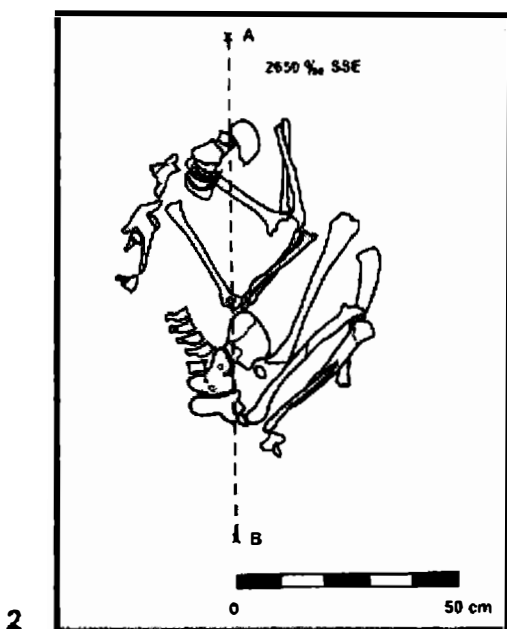
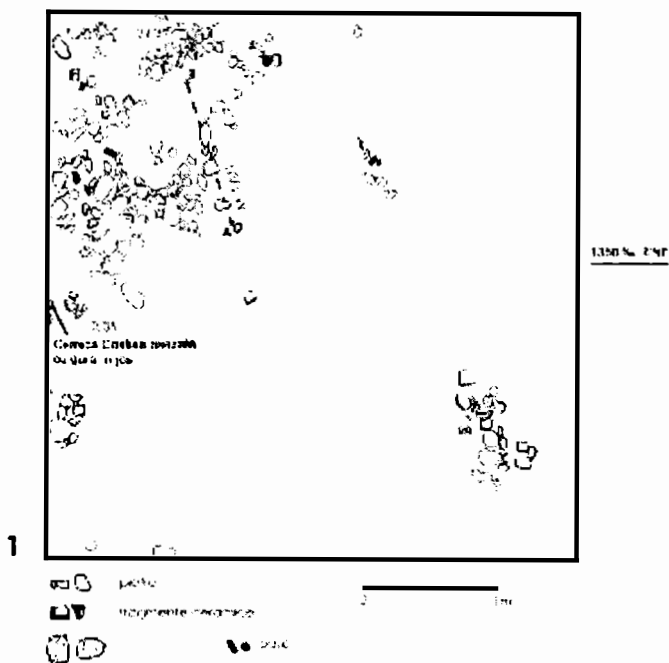

Fig. 4 – Costișa - „Cetățuia”: 1. Secțiunea S. V/2004, cu mormintele 3 și 4;
2. M. 4/2004; 3. M. 3/2004

Fig. 5 – Costișa - „Cetățuia”: 1. Suprafața E/2001, aspectul depunerii din epoca bronzului și axa de desen a lui M. 1/01; 2. Planul mormântului M. 1/2001

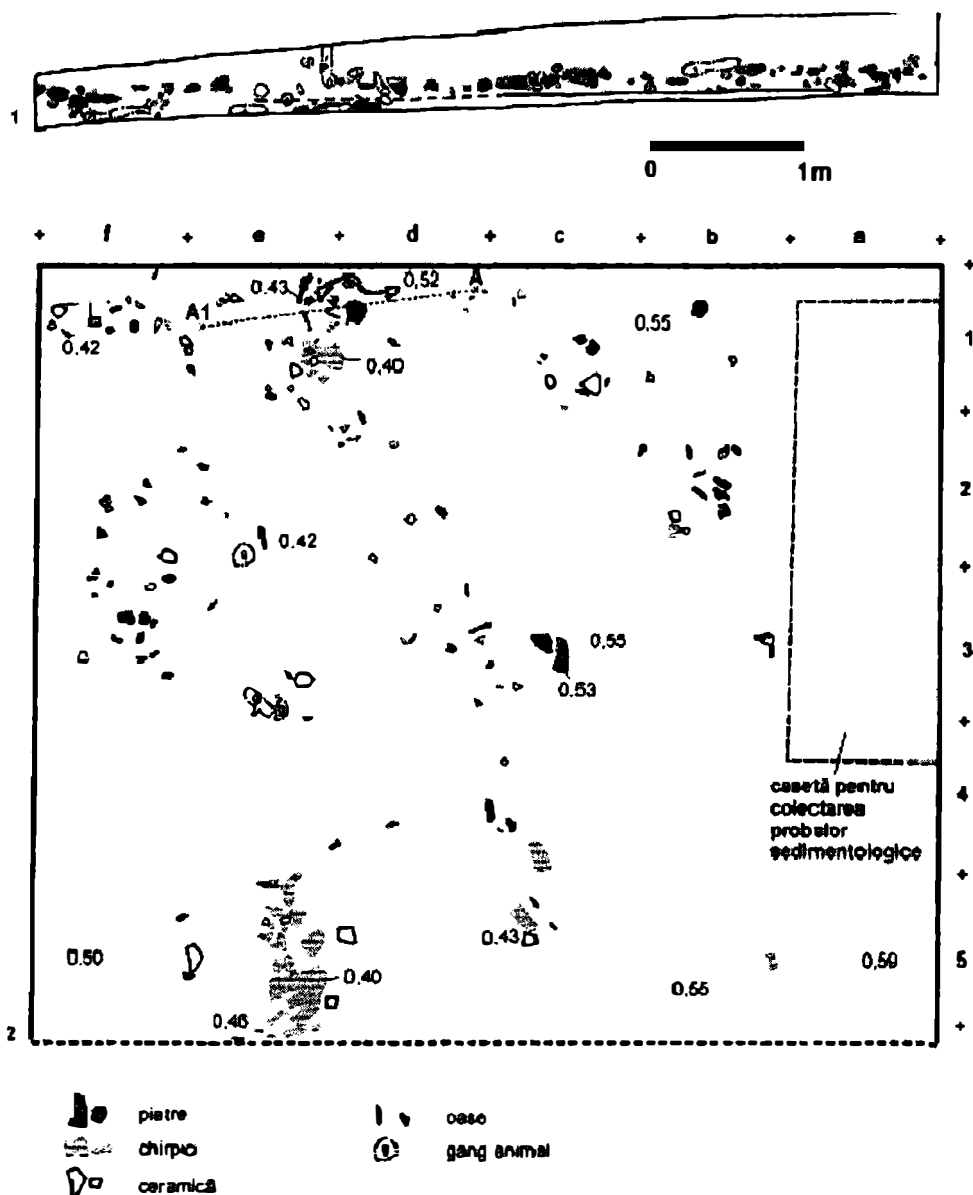

Fig. 6 – Costișa - „Cetățuia”: 1. Profilul de N al secțiunii S. III; 2. S. III, depunerea neolitică și mornântul colectiv M. 2/2004

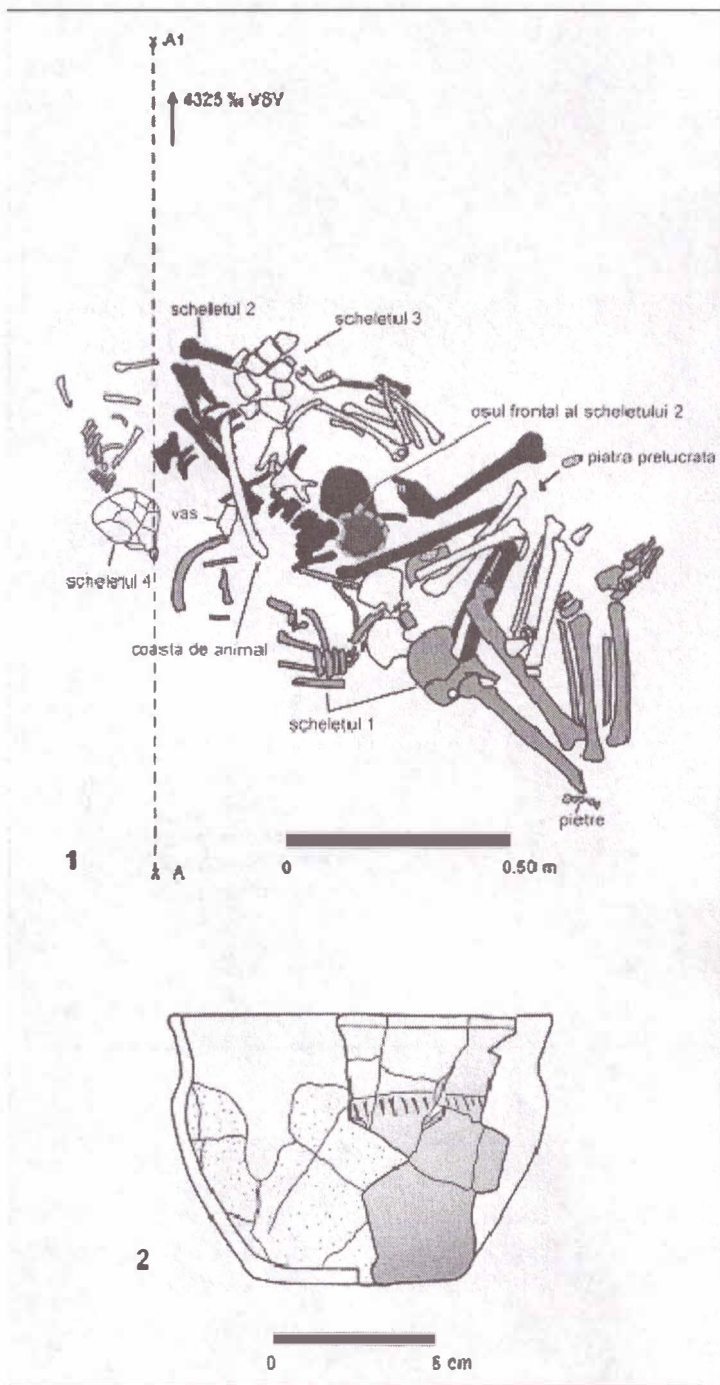

1

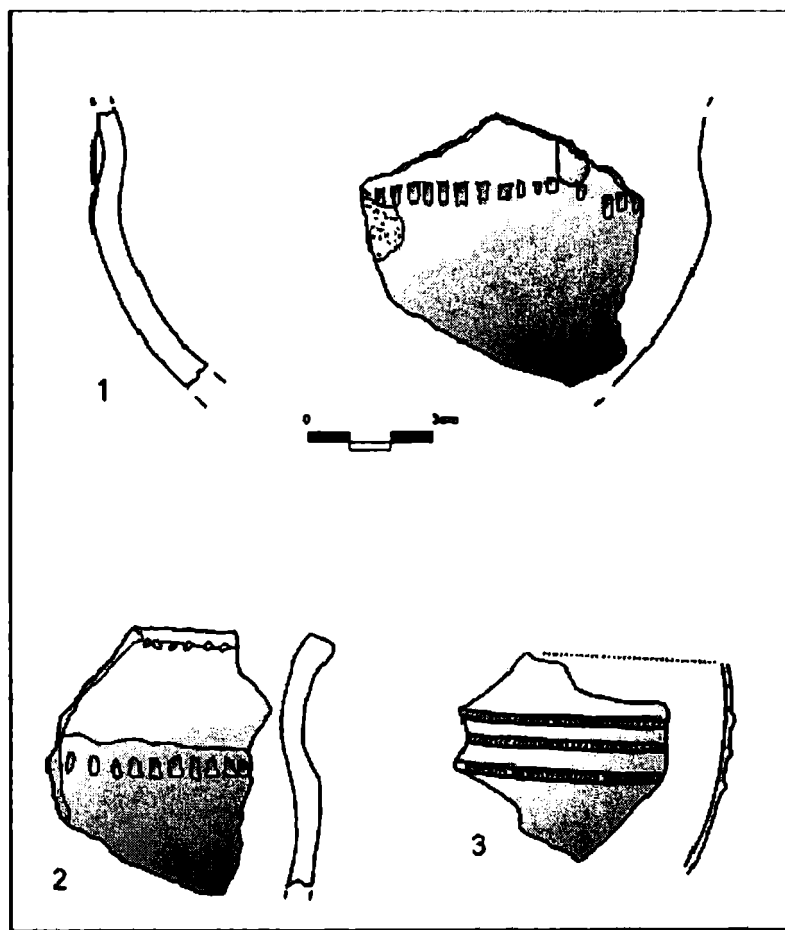

2

Fig. 7 – Costișa - „Cetățuia”: 1. M. 2/2004, dezvelirea completă a celor 4 schelete umane; 2. M. 2/2004, scheletele 2 și 4

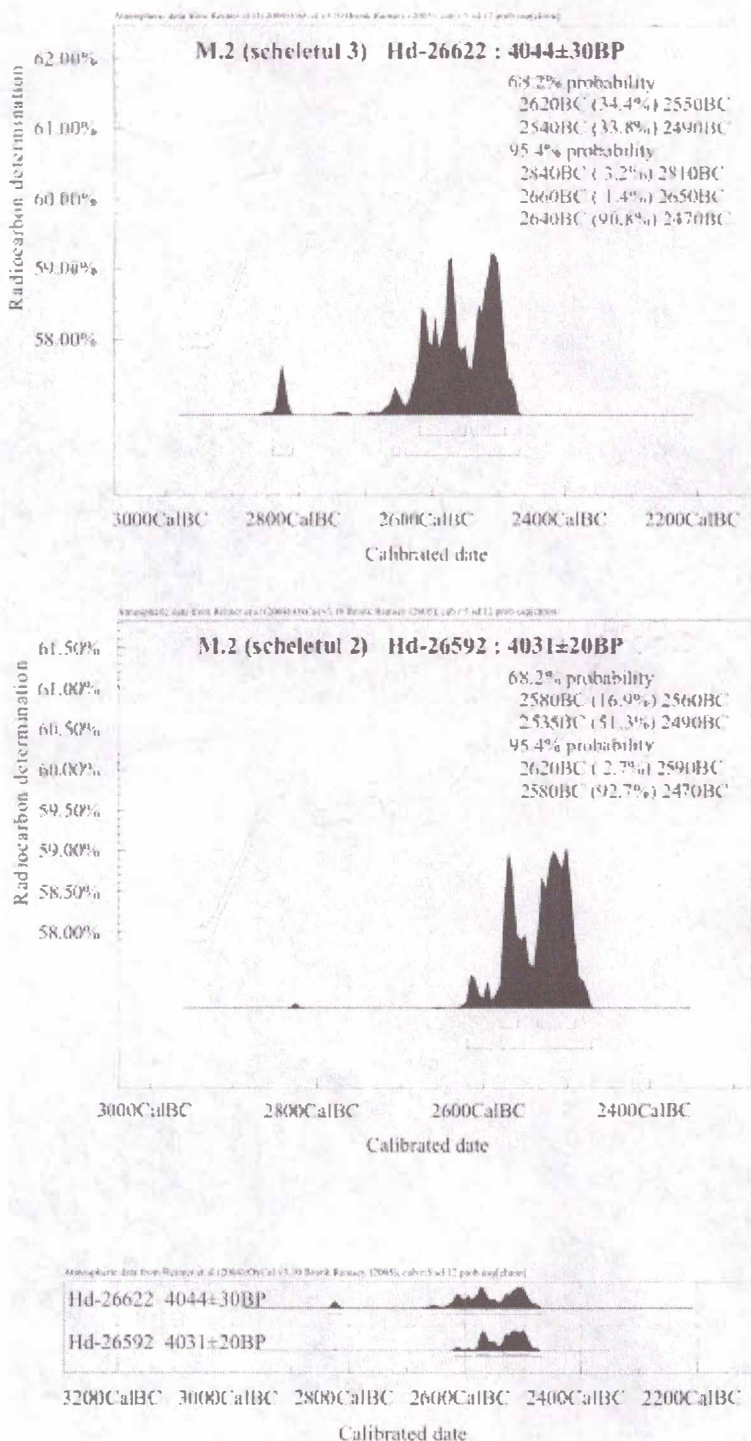

Fig. 8 – Costișa - „Cetățuia”: 1. Planul mormântului colectiv M. 2/2004; 2. Vasul fragmentar din M. 2/2004

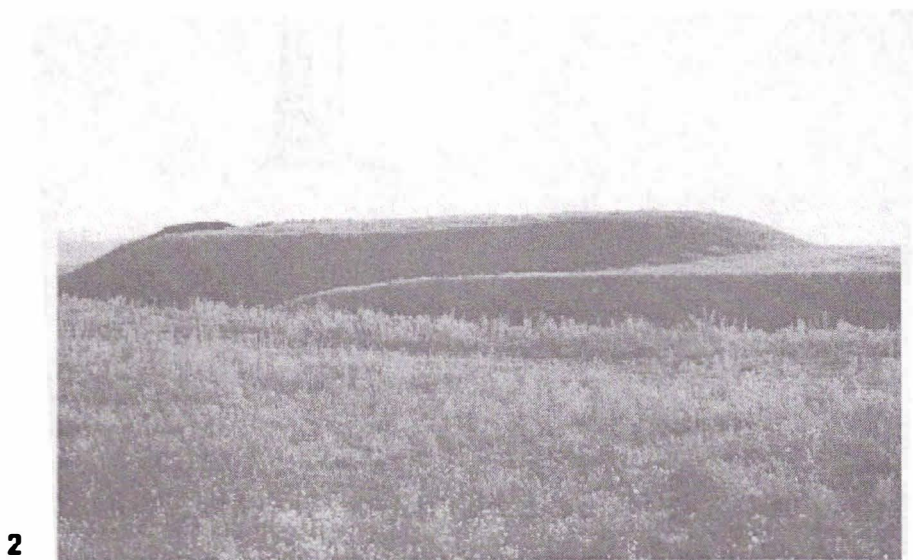
Fig. 9 - Costișa - „Cetățuia”, fragmente ceramice din epoca bronzului găsite la baza stratului cenușiu din epoca bronzului (2-3: schițe din jurnalele de șantier ale campaniilor arheologice 1959-1960)

Fig. 10 – Rezultatele calibrării datelor radiocarbon din M. 2/2004
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Fig. 11 – Costișa-„Cetățuia”: 1. Vedere dinspre vest; 2. Vedere dinspre est
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

ȘANTIERUL ARHEOLOGIC GARA BANCA – „ȘAPTE CASE”. Morminte

Ruxandra Alaiba
Georgeta Miu
Simina Stanc

Sommaire

Parmi les découvertes faites dans la station balnéaire de la section sept maisons, Village Station Bank, la Banque com, département de Vaslui, archéologique surpris et six tombes. Les deux premières fouilles en 1981, sont des tombes datées entre X-XIII e siècles, M1 et M2 trouve dans le A, à B, Cpl. 7-8, à la fois une enquête après avoir été perturbé par hidroamelioration travail¹ Tombes non publiés sont présentés par ordre chronologique.

1. Inhumation graves M6 (fig. 1-2), le cap. 118, découvert en 1988 dans le C, S XVII, est spécifique à l'Age du Bronze ancien. L'architecture du bâtiment est une partie des tombes à fosse et de niche. Environ trou en forme cylindrique ($\varnothing = 1,77 \text{ m} \times 1,73 \text{ m}$), qui approfondit à $-0,65 \text{ m} - 0,70 \text{ m}$, par rapport à l'acte de marcher. Du début à $-0,78 \text{ m}$ profilé une autre fosse rectangulaire ($L = 1,51 \text{ m}$, $L = 1,62 \text{ m}$), qui approfondit à $-0,96 \text{ m} - 1,10 \text{ m}$. Pour les East Side est un cadre en position accroupie sur la gauche, environ orientation nord-sud et du crâne, face au nord, avec une déviation. Il y avait bien conservé les petits os. Aussi, les os pelviens sont brisés en raison des conditions zacere. Analyse anthropologique effectuée par le docteur Georgeta Miu dit ici le dépôt d'un «individu mâle et d'âge relativement jeune (30-35 ans).

Dans l'est/sud-est, passant d'environ 0,60 m de la tombe intervenue trois navires, l'un entières et deux ensemble, un bol à grande bouche, avec des analogies dans l'environnement horodîștean ci-dessus le bord d'une tasse en forme d'entonnoir, avec une projection conique sur le cou et la tasse avec anse attachée à un angle aigu sous le rebord de l'épaule (fig. 3). Pratique funéraire, rencontrés à la station Bank, fait partie du phénomène spécifique de pré-tôt tombes Barrow Jamnaja. En général, les groupes de tombes de ce type ont été définies par IR Kovalev en 1991², selon le type d'horizon Životilovka-sépultures Barrow Volșansk-Bursuceni³

2. Inhumation graves no. 5, M5 (Fig. 4 / 1, 5, cap. 76), à l'abri, pas de petits os ont été bien conservés. Survenu en 1988 dans le A, S XVIII. Elle remonte à plusieurs siècles III-IV. Fosse rectangulaire allongé, grand ($L = 3,65 \text{ m}$, $L = 1,21 \text{ m}$), a été axée sur l'axe nord-sud, avec une petite déviation. Assez bien-os conservés montrent des dépôts dans une position couchée, avec le crâne vers le nord. L'étude anthropologique établi que le squelette appartenait à une femme âgée d'environ 18-20 ans. L'inventaire se compose d'une fibule de bronze de la jambe arrière sous une perle de verre et un

¹ R. Alaiba, *Două morminte turanice târzii de la Banca*, în AM, XI, 1987, p. 235-240.

² I. RH. Kovaleva, *Pogrebenija životilovskoj grupy v Levoberež'e Dnepra*, în *Drevnejšie obșânosti*, Kișinev, 1991, p. 66-67.

³ FI. Burtănescu, *Începuturile epocii bronzului la est de Carpați*, Cf. tezei de doctorat, manuscris, p. 23.

miroir sarmatică (Fig. 4/2-4). L'analyse anthropologique faite par Georgeta squelette Miu appartenait à une femme âgée d'environ 18 -20 années.

3. Inhumation graves M3 (Fig. 6 / 1, 6), non perturbées, datée de la IVe siècle. Complexe découvert en 1983, dans le A, S XVII (Cpl 20), a été préservée mieux que le reste des tombes à la station Bank. Pit forme allongée rectangulaire aux coins arrondis (L = 2.31 m, L = 0,71 m) a été axée sur l'axe nord-sud, avec une déviation. Trou approfondit à 0,60 m - 0,80 m, contre l'occupation en cours. Squelette en position par position couchée, est orientation nord-sud, avec le crâne au nord et „certainement appartenu à un sujet féminin d'environ 40-45 ans (adultes), comme indiqué par l'analyse anthropologique. Fragmentaires funérailles d'inventaire, pas trop riche, se compose d'un morceau de poterie fine, gris, coupés en biseau asymétrique, un morceau de peigne et une fibule de bronze de la jambe arrière en dessous (fig. 6/2-5). Elle remonte au IVe siècle.

Le squelette de M3 - analyse anthropologique:

4. Inhumation graves M4 (Fig. 5, cap. 66), datée du tout le siècle IV, os du bassin sont rompus. Il est apparu dans la campagne de fouilles de 1986, dans le A, S XXI. L'inventaire se compose de plusieurs petites billes de verre. Formulaire de la fosse, probablement de forme rectangulaire allongée, était axée sur l'axe nord-sud, avec un écart, pas de préciser (L = 1,65 m, L = 0,53 m), qui approfondit à -1,35 m par rapport à l'occupation actuelle. Schleuse a été gêné par le retour des anciens. Toujours dans le IVe siècle, au-dessus de la tombe a été creusée autour d'un trou circulaire, le trou no. 8 (L = 1,90 L = 1,85), le cap. 66a, il peut pour vol qualifié, éventuellement après sa ronde et de construire un autre complexe. Le squelette du 23 collectés, étudiés par le Dr Simina Stanca, ont été séparés en deux groupes. Le premier de ceux de la tombe (14): Bos taurus (poignet droit du Croissant-dent molaire supérieure et un fragment de fémur, l'humérus droit, mandibule droite et du tibia), Ovicaprine (parties de la rive gauche mandibule et tibia), Sus domesticus (rayon fragment d'un couple individuelle), les grands mammifères (4 fragments d'os). Deuxièmement, les os d'animaux trouvés dans la fosse no. 66A (9): Bos taurus (un fragment de fémur, omoplate et de rayon), Ovicaprine (fragment de tibia), Sus domesticus (2 fragments de crânes et 1 omoplate), moyennes mammifères (2).

Des tombes découvertes, M3-5 faisaient partie, probablement dans un cimetière qui s'étend, malheureusement, même dans le domaine de creuser un nouveau lit du fleuve Barlad. Même si nous avons attiré près d'eux et aux autres sections, nous n'avons pas trouvé des tombes.

Plusieurs fragments d'os humains ont été trouvés dans le complexe:

Cpl. 1, zone d'habitation no. 1, en date du IVe siècle, l'inventaire de la faune: 37 os et des dents des débris provenant de mammifères domestiques et fragment d'os humains.

Cpl. 34 Pas de zone d'habitation. 5, inventaire spécifique des siècles III - IV, de la faune d'inventaire: 105 restes du squelette et des dents, vertèbres humaines.

Cpl. 93, trou no. 8, III-IV siècles, la faune stock: 30 résidus ont été récoltés os et des dents, un fragment d'origine frontale est humain.

Cpl. 96 No zone d'habitation. 12 (fig. 128) IV e siècle, la faune stock: 74 os et des restes de dents, mais un, d'origine humaine.

Cpl. 113, trou no. 15, IV e siècle, 1988, de la faune stock, deux os étaient d'origine humaine.

Între descoperirile realizate în stațiunea din punctul *Șapte Case*, satul Gara Banca, com. Banca, jud. Vaslui, cercetarea arheologică a surprins și câteva morminte.

Din vara anului 1981 avem prima mențiune a acestui punct și o datorăm domnului Ion Ciomaga, un localnic pasionat de istoria satului, pe atunci inginer șef al Fermei Viticole Banca. Locul nu a fost semnalat în cunoscutul repertoriu al așezărilor din Moldova, publicat de N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, în 1970⁴, nici în repertoriul județului Vaslui, publicat de Ghenuță Coman, în 1980⁵. Tot în anul 1981 s-a realizat aici și prima campanie de săpături de salvare. Lucrările de îndiguire atât de necesare acestei zone afectate de îmbătrânirea prematură a rețelei hidrografice dintre Siret și Prut, impuneau înlăturarea consecințelor acestui fenomen⁶. Din păcate, ele au deranjat mult stațiunea. Împrejurările însă ne-au fost favorabile și am avut posibilitatea, cu mici excepții date de întreruperile din anii 1984 și 1987, de a face cercetări sistematice pe o suprafață întinsă de-a lungul Bârladului, în aproape întreg deceniul nouă al secolului XX. O mare parte din fonduri au venit din partea Direcției de Ape Prut, pentru care mulțumim, cu deosebire domnului ing. Dumitru Purcărea.

Săpăturile au dus la descoperirea unor vestigii arheologice din mai multe perioade. Mai importante sunt locuirile specifice comunității sătești daco-romane, ce a supraviețuit în anii de după retragerea autorităților romane din Dacia (274-275) și din teritoriul nordic al Moesiei și a celei dateate între secolele VII-X. În suprafața săpată au fost investigate și șase morminte: unul din bronzul timpuriu, unul sarmatic, două din secolul al IV-lea și două din secolele X-XIII, ultimele deja publicate.

Primele două săpate, în anul 1981, sunt mormintele dateate între secolele X-XIII, menționate mai sus, M1, aflat în sectorul A – în stânga albiei minore a Bârladului și M2, în B – în dreapta acesteia, cpl. 7-8. Ambele au fost investigate după ce fuseseră deranjate de lucrările de hidroameliorare⁷. Tot în albia minoră a Bârladului, în sectorul A, în anul 1983 a apărut primul mormânt Sântana de Mureș, M3, cpl. 20, pe S XVII. Alt mormânt, M4, cpl. 66, s-a descoperit în 1986, tot în sectorul A, pe S XXI. În același sector a apărut și al cincilea mormânt, M5, cpl. 76, sarmatic, în anul 1988. Ultimul, M6, cpl. 118, s-a descoperit în sectorul C și este specific bronzului timpuriu (cf. datărilor actuale, perioada de tranziție de la eneolitic la bronz). Prezentarea celor nepublicate se va face în ordine cronologică.

2. *Mormântul de inhumație nr. 5, M5* (fig. 6, cpl. 76), nederanjat, nu s-au conservat bine oasele mici. A apărut în 1988, în sectorul A, pe S XVIII. Se datează în secolele III-IV. Groapa de formă rectangulară alungită, de mari dimensiuni (L = 3,65; l = 1,21), era orientată pe axa nord-sud, cu o deviere mică. Oasele destul de bine păstrate indică o depunere în poziție întinsă pe spate, cu craniul orientat spre nord. Prin studiu antropologic s-a stabilit că scheletul a aparținut unei *femei* în vârstă de cca.

⁴ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, Ed. Academiei RSR, 1970, București.

⁵ Gh. Coman, *Ștatornicie. continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, Ed. Litera, 1980, București.

⁶ M. Filipescu, *Îmbătrânirea prematură a rețelei hidrografice din partea sudică a Moldovei dintre Siret și Prut și consecințele acestui fenomen*, în *Natura*, 5, 1950, București.

⁷ R. Alaiaba, *Două morminte juranice târzii de la Banca*, în *AM*, XI, 1987, p. 235-240.

18-20 ani. Inventarul se compune dintr-o fibulă de bronz cu piciorul întors pe dedesubt, o mărgică de sticlă și o oglindă sarmatică. Oglinda de bronz lucrată dintr-o placă rotundă ($\varnothing = 48$ mm), cu grosimea de 2 cm, s-a aflat la nord-est de craniu. Pe omoplatul stâng era o fibulă de bronz, semn al folosirii acesteia pentru prinderea unui veșmânt și o mărgică verzuie, de dimensiuni mai mari, cu corpul vălurit ($h = 2,3$ cm).

Scheletul din M5 – analiza antropologică:

Starea de conservare este deficitară, dar caracterul relativ complet al scheletului a permis restaurarea atât a craniului, cât și a unor oase postcraniane, oferind, astfel, condiții foarte bune pentru analiza antropologică.

Scheletul a aparținut unei **femei** în vârstă de cca **18-20 ani**.

Scheletul cefalic

Craniul este lung (177 mm) și mijlociu de larg (135 mm), indicele cefalic fiind de tip mezocran (76,26 - spre limita inferioară a categoriei). Înălțimea este mijlocie (110 mm) și prin raportarea acestora la lungimea și lărgimea craniului s-au obținut indici de categorie ortocrană (62,14 u.i.) și metriocrană (81,48 u.i.). Dimensiunile frunții, atât minimă, cât și maximă (118 mm), se înscriu în categoria largă (98 mm), raportul între aceste două dimensiuni indică o frunte de categorie ovală (indicele frontal transversal: 83,05 u.i.); raportul între dimensiunea minimă a frunții și cea maximă a craniului este de tip eurimetop (indicele fronto-parietal: 72,59). Occipitalul este mijlociu de larg, atât în valoare absolută (107 mm), cât și relativă (indicele parieto-occipital: 79,25 u.i.), mijlociu de bombat și cu relieful șters (protuberanță occipitală: gr. 2).

Sub aspect morfoscopic, subliniem conturul ovoid al craniului în norma verticală, de „casă” în cea occipitală, cât și slaba dezvoltare a reliefului osos (glabellar - gr. 2; supraorbital - gr. 1; mastoidian - gr. 2).

Fata este mezoprosopă prin indicele facial total (85,36 u.i. - dar la limita inferioară a categoriei) și mezenă prin cel facial superior (50,40 u.i., de asemenea, la limita inferioară). Orbitale sunt de tip cameconc (74,71 u.i.), iar nasul este de tip laptorin (indicele nazal plasându-se la limita dintre categoria leptorină și mezorină: 46,0 u.i.).

Raportul între lărgimea maximă a feței (zy-zy: 123 mm) și cea maximă a craniului (eu-eu: 135 mm) este de tip micropsid (indicele jugo-parietal: 91,11 u.i.), iar raportul între lărgimea mandibulei (go-go: 88 mm) și lărgimea feței aparține categoriei mijlocii (indicele gonio-jugal: 71,54 u.i.). Molarele sunt mijlocii ca dezvoltare, dispuse intermediar cu ușoară tendință frontală, fosa canină nefiind profundă (gr. 2). Bolta palatină prezintă un contur paraboloid și o adâncime mică, iar apertura piriformă este antropină.

Mandibula este joasă, gracilă (37,03 u.i.), cu mentonul de formă piramidală și gonioane slab marcate.

Dentiția este neerodată și lipsită de cari.

Scheletul postcranian, în ansamblu, oferă un aspect de robusticitate pentru o femeie tânără. Humerusurile sunt ușor asimetrice sub aspectul dezvoltării diafizei (indicele de secțiune fiind euribrah la osul drept (78,94 u.i.) și platibrah la cel stâng (73,68 u.i.), ambele oase prezentând perforație olecraniană și impresii musculare slab marcate.

Femurele sunt hiperplatimere (indicii de platimerie fiind ușor diferiți: 67,74 u.i. și 65,62 u.i.), lipsite de pilastru și de existența unui relief osos subtrohanterian.

Tibiile sunt ușor asimetrice sub aspectul gradului de aplatizare a diafizelor în regiunea superioară, indicele de platicnemie al osului drept (68,96 u.i.) situându-se în categoria mezocnemă, iar cel al osului stâng - în categoria euristică (71,42 u.i.).

Statura, calculată în bune condițiuni și după cele trei metode clasice (Manouvrier, Trotter-Gleser și Bach-Breitinger) aparține categoriei mijlocii (154 cm).

Diagnoza tipologică: fond protoeuropoid, în amestec cu elemente mediteranoidice sau un tip protoeuropoid gracilizat.

3. **Mormânt de înhumare M3** (fig. 4), nederanjat, datat în secolul al IV-lea. Complexul descoperit în anul 1983, în sectorul A, pe S XVII (cpl. 20), s-a conservat mai bine ca restul mormintelor de la Gara Banca, nu s-au păstrat oasele mici. Forma gropii rectangular alungită, cu colăurile rotunjite (L = 2,31 m.; l = 0,71 m.), era orientată pe axa nord-sud, cu o mică deviere. Groapa se adâncește până la 0,60 m. - 0,80 m., față de nivelul actual de călcare. Scheletul depus în poziție întinsă pe spate, are orientarea nord-sud, cu craniul spre nord și „a aparținut cu siguranță unui subiect de sex *feminin* de cca. 40-45 ani (matur)” Inventarul funerar fragmentar, nu prea bogat, se compune dintr-o piesă din ceramică fină, cenușie, teșită asimetric (fig. 3/3), un fragment de pieptene (fig. 3/4) și o fibulă de bronz cu piciorul întors pe dedesubt (fig. 3/2). Se datează în secolul al IV-lea.

Scheletul din M₃ – analiza antropologică.

Inventarul osos al acestui schelet a pus în evidență nenumărate fragmente, dar și oase întregi aparținând atât craniului, cât și scheletului postcranian. În urma unei minuțioase restaurări, s-a reconstituit scheletul cefalic aproape în totalitate (mai puțin regiunea sa bazală), majoritatea oaselor lungi (cu excepția peroneelor) și parțial oasele bazinului.

Scheletul a aparținut cu siguranță unui subiect de sex *feminin* de cca 40-45 ani (matur).

Scheletul cefalic

Neurocraniul se caracterizează prin valori absolute de categorie mare pentru lungime (179 mm) și înălțime (116 mm) și mijlocie pentru lărgime (138 mm), cele relative înscriindu-se în categoriile mezocrană (77,09 u.i.), hipsicrană (64,80 u.i.) și metriocrană (84,05 u.i.). Lărgimea minimă a frunții (96 mm) este situată la limita dintre categoriile mijlocie și mare, iar cea maximă (Co-co) în categoria mare, valorile relative indicând o frunte ovală (80,67 u.i.) și eurimetopă (69,56 u.i.). Occipitalul este mijlociu de bombat și mijlociu de larg, atât prin valoarea absolută (105 mm), cât și relativă (76,08 u.i.).

Relieful cranian este atenuat (glabellar - gr. 2; protuberanța occipitală - gr. 1; apofizele mastoide - gr. 2). Conturul craniului este ovoid – ramboid în norma verticală și în norma de „casă” în cea occipitală.

Craniul facial. Înălțimea totală a feței (etajul superior împreună cu mandibula), cât și cea a masivului facial superior sunt de tip mijlociu (107 mm. și respectiv 64 mm.), iar lărgimea maximă a feței - de tip larg (129 mm.), indicii rezultați fiind de tip

euriprosop (facial total: 82,94 u.i.) și respectiv eurien (facial superior: 49,61, dar la limită cu categoria mezenă).

Orbitele sunt joase (31 mm.) și mijlocii de largi (40 mm), indicele orbital fiind mezoconc (77,50 u.i.). Nasul oferă dimensiuni absolute de tip mijlociu pentru lungime (49 mm.) și de tip îngust pentru lărgime (23 mm.), prin indicele nazal situându-se în categoria leptorină (46,93 u.i., la limita superioară a categoriei), apertura piriformă fiind antropină.

Raportul cranio-facial se plasează în categoria mezopsidă (93,47 u.i.).

Malarele au o dezvoltare moderată și o poziție intermediară, fosa canină fiind destul de profundă. Bolta palatină este adâncă, prezentând un contur paraboloid.

Mandibula este mijlociu de adâncă (76 mm.), cu ramul orizontal jos (27 mm.) și de grosime mijlocie, indicele de robusticitate situându-se în categoria formelor moderate (40,74 u.i.). Ramul vertical este mijlociu de larg și de înalt, gonioanele nefiind dezvoltate.

Dentiția – reprezentată atât prin dinți izolați (căzuși post-mortem), cât și situați în alveole – prezintă un grad moderat de abraziune (II-III), câteva pierderi din timpul vieții (2 Pm superiori, 1 M2 inferior) și o carie de coroană care a afectat Pm 1 și M1 din partea dreaptă a maxilarului superior.

Scheletul postcranian se caracterizează prin humerusuri de tip euribrah (78,94 u.i.), femure hiperplatimere (70,96 u.i.), tibii mezocneme (indicele de platicnemie fiind mai accentuat la osul stâng față de cel drept: 70,0 u.i. și 64,51 u.i.) și relieful osos, în general, slab exprimat.

Statura prezintă o medie ce se plasează în categoria de talii înalte (162 cm).

Tipul antropologic corespunde unui fond predominant mediteranoid, cu slabe influențe nordice (prin înălțimea calotei și a taliei).

4. *Mormântul de înhumare nr. 4*, M4 (fig. 5, cpl. 66), deranjat, oasele bazinului sunt sfărâmate. Se datează tot în secolul IV A apărut în campania de săpături din anul 1986, în sectorul A, pe S XXI. Inventarul este format din mai multe mărgele de sticlă mărunte. Forma gropii, probabil tot rectangular alungită, era orientată pe axa nord-sud, cu o mică deviere, nu se conturează clar (L = 1,65 m., l = 0,53 m.), se adâncește până la -1,35 m. față de nivelul actual de călcare. Scheletul depus pe spate era deranjat din vechime. Cum a precizat dr. Georgeta Miu: „Stadiul de dezvoltare a dentiției, care pune în evidență prezența molarelor de 6 ani, alături de unii dinți de lapte, a permis precizarea vârstei: cca **6-7 ani (infans I)**”. Din groapa acestuia s-a diferențiat și un mic inventar faunistic fragmentar. Tot din secolul al IV-lea, deasupra acestui mormânt s-a săpat o groapă aproximativ circulară, **groapa nr. 8** (L = 1,90; l = 1,85), cpl. 66a, poate pentru jefuirea acestuia, posibil, după forma circulară și pentru construirea unui alt complex.

Cele 23 resturi de osoase recoltate au fost separate pe două grupe. Prima a celor din mormânt (14): *Bos taurus* (carp-semilunar drept, dinte molar superior și câte un fragment de femur, humerus dreapta, mandibulă și tibie dreapta), Ovicaprine (fragmente de coastă, mandibulă stânga și tibie), *Sus domesticus* (fragment de radius de la un individ tânăr), mamifere de talie mare (4 fragmente osoase). A doua, a oaselor de animale găsite în groapa nr. 66a (9): *Bos taurus* (câte un fragment de femur,

scapula și radius), Ovicaprine (fragment tibie), *Sus domesticus* (2 fragmente craniu și 1 scapulă), mamifer de talie mijlocie (2).

Analiza antropologică realizată de Georgeta Miu a stabilit:

Scheletul din M₃ – analiza antropologică:

Prezintă o stare de conservare deficitară, fiind reprezentat prin fragmente rezultate din neurocraniu (frontal, parietal drept, temporale, occipital), din craniul facial (din maxilarul superior și mandibulă) și prin diafizele oaselor lungi, oasele bazinului, fiind prezente și câteva vertebre, un omoplat, un calcaneu și alte fragmente mici nesemnificative.

Stadiul de dezvoltare a dentiției, care pune în evidență prezența molarelor de 6 ani, alături de unii dinți de lapte, a permis precizarea vârstei: cca **6-7 ani (infans I)**.

Sexul nu poate fi determinat.

Mormintele descoperite, M3-5, făceau parte, foarte probabil, din cadrul unei necropole care se întindea, din păcate, chiar în zona în care s-a săpat noua albă a Bârladului. Deși în preajma lor am trasat și alte secțiuni, nu am mai găsit și alte morminte. Între piesele de inventar păstrate, se detașează câteva obiecte de toaletă între care un fragment de pieptene (fig. 3/4) în M3 de sex feminin, cca **40-45 ani** (matur) și o fibulă de bronz cu piciorul întors pe dedesubt, arc înalt, resort bilateral scurt (fig. 3/2). Fibula conservată mai bine se apropie de accesoriile de vestimentație de acest tip descoperite la Lunca, jud. Galați, datată în secolul al IV-lea⁸, de la Târgșoru Vechi, jud. Prahova, datată în secolele III-IV⁹; Săbăoani, jud. Neamț¹⁰ și fibulele de secol IV de la Barcea, jud. Galați¹¹

Câteva fragmente de oase umane s-au găsit și în complexe:

Cpl. 1, locuința de suprafață nr. 1, datată în secolul al IV-lea; inventar faunistic: 37 resturi osoase și dentare ce provin de la mamifere domestice și un fragment de os uman.

Cpl. 34, locuința de suprafață nr. 5, cu inventar specific pentru secolele III - IV; inventar faunistic: 105 resturi osoase și dentare, vertebră umană.

Cpl. 93, groapa nr. 8, secolele III-IV, inventar faunistic: s-au recoltat 30 resturi osoase și dentare, un fragment de frontal ce este de proveniență umană.

Cpl. 96, locuința de suprafață nr. 12 (fig. 128), secolul al IV-lea, inventar faunistic: 74 resturi osoase și dentare care, cu excepția unuia singur, sunt de proveniență umană.

Cpl. 113, groapa, nr. 15, secolul al IV-lea, 1988, inventar faunistic, două oase ce au proveniență umană.

⁸ *Obiceiuri de port în aria culturii Sântana de Mureș. Obiecte de podoabă, amulette, accesorii vestimentare și toaletă*, coord. M. Mamalaucă, București, 2005, p. 117, nr. 115.

⁹ *Obiceiuri*.... nr. 153, p. 121.

¹⁰ *Obiceiuri*.... nr. 172, p. 123.

¹¹ *Obiceiuri*.... nr. 195-197, p. 125

LISTA FIGURILOR

Fig. 1. Gara Banca – *Șapte Case*. Mormântul 6, fotografie.

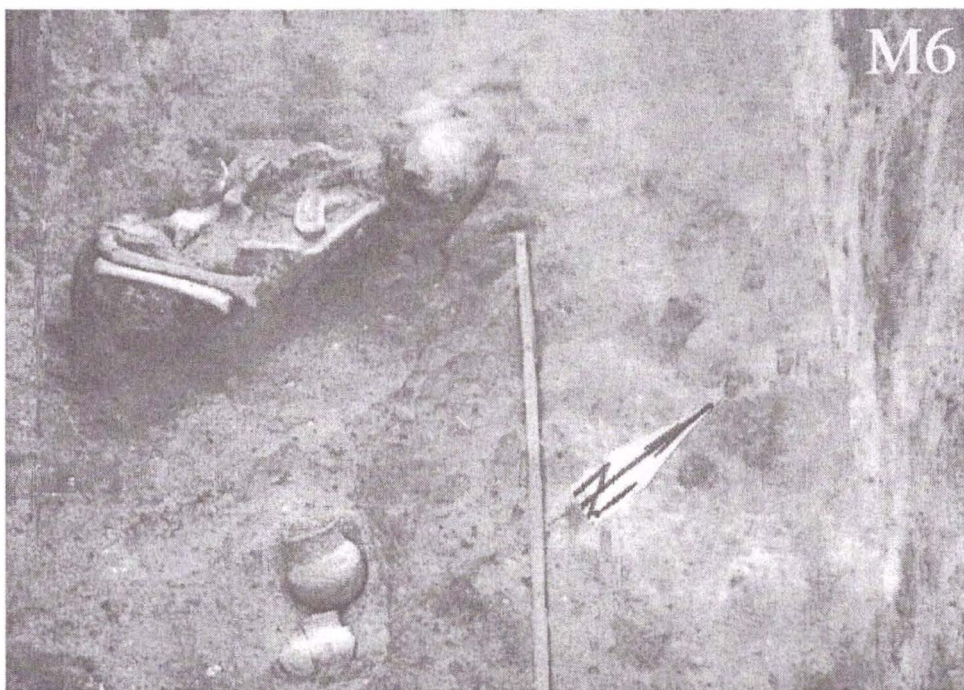
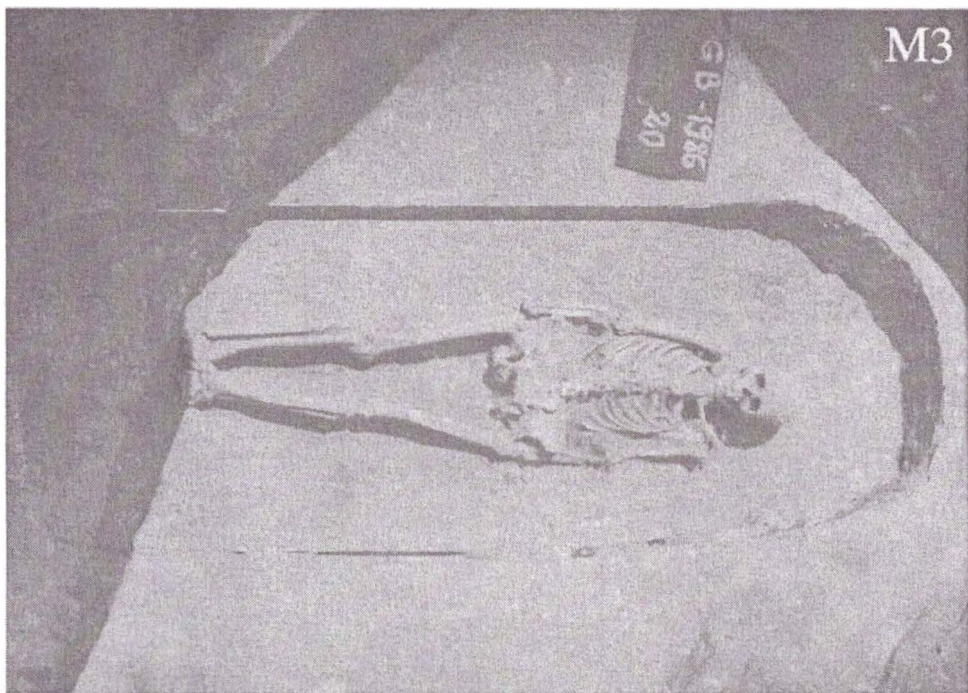
Fig. 2. Gara Banca – *Șapte Case*. 1-2, Planul și profilul mormântului 6. Grupul Životilovka, cpl. 118.

Fig. 3. Gara Banca – *Șapte Case*. Bile de gresie: 1 pe nivel; 2-3a M6; fragmente de: 2 crater; 4 cupă; 5 cană. Grupul Životilovka, cpl. 118.

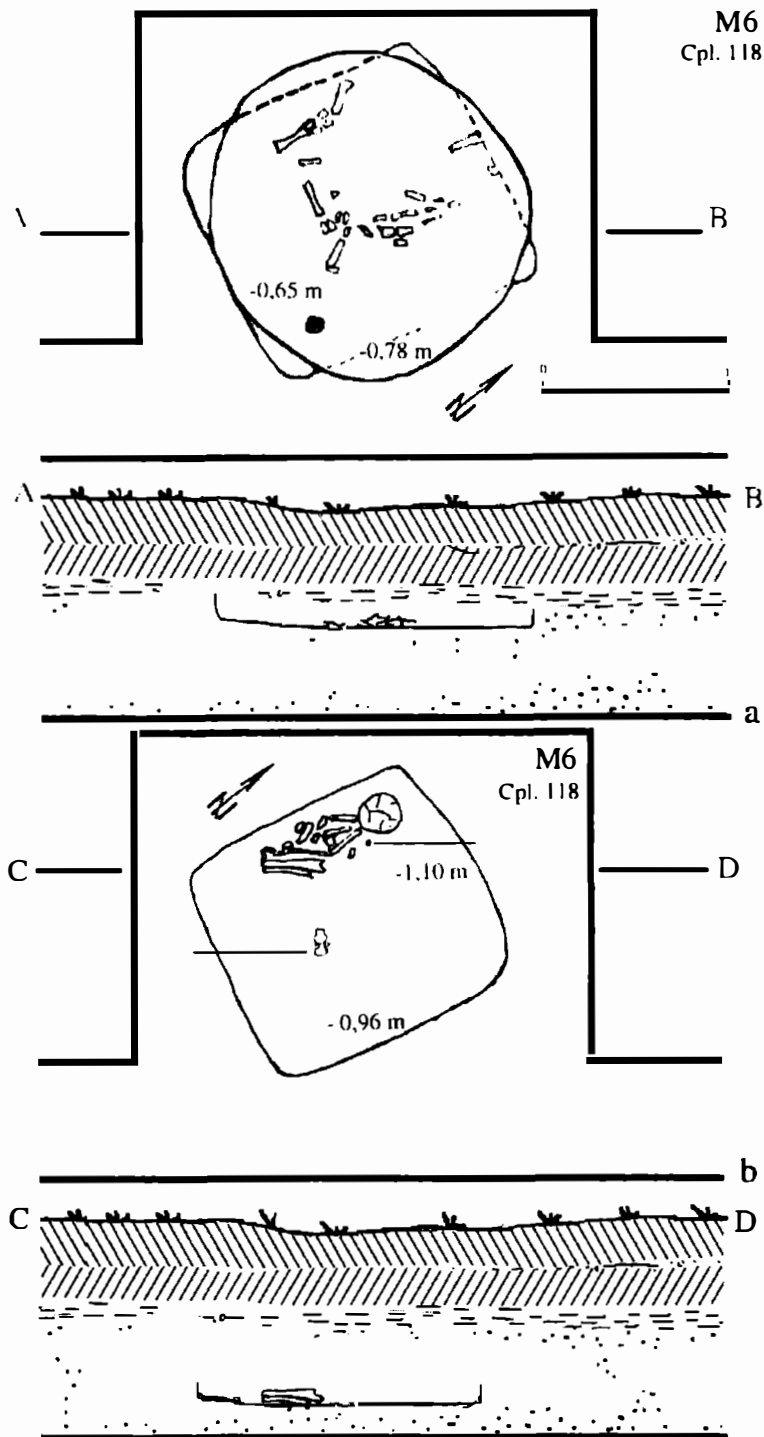
Fig. 4. Gara Banca – *Șapte Case*. 1 Planul și profilul mormântului 3; 2 fibulă de bronz; 3 perete de vas teșit; 4 fragment de pieptene. Secolul al IV-lea, cpl. 20.

Fig. 5. Gara Banca – *Șapte Case*. 1 Planul și profilul mormântului 4. Secolul al IV-lea, cpl. 66.

Fig. 6. Gara Banca – *Șapte Case*. 1 Planul și profilul mormântului 5; 2 mărgică; 3 fibulă de bronz; 4-5 fragment de oglindă. Secolele III-IV, cpl. 76.

Fig. 1

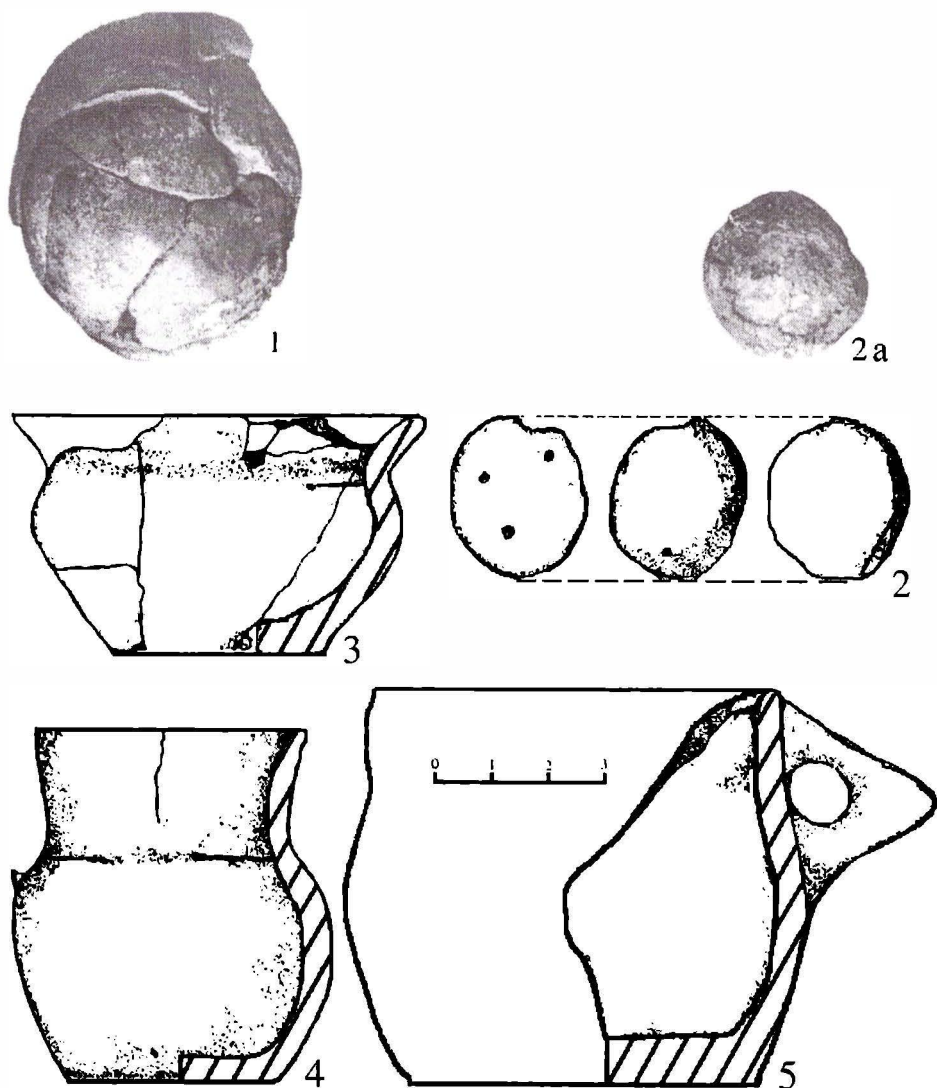

Fig. 3

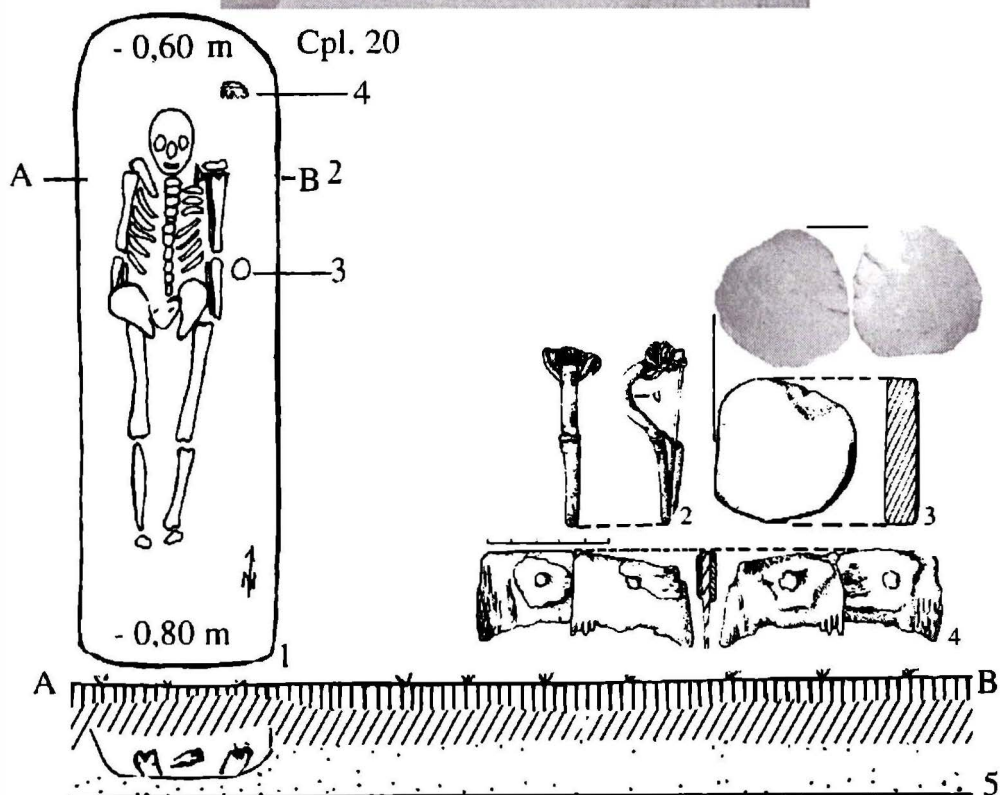
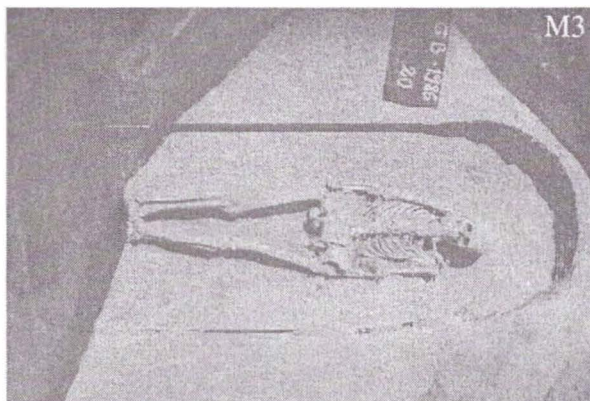

Fig. 4

Cpl. 76

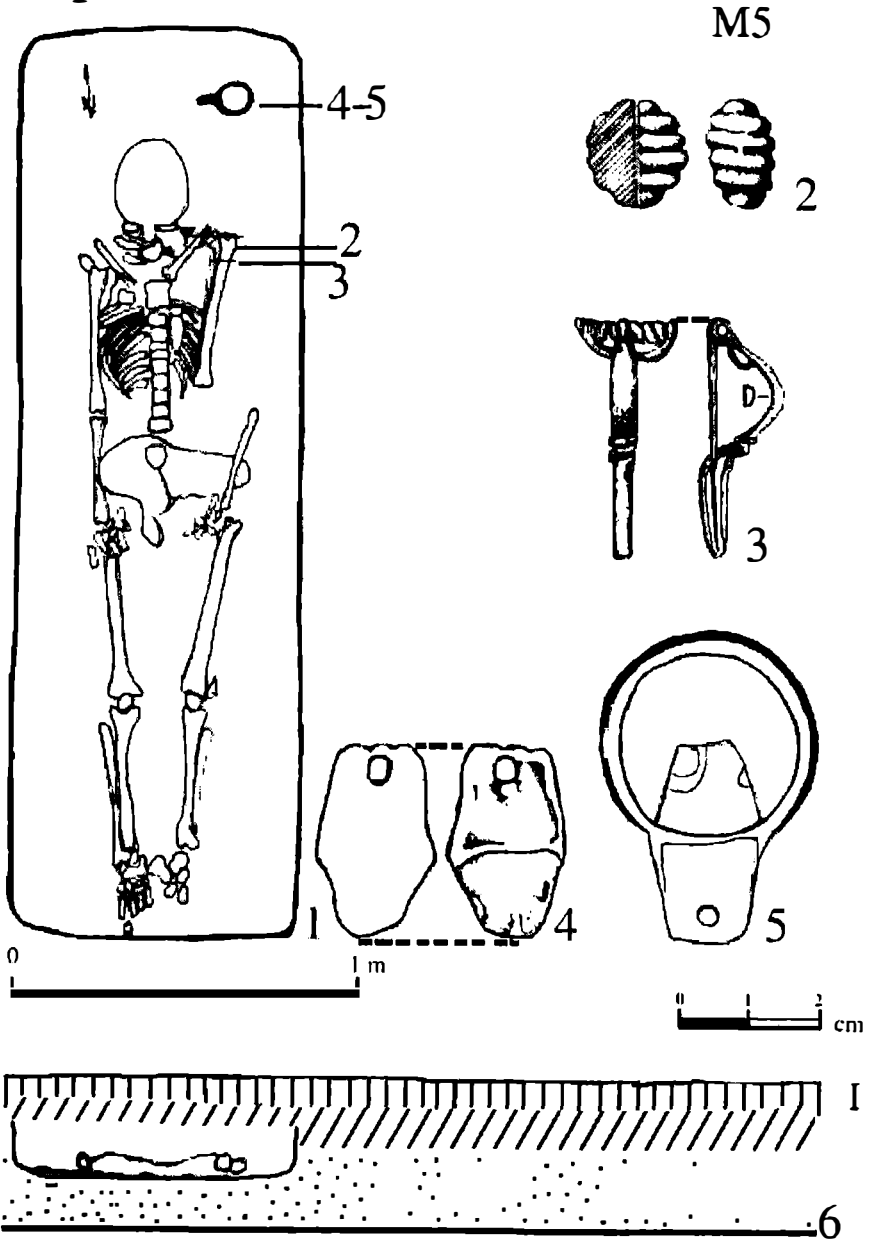

Fig. 5

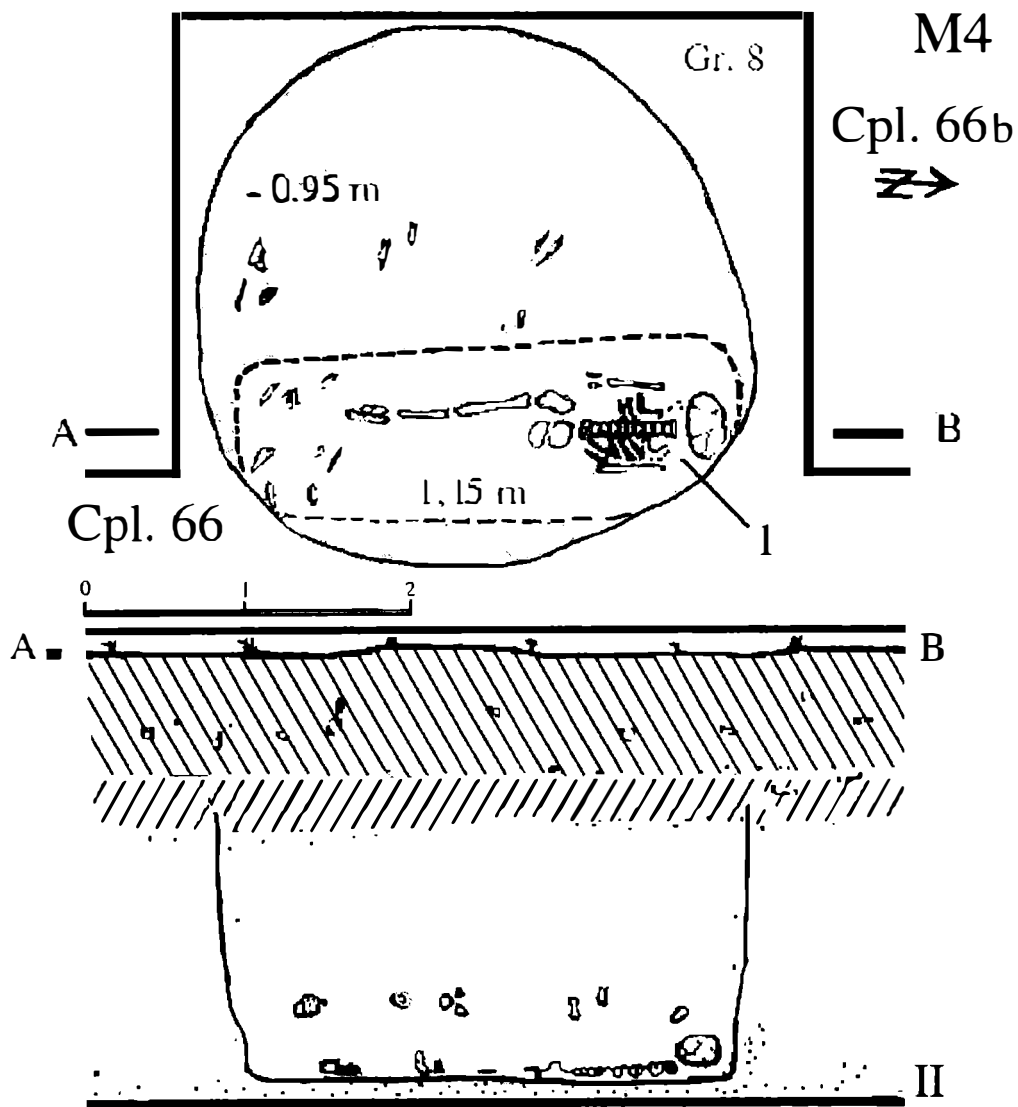

Fig. 6

PUNCTUL ARHEOLOGIC „MOVILA PESCARULUI II” DIN SATUL POGĂNEȘTI, COMUNA STĂNILEȘTI, JUDEȚUL VASLUI (II)

**Marin Rotaru, Laurențiu Chiriac,
Cristian Onel, Florin Varvara**

Abstract

The hammock called by us THE FISHERMEN HAMMOCK II 5 is actually a natural tumulus, unmaeked, flattened, made on a witness of erosion the Prut river erosion, with abrupt sides to the east and north and with a deep clough to the west, created by erosion. Has oval shape on the North - South direction and is situate dat 30 m by the township road 37, the southernmost part of the Pogănești village and about 3400 m by road DN 24A Huși-Fălciu. The hammock diameter is of 15 meters in length and 11 meters in width. The maximum height is 1.20 m. from the current walking level. In fact, it is a natural hammock with interfluves created on the terraces of the Prut River. Arranged as a tomb during the transition from eneolithic to the Brass Age, the tumulus had than initially a high, but likely eroded with the passing of time.

Prezentarea sitului arheologic

1. - Scurt istoric al zonei

Satul POGĂNEȘTI - comuna STĂNILEȘTI, județul VASLUI - s-a întemeiat pe locul unei mai vechi așezări, întrucât cercetările de suprafață din anii 1964-1965 și din anul 1977 efectuate de către regretatul arheolog Ghenuță Coman au dat la iveală fragmente ceramice din perioadele Hallstatt și La Tène, precum și morminte de înhumatie din epoca migrației popoarelor¹. Însă, prima mențiune documentară despre acest sat - care s-a mai numit și „*satul lui Pogănel*” - datează din 1489, când Ștefan cel Mare îi dă la schimb lui Toader, fratele lui Hărman pârcălab, „partea de sat unde au fost Pogănel”². Totuși, cele mai dese și mai importante mențiuni despre această așezare datează abia din secolele XVII-XIX.

Din primele verificări la fața locului, s-a constatat că este vorba de o zonă bogată în tumuli, aflați pe dreapta Văii Prutului și creați în mod natural de interfluviile de pe terasa râului Prut. Arheologul Ghenuță Coman nu numai că i-a denumit - de exemplu, „Movila de la Budu” din satul Budu-Cantemir, „Movila Iada” din satul Stănilești, „Movila Bogdana-Voloseni” de la est de satul cu același nume, „Movila Pescarului” etc. - dar chiar i-a și datat ca fiind fie din perioada neo-eneolitică, fie din perioada culturii Noua sau din epoca bronzului târziu³.

În schimb, locul denumit „**MOVILA PESCARULUI II**” se constituie într-un tumul necartat, aflat lângă un altul reperat arheologic de către arheologul Ghenuță Coman, sub denumirea de „**Movila Pescarului**”, la cca. 2 km. nord de satul Gura Văii⁴ - în fapt, o movilă naturală cu interfluvii create pe terasele râului Prut. Însă, în ceea ce privește tumulul denumit de noi drept „**MOVILA PESCARULUI II**”, putem spune că acesta se află la 30 m. est de drumul comunal DC 37 dintre Pogănești și Stănilești și la cca. 3400 m. de drumul DN 24A dintre Huși și Fălciu. Movila se

găsește pe un teren pășune extravilan, aflat în proprietatea publică a Consiliului Local, la cca. 1 km. sud de satul Pogănești.

2. - Situl arheologic propriu-zis

În urma sesizărilor făcute de către Primăria comunei Stănilești, s-a constatat că cinci muncitori (care săpaseră într-o movilă în vederea luării de pământ pentru amenajarea terasamentului noii școli construite în satul Pogănești) au găsit mai multe fragmente de oase, resturi ceramice și bucăți din fier. Necunoscând proveniența lor, oficialitățile locale au anunțat pe directorul Ioan Mancaș de la Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” din Vaslui, în vederea elucidării asupra acestor obiecte decoperite.

Astfel, o echipă formată din directorul Ioan Mancaș, dr. Laurențiu Chiriac, arheolog specialist de la același muzeu și drd. Corina Ursache, arheolog specialist de la Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Vaslui s-a deplasat la fața locului, pentru a constata situația din teren și pentru a verifica materialul arheologic găsit întâmplător în urma excavării pământului pentru amenajarea terasamentului din jurul școlii construită recent în sat. Muncitorii risipiseră în săpătură mai multe oase umane, ceramică și alte obiecte de la mormintele înhumate în movilă.

În aceste condiții, a fost autorizat un colectiv de supraveghere arheologică, format din: *dr. Laurențiu Chiriac* - arheolog specialist în cadrul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” din Vaslui, responsabil științific; *învățător Marin Rotaru* de la Școala din Giurcani (com. Găgești, jud. Vaslui), arheolog; *prof. Florin Varvara* de la Școala din Sărățeni-Murgeni, *prof. și arheolog Cristian Onel* de la Școala din Roșiești, *prof. Ștefan Plugaru* de la Școala din Pogănești (com. Stănilești, jud. Vaslui), colaborator. Alături de aceștia, *arheologul Corina Ursache* de la Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național a județului Vaslui a verificat această intervenție arheologică de la necropola tumulară „*Movila Pescarului II*” din satul Pogănești.

În urma unui *Contract de supraveghere arheologică* dintre Muzeul Județean Vaslui și Consiliul Local Stănilești la punctul *necropola tumulară „MOVILA PESCARULUI II”* - situat la cca. 1 km. sud de satul Pogănești - colectivul arheologic format de Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui și Primăria comunei Stănilești au convenit, de comun acord, să se asigure supravegherea și intervențiile de salvare arheologică în zona afectată de lucrările edilitare. Terenul care urma să fie supravegheat din punct de vedere arheologic are o suprafață de 110 mp. și se află amplasat pe malul stâng al canalului de desecare 1075, constituind un teren pășune extravilan, aflat pe parcela 27, sola 56. În același timp, întreaga suprafață constituie proprietatea publică a Primăriei și Consiliului Local al comunei Stănilești și se constituie într-un *sit arheologic* descoperit întâmplător, având codul RAN 166039.01.

Movila numită de către noi „MOVILA PESCARULUI II”⁵ este, de fapt, un tumul natural, necartat, aplatizat, realizat pe un martor de eroziune pe terasa râului Prut, cu laturi răpoase spre est și nord și cu o ravenă profundă spre vest, creată de eroziuni. Are forma ovală pe direcția N-S și este situat la 30 m. de drumul comunal 37, la extremitatea sudică a satului Pogănești și la circa 3400 m. de drumul DN 24 A Huși-Fălciu. Diametrul movilei este de 15 m. în lungime și 11 m. în lățime. Înălțimea maximă este de 1,20 m. de la nivelul actual de călcare. De fapt, este vorba de o movilă

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

naturală cu interfluvii create pe terasele râului Prut. Amenajat ca un monument funerar în perioada de trecere de la eneolitic la epoca bronzului, tumulul a avut inițial o înălțime mai mare, dar probabil s-a erodat de-a lungul timpului.

Proiectul de supraveghere arheologică a fost determinat de necesitatea în zona respectivă a unei activități de investigație arheologică cuantificabilă, implementată și monitorizată, pe baza unor standarde și proceduri de specialitate, cu scopul principal de a dobândi cât mai multe informații despre natura, caracterul, volumul, calitatea și distribuția spațială a patrimoniului arheologic reperat în punctul <Necropola tumulară „Movila Pescarului II” din Pogănești>.

În fine, *starea de conservare* a necropolei tumulare „MOVILA PESCARULUI II” din Pogănești era precară, situl arheologic în cauză fiind destul de deranjat de intervențiile muncitorilor. La sosirea noastră, peste jumătate din suprafața tumulului era săpată și mult pământ transportat în curtea noii școli din sat. Zona nu mai fusese săpată arheologic până atunci.

Importanța acestui sit arheologic este dată de faptul că tocmai clarificarea problemelor legate de riturile și ritualurile de înmormântare din neo-eneolitic și până în epoca bronzului poate contribui la lămurirea multor aspecte controversate din istoriografia noastră, cum ar fi: stabilirea relațiilor stratigrafice și planimetrice dintre spațiul religios și cel laic al unei așezări, diferențierea dintre o înmormântare în poziție chircită și una cu scheletul întins, rolul prezenței unei necropole tumulare lângă o așezare, precum și importanța acestor înmormântări în cadrul credințelor și ideilor religioase ale populației din zonă.

Obiectivele și rezultatele cercetărilor arheologice

1. - Obiectivele cercetării arheologice

Supravegherea și salvarea arheologică de la punctul „**Movila Pescarului II**” a fost solicitată nu numai de către beneficiarul construcției noii școli din sat, ci și de către Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național a județului Vaslui, prin arheolog CORINA URSACHE. Tocmai de aceea, putem spune că la acest *sit arheologic* s-au avut în vedere mai multe *obiective*:

- asigurarea supravegherii, salvării, protejării și cercetării arheologice a întregii zone afectate de intervențiile muncitorilor și a eventualelor vestigii istorice reperate, în vederea descărcării de sarcină istorică a terenului;

- identificarea, inventarierea și conservarea-restaurarea tuturor obiectelor arheologice găsite în zonă, în vederea valorificării lor cultural-științifice;

- stabilirea planimetriei și stratigrafiei generale de pe axele N-S și E-V ale întregului sit arheologic, cu scopul de a identifica exact limitele spațiale și cronologice ale necropolei tumulare depistate;

stabilirea rolului pe care l-a avut așezarea POGĂNEȘTI (aflată în vecinătate) în apariția acestei necropole tumulare;

- marcarea, conservarea, restaurarea și punerea în valoare muzeistică a tuturor pieselor arheologice depistate în zona descărcată de sarcină istorică.

2. - Rezultatele cercetării arheologice și interpretarea lor

A. Echipa de intervenție formată a lucrat într-o primă etapă de supraveghere arheologică între 2-6 august 2006. Astfel, la sosirea noastră, peste jumătate din suprafața tumulului era săpată și mult pământ transportat în curtea noii școli din sat. În aceste condiții, supravegherea și săpătura de salvare arheologică a început prin trasarea unei secțiuni magistrale *S I/2006* (cu lungimea de 11 m. și cu lățimea de 2 m.), pe direcția E-V, cu scopul de a se mai salva ceva din inventarul rămas în mormintele răvășite. Totodată, s-au mai trasat și șase casete de 2x2 m. fiecare denumite *C I/2006*, *C II/2006*, *C III/2006*, *C IV/2006*, *C V/2006*, *C VI/2006* în săpăturile începute spre mijlocul movilei. De asemenea, a fost trasată și o a doua secțiune magistrală *S II/2006* (cu lungimea de 10 m. și cu lățimea de 2 m.), orientată N-S, perpendiculară pe secțiunea *S I/2006*, la jumătatea acesteia.

Stratigrafia movilei era destul de simplă, indicând următoarea succesiune: sol de culoare neagră a cărui grosime nu depășește 1,20 m.⁶, apoi un strat de sol brun de 0,30-0,40 m., iar acestuia îi urmează pământul galben. În stratul de culoare neagră, cât și în cel următor, se găsesc resturi arheologice, în special fragmente ceramice din diferite perioade istorice, așchii de silex, oase de animale, cochilii de melci și scoici (*Planșa I/fig. 1*).

În fond, în tumulul de la Pogănești, după ritualul funerar, mormintele de inhumație descoperite se împart în: morminte cu schelete chircite și morminte cu schelete întinse pe spate.

În prima grupă, mormintele cu schelete chircite de la Pogănești aveau un inventar sărăcăcios sau erau lipsite de inventar și aparțineau unor copii. Un singur mormânt – M 10 – a avut inventar mai bogat. Mormintele tumulare cu schelete chircite orientate în mod diferit și îngropate la adâncimi variabile aparțin populațiilor din perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului.⁷ Mormântul chircit cu inventar de la Pogănești ne permite o încadrare cronologică mai restrânsă. Astfel, ceramica reprezentată de vasele globulare cu butoni străpunși vertical, unul din ele cu urme de pictură, sunt asemănătoare cu cele descoperite la Horodiștea⁸ și Bălteni⁹ sau cu ceramica din mormântul nr. 20 din tumulul de la Brăilița¹⁰ și aparțin culturii Horodiștea-Foltești-Erbiceni. Și vasul cu decor alveolat este asemănător cu fragmentele ceramice de la Țigănași, din cadrul complexului Horodiștea-Erbiceni.¹¹ Arșicele de miel găsite în preajma unui schelet de copil amintesc de astragalele găsite în mormântul M. 1 din necropola tumulară de la Giurcani-Argeaua¹² Toate acestea sunt elemente reprezentative pentru perioada de trecere de la eneolitic la epoca bronzului (3000/2500 - 2000/1800 b. Hr.), respectiv cultura Horodiștea - Foltești Erbiceni.

De asemenea, s-au mai găsit în casetele arheologice alte șase morminte de copii (numerotate M 5, M 6, M 7, M 8, M 9, M 11), cu scheletele așezate în poziția chircită, dar deranjate. În preajma unui mormânt de copil s-a găsit un *vas întreg de formă globulară* (*Planșa III/fig. 4/1*), cu butoni perforați vertical, gâtul scund, buza dreaptă, umerii ridicați la baza butonilor și rotunjiți, fundul îngust și plat. Tot din apropierea scheletului răvășit provine și un profil de la un *vas spart din vechime*, asemănător cu primul, dar mai mic (*Planșa III/fig. 4/2*). Din câteva fragmente de la un

vas cu decor alveolat, aflat în apropierea celor descrise mai sus, distrus de muncitori, s-a reușit restaurarea unui profil (*Planșa II/fig. 3/1*).

Mormintele cu schelete așezate pe spate, cu picioarele întinse și brațele aduse pe lângă corp manifestă trăsăturile caracteristice înmormântărilor sarmatice timpurii. Mormintele de la Pogănești apar sub forma înmormântărilor secundare în tumuli preexistenți, ca și la Giurcani-Argeaua¹³ dateate în secolele I-II p.Hr., Șendreni, Tecuci, Bârlad-Prodana, Valea Lupului, Hănășești, Glăvănești - dateate în ultimul sfert al secolului II sau în prima jumătate a secolului III p.Hr.¹⁴

Un singur mormânt M 1 s-a găsit nederanjat în caseta C IV/2006. Descoperit la adâncimea de -0,25 m., scheletul de adult de 1,65 m. lungime se afla într-o stare bună de conservare, în poziția întins pe spate, cu mâinile aduse pe lângă corp, cu capul la nord și picioarele la sud (*Planșa I/fig. 2*). Lângă craniu, în partea de nord-est, se afla o cană cu toartă, așezată cu gura în sus, ușor înclinată spre nord-vest (*Planșa II/fig. 3/2*).

Alte două morminte sarmatice de adulți M 3 și M 4 - primul deranjat din vechime, aflat la o adâncime de -0,80 cm. și celălalt risipit de lucrători, aflat la o adâncime de -1,15 cm - au fost descoperite în partea de sud a movilei¹⁵, în secțiunea S I/2006, dar pe aliniamentul casetei C IV/2006 și ele aveau pumnale de fier în inventar. Pentru că multe din oasele scheletelor lipseau, iar cele rămase erau deranjate, nu s-a putut face nici o precizare asupra orientării acestora. Pumnalele găsite încă nu au fost restaurate, dar la o verificare atentă s-a constatat că sunt asemănătoare cu cele găsite în toată zona sudică a Moldovei și sunt specifice secolelor I-II p. Hr.

Mormântul M 1 - cu cană lucrată la roată - și mormintele M 3 și M 4 - cu pumnale din fier - sunt specifice populației sarmatice. Vasul seamănă foarte mult cu cele descoperite la Tutova¹⁶, dateate în secolele II-III p. Hr., dar pumnalele nu pot fi dateate mai târziu de începutul secolului II p. Hr., fiind asemănătoare cu cele din mormintele de la Vaslui¹⁷ și Giurcani¹⁸ Ținând cont de cronologia folosită și de faptul că ceramica se întâlnește pe tot parcursul secolului II p. Hr. și chiar mai timpuriu, mormintele de la Pogănești pot fi atribuite sarmaților timpurii și dateate în secolele I-II p. Hr.

În același timp, în porțiunea cercetată în prima etapă au mai fost descoperite la adâncimi cuprinse între -0.25 m. și -1,15 m., morminte deranjate și oase risipite, toate de inhumatie. De asemenea, în preajma scheletelor de adulți s-au găsit și două pumnale de fier¹⁹, iar lângă un schelet de copil s-au găsit patru arșice de miel.

B. O a doua etapă de supraveghere arheologică a avut loc între 10-12 octombrie 2006 și a constatat în reluarea cercetărilor anterioare de la tumulul „Movila Pescarului II”²⁰ În această etapă, s-a continuat săparea zonei de sud a movilei, unde s-au găsit încă două craniile de la scheletele răvășite de lucrătorii care au excavat pământul pentru realizarea terasamentului în jurul școlii din satul Pogănești, apoi s-a continuat săparea casetei C IV/2006, unde s-a descoperit *in situ* mormântul sarmatic M. 1, în centrul movilei.

Sub mormântul nr. 1 s-a descoperit un alt mormânt M 2, la adâncimea de -1,10 m. și în aceeași casetă C IV/2006. Scheletul lung de 1,80 m., orientat pe direcția N-S, este al unui sarmat adult, foarte bine conservat (*Planșa IV*). Capul este puțin

înclinat spre dreapta, mâna dreaptă este întinsă pe lângă corp, iar cea stângă, îndoită de la cot, se sprijină pe oasele bazinului.

Spre nord-est, foarte aproape de cap, se afla o *cană cu toartă*, de formă bitronconică, așezată cu gura în sus, ușor înclinată spre nord-vest (*Planșa V/fig. 1*). În mâna dreaptă, printre falange, s-a găsit un *pumnal de fier* puternic oxidat.²¹ La nivelul umărului și al tibiei, pe partea dreaptă a scheletului, s-au găsit *două mărgele de sticlă* de culoare verzuie (*Planșa V/fig. 2-3*).

Mormântul M 2 de la Pogănești se afla sub mormântul nr. 1, caz neîntâlnit de obicei în lumea sarmatică. S-au mai descoperit două morminte principale situate unul lângă altul în centrul tumulului la Olănești²² în T. 16. Mormintele de la Pogănești sunt suprapuse, despărțindu-le doar un strat de pământ de 85 cm. Schelete cu brațul pe bazin s-au descoperit și la Pogorăști, județul Botoșani, în mormintele 2 și 3.²³ Pumnalele au de obicei aceeași poziție față de schelete²⁴, cum are și pumnalul de la Pogănești și seamănă cu acestea. Mărgelile izolate din preajma corpului, care au fost, probabil, cusute de veșminte sunt întâlnite și la Vaslui²⁵

În partea de sud-vest a movilei s-a găsit o *vatră de foc*. Este o practică întâlnită în lumea sarmatică. Un caz asemănător s-a întâlnit la Carpaci²⁶, pe teritoriul Moldovei de peste Prut.

În fine, putem spune cu certitudine că mormântul M 2 de la Pogănești aparținea unui luptător sarmat important. Acesta a fost înhumat în centrul tumulului, iar peste el a fost înhumat un alt personaj important, poate un urmaș al acestuia.

Descrierea principalelor descoperiri arheologice

Zona cercetată de către noi constituie o *necropolă tumulară complexă* (un cimitir aflat pe o ridicătură și cu vestigii arheologice din mai multe epoci istorice), în care s-au descoperit patru morminte sarmatice aproape întregi și alte șapte morminte chircite și deranjate, de copii.

Astfel, *principalele descoperiri arheologice* de la situl arheologic „Movila Pescarului II” din satul POGĂNEȘTI au fost:

patru morminte sarmatice de înhumare cu scheletele întinse (așezate pe spate, cu picioarele întinse și brațele aduse pe lângă corp și care manifestă trăsăturile caracteristice înmormântărilor sarmatice). Aceste morminte apar sub forma înmormântărilor secundare, făcute într-un tumul preexistent, provenite cel mai probabil de la o familie sarmatică de războinici din perioada sec. I-III d. Ch. Astfel, mormântul M 1 s-a găsit nederanjat în caseta C IV/2006, la o distanță de 2,7 m. nord de secțiunea magistrală S I/2006 și a fost descoperit la adâncimea de -0,25 m., iar scheletul era de adult, probabil al unei femei, poziționat pe direcția N-S, cu o lungime de 1,65 m. și se afla într-o stare bună de conservare, în poziția întins pe spate, cu mâinile aduse pe lângă corp, cu capul la nord și picioarele la sud. Sub mormântul M 1, s-a descoperit un alt mormânt M 2, foarte bine conservat, la adâncimea de -1,10 m. și în aceeași casetă C IV/2006, dar spre centrul tumulului, cu scheletul lung de 1,80 m., orientat tot pe direcția N-S, aparținând unui războinic sarmat important. Capul era puțin înclinat spre dreapta, mâna dreaptă era întinsă pe lângă corp, iar cea stângă, îndoită de la cot, se sprijinea pe oasele bazinului. Alte două morminte sarmatice M 3

și M 4 - primul deranjat din vechime, aflat la o adâncime de -0,80 cm. și celălalt risipit de lucrători, aflat la o adâncime de -1,15 cm. - au fost găsite în partea de sud a movilei, în secțiunea *S I/2006*, dar pe aliniamentul casetei *C IV/2006* și ele aveau pumnale de fier în inventar. Pentru că multe din oasele scheletelor lipseau, iar cele rămase erau deranjate, nu am putut face nici o precizare asupra orientării acestora.

- sapte morminte de înmormântare cu scheletele chirchite, deranjate (aparținând unor copii). Ele erau orientate în mod diferit și îngropate la adâncimi variabile (între -0,25 m. și -1,15 m.), aparținând populațiilor din perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului (3000/2500-2000/1800 b. Hr.), respectiv cultura Horodiștea-Foltești-Erbiceni. Astfel, mormintele tumulare chirchite M 5, M 6, M 7, M 8 și M 9 au fost găsite în această ordine într-una din casetele *C I/2006*, *C II/2006*, *C III/2006*, *C V/2006* și *C VI/2006*, iar mormintele M 10 și M 11 au fost găsite în secțiunea *S II/2006*, cele mai multe având un inventar relativ sărăcăcios sau fiind, pur și simplu, fără inventar. Un singur mormânt de copil M 10 - a avut un inventar mai bogat: *așchii din silex, oase de animale, patru arșice de miel, cochilii de melci, scoici și câteva fragmente de vas cu decor alveolat* (distruse de muncitori, din care s-a reușit restaurarea unui profil, după care știm că vasul avea înălțimea de 10,5 cm., iar buza sa era evazată). Toate aceste obiecte aparțineau aceleiași culturi Horodiștea-Foltești-Erbiceni.

- fragmente de oase risipite (provenind de la înmormântări secundare, poate chiar suprapuse, cele mai multe aparținând unor copii).

- două căni lucrate la roată, cu toartă - Prima găsită lângă craniul mormântului M 1, în partea de nord-est, așezată cu gura în sus, ușor înclinată spre nord-vest; este confecționată dintr-o pastă de culoare cenușie-gălbuie, are forma bitronconică, fundul inelar, gâtul scurt, buza ușor evazată, în timp ce înălțimea sa este de 11 cm., diametrul gurii de 7,8 cm., iar al fundului de 6 cm. A doua a fost găsită lângă craniul mormântului M 2, tot în partea de nord-est, așezată cu gura în sus, ușor înclinată spre nord-vest; este lucrată dintr-o pastă de culoare cenușie, bine arsă, are fundul inelar și buza dreaptă, iar dimensiunile sale sunt: înălțimea de 17,7 cm., diametrul gurii de 7,6 cm. și diametrul fundului de 6,2 cm. Ambele căni aparțin culturii Horodiștea-Foltești-Erbiceni (cca. 3000/2500-2000/1800 b. Hr.).

două vase globulare cu butoni perforați vertical (provenind de la o înmormântare secundară, poate chiar suprapusă, ambele fiind găsite în mormântul de copil M 10). Primul vas este întreg, de formă globulară, cu butoni perforați vertical, gâtul scund, buza dreaptă, umerii ridicați la baza butonilor și rotunjiți, fundul îngust și plat, fiind lucrat dintr-o pastă fină și uniform arsă, de culoare gălbuie-cărămizie, în timp ce la exterior este acoperit cu o angobă gălbuie, peste care s-a aplicat un decor geometric trasat cu o culoare brun-negricioasă, vizibil pe umărul vasului, iar dimensiunile sale sunt: înălțimea de 10 cm., diametrul maxim de 12 cm., diametrul gurii de 6 cm. și diametrul fundului de 5,5 cm. Al doilea vas era tot din apropierea scheletului răvășit din mormântul de copil M 10, numai că era deja spart și i s-a păstrat doar profilul, fiind asemănător cu primul vas, dar mai mic decât acesta, înălțimea sa fiind de 10,5 cm. Și aceste vase aparțin culturii Horodiștea-Foltești-Erbiceni.

- fragmente de la pumnale din fier (găsite în mormintele sarmatice de adulți M 2, M 3 și M 4, ele erau în mâna dreaptă a decedatului). Toate aceste fragmente erau

puternic oxidate, aflate într-o stare proastă de conservare, urmând ca ele să fie restaurate. Ele datează din secolele I-II p. Ch.

- două măргеle din sticlă (de culoare verzuie, găsite la nivelul umărului și al tibiei, pe partea dreaptă a scheletului din mormântul sarmatic de adult M 2 și care au fost, probabil, cusute pe veșminte). Ele datează din perioada secolelor I-II p. Ch.

Piese descrise mai sus se găsesc la Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” din Vaslui și ele urmează să fie cercetate, restaurate și conservate de către specialiștii din muzeu. Ele se vor constitui într-un important tezaur de cunoștințe pentru analiza evoluției necropolei tumulare „MOVILA PESCARULUI II” din Pogânești, așa încât oricine dorește să cerceteze acest sit arheologic nu poate să nu țină cont de importantul material arheologic găsit. În schimb, o parte a materialelor - în special, resturile osteologice de la morminte sunt în curs de cercetare, în cadrul unui laborator specializat din Iași.

Tehnici și metode de cercetare arheologică utilizate

Tehnicile și metodele de cercetare arheologică au ținut cont, pe de o parte, de rezultatele investigațiilor arheologice de suprafață anterioare, iar - pe de altă parte - de cerințele beneficiarului lucrărilor de construcție ale noului obiectiv, ca și de actuala configurație a terenului supus descărcării de sarcină istorică.

Metodele de cercetare folosite în reperarea patrimoniului arheologic au fost *periegheza*, în paralel cu *efectuarea săpăturilor arheologice sistematice*, la care s-a adăugat și *cercetarea geofizică*, având ca rezultat observarea și înregistrarea distribuției spațiale a artefactelor. S-a apelat și la tehnica efectuării unor *sondaje stratigrafice manuale* chiar în locul unde au fost descoperite materialele arheologice.

Tehnicile de cercetare aplicate în realizarea unei cercetări concludente asupra terenului afectat de proiectul de construcție au constat în:

- cercetarea întregii documentații a zonei, inclusiv a Planului de încadrare în zonă, PUG și a Studiului geotehnic, în vederea clasificării și protejării zonei istorice și cu potențial arheologic;

- corelarea informațiilor științifice anterioare cu cele culese (adunate) din zona afectată de proiect, inclusiv prin efectuarea unor *sondaje stratigrafice manuale*;

- înregistrarea datelor despre situl istoric și despre potențialul arheologic reperat, în urma *săpăturilor arheologice sistematice* efectuate cu casete „în trepte”, în vederea reactualizării *Repertoriului arheologic al județului Vaslui*;

- monitorizarea și observațiile proprii asupra artefactelor, complexelor și materialelor arheologice depistate, în vederea colectării, înregistrării, conservării și restaurării acestora în laboratorul de restaurare-conservare al Muzeului Județean Vaslui;

întocmirea unui **Plan general de situație a sitului arheologic**, pe baza ridicărilor topografice succesive și pe baza analizelor și prelucrărilor statistice;

întocmirea unei **Fișe tehnice de sit arheologic**, a unor **Evaluări teoretice și de teren** a zonei istorice respective.

Obiectivele cercetărilor arheologice viitoare

Principalele obiective pe care le are în vedere colectivul de cercetare arheologică de la punctul *necropola tumulară „MOVILA PESCARULUI II”* din Pogănești sunt următoarele:

-a) continuarea investigațiilor arheologice, cu scopul de a stabili stratigrafia generală a întregului sit, atât pe axa N-S, cât și pe axa E-V, dar și, pentru a decoperta toată suprafața movilei;

-b) salvarea, protejarea, conservarea, restaurarea și punerea în valoare a întregului material arheologic care va mai fi descoperit în viitoarele campanii de cercetare arheologică.

Propuneri de conservare, protejare și punere în valoare a sitului

După încetarea lucrărilor arheologice din anul 2006, s-au luat într-o primă fază măsuri minime de conservare primară a tuturor elementelor de construcție descoperite până acum și care au o importanță deosebită în cadrul cercetărilor privind istoricul *Necropolei tumulare „MOVILA PESCARULUI II”* de la *Pogănești*, prin acoperirea lor cu folii groase de polietilenă și apoi cu pământ, până la nivelul actual de călcare.

Pe viitor, pentru restaurarea-conservarea, protejarea și punerea în valoare (din punct de vedere muzeistic și turistic) a *Necropolei tumulare „MOVILA PESCARULUI II”* de la *Pogănești*, colectivul de cercetare arheologică propune următoarele **măsuri**:

-a) instituirea regimului de protecție pentru întreaga suprafață a acestui sit arheologic;

-b) îngrădirea zonei acestui sit fie cu un gard metalic, fie cu gard viu (în scopul delimitării și protecției sale);

-c) marcarea și protejarea fiecărui mormânt descoperit în acest sit arheologic, pentru ca mai apoi, după cercetare, oasele să fie reînhumate într-un cadru organizat în incinta bisericii din sat.

Cele mai recente referințe bibliografice

Pentru o mai bună înțelegere a situației de la *Necropola tumulară „MOVILA PESCARULUI II”* de la *Pogănești*, pot fi consultate următoarele materiale scrise:

Rotaru Marin, Chiriac Laurențiu, Varvara Florin, Onel Cristian, Plugaru Ștefan, *Punctul arheologic „Movila Pescarului II” din satul Pogănești, comuna Stănilești, județul Vaslui*, în „Elanul”, nr. 54, august 2006, Bârlad, p. 1 și 6-7.

Idem, *Punctul arheologic „Movila Pescarului II” din satul Pogănești, comuna Stănilești (jud. Vaslui)*, în *op. cit.*, nr. 56, octombrie 2006, p. 1-2.

NOTE

- 1 Ghenuță Coman, *Statormicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980, p. 228-229.
- 2 *DIR, A. Moldova, Veacul XV (1476-1500)*, vol. II, București, 1954, p. 112-113.
- 3 Ghenuță Coman, *op. cit.*, p. 229.
- 4 *Ibidem*.
- 5 Menționăm faptul că Ghenuță Coman a cartat o movilă cu același nume la 2 km. nord de Gura Văii, comuna Stăniliești, jud. Vaslui (vezi Ghenuță Coman, *op. cit.*, p. 229/LVIII.7). De la movila aceasta și până la movila din marginea sudică a satului Pogănești mai sunt 3 km. și, pentru a le deosebi, am denumit-o „Movila Pescarului II”
- 6 Măsurătorile noastre în profilul malurilor din apropierea movilei indică o grosime a solului vegetal de culoare neagră cuprinsă între 1 m. și 1,15 m.
- 7 Pentru această perioadă vezi: N. Zaharia, M. P. Dâmbovița și Emilia Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p. 37-38; Costachi Buzdugan, *Cercetările arheologice de la Giurcani, județul Vaslui*, în „Cercetări arheologice”, IV, București, 1981, p. 7-19 și *Săpăturile arheologice din anul 1980 de la Giurcani, județul Vaslui*, în *op. cit.*, V, București, 1982, p. 29-35; Vasile Chirica și Marcel Tănăsachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, vol. I, Iași, 1984, p. 138-148, fig. 6.
- 8 Hortensia Dumitrescu, *La station préhistorique de Horodiștea sur la Pruth*, în „SCIV”, IX-X, București, 1941-1944, p. 133-136.
- 9 N. Zaharia, *Două vase pictate din grupul Horodiștea-Foltești descoperite la Iași*, în „ArhMold”, II-III, Iași, 1964, p. 439.
- 10 N. Harțuși și I. Dragomir, *Săpăturile de la Brăilița*, în „Materiale”, III, București, 1957, p. 140.
- 11 Vasile Chirica și Marcel Tănăsachi, *op. cit.*, vol. II, Iași, 1984, p. 534, fig. 138.
- 12 Costachi Buzdugan, *Săpăturile arheologice din anul 1980 de la Giurcani...*, p. 31-32.
- 13 *Ibidem*, p. 32-35. E vorba de mormintele M 5 și M 8 din tumulul I și mormintele M 1 și M 3 din tumulul II.
- 14 Gh. Bichir, *Sarmații la Dunărea de Jos în lumina ultimelor cercetări arheologice*, în „Pontica”, 5, Constanța, 1972, p. 171 și următoarele.
- 15 Marin Rotaru, Laurențiu Chiriac, Cristi Onel, Florin Varvara, *Punctul arheologic „Movila Pescarului II” din satul Pogănești, comuna Stăniliești, județul Vaslui*, în „Elanul”, nr. 54, august 2006, Bârlad, p. 1 și 6-7.
- 16 Vasile Palade, *Noi descoperiri sarmatice în zona Bârladului*, în „Hierasus”, Botoșani, 1981, p. 69-71, fig. 3/6.
- 17 Al. Andronic, *Un mormânt sarmatic descoperit la Vaslui*, în „SCIV”, 14, 2, București, 1963, p. 147-153
- 18 Costache Buzdugan, *op. cit.*, p. 32., fig. 4/3.
- 19 Pumnales se află în laboratorul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” din Vaslui, pentru restaurare.
- 20 Marin Rotaru, Laurențiu Chiriac, Cristi Onel, Florin Varvara, *Punctul arheologic „Movila Pescarului II” din satul Pogănești, comuna Stăniliești (jud. Vaslui)*, în „Elanul”, nr. 56, octombrie 2006, Bârlad, p. 1-2.
- 21 Pumnalul nu s-a putut recupera în întregime, datorită degradării sale accentuate.
- 22 Gh. Bichir, *Les sarmates Bas Danube*, în „Dacia”, N. S., XXI, București, 1977, p. 171.
- 23 Ion Ioniță, *Noi descoperiri sarmatice pe teritoriul Moldovei*, în „ArhMold”, II-III, Iași, 1964, p. 314.
- 24 Radu Vulpe, *Săpăturile de la Poienești din anul 1959*, în „Materiale”, I, București, 1953, p. 357-358, fig. 193-194/1; Ion Ioniță, *op. cit.*, p. 321, fig. 8; C. Buzdugan, *Cercetările arheologice de la Giurcani...*, p. 7-19, fig. 3/3.
- 25 Al. Andronic, Eugenia Neamțu și Florentina Banu, *Săpăturile de salvare de la Vaslui*, în „Materiale”, VIII, București, 1962, p. 89.
- 26 V. I. Grosu, I. T. Demcenco, *Sarmatskije pamjatnikije srednevopro Prutea*, în „Anuarul Muzeului de Istorie”, Chișinău, 1988, p. 135.

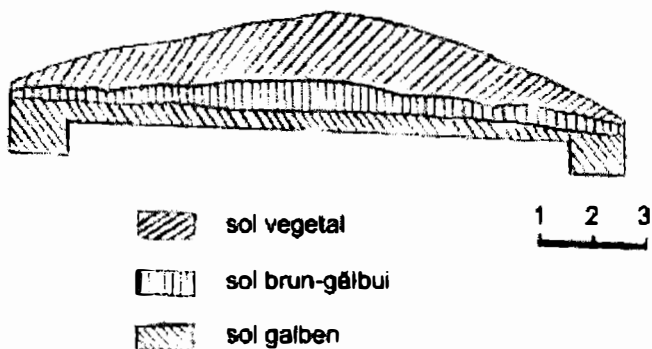

Fig. 1. Profilul tumulului "Movila Pescarului" II
din satul Pogănești - Stăniilești

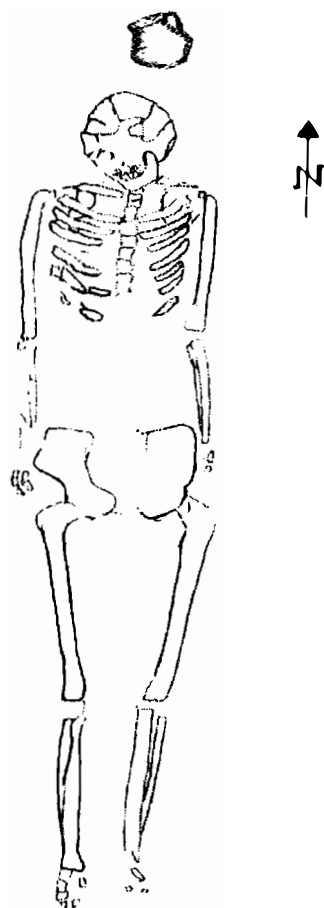

Fig.2. Mormântul nr. 1

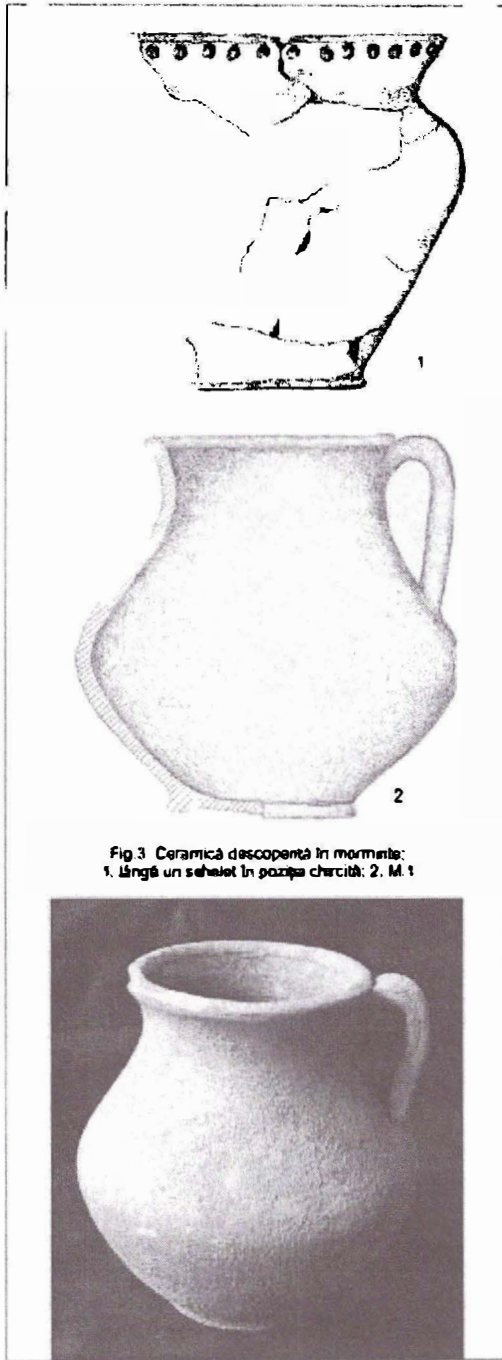

Fig. 3. Ceramică descoperită în morminte:
1. Lângă un schelet în poziția cercuită; 2. M. 1

Plansa II – „**Movila Pescarului II**” - **POGĂNEȘTI**

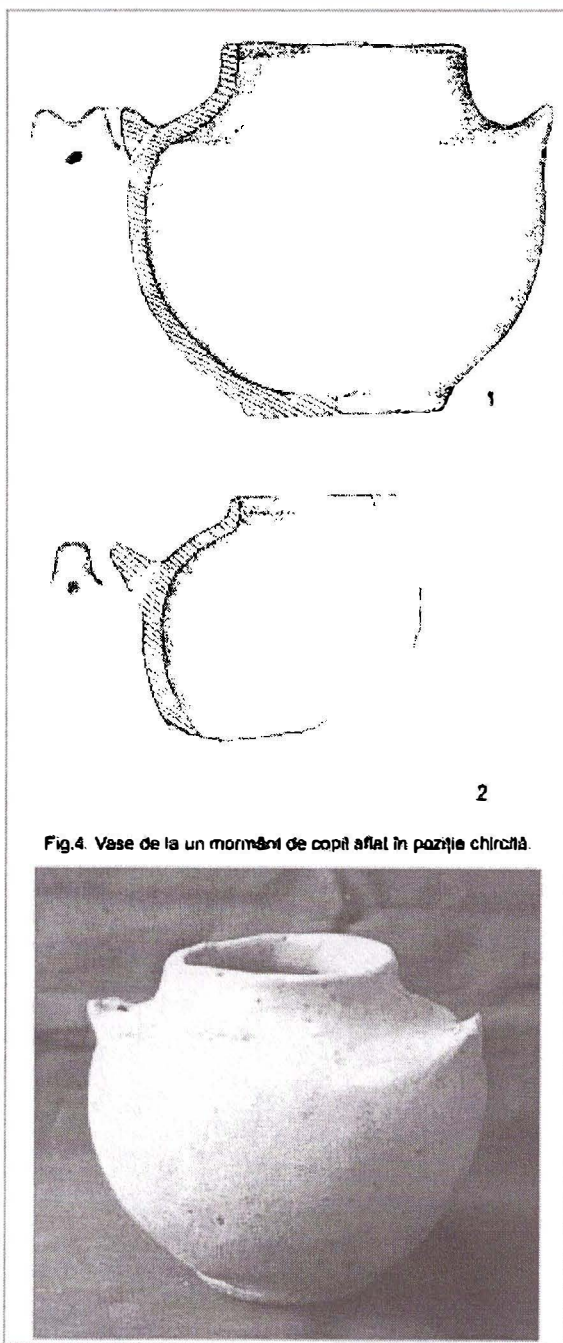
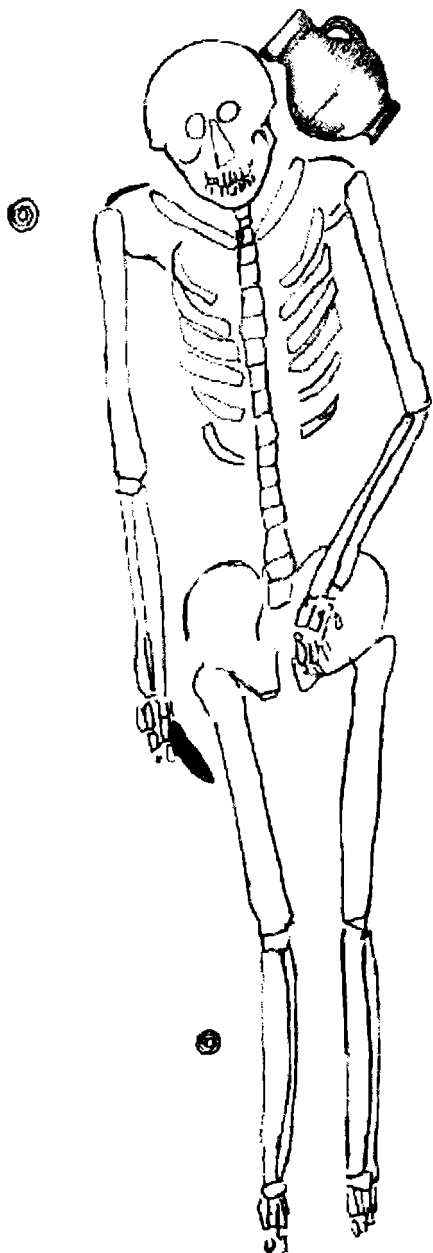

Fig.4. Vase de la un mormânt de copil aflat în poziție chircoasă.

Planșa IV – „**Movila Pescarului II**” - **POGĂNEȘTI**
Mormântul sarmatic M 2

Planșa V - „Movila Pescarului II” - POGĂNEȘTI

Fig. 1 - Cană cu toartă - descoperită în mormântul M 2

Fig. 2, 3 - Mărgele din sticlă - descoperite în mormântul M 2

Fig. 1

Fig. 2

Planșa VI – „Movila Pescarului II” - POGĂNEȘTI

Fig. 1 - Vedere dinspre sud

Fig. 2 - Vedere dinspre sud-est

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Fig. 1

Fig. 2

Planșa VII – „Movila Pescarului” - POGĂNEȘTI

Fig. 1 - Vedere dinspre est

Fig. 2 - Vedere dinspre nord

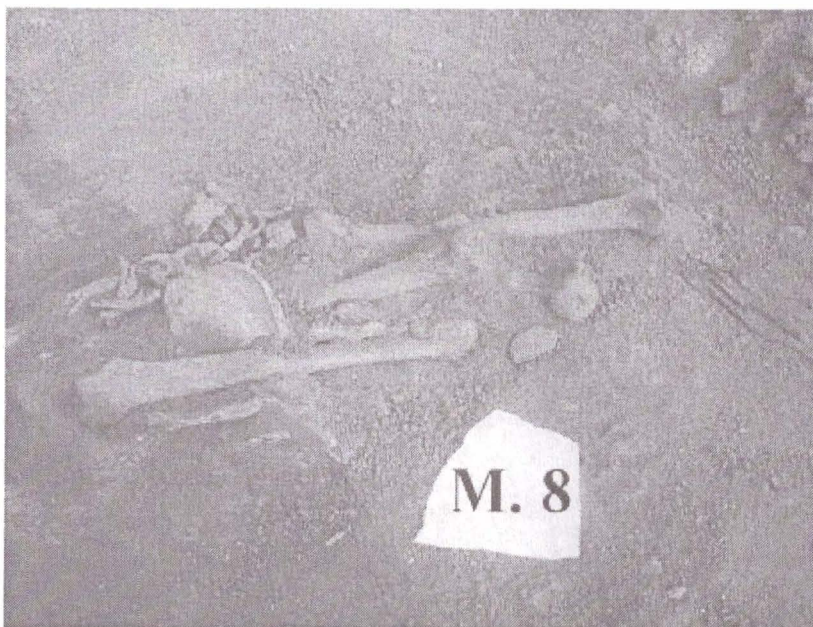

Planșa VIII – „Movila Pescarului II” - POGĂNEȘTI
Mormântul sarmatic M 1

Fig. 1

Fig. 2

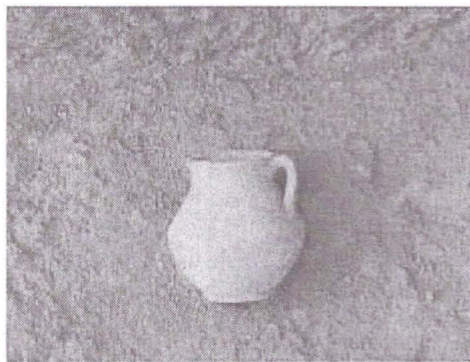
Planșa IX – „Movila Pescarului II” - POGĂNEȘTI

Fig. 1 - Mormântul deranjat de copil M 8 - vedere dinspre nord

Fig. 2 - Mormântul deranjat de copil M 8 - vedere dinspre sud

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

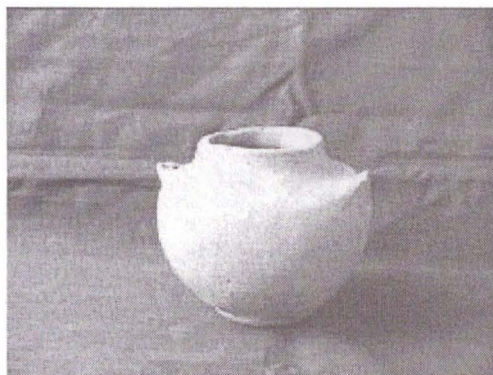
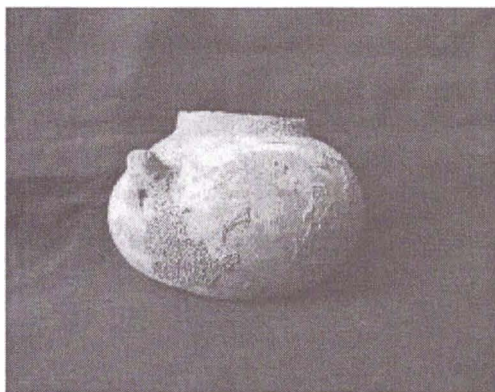
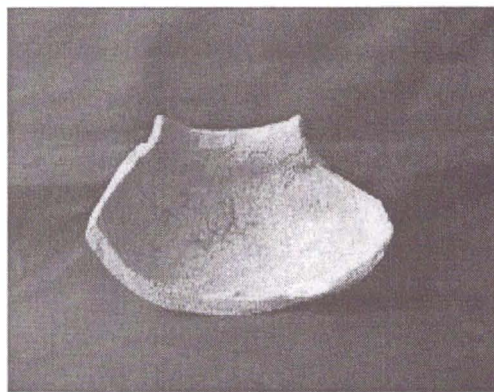
Fig. 1**Fig. 2****Fig. 3**

Planșa X- „Movila Pescarului II” - POGĂNEȘTI

Fig. 1 - Vas globular - descoperit în mormântul M 10

Fig. 2 - Cană bitronconică - descoperită în mormântul M 1

Fig. 3 - Ceramică și fragment pumnal din fier

Fig. 1**Fig. 2****Fig. 3****Fig. 4**

Planșa XI – „Movila Pescarului II” - POGĂNEȘTI
Fig. 1, 2 - Vas globular - descoperit în mormântul M 10
Fig. 3, 4 - Fragment vas globular - descoperit în mormântul M 10

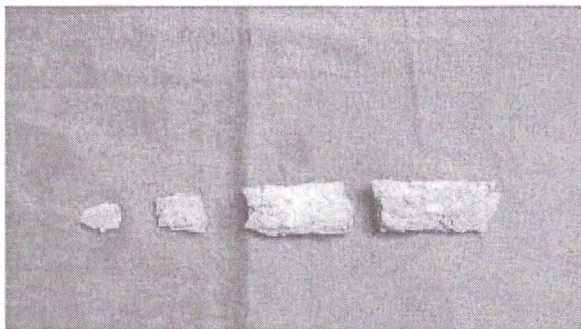

Fig. 1

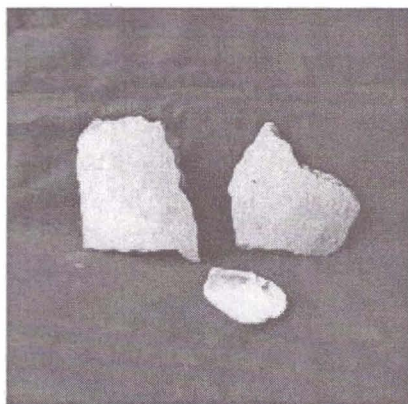

Fig. 2

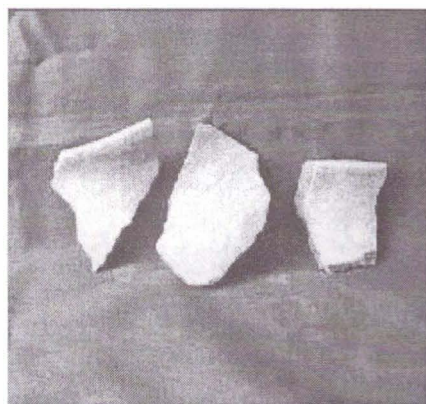

Fig. 3

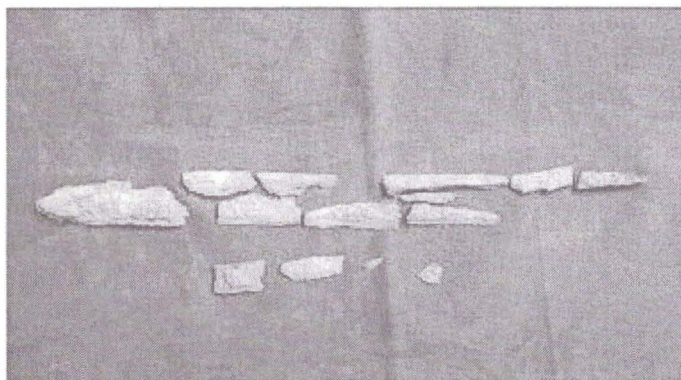

Fig. 4

Planșa XII – „**Movila Pescarului II**” - **POGĂNEȘTI**

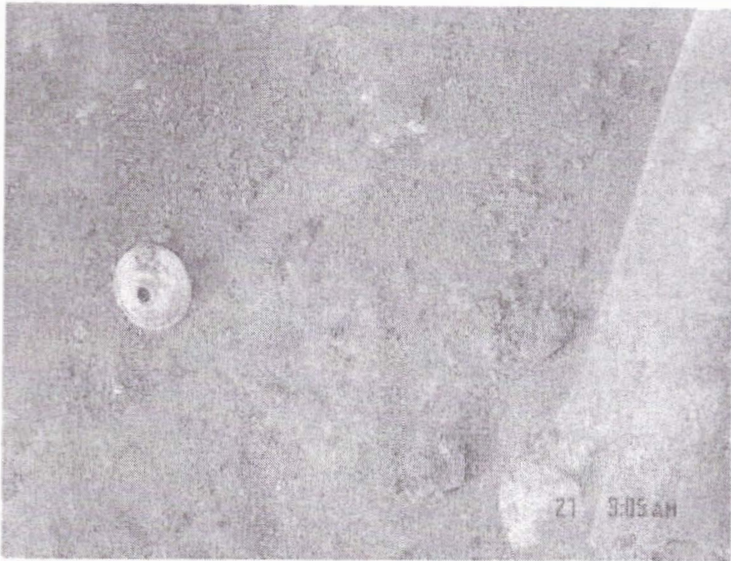
Fig. 1, 4 - Fragmente pumnal din fier - descoperite în mormintele **M 2, M 3 și M 4**

Fig. 2, 3 - Fragmente ceramice - descoperite în mormintele deranjate

Planșa XIII – „Movila Pescarului II” - POGĂNEȘTI
Mormântul sarmatic M 2

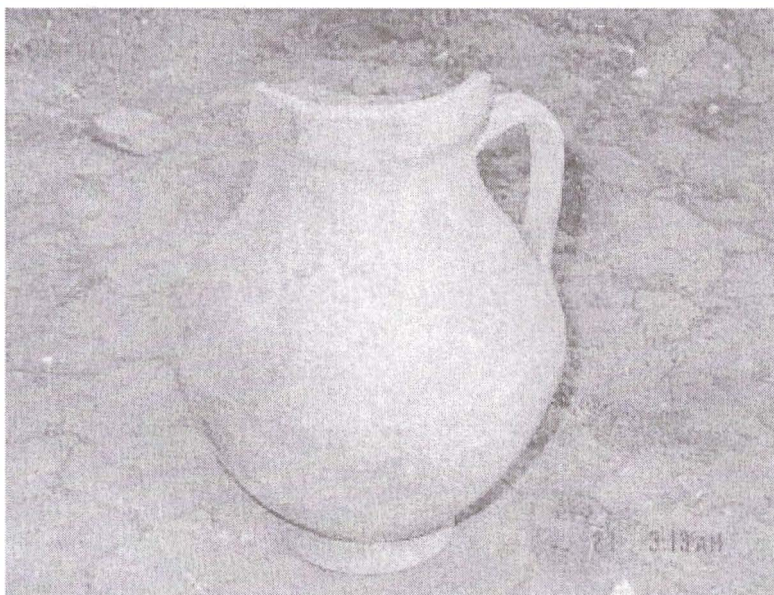
Fig. 1**Fig. 2**

Planșa XIV – „Movila Pescarului II” - POGĂNEȘTI

Fig. 1 - Mărgică din sticlă - descoperită în mormântul M 2

Fig. 2 - Mormântul M 2 - detaliu craniu și cană cu toartă

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Fig. 1

Fig. 2

Plasa XV – „Movila Pescarului II” - POGĂNEȘTI
Fig. 1, 2 - Cană cu toartă - descoperită în mormântul M 2

CONSIDERAȚII PRIVIND „CĂȚEII DE VATRĂ” DESCOPERIȚI LA POIANA - PIROBORIDAVA

Paul Ciubotaru

Abstract

The knowledge of the Geto-Dacians spirituality is a difficult problem of the scientific research, both due to the complexity phenomena, and due to „the opacity” of the archeological discoveries. For Geto-Dacians the difficulty is bigger because it is associated with the absence or poverty of the written sources. For this reason the hopes of the investigators were turned towards the archeological discoveres, which remained the main source of the new contributions to the spiritual life knowledge of our ancestors.

„The dogs of dwelling place” discovered to Poiana are decorated with the plastic stylized element, in some cases with anthropomorphic and zoomorphic décor. We remark the ram protoma with backwards twisted horns, which continue towards the head with many rows of friezes and alveolae. The similar things were discovered also in Barlad, Racatau, Ocnita and Poiana-Dulcesti.

Aside from practical role on which „the supports of fireplace” (“cateii de vatra”) accomplished and that is racks for joints roasted on the spit, they are related to the cult of the fireplace and fire; then in the different rites and practiced rituals by Dacian population. The fireplace was considered the symbol of the house, the place where pater famillias made the sacred familiar rites, this ensuring the cohesion and the stability of the family.

Cunoașterea spiritualității geto-dacilor constituie o problemă dificilă a cercetării științifice, atât datorită complexității fenomenelor în sine, cât și așa-numitei „opacități” a descoperirilor arheologice. Pentru geto-daci, dificultatea este și mai mare, întrucât se asociază cu lipsa sau sărăcia izvoarelor scrise. Din acest motiv, speranțele cercetătorilor s-au îndreptat spre descoperirile arheologice, care au rămas principala sursă prin care se pot aduce noi contribuții la cunoașterea vieții spirituale a strămoșilor noștri.

Lipsa cunoștințelor, cumulată cu neputința omului de a lupta cu forțele naturii, a făcut ca numeroase populații antice – printre care și geto-dacii – să se supună forțelor naturii și în locul cauzelor reale (științifice) să vadă cauze imaginare. Lipsa de cunoaștere a făcut ca superstițiile și credințele să joace un rol important în viața oamenilor din epocile mai vechi.

La geto-daci, aceste credințe sunt ilustrate printr-o serie de descoperiri arheologice, care pe plan suprastructural reflectă părerea oamenilor că viața lor este dirijată de anumite forțe ale naturii, iar ei prin diferite manifestări pot să influențeze aceste forțe supranaturale.

Descoperiți în decursul cercetărilor intensive efectuate de-a lungul anilor în așezarea geto-dacică de la Poiana, „câteii de vatră” apar doar în stare fragmentară și

uneori în apropierea vetrelor. Toate piesele descoperite au fost modelate din lut care, ulterior, a fost întărit prin arderi repetate.

În general, forma lor este paralelipipedică, cu capetele decorate cu elemente plastice, în unele cazuri cu decor antropomorf și zoomorf¹. Se remarcă protoma de berbec cu coarnele răsucite spre spate, care se continuă spre corp cu mai multe șiruri de brăie și alveole (Pl. 1 / Fig. 2-3 și Pl. 2 / Fig. 1-6). În unele cazuri este doar sugerată forma unui bucraniu. Una dintre piese avea capetele dreptunghiulare, iar decorul sugera o față umană; ochii, nasul și gura fiind redade prin mici pastile de lut lipite² (Pl. 1 / Fig. 1). Înălțimea lor este cuprinsă între 15 și 17 cm, iar lungimea maximă este de circa 25 cm. Numiți și pirostria sau suporti de frigare, ei erau așezați pe marginea vetrei și se pare că erau folosiți pentru susținerea frigărilor din fier.

„Căței de vatră”, asemănători celor găsiți la Poiana, s-au descoperit și în alte așezări dacice, unele exemplare fiind mai elaborate și reprezentând protome de animale diferite (cal, lup). Dintre acestea amintim descoperirile de la Brad³, Răcătău⁴, Ocița⁵, Pecica⁶, precum și cele din mediul carpic de la Poiana-Dulcești⁷.

Pe lângă rolul practic pe care l-au îndeplinit, ei sunt considerați ca fiind legați de cultul vetrei și al focului, deci în diverse ritualuri practicate de către populația dacică⁸.

Pe teritoriul țării noastre, asemenea piese sunt cunoscute încă din epoca bronzului, respectiv Cultura Monteoru. La Sărata Monteoru s-au descoperit „căței de vatră” ale căror protome redau capete de berbec⁹. Reprezentarea capului de berbec pe unele torți de vase și „căței de vatră” arată că berbecul avea în concepția purtătorilor culturii Monteoru o semnificație religioasă¹⁰.

În mitologia greacă, Apollon era considerat un zeu venit din nord, iar în Arcadia oamenii se închinau lui Apollon reprezentat în chip de berbec și era socotit ca protector al turmelor, iar mai apoi a devenit protector al artelor și muzicii¹¹. Nu excludem posibilitatea ca și pentru purtătorii culturii Monteoru, berbecul să reprezinte o divinitate protectoare, de ce nu, a turmelor. Prin perpetuarea tradiției, el a putut avea aceeași semnificație și pentru geto-daci, lucru care poate fi confirmat de protomele de berbec descoperite la Poiana.

La Mândrișca (județul Bacău) s-au descoperit două vetre suprapuse, deosebite ca formă și dimensiuni de vetrele de foc (1,75 x 1,70 m). Sub ele era o groapă în centrul căreia s-a găsit frontalul cu coarne al unui berbec. Iar la Popești s-au descoperit

¹ Radu Vulpe și Silvia Teodor, *Piroboridava*. Biblioteca Thracologica, XXXIX, 2003, p. 39; Stela Țau și Mircea Nicu, *Așezarea geto-dacică de la Poiana, județul Galați. Unelte, arme, piese de harnașament și alte obiecte de fier, bronz lut ars și piatră*, în *Arheologia Moldovei*, XXI, 1998, p. 47.

² Radu Vulpe și Silvia Teodor, *op. cit.*, p. 49.

³ Vasile Ursachi, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*. Biblioteca Thracologica, X, București, 1995, p. 141.

⁴ Viorel Căpitanu, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică de la Răcătău (județul Bacău)*, în *Carpica*, 8, 1976, p. 64.

⁵ D. Berciu, *Buridava Dacică*, Editura Academiei R. S. R., București, 1981, p. 42.

⁶ I. H. Crișan, *Ziridava*, Arad, 1978, p. 147.

⁷ Gheorghe Bichir, *Cultura Carpică*, Editura Academiei R. S. R., București, 1973, pp. 95, 142.

⁸ Vasile Ursachi, *op. cit.*, p. 141.

⁹ Gheorghe Bichir, *op. cit.*, p. 143.

¹⁰ Gheorghe Bichir, *Săpăturile de la Mândrișca (județul Bacău)*, în *MCA*, IX, 1970, p. 117.

¹¹ Apollon era considerat și ca zeu care spală pe om de păcatele vărsării de sânge, iar tinerii îl venerau considerându-l ocrotitorul lor.

trei vetre cu caracter ritual, cu crusta decorată cu linii adâncite, formând chenare simple și cruci diagonale sau cercuri¹² În campania din anul 1951 de la Poiana s-au descoperit două vetre a căror crustă prezintă un chenar patrulater, alcătuit din linii duble închise (Pl. 3 / Fig. 1-2). Ele aparțin nivelului Poiana II (sec. IV-II a. Chr.) și aveau probabil un rost special, poate de ordin religios¹³ Asemenea vetre s-au mai descoperit și în alte așezări geto-dacice, printre care menționăm pe cele de la Popești¹⁴ și Vlădiceasa¹⁵, unde se aflau în interiorul unor locuințe speciale care îndeplineau și anumite funcții sacre.

Dar de departe cea mai reprezentativă vatră este cea descoperită între anii 1985-1990 de către Nicu Mircea la Poiana. Ca formă, ea este aproximativ ovală, cu dimensiunile de 1,40 x 1 m. și grosimea de 20 cm. Ea a fost construită pe un strat de bârne subțiri, a căror amprente se păstrau pe partea inferioară a fragmentelor recuperate. De jur împrejur, vatra era mărginită de o gardină înaltă de circa 12 cm. La nivelul platformei de ardere, vatra era prevăzută cu circa 10 orificii, în genul unor canale, care străbăteau în întregime, în diagonală, partea inferioară a gardinei; canale prin care se puteau scurge eventualele lichide ce s-ar fi aflat pe vatră. Considerăm că și această vatră trebuie să fi avut caracter ritual, dar lipsesc urmele altor amenajări speciale în apropierea sa. Vatra poate fi datată în sec. III a. Chr.

Numeroase resturi de vetre s-au descoperit în gropi speciale în care se mai aflau și „căței de vatră” din lut ars sau piramide mari perforate la partea superioară, folosite, deasemenea, ca suporturi pe vetrele cu destinații speciale.

Ca și în alte așezări contemporane, la Poiana, cultul vetrei este documentat prin numărul mare de astfel de gropi, care mai conțineau cărbuni și cenușă¹⁶ Ele aveau o bază circulară, cu un diametru de 1,20 x 1,50 m, iar în profil ele prezintă, de cele mai multe ori, o formă de clopot și au fundul plat. Inițial s-a presupus că aceste gropi ar putea conține morminte¹⁷; dar ipoteza a fost infirmată pe parcurs ce se dezveleau tot mai multe astfel de gropi. Excludem opinia că acestea ar fi simple gropi menajere, deoarece sunt prea îngrijit săpate și fiindcă dimensiunile lor sunt adesea mult prea mari față de volumul resturilor îngropate care, în toate cazurile, proveneau de la vetre¹⁸

Asemenea gropi s-au descoperit și la Grădiștea¹⁹, precum și în cadrul Culturii Carpice la Țifești-Panciu (județul Vrancea), la Mătăsaru (județul Dâmbovița) și Poiana-Dulcești²⁰

Greutățile – ca și „căței de vatră” – au fost folosite tot în ritualurile legate de cultul vetrei. La Poiana s-au descoperit numeroase asemenea piese, în toate nivelurile de locuire, în unele cazuri în apropierea vetrelor, care au forma unor mici piramide sau a unui vârf de con. Ele sunt lucrate din pastă de proastă calitate și pot măsura

¹² Radu Vulpe, *Șantierul arheologic Popești*, în SCIV, VI, 1955

¹³ Idem, *Șantierul Poiana*, în SCIV, III, 1952, p. 194.

¹⁴ Radu Vulpe, *Șantierul arheologic Popești*, p. 243.

¹⁵ G. Trohani, *Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în așezarea geto-dacică de la Vlădiceasa, județul Ilfov, în anul 1973*, în „Cercetări arheologice”, I, 1975, p. 152, fig. 2.

¹⁶ Radu Vulpe și Silvia Teodor, *op. cit.*, p. 39.

¹⁷ Radu Vulpe, *Activitatea șantierului arheologic Poiana-Tecuci 1950*, în SCIV, II, 1951, I, p. 197.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Valeriu Sârbu, *Dava getică de la Grădiștea*, Editura Istros, Brăila, 1996, p. 46.

²⁰ Gheorghe Bichir, *Cultura Carpică*, p. 136.

15-20 cm. înălțime, iar în partea superioară sunt prevăzute întotdeauna cu un orificiu. Obiecte de acest fel se cunosc la noi începând din neolitic până în epoca romană²¹ Ele sunt simple, fără reprezentări plastice, doar una din ele este prevăzută pe cele patru muchii cu un șir continuu de alveole²²

Încercând să dea o interpretare funcționalității lor practice, etnografii au venit cu explicația că ele erau așezate pe suprafața vetrei pentru a înmagazina căldura, după care erau luate cu ajutorul unor bețe introduse în orificiul cu care erau prevăzute la partea superioară, apoi transportate în locuință, unde, peste noapte degajau căldura acumulată²³ Totuși, descoperirea unor fragmente de greutăți în gropile rituale, ce cuprindeau și fragmente de vatră, cărbuni și căței de vatră, precum și descoperirea în secțiunea J în anul 1950 a 18 astfel de greutăți piramidale dispuse în semicerc în jurul unei vetre²⁴, ne face să credem că și ele îndeplineau un anumit rol în ritualurile legate de cultul vetrei.

Această atenție deosebită față de foc, vatră și resturile focului exprimă mentalități și practici întâlnite la aproape toate populațiile arhaice. Uneori vetrele sunt decorate, acestea fiind adevărate altare de cult²⁵

Vatra era considerată simbolul căminului, locul unde *pater familias* efectua riturile sacre familiale, ea asigurând coeziunea și stabilitatea familiei. Ca o consecință a acestui fapt, resturile vetrei și ale focului nu puteau fi aruncate, ci trebuiau „depozitate” pentru a nu fi „profanate”. Grija deosebită pentru resturile focului este ilustrată și prin alte observații stratigrafice. Astfel, la Grădiștea, într-o serie de gropi, resturile focului au fost depuse în vase²⁶

Putem presupune că vatra pe care ardea focul (considerat ca rupt din soare, „frate mai mic al soarelui”) se bucura de o atenție deosebită la geto-daci, așa încât existența unui cult al vetrei pare neîndoielnică.

²¹ I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania*, Editura Științifică, București, 1969, p. 205.

²² Radu Vulpe, *Raport preliminar asupra săpăturilor arheologice de la Poiana, 1950*, în SCIV, I, 1951, 2, p. 196, fig. 18/3.

²³ I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 205.

²⁴ Radu Vulpe și Silvia Teodor, *op. cit.*, p. 49.

²⁵ Valeriu Sârbu, *op. cit.*, p. 47.

²⁶ *Ibidem*.

NOI DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ÎN ZONA HUȘILOR (2007)

Vicu Merlan

Abstract

Bunești-Averești, „Armășeni-Muncel”

The site is situated on a top of a hill, position which takes it a harmonious location, it means that was inhabited early: Cris Culture. In 2007 campaign it has revealed the but from G1 pit, L2 Cucutenian L2 dwelling and it has dug G2 pit. In SII section were discovered a lot of clay statuettes, painted pottery, tools made by sylex jewellery by copper.

Cretești - „La Intersecție”

Drawing a new SIV section it was revealed L4 dwelling from SI, North side. In the centre and North side were discovered another two dwelling (L6/L7).

At the bronze epoch level (noua cultură) were discovered two tombs which contain pottery vessels, to SE-NV directions.

Bazga - „Cetățuie”

The settlement from „Bazga-Cetățuie” it has lots of archaeological levels: Cucuteni A3, Hallstatt, La Tene, Santana de Mures, Dridu, Raducaneni had XVII-XIX centuries.

In 2007 campaign it has followed discovery of rests of inhabited places which have identified between 2005-2006 it means L3, L4 and L5 and continuation of the circular stoned complex.

Dolhești, Iași

In 2007 campaign it has followed the uncover of dwellings which were discovered in 2006 – L2 and L3 big and old adobes which contain imprints of wood, reveal existence of a construction in this place, which contain two rooms and fire installations (an oven and a fireplace). Under the L3 dwelling it was identified a ritual pit.

Bunești-Averești, jud. Vaslui

Punct: „Armășeni-Muncel”

Campaign from 2007 had place in the month of September, occasion with which was realized a new section SII, parallel with SI/2006 (L = 15 m., l = 2 m.). On the surface of the site were discovered two dwellings identified since 2006 in SI and pits G1 and G2.

Locuința L1

Remains visible of dwelling L1/2006 were identified between the pits 1 and 3. After the materials and the surface were examined it was constatated that the semi-buried dwelling had a single entrance, with the entrance on the north-east side (in the valley), in the form of a ditch (an entrance in the ditch).

pantă). În campaniile din 2006/2007, L1 (semibordeiul) a fost decopertat pe o suprafață de 13,5 m.p. Complexul continuă și în afara secțiunii SII, pe latura nordică, însă în stratigrafia peretelui estic al secțiunii nu a mai fost surprins, fapt care arată că partea estică se delimitează în acest sector. Printr-o radere atentă a fundului gropii (G1) s-a constatat că L1 are extinderea spre est, până la 1,40 m. din lățimea secțiunii, în dreptul carourilor 1-3. În imediata vecinătate a peretelui estic (la 0,40 m.) s-a descoperit un complex de pietre, care mergeau și în berna SII înspre est.

Materialele ceramice descoperite în 2007 - completate și de cele din 2006 - ne-au permis să constatăm existența unui alt nivel arheologic între cel cucutenian (A3) și cel aparținând civilizației *Criș*. Prin extinderea suprafeței locuinței L1 și printr-o analiză atentă a stratigrafiei și a materialelor ceramice din groapa G1, credem că semibordeiul aparținând civilizației *Criș* a fost intersectat de groapa cucuteniană care a mai deranjat și nivelul precucutenian median.

Locuința L2

Locuința L2 cucuteniană a fost surprinsă în SI/2006, în dreptul carourilor c.12-15, la -0,70 m. Resturile de locuire din L2 erau formate din bucăți de chirpici arși, de culoare cărămizie la exterior și neagră în interior. Unele păstrau urme de pari și nuiiele sau amprente de dulapi sau lodbe despicați, iar altele porțiuni masive de lutuiei cu urmele nervurilor lemnului. Chirpicii erau neordonați, iar printre aceștia s-au găsit fragmente ceramice cucuteniene.

Prin secțiunea săpată în 2006 a fost surprins colțul nord-estic al locuinței L2, în dreptul caroului 12. În dreptul caroului 14, pe latura vestică a secțiunii (marginea nordică a locuinței L2), s-a descoperit un complex ceramic, aparținând celor două vase reîntregibile.

Groapa nr. 1

Din suprafața săpată în cele două campanii (2006-2007) s-a constatat că groapa G1 are o formă aproximativ ovală cu o suprafață de cca. 14 m.p., pe o direcție SV-NE. G1 s-a adâncit între 0,70-1,30 m. În cuprinsul gropii (G1) s-au descoperit bucăți de lipitură de perete, cu amprente de nuiiele, chirpic poligonal de la o vatră de foc demontată, cu grosimi cuprinse între 2,5-3,5 cm. (la partea superioară erau de culoare cenușie, iar în cea inferioară cărămizie).

Alte materiale:

- o lamă carenată cu rețușe pronunțate pe partea dreaptă, iar pe partea stângă cu urme de uzură. La partea inferioară are un mic accident petrogenetic umplut cu calcit. Piesa este de culoare cenușie cu pigmentații albicioase. Păstrează bulbul de percuție și talonul (L=7 cm; l=1,6 cm);

- 4 așchii de culoare neagră cu pigmenți roșiatici (de la oxizii de fier), din care una prezintă rețușe fine și urme de folosire;

- nicovala din gresie dură (L=9,5 cm; l=10 cm; h=6cm);

- un nucleu masiv din silex de Prut, cu accident petrogenetic și urme de cortex, de formă aproximativ dreptunghiulară (L = 9,5 cm; l = 6 cm; h = 6,5 cm);

- un percutor sferic dintr-o gresie dură cu diametrul de 5 cm;

- o aglomerație de valve de scoici de apă dulce de baltă, răspândite pe o suprafață de cca. 0,5 m.p.;

- oase de animale secționare;

- molari de cai;

un împungător confecționat dintr-un corn de cerb, păstrându-se într-o stare mediocră;

- fragmente de statuete antropomorfe și zoomorfe;

- o baghetă din lut ars (la - 0,80 m.), provenind de la o vatră de foc, cu partea inferioară netedă, iar cea superioară ușor arcuită (L=7 cm; l=2 cm ; h=2 cm);

- fragmente de coadă de lingură;

- o parte din ceramica descoperită în G1 era arsă secundar, fiind contorsionată;

- fragmente dintr-o măsuță de altar dreptunghiulară (L=10 cm; l=7 cm; h=8 cm; grosimea fundului 1,8 cm., grosimea la buză = 0,5 cm.). Măsuța se păstrează în proporție de 1/6, având o parte din fund, perete și „buza” recipientului.

- trei fragmente de pahare cu suport, pictate policrom;

- 2 falusuri miniaturale din lut ars (L=1 cm) dispuse pe un postament circular de 8-9 mm., descoperite la -1,20 m.

- bucraniu de bour din lut ars (c.3/-0,80 m). Păstrează cam 2/3 din zona corpului. Coarnele au 3 cm. lungime, diametrul acestora la bază este de 2 cm., iar la vârf de 0,3 cm.

Pasta din care a fost confecționat bucraniul este omogenă, de culoare cenușie.

Groapa nr. 2 (G2)

De factură cucuteniană, ea a fost surprinsă între carourile 7 și 9 încă din 2006, între - 0,79 m. și 1,10 m. adâncime. G2 se extinde și în afara secțiunii SII spre est, având o formă ușor ovală, neputându-se încă stabili suprafața acesteia. În groapă s-au descoperit:

- chirpici poligonali de la o vatră de foc;

- bucăți de lutuială de perete;

- un nucleu din silex de Prut de culoare neagră, cu amprente de desprinderi lamelare prin tehnica percuției. La partea superioară păstrează o pojghiță de cortex rulat (cca. 3 mm. grosime).

- suport circular de coloană de altar. În groapa G2 ne-a atras atenția o masă de chirpic masiv, care s-a dovedit a fi un suport circular de coloană, fățuit la margine, rotund, iar în partea centrală ușor arcuit în sus (rupt la acest nivel din vechime).

Dimensiuni: L=25 cm; l=17 cm; grosime=4,5 cm; grosime coloană=7 cm;

- nicovală din gresie dură (L=23 cm; l=18 cm; grosime=3 cm).

- un falus miniatural;

- un fragment de statueta antropomorfă, păstrată de la coapse până la genunchi;

- un silex calcinat;

- oase calcinate;

- 2 maxilare de animale (probabil, cai).

Pe ansamblul materialelor ceramice descoperite în G1 și G2, am scos în evidență o umplutură aparținând unor culturi arheologice: *Criș* (prin deranjarea stratului), *Precucuteni II* și *Cucuteni A3*. Ceramica *Criș* este de calitate slabă și are ca motiv „ciupiturile”; ceramica *Precucuteni II* este în cea mai mare parte de culoare neagră și rar cenușie sau cărămizie, de calitate bună spre slabă, având ca motiv incizia (elipse, spirale, cercuri etc.), împunsăturile (uneori spiralate) și chiar excizia. Ceramica

culturii Cucuteni A3 este în proporție de 65% semifină, 25% uzuală (grosolană) și 10% fină.

Pe fragmentele ceramice descoperite, pictura este păstrată cam în proporție de 30% din acestea, angoba 8%, barbotina 3%, iar inciziile și ornamentele plastice 1,5%.

Cam în proporție de 80% din fragmentele cu pictură s-au descoperit în gropile G1 și G2, fiind protejate de aciditatea solului, prin adâncimea mare și resturile menajere suprapuse.

Pasta din care au fost lucrate vasele ceramice a fost realizată dintr-un amestec de argilă vânăță și nisip, arse la temperaturi optime.

Stratigrafia secțiunii SII/2007

- 0-0,30 m. cernoziom;

- 0,30-0,40 m. nivel „Sântana de Mureș” (sec. II-IV);

- 0,40-0,60 m. nivel „La Tène” și Hallstatt;

- 0,60-0,80 m. nivel „Cucuteni A3”; groapa G1 (0,70-1,30 m.); groapa G2 (0,70-1,10 m.).

- 0,80-0,90 m. nivel Precucuteni II;

- 0,90-1,05 m. nivel Criș;

- peste 1,05 m. steril arheologic (loess nisipos).

În spațiul dintre cele 2 locuințe (L1 și L2) descoperite în zonele marginale ale SII (N și S) și în afara gropilor G1 și G2, s-au descoperit următoarele:

un topor din gresie dură (la -0,70 m. adâncime), în c.9. Este rupt din vechime, iar partea care se mai păstrează are o formă cvasirectangulară (L=6 cm.; l=6 cm.; grosime=1,5 cm.);

fragment de brătară cu diametrul de 3 mm., tubular, cu urme de oxidare, descoperit în caroul 10, la -0,60 m.;

- fragment de statueta feminină, în C 9, cu incizii adânci pe tot corpul, iar la nivelul ombilicului romburi concentrice. Se păstrează de la nivelul ombilicului până la genunchi. Prin ruperea (din vechime) în două, s-a constatat că cele două jumătăți erau executate separat, apoi erau lipite (cât lutul era crud) și spațiul dintre ele umplut cu un liant mai subțire din aceeași compoziție argiloasă. Dimensiuni: L=7 cm; l=2,7 cm; grosime=2,5 cm.;

- falus conic din lut ars, perforat parțial la partea inferioară, cu diametrul la bază=2 cm., iar la partea superioară de 3 mm.; h=2,2cm.;

- statueta zoomorfă din lut ars (L=6,5 cm.; l=4 cm.), reprezentând o ovină (C3,-0,70 m.). Păstrează aproape intacte picioarele din spate, însă cele din față sunt retezate. Printr-o prelungire dorsală se schițează „coada” animalului, iar spinarea este ușor bombată. Corpul este bine conturat, având în relief (prelungire mediană) botul animalului;

- statueta feminină fragmentară, descoperită în caroul c.14, la -0,70 m. Se păstrează din zona toracelui până sub genunchi, fiind incizată pe tot corpul, pentru ca din zona feselor până la genunchi să prezinte, median, o șanțuire pronunțată (L=6 cm.; l=3 cm.; grosime=1,5 cm.);

falus conic din lut ars, cu partea superioară deteriorată din vechime (diametrul la bază =2,2 cm.; diametrul la partea superioară=0,5 cm.).

- statueta masculină fragmentată. Se păstrează din zona trunchiului până la genunchi (doar piciorul drept) (c.5, - 0,60 m.);

- statueta zoomorfă („Pasăre pe tron”), descoperită în locuința L2 (c.15/-0,75 m.). Păstrează pe postament (suport) picioarele, trunchiul și coada. Partea superioară a fost decapitată din vechime (L=5 cm., diametrul=1,8 cm.);

- statueta feminină (fragmentată) (L=3 cm.; l=2 cm. (bazin)). Păstrează zona bazinului (partea dreaptă) și picioarele până la genunchi. Nu prezintă incizii sau pictură (c.14,- 0,60 m.);

- statueta feminină (fragmentată) (c.2/-0,6 cm.) (L=5 cm., l (max-bazin)=3 cm., diametrul=1 cm. Păstrează zona bazinului (partea stângă) până la genunchi; are incizii care au ca punct de plecare zona feselor, spre exterior, apoi linii paralele în zig-zag. Este bine arsă, de culoare cenușie spre cărămiziu, fiind confecționată dintr-o pastă fină;

- statueta feminină (fragment). Păstrează doar zona șoldurilor și o parte din bazin, prezentând incizii pe toată suprafața acestuia;

- statueta feminină (L=4 cm.; l=3 cm.). Păstrează doar partea superioară (de la ombilic). Sunt vizibili sănii schițați prin 2 pastile aplicate, mâinile (mâna stângă ruptă parțial din vechime) și zona capului (partea facială ușor schițată). Nu prezintă incizii sau urme de pictură.

Comuna Răducăneni, jud. Iași

Punct: Bazga - „Cetățuie”

În anul 2007 a avut loc decopertarea laturii sud-vestice și vestice a locuințelor L4 și L5 de factură cucuteniană și geto-dacică, din perimetrul alunecărilor de teren.

Cu toate că anul 2007 s-a dovedit a fi un an secetos, croiala alunecărilor de teren pormite încă din 2005 a înaintat vizibil, astfel încât perimetrul locuințelor L3, L4 și L5 descoperite în S IV, S V și S VI, era grav afectat de aceste fenomene naturale inevitabile. La începutul campaniei din august 2007, croiala laturii nordice din situl de la Bazga-Cetățuiei coborâse la - 0,60 cm. față de nivelul platoului civasiorizontal, din zona neafectată a sitului arheologic, fapt care ne-a determinat să ne concentrăm toată atenția spre acest sector. Prin urmare am trasat o nouă secțiune S VI, paralel cu secțiunea din 2006 S V (L=15 m., l=2 m.).

Având planul de săpătură al campaniei anterioare, am urmărit surprinderea peretelui sudic al locuinței L5 (cucuteniane) care a fost identificată în S VI, între carourile c.9-c.13. În secțiunea S VI, locuința L5 a fost descoperită pe toată suprafața sud-estică pe circa 3 m.p. Structura de construcție a locuinței prezintă suprafețe cu urme de pari (la exterior) și urme de pleavă de cereale (în masa de chirpici).

Resturile de chirpici aveau dimensiuni variabile, fiind de culoare cărămizie în cea mai mare parte, dar și cenușie spre negricios la unele fragmente.

În partea central-vestică a secțiunii S VI, în dreptul caroului c.11, au fost recuperați câțiva chirpici de culoare neagră (de la locuința geto-dacică) care s-au dovedit a fi căzături ale locuinței L4 (descoperită încă din 2005).

Groapa G4 a fost descoperită în dreptul caroului c.9. Avea o formă ușor ovală, fiind surprinsă la adâncimea de - 0,60 m. (nivelul cucutenian) și s-a adâncit până la - 0,90 m.

Inventar:

- câteva lespezi de piatră fasonată (de la o nicovală), confecționate din calcar oolitic de duritate medie;

- fragmente ceramice de la vase de uz casnic de calitate bună;

Unelte și arme descoperite în secțiunea S VI:

- nicovală cvasidreptunghiulară (L=20 cm, l=17 cm) confecționată din calcar oolitic, fiind descoperită la - 0,10 cm. în nivelul getic;

- piatră de vatră descoperită în caroul 9 (L=40 cm., l=22 cm., h=15 cm.) dintr-o gresie dură înroșită. În jurul acesteia erau răspândiți cărbuni și un strat de cenușă;

- nicovală din piatră dură, descoperită între carourile c.12-13 (L=60 cm., l=35 cm., h=25 cm.), fiind la limita de S-SV a locuinței cucuteniene L5;

- așchii și lame din silex de Prut cu urme de uzură și retușuri.

Crețești, jud. Vaslui

Punctul: „*La Intersecție*”

În anul 2007 a fost decopertată integral locuința L4 (latura nordică), descoperită în S 1, în caroul C/2004, dar și o suprafață din necropola „Noua” care suprapunea nivelul cucutenian.

Campania de cercetări arheologice s-a desfășurat în perioada 10 - 29 octombrie 2007, fiind realizată o nouă secțiune S6 în prelungirea caroului C, latura nordică (L=15m; l=2m). Cu această ocazie s-a delimitat locuința L4, fiind surprinsă în c.1-3. Au fost descoperite încă 2 locuințe L6 (latura sudică) și L7 (latura nordică), resturi de la două vetre (V6-V7) și două morminte (necropola „Noua”).

Locuința L4 a fost descoperită în anii anteriori (2004-2005), în proporție de cca 4/5 (s-a constatat că o mică parte din L1 iese în dreptul c.1-3 și martorul/berna dintre caroul C și S 6) restul urmând a fi identificată în S 6/2007 și în afara secțiunii spre est și spre vest (cam 0,70 m. spre vest și 0,80 m. spre est - dedusă din rapoartele de săpături anterioare). Latura nordică a L 4 merge doar până în c.3 a S 6. La colțul vestic al caroului 1 a fost descoperit un complex ceramic prin care se putea reîntregi un vas de provizii.

Chirpicul locuinței L4 a fost surprins între -0,70-1 m. adâncime. Între lutuiala de perete și platformă s-au descoperit fragmente ceramice de la 2-3 vase fără pictură.

Resturile L4 constau din bucăți de chirpici arși, de mărime mijlocie, unele făcute, iar altele cu urme de dulapi despicați. Chirpicii erau neordonați, fiind practic căzături sporadice ale peretelui nordic. Resturile de la partea interioară a peretelui aveau „amprente” de nuiele.

În caroul 3, zona centrală a secțiunii, printre chirpici locuinței L4 s-au descoperit și câteva fragmente ceramice pictate vitrificate. Nu s-au găsit însă chirpici cu astfel de ardere secundară, care să dovedească urmele unui incendiu de proporții.

Locuința nr. 6 /L6 a fost surprinsă între carourile c.6 și c.10. Masa de chirpici se regăsește pe sectorul central-vestic al secțiunii S6, fiind străpunsă în colțul sud-estic de groapa mormântului M 15 de factură „Noua”

În locuința L6 au fost descoperite 2 complexe ceramice de la 3 vase reîntregibile (carourile c.7 și c.8). Chirpicul este de culoare cărămie și prezintă urme de pleavă în conținut. Groapa mormântului M15 a distrus cam 1/3 din masa de chirpici a locuinței L6, descoperită în secțiunea S 6. În partea estică a locuinței L6 s-a descoperit o vatra de foc (V6/c.8) alcătuită din lipituri simple cu aspect mozaicat, aplicate pe solul de calcare (cca 0,5 m. p.).

Locuința nr. 7 (L7) a fost surprinsă între carourile c.12-c.15, dar se continuă și în afara secțiunii, pe latura nordică, vestică și estică. De la jumătatea m.12 până la m14 s-au descoperit chirpici doar pe jumătatea vestică a secțiunii S6 (lutuieli de perete), ale L7, ca apoi din caroul 14 să apără pe întreaga suprafață a acesteia, continuându-se spre nord, vest și est. Între carourile c.13-14 s-au descoperit chirpici poligonali de la o vatră de foc (V7) dezafectată. După poziție, vatra fusese amplasată în colțul sud-estic al locuinței L7, lângă perete. Vatra de foc (V7) era de formă aproximativ rectangulară, cu dimensiuni 0,70 x 0,50m, amenajată cu gardină.

În latura estică a caroului c.14 a fost descoperit un complex ceramic; câteva fragmente ceramice erau pictate policrom având ca motiv geometric spirala. Starea de conservare a picturii: mediocră.

Groapa contemporană (G2) identificată încă din 2004 în S1 (caroul C) și S2 se continuă și în S6 de la m1 la m4. În caroul 1 mergea până la adâncimea de -0,35 m., pentru ca în caroul 4 să ajungă la - 0,10 m. Adâncimea maximă a înregistrat-o în S1 (caroul C/a,b): -0,55 m. În inventarul acesteia: resturi menajere alcătuite din oase, lemn și fier de la fostul CAP al comunei Crețești.

Groapa mormântului M15 avea o formă aprox. ovală cu dimensiunile 1,65x0,90 m. Groapa a secționat (la partea inferioară) peretele estic al locuinței cucuteniene L6 pe direcția E-V. Scheletul, păstrat într-o stare de conservare relativ bună, era culcat pe spate, cu capul spre E și picioarele orientate spre vest.

După demontarea scheletului, s-a constatat că acestuia îi lipseau trunchiul (coaste, umeri, coloana, bazinul) și capul „căzând” ușor în zona pieptului. Totuși păstra mâinile (mâna stângă era arcuită cu palma plasată în zona bazinului, iar mâna dreaptă întinsă pe lângă corp). Negăsind resturile osteologice, am dedus că cel înhumat a fost ucis departe de casă și i-au fost aduse capul, mâinile și picioarele (?). Poziția de înmormântare este identică cu cea a unui schelet normal.

Prezența unui inventar funerar format din 2 vase ceramice demonstrează că cel înhumat a fost înmormântat conform canoanelor ritualice de la acea vreme. Lipsa unor părți anatomice (uneori aproape întregul corp) a mai fost sesizată și la alte morminte din necropola de la Crețești: 5 morminte aveau în groapă doar craniile celor înmormântați. Analiza acestei cazuistici funerare preistorice ne-o rezervăm pentru viitor din dorința de a căuta cât mai multe indicii care să ne direcționeze spre o ipoteză concludentă.

Inițial, craniul a fost așezat pe o mică lespede dintr-o gresie silicioasă, însă prin procesele de tasare a mormântului, acesta a alunecat ușor, fiind descoperit, ca și

maxilarul inferior, în zona toracelui. Scheletul s-a păstrat într-o stare bună spre mediocră, cele mai afectate fiind oasele capului.

Inventar:

- *lespede de piatră cvasidreptunghiulară* în zona capului (L=25 cm.; l=18,5 cm.; h=4 cm.)

- *ulcică mică tronconică*, de culoare neagră, modelată neglijent, cu tendințe asimetrice: (diametrul la gură=6 cm.; la fund= 5,5 cm.), cu pereții relativ subțiri. Lateral este lizibilă ruptura (din vechime) a unei toarte supraînălțate. Ulcica a fost descoperită sub placa de piatră, în marginea estică, la 20 cm. de craniu. Așezarea pietrei deasupra ulceleii a avut ca scop „ermetizarea” și protejarea acesteia;

- *vas tip „amforă”*, de dimensiuni medii, rupt în mai multe fragmente. A fost amplasat în zona încheieturii picioarelor, deasupra acestora. În jurul vasului s-a identificat un strat de cenușă și cărbuni de cca. 2-3 mm.

Mormântul M16 se conturează din S6 (o parte din calota craniană) și se continuă în afara secțiunii spre vest. Nu a fost excavat anul acesta.

Ceramica

Toate fragmentele ceramice descoperite în secțiunea S6 sunt de calitate bună și foarte bună. Pictura este, în majoritatea cazurilor, degradată de aciditatea solului, iar acolo unde s-a păstrat este aproape ștersă. Motivele picturale sunt fie în spirală, fie în linii verticale, triunghiuri etc. Fragmentele provin de la vase ceramice cu diverse forme: boluri, pahare, amfore, cupe, vase cu suport etc.

În caroul 14, la -0,70 m. (sub locuința L7), a apărut un fragment ceramic de culoare cenușie, de calitate bună, specific culturii Precucuteni III, cu linii incizate paralele, largi, pe orizontală, completată cu liniuțe verticale dese. Încă 2 fragmente ceramice de acest tip au apărut și în S4 și S5 din 2005/2006.

În caroul 8, în nivelul cucutenian, s-au descoperit fragmente ceramice de culoare neagră, cu scoică pisată în pastă, de duritate slabă, aparținând tipului „Cucuteni C”

Pentru prima dată ne apar fragmente ceramice de culoare cenușie, cu pasta neagră, având incizii verticale pe „gulerul” vasului, urmate spre zona mediană, bombată, cu triunghiuri cu vârful în jos, specifice epocii bronzului (reminiscente ale culturii Costișa) (informație prof. dr. N. Ursulescu).

Plastica

- *fragment de statueta* descoperit în caroul 7 la -0,50 m. Păstrează doar un picior de la coapsă la genunchi. La nivelul genunchiului are o ușoară articulație, străpunsă, semănând cu o tortiță. Pe exterior sunt lizibile ușoare incizii, executate înainte de ardere. Dimensiunile fragmentului de statueta: L=2 cm; diametrul =1 cm.;

- *statueta zoomorfă (berbecuț)* din lut ars (L = 3 cm.; l = 2 cm.; h = 2,5 cm.), descoperită în caroul 2 (locuința L4). Zona mediană este bombată (simbol al plenitudinii, al abundenței), iar cea a capului este ușor schițată. Nu prezintă urme de incizie.

Pasta din care a fost confecționată statueta este omogenă și bine arsă, fiind la exterior de culoare cenușie. Un alt idol asemănător a fost descoperit și în locuința L5/2006.

Unelte și arme

Cele mai multe piese sunt confecționate din silex de Prut, procurat din albia râului Prut, la 20 km. est de situl de la Crețești. Au fost descoperite:

- *un vârf de săgeată* (în C14), de culoare neagră. Prezintă retușuri laterale medii, iar la partea activă (vârf) are retușuri largi. Partea ventrală este plană, iar cea dorsală ușor bombată. Dimensiuni: L = 2,5 cm.; l(max) = 1 cm.; grosime = 3 mm.;

- *grator pe așchie* (C3). Are pronunțat bulbul de percuție, iar partea activă este dreaptă. Prezintă retușuri atât pe partea activă, cât și pe laterale. Partea ventrală este carenată, iar cea dorsală, lângă bulbul de percuție, are un accident petrogenetic, umplut cu calcit (cortex). Gratorul este de culoare neagră cu pigmentații albicioase;

- *lamă de silex* (C3) cu retușuri pe latura dreaptă și urme de uzură pe cealaltă latură. Latura stângă are o suprafața acoperită de cortex (din dreptul talonului până la capăt). Dimensiuni: L=4 cm.; l=2,5 cm.; h=0,5 cm.

- *așchie din silex de Prut*, cu urme funcționale de uzură, descoperită în caroul C3;

percutor sferic, confecționat dintr-un nucleu de silex de Prut, rulat cu dimensiuni = 4 cm. Păstrează urme de uzură (tocire) pe toate fețele;

- *grator cu retușuri laterale*, cu partea activă convexă;

- *așchii de diverse mărimi, cu urme de uzură*;

- 3 *nicovale* descoperite în partea de est a locuinței L6, având dimensiuni medii;

- o *nicovală* descoperită în caroul C10, din gresie dură, dreptunghiulară, cu următoarele dimensiuni: L=25 cm.; l=20 cm.; h=10 cm.;

- *ciocan din os*, confecționat dintr-un corn de bour (Boss primigenius). În zona mediană a fost perforat (gaură de înmănușare). Dimensiuni: L=16 cm, l=8 cm; diametru=7 cm. Pentru obținerea piesei s-a folosit partea cornului inferior (zona de inserție în craniu), până aproape de jumătatea acestuia, ce reprezintă partea cea mai dură a osului. Perforarea s-a realizat la 6 cm de bază, printr-o gaură largă cu diametrul=4,5 cm. Piesa a putut fi folosită atât ca ciocan, cât și ca târnăcop.

Stratigrafia secțiunii S6/2007:

- 0-0,40 m. cernoziom;

- 0,40-0,60 m. necropola „Noua”;

- 0,60-0,95 m. nivel „Cucuteni A-B” + groapa de fundare;

- peste 0,95 m. steril arheologic (loess).

Dolhești, jud. Iași

Punct: „La Ulm”

În cadrul campaniei din septembrie 2007 s-a avut în vedere decopertarea locuințelor L2 și L3 descoperite în S2/2006, prin realizarea a două secțiuni în partea de est a celei din 2006. Au fost realizate următoarele:

- săparea integrală a secțiunilor S3 și S4;

- surprinderea celor două locuințe L2 și L3;

- descoperirea unei noi vetre de foc (V2) și a unui cuptor;

- identificarea și săparea unei noi gropi menajere cucuteniene;

- descoperirea gropii de fundare (G2) sub locuința L3, după demontarea chirpiciului de platformă (G3);
- idem, L2 (G4).

Pentru a surprinde și celelalte părți nedecoperite ale locuințelor L2 și L3, descoperite în 2006, s-au trasat două secțiuni paralele S3 și S4 în partea de est a șanțului S2. Lutuiala de perete a apărut la adâncimea de -0,60 m în nordul secțiunilor și la -0,70 - 0,80 m. în sud.

Locuința L3 a fost surprinsă între caroul 8 și C14 (până la jumătatea caroului 14). De la jumătatea caroului C14 și în caroul C15 (spre nord) nu s-au identificat resturi de locuire.

În locuința L3 s-au descoperit câteva aglomerații ceramice la 13 m. (un văsuleț reîntregibil) și în caroul 9-10 (fragmente ceramice de la 2-3 vase de provizii). La marginea sudică a locuinței L3 s-a găsit o nicovală dreptunghiulară din gresie (arsă în urma unui incendiu), cu dimensiunile: L=29 cm; l=20 cm; grosime=6 cm.

În partea central nordică a L3 a fost identificată o *instalație de foc (cuptor)* cu dimensiuni cuprinse între 2,5x2 m, având gura spre sud-est. Între cuptor și perețele nordic a existat o laviță de lut, ușor înălțată prin 3 lipituri succesive, descoperită deasupra platformei.

Cuptorul avea o formă aproximativ rectangulară, cu colțurile dinspre nord rotunjite, cu rama bolții bine păstrată pe latura sud-estică, refăcută de mai multe ori prin lutuiele succesive (2-3 ori).

Cuptorul a fost surprins și în secțiunea S4, dar pe o suprafață de 0,5 m pătrați și în martorul dintre cele 2 secțiuni (S3 și S4). S-ar părea că cuptorul a fost ridicat ulterior vetrei de foc. Aceasta fusese distrusă în profunzime (afectându-se cea mai mare parte activă), fenomen legat de un ritual de distrugere, similar cu cel al statuetelelor din lut, atunci când nu mai erau folosite. Lipituri succesive s-au observat atât la cupola cuptorului (prăbușită), cât și laviță.

Prin demontarea chirpiciului locuinței L3 s-a surprins platforma din lut ars cu urme (amprente) de bârne, unele de peste 30 cm. lățime. Între lutuiala de perete și platformă se puteau vedea urme de fățuială cu o pastă argilooasă de culoare galbenă aplicată deasupra platformei (probabil pentru netezirea acesteia). O parte din chirpiciul de platformă și ceramică (latura nordică – în jurul cuptorului și a vetrei de foc) prezenta ardere secundară, fiind contorsionat (vitrificat).

Resturile locuinței L3 constau din bucăți masive de chirpici arși, de culoare cărămizie, mai rar cenușii-negricioase, unele fățuite, altele cu urme de pori sau bârne (lodbe de peste 30 cm. lățime și 15-20 cm. grosime), ceea ce demonstrează existența unei construcții destul de solide.

Prin demontarea porțiunilor de platformă, din partea centrală, s-a observat că podeaua prezenta amprente ale unor lodbe și dulapi despicați, porțiuni masive de lutuiei cu urmele desprinderilor, cu nervurile lemnului.

Prin curățarea părții superioare a locuinței L3 s-au descoperit lutuiele de perete de grosimi variabile, cu amprente de nuiele și pari, chirpici neordonați, iar între aceștia și platformă s-au găsit vase ceramice sparte.

Amenajările din locuința L3 sunt: *vatra* descoperită în partea nordică, *cuptorul* în partea nord-vestică și *lavița* între cuptor și vatră.

Observându-se căzătura chirpicilor de perete, s-a constatat că L3 avea o formă aproximativ dreptunghiulară, cu dimensiuni de cca. 6,75x7,40 m, cu orientare NV-SE. Dimensiunile relativ mari ale L3 ne-ar putea indica (și pe baza chirpicului interior descoperit) faptul că aceasta avea două încăperi (probabil tinda și camera): una nordică, în care se aflau vatra și cuptorul, și cealaltă sudică, unde erau păstrate proviziile (în acest sector s-a descoperit ceramică de la vase de provizii și uz casnic).

Dimensiunile variabile ale chirpicului de perete arată că bazele acestora erau mai groase față de zona superioară de elevație. Resturile de la pereții exteriori purtau „amprente” de niule.

În partea de nord a locuinței (L3), pe o suprafață de cca 2 m. pătrați, s-au descoperit chirpici de perete și ceramică pictată vitrificate (contorsionate), rezultate în urma unui incendiu cu temperaturi foarte mari.

În partea sudică (*tinda*) nu s-au descoperit astfel de chirpici, fapt care arată că incendiul a fost dirijat cu precădere spre latura nordică.

Platforma locuințelor L2 și L3 era alcătuită din lut cu pleavă de cereale care, în urma arderii, a lăsat goluri minuscule ce confereau podelei un rol termoizolator.

Groapa de fundare (G3). La 0,50 m. est de cuptor, sub platformă, s-au descoperit două forme (amprente) cu reprezentări circulare și elipsoidale concentrice, care ar fi putut aparține unei casete sau unei laturi a cuptorului.

Fragmentul de placă avea 3 cercuri concentrice și 3 elipse concentrice. Cele două reprezentări geometrice par a fi niște negative de la un tipar (analogie cu pitanderele).

Plăcuța de lut pare a fi un fragment dintr-o masă de chirpici, deoarece pe revers prezintă neregularități care arată că a fost demontată dintr-o masă mare de chirpici ars neuniform (pe față are culoare cărămizie, iar pe revers cenușiu-negricioasă, friabilă și cu urme de paie arse). Plăcuța a fost descoperită sub platformă, printre resturile aruncate în groapa de fundare (G3) a locuinței. În preajmă se găseau cărbuni și fragmente ceramice de la vase de provizii. Dimensiunile plăcuței de lut ars cu reprezentări geometrice: L=21 cm.; l=9 cm.; grosime=2,5-3 cm.; din care partea cu cercuri concentrice 5,5 cm. x 9 cm., iar cea a elipselor 11,5 cm x 9,5 cm. Șanțurile paralele sunt largi de 7-9 cm.

În aceeași groapă de fundare (G3), în dreptul caroului 12 (lângă martorul dintre S3 și S4) s-a descoperit o *agrafă confecționată dintr-o sârmă de aramă*, cu urme de oxidare. Are o lungime de 18 cm. și dimensiune=2 cm. La unul din capete este ruptă din vechime (locul în care se introduce vârful agrafei), iar celălalt capăt este ușor subțiat până la ascuțire. La 7 cm. de capătul rupt („capul agrafei”) există o buclă care face posibilă arcuirea și „elasticizarea” agrafei.

Descoperirea unor fragmente de idoli antropomorfi, a unor fragmente poligonale de la o vatră, a agrafei de cupru, a plăcii de lut ars cu reprezentări circulare și elipsoidale etc. demonstrează existența unui *rit de fundare* executat înainte de construirea locuinței L3. Groapa are o formă aproximativ elipsoidală, urmărind în mare parte L3, dar iese în afara acesteia spre sud și sud-est.

Adâncimea este cuprinsă între -0,80 -1,00 -1,10 m. Adâncime maximă: 1,10 m. (sub cuptor și vatră).

Inventar

- fragmente ceramice, multe din ele pictate, de calitate bună și foarte bună;
- percutor din silicolit, păstrat fragmentat și cu urme de tocire;
- 3 nicovale din gresie dură;
- o agrafă din aramă de 18 cm. lungime;
- 2 fragmente de statuete feminine și una masculină;
- placă cu reprezentări geometrice;
- herminetă din marnă;
- topor trapezoidal din marnă dură;
- râșniță;
- unelte (lame, așchii, gratoare), nuclee din silex de Prut;
- oase.

Ceramica descoperită este, în mare parte, pictată cu motive ornamentale și spiralete, în culori alb, roșu și negru spre ciocolatiu. Cele mai întâlnite motive sunt liniile paralele, spirala, banda neagră liniară, motivul „în labirint”, hașurate cu negru, benzi liniare negre, motive triunghiulare, elipse etc.

Vasele ceramice au forme diverse: cupe, pahare, boluri, amfore, vase tip binoclu, vase în suport etc.

S-a descoperit și ceramica Cucuteni C cu scoica pisată în pastă, decorată cu motive incizate, împunsături sau motive imprimate cu un instrument dințat.

Plastica

În perimetrul celor 2 secțiuni au fost descoperite :

- (la M6, la adâncimea de 0,6 m) *fragment de statueta feminină* (de la șold la genunchi), cu incizii pronunțate sub formă romboidal-concentrică. Genunchiul era schițat printr-o curbură ușoară și o subțiere a segmentului inferior;

- *statueta masculină* S3 (C5 la -0,60 m.), fragmentată (păstrează zona de la ombilic în sus). Capul este ușor schițat, pieptul puțin bombat în față, umerii ridicați. În zona coloanei (partea dorsală), statueta este împunsă în dreptul pieptului, fără a fi străpunsă până pe cealaltă parte. Dimensiuni: L=6 cm.; l max la umeri=4,5 cm.; grosimea gâtului=1,2 cm.; grosimea pieptului=1,5 cm.; L gâtului și capului=1,5 cm.; Ochii sunt ușor punctați. Privit de sus, capul are o formă triunghiulară cu vârful spre față. La partea exterioară poartă urme de vopsea naturală roșie.

- *statueta fragmentară* descoperită în S4/C7, la limita nordică a locuinței L2 (-0,65 m);

- *statueta masculină fragmentară*. Păstrează zona bazinului până la genunchi (doar piciorul stâng). În dreptul bazinului este ruptă în două și păstrează zona genitală masculină și o parte din fesa dreaptă. Dimensiuni: (S4/C14(G3) - 0,95 m); L=3,5 cm; l=1,7 cm;

Arme și unelte

La confecționarea pieselor din aceasta categorie s-au folosit: silexul, gresia, silicolitul, calcarul oolitic, oasele și metalul (cuprul). Inventarul pieselor descoperite:

- *nicovală cvasidreptunghiulară* confecționată dintr-o gresie dură (S3 C7/-0,60 m.) (L=15 cm.; l=9 cm.; h=6 cm.);

- *nicovală din gresie* care a suferit o ardere, fiind fragmentată în 4 părți;

- *cută abrazivă*, subțiată la capete, cu urme de tocire (uzură) S3 (C7/-0,60m), ruptă în trei bucăți; confecționată dintr-o gresie silicioasă)L = 16 cm, l = 6 cm, grosime = 1 cm);

- *nicovală rectangulară* ruptă în trei părți, confecționată dintr-o gresie dură (S3/C5/-0,60 m);

- 2 *percutoare din gresie* dură descoperită în apropierea nicovalei (S3/C5/0,60 m);

râșniță cvasidreptunghiulară (din calcar oolitic, cu o ușoară albire (concavitate) în zona centrală, descoperită în S6/C15 (latura nordică a L3) -0,60 m. (L=23 cm.; l=15 cm.; h=4,5 cm.);

- *topor cvasidreptunghiular* din menilit descoperit în afara L3 (colț nord-estic);

Se păstrează 1/2 S.IV/C14 în doar jumătatea părții active (L=6 cm., l=5 cm.).

Tăișul prezintă știrbituri și urme pronunțate de folosire;

- 2 *așchii din silex de Prut* cu urme de uzură (SIII/C4/-0,40 m.);

- gratoar retușat pe ambele laturi cu partea activă convexă, confecționat din silex de Prut (SIII/C7/-0,60 m.);

- 2 *inerții de seceră trapezoidale*, cu urme de uzură (SIII/C7/-0,60 m.);

- *gratoar cu retușuri pronunțate* pe partea activă și retușuri mici pe laterale.

Păstrează talonul de percucie, iar pe partea ventrală sunt vizibile urme de prelucrare (L=4 cm., l=1,5 cm.) (SIII/C8/-0,60 m.);

- 3 *așchii din silex*, de culoare cenușie cu urme de uzură (SIII/C8/-0,60);

- *hermineta* (L=3,5 cm.; l=2,5 cm.) cu partea activă convexă, tăiș bine ascuțit, muchie dreaptă. Prezintă o șlefuire fină pe toate părțile, fiind confecționate dintr-o marnă silicioasă dură (SIII/C6/-0,60 m);

- *topor trapezoidal* descoperit în SIII/C15 (în afara L3, în marginea nordică) confecționat dintr-o marnă argilooasă dură (L=7,5 cm; l(în dreptul tăișului)=5 cm.; grosime maximă=2 cm.; l(muchie)=3,5 cm. Partea activă este convexă, fiind însă rupt din vechime în zona centrală a tăișului; muchia și celelalte părți au fost atent îngrijite printr-o șlefuire fină.

Stratigrafia

- stratul de cernoziom 0,0-0,30 cm.;

- stratul arheologic: 0,30-0,80 m.;

a) nivel medieval 0,30-0,40 m.;

b) nivel cucutenian 0,40-0,90 m.;

- 0,60-0,80 locuința L3 (lutuială de perete+platformă);

- 0,60-1,05 m. (locuința L2);

c) groapa de fundare loc (L3) 0,80-1,10 m. (strat de umpluturp anteriorp L3)

d) groapa de fundare a locuinței L2 (-1,05-1,20 m.);

- steril arheologic (loess arheologic).

Concluzii:

Prin efectuarea celor 3 secțiuni din zona centrală a sitului (SII/2006; SIII-SIV/2007) s-a urmărit decopertarea integrală a locuințelor L2 și L3. Prin efortul concentrat asupra dezvelirii acestora (în cele 2 campanii 2006-2007), s-a constatat că

aveau orientarea spre sud-est. Suprafața dezvelită (2006/2007/SII, SIII și SIV) este de 49 m.p. pentru L3, iar pentru L2 circa 26 m.p.

Bibliografie selectivă:

Silvia Marinescu Bâlcu, *Monografia Culturii Precucuteni*, 1974.

Ghenuță Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, 1980.

Vasile Chirica, Marcel Tanasachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, vol. I, II, 1984,1985.

Vicu Merlan, Paul Salomeia, *Crețești – La Intersecție, județul Vaslui*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*, campaniile dintre anii 2002-2006;

Vicu Merlan, *Crețești „La Intersecție”*, în rev. „Prutul”, 2004, Nr. 28, p. 2-3.

Vicu Merlan, *Unelte și arme de silex și piatra din eneoliticul Moldovei dintre Carpați și Prut*, 2005.

Vicu Merlan, Paul Salomeia, Raducaneni-Bazga Cetatuie, *județul Iasi*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*, campaniile dintre anii 2003-2006;

Vicu Merlan, *Bazga-Cetățuie*, în rev. *Prutul*, nr. 37, p. 9, 2004.

Vicu Merlan, *Contribuții monografice asupra Văii Bohotimului și Văii Moșnei*, 2006.

Vicu Merlan, *Crețești „La Intersecție”*, în rev. „Prutul”, 2004, Nr. 28, p. 2-3.

Vicu Merlan, Paul Salomeia, *Crețești La Intersecție, județul Vaslui*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*, campaniile dintre anii 2002-2006;

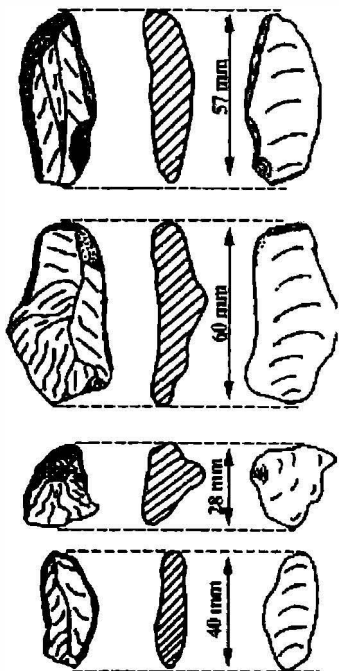
Vicu Merlan, Hapalet Grigorina – *Monografia comunei Dolhești - 500 de ani de atestare documentară*, 2006;

Vicu Merlan, Paul Salomeia, *Dolhești – La Ulm, județul Iași*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*, campaniile dintre anii 2004-2006;

Nicolae Ursulescu, *Începuturile istoriei pe teritoriul României*, 2002.

Vicu Merlan, *Contribuții monografice asupra depresiunii Hușilor*, 2008.

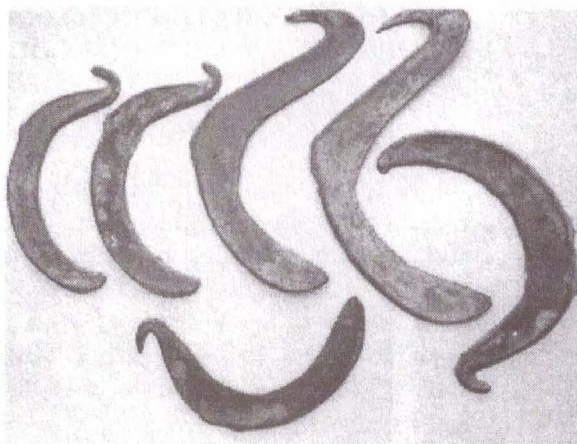
Anexe

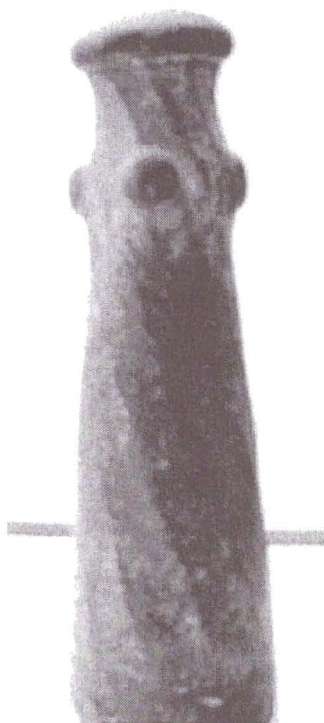
Topoare din silex

Dobrina - „La Ursoaia”: Unelte din silex din situl paleolitic

Topoare eneolitice din rocă

Seceri din bronz - **Ghermănești**

Sceptru din bazalt

Vas din epoca bronzului - **Valea Greului**

SCURTE CONSIDERAȚII PRIVIND ARTA FUNERARĂ DIN DOBROGEA ROMANĂ (SECOLELE I-III D. HR.)

Valentin Marin

Abstract

Benefitting by exceptional natural conditions, Scythia Minor represented as a matter of fact „the exit to the Carpathian area”, behaving just like a huge crucible in which the cultural interferences coming from the four cardinal points have met and interpenetrated.

The Eastern coast of Scythia Minor, laved by the more or less whirling waters of Pontus Euxinus was to meet even in early days the influence of the Greeks who, in their amazing adventure to North, crossed the Hellespontus and gradually changed the sea into a Greek lake, founding the renowned Greek colonies (Histria, Callatis, Tomis, etc.).

The colonization process put forth products and elements of a new civilization, drawing in its sphere the aboriginal communities, most of them being in the final stage of development of the prehistoric society.

The territory between the Danube and the Sea has gradually met besides the Greek influence also the Macedonian influence, the Odrysian one and eventually the Roman one for a short period, around the middle of I century B.C. when Burebista, the king of the Dacian people (82 - 44 B.C.) extends his kingdom to the Black Sea integrating in it the western Pontic towns.

After the death of Burebista, the Romans intensified their attacks on Scythia Minor progressively and systematically advancing, so that between 29-27 A.C. the conquest campaigns lead by M.Licinius Crassus had as an effect the inclusion of the three Greek colonies: Histria, Tomis and Callatis in the Pontic community that in 46 B.C. all these three colonies are incorporated in the Roman province - Moesia.

Thus, the history of the three Greek towns is related to that of of the province, and, indirectly, to the history of the Roman Empire, to whom they will belong eventually. But their inclusion in the Empire will mean the end of their self-sufficiency through the acceptance of the central – imperial authority, a fact especially felt about the Daco - Roman wars when a strong town-planning revulsion takes place in Scythia Minor under the briskly rule of Emperor Traian.

The particular geographical conditions, as well as the permanent presence of the Roman army in the area, assured the province an unprecedented development, materialized through the traffic routes built by the Romans first of all with a military purpose in order to assure a quick and easy shifting of troops, but also with an economic utility through a continuous circulation of the merchants warded by the Roman soldiers from one establishment to another. Besides the evolution of a society is proven by the existence of all the manifestation ways of its life: social, economic, military, but also cultural, artistic and religious.

The three elements mentioned above: the local aspect, the Greek tradition, as well as the innovating Roman wit interfere and interpenetrate in the crucible of

Scythia Minor finally resulting in an original aspect from a cultural and artistic point of view, known also as provincial art.

The funerary art integrates itself in the canons of the provincial Roman art, representing its most interesting aspect because it develops in a strong connection with the needs of life; actually death being considered a chthonian prolongation of earthly life, thus, another kind of life, but in an unknown world.

The aspects of the social life are conditioned by the social status of the descendants of the deceased one, who can or can not afford „ordering” a certain kind of a monument to mark the place of a grave, representing, in fact, „the testimonial” that they did their duty towards the deceased one.

The carved images ensured in this way the perenniality, either they are brought into relief or they are funerary symbols whose symbolism is mitigated by the inexorable flow of time. They gradually changed into simple adornments and they considerably depend on the artist or on the master to whom „the respective funeral monument” was ordered as well as on a certain „trend” or manner of execution.

All these aspects finally lead to an iconographical diversity and the inclination to workmanship renders an original aspect to the funerary art from Scythia Minor.

Considerații istorico-geografice privind Scythia Minor în epoca romană

Teritoriul cuprins între Dunăre și Marea Neagră, numit astăzi Dobrogea, în antichitate a purtat mai multe denumiri: Scythia, Scythia Minor sau Dacia Pontică, fiind locuit din cele mai vechi timpuri de traco-daco-geți¹

Beneficiind de condiții naturale de excepție, Scythia Minor a reprezentat de fapt „ieșirea la mare a zonei carpatice”, comportându-se întocmai unui uriaș creuzet, în care s-au întâlnit și întrepătruns interferențele culturale venite din cele patru puncte cardinale; din zona carpato-dunăreană, din zona sudică balcano-geeo-anatoliană și din stepele nord-pontice²

Țărmlul de est al Scythiei Minor, scaldat de apele mai mult sau mai puțin învolburate ale Pontului Euxin, aveau să cunoască de timpuriu influența grecilor, care, porniți în uluitoarea lor aventură spre nord, au trecut Hellespontul și treptat-treptat au transformat marea într-un lac grecesc, întemeind coloniile Histria (cca.647/6 î.Hr.)³, Callatis (la sfârșitul secolului VI î.Hr.), respectiv Tomis (secolul VI î.Hr.)⁴

Procesul colonizării a pus în circulație produse și elemente ale unei noi civilizații, atrăgând în sfera lui comunitățile autohtone aflate, în majoritatea lor, în faza finală de dezvoltare a societății preistorice. Acolo unde au luat ființă coloniile grecești au existat comunități care ajunseseră să înțeleagă avantajele schimbului cu purtătorii

¹ *Enciclopedia civilizației romane* (coordonator prof.univ.dr. Dumitru Tudor), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 265. (în continuare E.C.R.).

² Florescu Radu; Daicoviciu Hadrian; Roșu Lucian, *Dicționar enciclopedic de artă veche a României* (coordonare parțială Radu Florescu), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 136. (în continuare D.E.A.V.R.).

³ Intemeiată de milesieni, *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, coordonator Științific Constantin Preda, Editura Enciclopedică, București, vol.I. (A-C) 1994, p. 133 (în continuare, E.A.I.V.R.).

⁴ Callatis - întemeiată de dorienii veniți din Heraclea Pontică, o colonie a Megarei, pe vremea când rege era Amyntas I (540-498 î.Hr.), în *Istoria României de la începuturi până în secolul al VIII-lea* (coordonator prof. dr. doc. M. Petrescu-Dâmbovița), Editura Didactică și Pedagogică, București, 1955, p. 129.

unei civilizații superioare⁵ și, ceea ce este important, această colonizare a fost un proces din care au lipsit convulsiile de ordin militar, deosebindu-se net, din acest punct de vedere, de colonizarea sudului Italiei, sudului Franței sau Siciliei. În legătură cu acest proces de preluare pașnică a litoralului Scythiei Minor de către greci, lipsesc informațiile în istoriografia antichității⁶, însă acest proces este argumentat din punct de vedere arheologic, în sensul că în urma cercetărilor efectuate atât în unele orașe vest-pontice (Histria, Mesambria), dar și în unele orașe nord-pontice (Olbia, Penticapaion etc.) s-a constatat că aceste colonii au fost slab sau deloc fortificate, lângă ele găsindu-se vestigii ale civilizației populației autohtone. O altă explicație ar consta în faptul că autohtonii, aflați în perioada finală a Hallstattului, au dezvoltat o civilizație legată mai mult de continent, decât de mare, iar cele trei orașe vest-pontice s-au dezvoltat și datorită bunelor raporturi ale acestora cu populația traco-daco-getică.

Aceste raporturi s-au păstrat și în timpul vestitei campanii întreprinsă împotriva sciților de către Darius I, Marele Rege al perșilor, înainte de a se abate ca un trăsnet asupra Greciei continentale, chiar dacă în timpul acestei conflagrații, cele trei colonii au fost anihilate total. Singurii care au opus rezistență au fost geții, fapt care l-a făcut pe Herodot - „*părintele istoriei*” - să afirme despre aceștia că sunt „*cei mai viteji și mai drepți dintre traci*”⁷

Cu toate că au fost înfrânți într-o primă confruntare directă, geții l-au urmărit în continuare pe Darius, hărțuindu-l neîncetat atât pe timpul înaintării sale, cât și pe timpul retragerii - care s-au efectuat tot prin culoarul dobrogean.

Herodot ne mai furnizează o informație deosebită în legătură cu podul de vase construit de invadatori pe Dunăre, într-o zonă cuprinsă între Tulcea și Isaccea de azi, dar, din păcate, nici această informație nu a putut fi localizată cu precizie. Ceea ce se știe cu certitudine, este doar faptul că oștirea persană a folosit acest pod de vase în ambele faze ale expediției, fiindu-i de mare ajutor, mai ales la întoarcere.

Demonstrația de forță nu a avut însă succesul scontat de Marele Rege, transformându-se, în urma ciocnirilor repetate cu geții și sciții, într-un adevărat dezastru pentru armata persană. Acest fapt îl aflăm nu de la Herodot, ci de la alți doi autori antici - Plutarh și Strabon, care ne relatează, că la terminarea campaniei, Darius I și-a împroprietărit una din cămile „*care, în mod deosebit, s-a ostenit cu el, parcurgând drumul prin pusta Sciției și purtând bagajele în care se aflau și alimentele regelui*”⁸

Dania respectivă reprezintă fără doar și poate o extravaganță regală, fiindcă nici o altă sursă antică pe care o cunoaștem și care se referă la Imperiul ahemenid nu mai prezintă vreun caz similar, ceea ce dovedește clar, fără echivoc, faptul că în timpul campaniei mai sus menționate, „*Regele regilor*” a trecut printr-o primejdie de moarte,

⁵ *Ibidem*, p. 128.

⁶ *E.A.I.V.R.* vol. I (A-C), coordonator științific Constantin Preda, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 133.

⁷ Herodot, „*Istorie*”, traducere, notițe istorice și note de Adelina Piatkowski și Felicia Vanț-Ștef, vol. I, Editura Științifică, București, 1961, cartea a IV-a, CXLIII.

⁸ Plutarh „*Vieți paralele, Alexandru și Caesar*”, Editura Științifică, 1957, ediție N. I. Barbu, p. 53 și Strabon, „*Geografia*”, cartea a XVI-a, capitolul I, 3, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, ed. Felicia Vanț-Ștef, p. 394-395.

îndeosebi pe timpul retragerii, fiind nevoit să-și împrumietărească acea „cămilă dromaderă”, la care o contribuție însemnată și-au adus-o și strămoșii noștri⁹.

Teritoriul dintre Dunăre și Mare avea să cunoască, rând pe rând, influența macedoneană, odryssă și, în cele din urmă, pe cea romană, cu o scurtă perioadă, la mijlocul secolului I î. Hr., când Burebista, regele dacilor (82-44 î. Hr.), extinde regatul său până la Marea Neagră, integrând acestuia și orașele vest pontice.

După moartea acestuia (44 î. Hr.), romanii își întetesc atacurile asupra Scythiei Minor, înaintând progresiv și sistematic, astfel că, între anii 29-27 î. Hr., campaniile de cucerire întreprinse de M. Licinius Crassus au ca efect includerea celor trei colonii grecești, Histria, Tomis și Callatis, în comunitatea pontică, ce va fi atașată regatului clientelar al Thraciei, în anul 46 d.Hr.¹⁰, acestea fiind apoi încorporate provinciei romane - Moesia.

În anul 86 d. Hr., împăratul Domițian reorganizează provincia Moesia, împărțind-o în două părți, Moesia Superior și Moesia Inferior, orașele pontice fiind incluse în aceasta din urmă.

Din acest moment, istoria celor trei orașe grecești se leagă de cea a provinciei și, indirect, de istoria Imperiului roman, din care vor face parte. Includerea lor în cadrul Imperiului va însemna însă sfârșitul perioadei lor de autonomie prin acceptarea autorității centrale imperiale, fapt resimțit mai ales în preajma războaielor daco-romane, când sub conducerea energetică a împăratului Traian, sub aspect edilitar, în Scythia Minor se produce un puternic reviriment urbanistic.

Din această perioadă datează majoritatea centrelor romane din provincie, militare sau civile, cele mai multe întemeiate pe locul unor așezări și fortificații mai vechi.

Descoperirile de la Ostrov Durostorum, Axiopolis, Capidava, Carsium, Troesmis, Beroe, Aegyssus, Noviodunum, Libida, Ulmetum, precum și din cetățile grecești de pe litoralul pontic, converg spre concluzia că Scythia Minor, deși făcea parte dintr-o provincie de graniță a imperiului, ea nu a fost deloc neglijată și marginalizată, fiind în permanent contact cu celelalte provincii și cu capitala Imperiului, prin intermediul mării, Dunării sau printr-o vastă rețea de drumuri exterioare provinciei, dar controlate de romani.

Procesul de urbanizare cunoscut de Scythia Minor în timpul domniei împăratului Traian, precum și creșterea importanței provinciei, dovedită mai ales prin faptul că Tomisul devine cel mai important oraș, unde își avea sediul neoficial chiar guvernatorul provinciei, pot fi puse și pe seama întăririi limesului Scythic cu unități puternice, ca *Legiunea V Macedonica* al cărei cantonament se afla la Troesmis sau *Legiunea XI Claudia* transferată la Durostorum. De asemenea, o importanță deosebită continua să aibă flota Dunării - *Classis Flavia Moesica* - ale cărei baze sunt stabilite încă de pe vremea lui Vespasian la Dinogetia-Barboși și Noviodunum și care

⁹ Valentin Marin, „*Arabela (Arbelaj) sau Gaugamela?*”, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 1 (18)/1993, p. 59 și „*Danie insolită*”, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 6 (28)/1994, p. 54-55.

¹⁰ „...în jurul anului 45 e.n.”, în *E.C.R.* (coordonator prof. univ. dr. Dumitru Tudor), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 265.

asigura protecția Scythiei Minor printr-o patrulare permanentă de-a lungul fluviului și a coastelor vestice ale Mării Negre.

Acestea sunt unitățile mai importante, la care se adaugă și numeroase trupe auxiliare care au fost dispuse atât pe linia Dunării, cât și pe interior¹¹

Condițiile geografice deosebite, precum și prezenta permanentă a armatei romane în zonă, au asigurat provinciei o dezvoltare fără precedent. Extinderea stăpânirii romane la gurile Dunării impune politica la frontiera de nord, asigurând totodată securitatea căilor comerciale atât pe mare, cât și pe uscat, determinând și o lungă perioadă de înflorire economică¹²

Astfel, căile de comunicație, construite de romani în primul rând cu scop militar, pentru a asigura deplasarea rapidă și lesnicioasă a trupelor, și-au dovedit utilitatea și din punct de vedere economic, printr-o circulație permanentă dintr-o așezare în alta, detașamente militare conduse de subofițeri (*beneficiarii*) supraveghind în permanență drumul negustorilor.

Se remarcă, datorită configurației reliefului, trei drumuri aproape paralele orientate pe direcția sud-nord, cu numeroase întretăieri, orientate pe direcția est-vest, rezultând în acest fel o rețea foarte densă de căi de comunicație, astfel că puteau fi controlate toate așezările dintre Dunăre și Mare în cel mai rapid și mai simplu mod.

Un drum, în zona danubiană, pornea de la Durostorum și lega toate castrerele și castelele de pe Limes, ajungând până la Halmyris, trecând prin Altinum (Oltina), Sucidava (Mârleanu), Flavius (Rasova ?), Axiopolis (Hinog-Cernavoda), Capidava (Calachioi-Capidava), Cius (Hissarlik-Sarai), Beroe (Valea Hogii), Troesmis (Iglița), Arrubium (Măcin), Dinogetia (Garvăn), Noviodunum (Isaccea), Aegyssus (Tulcea) și Salsovia (Mahmudia).

Al doilea drum, în zona pontică, începea de la Halmyris, se continua de-a lungul țărmului Mării Negre, trecând prin Histria, Tomis, Callatis, Odessos (Varna), Mesambria și Appolonia (Sozopol), până la Bizanț.

Al treilea drum, între cele două prezentate mai sus, venea de la Marcianopolis (Devina, Bulgaria), trecând prin localitățile Tropaeum Traiani (Adamclisi), Ulmetum (Pantelimonul de Sus) și Libida (Slava Rusă). Din acest punct, se ramifica spre Noviodunum (Isaccea), Troesmis (Iglița) și Aegyssus (Tulcea)¹³

Acest proces de urbanizare continuă de fapt, dar la un nivel superior, viața urbană care exista deja în vechile orașe grecești de pe litoralul vest-pontic, deosebindu-se în Scythia Minor două categorii de asemenea așezări, în primul rând cele vechi devin romane și altele nou create în epoca stăpânirii romane.

Histria și Tomisul s-au bucurat încă de la începutul stăpânirii romane de o autonomie administrativă și unele privilegii, inclusiv dreptul de a bate monedă, având un statut de „*civitas stipendiaria*”, ceea ce le-a permis o dezvoltare economică înfloritoare, îndeosebi în secolul al II-lea și în prima jumătate a secolului al III-lea.

¹¹ E.A.I. V.R. vol. I (A-C), coordonator științific Constantin Preda, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 112.

¹² Z. Covacef, „*Arta sculpturală în Dobrogea romană, secolele I-III e.n.*”, rezumatul tezei de doctorat, conducători științifici prof. dr. doc. Nicolae Lascu și acad. prof. Ștefan Pascu, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1993, p. 1.

¹³ „*Istoria României de la începuturi până în secolul al VIII-lea*” (coordonator M. Petrescu-Dâmbovița), p. 249.

Orașul Callatis cunoaște o viață economică înfloritoare în această perioadă, mai ales, datorită comerțului cu cereale, însă, din păcate, statutul său juridic rămâne necunoscut, cel puțin deocamdată.

Din punct de vedere al conducerii acestor orașe, au continuat să existe unele instituții mai vechi, însă cu modificările impuse de noua situație, la Histria a funcționat un senat cu cetățeni romani; la Tomis era reședința *pontarhului comunității pontice* și un consiliu (*concilium provinciae*), iar la Callatis – așa numiții „*curatores reipublicae*” pentru administrarea orașului¹⁴

În timpul lui Traian, nici unul din aceste orașe de origine greacă dar nici altele noi înființate nu au primit titlul de „*municipium*”

Durostorum (Silistra), așezare mai veche cu nume trac, a fost sediul Legiunii a XI-a Claudia, care și-a avut aici „*canabae*”; în cursul secolului al II-lea a cunoscut o dezvoltare economică înfloritoare, devenind sub Marcus Aurelius „*municipium*” și important punct vamal.

Troesmis (Iglița), veche cetate traco-getică amintită de Ovidiu în anul 15, în Pontice (*Ex.Ponto, IV, 78-79*), după cucerirea romană a fost sediul Legiunii a V-a Macedonica (un detașament al acestei legiuni a fost detașat la Tropaeum Traiani, oraș situat în locul unei așezări dacice mai vechi). Tot aici au fost cantonați soldați din numeroase unități militare (*cohors I Lusitanorum și Legio XI Claudia, XIII Gemina, I Italica și a V-a Macedonica*), precum și veterani care au contribuit cu toții la dezvoltarea orașului Troesmis, ridicat de Marcus Aurelius la rangul de „*municipium*”

În afară de aceste orașe romane au existat și altele, amplasate atât pe limes-ul danubian, dar și spre interior, dintre care, mai importante au fost: Axiopolis (Hinog - Cernavodă), Capidava cu unitatea administrativă „*Territorium Capidavense*”, Carsium (Hârșova), Arrubium (Măcin), Noviodunum (Isaccea), Aegyssus (Tulcea) și Halmyris.

În afara orașelor, în Scythia Minor, în decursul întregii perioade romane, se constată o înmulțire a așezărilor rurale care prezintă forme deosebite: „*canabae*”, „*vicus*”, „*pagus*” și „*villa*”¹⁵

Canabae era denumită așezarea civilă cu statut cvasiurban aflată sub autoritatea unui comandant militar, și poate din acest considerent sunt atestate epigrafic doar două: la Durostorum („*Canabae Aeliae*”) și la Troesmis (Canabele Legiunii a V-a Macedonia).

Așezările rurale din provincii sunt menționate epigrafic sub două denumiri „*vicus*” și „*pagus*”

„*Vicus*” era o formă de sat compact, adunat, cu rețea stradală și centru civic, evoluând către forme urbane, mai cunoscute fiind Ulmetum, Capidava, precum și *Vicus Buteridava*.

Spre deosebire de *vicus*”, „*pagus*”-ul era o formă de sat risipit, constând din locuri răspândite pe o mare rază în jurul unui centru civic.

Locurile izolate sunt atestate sub denumirea de „*villa*” și se compuneau din mai multe elemente cum ar fi locuința propriu-zisă și o serie de dependențe strict

¹⁴ *Ibidem*, p. 234.

¹⁵ Radu Florescu, Hadrian Daicoviciu, Lucian Roșu, *op. cit.*, p. 350-352 și mai pe larg: Florescu, Radu, „Urbanizarea Dobrogei romane”, în „Pontica”, nr. 23/1990, p. 97-128.

necesare funcționării sale ca organizație productivă complexă, agricolă și meșteșugărească: diverse instalații, cămări, magazii și chiar unele ateliere unde se confecționau uneltele necesare gospodăriei respective.

În afara acestor așezări, pe întreg teritoriul Scythiei Minor, au fost atestate arheologic numeroase prezențe autohtone, dacice, îndeosebi în mediul rural și într-o anumită măsură în castre și orașe. Astfel, se cunosc așezări rurale getice din secolele II-III d.Hr. la Bugeac, Valul lui Traian, Pecineaga, Sibioara, la care se adaugă urme ale continuității getice în castrele și orașele romane de la Capidava, Dinogetia, Tropaeum Traiani, Sucidava și din alte locuri.

Semnificativă în acest sens este preluarea de către romani a denumirilor localităților terminate în „dava”, o dovadă incontestabilă a puternicei prezențe în zonă a populației autohtone¹⁶

De asemenea, sunt cunoscute necropole și morminte izolate aparținând populației dacice, care încă în epoca romană mai folosea ritul incinerăției (Enisala, Visterna, Piatra Frecăței).

La Histria însă se observă că mormintele tumulare de incinerăție cu ardere pe loc se mențin din secolul al V-lea î.Hr. până în secolul al II-lea, când se pare că se generalizează ritul înhumației.

Considerații de ordin general privind arta funerară în Scythia Minor în epoca romană

Pentru a înțelege evoluția unei societăți este necesară cunoașterea tuturor formelor de manifestare ale vieții sale: socială, economică, militară, dar și culturală, artistică și religioasă¹⁷

Transformările economice și politice prin care a trecut Scythia Minor în epoca romană au determinat o nouă fază în istoria culturii acestei regiuni, în sensul că peste vechile tradiții autohtone și grecești s-au suprapus în această vreme forme noi de cultură de origine foarte variată, venite odată cu stăpânirea romană¹⁸

Cele trei elemente enumerate mai sus – aspectul local, tradiția greacă, precum și spiritul roman novator – se interferează și se întrepătrund în creuzetul Scythiei, Minor rezultând în cele din urmă un aspect original din punct de vedere cultural-artistic, cunoscut sub numele de artă provincială, „*termen care desemnează în cadrul artei imperiale romane arta provinciilor, caracterizată prin amestecul de forme, sincretism, pierderea sensurilor inițiale și un gust deosebit pentru o decorație încărcată și complicată*”¹⁹

Arta funerară se încadrează în canoanele artei provinciale romane, reprezentând aspectul cel mai interesant al acesteia, deoarece se dezvoltă în strânsă legătură cu nevoile vieții; moartea fiind de fapt considerată o prelungire chthoniană a vieții pământești, deci, un alt fel de viață, dar într-o lume necunoscută.

¹⁶ „Istoria României de la începuturi până în secolul al VIII-lea” (coordonator M. Petrescu-Dâmbovița), p. 264.

¹⁹ Radu Florescu, Hadrian Daicoviciu, Lucian Roșu, *op. cit.*, p. 287

¹⁷ Z. Covacef, *op. cit.*, p. 1

¹⁸ xxx „Istoria României”, vol. I/1960, p. 530 și următoarele.

¹⁹ Radu Florescu, Hadrian Daicoviciu, Lucian Roșu, *op. cit.*, p. 28

Din această mentalitate, prin care omul antichității încearcă să-și reprezinte lumea ca un sistem trietajat (lumea reală, în care trăiește, cu necazurile și bucuriile sale; lumea uraniană, solară, în care sălășluiesc zeii, către care își înalță atât de des privirea și cărora nu mai prididește să le aducă ofrande, precum și lumea chthoniană, subpământeană, unde trupul său „dispare” la un moment dat și se „alătură” celorlalte trupuri ale strămoșilor săi), se pare că rezultă și multitudinea aspectelor iconografice prezente pe monumentele funerare.

Aceste aspecte sunt condiționate de starea socială a urmașilor celui decedat, care își pot sau nu își pot permite să „comandă” un anumit tip de monument care, marcând locul unui mormânt, reprezintă de fapt „certificatul” că și-au făcut datoria față de cel dispărut sau, cu alte cuvinte, reprezintă o veritabilă „carte de vizită”, pe care o prezintă comunității în care trăiește.

Imaginile cioplite în diverse materiale dure, asigurând în acest fel perenitatea, fie că sunt reliefate, fie că sunt simboluri funerare a cărui simbolistică este diluată de scurgerea inexorabilă a timpului, transformându-se treptat în simple ornamente, depind foarte mult de artistul sau meșterul căruia i s-a comandat „respectivul monument funerar” și, nu în ultimul rând, de o anumită „modă” sau manieră de execuție.

Aceste aspecte duc în cele din urmă la o mare diversitate iconografică, iar înclinația către artizanal dă un aspect original artei funerare din Scythia Minor.

Numeroasele documente funerare descoperite în acest teritoriu²⁰, prin tematica deosebit de variată pe care au abordat-o, oferă interesante subiecte de studiu asupra diverselor aspecte ale vieții economice, sociale, artistice²¹, cererea lor crescândă determinând dezvoltarea unor ateliere locale.

Sculptorii, atrași de condițiile deosebite pe care le oferea zona: siguranță, venituri mari, și-au creat adevărate școli la Tomis, Histria, Callatis, Tropaeum Traiani, Durostorum, Capidava, Troesmis, Noviodunum, Libida²²

Studiile privind arta sculpturală dintre Dunăre și Mare au început să apară odată cu primele descoperiri întâmplătoare sau sistematice, urmate de publicarea unor note sumare care își asumau rolul de a aduce la cunoștința specialiștilor noile descoperiri, uneori cu încercări de interpretare²³

Cele trei perioade stabilite de Iorgu Stoian în capitolul introductiv al vol. II din „*Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine. Tomis și teritoriul său*” - intitulat „*Epigrafia tomitană*”²⁴ sunt valabile pentru întreaga zonă.

Dacă în prima perioadă (1850-1878) predomină caracterul întâmplător și eterogen al descoperirilor, făcute mai ales de colecționari străini, care nu prea s-au

²⁰ E.A.I.V.R., p. 125: „.....Studiul artei provinciale se poate întreprinde și în seria numeroasă a monumentelor funerare, dintre care stielele sunt cele mai frecvente. Dintr-un total de 185 asemenea monumente înregistrate până acum în Moesia Inferior, 107 exemplare aparțin tipului „danubian”, originar din Italia de N. și din Europa Centrală, strâns legate de arta limes-ului dunărean”

²¹ Z. Covacef, op. cit., p. 3.

²² Ibidem, loc. cit.

²³ Ibidem, loc. cit.

²⁴ I.S.M. II/1987 p. 11 și următoarele. Cele trei mari perioade sunt: 1 (1850-1878); 2 (1881-1948) cu trei subperioade: a) perioada Tocilescu (1881-1909); b) perioada urmașilor imediați ai lui Pârvan (1927-1948) și 3. De la 1948 până astăzi.

îngrijit și de introducerea acestora în circuitul științific, neavând nici pregătirea necesară, în cea de-a doua perioadă (1881-1948) lucrurile s-au schimbat.

Personalități marcante ale arheologiei românești: Gr. Tocilescu, Vasile Pârvan și urmașii acestora: D. Russo, Th. Sauciu-Săveanu, Grigore Florescu, Emil Coliu, D.M. Pippidi și alții, prin propriile descoperiri publicate sistematic, fac referiri și la iconografia funerară.

Lui Grigore Tocilescu i se datorează două lucrări de mare însemnătate: „*Monumentele epigrafice și sculpturale ale Muzeului Național de Antichități din București*” (apărută între anii 1881-1908), unde prezentarea materialelor este însoțită de comentarii ample, precum și „*Fouilles et recherches archeologiques en Roumanie*” (apărută în anul 1900), unde sunt publicate piesele descoperite, dar cu o sumară descriere.

După acest an, încep să fie publicate și primele cataloage, unde printre alte tipuri de monumente sunt prezentate și o parte din monumentele funerare descoperite până atunci, lucrări utile și astăzi prin prezentarea tehnică a monumentelor, deoarece comentariile privesc doar semnificația votivă a unor prezentări²⁵

Totodată, au apărut într-o serie de periodice de specialitate (A.R.M.S.I., B.C.M.I., „*Arta și Arheologia*”, „*Dacia*”, „*Analele Dobrogei*”, numeroase note, comentarii, studii și articole, semnate de I. I. Russu, A. Tafrali, C. Moisil, P. Nițorescu, D. M. Teodorescu, Th. Sauciu-Săveanu, Gr. Florescu, D. Tudor, Em. Coliu ș.a.

Probleme de artă sculpturală antică au fost abordate și în lucrările de sinteză ale marelui savant Vasile Pârvan²⁶, unde au fost întreprinse numeroase observații de ordin artistic sau religios, precum și rolul acestora în procesul de romanizare.

Tot în perioada interbelică, lucrările de specialitate elaborate de Grigore Florescu aduc un element de noutate, în sensul că autorul acestora nu se rezumă doar la menționarea datelor tehnice, avansând o serie de observații pertinente referitoare la actul artistic²⁷

În ultima perioadă (1948 – până în zilele noastre), se remarcă o activitate deosebită în domeniul iconografiei funerare, mai ales prin inițiativa Academiei Române de a publica „*Corpus*”-ul de inscripții din Scythia Minor²⁸ – care a necesitat un uriaș travaliu științific, la care și-au adus contribuția alături de D. M. Pippidi și I. I. Russu, Emilia Doruțiu-Boilă, Iorgu Stoian, Emilian Popescu, Alexandru Suceveanu,

²⁵ Mai semnificative sunt trei cataloage și anume: „*Monumente de piatră din colecția de antichități a muzeului de la Adamclisi*” (G. Murnu, București, 1913); „*Monumente inedite din Tomis*” (D. M. Teodorescu, București, 1915); „*Călăuza vizitatorului în muzeul regional al Dobrogei. Secțiunea arheologică*” (I. Mincu, Cernăuți, 1937).

²⁶ Vasile Pârvan, „*I primordi della civiltà romana alle foci del Danubio (Roma 1921); Începuturile vieții romane la grădile Dunării*” (București, 1923), în „*Dacia. Civilizațiile antice din Țările carpato-danubiene*” (ed. a 4-a, București, îngrijită de R.Vulpe).

²⁷ Florescu, Grigore „*Feuilles et recherches archeologiques a Calachioi (Capidava ?)*”, în „*Dacia*”, III-IV/1927-1932; „*Monuments antiques du musee regional de la Dobrogea a Constanța*”, în „*Dacia*”, VII-VIII/1937-1940; „*Monumenti antichi di Durostorum*” în „*Dacia*”, IX-X/1941-1946 etc.

²⁸ Au apărut doar 4 volume: I.S.M. V/1980; I.S.M. V/1983; I.S.M. IV/1987; (în ordinea apariției) și „*Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România*”, de Emilian Popescu, 1976. Deși anunțate de multă vreme, celelalte două volume care întregesc acest „*Corpus*” – „*Inscripțiile din Callatis*” și „*Inscripțiile din Tropaeum Traiani*” încă nu au apărut.

Alexandru Avram ș.a. și unde, în capitole separate, sunt tratate cu distincție și acuratețe științifică și inscripțiile funerare, cu sumare descrieri iconografice²⁹

Descoperirile de mare interes artistic și istoric făcute la Histria (Em. Condurache, Gr. Florescu, Iorgu Stoian, Alexandru Suceveanu ș.a.), cele conduse de V. Canarache pe locul actualului oraș Constanța, precum și cele de la Callatis (C. Preda, D. Teodorescu și Alexandru Avram) au scos la iveală noi monumente funerare cu iconografie deosebită³⁰

Lucrări de sinteză în domeniul iconografiei funerare din Scythia Minor nu au fost elaborate până acum, însă în publicațiile de specialitate ale Academiei Române (Dacia, Dacia N.S., S.C.I.V.A., R.É.S.É.E.) au apărut studii de o excepțională valoare, datorate îndeosebi doamnelor Gabriela Bordenache³¹ și Maria Alexandrescu-Vianu, cea care a tratat două forme de manifestare a artei sculpturale funerare: stelele și sarcofagele, stabilind evoluții cronologice și centre de producție.

Înainte de a încheia, trebuie menționat faptul că numeroase studii privind și aspecte ale iconografiei funerare sunt publicate periodic în revista „Pontica”³² a Muzeului de Istorie Națională de Arheologie Constanța de către doamna Zizi Covacev sau în revista „Peuce” a Muzeului de Istorie și Arheologie din Tulcea³³

Monumente funerare epigrafice monolite din Scythia Minor în epoca romană. Considerații de ordin tipologic

Prin monument funerar se înțelege „orice formă de marcarea în elevație a locului unui mormânt, indiferent că este o movilă de pământ, construcție, statuie sau sculptură în relief”³⁴

Această definiție nu este însă singulară. Astfel, în „Enciclopedia civilizației romane”, apărută la Editura Științifică și Enciclopedică, București, în anul 1982, sub coordonarea prof. univ. dr. doc. Dumitru Tudor, la pagina 512, se arată că: „monumentele funerare sunt tipuri de construcții cu caracter funerar, subterane și monumentale, în care se depuneau morții, cât și cele care alcătuiau partea exterioară a mormântului”³⁵, care este considerat locuința veșnică a sufletului.

²⁹ Această modestă încercare de prezentare statistică a monumentelor funerare epigrafice monolite din epoca romană, descoperite în Dobrogea, a fost realizată în anul 1996, Peste câțiva ani, mai precis în anul 1999, inscripțiile din Callatis și teritoriul său au fost publicate într-un excepțional volum intitulat: „*Inscription Grecques et Latines de Scythie Mineure, volume III - Callatis et son territoire - recueilles, traduites, commentées et accompagnées d'index par Alexandru Avram, avant-propos de Jean Lechant, secrétaire perpétuel de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris, avec une préface de Petre Alexandrescu*” Așteptăm cu deosebit interes și apariția volumului cu Inscriptiile de la Tropaeum Traiani, anunțat prin acest eveniment editorial de excepție, pentru a relua studiul.

³⁰ Condurachi Emil, „*Vingt années de recherches archéologiques en Roumanie*” (1944-1964) în „Dacia”, N.S. nr. 7/1964.

³¹ Gabriela Pordenache „*Temi e motivi della plastica funeraria di eta romana nella Moesia Inferior*” (I), în „Dacia”, N.S., nr. 8/1964 și (II) în „Dacia”, N.S., nr. 9/1965.

³² Îndeosebi studiile publicate sistematic de Z. Covacev și Maria Munteanu.

³³ Bauman V. H., „*Piese sculpturale și epigrafice în colecția Muzeului de Istorie și Arheologie din Tulcea*” în „Peuce” nr.9/1984.

³⁴ Florescu Radu; Daicovicu Hadrian; Roșu Lucian; *Dicționar enciclopedic de artă veche a României* (coordonare parțială Radu Florescu), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 160. (în continuare D.E.A.V.R.).

³⁵ *Enciclopedia civilizației romane* (coordonator prof. univ. dr. Dumitru Tudor), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 512. (în continuare E.C.R.)

Fie că este de mărime modestă, fie că se înalță înspre cer ca o piramidă, mormântul amintește de simbolul muntelui, fiind o replică modestă a munților sacri, considerați izvoare ale vieții³⁶ În tradiția greacă a perioadei miceniene, mormântul reprezintă locuința celui decedat, la fel de necesară ca și casa în care a locuit în timpul vieții și de aici, o anumită tradiție, perpetuată în timp, atât în ritul, cât și în ritualul funerar, de a-i asigura acestuia minimumul de confort necesar.

În conformitate cu alte tradiții orientale, a căror amprentă se face simțită în lumea greco-romană, mormântul are rolul de a fixa printr-un semn material sufletul mortului, astfel încât rătăcirile sale la suprafața pământului să nu ajungă să-i tulbure pe cei vii. El are rolul de a sprijini și susține fantoma celui decedat, dar nu trebuie să reprezinte obligatoriu trăsăturile acestuia.

În lumea romană însă mai apare o particularitate legată de o înclinație spre monumental prezentă nu numai în realizarea monumentelor funerare, dar și la construcțiile laice, indiferent că sunt particulare sau publice.

Pomind de la aceste considerente sumare, se poate face o primă clasificare a monumentelor funerare, în două mari categorii: construcții funerare și monumente funerare monolite³⁷

Din categoria *construcțiilor funerare* mai des întâlnite sunt: mausoleul, cavoul, columbariul, coloana funerară, exedra (absida).

Mausoleul este o construcție funerară de mari proporții, concepută după planuri arhitectonice complicate³⁸, cu paramente bogate în elemente expresive, având de regulă o formă patrulateră sau circulară.

Pe teritoriul actual al Dobrogei romane nu s-au descoperit până acum monumente întregi de acest tip, ci doar unele elemente în stare fragmentară: socluri, cornișe, pilaștri, pseudo-stele, lezene, frize istoriate, medalioane, frontoane, unele din acestea având motive iconografice a căror semnificație simbolică este mai greu de descifrat³⁹

Cele câteva frize descoperite la Tomis au ca tematică scene cu Eroși la vânătoare sau Amazonomahia, semnificând, în concepția mistico-filozofică romană asupra lumii subpământene, lupta împotriva morții din care, uneori, poți triumfa⁴⁰

Cavoul este considerat ca fiind unul dintre cele mai răspândite monumente funerare, comportând deosebiri de la o zonă la alta. De regulă era o construcție complet îngropată în pământ, iar atunci când depășea nivelul solului avea deasupra un tumul. Cele mai simple erau constituite dintr-o încăpere zidită din cărămidă sau piatră, prezentând o boltă la partea superioară, dar cele complicate aveau mai multe încăperi,

³⁶ Chevalier Jean, Gheerbrant Alain: „Dicționar de simboluri”, vol. II, (E-O), Editura Artemis, București, 1995, p. 320.

³⁷ E.C.R., p. 512. În literatura de specialitate se utilizează și un alt gen de clasificare. Astfel, în diverse lucrări publicate în revista „Pontica” sau, mai recent, în rezumatul tezei sale de doctorat, Z. Covacef încadrează monumentele funerare în două mari categorii: I - cele care fac referire directă la defunct: stele, aedicule, statui, altare, sarcofage, mausolee; II - simboluri funerare: con de pin, lei apotropaici, Thanatos, divinități chtonice, p. 18.

³⁸ E.C.R., p. 477.

³⁹ Florescu Radu, Daicoviciu Hadrian, Roșu Lucian; *op. cit.*, p. 161, 217.

⁴⁰ Covacef, Z., „Arta sculpturală în Dobrogea romană, secolele I-III e.n.”, rezumatul tezei de doctorat; conducători științifici: prof. dr. doc. Nicolae Lascu și acad. prof. Ștefan Pascu, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1993, p. 21.

rezervându-se, astfel, și un spațiu destinat întrunirilor de familie ce aveau loc la anumite zile, cu prilejul unor comemorări.

Mortul era depus în sicriu, sarcofag și mai rar pe podea⁴¹

Columbariul este o construcție funerară în formă de cavou sau mausoleu, în pereții cărui se practicau nișe mici, pe rafturi suprapuse, asemănându-se cu o cușcă pentru porumbei (de unde și denumirea acestui tip de monument funerar) și unde se așezau urnele funerare care conțineau cenușa decedaților. De remarcat faptul că în unele cavouri, în vremea practicării paralele a celor două rituri funerare (incinerarea și înhumarea), existau atât sarcofage, cât și columbarii.

În fiecare nișă încăpeau una sau două urne funerare, iar deasupra acesteia se așeza o placă de marmură cu numele defunctului.

Acest tip de monument funerar dispăre datorită generalizării ritului înhumării⁴²

Coloana funerară este o construcție simplă sau bogat ornamentată care avea la bază o cameră funerară sau o nișă în care se depunea urna cu cenușa defunctului⁴³, având o simbolistică aparte. Sugerând verticalitatea, coloana reprezintă o punte de legătură între pământ și cer, evocând, totodată, recunoștința omului față de zei și divinizând anumiți oameni iluștri. De asemenea, exprimă puterea zeilor în om, dar și puterea acestuia de a-și asigura nemurirea sub protecția divină⁴⁴

Exedra (absida) este o încăpăre de forma unei jumătăți de poligon regulat (dodecagon), constituind partea finală a încăperii respective care este dispusă în axul principal al acesteia.

Se întâlnește, de regulă, la edificiile de cult creștin, de tip bazilical, de la Histria, Tomis, Tropaeum Traiani, Libida sau Troesmis⁴⁵

În categoria *monumentelor funerare monolite* sunt incluse acele monumente funerare realizate monobloc dintr-un material cu duritate variabilă (calcar, gresie, piatră de râu sau marmură), cuprinzând o mare varietate tipologică, dintre care mai importante sunt: stela funerară, altarul funerar, medalionul funerar, edicula funerară, cippul funerar, conul de pin, lei apotropaici, sarcofagele⁴⁶

Stelele funerare, în general, și cele cu reprezentarea banchetului funerar, în special, au constituit obiectul a numeroase studii care s-au ocupat de clasificarea lor, au analizat evoluția schemelor iconografice sau difuzarea temelor.

În ceea ce privește clasificarea acestora, se remarcă un anumit sistem zonal, pe provincii⁴⁷, ele nefiind cuprinse într-o lucrare de sinteză care să le trateze exhaustiv și

⁴¹ E.C.R., p. 512.

⁴² *Ibidem*, p. 210.

⁴³ *Ibidem*, p. 511.

⁴⁴ Chevalier Jean, Gheerbrant Alain, *op. cit.*, vol. I (A-D), p. 350-351.

⁴⁵ Florescu Radu, Daicoviciu Hadrian, Roșu Lucian, *op. cit.*, p. 19.

⁴⁶ E.C.R., p. 512. În legătură cu apartenența sarcofagului la categoria monumentelor funerare monolite, părerile sunt împărțite. Astfel, în „D.E.A.V.R.” la pag. 161, Radu Florescu menționează: „Fără să fie monumente funerare - și de cele mai multe ori nici părți de monumente - se cuvin a fi amintite aici și sarcofagele”

⁴⁷ Pentru stelele funerare din Noricum și Pannonia, încă valoroasa lucrare a lui Arnold Schober „Die Romischen Grabsteine von Noricum und Pannonien”, apărută la Viena în anul 1923; pentru zona Moesiei Inferior, studiile doamnelor Gabriela Bordenache și Maria Alexandrescu-Vianu, apărute în numeroase numere din revista „Dacia”, iar pentru Dacia, valorosul „Corpus” - „Inscripțiile Daciei Romane”, unde sunt tratate și stelele funerare, alături de alte categorii de monumente, pe criteriul topografic.

pe întreg teritoriul Imperiului roman, poate și datorită numărului foarte mare de exemplare descoperite până acum.

La categoria acestor monumente sunt incluse în unele lucrări și lespezile sau plăcile funerare, pe când în altele⁴⁸ sunt tratate și prezentate separat.

În ceea ce privește definiția, stela este o lespede de piatră gravată sau sculptată, cu reliefuri sau cu inscripții, având rost votiv sau funerar, așezată ca un ortostat, în picioare, într-un loc public sau la un mormânt⁴⁹

Deși stela sau lespede, din punct de vedere etimologic, reprezintă unul și același lucru, se poate admite o oarecare diferențiere în funcție de poziția lor, verticală sau orizontală, care marchează locul unui mormânt, placa funerară fiind un caz particular, de stelă încastrată într-un perete construit.

La origine, stelele funerare erau simple pietre cioplite rudimentar și care, odată cu dezvoltarea artei sunt împodobite cu gravuri, picturi sau reliefuri, reprezentând imagini din viața defunctului legate de vânătoare sau război. Primele încercări de a-l reprezenta pe cel decedat ca și cum ar ieși din mormânt pentru a primi omagiile celor vii sunt datate în secolul VI î.Hr., dar odată cu schimbarea concepției privind viața de dincolo (secolul V î.Hr.) se schimbă și reprezentarea iconografică, în sensul că defunctul apare înconjurat de moștenitorii săi, fiind gata să plece spre „*Insulele Fericiților*”⁵⁰

Ulterior, apar și alte teme și motive iconografice care, sub influențe orientale, tind spre o reprezentare alegorică, fiind descărcate încetul cu încetul de sensul simbolic inițial, transformându-se în ultimă instanță în simple ornamente antropomorfe, zoomorfe, vegetale sau geometrice⁵¹

Din punct de vedere al formei, stelele funerare sunt sub formă de dreptunghi (cele mai numeroase), de pătrat sau, începând din epoca elenistică, chiar de formă trapezoidală⁵².

În epoca romană constatăm o diversitate tipologică de stele funerare, în sensul că acum apar în Scythia Minor, alături de stele funerare trapezoidale, *stelele de tip pontic*, având relieful încadrat într-un chenar ce reproduce motivul ediculei și reprezentând temele iconografice ale banchetului funerar și eroizării defunctului: *stelele de tradiție grecească*, având un relief proeminent sub inscripție sau cu portretul defunctului în nișă, precum și *stelele de tip danubian*, mai mari ca dimensiune față de celelalte tipuri prezentate până acum și care sunt cunoscute sub două variante: cu chenarul ornamentat cu motive vegetale – stela de la Ulmetum – (viță de vie, iederă sau laur), având un cadru arhitectural care încadrează relieful din registrul superior – stela de la Dulgheru⁵³

⁴⁸ În *I.S.M. I/1983, I.S.M. II/1987 și I.S.M. V/1980*.

⁴⁹ Florescu Radu, Daicoviciu Hadrian, Roșu Lucian, *op. cit.*, p. 319.

⁵⁰ *Enciclopedia civilizației grecești*, în românește de Ioana și Sorin Stati, prefață și control științific de Radu Florescu, Editura Meridiane, București, 1970, p. 528-530 (în continuare, *E.C.G.*).

⁵¹ *E.C.R.*, p. 725-726.

⁵² Bordenache Gabriela, „*Temi e motivi della plastica funeraria di eta Romana nella Moesia Inferior*”, în „*Dacia*”, 9, 1965, p. 253-281.

⁵³ Florescu Radu, Daicoviciu Hadrian, Roșu Lucian, *op. cit.*, p. 319. Pentru Dacia se întâlnesc următoarele tipuri:

- stele funerare de tradiție grecească (cu portret în nișă, la Drobeta);

- stele funerare de tip danubian (Stela lui Iulius Crescens de la Cățeu);

- stele funerare cu motiv simbolic – coroană sau rozetă - în fronton triunghiular, (frecvente în Dacia Inferior);

Tematica iconografică a stelelor funerare din Scythia Minor nu este foarte variată cum ar părea la prima vedere, cel mai frecvent subiect fiind acela al banchetului funerar, însoțit, uneori, în registru separat, de imaginea Eroului cavaler, urmat apoi de portrete-busturi, coroane funerare, figuri întregi în diferite ipostaze, precum și de imagini ce se referă la ocupația defunctului etc.

Altarele funerare sunt monumente funerare construite sau monolite de formă prismatică, având baza și partea superioară profilată.

Cel mai ilustrativ exemplar de altar funerar construit este cel de la Tropaeum-Traiani, de formă paralelipipedică cu acoperiș în două ape și cu pereții exteriori plăcați cu lespezi de marmură, pe care erau gravate numele celor 3800 soldați romani căzuți în anul 102 d.Hr.⁵⁴

Dintre altarele funerare monolite mai răspândite sunt cele de tip *Ianus Quadrifrons*, de formă paralelipipedică, cu un acoperiș piramidal în patru ape și având reliefuri pe trei sau patru fețe. Din punct de vedere iconografic se întâlnesc mai frecvent portretele defuncților și unele simboluri funerare.

Un alt tip de altar funerar este cel în formă de pseudo-ediculă, cu fronton și pseudo-acrotere lucrate împreună, decorat sumar cu simboluri simple și având inscripția funerară pe una din fețe, deseori flancată de colonete (*Ulmetum*)⁵⁵

Acest monument funerar, în sine, are o simbolistică aparte, în sensul că este considerat un microcosmos și realizator al sacralului, iar, din punct de vedere material, reproduce în miniatură ansamblul templului și universului.

Reprezentând centrul lumii, este locul și clipa în care o ființă devine sacră sau în care se îndeplinește o operațiune sacră⁵⁶

Medalioanele funerare sunt ansambluri decorative de pe monumentele funerare provinciale, având ca element principal un ancadrament sub formă de coroană, delimitând un spațiu circular, adâncit, în care se detașează efigiile decedaților, în altorelief.

Din punct de vedere tipologic, medalioanele funerare se clasifică în patru mari categorii: simple, cu fronton (în regiunea norico-panonică), cu lei apotropaici (numai în Dacia) și medalioane cu figuri de genii funerare (în Pannonia).

Majoritatea medalioanelor funerare au sculpturi realizate rudimentar, sunt specifice artei provinciale, fiind limitate ca răspândire, doar la secolele II-III d.Hr.

În Scythia Minor, medalioanele funerare din epoca romană sunt aproape inexistente, singurul exemplar care se cunoaște până acum provenind dintr-o pseudoacroteră a sarcofagului lui Alexandros al lui Zmaragdus, descoperit la Tomis și care prezintă portretul defunctului într-o nișă cochiliformă²⁴

- stele funerare cu portrete de grup în chenar arhitectural (frecvente în Dacia Superior și în Pannonia);

- stele funerare central - dacice - cu portrete în medalion integrat în registrul superior și cu un atic bogat (*Apulum*);

- stele funerare nord-dacice, caracterizate prin schematizarea formelor (*Porolissum*).

⁵⁴ *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, coordonator științific Constantin Preda, Editura Enciclopedică, București, vol. I, (A-C), 1994, p. 25 (în continuare, *E.A.I.V.R.*).

⁵⁵ *Ibidem*, p. 58-60. Florescu Radu, Daicovicu Hadrian, Roșu Lucian, *op. cit.*, p. 29-30.

⁵⁶ Chevalier Jean, Gheerbrant Alain, *op. cit.*, vol. I (A-C), p. 90.

²⁴ Florescu Radu, Daicovicu Hadrian, Roșu Lucian, *op. cit.*, p. 218. *E.C.R.*, p. 482. Schober, Arnold, „*Die Romischen Grabsteine von Noricum und Pannonien*”, Viena, 1923, p. 209-212 și fig. 209 - Clipeus; p. 210 stelă funerară din Londra, unde sunt prezentate portretele defuncților în două medalioane cochiliforme alăturate sau cele două

Edicula funerară este un tip de monument de origine elenistică orientală, constând dintr-un mic edificiu care reproduce dispozițiile arhitecturale ale unui templu, așezat pe un soclu relativ supraînălțat și adăpostind în centru statuia celui decedat⁵⁷

Spre deosebire de Dacia, unde aceasta constituie unul din genurile preferate de artă sculpturală funerară, cunoscându-se două tipuri: tipul vestic, având portretele defuncțiilor pe lespezile pereților, ale căror muchii sunt decorate în relief plat cu motive vegetale și tipul estic care are pe trei părți basoreliefuli în registre orizontale decorate cu scene simbolice, reprezentând: banchetul, cavalerul, călătoria, „*agricola bonus*”, în Scythia Minor aceste edicule funerare sunt extrem de rare⁵⁸

Simbolistica unui asemenea gen de monument funerar este aceeași ca a altarului, reprezentând centrul lumii și universului, fiind legat de sacralitatea locului și a individului.

Cippul funerar este un tip de monument funerar în formă de stâlp sau altar în formă de „*Ianus Quadrifrons*”⁵⁹ și se așeza pe un mormânt de înhumație sau era prevăzut cu o cavitate pe fața superioară, în care se punea urna cu cenușa rămasă după incinerare.

Cel mai reprezentativ exemplar din Scythia Minor este cippul funerar ridicat de Caius Iulius Quadratus, pentru sine și pentru soția sa, Terenția, descoperit la Ulmetum, dar lucrat la Capidava, care prezintă trei motive iconografice diferite pe trei din cele patru fețe ale sale, la care se adaugă inscripția a cărei valoare incontestabilă este materializată în faptul că atestă localitatea Capidava⁶⁰

Sarcofagul este un recipient de piatră sau marmură în care se depunea cadavrul direct pe podea sau închis într-un coșciug de lemn sau metal (plumb), pentru înmormântare⁶¹

După cum se cunoaște, în Scythia Minor nu se găsește marmură. Astfel, cele mai multe sarcofage au fost aduse aici din Cyzic (Asia Mică). Analizându-se acestea, s-a constatat că sunt construite din marmură de Proconessos⁶², fiind caracteristice doar pentru secolele II-IV d.Hr., fapt deosebit de important pentru datare sau stabilirea cronologiei.

Din punct de vedere tipologic, sarcofagele se împart în trei categorii⁶³: *sarcofag de tip grecesc*, având capacul în dublă pantă cu frontoane laterale și cutia (arca) ornamentată pe toate laturile exterioare; *sarcofag de tip roman*, având capacul plat, cu măști la capete sau în formă de pat pe care sunt sculptate statuile defuncțiilor și *sarcofag de tip corintic*, prezentând colonete, iar în spațiul dintre acestea în altorelief - motive mitologice sau subiecte creștine.

---

medalioane din Klausenburg, fig. 211 (cu două busturi), respectiv fig. 212 (reprezentând o familie de șase persoane; bărbatul, soția și cei patru copii ai lor).

⁵⁷ Florescu Radu, Daicoviciu Hadrian, Roșu Lucian, *op. cit.*, p. 147.

⁵⁸ Covacef, Z., *op.cit.*, p. 19-20.

⁵⁹ Florescu Radu, Daicoviciu Hadrian, Roșu Lucian, *op. cit.*, p. 101.

⁶⁰ E.A.I.V.R., coordonator științific Constantin Preda, Editura Enciclopedică București, vol. I (A-C), 1994, p. 303.

⁶¹ D.E.A.V.R., p. 298.

⁶² Alexandrescu-Vianu, Maria; „*Les sarcophages romains de Dobroudja*”, în R.É.S.É.E. VIII, 2, p. 269-328, București, 1970.

⁶³ E.C.R., p. 695.

Spre deosebire de sarcofagul de tip grecesc, cel de tip roman are doar latura din față a cutiei, precum și doi pereți laterali, ornamentați cu diferite teme și simboluri mitologice sau funerare;

Se cunoaște și o altfel de clasificare a sarcofagelor și anume⁶⁴: *sarcofage de tip capadocian*, cu decor istoriat pe pereții exteriori; *sarcofage cu decor simbolic*, de exemplu, sarcofagul cu simbolurile zeului „Men”; *sarcofage cu portrete* în nișe cochiliforme amenajate pe o față a pseudo-acroterelor; *sarcofage simple*, fără decor.

Sarcofagul este un simbol al pământului, un loc al protecției împotriva dușmanilor vizibili și invizibili care rătăcesc în jurul defunctului și este perceput ca un spațiu al transformărilor care asigură accesul la viața eternă⁶⁵

Conul de pin este un element de coronament sculptat în piatră la diferite tipuri de monumente funerare (edicule, mausolee, altare și stele)⁶⁶ Unica reprezentare independentă cunoscută până acum a fost descoperită la Tomis, având înălțimea de 146 centimetri. Pe monumentul format din trei părți (baza, corpul propriu-zis și vârful) este figurat un șarpe încolăcit⁶⁷

Din punct de vedere simbolic, conul de pin reprezintă nemurirea, viața eternă și renașterea⁶⁸

Leii apotropaici sunt motive figurative, constituind de obicei elemente de coronament ale unor monumente funerare ce au rolul de a alunga soarta rea⁶⁹, dar pot fi și din categoria leilor „*de sine stătători*” Aceștia din urmă au apărut cu precădere în castele de pe limesul danubian și în așezările romane din Scythia Minor.

Leul, regele animalelor, are calitățile și defectele inerente rangului său: este puternic și suveran, fiind considerat un simbol solar și luminos până la extrem, El poate fi așadar, pe cât de ocrotitor pentru decedat, pe atât de feroce și neîndurător pentru cei care nu respectă acestuia odihna sufletului⁷⁰

Considerații de ordin statistic

Din cele 1240 de monumente publicate în Corpus-ul: „*Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine*”, 396 sunt inscripții funerare, reprezentând aproximativ 32%. Celelalte 844 de inscripții sunt împărțite în cinci categorii: inscripții de pe monumente publice, inscripții onorifice, inscripții votive, inscripții de pe materialul tegular și inscripții de pe vase sau opaite.

Pe zone, situația numerică și procentuală se prezintă astfel:

în zona danubiană, din 342 monumente, 113 sunt funerare, reprezentând 33% (Baza de calcul: *I.S.M. V.*, 1980) (Anexele 4 și 9);

⁶⁴ *D.E.A.V.R.*, p. 298.

⁶⁵ Chevalier Jean, Gheerbrant Alain, *op.cit.*, vol. III (P-Z), p. 189.

⁶⁶ *D.E.A.V.R.*, p. 275.

⁶⁷ Covacef, Z.; *op.cit.*, p. 21.

⁶⁸ Chevalier Jean, Gheerbrant Alain, *op.cit.*, vol. III (P-Z), p. 94-95.

⁶⁹ *D.E.A.V.R.*, p. 37, 207.

⁷⁰ Chevalier Jean, Gheerbrant Alain, *op.cit.*, vol. II (E-O), p. 211-213.

- în zona pontică situația este asemănătoare, în sensul că cele două volume (*I.S.M.I./1983* și *I.S.M. II/1987*) în care sunt publicate 898 de monumente, 283 din acestea (reprezentând 31,5 %) sunt monumente funerare⁷¹ (Anexele 3 și 8).

La prima vedere se poate afirma că deși, din punct de vedere numeric, cifrele variază, din punct de vedere procentual, aceste monumente reprezintă circa 31-32 % din totalul monumentelor funerare epigrafice monolite descoperite până acum, de unde deducem că cele două volume încă nepublicate ale „*Corpus*”-ului: „*Inscripțiile din Callatis*” (zona pontică), respectiv „*Inscripțiile din Tropaeum Traiani*” (zona danubiană și centrală) ar modifica numai valoarea relativă, nu și pe cea absolută, și putem trage o primă concluzie în ceea ce privește monumentele funerare din Scythia Minor, care ar reprezenta 1/3 din totalul monumentelor din epoca romană.

Situația de detaliu privind monumentele funerare din Histria și teritoriul său sunt prezentate în Anexele nr.1 și 6, cele din Tomis și teritoriul său, în Anexele nr. 2 și 7, iar situația centralizatoare privind monumentele funerare descoperite în Scythia Minor și publicate în „*Corpus*”-ul amintit, în Anexele 5 și 10, care s-a realizat prin însumarea Anexelor 3 și 4, respectiv 8 și 9.

Sunt prezentate monumentele pe tipuri, în funcție de limba în care sunt redactate inscripțiile (greacă și latină); în funcție de materialul din care au fost executate (marmură și calcar) și în funcție de perioada cuprinsă între secolele I-III d.Hr. În cadrul fiecărui secol sunt prezentate numeric, monumentele întregi și cele în stare fragmentară, iar la rubrica „*TOTAL GENERAL*” sunt cuprinse patru coloane. Primele două sunt explicite, referindu-se la suma monumentelor funerare în funcție de starea lor de conservare. Celelalte două rubrici pot fi citite astfel:

- din 179 de stele, 72 au inscripția în limba greacă (27 sunt din marmură, iar 45 din calcar) și 107 au inscripția în limba latină (7 sunt din marmură și 100 din calcar).

Urmând raționamentul, din cele 396 de monumente funerare din Scythia Minor, care au rezultat din însumarea Anexelor 3 și 4, 174 au inscripția redactată în limba greacă și 222 în limba latină, fapt care ne poate conferi un indiciu privind intensitatea procesului de romanizare al zonei respective.

Din ultima rubrică a „*TOTALULUI GENERAL*” se poate trage o concluzie privind frecvența tipurilor de monumente funerare din Scythia Minor, iar din Anexele 1, 2 și 4 - privind frecvența acestora în diferite zone.

După cum se poate observa, stelele funerare sunt foarte numeroase, 179 - reprezentând 45,2 %, fiind urmate de alte tipuri de monumente funerare (cippuri, stâlpi, baze de monumente, arhitrave etc.), în număr de 79, reprezentând 20 % din totalul monumentelor funerare; plăci funerare - 61 (15,4 %), altare funerare - 42 (10,6%); lespezi funerare - 28 (7,1 %) și blocuri funerare - 7 (1,7 %).

Fiindcă nu toate monumentele funerare din epoca romană au teme și motive iconografice au fost necesare realizarea Anexelor 6, 7, 8, 9 și 10, unde sunt prezentate situații numerice și procentuale privind aceste monumente funerare, pe tipuri, pe secole, respectiv pe zone, similar Anexelor 1-5.

⁷¹ Cele 283 de monumente funerare din zona pontică provin de la Histria - 74, reprezentând 17,2 % din 430 de inscripții publicate în *I.S.M. I/1983* și respectiv 209 din zona Tomisului, reprezentând un procent de 44,6 % din cele 468 inscripții publicate în *I.S.M. II/1987*

Din Anexa nr. 10 rezultă că numai 152 de monumente funerare din totalul general de 396, reprezentând 38,4 %, prezintă teme și motive iconografice.

Din situația numerică, se deduce că, deși stelele funerare rămân cele mai răspândite (99), din punctul de vedere al reprezentării elementelor iconografice, ordinea este ușor schimbată, acestea fiind urmate de: plăci funerare (19); altare funerare (12); lespezi funerare (10); alte tipuri de monumente funerare (10) și, în fine, blocuri funerare (2).

La punctul b) cifrele sunt prezentate procentual, monumentele funerare fiind incluse pe trei categorii; cu teme și motive iconografice; cu teme și motive iconografice, dar cu inscripția în limba greacă, respectiv, cu teme și motive iconografice, dar cu inscripția în limba latină.

Se poate concluziona că monumentele funerare sunt cele mai răspândite în Scythia Minor în epoca romană, iar - dintre acestea - stelele, lespezile, plăcile și altarele sunt cele mai reprezentative.

Anexa nr. 1

**SITUAȚIE NUMERICĂ
PRIVIND MONUMENTELE FUNERARE EPIGRAFICE MONOLITE
DIN HISTRIA ȘI TERITORIUL SĂU**

ZONA	TIP DE MONUMENT	INSCRIPTIUA	MATERIAL	SECOLUL I			SECOLUL II			SECOLUL III			TOTAL		GENERAL		
				întregi	fragmente	TOTAL	întregi	fragmente	TOTAL	întregi	fragmente	TOTAL	întregi	fragmente		Greacă	
																Latină	
HISTRIA ȘI TERITORIUL SĂU	STELE FUNERARE	Greacă	marmură	1	1	2		4	4		3	3	1	8	20	35	
			calcar				1	2	3		8		1	10			
		Latină	marmură				1	8	9		6	6	1	14	15		
			calcar														
	LESPEZI FUNERARE	Greacă	marmură				1		1				1		3	13	
			calcar								2	2		2			
		Latină	marmură												10		
			calcar				1	7	8		2	8	1	9			
	PLĂCI FUNERARE	Greacă	marmură	1	1	2					1	1	1	2	3	4	
			calcar														
		Latină	marmură												1		
			calcar					1	1					1			
	ALTARE FUNERARE	Greacă	marmură								1	1		1	6	13	
			calcar		1	1					4	4	4	1			
		Latină	marmură												7		
			calcar				3	2	5	2		2	5	2			
	BLOCURI FUNERARE	Greacă	marmură								1	1		1	1	2	
			calcar														
		Latină	marmură												1		
			calcar				1		1				1				
ALTE TIPURI (cippuri, stâlpi, baze de monumente etc.)	Greacă	marmură	1		1	1		1				2		5	7		
		calcar				2		2	1		1	3					
	Latină	marmură												2			
		calcar								2	2		2				
TOTAL	Greacă	marmură	3	2	5	2	4	6		6	6	5	12	38	74		
		calcar		1	1	3	2	5	5	10	15	8	13				
	Latină	marmură												36			
		calcar				6	18	24	2	10	12	8	28				
TOTAL GENERAL				3	3	6	11	24	35	7	26	33	21	53	74		

după „Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine”, vol. I, Histria și împrejurimile, culese, traduse, însoțite de comentarii și indici de Dionisie M. Pippidi, Editura Academiei, București, 1983.

Anexa nr.1a

MONUMENTE FUNERARE DIN TERITORIUL HISTRIAN, ORNAMENTATE CU MOTIVUL ICONOGRAFIC AL VIȚEI DE VIE

Stela decurionului Aurelius Firmius

1. STELĂ FUNERARĂ (fragment)

cu inscripția încadrată într-un chenar ornamentat
motivul viței de vie

MATERIAL: - calcar
DESCOPERIRE: - HISTRIA
DIMENSIUNI: 90 / 85 / 30 cm
DATARE: secolul II - III p. Chr.
INSCRIȚIA: - în limba latină

TRADUCERE: *Închinare Zeilor Mani Aurelius Firmius, veteran, fost decurion al escadronului II de aravaci, a trăit ani 50. Aurelia Vettia, soață, și Aurelia Firmina, fiică, pus-au lespedeza soțului și părintelui care a binemeritat. Salut călătorule, fii sănătos!*

SE AFLĂ LA: Complexul Arheologic Histria, inv. nr. 60
BIBLIOGRAFIE: I.S.M., I, 1983 (nr. 297)

Stelă funerară descoperită la Histria

2. STELĂ FUNERARĂ (fragment)

cu inscripția încadrată într-un chenar ornamentat cu
viță de vie care iese dintr-un vas

MATERIAL: - calcar
DESCOPERIRE: HISTRIA
DIMENSIUNI: 105 / 89 / 23 cm
DATARE: secolul II - III p. Chr.
INSCRIȚIA: - în limba latină

TRADUCERE: *„ au pus inscripția spre pomenire. Salut trecătorule. Asta-i viața!”*

SE AFLĂ LA: Complexul Arheologic Histria, inv. nr. 68
BIBLIOGRAFIE: I.S.M., I, 1983 (nr. 301)

Stela Claudiei Dusia

3. STELĂ FUNERARĂ (fragment)

cu inscripția încadrată într-un chenar ornamentat cu
viță de vie care iese dintr-un vas și care avea în
registru superior un relief înfățișând pe defuncți
alături de Cavalerul Trac

MATERIAL: - calcar
DESCOPERIRE: - VICUS QUENTIONIS
DIMENSIUNI: 95 / 90 / 20 cm
DATARE: secolul II - III p. Chr.
INSCRIȚIA: - în limba latină

TRADUCERE: *Zeilor Mani Claudia Dusia a trăit ani... Aurelii Cocceius și Genialis, și Claudius, și Vindix, fii și moștenitorii lui Erculanus, au pus această lespede buneii lor name, încă din viață, spre pomenire, pentru meritele ei. Noroc trecătorule, umbli cu bine!”*

SE AFLĂ LA: M.N.A., inv. nr. L. 306
BIBLIOGRAFIE: I.S.M., I, 1983 (nr. 338)

**SITUAȚIE NUMERICĂ
PRIVIND MONUMENTELE FUNERARE EPIGRAFICE MONOLITE
DIN TOMIS ȘI TERITORIUL SĂU**

ZONA	TIP DE MONUMENT	INSCRIȚIUNEA	MATERIAL	SECOLUL I			SECOLUL II			SECOLUL III			TOTAL		GENERAL	
				întregi	fragmente	TOTAL	întregi	fragmente	TOTAL	întregi	fragmente	TOTAL	întregi	fragmente		Greacă
																Latina
TOMIS ȘI TERITORIUL SĂU	STELE FUNERARE	Greacă	mamură	2	2	3	4	7	1	7	8	4	13	47	82	
			calcar	1	1	1	7	8	1	20	21	3	27			
		Latina	mamură		1	1	1	1	2		4	4	1	6		35
			calcar				1	10	11		17	17	1	27		
	LESPEZI FUNERARE	Greacă	mamură											1	7	
			calcar				1	1					1			
		Latina	mamură								1	1		1		7
			calcar						3	3		2	2	5		
	PLĂCI FUNERARE	Greacă	mamură				10	10	1	7	8	1	17	35	55	
			calcar		1	1		9	9		7	7				17
		Latina	mamură	2	1	3	1	6	7		2	2	3	9		20
			calcar				3	4	7		1	1	3	5		
	ALTARE FUNERARE	Greacă	mamură				1	1	2				1	1	18	23
			calcar				3	5	88	7	1	8	1	6		
		Latina	mamură					1	1		1	1		2	5	
			calcar				3		3				3			
	BLOCURI FUNERARE	Greacă	mamură											3	5	
			calcar					1	1		2	2				3
		Latina	mamură											2		
			calcar				2		2				2			
	ALTE TIPURI (cippuri, stâlpi, baze de monumente etc.)	Greacă	mamură				6	6		2	2		8	25	37	
			calcar				1	6	7		10	10	1			16
Latina		mamură				1	1					1	12			
		calcar		1	1	3	4	7		3	3	3		8		
TOTAL	Greacă	mamură	2	2	4	21	25	2	16	18	6	39	129	80		
		calcar	1	1	2	5	29	34	8	40	48	1			70	
	Latina	mamură	2	2	4	3	88	11		8	8	5	18			
		calcar		1	1	12	21	33		23	23	1	45			
TOTAL GENERAL				3	6	9	24	79	103	10	87	97	3	172	209	

- după „Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine”, vol. II, Tomis și teritoriul său, culese, traduse, însoțite de comentarii de Iorgu Stoian, indici de Alexandru Suceveanu, Editura Academiei, București, 1987.

Anexa nr. 3

**SITUAȚIE NUMERICĂ
PRIVIND MONUMENTELE FUNERARE EPIGRAFICE MONOLITE
DIN ZONA PONTICĂ**

ZONA	TIP DE MONUMENT	INSCRIPȚIA	MATERIAL	SECOLUL I			SECOLUL II			SECOLUL III			TOTAL		GENERAL	
				întregi	fragmente	TOTAL	întregi	fragmente	TOTAL	întregi	fragmente	TOTAL	întregi	fragmente		Greacă
																Latină
ZONA PONTICĂ	STELE FUNERARE	Greacă	marmură	1	3	4	3	8	11	1	10	11	5	21	67	11 7
			calcar	1		1	2	9	11	1	28	29	4	37		
		Latină	marmură		1	1	1	1	2		4	4	1	6	50	
			calcar				2	18	20		23	23	2	41		
	LESPEZI FUNERARE	Greacă	marmură				1		1				1		4	20
			calcar					1	1		2	2		3		
		Latină	marmură												16	
			calcar				1	10	11		4	4	1	14		
	PLACI FUNERARE	Greacă	marmură	1	1	2		10	10	1	8	9	2	19	38	59
			calcar		1	1		9	9		7	7		17		
		Latină	marmură	2	1	3	1	6	7		2	2	3	9	21	
			calcar				3	5	8		1	1	3	6		
	ALTARE FUNERARE	Greacă	marmură				1	1	2		1	1	1	2	24	36
			calcar		1	1	3	5	8	11	1	12	14	7		
		Latină	marmură					1	1		1	1		2	12	
			calcar				6	2	8	2		2	8	2		
	BLOCURI FUNERARE	Greacă	marmură								1	1		1	4	7
			calcar					1	1		2	2		3		
		Latină	marmură												3	
			calcar				3		3				3			
ALTE TIPURI (cippuri, stalpi, baze de monumente etc.)	Greacă	marmură	1		1	1	6	7		2	2	2	8	30	44	
		calcar				3	6	9	1	10	11	4	16			
	Latină	marmură				1		1				1		14		
		calcar		1	1	3	4	7		3	5	3	10			
TOTAL	Greacă	marmură	3	4	7	6	25	31	2	22	24	11	51	167	116	
		calcar	1	2	3	8	31	39	13	50	63	22	83			
	Latină	marmură	2	2	4	3	8	11		8	8	5	18	116		
		calcar		1	1	18	39	57	2	33	35	20	73			
TOTAL GENERAL				6	9	15	35	103	138	17	113	130	58	225	283	

1 - după „Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine”, vol. I, Histria și împrejurimile, culese, traduse, însoțite de comentarii și indici de Dionisie M. Pippidi, Editura Academiei, București, 1983.

2 - după „Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine”, vol. II, Tomis și teritoriul său, culese, traduse, însoțite de comentarii de Iorgu Stoian, indici de Alexandru Suceveanu, Editura Academiei, București, 1987.

3 - după „Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine”, vol. III,

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

SITUAȚIE NUMERICĂ
PRIVIND MONUMENTELE FUNERARE EPIGRAFICE MONOLITE
DIN CAPIDAVA – TROESMIS NOVIODUNUM ȘI TERITORIUL ACESTORA

ZONA	TIP DE MONUMENT	INSCRIȚIA	MATERIA.	SECOLUL I			SECOLUL II			SECOLUL III			TOTAL			GENERAL	
				întregi	fragmente	TOTAL	întregi	fragmente	TOTAL	întregi	fragmente	TOTAL	întregi	fragmente	Greacă		
															Latina		
ZONA DANUBIANĂ	STELE FUNERARE	Greacă	marmură calcar				1	1	1	7			1	8	13	70	
		Latina	marmură calcar				1	3	4				1	3	57		
	LESPEZI FUNERARE	Greacă	marmură calcar												0	8	
		Latina	marmură calcar												8		
	PLĂCI FUNERARE	Greacă	marmură calcar												0	2	
		Latina	marmură calcar												2		
	ALTARE FUNERARE	Greacă	marmură calcar												0	6	
		Latina	marmură calcar				1	5	6				1	5	6		
	BLOCURI FUNERARE	Greacă	marmură calcar												0	0	
		Latina	marmură calcar												0		
	ALTE TIPURI (cippuri, stâlpi, baze de monumente etc.)	Greacă	marmură calcar					1	1		1	1		2	2	35	
		Latina	marmură calcar				15	16	31		2	2	15	18	33		
	TOTAL	Greacă	marmură					1	1					1	7		
			calcar				1	4	5		1	1	1	5			
		Latina	marmură calcar				25	65	90	2	12	14	27	77	106		
TOTAL GENERAL							26	72	98	2	13	15	28	85	113		

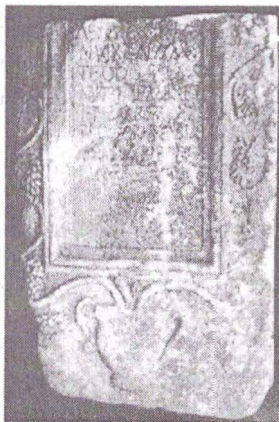
MONUMENTE FUNERARE DIN ZONA DANUBIANĂ, ORNAMENTATE CU MOTIVUL ICONOGRAFIC AL VIȚEI DE VIE

Stela funerară dedicată lui Ulpus Flavius

Stela funerară descoperită la Topalu

Stela lui Aemilius, fiul lui Postumius

10. STELĂ FUNERARĂ (fragment)
cu inscripția încadrată într-un chenar ornamentat cu viță de vie

MATERIAL: - calcar -
DESCOPERIRE: IBIDA
DIMENSIUNI: 70 / 45 / 20 cm
DATARE: secolul II - III p. Chr.
INSCRIPȚIA: - în limba latină
TRADUCERE: *"Zeilor Mani. Ulpus Flavius a trăit 60 de ani. care a pus tuniulus cu mormânt. Călătorule, cprește-te și privește tuniulus și mormântul meu."*
SE AFLĂ LA: M.N.A., inv. nr. L. 302
BIBLIOGRAFIE: I.S.M., V 1980 (nr. 230)

11. STELĂ FUNERARĂ (fragment)

având reprezentată o parte din inscripție cu un chenar ornamentat cu motivul viței de vie care iese dintr-un crater așezat la bază

MATERIAL: - calcar -
DESCOPERIRE: - TOPALU
DIMENSIUNI: 48 / 46 / 27 cm
DATARE: secolul II p. Chr.
INSCRIPȚIA: - în limba latină
TRADUCERE: ... *fiind în viață, a pus acest epitaf*
SE AFLĂ LA: M.N.A.C., inv. nr. 19506
BIBLIOGRAFIE: I.S.M., V 1980 (nr. 55)

12. STELĂ FUNERARĂ (fragment)

cu inscripția încadrată într-un chenar ornamentat cu viță de vie care iese dintr-un "cantharos" așezat la bază

MATERIAL: - calcar -
DESCOPERIRE: ULMETUM
DIMENSIUNI: 132 / 93 / 30 cm
DATARE: secolul III p. Chr.
INSCRIPȚIA: - în limba latină-
TRADUCERE: *"Zeilor Mani! Lui Aemilius, fiul lui Postumius. (care) a trăit 40 de ani, Theodote, sotia, soțului care a binemeritat, și Barbarus, și Theodorus, și Iuhana, i-au pus (această piatră de mormânt) tatălui lor care a binemeritat"*
SE AFLĂ: în zidul cetății Ulmetum
BIBLIOGRAFIE: I.S.M., V, 1980 (nr. 81)

SITUAȚIE NUMERICĂ
PRIVIND MONUMENTELE FUNERARE EPIGRAFICE MONOLITE
DIN SECOLELE I – III d.Hr. DESCOPERITE ÎN DOBROGEA

ZONA	TIP DE MONUMENT	INSCRIPTIA	MATERIAL	SECOLUL I			SECOLUL II			SECOLUL III			TOTAL				
				întregi	fragmente	TOTAL	întregi	fragmente	TOTAL	întregi	fragmente	TOTAL	întregi	fragmente	Greacă	Latină	GENERAL
SCYTHIA MINOR – SECOLELE I – III d.Hr.	STELE FUNERARE	Greacă	marmură	1	3	4	3	9	12	1	10	11	5	22	72	179	
			calcar	1		1	3	12	15	1	28	29	5	40			
		Latină	marmură		1	1	1	1	2		4	4	1	6	107		
			calcar					11	54	65	2	33	35	13			87
	LESPEZI FUNERARE	Greacă	marmură				1		1					1	4	28	
			calcar						1	1		2	2				3
		Latină	marmură									1	1		1		24
			calcar				1	18	19		4	4	1	22			
	PLĂCI FUNERARE	Greacă	marmură	1	1	2		10	10	1	8	9	2	19	38	61	
			calcar		1	1		9	9		7	7		17			
		Latină	marmură	2	1	3	1	8	9		2	2	3	11	23		
			calcar				3	5	8		1	1	3	6			
	ALTARE FUNERARE	Greacă	marmură				1	1	2		1	1	1	2	24	42	
			calcar		1	1	3	5	8	11	1	12	14	7			
		Latină	marmură					1	1		1	1		2	18		
			calcar				7	7	14	2		2	9	7			
	BLOCURI FUNERARE	Greacă	marmură								1	1		1	4	7	
			calcar						1	1		2	2				3
		Latină	marmură												3		
			calcar				3		3					3			
ALTE TIPURI (cippuri, stâpi, baze de monumente etc.)	Greacă	marmură	1		1	1	6	7		2	2	2	8	32	79		
		calcar				3	7	10	1	11	12	4	18				
	Latină	marmură				1		1				1		47			
		calcar		1	1	18	20	38		7	7	18	28				
TOTAL	Greacă	marmură	3	4	7	6	26	32	2	22	24	11	52	174	222		
		calcar	1	2	3	9	35	44	13	51	64	23	88				
	Latină	marmură	2	2	4	3	10	13		8	8	5	20	222			
		calcar		1	1	43	104	147	4	45	49	47	150				
TOTAL GENERAL				6	9	15	61	175	236	19	126	145	86	310	396		

1 după „*Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine*”, vol. I, Histria și împrejurimile, culese, traduse, însoțite de comentarii și indici de Dionisie M. Pippidi, Editura Academiei, București, 1983.

2 - după „*Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine*”, vol. II, Tomis și teritoriul său, culese, traduse, însoțite de comentarii de Iorgu Stoian, indici de Alexandru Suceveanu, Editura Academiei, București, 1987.

3 - după „*Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine*”, vol. V.

Anexa nr. 6

SITUAȚIE PRIVIND REPARTIȚIA NUMERICĂ ȘI PROCENTUALĂ A TEMELOR ȘI MOTIVELOR ICONOGRAFICE, PE TIPURI DE MONUMENTE FUNERARE (HISTRIA ȘI TERITORIUL SĂU)

a. Situație numerică

DETALII TIP DE MONUMENT	Cu inscripția în limba greacă				Cu inscripția în limba latină				TOTAL
	Sec. I	Sec. II	Sec. III	TOTAL	Sec. I	Sec. II	Sec. III	TOTAL	
STELE FUNERARE	1	1	1	3		6	4	10	13
LESPEZI FUNERARE			2	2		4	2	6	8
PLĂCI FUNERARE							1	1	1
ALTARE FUNERARE			2	2		2		2	4
BLOCURI FUNERARE						1		1	1
ALTE TIPURI			1	1			1	1	2
TOTAL	1	1	6	8	0	13	8	21	29

b. Situație procentuală

TIP %	STELE FUNERARE	LESPEZI FUNERARE	PLĂCI FUNERARE	PLĂCI FUNERARE	BLOCURI FUNERARE	ALTE TIPURI
TOTAL	39,2 %	3,4 %	26,3 %	11,0 %	2,4 %	17,7 %
74 monumente funerare 100 %	monumente funerare cu teme și motive iconografice					
	22 %	0,5 %	8,1 %	3,8 %	0,5 %	1,4 %
	monumente funerare cu inscripția în limba greacă					
	11,5 %	0 %	5,2 %	3,4 %	0 %	1,4 %
monumente funerare cu inscripția în limba latină						
10,5 %	0,5 %	2,9 %	0,5 %	0,5 %	0 %	

după „*Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine*”, vol. I, *Histria și împrejurimile*, culese, traduse, însoțite de comentarii și indici de Dionisie M. Pippidi, Editura Academiei, București, 1983.

- nu sunt incluse statuile și sarcophagele.

SITUAȚIE PRIVIND REPARTIȚIA NUMERICĂ ȘI PROCENTUALĂ A TEMELOR ȘI MOTIVELOR ICONOGRAFICE, PE TIPURI DE MONUMENTE FUNERARE (TOMIS ȘI TERITORIUL SĂU)

a. Situație numerică

DETALII TIP DE MONUMENT	Cu inscripția în limba greacă				Cu inscripția în limba latină				TOTAL
	Sec. I	Sec. II	Sec. III	TOTAL	Sec. I	Sec. II	Sec. III	TOTAL	
STELE FUNERARE	2		15	24	1	10	11	22	46
LESPEZI FUNERARE							1	1	1
PLACI FUNERARE			4	11	2	3	1	6	17
ALTARE FUNERARE		3	4	7		1		1	8
BLOCURI FUNERARE						1		1	1
ALTE TIPURI		2	1	3					3
TOTAL	2	19	24	45	3	15	13	31	76

b. Situație procentuală

TIP	STELE FUNERARE	LESPEZI FUNERARE	PLACI FUNERARE	PLACI FUNERARE	BLOCURI FUNERARE	ALTE TIPURI
TOTAL %	39,2 %	3,4 %	26,3 %	11,0 %	2,4 %	17,7 %
209 monumente funerare 100 %	monumente funerare cu teme și motive iconografice					
	22,0 %	0,5 %	8,1 %	3,8 %	0,5 %	1,4 %
	monumente funerare cu inscripția în limba greacă					
	11,5 %	0	5,2 %	3,4 %	0	1,4 %
monumente funerare cu inscripția în limba latină						
10,5 %	0,5 %	2,9 %	0,5 %	0,5 %	0	

- după „*Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine*”, vol. II, Tomis și teritoriul său, culese, traduse, însoțite de comentarii de Iorgu Stoian, indici de Alexandru Suceveanu, Editura Academiei, București, 1987.

- nu sunt incluse statuile și sarcofagele.

SITUAȚIE PRIVIND REPARTIȚIA NUMERICĂ ȘI PROCENTUALĂ A TEMELOR ȘI MOTIVELOR ICONOGRAFICE, PE TIPURI DE MONUMENTE FUNERARE DESCOPERITE ÎN ZONA PONTICĂ

a. Situație numerică

DETALII TIP DE MONUMENT	Cu inscripția în limba greacă				Cu inscripția în limba latină				TOTAL
	Sec. I	Sec. II	Sec. III	TOTAL	Sec. I	Sec. II	Sec. III	TOTAL	
STELE FUNERARE	3		16		1	16	15	32	59
LESPEZI FUNERARE			2	2		4	3	7	9
PLĂCI FUNERARE		7	4	11	2	3	2	7	18
ALTARE FUNERARE		3	6	9		3		3	12
BLOCURI FUNERARE						2		2	2
ALTE TIPURI		2	2	4			1	1	5
TOTAL	3	20	30	53	3	28	21	52	105

b. Situație procentuală

TIP %	STELE FUNERARE	LESPEZI FUNERARE	PLĂCI FUNERARE	PLĂCI FUNERARE	BLOCURI FUNERARE	ALTE TIPURI
TOTAL	41,3 %	7,0 %	20,8 %	12,7 %	2,5 %	15,5 %
283 monumente funerare 100 %	monumente funerare cu teme și motive iconografice					
	20,8 %	3,2 %	6,4 %	4,2 %	0,7 %	1,8 %
	Monumente funerare cu inscripția în limba greacă					
	9,5 %	0,7 %	3,9 %	3,2 %	0 %	1,4 %
monumente funerare cu inscripția în limba latină						
	11,3 %	2,5 %	2,5 %	1,0 %	0,7 %	0,4 %

după „*Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine*”, vol. I, *Histria și împrejurimile*, culese, traduse, însoțite de comentarii și indici de Dionisie M. Pippidi, Editura Academiei, București, 1983.

- după „*Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine*”, vol. II, *Tomis și teritoriul său*, culese, traduse, însoțite de comentarii de Iorgu Stoian, indici de Alexandru Suceveanu, Editura Academiei, București, 1987.

- nu sunt incluse statuile și sarcofagele.

SITUAȚIE PRIVIND REPARTIȚIA NUMERICĂ ȘI PROCENTUALĂ A TEMELOR ȘI MOTIVELOR ICONOGRAFICE, PE TIPURI DE MONUMENTE FUNERARE DESCOPERITE ÎN ZONA DANUBIANĂ

a. Situație numerică

DETALII TIP DE MONUMENT	Cu inscripția în limba greacă				Cu inscripția în limba latină				TOTAL
	Sec. I	Sec. II	Sec. III	TOTAL	Sec. I	Sec. II	Sec. III	TOTAL	
STELE FUNERARE			3	3		32	9	41	44
LESPEZI FUNERARE						1		1	1
PLACI FUNERARE						1		1	1
ALTARE FUNERARE									
BLOCURI FUNERARE									
ALTE TIPURI						5		5	51
TOTAL	0	0	3	3	0	39	9	48	51

b. Situație procentuală

TIP	STELE FUNERARE	LESPEZI FUNERARE	PLĂCI FUNERARE	PLĂCI FUNERARE	BLOCURI FUNERARE	ALTE TIPURI
TOTAL %	54,8 %	7,1 %	1,8 %	4,4 %	0	30,9 %
113 monumente funerare 100 %	monumente funerare cu teme și motive iconografice					
	38,9 %	0,9 %	0,9 %	0	0	4,4 %
	monumente funerare cu inscripția în limba greacă					
	2,7 %	0	0	0	0	0
monumente funerare cu inscripția în limba latină						
36,2 %	0,9 %	0,9 %	0	0	4,4 %	

- după „*Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine*”, vol V,
- nu sunt incluse statuile și sarcofagele.

SITUAȚIE PRIVIND REPARTIȚIA NUMERICĂ ȘI PROCENTUALĂ A TEMELOR ȘI MOTIVELOR ICONOGRAFICE, PE TIPURI DE MONUMENTE FUNERARE DESCOPERITE ÎN SCYTHIA MINOR (SEC. I – III d. Hr.)

a. Situație numerică

DETALII TIP DE MONUMENT	Cu inscripția în limba greacă				Cu inscripția în limba latină				TOTAL
	Sec. I	Sec. II	Sec. III	TOTAL	Sec. I	Sec. II	Sec. III	TOTAL	
STELE FUNERARE	3	8	19	30	1	48	20	69	99
LESPEZI FUNERARE						5	3	8	10
PLĂCI FUNERARE		7	4	11	2	5	1	8	19
ALTARE FUNERARE			6	9		3		3	12
BLOCURI FUNERARE						2			2
ALTE TIPURI		2		4		5	1	6	10
TOTAL	3	20	33	56	3	68	25	96	152

b. Situație procentuală

TIP	STELE FUNERARE	LESPEZI FUNERARE	PLĂCI FUNERARE	PLĂCI FUNERARE	BLOCURI FUNERARE	ALTE TIPURI
TOTAL	45,2 %	7,1 %	15,4 %	10,6 %	1,7 %	20 %
396 monumente funerare 100 %	monumente funerare cu teme și motive iconografice					
	25 %	2,5 %	4,9 %	3,0 %	0,5 %	2,5 %
	monumente funerare cu inscripția în limba greacă					
	7,5 %	0,5 %	2,9 %	2,3 %	0	1,0 %
monumente funerare cu inscripția în limba latină						
17,5 %	2,0 %	2,0 %	0,7 %	0,5 %	1,5 %	

după „*Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine*”, vol. I, *Histria și împrejurimile*, culese, traduse, însoțite de comentarii și indici de Dionisie M. Pippidi, Editura Academiei, București, 1983.

- după „*Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine*”, vol. II, *Tomis și teritoriul său*, culese, traduse, însoțite de comentarii de Iorgu Stoian, indici de Alexandru Suceveanu, Editura Academiei, București, 1987.

- după „*Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine*”, vol. V.

- nu sunt incluse statuile și sarcofagele.

**TEME ȘI MOTIVE ICONOGRAFICE PE STELELE FUNERARE DIN
DOBROGEA ROMANĂ ÎN SECOLELE I – III p. Chr.**

TEME ȘI MOTIVE ICONOGRAFICE		ZONA DANUBIANĂ								ZONA PONTICĂ								T O T A L
		Cu inscripția în limba greacă				Cu inscripția în limba latină				Cu inscripția în limba greacă				Cu inscripția în limba latină				
		S e c I	S e c II	S e c III	T O T A L	S e c I	S e c II	S e c III	T O T A L	S e c I	S e c II	S e c III	T O T A L	S e c I	S e c II	S e c III	T O T A L	
Teme eroice	banchetul funerar					8	3	11	1	1	6	8	1	3	3	7	26	
	eroul cavaler		1		1	2		2							2	2	5	
	banchetul funerar și eroul cavaler		1		1								1	1		2	5	
Teme clasice	personaje în picioare									1		1	1			1	2	
Teme romane	portretul-bust					1		1		2	2	4		2	3	5	10	
	coroana funerară					3	2	5									5	
	coroana funerară și comul de pînă					2		2									2	
Motive vegetale	vrejul de viță de vie		1		1	8	3	11		1		1		5	3	8	21	
	vrejul de iederă					1	1	2									2	
	ghirlanda cu frunze de laur					1		1									1	
Motive geometrice	rozeta					1		1		2	2	4		1	2	3	8	
	chenarul zăgănit în zig-zag						1	1									1	
Motive zoomorfe	meduza					1		1		1		1					2	
	Lupa Capitolina					1		1									1	
Alte motive	bărbat care înmă- nează o munge unui copil									1		1					1	
	clipeus și mână cu degetele rășchirate										1	1					1	
	bust feminin cu două palme									1		1					1	
	bărbat în picioare și corabie									1		1					1	
	gladiatori										4	4					4	
TOTAL			3		3	31	10	41	3	9	15	27	1	13	14	28	99	

COMPLEXUL DE FORTIFICAȚII ROMANE DE LA BUMBEȘTI - JIU

Vasile Marinoiu

Abstract

Roman life in Gorj had an important role, not only military-strategic, it was also the one of the main of Romanization of the native autochthon population and leaving permanent and deep traces in the history of the Roman province Dacia. Military element found in and around their fortifications, in the mountains hill area of northern Oltenia, influenced life in all the domains: economic, social, political and cultural.

The complex of Roman fortifications from Bumbesti Jiu had a great strategic importance, being the last outpost, from the south of the Carpathians, in front of the capital of Roman Dacia, Ulpia Traiana Sarmizegetusa, having the duty of defending and rejecting any attack coming from south and to maintain roads within the province that were connecting Drobeta and the province capital, or the Carpathian area with the fortifications on the Olt Valley.

Încă după primul război dacic inițiat de Traian în anii 101-102, Imperiul roman anexează teritoriile din vestul, sudul și estul statului dac (Banatul, Oltenia, Muntenia și sudul Moldovei actuale), teritoriile care au intrat sub stăpânirea romană.

În Banat, în depresiunea Hațegului și în vestul Olteniei s-a format un comandament militar, fiind aduse importante efective militare ca: *Legio III Flavia*, *Legio I și II Adiutrix*, vexilații din *Legio VI Ferrata*, precum și numeroase trupe auxiliare. Ele aveau drept scop să consolideze stăpânirea romană în zonă și să observe mișcărilor trupelor regelui dac Decebal.

Această situație s-a menținut până în anul 106 d. Hr., când în urma celui de-al doilea război de cucerire a statului dac și după moartea eroică a regelui Decebal, împăratul Traian a creat provincia romană Dacia, ce cuprindea Banatul, vestul Olteniei și cea mai mare parte din Transilvania. Aici, majoritatea trupelor provin din Moesia Superior și într-un număr mai redus din Pannonia.

Paralel cu provincia Dacia, teritoriul de est al Olteniei, sud-estul Transilvaniei, Muntenia și sudul Moldovei vor rămâne până în anii 118–119 în componența Moesiei Inferior, fapt confirmat și de proveniența, în această zonă, a trupelor din provincia respectivă. După această dată se va trece la o nouă organizare administrativă (renunțându-se la unele teritorii ca Muntenia și sudul Moldovei), vestul Olteniei intrând în componența Daciei Superior, iar partea de răsărit în cea a Daciei Inferior.

Organizarea noii provincii a fost un proces complex, în care trasarea rețelei de drumuri și amplasarea garnizoanelor trupelor reprezentau elemente esențiale, marcând de fapt începutul închegării sistemului defensiv al Daciei romane. El a fost inițiat chiar de împăratul Traian și realizat în liniile sale generale de urmașii acestuia, Hadrian și Marcus Aurelius. Organizarea administrativă și cea militară, dictate din motive de ordin strategic, au fost necesare pentru a face față pericolului extern, sarmatic și germanic de la Dunărea mijlocie sau cel al dacilor liberi, dar și intern, populația autohtonă supusă, în curs de colonizare și asimilare.

În acest sens s-a trecut la organizarea sistemului defensiv al provinciilor Daciei romane, principalul element al acestuia reprezentându-l castrul. Amplasarea acestora era aleasă cu grijă, avându-se în vedere îmbinarea calităților strategice cu cele gospodărești (asigurarea surselor de apă, de alimente, de materiale de construcții, furaje etc.).

Printre fortificațiile și așezările Daciei romane, cele din nordul Olteniei se remarcă printr-o istorie a cărei amprentă prezintă multe elemente originale. Poziția lor strategică și dezvoltarea economică, urmată de o creștere demografică, au determinat și impulsionat apariția mai multor centre militare și civile, chiar dacă ele nu au atins dezvoltarea și întinderea celor din sudul Olteniei sau de dincolo de munți, din Transilvania. Aceasta s-a datorat și faptului că ele se aflau în mijlocul provinciei, nefiind străbătute de drumuri importante și fiind la distanțe relativ mari față de centrele urbanistice romane din Dacia, cât și ca urmare că ele au fost amenințate și atacate deseori de sarmați sau, mai târziu, de goți.

Datorită poziției sale strategice, localitatea Bumbesti Jiu a devenit în antichitate un important complex de fortificații romane, parte a unui sistem defensiv mai amplu, având sarcina de a supraveghea și întreține drumurile, de a apăra versantul sudic al Carpaților Meridionali, dar și de a respinge eventuale atacuri ce ar fi pus în pericol capitala provinciei, Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

Dacă în timpul războaielor de cucerire a regatului lui Decebal, pe malul drept al Jiului, în satul Pleșa-Porceni, s-a construit un castru de marș (*castra aestiva*), după cucerire, acesta a fost părăsit și s-au construit două castru permanente (*castra stativa*), pe malul stâng al Jiului, ele fiind amplasate pe mici platouri.

În ordine cronologică, prima fortificație este castrul cu val de pământ de la Pleșa-Porceni, ridicat în timpul primului război daco-roman (101-102). El a fost construit pe malul drept al Jiului, la 50 m. sud-vest de malul drept al pârâului Porcului și al cheilor acestui pârâu. Pe drumul amenajat de-a lungul acestor chei, se făcea legătura cu pasul Vâlcanului, iar de aici mai departe spre Transilvania și capitala statului dac, Sarmizegetusa Regia. El a avut o importanță strategică deosebită, aici fiind încartiruite numeroase trupe (poate chiar efectivul unei legiuni), ce au participat la războaiele de cucerire a Daciei.

Castrul are o formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite, orientat cu laturile lungi pe direcția est – vest și are dimensiunile de 270 x 140 m., fiind socotit printre castru de mari dimensiuni (cca 3,8 ha) construite în Dacia.

Cercetările arheologice sistematice din anii 1979 (E. Bujor și C. Petolescu) și 1993 (Chr. Vlădescu, Romeo Avram) au reliefat elementele de fortificație ale castrului (*fossa, berma, agger-ul, vallum, via sagularis*), dar și urme ale edificiilor din lemn ridicate în interiorul castrului. Materialul arheologic descoperit constă din ceramică, arme și monede (printre care și un *aureus* din timpul împăratului Domițian). Tot aici s-au mai descoperit fragmente ceramice din perioadele epocii bronzului și dacice. Valul și *agger-ul* de pe latura estică prezintă o deviere spre interiorul castrului, determinând o retragere a frontului porții, de pe acea latură, spre incintă.

Interesant este faptul că fortificația a fost folosită și în evul mediu, în timpul războiului austro-turc de la sfârșitul secolului al XVIII-lea (octombrie 1788), când armata austriacă încartiruită aici a respins atacul turcilor. De aceea mai târziu, acest

castru era socotit drept fortificație austriacă, însă descoperirile arheologice au demonstrat că este romană.

Acest castru, având un caracter temporar, a funcționat doar în intervalul 101-106, în perioada celor două războaie daco-romane, după cucerire rolul său fiind preluat de două castre permanente, ridicate la Bumbești Jiu, pe malul stâng al Jiului, situate în punctele „Vârtop” și „Gară”, la o distanță de 800 m. unul de altul.

Castrul cu val de pământ de la Bumbești Jiu - „Vârtop” a fost construit la 1 km. de malul stâng al Jiului și la 2 km. S-E de fortificația de la Pleșa-Porceni, în dreptul km. 82,7 al drumului național E 79 (Târgu Jiu - Petroșani).

Topometrul militar roman a ales acest platou înalt de cca 9 m. față de lunca Jiului, deoarece conferea trupeii militare ce a staționat aici o bună vizibilitate spre toate punctele cardinale, având o poziție bine apărată natural spre vest, cu un șanț natural adânc de 3-5 m, pe laturile de est și sud, format de albia pârâului Vârtop și cu amenajări parțiale doar pe latura de nord.

Castrul a suferit de-a lungul vremii distrugeri semnificative datorită amenajărilor efectuate pentru drumul național și calea ferată, care au afectat atât elementele de fortificație, cât și construcțiile din interior (*principia, horreea etc.*). El a fost construit după formarea provinciei romane Dacia (anul 106 d. Hr) și a fost utilizat până în a doua jumătate a secolului al II-lea, probabil până după anul 170 d. Hr (fapt demonstrat de prezența monedelor emise în timpul împărătesei Faustina Senior și cea emisă de Marcus Aurelius pentru Commodus, 177 d. Hr., ca și de numeroase alte materiale arheologice - ceramică, fibule etc.)

Fortificația avea o formă dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite, dimensiunile laturilor fiind de 126 m. (laturile de est și vest), iar cele scurte (de sud și nord) de 115 m., ea încadrându-se în categoria castrelor de mărime mijlocie. Din castru se mai păstrează câteva fragmente din valul de pe laturile de vest, sud și est, valul de pe latura de nord fiind aplatizat, aici acesta se mai observă doar în zona de nord-vest. Din valul de pe latura de est (pe malul drept al pârâului Vârtop) se mai păstrează doar 100 de m. din cei 126, diferența până la colțul de NE fiind distrusă de eroziunea pârâului amintit mai sus.

Cercetările arheologice întreprinse aici în anii 1956 (Grigore Florescu, Exspectatus Bujor) au adus precizări privind elementele de fortificație, iar cele din 1993-1997 (Vasile Marinoiu) au scos la iveală fundațiile unor clădiri (turnurile porții de pe latura de vest), precum și cea a depozitului de provizii (*horreum*) din apropierea laturii vestice.

Cercetările recente (1989-1990 și 1997-2007), executate de specialiști de la Muzeul Județean Gorj, au dus la descoperirea și a altor edificii din vicus-ul militar al acestui castru, necunoscute până acum (un atelier meșteșugăresc, un drum și termele).

De asemenea, descoperirea a două cărămizi cu ștampila Legiunii a IV-a Flavia și a unui fragment de cărămidă cu ștampila [LE]G VII [CL] în *thermae*, vin să acrediteze ideea că în acest castru au staționat detașamente din aceste legiuni (trupe care după anul 118 nu mai sunt semnalate în provincia Dacia). Dacă până în anul 118 cunoaștem unitățile militare care au staționat aici, după această dată nu mai avem nici

o informație, probabil locul acestora a fost luat de o trupă auxiliară, al cărei nume nu îl cunoaștem, lipsind inscripțiile tegulare.

Tot aici s-a descoperit și un drum ce pornea de la poarta de est a castrului străbătea vicus-ul militar și făcea legătura cu stațiunea balneară și *villa rustica* de la Săcelu, iar de aici pe sub dealurile subcarpatice până la fortificațiile romane de pe *Limes Alutanus*.

Cercetările arheologice de aici au scos la iveală numeroase monede de argint și de bronz (emise în perioada împăraților Domitian, Traian, Hadrian, Antoninus Pius, Faustina Senior și Marcus Aurelius), materiale de construcție (cărămizi, țigle, olane, piroane din fier), vase din ceramică și sticlă pentru uz casnic, dar și de lux *terra sigillata*, arme, piese de harnașament, accesorii de port. Dintre acestea din urmă cele mai importante sunt cele două fibule din bronz cu email, una din ele, cea de tip dragon, fiind printre cele mai rare descoperite în întreg Imperiul roman. Pentru prima dată am descoperit în therme și două geme (intalii) din cornalină, reprezentând pe zeița Minerva și un Faun.

Întregul material descoperit la Bumbști Jiu „Vârtop” se încadrează, din punct de vedere cronologic, în prima jumătate a secolului al II-lea, după care fortificația de aici a fost părăsită, în urma războaielor marcomanice și a reorganizării militare și administrative a provinciei, acum rolul principal avându-l cea de la Bumbști Jiu „Gară”

Castrul de la Bumbști Jiu „Gară” este cea mai importantă fortificație romană din această zonă, fiind construit pe un platou înalt de aproape 15 m, față de nivelul Jiului, pe malul stâng al acestuia, în imediata sa apropiere.

A fost construit după anul 106 și a funcționat concomitent cu cel de la Bumbști Jiu „Vârtop” până în a doua jumătate a secolului al II-lea.

El a fost construit, în prima fază, cu val de pământ, apoi din anul 201 cu zid de piatră.

Astăzi, din cauza eroziunii apelor Jiului, se mai păstrează doar în proporție de 40%, laturile de vest, nord și, parțial, de sud fiind distruse.

Castrul avea o formă dreptunghiulară, latura estică (singura care se păstrează în întregime) are dimensiunea de 168,80 m, iar ce a mai rămas din cea sudică, 70 m.

În ceea ce privește unitățile militare care au construit și au staționat aici, avem mai multe informații din ștampilele tegulare și inscripțiile votive. Astfel, inscripțiile epigrafice amintesc (probabil din perioada construcției fortificației) atât detașamente ale unor legiuni, a V-a Macedonica și a VII-a Claudia, cât mai ales trupe auxiliare, precum *Cohors IV Cypria (quingenaria)* și *Cohors I Aurelia Brittonum milliaria Antoniniana*.

Cercetările arheologice desfășurate aici încă din 1891 (Alexandru Ștefulescu) și 1897 (Gr. Tocilescu și Pamfil Polonic), reluate în 1937 (C.S.Nicolăescu-Ploșor) și continuate aproape neîntrerupt în perioada 1969-2008 (Gr. Florescu, Exspectatus Bujor, Chr. Vlădescu, V. Marinoiu) au reliefat elementele de fortificație (două șanțuri de apărare – *fossa, berma, via sagularis, agger*-ul și zidul de incintă din piatră de râu și de munte legat cu mortar de var, barăcile militare, *principia, horrea* etc).

În ceea ce privește elementele de fortificație, s-a stabilit că au existat două șanțuri de apărare, cel din prima fază având o lățime de 6,60 m. și adâncimea de 2 m.,

iar celălalt la distanța de 10,40 m. față de zid, are o lățime de 3,20 m. și o adâncime de 1,40 m.

Berma are o lățime de 2,50 m și este pavată cu un strat de pietriș, iar în dreptul turnului de SE, are o lățime de 1 m.

Valul și aggerul din prima fază de construcție erau executate din brazde de pământ (*caespites*), având la bază o lățime de 6,90 m și se păstrează pe înălțimea de 2,60 m.

Castrul de la Bumbăști Jiu - „Gară” a fost refăcut în anul 201 cu zid de piatră, în timpul împăraților Septimius Severus și Caracalla de către militarii cohorței I Aurelia Brittonum, aceasta luând locul cohorței a IV-a Cypria retrasă de aici în a doua jumătate a secolului al II-lea. Inscricția votivă descoperită la *porta praetoria*, la sfârșitul secolului al XIX-lea, arăta că datorită vechimii, valul se deteriorase „...muros cesp[iticios] castro[rum] coh[ortis] I A[u]reliae Brittonum (milliariae) Antoniniana[e] vetust[ate] dil[apsos] lapide eos restitue[r]unt per Octavium Iulianum, leg[atam] ipso[rum] pr[o] pr[ae]torej” Supranumele Antoniniana este, se pare, un adaos ulterior (regravare), din perioada refacerii zidurilor de la *principia* castrului, spre sfârșitul domniei lui Caracalla (215/216), atestate de inscripția descoperită în această zonă, care amintește și de guvernatorul de atunci al provinciei Dacia, C. Iulius Septimius Castinus.

Zidul de incintă este realizat în tehnica *opus caementicium*, fundația și elevația construindu-se prin tăierea valului de pământ al primei faze, la exterior. Castrul avea colțurile rotunjite, astăzi acest lucru se observă doar la cel de SE și parțial la cel de NE și aveau turnuri trapezoidale în interior și semicirculare în exterior, singurul păstrat fiind cel de SE (dimensiuni 3,90 x 5,24 x 3,20 m.).

Cele două porți care se mai păstrează pe laturile de est și sud sunt flancate de câte două turnuri dreptunghiulare, construite și ele ca și cele de colț, într-o fază ulterioară realizării incintei de piatră, probabil în timpul împăratului Caracalla (în 215 sau 216), așa cum consemna și inscripția descoperită de Gr. Tocilescu în zidurile din *principia* castrului și care era închinată guvernatorului celor trei Dacii din acea perioadă, C. Iulius Septimius Castinus.

În ceea ce privește orientarea castrului, *porta praetoria* se află pe latura de est a castrului, iar poarta de pe latura de sud, construită la 1/3 din lungimea ei spre latura de răsărit, este *porta principalis dextra*, iar de aici pornea *via principalis*.

Porta praetoria era flancată de două turnuri (păstrate parțial) ce au o formă rectangulară cu dimensiunile de 5,62 x 3,40 x 4,54 x 1,80 m. (cel de sud) și 5,04 x 4,70 x 4,02 x 1,21 m. (cel de nord), cu o grosime a zidurilor de 0,80 m. în interior și de 1 m în exterior. Deschiderea porții este de 4,60 m., ea fiind blocată, inițial, cu porți duble de lemn.

În ceea ce privește *porta principalis dextra*, turnurile acesteia sunt mult mai bine păstrate. Modul cum au fost construite acestea, prin andosarea laturilor interioare ale turnului, zidului de incintă și nivelul fundației cu 0,50 m. mai ridicat decât al acestuia din urmă, confirmă faptul că au fost construite într-o a treia fază, ulterioară anului 201 (probabil în 215-216).

Ele au tot o formă dreptunghiulară, având dimensiunile de 6,20 x 3,30 m. (turnul vestic) și 6,70 x 3,40 m. (turnul estic) și o grosime a zidurilor de 0,70 m.

Deschiderea porții este mai mică decât cea a porții de est (*porta praetoria*), având 4,45 m., dar avea și ea porți duble, cea exterioară fiind trasă cu 0,25 m. în interiorul porții. Se mai observă orificiul în care era introdusă bârna de stejar ce bloca poarta.

Principia s-a păstrat parțial, fiind situată la 50 m. vest de *porta praetoria* și având mai multe faze de construcție, ultima fiind ulterioară domniei împăratului Caracalla, fapt confirmat de prezența în zidul pretoriului a fragmentelor din inscripția dedicată lui de legatul celor trei Dacii, C. Iulius Septimius Castinus. Se mai păstrează doar o încăpere, probabil din *atrium*, cu dimensiunile de 28,60 m. lungime și 8,60 m. lățime, cu o intrare dinspre nord de 12,75 m. și o alta dinspre sud de 14 m. De la exterior se desprind spre est două ziduri fragmentare, cel de nord de 2,80 m., iar cel de sud de 4 m. Pe latura opusă acestei încăperi se află o alta de 2,35 x 2,95 m., care prezenta o instalație de încălzire cu *hypocaustum*.

La apus de *atrium*, apare fragmentul sudic al unui zid, cu două prelungiri, precum și resturile unei alte încăperi compartimentate.

Paralel cu *principia*, s-au descoperit fundațiile a două magazii de alimente (*horrea*), cea de pe latura sudică mult mai bine păstrată are latura mică (cea de est) de 13 m. Cea de pe latura de nord a *principiei* nu mai păstrează decât fragmente din zidurile colțului de SE.

În *latera praetorii* s-au descoperit două edificii, orientate est-vest, acestea fiind barăci militare (*hibernaculae*), având rolul de a adăposti militarii romani. Cea de pe latura de nord este la 7,50 m. de *via praetoria*, având dimensiunile de 37,60 x 9,70 m., iar cea de-a doua la sud de drum, la 6 m de acesta, are aceeași lungime ca precedenta și o lățime de 8 m.

Cele două edificii sunt compartimentate cu câte patru camere fiecare (de mărimi diferite și bine delimitate de cele de la nord de drum: 6,35 x 9,50 m.; 6,35 x 11,20 m.; 9,10 x 9,10 m. și 6,35 x 9,10 m.) și câte o prispă în față.

În apropierea porții de pe latura de est s-a descoperit o fântână cu diametrul de cca 2 m., din care pleca spre nord un canal de scurgere a apei, cu fundul pietruit.

Edificiul comandantului castrului (*principia*), barăcile militare (*hibernacula*) și magazinele de provizii (*horrea*) au fost identificate parțial, acestea având mai multe faze de construcție.

În zona sudică și de răsărit a castrului s-a dezvoltat un important *vicus militar* cu o rețea stradală, *thermae*, ateliere meșteșugărești (de ceramică, de materiale de construcții, de fierărie etc.), locuințe cu fundații de piatră de râu legată cu mortar de var (unele din ele și cu instalație de încălzire cu *hypocaustum*). Au mai fost descoperite magazine, gropi de provizii și instalații de alimentare cu apă.

Cercetările arheologice desfășurate aici au mai scos la iveală numeroase materiale de construcție (cărămizi, țigle, olane, piroane din fier, balamale), ceramică, sticlă, arme, accesorii de port, piese de harnașament, precum și monede de argint și bronz ce se eșalonează de la Traian la Gallienus.

Tot aici au fost descoperite două tezaure monetare (primul descoperit întâmplător, *extramuros*), format din bijuterii de argint și 185 de monede (denari și antoninieni, tezaurizați în perioada împăraților Commodus - Filip Arabul), iar cel de-al doilea (descoperit în anul 2002, în urma cercetărilor arheologice sistematice, *intramuros*), alcătuit din 92 monede din argint (87 denari și 5 antoninieni, fiind

acumulați în perioada împăraților Clodius Albinus Gordian al III-lea). Ambele tezaure au fost ascunse la jumătatea secolului al III-lea, probabil ca urmare a invaziei carpilor.

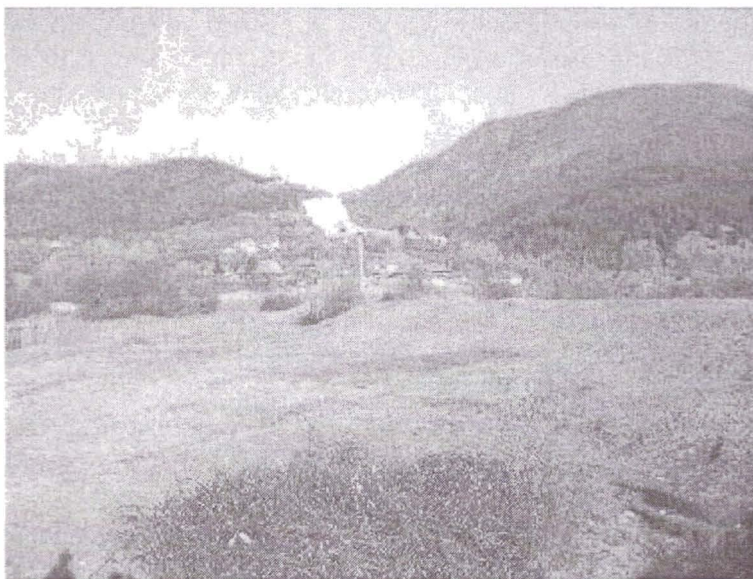
O importanță deosebită o are și vicusul militar din jurul castrului cu zid de piatră, unde pe lângă termele castrului s-au descoperit și opt locuințe de mari dimensiuni, unele având hipocaust, dar și trei ateliere de ars ceramica și de fierărie.

Viața romană în județul Gorj a avut un rol important, nu numai militar-strategic, ea fiind totodată și unul din principalii factori ai romanizării populației autohtone și lăsând urme adânci și permanente în istoria provinciei romane Dacia. Elementul militar aflat în cadrul fortificațiilor și în jurul acestora, în zona de munte și de deal a Olteniei de nord, a influențat viața în toate domeniile: economic, social, politic și cultural.

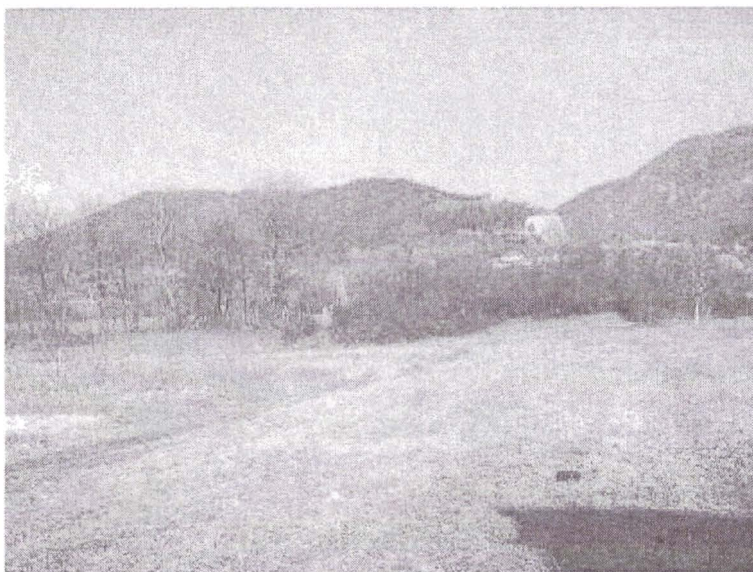
Complexul de fortificații romane de la Bumbesti Jiu a avut o importanță strategică deosebită, el fiind ultimul avanpost, de la sud de Carpați, în fața capitalei Daciei romane, Ulpia Traiana Sarmizegetusa, având sarcina de a apăra și respinge orice atac venit din sud și de a întreține drumurile din interiorul provinciei ce făceau legătura între Drobeta și capitala provinciei, sau cel din zona subcarpatică ce făcea legătura cu fortificațiile de pe valea Oltului.

NOTĂ

Acest material face parte dintr-o lucrare mai amplă, intitulată *Fortificațiile romane din Oltenia* autor: Vasile Marinou, Craiova, 2007.

Fig. 1. – Castrul cu val de pământ de la Pleșa-Porceni – latura de est

Fig. 2. – Castrul cu val de pământ de la Pleșa-Porceni – latura de sud

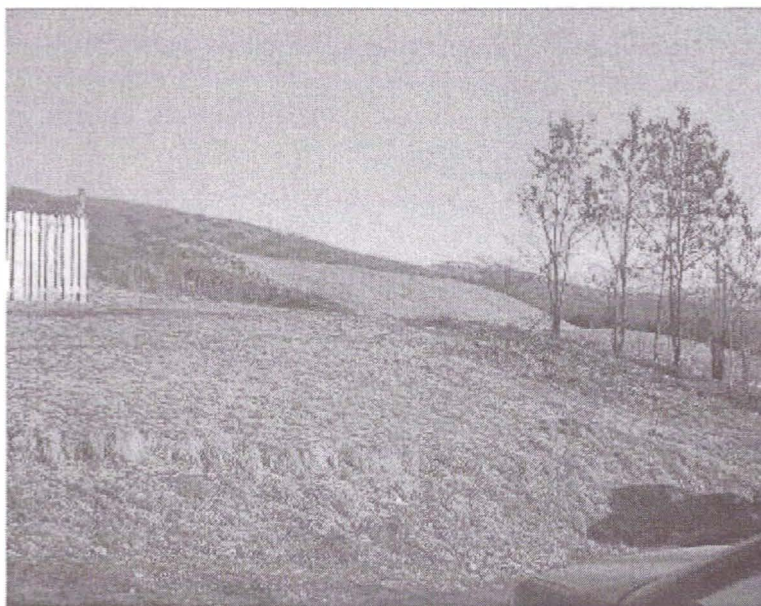

Fig. 3. – Castrul cu val de pământ de la Pleșa-Porceni – latura de vest și cea de nord

Fig. 4. – Castrul cu val de pământ de la Pleșa-Porceni – colțul de sud-est
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

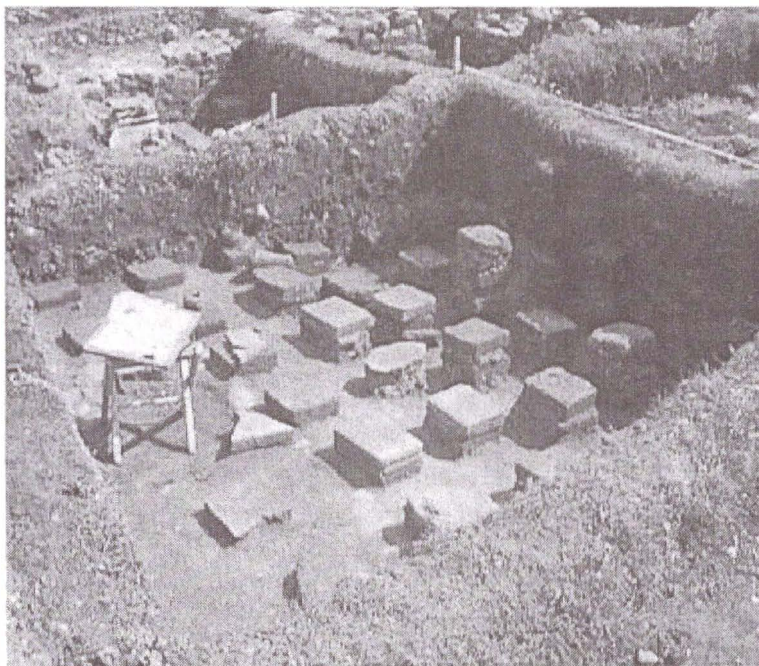

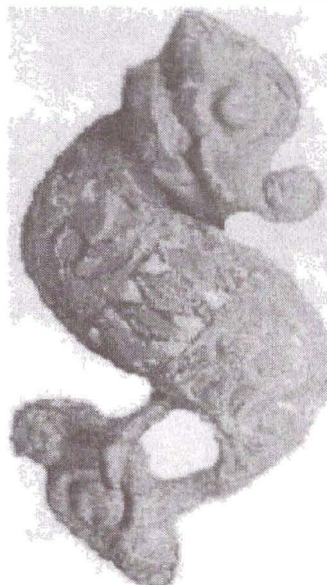
Fig. 5. – Castrul cu val de pământ de la Pleșa-Porceni – latura de sud

Fig. 6. – Castrul cu val de pământ de la Bumbști Jiu-„Vârtop” – latura de sud

Fig. 7. – Thermele castrului de la Bumbesti Jiu-„Vârtop”

Fig. 8. – Fibulă emailată de tip dragon – descoperită în thermele castrului de la „Vârtop”

Fig. 9. – Vedere aeriană a castrului și a așezării civile romane de la Bumbești Jiu - „Gară”

Fig. 10. – Vedere aeriană a laturii de sud și est a castrului cu zid de piatră de la Bumbești Jiu - „Gară”
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Fig. 11. – Vedere aeriană a castrului cu zid de piatră – zona vestică

Fig. 12. Vicusul militar de la Bumbesti Jiu - „Gară”

CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN AȘEZĂRI DIN SECOLELE V-XV ÎN PARTEA DE SUD-EST A JUDEȚULUI VASLUI

Marin Rotaru, Cristian Onel

Abstract

Recent archaeological investigations have resulted to the accumulation of a large amount of historical, archaeological, linguistic, ethnographic information, etc. about the period of the V-XV centuries. Recent archaeological surface analyses, allowed rescuing some important iron, bone and stone objects, which enrich the material civilization dower of this period and of the South East area of Vaslui County.

Investigațiile arheologice din ultima vreme au dus la acumularea unui mare volum de informații de ordin istoric, arheologic, lingvistic, etnografic etc. cu privire la perioada secolelor V-XV. Cercetările arheologice recente, de suprafață, au permis salvarea unor importante obiecte din fier, os și piatră - care îmbogățesc zestrea de civilizație materială a acestei perioade.

Prelucrarea fierului

Așezările din perioada secolelor V-XV din județul Vaslui au fost cercetate cu interes deosebit și inventariate de neobositul arheolog Ghenuță Coman¹. Au fost cartate 608 stațiuni, grupate în 176 localități, din care în 31 există continuitate de locuire din secolul al IV-lea până în secolul al XI-lea și chiar până în secolul al XV-lea². Multe dintre aceste așezări se află în partea de sud-est a județului Vaslui, în stepa colinară Horincea-Elan-Prut. De aici au rezultat foarte multe unelte de fier, confecționate în atelierile locale, în așa-zisele „case ale fierarilor”³, aflate în mai toate așezările cercetate, unde s-au descoperit lupe de minereu de fier, bucăți de zgură mai mici sau mai mari, dar și urme de cuptoare pentru redus minereul de fier.

În casele fierarilor se realizau toate uneltele necesare în gospodărie, în agricultură, armele și accesoriile la diferire unelte de lemn.

Dintre obiectele de fier, cele mai des folosite în gospodărie erau **cuțitele**. Câteva cuțite care provin din secolele V-VII s-au descoperit la Giurcani-N⁴ (fig. 3/1) și Horga⁵ (fig. 3/7). Din secolele VIII-XI sunt cuțitele de la Mălușteni-Leaua⁶ (fig. 3/5), Bârlălești-Stanția⁷, Horga (fig. 6/1), Giurcani-N (fig. 4/2), Murgeni-Gura Bujorâni⁸ (fig. 3/8).

Cuțitele sunt în general scurte, cu coada îngustă, pentru a se fixa într-un mâner de lemn sau de corn, dar și cuțite cu orificii pentru fixarea plăselelor cu ajutorul unor nituri. Un cuțit de dimensiuni mai mari s-a descoperit la Giurcani-N (fig. 7/4).

Alte unelte folosite la tăiat erau **cosoarele**. Cele descoperite la Murgeni-Gura Bujorâni (fig. 3/2), Bârlălești-Stanția (fig. 3/9), Șuletea-Șipote⁹ (fig. 3/6), Giurcani-N (fig. 4/1) și Mălușteni-Leaua (fig. 3/5) din secolele VIII-XI erau folosite în viticultură, grădinărit și alte activități gospodărești.

Cuie din fier cu floarea rotundă au fost descoperite în așezările de la Giurcani-N (fig. 5/2; 6/7), Șuletea-Șipote (fig. 5/3, 6), Popeni-Cerchez¹⁰ (fig. 5/4, 8), Halta Dodești¹¹ (fig. 5/5) și sunt date în secolele IX-XII.

Alte trei cuie din fier (fig. 6/8-10), un topor (fig. 7/2), un ciocan folosit în fierărie (fig. 7/1) și o seceră (fig. 4/3) au fost descoperite la Bursuci¹², comuna Epureni, pe ruinele fostei mănăstiri Soci, construită la obârșia Dumitrei, ctitorită de Bogdan al II-lea, tatăl lui Ștefan cel Mare, așa cum menționează un document din 10 septembrie 1452 (Ion M. Bălănescu, *Epureni 500. File de monografie*, 1995, p. 127), unde exista și un atelier de fierărie.

O **verigă din fier** provenită de la Rai-Gura Hulubăț¹³ (fig. 6/6) și un **străpungător** de la Șuletea-Șipore (fig. 3/4) sunt asemănătoare cu cele descoperite la Dodești¹⁴, din secolele V-VII. O altă verigă de fier cu capetele suprapuse, folosită timp îndelungat, s-a descoperit la Lupești¹⁵ (fig. 6/14) și provine dintr-o locuință din secolele XII-XIII.

De la Șuletea-Șipote provine o **daltă** masivă din fier (fig. 6/2), de forma unei bare, lungă de 14,5 cm, folosită la scobitul și găuritul lemnului, ea fiind asemănătoare cu dălțile descoperite la Biserița-Garvăn¹⁶

În așezarea de la Mălușteni-Leaua s-au descoperit două **cataramă**: una din fier (fig. 6/13), datată în secolele VIII-IX¹⁷ și o alta din **bronz** (fig. 6/11), din secolele XII-XIII.

Un fragment dintr-o **limbă de clopot** s-a găsit în așezarea de la Rai-Gura Hulubăț (fig. 6/5) și poate fi datată în secolele V-VIII, ca și cea descoperită la Dodești¹⁸

Într-o locuință din secolele XI-XII de la Mălușteni-Leaua s-a găsit un fragment de **ciocan** (fig. 6/12), circular în secțiune.

O **ancoriță** de fier, folosită pentru fixarea toartelor la gălețile de lemn (fig. 3/3) s-a găsit în așezarea de la Murgeni-Gura Bujorăni și este asemănătoare cu cea de la Poiana¹⁹, din secolele VIII-IX.

La Giurcani-N s-a descoperit o **seceră** (fig. 7/3), asemănătoare cu o alta de la Păcuiul lui Soare²⁰

Pe valea pârâului Bujoreni, comuna Zorleni, într-o așezare descoperită în pieghezele din anul 2005²¹, în preajma izvoarelor, s-a descoperit o **potcoavă** (fig. 5/7) din secolele XIII-XIV, asemănătoare cu potcoava de la Păcuiul lui Soare²²

În zonă s-au descoperit trei **amnare** de forma literei B. Primul, descoperit la Giurcani-N, are lungimea de 6,8 cm. (fig. 1/1). Este alcătuit dintr-o tijă în patru muchii, care se subțiază către capete și formează două bucle cu extremitățile încovoiate la exterior. Al doilea exemplar, descoperit la Popeni-Cerchez (fig. 1/2), este asemănător cu primul, are o lungime de 7,1 cm, iar buclele mai mari sunt lipite de tija verticală mai bine profilată spre interior. Exemplarul al treilea descoperit la Rai-Gura Hulubăț (fig. 1/3). Este mai mic decât celelalte două (5,8 cm.) și are buclele adunate către interior. Toate exemplarele sunt bine străstrate și seamănă cu cele descoperite la Dinogeția²³ - datate în secolul al XIII-lea.²⁴

Topoarele de luptă

Deosebit de importante sunt trei topoare de luptă. Primul topor provine de la Bârlălești (fig. 8/1), descoperit întâmplător în primăvara anului 2005 de locuitorul Pavel Neculai. Tot de aici provine și un vârf de săgeată (fig. 8/2). La locul descoperirii, situat în partea de sud a satului, nu s-au găsit urme de locuire. Toporul este lucrat dintr-o bucată de fier modelată prin forjare. Are corpul îngust, cu muchia

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

înalță (30 mm.) și rectangular în secțiune, trunchiul fiind subțire și lătit în zona de fixare a cozii, sub forma unor aripioare triunghiulare. Gaura cozii a fost realizată prin străpungere la cald, cu ajutorul unui dorn cu diametrul de 32 mm. Corpul gros spre muchie și subțire spre tăiș este arcuit spre interior. Tăișul, simetric pe ambele fețe, este lătit (56 mm.) și ușor curbat. Piesa are înălțimea de 200 mm. și greutatea de 1024 gr. Muchia are urme vizibile de folosire. Este o execuție reușită prin proporția volumelor și a muchiilor curbate.

Toporul de la Bârlălești este asemănător cu cele descoperite la Păcuiul lui Soare²⁵, fiind datate în secolele X-XI. Aceste topoare sunt clasificate de Ioan-Emil Emandi²⁶ „de tipul I” (cu corpul îngust și aripioarele laterale în dreptul găurii de înmănușare) și datate în intervalul secolelor IX-XII. R. Muller consideră că acest tip de topor, dacă depășește 150 mm., se încadrează în intervalul secolelor X-XI.²⁷ Ținând cont de aceste precizări, considerăm că toporul de la Bârlălești poate fi datat în secolele X-XI.

În apropierea locului unde a fost găsit toporul a apărut și un **vârf de săgeată** din fier (fig. 3/2), cu peduncul subțire și circular în secțiune, cu lama de formă triunghiulară și rombică în secțiune, având la bază o proeminență inelară. Vârful are lungimea de 93 mm. Este asemănător cu vârful de la Dodești²⁸, descoperit în locuința nr. 5, din secolele X-XI, dar și cu cele de la Păcuiul lui Soare²⁹

Un alt topor provine de la Giurcani-N, dintr-o așezare prezentată mai sus³⁰ (fig. 9/1) și a fost găsit la adâncimea de 50-60 cm., în urma unor lucrări agricole. Și acest topor a fost lucrat dintr-o bucată de fier modelată prin forjare. Se înscrie în seria celor cu corp îngust, ceafa rotunjită, cu două aripioare trase din muchie la partea superioară și alte două aripioare laterale în dreptul găurii de fixare. Aripioarele s-au obținut prin decuparea din ceafă a unor bucăți triunghiulare de metal. Gaura de fixare a cozii a fost realizată prin îndoirea unei extremități a barei de fier, în prealabil subțiată în jurul unui obiect rotund, sudarea făcându-se așa cum se observă pe muchie, unde a apărut o fisură, procedeu curent întrebuințat.³¹ Datorită folosirii îndelungate a muchiei, gaura de fixare a cozii s-a ovalizat. Aripioarele de pe muchie și cele laterale din dreptul găurii de înmănușare îi asigură toporului o stabilitate bună. Trecerea de la ceafă la lamă se face printr-un gât scurt. Lama este subțiată spre tăiș și arcuită spre interior. Tăișul are lungimea de 60 de mm. Toporul are lungimea de 210 mm., diametrul maxim al găurii pentru coadă are 45 mm, iar greutatea 1105 g. Se înscrie în tipul celor cu corpul îngust, cu aripioarele laterale la muchie și în dreptul orificiului pentru coadă³² și se datează în secolele X-XII.

Al treilea topor s-a descoperit la Halta Dodești³³ (fig. 11), într-o așezare situată pe un grind, pe malul stâng al râului Bârlad, la sud-est de satul Sârbi, comuna Banca, unde se află și o așezare din secolele VIII-XI. Toporul este realizat dintr-o bară de fier, rectangulară în secțiune (28-29 mm.), modelată prin forjare. Gaura cozii are diametrul de 35 mm., iar cele două „aripioare” sunt mai puțin profilate în comparație cu ale celorlalte topoare, dar nu slăbesc cu nimic buna fixare a piesei în coadă, deoarece are o greutate mai mică (570 gr.) și coada e destul de groasă. Corpul piesei este îngust, iar tăișul puțin convex și îngust are ruptă o parte, din vechime. Lungimea toporului este de 168 mm. În jurul găurii pentru fixarea cozii și sub aceasta, pe ambele părți, este o concavitate creată în timpul prelucrării la cald. Ca și celelalte topoare se

include în tipul I, „...cu corpul și tăișul îngust, ușor arcuit și ceafa scundă sau turtită”³⁴ Este asemănător cu topoarele de la Giurcani și Bârlălești, dar și cu cele de la Dragosloveni, comuna Dumbrăveni, județul Vrancea³⁵, Țolici, comuna Petricani, județul Neamț³⁶ - datate în secolele X-XI.

Topoarele prezentate mai sus puteau fi utilizate „în primul rând ca armă și în al doilea rând ca unealtă de tăiat”³⁷

Cel de al patrulea topor (fig. 10/1) a apărut în grădina învățătorului Istrate Marcel³⁸ din localitatea Mălușteni. Tot de aici provine și un **vârf de săgeată** (fig. 8/2). În locul descoperirii nu există urmele unor vestigii. Din spusele găsitului, piesele au apărut la suprafața solului, în urma unor lucrări agricole. Toporul are lungimea de 206 mm., diametrul orificiului de fixare a cozii este de 37 mm., lungimea tăișului de 64 mm., iar greutatea de 740 gr., fiind bine păstrat.

Toporul are corpul îngust, ceafa cilindrică și două aripioare în prelungirea muchiei. Lama este puțin curbată spre interior și subțiată foarte mult încă de sub orificiul cozii, scoțând în evidență zona de fixare a cozii. Toporul de la Mălușteni este asemănător cu cel de la Săvinești, județul Neamț³⁹, datat în secolele XIII-XIV și se încadrează în tipul X „topoare cu corpul triunghiular” - după clasificarea lui Ioan-Emil Emandi⁴⁰

Vârful de săgeată este realizat din fier și are frunza plată. Piesa este bine păstrată, are lungimea de 110 mm., iar tubul de fixare are la intrare 8 mm. și adâncimea de 30 mm., cu un mic orificiu de fixare pe tub. Vârful de săgeată poate fi datat în secolele X-XI, gășindu-și analogii la Dinogetia⁴¹, Horga, Râșcani⁴² și Epureni⁴³

Topoarele prezentate mai sus puteau fi utilizate „în primul rând ca armă și în al doilea rând ca unealtă de tăiat”⁴⁴

Apariția celor trei topoare - care au fost folosite de populațiile românești de la sfârșitul culturii Dridu în această parte a Moldovei - este foarte importantă pentru că lărgeste aria de răspândire a acestora, fiind probabil realizate în ateliere locale sau importate din alte zone.

Un **otic** s-a descoperit la Sărățeni-Murgeni⁴⁵, într-o așezare cu urme de locuire din secolele VIII-IX, X-XI, situată în fața școlii din sat, unde s-au mai descoperit un topor și o seceră din fier (fig. 12). A fost realizat, prin forjare, dintr-o bară de fier, rectangulară în secțiune. Tubul de fixare a cozii are la intrare 30 mm., adâncimea de 90 mm. și la partea superioară un orificiu pentru cui. Partea activă, în formă de semilună, are lipsă un colț. Unealta a fost folosită și în alte activități, fiindu-i deformată partea superioară a tubului de fixare de loviturile de ciocan. Oticul, foarte bine păstrat, are lungimea de 160 mm. și greutatea de 205 gr. Asemenea unelte s-au descoperit în zonă la Dodești și Floreni⁴⁶ și sunt datate în secolele X-XI.

Prelucrarea oaselor

Singurele unelte realizate din os erau împungătoarele. Acestea s-au descoperit în așezările de la Șuletea-Șipote (fig. 6/3-4) și Popeni-Cerchez (fig. 2/10). Exemplare asemănătoare s-au descoperit la Dodești⁴⁷, dar și la Igești, Fălciu, Epureni și Giurcani⁴⁸

Gresiile pentru ascuțit (cutele), foarte numeroase, erau folosite de bărbați la ascuțirea cuțitelor, cosoarelor, coaselor, vârfurilor de săgeți, sulilor etc. Erau

confeționate din gresii tăiate regulat și uneori perforate la un capăt pentru a fi agățate la brâu cu un fir de ață. O gresie de acest fel, de culoare verde, s-a descoperit la Popeni-Cerchez (fig. 2/4). Gresiiile erau folosite pe cele patru suprafețe, iar unele au urme de ascuțire a unor vârfuri, cum sunt cele de la Giurcani-N (fig. 1/9; 2/1), Popeni-Cerchez (fig. 1/7-8), Bârlălești-Stanția (fig. 2/5-6). Pe lângă acestea s-au găsit și două bucăți de gresie cu un contur neregulat, purtând urme de folosire de la ascuțirea împungătoarelor de os sub formă de canale. O gresie s-a descoperit la Giurcani-N (fig. 2/2) și cealaltă la Popeni-Cerchez (fig. 2/7). Gresii asemănătoare s-au întâlnit la Dodești⁴⁹, Dinogetia⁵⁰, Poiana⁵¹, fiind datate în secolele VIII-XI.

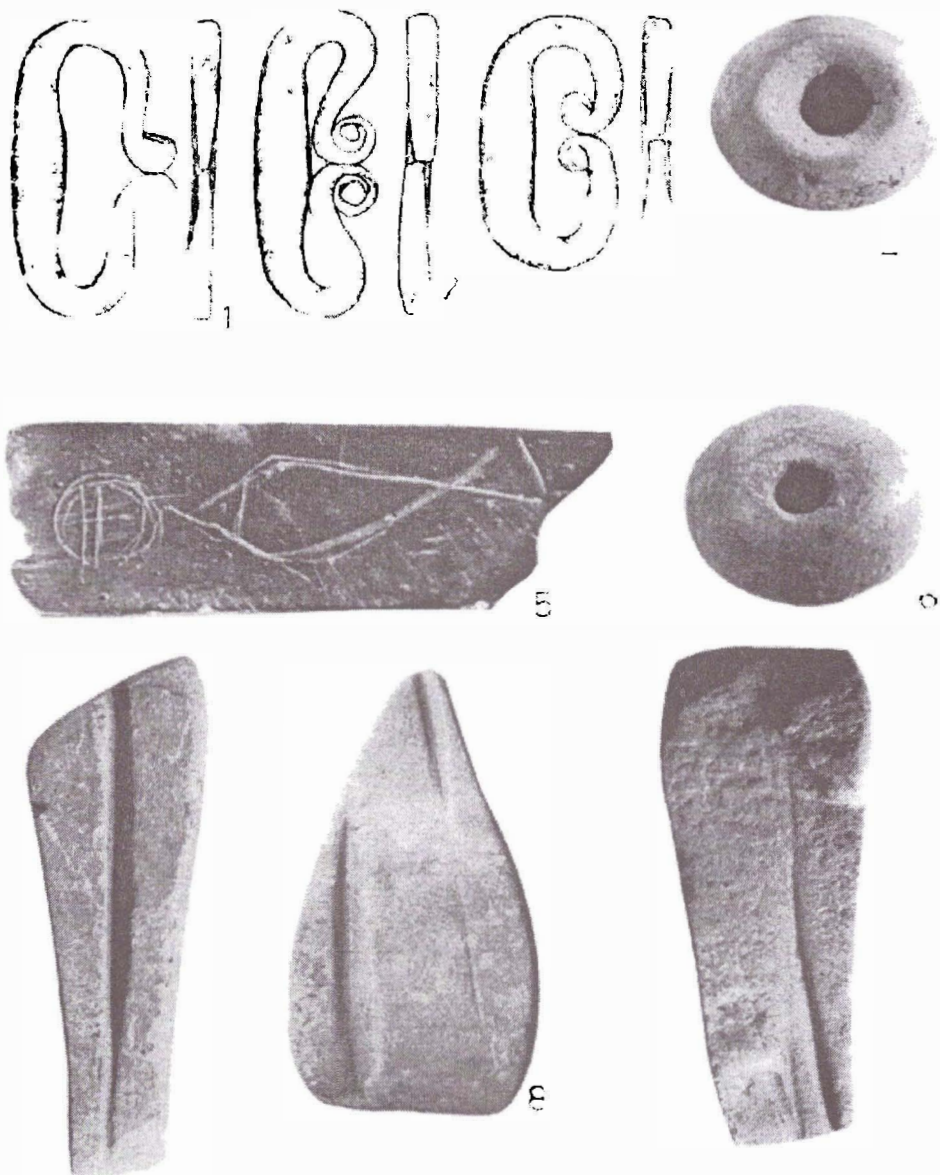
Fusaiiolele, destul de numeroase, sunt confeționate din lut ars și au diferite forme: bitronconice (fig. 1/4 ; 2/9; 6/15), ovale în secțiune (fig. 1/6), ornamentate (fig. 2/8). Ele apar în toate așezările menționate.

Materialele prezentate, prin varietatea lor, vin să îmbogățească zestrea antichităților ce au aparținut populației rurale autohtone din această parte a Moldovei secolelor V-XV.

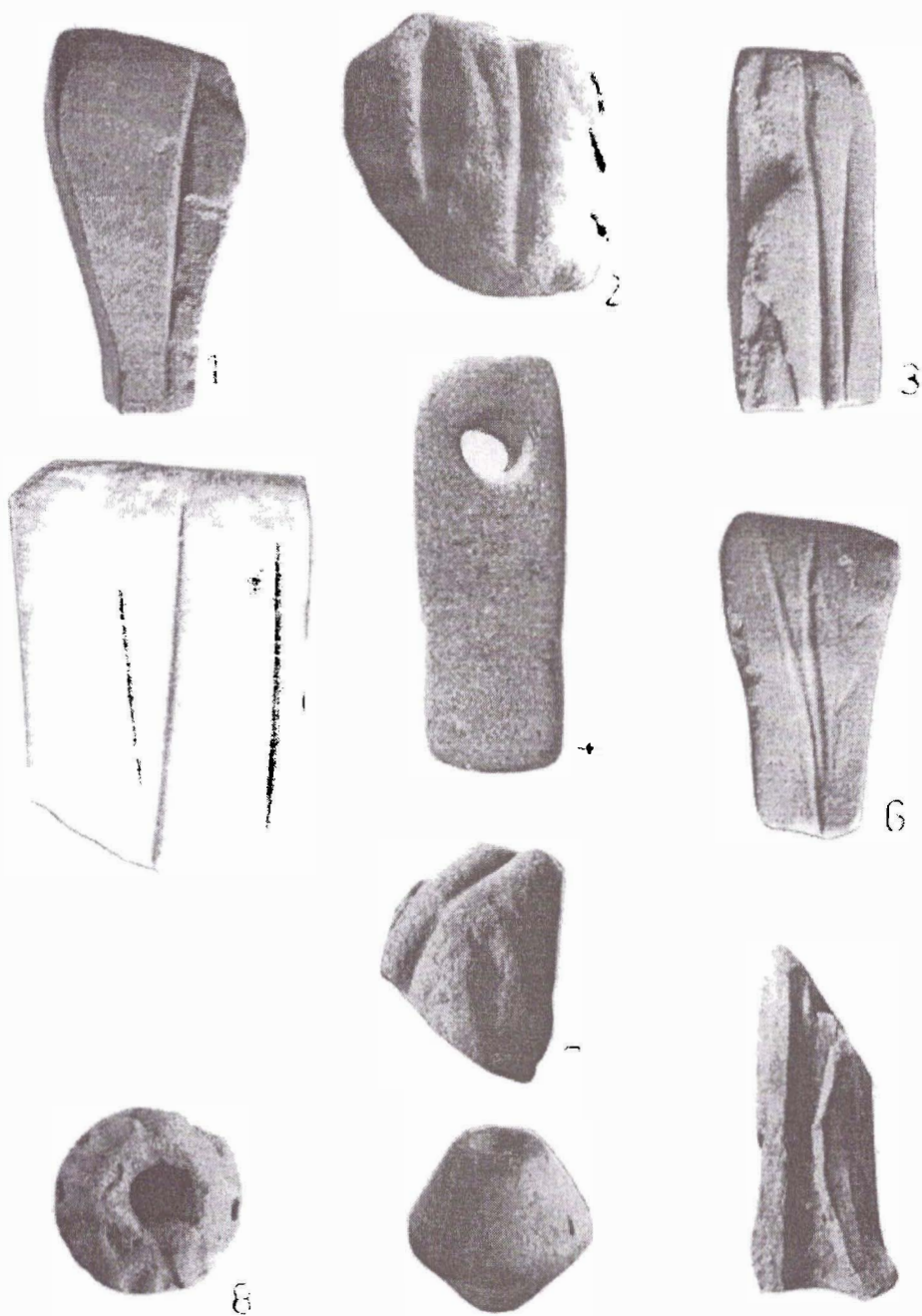
NOTE

1. Ghenuță Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, 1980; *Cercetări arheologice în sudul Moldovei cu privire la secolele V-XI*, în „SCIV”, 20, București, 1969, 2, p. 287-314; *Cercetări arheologice în sudul Moldovei cu privire la secolele V-XI (steпа colinară Horincea-Elan-Pruș)*, în „Arh. Mold.”, IV, 1969, p. 277-315; *Contribuții la cunoașterea fondului etnic al civilizației secolelor V-XIII în jumătatea de sud a Moldovei*, în „Carpica”, XI, 1979, p. 181-216; *Instalații pentru foc în așezările culturii Dridu în sudul Moldovei*, în „Danubius”, IV, 1970, Galați, p. 161-164.
2. Idem, *Contribuții la cunoașterea...*, p. 187.
3. I. Bamea, *Dinogetia, I. Așezarea feudală timpurie de la Gârvan*, București, 1967, p. 70-72.
4. Ghenuță Coman, *Statornicie...*, p. 143.
5. *Ibidem*, p. 131, XXVIII. 24.
6. *Ibidem*, p. 174, XLII. 10.
7. *Ibidem*, p. 130, XXVIII. 16.
8. *Ibidem*, p. 186, XLV. 6.
9. *Ibidem*, p. 233, LX. 1.
10. *Ibidem*, p. 144, XXX. 15.
11. *Ibidem*, p. 267, LXIX. 7.
12. *Ibidem*, p. 130, XXVIII. 19.
13. *Ibidem*, p. 191, XLV. 59.
14. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în secolele V-XI*, Iași, 1978, p. 163, fig. 4/6.
15. Ghenuță Coman, *op. cit.*, p. 175, XLII. 14.
16. I. Bamea, *op. cit.*, p. 82, fig. 42/1-4.
17. Dan Gh. Teodor, *Continuitatea populației autohtone la est de Carpați în secolele IV-XI en.*, Iași, 1984, p. 85, fig. 36/11.
18. *Ibidem*, p. 29, fig. 6/11.
19. Mugur Andronic, *Poiana - o așezare din secolele VIII-XI d. Chr.*, Suceava, 2005, p. 89, pl. 24/3.
20. Petre Diaconu, Silvia Baraschi, *Păciul lui Soare*, vol. II, 1977, p. 33, fig. 16/1.
21. Marin Rotaru, Gheorghe Gherghe, *Cercetarea arheologică a Văii Bujorâni*, în „Elanul”, 39, mai 2005, p. 1-4.
22. Petre Diaconu, Silvia Baraschi, *op. cit.*, p. 36, fig. 22/7.
23. I. Bamea, *op. cit.*, p. 75-76, fig. 38/24-27.
24. Petre Diaconu, Silvia Baraschi, *op. cit.*, p. 39-40.
25. *Ibidem*, p. 138, pl. XX/1-2.
26. Ioan-Emil Emandi, *Cercetări privind uneltele de tăiat de pe teritoriul României în perioada secolelor IX-XVII*, în „Studii și comunicări de istorie a civilizației populare din România”, vol. II, Muzeul Bruckental, Sibiu, 1981, p. 19-65.
27. R. Muller, în „Acta Arheologica”, XXVII, 1975, Budapesta, p. 66.
28. Dan Gh. Teodor, *Continuitatea populației...*, p. 116, fig. 62/1.
29. Petre Diaconu, Silvia Baraschi, *op. cit.*, p. 140, c, fig. 105/24, 25; pl. 21/20.
30. Vezi nota 4.
31. Ioan-Emil Emandi, *op. cit.*, p. 19-65.

32. *Ibidem*.
33. Ghenuță Coman, *op. cit.*, p. 26, LIX. 8.
34. Dan Gh. Teodor, *Topoare medievale timpurii în regiunile carpato-nistrene. Temeiuri ale civilizației românești în context european*, Iași, Editura Accent, 2003, p. 185.
35. Maria Comșa, Gh. Constantinescu, în „SCIV”, 20, 1969, 3, p. 432, fig. 5/5.
36. Ioan-Emil Emandi, *op. cit.*, p. 31, fig. 1/5.
37. *Ibidem*.
38. Mulțumim și pe această cale domnului Marcel Istrate care ne-a pus la dispoziție piesele.
39. Marius Alexianu, Ștefan Scorțaru, *Două topoare din evul mediu descoperite în județul Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XV-XVII, 1987, p. 159-165, fig. 2/1.
40. Ioan-Emil Emandi, *op. cit.*, p. 40.
41. I. Barnea, *op. cit.*, p. 339, fig. 182/25.
42. Ghenuță Coman, *op. cit.*, p. 365, fig. 135/1, 10.
43. Ghenuță Coman, *Cercetări arheologice cu privire la secolele V-XI în sudul Moldovei (Stepa colinară Horincea-Elan-Prut)...*, p. 277-315, fig. 12/1.
44. Ioan-Emil Diamandi, *op. cit.*, p. 43.
45. Ghenuță Coman, *op. cit.*, p. 190, XLV. 48.
46. *Ibidem*, p. 372, fig. 162/2-6.
47. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 82, fig. 34/1-6.
48. Ghenuță Coman, *Statornicie...*, p. 366, fig. 156/1-10.
49. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 86-87, fig. 37 și 38.
50. I. Barnea, *op. cit.*, p. 82, fig. 42/12-14; 43/16.
51. Mugur Andronic, *op. cit.*, p. 103, fig. 29/1-2.

Fig. 1. – Amnare (1-3), fusaiole (4,6), gresii pentru ascuțit (5,7-9): 1,9, Giurcani-N;
2, Popeni-Cerchez; 3, Rai-Gura Hulubăț; 4, Mălușteni; 5-6, Șuletea-Șipote;
7-8, Bârlălești-Stanția.

Fig. 2. – Gresii pentru ascuțit (1-7), fusaiole (8-9), împungător (10): 1-2, Giurcani-N; 3,5-6, Bârlălești-Stanția; 4,7,10, Popeni-Cerchez; 8-9, Rai-Gura Hulubăț.

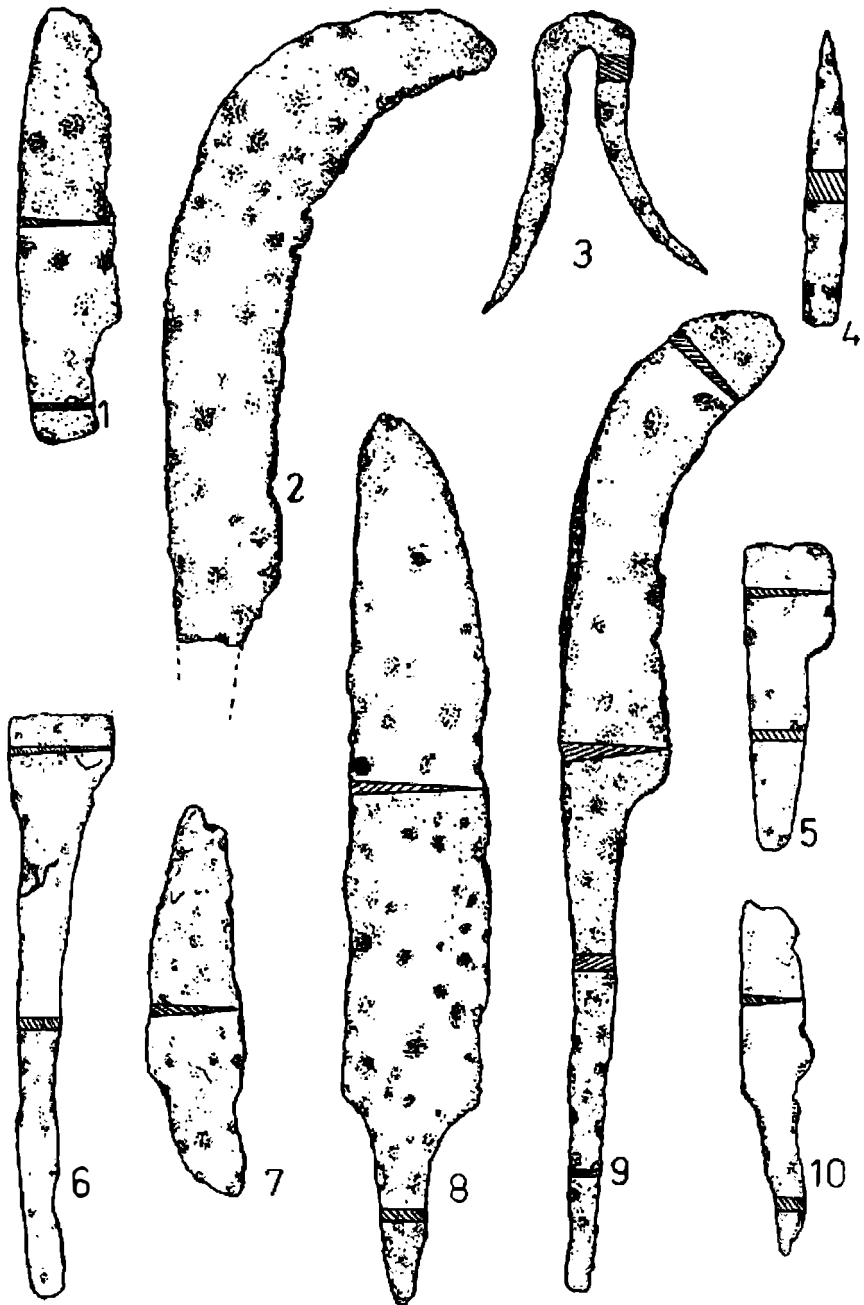
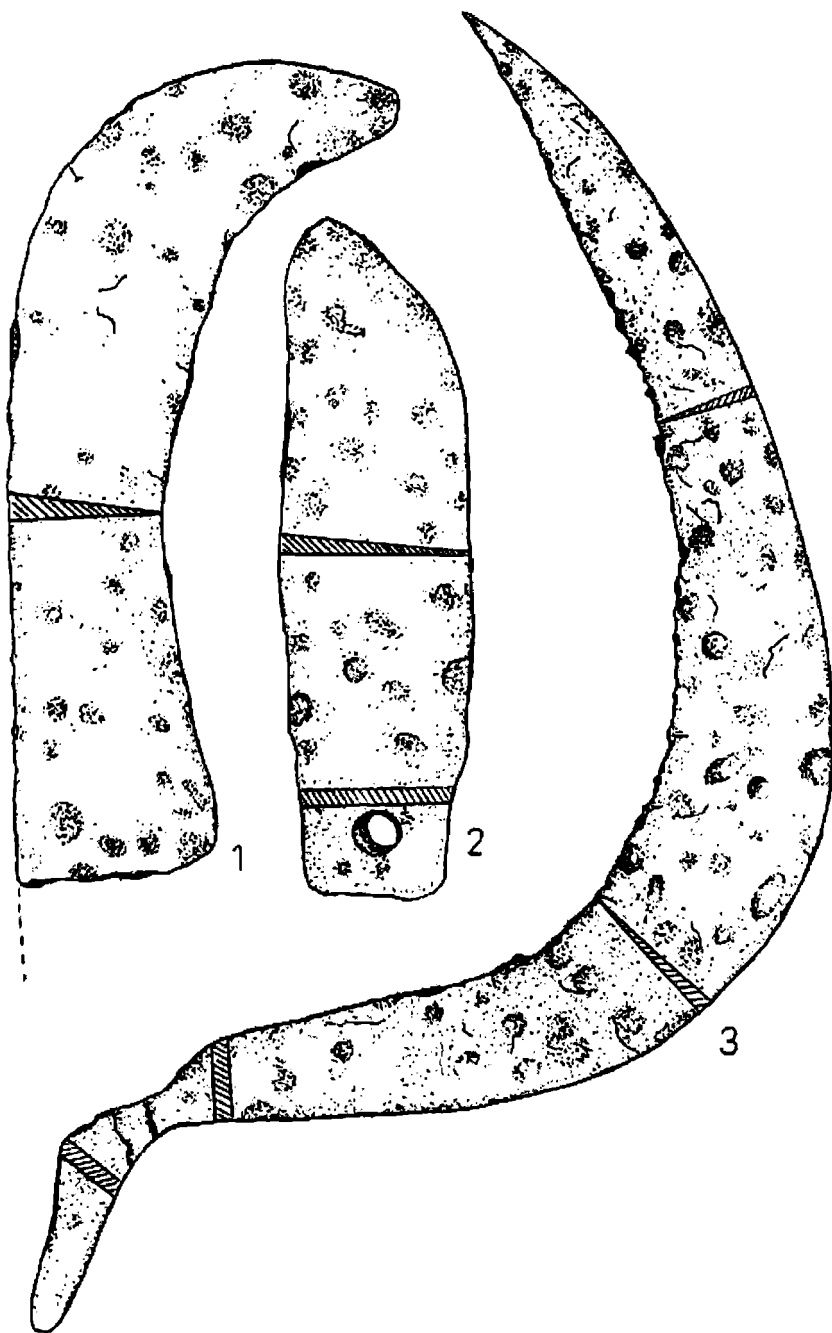
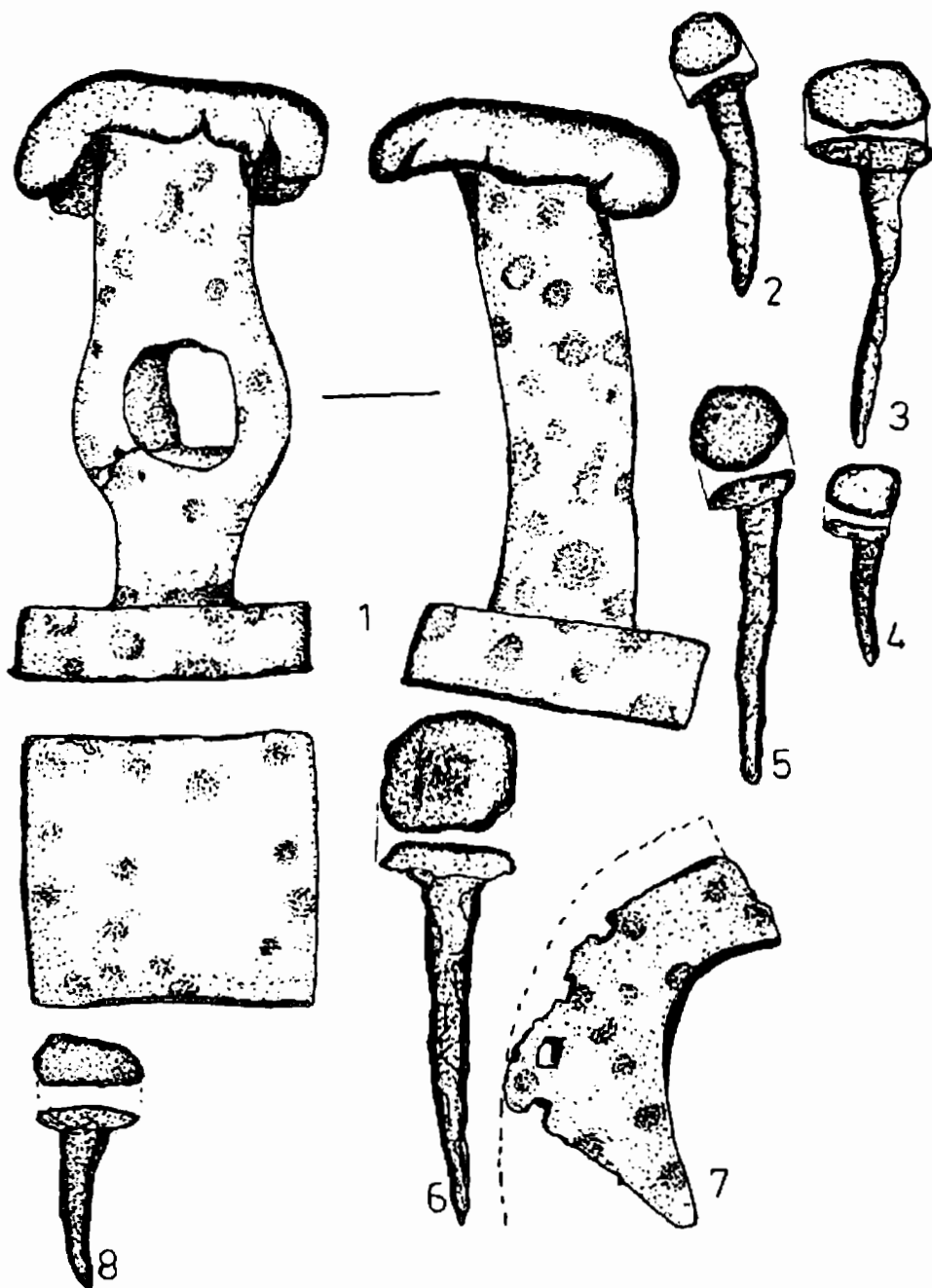

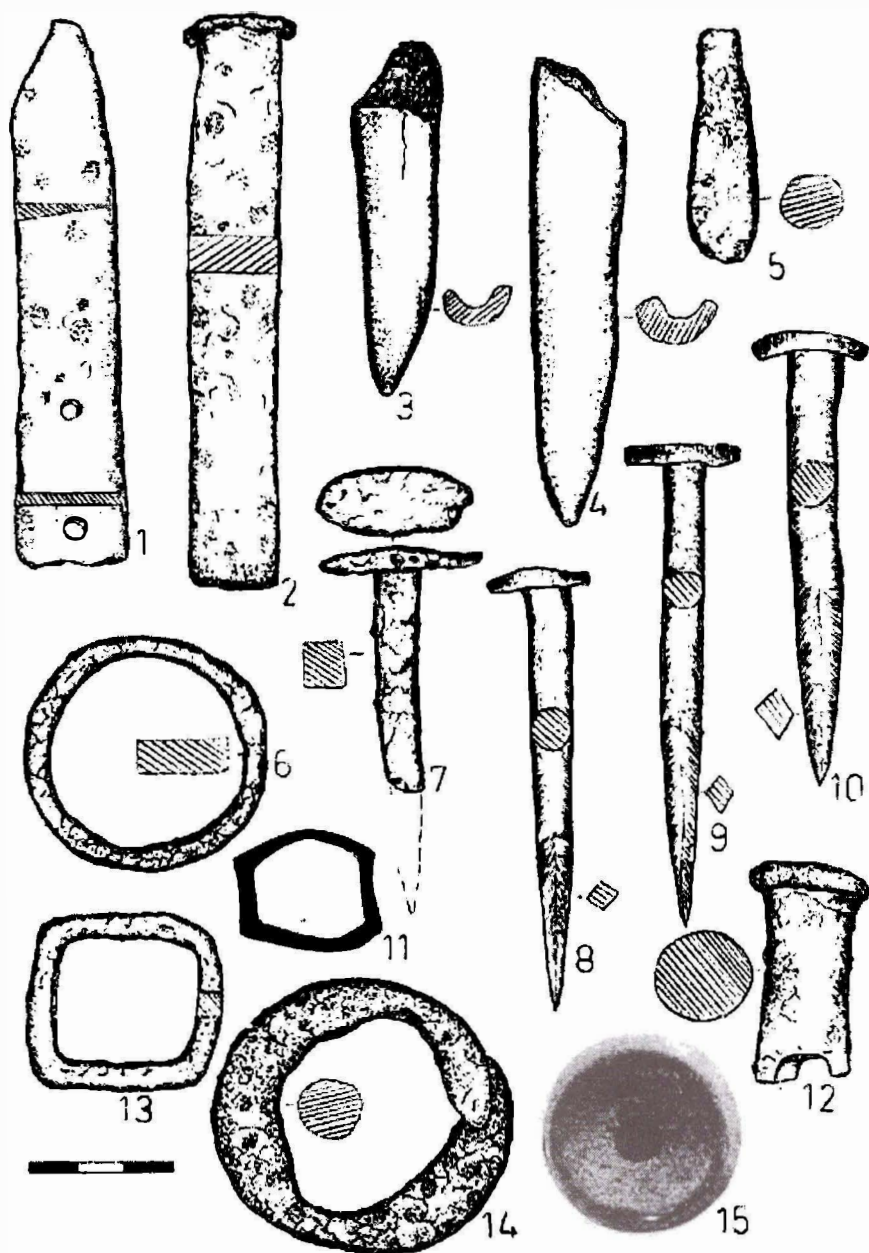
Fig. 3. – Unelte de fier: 1, Giurcani- N; 2-3, 8, Murgeni- Gura Bujorăni;
4, Șuletea- Șipote; 5, Mălușteni- Leaua; 7, Horga; 9-10, Bârlălești- Stanția.

Fig. 4. – Unelte de fier : 1, Giurcani-N; 2, Mălușteni-Leaua; 3, Bursuci.

Fig. 5. – Unelte și obiecte de fier: 1, Bursuci; 2, Giurcani – N; 3, 6, Șuletea-Șipote; 4, 8, Popeni-Cerchez; 5, Halta Dodești; 7, Valea Bujoreni.

Fig. 6. – Obiecte și unelte de fier (1-2, 5-10, 12-14), bronz (11), os (3-4), ceramică (15): 1, Horga; 2-4, Șuletea-Șipote; 5-6, Rai-Gura Hulubăț; 7, Giurcani-N; 8-10, 14, Bursuci; 11-13, Mălușteni-Leaua

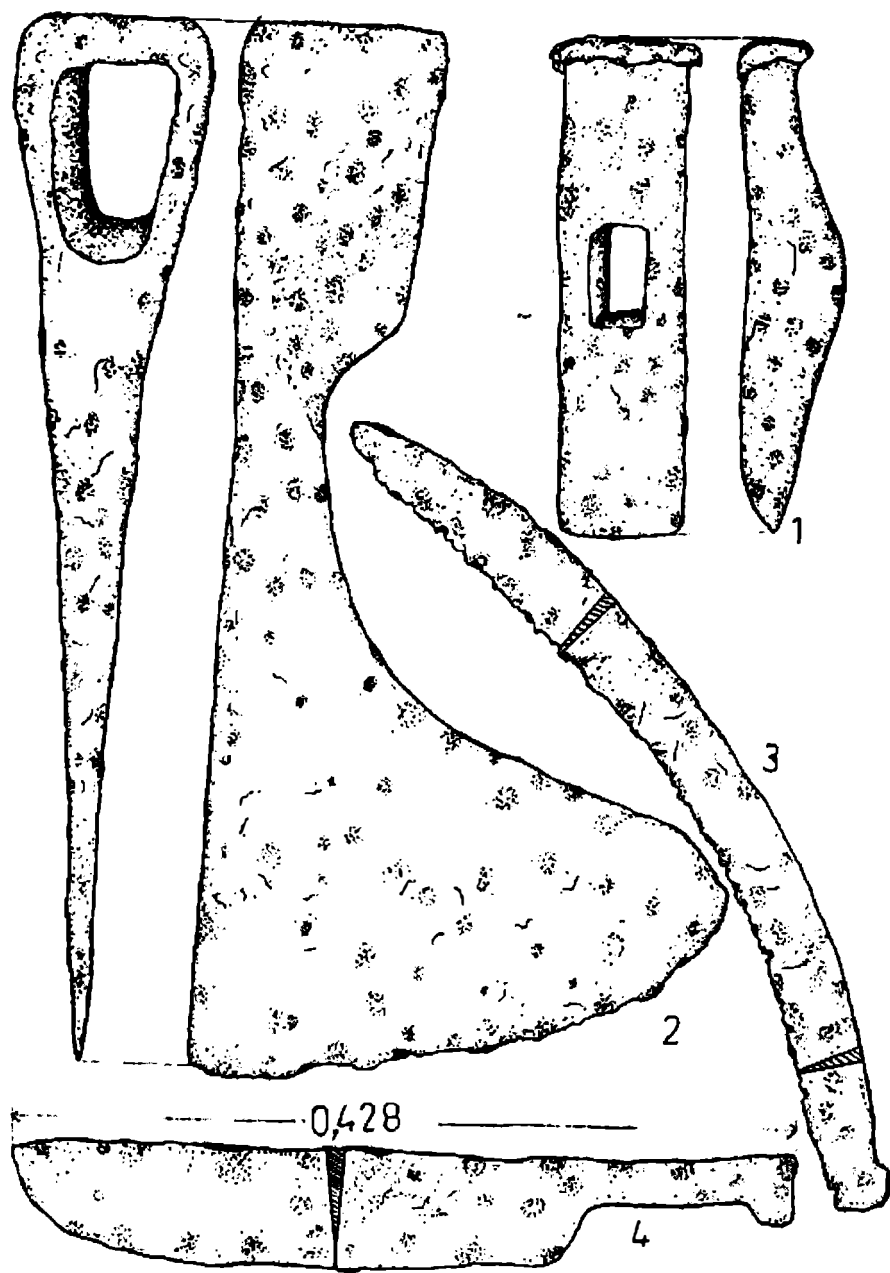
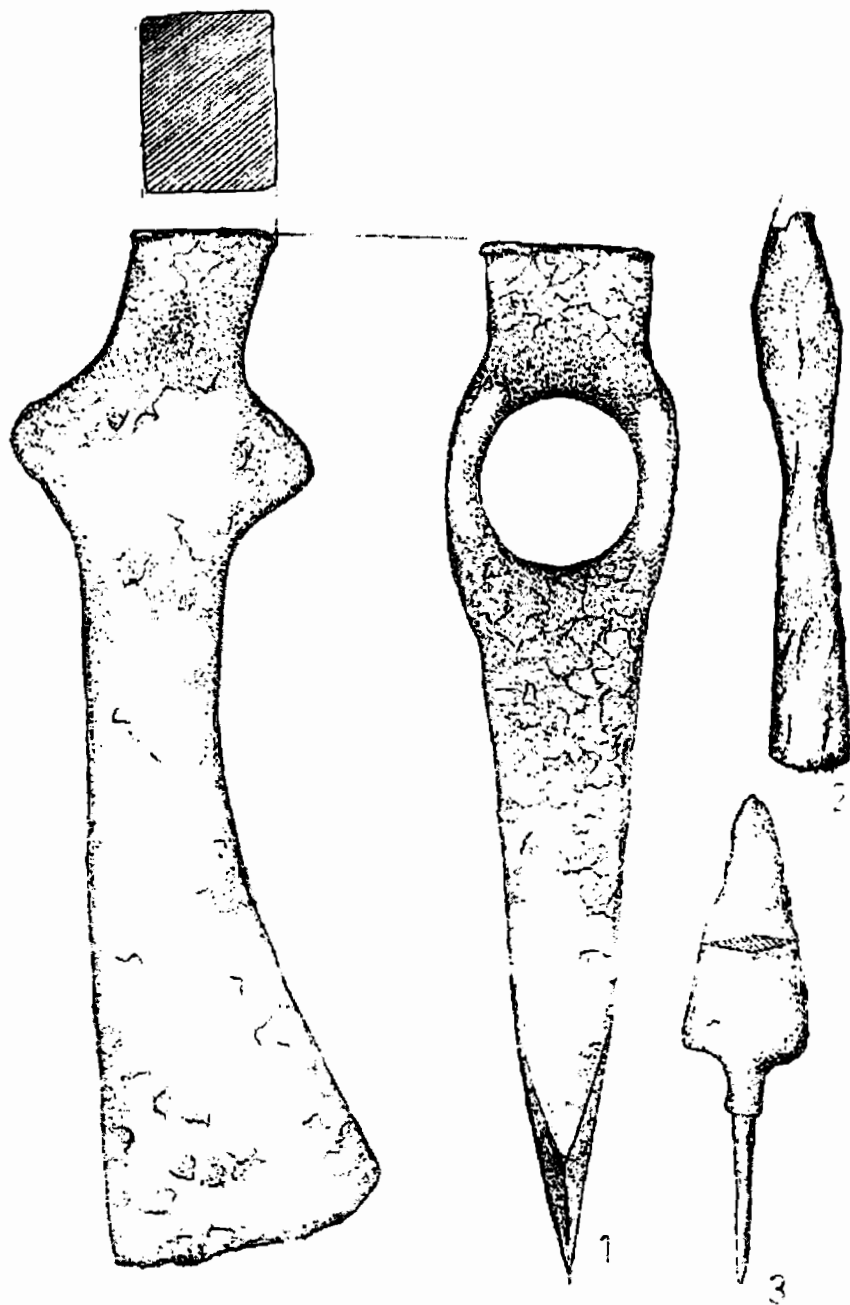
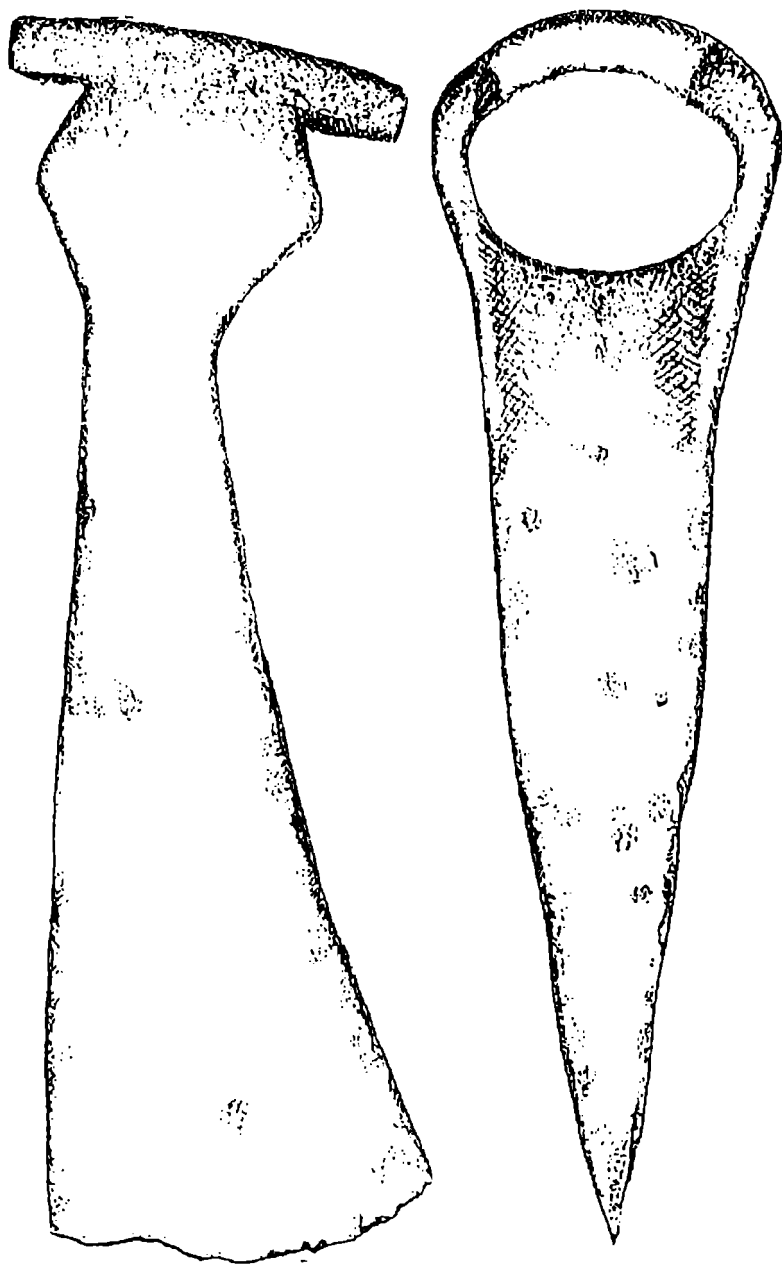

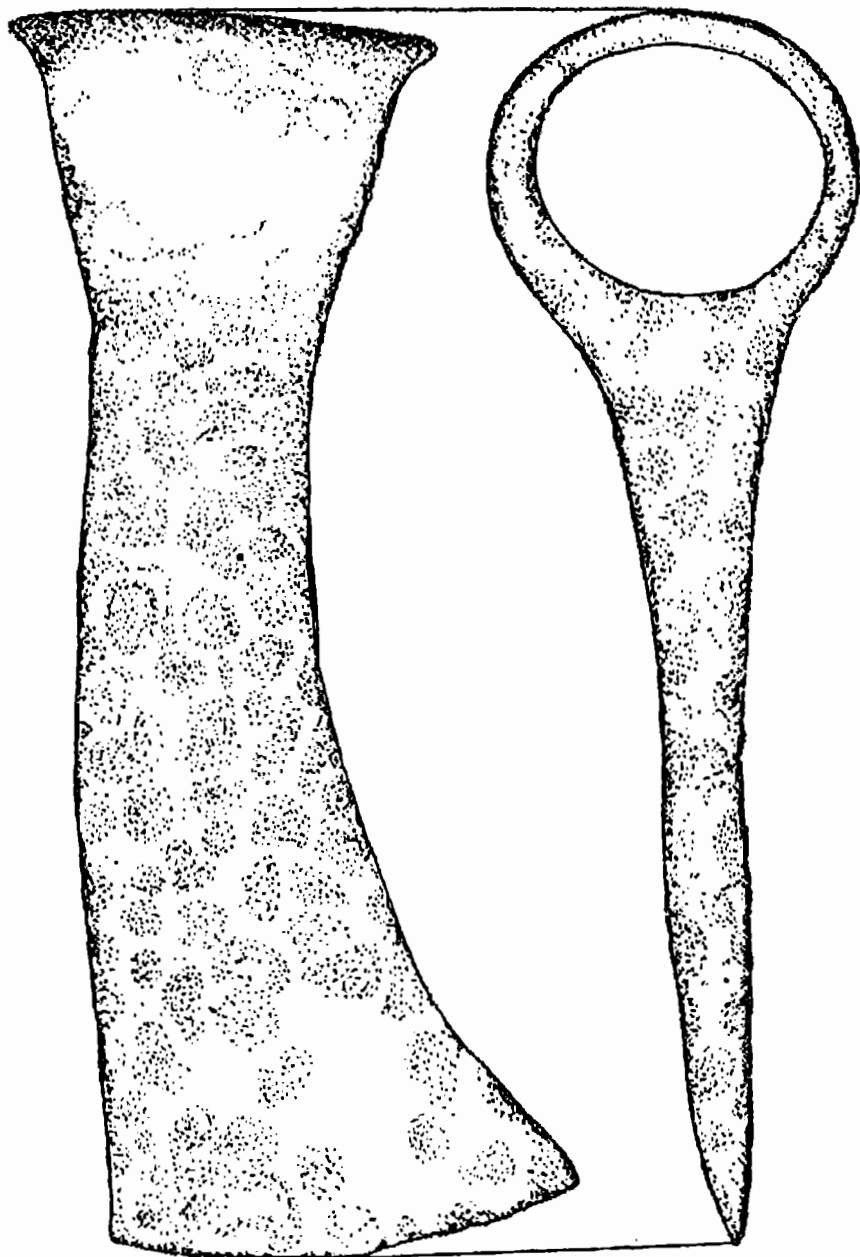
Fig. 7. – Unelte de fier: 1-2, Bursuci; 3-4, Giurcani-N

Fig. 8. – Arme de luptă din secolele X-XI: 1, topor;
2-3, vârfuri de săgeți (1, 3, Bârlălești, 2, Mălușteni).

Fig. 9. – Toporul de la Giurcani.

Fig. 10. – Toporul de luptă descoperit la Mălușteni.

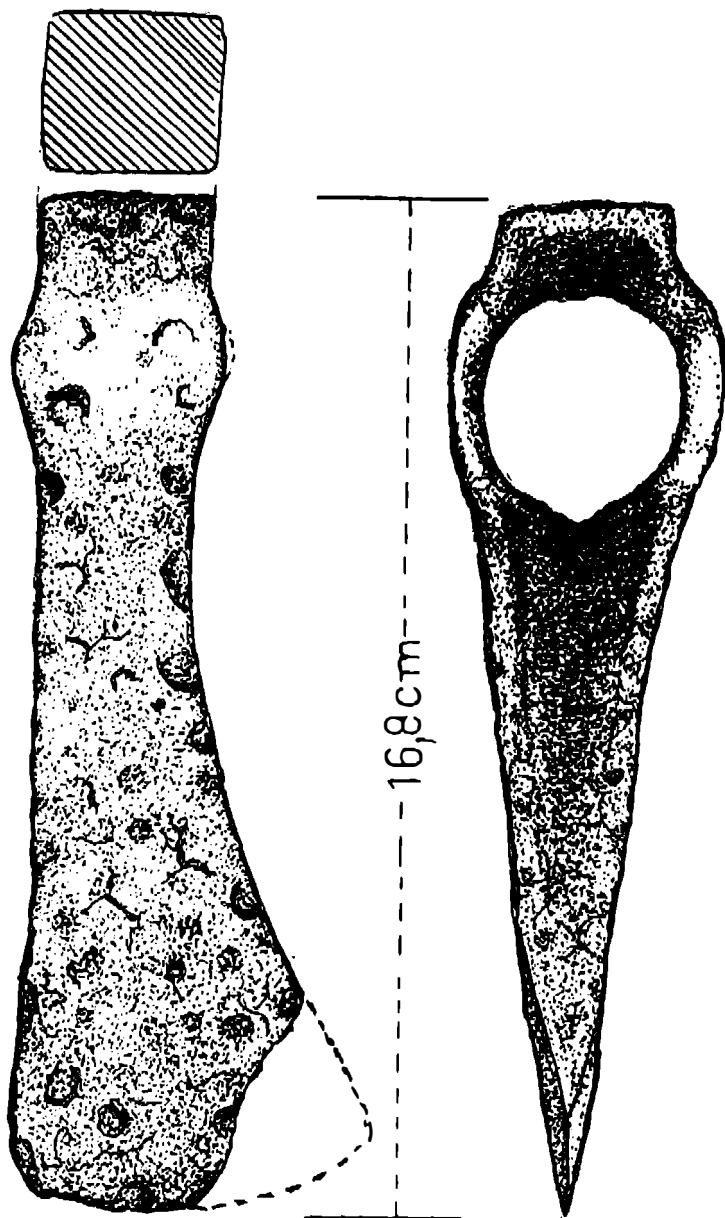

Fig. 11. – Toporul de luptă de la Halta Dodești, comuna Viișoara.

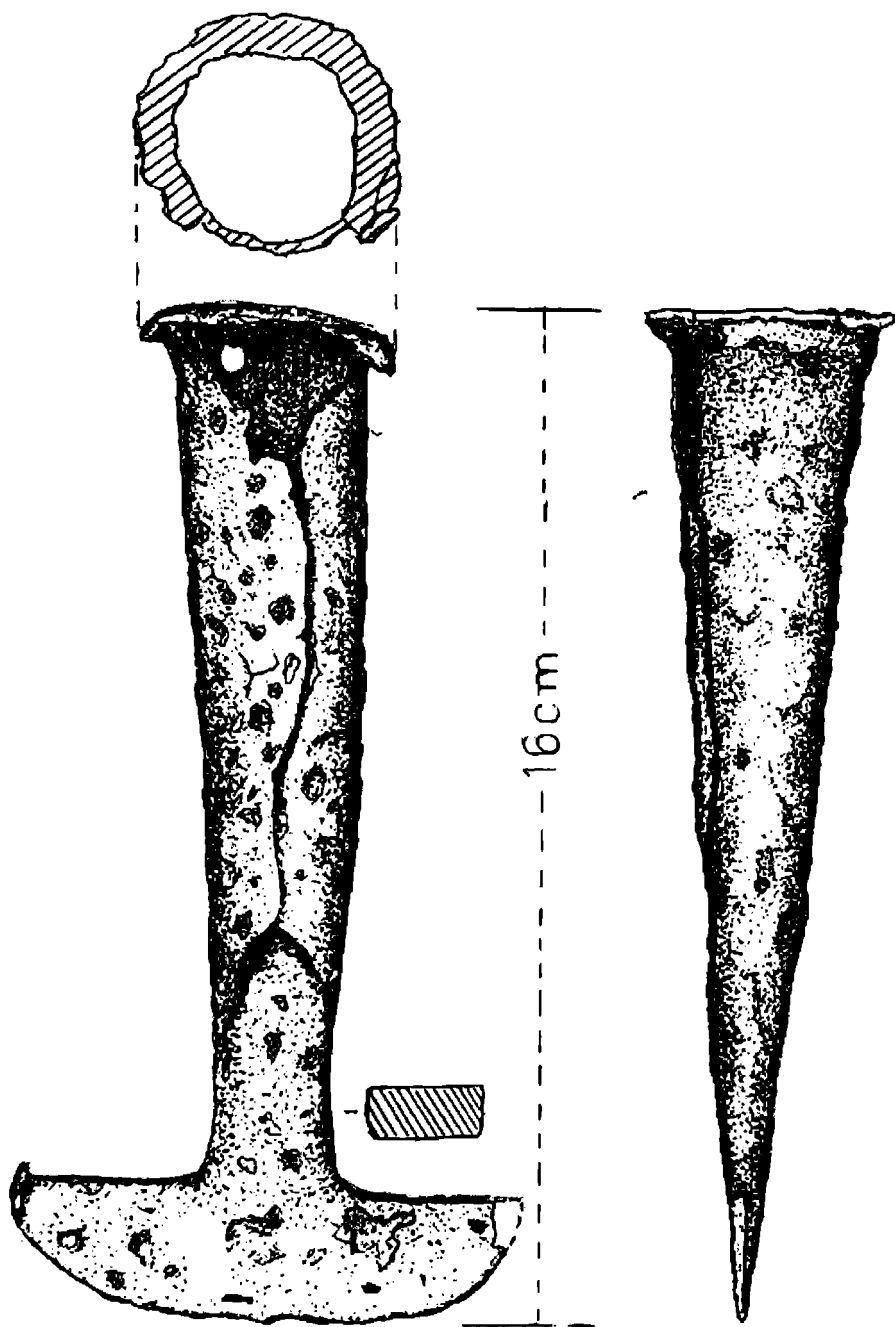

Fig. 12. – Otical descoperit la Sărățeni-Murgeni

STUDIU PRIVIND RELAȚIILE DINTRE STATUL ROMÂNNO-BULGAR ȘI AREALUL DOBROGEAN

Olimpiu Manuel Glodarencu

Abstract

In Romanian historiography, the issue of Petru and Asan led-revolt had extended over the entire Dobrogea or only a part of it, is still debatable.

Concerning this action, we may assume it was a time when the Romanian historians were convinced to give it unrealistic features. They were supposing the two brothers had an effective rule over the Romanians, not only in the Balkans but in the Northern Danube realms, and also they assume Petru and Asan to have a decisive role in the foundation of Romanian Medieval States. Nowadays, especially amongst the historiography of several of our neighbors, they manifest trends in opposition with the presented one. Some of them admit for the Asan Family, a particular importance, still trying to build the theory according to the Balkan origins of the Romanian People and their late emigration into the Northern Danube lands. Others, erase this consideration, not only from the history of Romanians inhabiting the lands between Danube and Carpatian Mountains, but even from the history of Balkan Peninsula, deliberately trying to give them a non-Romanian descent.

We dispose of information from different authors and scholars, concerning this state expansion and that it was including Dobrogea. According to those, it is assumed Dobrogea had entered under Asan Family administration later, during Ioan Asan the II-nd rule.

În istoria României, problema dacă revolta condusă de cei doi frați Petru și Asan a cuprins, în granițele ei, întreaga Dobrogea sau numai o parte din acest teritoriu este destul de controversată.

În ceea ce privește această mișcare, putem spune că a existat o anumită perioadă când istoricii români erau aproape pomiți să-i dea proporții ce nu le avuseseră în realitate. Li se atribuia o stăpânire efectivă asupra românilor, nu numai în Balcani, dar și la nordul Dunării și, chiar, un rol hotărâtor în întemeierea Țărilor Române¹. În prezent, mai ales în istoriografia unora dintre vecinii noștri, se manifestă tendințe cu totul opuse. Unii recunosc, încă, Asăneștilor o însemnătate deosebită, încercând încă a întemeia astfel teoria cunoscută a originii neamului românesc în Balcani și a imigrării sale târzii pe teritoriul de la nord de Dunăre. Alții, însă, îl elimină cu totul, nu numai din istoria românilor dintre Dunăre și Carpați, dar până și din aceea a românilor din Peninsula Balcanică, căutându-le, cu tot dinadinsul, o altă sorginte decât cea românească.

Despre întinderea acestui stat, precum și despre includerea Dobrogei în cadrul granițelor lui dispunem de informații de la diverși cronicari. În orice caz, se presupune că Dobrogea a intrat în stăpânirea Asăneștilor abia în vremea lui Ioan Asan al II-lea.

¹ Gheorghe I. Brătianu, *Tradiția istorică a întemeierii statelor românești*, București, 1980, pp. 51-52.

Istoricul Ion Nădejde, studiind problema originii vechiului drept românesc și analizând unele documente, ajungea la concluzia că urme ale stăpânirii statului româno-bulgar și, probabil, chiar al primului stat bulgar, se găsesc în zona Făgărașului. Tot Ion Nădejde, citând documente istorice, menționa că împăratul Căliman Asan (1241-1246) se intitula *domn autocrat al Moldo-Vlahiei și al țărilor ungurești până la Pesta*. O geografie rusească din veacul al XIII-lea numea Hotinul *orășel valaho-bulgar la Nistru*. O altă sursă citată de Ion Nădejde menționa că, în veacul al XIII-lea, Valahia, care era stat al Asăneștilor, *se întinde de la gura Tanaisului (Donul) până la Dunăre, spre Constantinopol*² Și acum, de altfel, mai stăruie ideea că particula *Io* care precede, în hrisoave, numele și titlul voievozilor noștri, își trage obârșia din Ioan, numele celui mai vestit domnitor din neamul Asăneștilor, pe care urmașii săi l-au păstrat în titlul lor, întocmai cum numele de Caesar și August au intrat în titulatura împăraților romani. Influența cancelariei bulgărești asupra diplomației din principatele noastre lămurește trecerea acestei tradiții în obiceiurile curții voievozilor Țărilor Române sau ai Moldovei³ Într-o lucrare a lui Dimitrie Cantemir intitulată *Despre numele antice și de astăzi al Moldovei*, marele cărturar lua în considerare, ca și Miron Costin, o legătură dinastică între Asanizi și neamul Bogdăneștilor din Moldova. Cantemir folosea, chiar, referindu-se la domnia lui Dragoș-Vodă, formula *a doua întemeiere a Moldovei*, prima fiind statul vlaho-bulgar al lui Ioan, cum îl desemnează el pe Ioniță Asan al II-lea. O situație aproape similară o găsim și pentru Țările Române. În legătură cu aceasta, Bogdan Petriceicu Hașdeu și A. D. Xenopol, îi consideră pe întemeietorii Basarabiei ca urmași direcți ai Asăneștilor.

Dacă Dimitrie Cantemir emisese această ipoteză fără argumente documentare, Bogdan Petriceicu Hașdeu aducea, în sprijinul ideii continuității statelor românești în arealul româno-bulgar, un document edificator. La mănăstirea Zografu de la Sfântul Munte se află un hrisov de la mijlocul veacului al XIII-lea aparținând unui strănepot al lui Ioniță, Ioan Căliman Asan, în care acesta se intitulase *autocrat al Moldo-Vlahiei*. Chiar dacă acest rege româno-bulgar nu a domnit efectiv și la nordul Dunării, după opinia lui Hașdeu, Petru, Asan și, mai ales Ioniță, pot și trebuie să fie socotiți ca unificatori ai românilor de dincolo și de dincoace de Istru. În continuare, Bogdan Petriceicu Hașdeu, după ce preciza că nu se ocupa de modul concret în care a avut loc continuitatea statelor românești pe fundamentul româno-bulgar, scria: *Ne ajunge a ști, în momentul de față, că istoria ne înfățișează, în sutimea a 14-a, independente una de alta, trei monarhii răsărite, toate trele din vechile stăpâniri ale regelui Ioniță, Bulgaria, Moldova și Muntenia. Acesta e faptul. În Moldo-Muntenia vedem pe domnitori folosindu-se, fiecare pe rând, cu pronumele Io sau Ioan*. Mai mult, unii domnitori, cum a fost cazul lui Despot Vodă, în momentul când se urcau pe tron, își schimbau numele în Ioan (din Iacob). În tratatele scrise în limba latină între domnitorii Moldovei și regii Poloniei, particula *Io* apărea integral sub forma *Ioannes*, iar Mihai Viteazul se semna în latinește *Ioanes Michael*⁴

² Nicolae Cojocaru, Vasile Petrișor, *Statul româno-bulgar al asăneștilor-forma de existență și apărare a celor două popoare feudale împotriva stăpânirii Imperiului Bizantin*, în *Analele istoriei*, an 30, nr. 3, 1984, p. 80.

³ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 52.

⁴ Nicolae Cojocaru, Vasile Petrișor, *op. cit.*, pp. 86-87.

În prezent, mai ales în istoriografia unora dintre vecinii noștri, se manifestă tendințe cu totul opuse. Unii recunosc, încă, Asăneștilor o însemnătate deosebită, încercând încă a întemeia astfel teoria cunoscută a originii neamului românesc în Balcani și a imigrării sale târzii pe teritoriul de la nord de Dunăre. Alții, însă, îl elimină cu totul, nu numai din istoria românilor dintre Dunăre și Carpați, dar până și din aceea a românilor din Peninsula Balcanică, căutându-le, cu tot dinadinsul, o altă sorginte decât cea românească⁵

După moartea împăratului Andronic I Comnenul la 11 septembrie 1185, Bizanțul a fost zguduit de o mare și puternică criză internă, care s-a repercutat și asupra politicii sale externe. Veneția, regatul ungar, regatul normand din Italia de sud ca și turcii selgiucizi amenințau granițele imperiului.

În același timp, pe plan intern, contradicțiile sociale se ascuteau tot mai mult, amenințând stabilitatea puterii centrale⁶. A fost momentul când, pe tronul Bizanțului a fost instalat Isac al II-lea Anghelos (1185-1195), cel care, de altfel, prin măsurile sale a oferit și pretextul răscoalei.

Povestea a început cu dările grele pe care împăratul Isac al II-lea Anghelos le-a pus pentru a împlini cheltuielile pricinuite de nunta ce urma să aibă loc cu fiica regelui Bela al III-lea al Ungariei: *Și pe sub mână, din lăcomie, a jefuit între altele, și orașele din părțile dinspre Anhialos, făcându-și, în acest chip sieși și romeilor, neîmpăcați dușmani pe acei barbari ce locuiesc peste tot cuprinsul muntelui Haemus și care, înainte, se numeau mysi, iar acum vlahi se cheamă*⁷

În aceste împrejurări, în toamna anului 1185, vlahii Petru și Asan, doi frați din aceeași seminție care, nevrând să facă începutul fără cuvânt, se înfățișează la împărat pe când acesta petrecea în Kypsella (azi Ipsella). Dâștii îi cer dreptul să fie oștiți alături de romei și, prin carte împărătească, să li se dea un loc de moșie cu venit puțin din muntele Haemus; dar, cererea lor a fost respinsă, fiind dumnezeiască putere mai presus de aceea a omului. Deci, văzându-se neluați în seamă, dâștii începură a cârți și, pe când din nou stăruiau în cererea lor, au îndrăznit, pe negândite, să rostească chiar cuvinte care trădau răzvrătirea și tot răul ce aveau de gând să facă la întorsul acasă. Dintre amândoi, cel mai cutezător și mai crud era Asan, care a și fost pedepsit pentru neobrăzare și a fost palmuit din porunca lui Ioan Sevastocratul (unchiul împăratului). Și astfel ei, fără ispravă și plini de ocară, s-au întors înapoi⁸. Ei au început să cutreiere satele pentru a ridica la luptă pe români și bulgari împotriva bizantinilor opresori⁹

Să lăsăm, deocamdată, la o parte, localizarea foarte precisă ce o cuprinde pasajul citat, cu privire la începutul răscoalei în partea de răsărit a munților Haemus spre țărmul Mării Negre, ca și indicația ce o dă asupra originii conducătorilor și să ne oprim asupra cuvintelor formulate de ei, a căror nesocotire le-a determinat nemulțumirea și i-a împins, în cele din urmă, la acțiune. În special, trebuie dată mai

⁵ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 58.

⁶ Borislav Primov, *Crearea celui de al doilea țarat bulgar și participarea vlahilor, în Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor (secolele XII-XIX)*, vol. I, București, 1971, pp. 17-18.

⁷ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 61.

⁸ *ibidem*, pp. 61-62.

⁹ Borislav Primov, *op. cit.*, pp. 17-18.

multă atenție cuvintelor *să fie oștiți* (înrolați) *de romei* deoarece ele lămuresc, în parte, motivele și chiar inițiativa mișcării de secesiune a vlahilor din Imperiul Bizantin.

Pentru a rezolva această problemă, trebuie să ne întoarcem în timp cu două decenii, când s-a produs un fapt consemnat de o altă cronică bizantină, aceea a lui Kinnamos, care povestea despre războiul din 1166 dus de împăratul Manuel I Comnenul împotriva ungarilor, în ale căror certuri dinastice se credea îndreptățit să se amestece. Astfel, se arăta că, în 1166, împăratul s-a hotărât să-i atace pe maghiari într-un loc unde aceștia, n-au fost loviți niciodată, recurgând la o stratagemă. În timp ce prințul Alexis, pus în fruntea unor oști, avea drept misiune să distragă atenția maghiarilor în dreptul Sirmium-ului de pe Dunăre, Leon Vatatzas aducea altă oaste numeroasă, din altă parte, ba chiar și *o mare mulțime de vlahi, despre care se zice că sunt urmași ai vechilor coloni din Italia, din părțile de lângă Marea Neagră*, poruncindu-le să năvălească în țara hunilor. Operațiunile conduse de Leon Vatatzes s-au desfășurat în cele mai bune condiții; bizantinii au pustiit tot ce au întâlnit în cale; au fost omorâți mulți dușmani, iar alții au căzut prizonieri. Manuel Comnenul, voind să repete succesul surprinzătoarei lui manevre strategice, a trimis o a treia armată, de data aceasta sub comanda generală a lui Ioan Doukas, ca să atace Transilvania din părțile unde se învecina cu Tauroscythia. Întreprinderea s-a soldat cu un nou succes. Bizantinii au pătruns în satele transilvănene luând o bogată pradă precum și numeroși ostateci.

Știrea lui Kinamos despre expediția lui Ioan Doukas își găsește o replică într-o epigramă din *Codex 524* al Bibliotecii Marciene, publicată de Sp. Lampros și comentată de Gy. Moravcsik. Din conținutul epigramei aflăm că armata lui Doukas a traversat Dunărea pe la Vidin. Întrucât Vidinul se afla aproape de Porțile de Fier, însemna că trupele lui Doukas nu au intrat în Transilvania prin părțile apropiate de Tauroscythia¹⁰, așa cum ne informează Kinamos. Suntem, deci, în fața unei nepotriviri de informație. Ea ar putea fi înlăturată numai dacă s-ar admite că, în textul din *Marcianus 524* s-a strecurat o greșeală de copiat, scriindu-se Vidin în loc de Vicin (Vicina, Dicin, Dicina). Trecând Dunărea pe la Vicina, armata lui Doukas putea, într-adevăr, ataca Transilvania prin părțile care se învecinează cu Tauroscythia¹¹

Revenind la vlahii menționați în oastea bizantină, și care au participat la campania din 1166, trebuie să spunem că în însemnarea referitoare la vlahii recrutați dinspre Marea Neagră și despre care se afirmă că sunt urmașii coloniștilor romani, sunt două chestiuni de netăgăduită însemnătate: aceea a originii latine a românilor și aceea a regiunii din care s-au recrutat aceste contingente ale armatei lui Manuel I Comnenul. De menționat, totuși, că în privința acestei regiuni de recrutare a lor există o controversă care nu e foarte ușor de lămurit. Astfel, unii istorici români susțin că nu poate fi vorba decât de românii de pe țărmul stâng al Dunării și anume de la gurile ei, interpretând, astfel, știrea lui Kinnamos ca o dovadă a existenței unei numeroase populații românești pe pământurile de lângă Marea Neagră.

¹⁰ Tauroscythia era desemnată de Kinnamos drept spațiul nord-dunărean și nord-pontic de la sud și est de Munții Carpați. Unii l-au identificat cu Halicium.

¹¹ Petre Diaconu, *Despre situația politică la Dunărea de Jos în secolul al XII-lea, în Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, tom 27, nr. 3, iulie-septembrie 1976, p. 302.

Dintre învățații care s-au ocupat de această problemă, L. Tamaș are o altă părere. Reluând o teorie mai veche a lui Roesler, el socotește că nu poate fi vorba decât de românii din Peninsula Balcanică. În concepția lui și a școlii istorice unghurești, nu puteau să se afle la aceea dată alți români la nordul Dunării decât unii păstori rătăciți, rătăciți cu turmele lor.

Gheorghe I. Brătianu considera că era vorba, la acea dată, de românii din dreapta Dunării dar, desigur, nu pentru aceleași motive, ci pentru că a găsit o confirmare a acestei interpretări în textul lui Choniates pe care l-am amintit mai sus.

Revenind la revendicările din 1186 ale celor doi frați, deci după 20 de ani, evenimentul s-a produs, într-adevăr, în aceeași regiune și în aceeași împrejurări: la 1166, vlahii luați la oaste de Manuel I Comnenul au luptat în rândurile armatei bizantine dincolo de Dunăre și în Carpați, iar la 1186, aceiași vlahi, cerând un drept pe care îl câștigaseră pe câmpul de bătălie, au întâmpinat refuzul lui Isac Anghelos. Având, pe deasupra, și destule alte motive de nemulțumire, ei porneau răscoala împotriva unui împărat ce putea fi considerat ca un uzurpator, fiind din alt neam decât cel al Comnenilor¹²

Unii istorici, în schimb, consideră că Gheorghe Brătianu are pe jumătate dreptate, deoarece cred că în corpul românilor din armata lui Vatatzes erau atât locuitori de la sud, dar și de la nordul Dunării. Românii nord-dunăreni puteau fi tot așa de buni cunoscători ai locurilor pe unde trebuia să treacă armata bizantină. Participând la acțiunea lui Vatatzes, vlahii nord-dunăreni nu erau la prima lor misiune în slujba împăratului Manuel I¹³ Pe de altă parte, rămâne de neînțeles nefolosirea vlahilor nord-dunăreni de către Vatatzes într-o vreme în care locuitorii acestor ținuturi erau favorabili bizantinilor¹⁴ Nu este exclus ca și armata lui Ioan Doukas să fi avut un corp de vlahi. Spre o atare opinie ne-ar putea duce interpretarea epitafului de pe crucea de aramă pusă de Ioan Doukas în locurile invadate, spre a cinsti victoria reputată: *Numeroasa mulțime din tribul panonilor (ungurilor) a fost ucisă în acest loc de teribilul Ares și de brațul ansonilor sub domnia divinului Manuel din glorioasa Roma, gloria Comnenilor puternici și măreți.*

De asemenea, Dimitrie Onciul sublinia că *acest nume (ansonii) ar putea să aibă în vedere pe românii aliați cu bizantinii în contra unghurilor.* De altfel, limba populației romanizate din spațiul nord-dunărean este înregistrată ca *Ausonion fone* și de către Priscus din Panion în *Ambasadele* sale. Cronicarul bizantin ne informează că unii oameni de la curtea lui Attila vorbeau această limbă, care nu poate fi decât a populației locale romanizate, din afara imperiului¹⁵

Nucleul acestei insurecții antibizantine s-a aflat, la început, în zona Balcanilor Mici locuită, în principal, de românii urmași ai populației din fosta provincie Moesia Secunda, pe care izvoarele contemporane i-au pomenit sub termenul generic de vlahi¹⁶

¹² Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 63.

¹³ Vezi evenimentele unde se vorbește de acțiunea vlahilor din 1164 (care l-au prins pe Andronic).

¹⁴ În acest caz, se are în vedere episodul din 1164 când, la comanda Bizanțului, vlahii l-au prins pe Andronic I Comnenul.

¹⁵ Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 305.

¹⁶ Nicolae Copoiu, Vasile Petrisor, *op. cit.*, p. 77.

Curând, răscoala din 1185 s-a întins cu repeziciune, insurgenții reușind să alunge garnizoanele bizantine. Vălvățiile mișcării au cuprins, treptat, noi și noi localități, lățindu-se spre târgurile și așezările mai depărtate¹⁷ S-au alăturat răsculaților mase importante de bulgari, precum și grupuri de pecenegi, uzi și cumani, toți nemulțumiți de fiscalitatea excesivă bizantină și de incapacitatea împăratului de a le asigura, cel puțin, liniștea¹⁸

Exploatată de puterea bizantină, împovărată de dări suplimentare, arăta istoricul bulgar Borislav Primov, populația vlaho-bulgară nu a mai putut răbda și s-a răscolat, având în frunte pe Petru și Asan, începând lupta de eliberare. Printre primii locuitori care au pus mâna pe arme au fost vlahii din Balcani, care au acționat împreună cu bulgarii¹⁹ La rândul său, istoricul român Eugen Stănescu, referindu-se la începuturile răscoalei, sublinia că *sub conducerea lui Petru și Asan, boierii din Târnovo, populația vlahă și bulgară ajutată de românii de la nord de Dunăre și de cumani, s-au răscolat, izbutind să distrugă garnizoanele bizantine*²⁰

În aceste condiții, în toamna anului 1185, Petru și Asan și-au încununat capul cu o coroană de aur, și-au meșterit și au pus în picioare încălțăminte de culoare roșie²¹, însemne ale puterii imperiale. Actul în sine marca instituirea unei noi autorități statale care se considera urmașă a tradiției bizantine. Astfel, în Peninsula Balcanică își făcea apariția o nouă putere, statul vlaho-bulgar, în care rolul principal a revenit, într-o primă perioadă, vlahilor apoi bulgarilor.

Răsculații s-au îndreptat, apoi, spre răsărit și au ajuns în regiunea Preslavului, distrugând așezări, dobândind prăzi bogate și luând prizonieri din rândul bizantinilor. În dezacord cu cele pe care ne lasă să le înțelegem cronica lui Nicetas Choniates, se pare că împotriva răsculaților nu a pornit împăratul în persoană, ci sevastocratul Vasile, unchiul lui Isac al II-lea Anghelos, investit cu comanda supremă a trupelor. La scurtă vreme însă, sevastocratul Vasile, bănuind că uneltește împotriva tronului, a fost destituit și înlocuit cu Ioan Cantacuzino, de asemenea rudă cu împăratul. Deși *cu bogată experiență în conducerea operațiilor militare*, Ioan Cantacuzino n-a putut duce cu succes, până la capăt, misiunea încredințată, ceea ce a avut drept urmare înlocuirea sa cu Alexios Vranas. Dar, nici aceasta nu a corespuns așteptărilor, ba mai mult încă, el s-a revoltat împotriva bazileului, ceea ce a complicat și mai mult lucrurile. Împăratul a reușit să înăbușe revolta lui Alexios Vranas, dar n-a izbutit să-i oprească pe unii dintre oștenii generalului răzvrătit să fugă spre nord și să îngroașe rândurile luptătorilor din oastea lui Petru și Asan. Aceste evenimente s-au consumat în iarna lui 1185 și începuturile primăverii anului 1186.

În vara anului 1186, Isac Anghelos a plecat, el însuși, împotriva răsculaților, în timp ce Petru și Asan, învinși la început, au trecut la miazanoapte de Dunăre pentru a cere ajutor de la cumanii aflați în Câmpia Română. Împăratul bizantin, pătrunzând în regiunea răsculaților și neîntâlnind nicio rezistență, pe de o parte, încrezându-se în asigurările de supunere ale localnicilor întâlniți în cale, pe de altă parte, s-a mulțumit

¹⁷ Nichita Choniates, *Istoria*, în *Fontes*. vol. III, p. 257.

¹⁸ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statutul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983, p. 91.

¹⁹ Borislav Primov, *op. cit.*, p. 44.

²⁰ XXX, *Istoria României*, vol. III, București, p. 12.

²¹ Nichita Choniates, *op. cit.*, p. 257.

cu distrugerea prin foc a grânelor și cu instalarea unor garnizoane în *cetățile numeroase* ale răsculaților. Mai mult, întorcându-se în capitală, Isac al II-lea Anghelos a început să se laude cu izbânda sa.

Dar, între timp, căpeteniile răscoalei *căpătând ajutorul cumanilor, au intrat în patria lor, în Moesia*, pe care au găsit-o *părăsită și golită de armata bizantină*. Nicetas Choniates nota că răsculații *nu s-au mai mulțumit să poată păstra ceea ce era al lor și să dobândească doar toparhia Moesiei, ei nu mai îndurau să nu aducă daune împărăției romeilor și să nu unească domnia misienilor (românilor) și a bulgarilor într-una singură, așa cum fusese odinioară*.

Un an mai târziu, în 1187, Isac al II-lea a fost cuprins de regretul că *nu a rânduit cum trebuie bunurile în țara dușmană, în vremea primei sale expediții și a pornit, din nou, împotriva românilor și a bulgarilor*. Același rezultat dezastruos pentru bizantini, ca și cel din 1187, a avut și campania din primăvara anului 1188. Rezistența răsculaților l-a determinat pe Isac al II-lea să se reîntoarcă la Constantinopol, mulțumindu-se doar cu faptul că ducea cu sine, ca prizonieri, pe soția lui Asan și pe Ioan, fratele mai mic al acestuia.

Succesele militare obținute în confruntarea cu Imperiul Bizantin au permis noii organizații politice create de Asănești să se consolideze și să-și creeze instituțiile statale necesare. Petru și Asan și-au ales drept capitală Târnovo, o localitate așezată pe stâncile abrupte de pe malurile râului Iantra.

Apare însă întrebarea, de ce capitala marelui stat n-a fost stabilită, cum ar fi fost mai firesc, la Preslavul Mare, fosta reședință din secolul al X-lea a Țaratului Bulgar, situată în părțile de răsărit ale Bulgariei, ci mult mai spre apus. Răspunsul trebuie căutat în dispunerea teritorială a bazei sociale și militare a puterii Asăneștilor, precum și în planul politic urmărit de frații Petru și Asan. Evident, ei ar fi dorit ca, în granițele noului stat pe care căutau să-l legitimeze ca o continuare a primului Țarat Bulgar, să intre toate ținuturile care aparțineau odinioară acestuia. Pentru moment însă, forța lor militară nu le permitea să-și îndrepte atenția, concomitent, spre răsărit și spre apus. O eventuală încercare a răsculaților de a-și întinde autoritatea și asupra Dobrogei s-ar fi putut solda cu un eșec grav. Teritoriul fostei provincii Scythia Minor era relativ bine apărat de garnizoanele și de flota bizantină. Prezența bizantinilor în Dobrogea acelor vremuri este dovedită, nu numai de izvoarele literare, ci și de documente arheologice, numismatice și sigiliografice. La Isaccea, de pildă, s-au descoperit, până în prezent, două sigilii care au însoțit scrisori trimise, desigur, unor înalți funcționari sau unor comandanți de oști bizantine aflate aici, într-o vreme în care alte trupe imperiale se confruntau cu româno-bulgarii din zona Munților Balcani (Haemus). Nu există, până acum, nicio dovadă literară sau materială potrivit căreia Dobrogea să fi făcut parte din statul Asăneștilor încă de la începutul nașterii lui. De altfel, o stăpânire a Dobrogei de către Asănești nu se putea realiza, atâta vreme cât orașele din sudul acestei provincii se aflau în mâinile bizantinilor. Or, Varna a fost pierdută de către bizantini abia în anul 1201 și este posibil ca tot atunci să fi căzut și Silistra.

În astfel de împrejurări, efortul Asăneștilor a vizat împingerea granițelor statului lor, cu deosebire spre părțile apusene ale Peninsulei Balcanice. Aici, ei puteau să intre în stăpânirea acelor regiuni care constituiseră centrul administrativ, politic,

militar, economic și cultural al primului stat bulgar din ultimul deceniu al existenței sale. În plus, recucerind aceste regiuni, românii și bulgarii rupeau orice legătură pe uscat între bizantini și aliații lor unguri, ceea ce le-ar fi ușurat rezistența împotriva deselor expediții ale lui Isac al II-lea Anghelos. În sfârșit, controlul unor regiuni ca acelea din centrul și din vestul Peninsulei Balcanice urmăreau, poate, și apropierea geografică de puterile politice din apusul și centrul Europei, a căror atenție pentru Peninsula Balcanică creștea pe măsura intensificării cruciadelor. În acest context trebuie înțeleasă hotărârea Asăneștilor de a-și stabili capitala, nu la Preslav, ci la Târnovo.

Încercarea bizantinilor de a recuceri regiunea Munților Balcani și pe aceea care se întindea la nord de aceștia, intrate în componența statului Asăneștilor, a continuat și în ultimul deceniu al secolului al XII-lea. Dar, armata bizantină era din ce în ce mai slăbită, aprovizionarea cu alimente lăsa de dorit, iar soldele nu se mai plăteau cu regularitate. Constantin Aspictes, pus în fruntea oștirii care urma să lupte cu vlahii în 1190, s-a plâns împotriva unor astfel de neajunsuri, ceea ce a atras mânia împăratului, astfel că generalul a fost orbit și destituit. Campania s-a încheiat, din nou, cu insucces pentru bizantini.

În 1195, împăratul a pornit o nouă campanie împotriva răsculaților conducând, de data aceasta, chiar el însuși, armata. Isac al II-lea Anghelos conta în această expediție pe sprijinul ungarilor, care trebuia să ajungă la Vidin. Acțiunea s-a soldat cu un mare eșec pentru bizantini. La scurt timp, Isac al II-lea Anghelos avea să fie detronat, iar în locul lui a fost proclamat împărat Alexios al III-lea, fratele său mai mic. Acesta, fără a mai ține seama de năvălirile neconținute ale românilor și ale cumanilor, a chemat trupele în capitală, având nevoie de ele pentru a-și consolida autoritatea. Măsura lui Alexios al III-lea a marcat sfârșitul șirului de încercări ale bizantinilor de a zdrobi statul Asăneștilor și de a readuce regiunile de la nord de Balcani sub ascultare²²

În contextul acestei efervescente situații politice și militare, în 1196 a intervenit, însă, o perioadă de scurtă acalmie determinată de asasinarea, la Târnovo, de către boierul Ivancu, a lui Asan (1185-1196). Petre și-a asociat la domnie pe fratele său mai mic Ioniță, zis și Caloian (cel Frumos), întors de curând de la Constantinopol, unde fusese ostatic. Domnia celor doi frați nu a fost, însă, de lungă durată deoarece, în anul următor, a fost ucis și Petru (1185-1197)²³

Rămas singur, coroana a trecut la Ioniță (1197-1207), lui revenindu-i misiunea de a continua opera începută de cei doi frați mai mari.

După un relativ răgaz din primii ani de domnie, în 1201 au reînceput ostilitățile între Ioniță și Imperiul Bizantin. În scurt timp, înfrângând armata bizantină și cucerind Constanța și Varna, Alexie al III-lea Anghelos a fost nevoit să ceară încheierea păcii, efectuată în același an. Tratatul recunoștea, oficial, independența statului româno-bulgar condus de Asănești, fapt ce va avea, în perspectiva timpului, o însemnătate majoră în contextul istoric general-european, forța politică, economică și militară a Asăneștilor crescând neconținut. Aceasta pentru că Ioniță urmărea, nu numai

²² XXX, *Istoria Românilor*, pp. 432-434; Marin Popescu Spineni, *op.cit.*, p. 95-96.

²³ Nicolae Copoiu, Vasile Petrișor, *op.cit.*, p. 81.

consolidarea puterii sale în Balcani, ci și pe plan european, mijlocul cel mai eficient pentru realizarea gândului său intim ca și al înaintașilor săi, recunoașterea titlului de împărat al românilor și al bulgarilor iar, pentru capul bisericii, rangul de patriarh; și aceasta, în virtutea axiomei *Imperium sine patriarchatu non stat* (niciun imperiu fără patriarh).

Pretinzând papei coroana de împărat și sceptrul imperial, precum și demnitatea de patriarh pentru Vasile, arhiepiscopului bisericii româno-bulgare, Ioniță Asan avea în vedere principiul fundamental că peste tot și întotdeauna autonomia religioasă trebuia să însoțească autonomia politică și că statul suveran presupunea biserică autocefală.

Domnia lui Ioniță Caloianul a fost încheiată la 1 octombrie 1207 când a fost ucis de un cuman (numit Manaster), în timp ce asedia Tesalonicul²⁴

Lui Ioniță i-a succedat la tron nepotul de soră, Borilă Asan (1207-1218) care va fi îndepărtat de Ioan, fiul lui Asan I și care va lua numele de Ioan Asan al II-lea. În timpul lui s-a revenit la credința ortodoxă de care se lepădase Ioniță, atunci când, presat de situația politică, a trecut la catolicism. Ioan Asan al II-lea a înțeles că, pentru a-și atinge scopul în sud, cucerirea Constantinopolului, îi era necesară consolidarea stăpânirii în nord, de unde se aștepta ca, la îndemnul papei, regatul ungar să năvălească în Balcani. De aceea, el a simțit nevoia să mențină strânse legături cu cumanii și cu românii nord dunăreni și a încercat să încorporeze Bulgariei, nu numai Serbia, dar și ținuturi românești de pe malul de nord al Dunării. Astfel, a trebuit să poarte, după 1228, înverșunate lupte cu regatul ungar pentru stăpânirea Severinului pe care, se pare că a și realizat-o vremelnic, punct strategic de o deosebită importanță prin care, atât Ioan Asan al II-lea cât și regele ungar voiau să-și extindă autoritatea în spațiul carpato-dunărean²⁵

În general, granițele statului vlaho-bulgar au fost destul de fluctuante, cuprinzând în limitele ei și Dobrogea. Nu știm cu precizie dacă e vorba de întreaga provincie, însă este posibil ca, cel puțin sudul Dobrogei să fi intrat în posesia Asăneștilor, din moment ce în 1264, împăratul bizantin, Mihail al VIII-lea Paleologul, a putut oferi turcilor selgiucizi conduși de Sarf Satuk Baba, nordul Dobrogei, ori dacă el nu ar fi avut controlul asupra acestei zone nu l-ar fi putut oferi acestora.

Despre întinderea acestui stat precum și includerea Dobrogei în cadrul granițelor lui dispunem de informații de la diverși cronicari. În orice caz se presupune că Dobrogea a intrat în stăpânirea Asăneștilor abia în vremea lui Ioan Asan al II-lea²⁶

În anul 1253, călugarul Willhelm de Rubruquis a întreprins o călătorie *ad partes orientales* la tătarii din stepele Ucrainei, cu scopul de a-i cunoaște și a transmite, apoi, așuzenilor, informații despre acești noi barbari care, cu 12 ani mai înainte, în 1241, străbătând pasurile Carpaților, pustiiseră până în inima Ungariei și până la hotarele germane. Arătând care sunt teritoriile supuse tătarilor, Willhelm de

²⁴ *ibidem*, p. 81.

²⁵ XXX, *Istoria Romanilor*, vol. III, pp. 437-438.

²⁶ Adrian Rădulescu, Ion Băuleanu, *Istoria Dobrogei*, Constanța, 1998, pp. 193-194.

Rubruquis pomenea și de *Valachia lui Asan* ce se întindea de la gurile Dunării (adică din Dobrogea) spre miazăzi, în direcția Constantinopolului până la Munții Balcani²⁷

Vlahia lui Asan, cuprinsă între gurile Dunării și Balcani mai era numită și *Valahia Albă*. Acest nume apare într-o glosă la cronica lui Geoffray de Villehardouin (ediția *Du Fresne*), unde Ioniță poartă titlul de *rege al vlahilor și bulgarilor*, iar într-o notă marginală după ediția *Vigenere* (Paris 1585), se adaugă și *al locuitorilor din muntele Hemului care este Mysia inferioară, numindu-se acum Valahia Albă, precum și al Bulgariei*. După această glosă, *Du Fresne*, în notițele la cronica lui Villehardouin, admitea o *Valahia Albă* între gurile Dunării și Balcani, în deosebire de *Valahia Neagră* din nordul fluviului²⁸

Epitetul *alb* dat capitalei unei țări principale era un obicei general la popoarele turanice... Țara dominantă fiind albă, cea supusă a fost numită, prin contrast, neagră. În mod analog, și teritoriile dintre gurile Dunării și Balcani au fost numite *Valahia Albă* în timp ce stăpânirile de la nord de Dunăre (probabil Severinul) au fost numite, după cucerirea urmașilor lui Asan, *Valahia Neagră*. Un exemplu asemănător îl întâlnim și în Ungaria, unde Pannonia era numită *Ungaria Albă* iar Transilvania s-a numit, după cucerirea ei de către unguri, *Ungaria Neagră*²⁹

Ansbertus, un călugăr german spunea că *Pe lângă aceasta, în cea mai mare parte a Bulgariei, precum și către Dunăre unde se varsă în mare, stăpâna un oarecare român Calo-Petru și fratele său Casian, împreună cu supușii lor romani*.

Este vorba de cei doi Asanizi: Petru și Asan. În determinarea țării stăpânite de ei, vedem că se face o distincție, căci se zice *în cea mai mare parte a Bulgariei*, deoarece primii Asanizi nu cuceriseră de la bizantini toată Bulgaria, și apoi se adaugă *precum și către Dunăre, unde se varsă în mare*, adică Dobrogea și Bulgaria răsăriteană de azi; de aici rezultă că Ansbertus nu numea ținuturile dinspre Marea Neagră ca aparținând Bulgariei.

Credem că, acest moment de început al răscoalei să fi cuprins și Dobrogea, pentru ca, apoi, armatele bizantine să fi reușit să-și reinstaleze autoritatea aici, din moment ce Asăneștii au reușit să recucerească aceste zone abia în 1201.

²⁷ Constantin Brătescu, *Nume vechi ale Dobrogei: Vlahia lui Asan, Vlahia Albă (1186 - sec. XIII)*, în *Arhiva Dobrogei*, an 2, nr. 1, 1920, p. 18.

²⁸ *ibidem*, p. 24.

²⁹ Gheorghe I. Brătianu, *Tradiția istorică...*, p. 110.

DOMNITORII MOLDOVENI ȘI POLITICA PONTICĂ

Andreea Atanasiu-Croitoru

Abstract

The ending of the great invasions suffered one millennium by the Romanian people, followed by the medieval states constitution; invigorate the Danube and the Black Sea navigation. In the Romanian harbors from the West-Ponthical shore were coming for bringing and taking merchandise, merchants from the bigger Italian sea-cities, Genoa and Venice, from Barcelona and far Catalonia. This very intense maritime traffic it has continuity on the Danube fluvial way and also, on the terrestrial way, taking two very important merchants ways from those times, the Braila one who is taking North-East through the Bran Clough to the Polonaise Kingdom and Baltic way. In this conjuncture in which the Moldavian rulers understand the Danube and the Black Sea intense commercial traffic importance, but also for the creation of a fleet for protection, we can talk about the Romanian navy beginnings in the real way.

Sfârșitul marilor invazii suportate timp de un mileniu de români, urmate de constituirea statelor medievale, au favorizat o puternică înviorare a circulației la Dunărea de Jos și pe Marea Neagră. În porturile românești de pe litoralul vest-pontic veneau, pentru a desface și procura mărfuri, negustori din marile orașe maritime italiene, Genova și Veneția, de la Barcelona, din îndepărtata Catalonie. Acest intens trafic maritim continua pe cale fluvială a Dunării și pe uscat, urmând două din importante drumuri comerciale ale timpului, cel care pornea de la Brăila spre nord-est prin pasul Branului în direcția regatului Poloniei și Baltica. În această conjunctură „în care domnii români au înțeles importanța intensului trafic comercial de la Dunăre și din Marea Neagră, dar și a creării unor mijloace de luptă pe apă pentru a-l apăra”, putem vorbi de începuturile unei marine românești, în adevăratul înțeles al cuvântului¹

Aceste începuturi se leagă, în mod deosebit de unele evenimente petrecute în secolul al XV-lea când marele voievod al Țării Românești, Mircea cel Bătrân, și cel al Moldovei, Petru Mușat, au izbutit să-și întindă stăpânirea până la ieșirea la mare.

Marele pericol pentru Țările Române l-a constituit, în acele vremuri, înaintarea otomană în Peninsula Balcanică, inclusiv de-a lungul țărmului de vest al Mării Negre. Înaintare care spre sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul veacului următor devenise din ce în ce mai amenințătoare. În a doua jumătate a secolului al XV-lea, presiunea otomană pe linia Dunării, la gurile marelui fluviu și în direcția litoralului maritim al Moldovei a avut mari repercusiuni asupra traficului maritim comercial. Stăpânirea Dunării și a gurilor ei trebuia să asigure Porții o cale de comunicare strategică de prim ordin spre Centrul Europei, iar cucerirea cetăților-porturi ale Moldovei avea menirea să pună la dispoziția armatelor sultanului bazele de operații necesare înaintării spre nord și răsărit.

¹ Andreea Atanasiu-Găvan, *Evoluția navigației la Dunărea de Jos și Marea Neagră în Evul Mediu românesc*, Editura Muzeului Marinei Române, Constanța, 2006, p. 30.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

În aceste împrejurări, mijloacele de navigație și porturile au servit destul de des în scopuri militare. Voievozii români s-au folosit de propriile ambarcațiuni în lupta pentru independență, unii chiar au organizat adevărate flotile militare care au participat la războaiele de apărare, iar colaborarea pe Dunăre în lupta împotriva invaziei străine, s-a manifestat chiar de la întemeierea statelor feudale românești. În general, mijloacele navale folosite în expedițiile de pe malul drept al Dunării au fost grupurile mari de monoxile. Deși nu sunt menționate expres în izvoare, asemenea monoxile au transportat, se pare, peste Dunăre, trupele lui Vlaicu Vodă, spre a da asistență militară principilor sud-dunăreni bulgari și sârbi precum și trupele lui Mircea cel Bătrân, cu prilejul mării bătălii de la Nicopole din 1396².

Izvoarele semnaleză o flotă militară a Moldovei în Marea Neagră în 1445. Într-un raport venețian care înregistra conflictul dintre negustorii republicii ligure și moldoveni, se arată că aceștia din urmă au plecat din Cetatea Albă și, pretextând o partidă de pescuit, au atacat prin surprindere dinspre mare și au cucerit cetatea genoveză Lerici de la gurile Niprului³. O deplasare pe mare la o distanță apreciabilă nu se putea face dacă Moldova nu ar fi avut nave cu care să poată „ține marea” și marinari specializați în navigație și luptă pe apă.

Personalul navigant al corăbiilor românești, nave care ajungeau în Marea Egee și chiar în Marea Mediterană, a practicat, cu siguranță, o navigație științifică bazată pe tratatele întocmite mai ales în Italia, rezumând experiența câștigată de generații de marinari cu prețul vieții lor. Cele mai răspândite erau redactate sub formă de întrebări și răspunsuri, ca un catehism. Se găseau în ele informații legate de navigația din acele vremuri, în lipsa unei științe care nu se născuse încă, dând dovadă de mult spirit de observație și de logică⁴.

La nivel tactic, însă, flotilele maritime acționau atât în mare deschisă, cât și în lungul litoralului, excelând în abordaj, procedeu de luptă care pune în valoare forța de lovire de aproape a infanteriștilor și a marinarilor români. Pe Dunăre, inamicul era de obicei anihilat prin operații combinate în care se întrebunțau flotele de monoxile, artileria forțelor terestre și cetățile-porturi⁵.

Există menționări de nave și în afara navelor de luptă, astfel, într-un raport genovez din 1445, se precizează că moldovenii aveau ambarcațiuni folosite la pescuit și asigurare portuară⁶.

În același timp, intensificarea comerțului intern și extern a atras după sine și dezvoltarea navigației comerciale care a funcționat, de altfel, neîntrerupt încă din Antichitate. Fiind interesați de schimbul de produse și în deplasarea mărfurilor spre locuri mai îndepărtate, negustorii români și-au construit sau și-au procurat nave, obținând dreptul de a naviga și a face negoț. În Țara Românească, în Moldova și Dobrogea, care aveau ca hotar Dunărea și Marea Neagră, navigația a ajuns în anumite situații la o dezvoltare deosebită.

² Nicolae Bârdeanu, Dan Nicolaescu, *Contribuții la istoria Marinei Române*. vol. I, *Din cele mai vechi timpuri până la 1918*. Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 63.

³ Nicoale Iorga, *Acte și fragmente privind istoria românilor*. București, 1897. III. p. 32.

⁴ A. Thomazi, *Istoria navigației*. Editura Contemporană, București, 1942, p. 49.

⁵ Petre George, Ion Bitoleanu, *Tradiții navale românești*. Editura Militară, București, 1991, p. 72.

⁶ Valentin Ciorbea, Carmen Atanasiu, *Flota maritimă comercială. Un secol de istorie modernă (1895-1995)*. Editura Fundației „Andrei Șaguna”, Constanța, 1995, p. 22.

În secolul al XV-lea, Moldova, întreținea un trafic intens de mărfuri pe Marea Neagră spre Constantinopol și mai departe, în Marea Egee și Marea Mediterană până în Creta, de vreme ce, în 1465, sultanul Mehmed al II-lea acorda negustorilor români permisiunea „să vie cu corăbiile lor la Edirne, la Brusa și la Istanbul”, adică în porturile turcești⁷ și de a practica nestingerit comerțul în teritoriile aflate sub administrația Porții. Dacă această măsură venea în întâmpinarea unui comerț maritim dezvoltat pentru acea epocă, se poate admite existența unei flote moldovene încă din vremea lui Alexandru cel Bun, și chiar, socotesc unii istorici, în timpul lui Petru Mușat⁸

Mijloacele de navigație și porturile au servit atât scopurilor militare cât și celor comerciale atât scopurilor militare cât și celor comerciale în perioada secolelor XIV-XV. Sunt ani în care, voievozii români s-au folosit de ambarcațiuni în lupta pentru stăvilirea tendințelor expansioniste ale Coroanei Maghiare dar și în cea dusă împotriva încercărilor Imperiului Otoman de a cuceri Țările Române. un fenomen deosebit de important, constatat în lupta împotriva invaziilor străine, a fost colaborarea între statele medievale românești, manifestă încă de la întemeierea lor. În acest context, domnitorii au organizat adevărate flotile militare care au participat la dese războaie de apărare care se vor desfășura în secolul al XV-lea⁹

Trebuie subliniat, însă, că spre sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul celui următor, marele pericol pentru Țările Române l-a constituit – așa cum am mai arătat – expansiunea otomană în Peninsula Balcanică și înaintarea armatelor sultanului Mehmed I Celebi (1413-1421) de-a lungul țărmului de vest al Mării Negre. În politica ofensivă a Imperiului otoman, Dobroea ocupa o poziție strategică de excepție, asigura o legătură permanentă cu Hanatul Crimeii și deschidea calea pentru pătrunderea spre Europa Centrală.

Conștient de importanța existenței unei flote necesare apărării granițelor de apă ale Moldovei, în circumstanțele agravării pericolului moldovean la gurile Dunării și Marea Neagră, domnul Moldovei, *Alexandru cel Bun (1400-1432)*, a dus o politică asemănătoare cu cea a voievodului din Țara Românească. O primă măsură a fost să întărească apărarea părților sudice ale statului instalând forțe ostășești în Cetatea Albă și Chilia ceea ce va face ca acestea să reziste cu succes atacului din 1420¹⁰. Cele două cetăți-porturi au devenit însemnate șantiere de construcții navale¹¹

Ulterior, Alexandru cel Bun a dispus construirea în amonte – „ad Danubius ubi mare intrat” – a unui baraj (estacadă) „pentru ca nici o corabie să nu poată urca pe Dunăre”¹². Instalarea barajelor și a estacadelor pe cursul unei ape cu o înălțime și un debit ca acela al Dunării demonstrează că românii posedau cunoștințele și tehnica necesare folosirii în luptă a unor mijloace navale de rezistență a căror eficiență s-a vădit până târziu, în epoca modernă¹³

⁷ Mihai Guboglu, *Paleografia și diplomația turco-osmană*, Editura Academică R.S.R., București, 1958, pp. 131-132.

⁸ Petre George, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 72.

⁹ Andreea Atanasiu-Găvan, *Evoluția navigației la Dunărea de Jos și Marea Neagră...*, p. 39.

¹⁰ Florin Constantiniu, Șerban Papacostea, *Tratatul de la Lublau (12 martie 1462) și situația internațională a Moldovei la începutul secolului al XV-lea*, în „Studii-revista de istorie”, 1964, nr. 5, pp. 1139-1140.

¹¹ P.P. Panaitescu, *Alexandru cel Bun. La 500 de ani de la moartea lui*, București, 1932, p. 53.

¹² I. Anastasiu, *Din viața marinei noastre*, II, în „Marea Noastră”, nr. 3-4, martie-aprilie, 1941, p. 49.

¹³ Andreea Atanasiu-Găvan, *Evoluția navigației la Dunărea de Jos și Marea Neagră...*, p. 52.

Necesitatea apărării hotarelor de sud și sud-vest – cel mai expuse incursiunilor prădalnice ale akîngiilor – precum și interese de ordin economic, i-au dictat lui Alexandru cel Bun acțiunea din 1426. Pare probabil ca după eșuarea proiectului de cruciadă antiotomană, domnul Moldovei să hotărască, folosindu-se în primul rând de efectivele armate dislocate lângă Brăila, luarea în stăpânire a teritoriului de la nord de Dunărea de Jos, care aparținea Țării Românești, stabilind astfel hotarele țării sale pe întreg litoralul Mării Negre cuprins între Cetatea Albă și brațul Chilia (cu cetatea), iar pe linia Dunării, de la confluența cu Siretul până la vărsare¹⁴

Acest lucru a fost posibil și datorită faptului că moldovenii aveau vase ușoare care se manevrau lesne printre insulele de pe Dunăre și prin trecătorile strâmte ale fluviului. În *Croniques d'Angleterre* se spune că „în locul podurilor pe Dunăre, românii au numeroase vase legând amândouă malurile, nave încăpătoare, cu mare iuțeală...”, forța navală de pe Dunăre și Marea Neagră la înălțimea forțelor de uscat, dădeau Moldovei acea uriașă putere neatinsă de alte țări vecine, în timpul domniei lui Alexandru cel Bun și a nepotului său, Ștefan cel Mare¹⁵

Cel care a desăvârșit opera de reorganizare a Marinei Militare moldovenești a fost **Ștefan cel Mare (1457-1504)**. În același timp, marele domn, conștient că fără putere economică nu putea obține forță militară, a acționat și pentru dezvoltarea Marinei Comerciale. Remarcând anvergura pe care o capătă navigația moldovenească în secolul al XV-lea, Mihail Kogălniceanu vorbește despre „înfrăurirea maritimă a Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare”¹⁶

Într-adevăr, domnitorul a dat o atenție deosebită porturilor de la Dunăre și Marea Neagră, navele comerciale avându-și bazele în porturile Galați, Chilia și Cetatea Albă care erau puternice centre comerciale și de transport. Principala bază a flotei Moldovei și a devenit Chilia Nouă situată pe malul stâng al Dunării, unde Ștefan cel Mare a zidit o cetate, magazine pentru depozitarea grânelor, clădiri pentru negustori și paznici, hanuri și cârciumi pentru cărauși. După căderea cetății sub otomani, baza flotei moldovene se va muta la Galați¹⁷

Abundența țării în materiale de construcție și calitatea navelor construite în secolul al XV-lea, chema țara la o navigație mai vie și mai extinsă¹⁸ Prin firmanul din 9 iunie 1456, sultanul Mehmed al II-lea a autorizat comerțul moldovenesc „cu corăbiile lor” la Istanbul și apoi, pe uscat la Brusa și Adrianopol¹⁹ În anul 1462, corăbiile moldovene erau semnalate și în Creta²⁰ Negustorii moldoveni aveau deci corăbiile care participau la traficul maritim din Marea Neagră, Marea Egee și Marea Mediterană.

¹⁴ M.D. Popa, *Aspecte ale politicii internaționale a Țării Românești și Moldovei în timpul lui Mircea cel Bătrân și al lui Alexandru cel Bun*, în „Revista de istorie”, tom 31, nr. 2, 1978, p. 266.

¹⁵ I. Anastasiu, *op. cit.*, p. 50.

¹⁶ Mihail Kogălniceanu, *Opere*, II. Editura „Andrei Oțetea”, București, 1946, p. 624.

¹⁷ Nicolae Bârdeanu, Dan Nicolaescu, *op. cit.*, p. 53.

¹⁸ G.R. Meledon, *Relațiile comerciale ale românilor cu genevezii*, în *Lepturariu românesc*, tom IV, partea II, 1865, p. 279.

¹⁹ Mihai Guboglu, *op. cit.*, p. 132.

²⁰ Ștefan Meteș, *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Ardealul până în secolul al XV-lea*, Sighișoara, 1921, p.13.

O dovadă a interesului lui Ștefan cel Mare pentru desfășurarea unei bune navigații în zona Muntelui Athos o constituie inscripția găsită la mănăstirii Zografu²¹ cu următorul conținut: „Io, Ștefan voievod cu mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voievod, am zidit acest turn pentru corăbii la 6982 (1475)”²² Acest turn de corăbii construit pe cheltuiala sa²³, era un far prin care se indica navigatorilor o zonă periculoasă. El nu putea fi construit de domn dacă Moldova nu ar fi avut corăbiile sale care să fi trecut prin acea zonă. Farul respectiv confirmă faptul că pavilionul Moldovei a fost purtat de marinarii român, și nu o singură dată, prin arhipelagul grecesc. El completează izvoarele documentare care demonstrează întinsele relații comerciale ale Moldovei cu bazinul mediteranean, efectuate pe calea apei²⁴.

În același timp, în împrejurările critice ale ofensivei otomane, Ștefan cel Mare a luat o serie de măsuri de apărare în cadrul cărora, factorul maritim, cu stăpânirea cetăților Chilia și Cetatea Albă a avut un rol important. În acest sens, un mesaj trimis la 8 mai 1478, de Ștefan cel Mare dogelui Venetiei este semnificativ. Semnalând amenințarea crescândă a puterii otomane, al cărei obiectiv, în acel moment, era desăvârșirea politicii de expansiune de-a lungul coastelor Mării Negre prin cucerirea cetăților maritime ale Moldovei, marele domn scria: „Queste due terre sono tutta la Valachia” (Aceste două ținuturi Chilia și Cetatea Albă sunt toată Valahia Moldova)²⁵

Urmărind readucerea cetății Chilia în stăpânirea Moldovei, Ștefan cel Mare a participat în anul 1462, la asediul cetății aflată în acel moment în stăpânirea Coroanei Ungare. Se pare că în această încercare, Ștefan a participat alături de turci, fără a obține însă rezultatul scontat²⁶ Abia în anul 1465, Ștefan ocupă și fortifică cetatea-port Chilia. În urma acestui succes, a strâns legăturile economice și militare cu Caffa, vestita colonie geneveză din Crimeea și a căutat să-și asigure alianța Mangopului, a altor cetăți bizantine de pe țărmul peninsulei Crimeea. În paralel, marele domn a creat o adevărată marină, capabilă să ducă la capăt o acțiune navală de mare anvergură, transportul și debarcarea unor trupe destinate atacării unei puternice cetăți-port, așa cum era Cetatea Albă în acele vremuri. La sfârșitul anului 1475, prin căderea cetăților-porturi Caffa și Mangop în mâinile otomanilor, Moldova se regăsește în fața unui evident pericol, ca stat riveran, fiind amenințată direct de expansiunea Semilunii în zonele limitrofe ale Mării Negre²⁷

Totuși, căderea Caffei a avut și urmări neașteptate pentru flota moldovenească; ne referim la faptul că turcii, după cucerirea acestui important oraș-port au încărcat cu bogății 32 de corăbii²⁸ geneveze trimițându-le la Constantinopol. În timpul traversării Mării Negre, echipajele geneveze s-au răsculat și, profitând de

²¹ Valentin Ciorbea, Carmen Atanasiu, *op. cit.*, pp. 22-23.

²² Nicolae Iorga, *Muntele Athos în legătură cu țările noastre*, în „Analele Academiei Române”, tom XXXVI, 1913-1914, p. 447.

²³ Alexandru Retinschi, *Epopeea navelor*, Editura Albatros, București, 1979, p. 74.

²⁴ Nicolae Bârdeanu, Dan Nicolaescu, *op. cit.*, p. 54.

²⁵ Ion Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, București, 1913, p. 346.

²⁶ *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI*, publicate de Ion Bogdan și P.P. Panaitescu, Editura Academiei, București, 1959, p. 16, p. 49, p. 51, p. 70 și p. 118.

²⁷ Andreea Atanasiu-Găvan, *Evoluția navigației la Dunărea de Jos și Marea Neagră...*, p. 63.

²⁸ *Cronicile slavo-române...*, pp. 32-33.

schimbarea direcției vântului, au predat toate navele lui Ștefan care le-a încorporat în marina moldovenească²⁹, această acțiune a dus la sporirea potențialului naval pe care domnul român îl putea opune otomanilor și la adâncirea conflictului dintre Moldova și Imperiul otoman. Cu atât mai mult cu cât la cererea sultanului de a-i extrăda pe răsculați, voievodul a răspuns că „porturile sunt slobode și oricine poate să coboare sau să poposească unde-i place”³⁰. Această atitudine va fi una din cauzele războiului din 1476.

Nemulțumiți de consolidarea poziției maritime a Moldovei și de faptul că navele moldovenești care își aveau bazele în porturile de la gurile Dunării și de la Marea Neagră, interceptau deseori navele de comerț otomane³¹, turcii au întreprins noi atacuri în primăvara anului 1476, soldate însă cu eșecuri atât la Chilia cât și la Cetatea Albă. Hotărât să rezolve odată pentru totdeauna problema litoralului maritim al Moldovei, succesorul lui Mahomed, sultanul Baiazid al II-lea, și-a propus cucerirea celor două cetăți cu orice sacrificiu. În consecință, el a trimis spre gurile Dunării, în 1484, o flotă uriașă de 100.000 de oameni și 100 de corăbii. Luptele pentru cucerirea celor două cetăți au fost crâncene: la 6 iulie 1484, flota otomană care transporta trupe, mașini grele de război (de asediu), artileria și proviziile³² și chiar armata terestră a declanșat atacul de la Chilia. De data aceasta puternica cetate a cedat și a căzut la 11 iulie, împresurată fiind pe mare și pe uscat³³. La 25 iulie 1484, a început asediul Cetății Albe care s-a sfârșit în ziua de 5 august, când ultimii supraviețuitori predau cetatea din limanul Nistrului. Neputând îndeplini misiunea de sprijin, navele moldovene s-au retras în amonte pe Dunăre³⁴.

Într-un ultim efort de a transforma înfrângerea în victorie, Ștefan – scriu cronicile turcești – a mai făcut o încercare de a recuceri Cetatea Albă, atacând de pe apă, ele relatează că: „după ce sultanul a cucerit Chilia și Cetatea Albă...moldoveanul (Kara Bogdan) – Ștefan cel Mare – a pregătit scări și aducând, apoi, oaste a încărcat corăbiile. În timpul nopții el a ajuns pe apă lângă cetate... Acei necredincioși fățarnici erau pregătiți și... au făcut să dispară gazii care păzeau... în sfârșit, au pus scări la cetate și unii dintre gazii simțind... au început să dea cu săbiile” Același lucru îl susține și Nesri afirmând că Ștefan cel Mare „încălând în timpul nopții ostașii în corăbii a venit pe apă chiar lângă cetatea Akkerman”³⁵. Însă, încercarea de recucerire a Chiliei și Cetății Albe a eșuat.

Pierderea, în 1484, a cetăților de la mare „îngropa viitorul maritim al Moldovei”³⁶ - spunea Nicolae Bălcescu - sultanul putea să se mândrească acum că dobândise Chilia, cheie și poartă la toată Țara Moldovei și Ungariei și a țării de la Dunăre” și Cetatea Albă „cheie și poartă pentru toată Polonia, Rusia, Tartaria și toată

²⁹ Alexandru Retinschi, *op. cit.*, p. 63.

³⁰ *Cronicile slavo-române...*, pp. 32-33.

³¹ M. Guboglu, M. Mehmet, *Cronici turcești privind Țările Române*. I, Editura Academiei R.S.R., București, 1966, p. 78.

³² I. Ursu, *Ștefan cel Mare și turcii*, București, 1914, p. 111.

³³ M. Guboglu, M. Mehmet, *op. cit.*, p. 130.

³⁴ Petre George, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 70.

³⁵ M. Guboglu, M. Mehmet, *op. cit.*, p. 130 și p. 132.

³⁶ Nicolae Bălcescu, *Puterea armată și arta militară în timpul mării lor*, în „Magazin istoric pentru Dacia”, tom III, 1846, p. 60.

Marea Neagră³⁷ Odată ocupate Chilia și Cetatea Albă, Imperiul otoman și-a întărit dominația asupra Mării Negre pe care, încă de la căderea Constantinopolului în 1453, se străduia s-o transforme în „lac turcesc”. Navele românești nu mai pot naviga în voie nici spre sud, nici spre coastele de nord ale Mării Negre. Ocuparea unor vaduri și vămi de la Dunăre a făcut ca navigația și comerțul dintre Țara Românească și Moldova să intre și mai mult sub control otoman³⁸

Toate mijloacele de navigație românești, luntre-monoxile, vase de pescuit, corăbii sau poduri plutitoare folosite pentru traversarea cursurilor de apă, au fost utilizate și în scopuri militare, atunci când nevoile de apărare, de obținere și păstrare a independenței Țărilor Române au cerut-o. În secolele XVI-XVII, această politică navală, a fost desfășurată de domnitorii români în condițiile existenței unei puternice flote otomane pe Dunăre și Marea Neagră. Aceasta din urmă, superioară atât numeric, cât și tehnic, cuprindea diferite tipuri de nave armate cu tunuri, ca semigalerele cu 18-20 de rame, berghendelele cu 14-16 rame și caicele cu 8-10 rame. Navigarea acestor nave pe Dunăre în amonte, în special prin cataracte, se făcea și prin „tragere la edec”, ceea ce însemna o adevărată povară pentru echipaje și mai ales pentru locuitorii din satele dunărene luați cu forța pentru a executa această muncă grea³⁹

De multe ori, otomanii cereau domnitorilor români să contribuie cu nave la mărirea flotei turcești. Rapoarte diplomatice franceze, din secolul al XVII-lea, trimise de la Pera, semnalau că domnitorii români au primit dispoziții să pregătească, în februarie 1614, parcuri de nave („provisions de bateaux”) și, în martie 1623, un număr de fregate („un grand nombre de fregates”) pentru expedițiile navale din Marea Neagră⁴⁰

La fel ca altădată, și în secolele XVI-XVII, mijloacele navale autohtone, experiența dobândită în domeniul navigației practicate în folosul propriu sau la cererea puterii suzerane, au fost folosite pentru apărarea fruntariilor de apă ale Țărilor Române. Astfel, *Ion Vodă Viteazul (1572-1574)* a folosit mijloacele de navigație pe Dunăre și în Marea Neagră în lupta antiotomană. Voievodul moldovean a chemat în ajutor și flotila cazăcă compusă din 25 de luntre sub comanda lui Pocotilo. Prima misiune a flotei a fost de a susține trupele la ocuparea cetăților Bender (Tighina) și Ackerman (Cetatea Albă) în această ultimă cetate debarcând și masacrându-i pe musulmanii de aici⁴¹ În a doua parte a războiului din vara lui 1574, când turcii au venit cu o armată numeroasă împotriva Moldovei, Ion Vodă a trimis flotila la vadul de la Oblucița, unde, împreună cu oastea de cavalerie a hatmanului Irimia trebuia să-i oprească pe turci și să-i împiedice să treacă Dunărea. Misiunea a eșuat din cauza trădării lui Ieremia care a fost cumpărat de turci pentru a-i lăsa să debarce la nord de fluviu. Această trădare, ca și cele care au urmat, au dus la înfrângerea trupelor moldovene la Roșcani și la reinstaurarea dominației otomane asupra Moldovei⁴²

³⁷ Ghe. I Brătianu, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, I, Editura Meridiane, București, 1988, p. 293.

³⁸ Nicolae Bârdeanu, Dan Nicolaescu, *op. cit.*, p. 69.

³⁹ Andreea Atanasiu-Găvan, *Evoluția navigației la Dunărea de Jos și Marea Neagră...*, p. 66.

⁴⁰ Nicolae Bârdeanu, Dan Nicolaescu, *op. cit.*, pp. 89-90.

⁴¹ B.P. Hașdeu, *Ion Vodă cel Cumplit*, Editura Militară, București, 1969, p. 98.

⁴² Nicolae Bârdeanu, Dan Nicolaescu, *op. cit.*, pp. 82-83.

În același timp, numeroase izvoare menționează că în afara acțiunilor de luptă organizate, luntrașii de pe malurile Dunării atacau din proprie inițiativă transporturile fluviale pentru Înalta Poartă și cetățile porturi ocupate de turci. La doi ani după bătălia de la Roșcani, în 1576, marele dregător al Porții, Mahomed Sokolii scria că „Ackermanul a fost din nou atacat de 25 de caice”⁴³ La sfârșitul secolului al XVI-lea devenise o realitate faptul că navigația turcească de pe Dunăre și de-a lungul coastelor de nord și vest ale Mării Negre nu mai putea fi asigurată decât cu ajutorul unor puternice flotile militare.

---

⁴³ Nicolae Iorga, *Studii istorice asupra Chilei și Cetății Albe*, București, 1900, p. 201.
<http://www.cimec.ro/> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

DOMENIUL MĂNĂSTIRESC ÎN ȚARA MOLDOVEI ÎN ANII 1398-1457

Igor Sava

Résumé

L'étude basée sur les documents existants, met en évidence l'évolution du domaine des monastères dans le Pays Moldave entre les années 1398-1457. L'auteur met en évidence quelques monastères de la période recherchée, en dépendance des communautés monacales dans le système des relations économiques et sociales. La recherche nous offre un bilan préliminaire des dimensions et des parties du domaine des institutions monacales du ce temps-là. On met en évidence les principales tendances de l'évolution de ce type de propriété, les causes et les moyens de sa formation et les changements dans le cadre de cette structure économique et sociale.

Problema constituirii și dezvoltării domeniului mănăstiresc în Moldova și Țara Românească în Evul Mediu, complexă și variată ca și conținut și ca abordare, rămâne până în prezent un domeniu explorat insuficient de către istoriografia românească de pe ambele maluri ale Prutului. Remarcăm însă că s-a acordat o atenție sporită stăpânirii funciare în epocă, care a fost și rămâne unul din subiectele controversate ale disciplinei, anume studierii aspectelor legate de interpretarea caracterului „proprietății” funciare (definită drept feudală) și evoluției ei în spațiul românesc. În acest context, domeniul mănăstiresc, structură care printru mărimea ei și prin implicațiile largi a ocupat o poziție importantă în cadrul stăpânirii funciare din acest spațiu, rămâne în mare parte în afara atenției cercetătorilor, cu excepția a câtorva studii care vizează unele perioade, spații sau istoria unor mănăstiri aparte. În ceea ce privește căile constituirii și dezvoltării domeniului mănăstiresc în Moldova anilor 1398-1457, adică etapa originilor, deci de la prima atestare documentară a unei mănăstiri în spațiul indicat și până la domnia lui Ștefan cel Mare cunoscută ca una distinctă în planul dezvoltării vieții monahale, este un subiect relativ cercetat.

Problema identificată a fost abordată tangențial de istoriografia românească într-un context mai larg, în cadrul a două direcții de cercetare: prima vizează studiile consacrate istoriei Bisericii Ortodoxe Românești, în special a dreptului de ctitorie și viața monahală¹, care prezintă unele generalități cu privire la originile și evoluția monahismului și organizarea bisericească în spațiul românesc; a doua – reprezintă

¹ Vezi Melchisedec Ștefănescu, *Notițe istorice și arheologice adunate de la 48 de mănăstiri și biserici antice din Moldova*, Roman, 1895; Bilciurescu C., *Monastirile și bisericile din România*, București, 1890; Dobrescu, N., *Întemeierea mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară*, București, 1906; Iorga N., *Istoria Bisericii Românești*, vol. I, București, 1926; Balș, Gh., *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, București, 1926; Cronț, Gh., *Clericii în serviciul justiției*, București, 1938; Reli S., *Istoria vieții bisericești a românilor*, vol. I, Cernăuți, 1942; Moisescu, Gh. I., Lupșa, Șt., Filipașcu, Al., *Istoria bisericii române*, vol. I, București, 1957; Balș, Șt., Nicolescu, C., *Mănăstirea Neamț*, București, 1958; Idem, *Mănăstirea Moldovița*, București, 1958; Cronț Gh., *Dreptul de ctitorie în Țara Românească și Moldova*, // *Studii și materiale de istorie medie*, vol. IV, 1960; Theodorescu R., *Mănăstirea Bistrița*, București, 1966; Grigoraș N., Caproșu I., *Biserici și mănăstiri vechi din Moldova până la mijlocul secolului al XV-lea*, București, 1968; Crăciunaș, I., *Mănăstirea Neamț, lavra monahismului din Moldova*, // *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, nr. 5-6, 1962; Muntean V., *Organizarea mănăstirilor românești în raport cu cele bizantine (până la 1600)*, teză de doctorat, București, 1984; Păcuranu M., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, ed. a II-a, București, 1992; Zubco A., *Biserica în Țara Românească și Moldova în secolele XIV-XVII*, Chișinău, 2001; Pușcașu V., *Actul de ctitorie ca fenomen istoric în Țara Românească și Moldova până la sfârșitul secolului XVIII*, București, 2001.

demersurile științifice ce s-au axat pe evoluția și caracterul stăpânirii funciare în spațiul românesc medieval. Indisolubil legată de marea stăpânire funciară este și problema originii și evoluției instituției imunități în Țara Moldovei și Țara Românească, domeniu de cercetare în studierea căreia s-au înregistrat rezultate notabile în istoriografia românească, dar constatăm că rămâne o problemă ce necesită încă investigații. Treptat s-au conturat câteva puncte de vedere față de anumite aspecte ale fenomenului, unde pot fi reliefate atât similitudini cât și diferențe²

În ceea ce privește lucrările mai speciale, menționăm studiul lui Al. I. Gonța despre domeniile și privilegiile mănăstirilor moldovenești în timpul lui Ștefan cel Mare, dar și alte cercetări ale autorului consacrate unor etape importante din istoria mănăstirilor spațiului carpato-nistean³ Printre cercetările actuale studiile istoricului ieșean Arcadie M. Bodale sunt valoroase în cunoașterea evoluției domeniului mănăstirii Putna, Sucevița, Aroneanu etc.⁴ În virtutea faptului, că pământul a constituit în Evul Mediu baza patrimoniului călugăresc, meritul acestor studii, exceptând anumite lacune, constă în prezentarea contextului formării domeniului mănăstiresc, aici acordându-se prioritate actului ctitoricesc, proces în care au fost implicați domnii români, care în virtutea exercitării dreptului de *dominium eminens* acordau mănăstirilor sate, robi și drepturi imunitare, urmați în actele de pietate de boierii, clerici și alte elemente sociale

Dinamica evoluției proprietății mănăstirești în Moldova secolelor XIV-XVI, poate fi prezentată doar în strânsă legătură cu derularea proceselor social-politice și

²Rosetti R., *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova*, București, 1907; Panu Gh., *Cercetări asupra stării țăranilor în veacurile trecute*, vol. I, București, 1910; Iorga N., *Évolution de la question rurale en Roumanie jusqu'à la réforme agraire*, București, 1929; Filitti I.C., *Proprietarii solului în trecutul Principatelor Române*, // *Analele Academiei Române, Memoriale Secției Istorie*, III, t. XVI, 1934-1935; Giurescu C., *Studii de istorie socială*, București, 1943; Costăchel V., *Les immunités dans les Principautés roumaines aux XIV-e et XV-e siècles*, București, 1947; Costăchel V., Panaiteșcu P., Cazacu A., *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București, 1957; Ștefănescu Șt., *Evoluția proprietății feudale în Țara Românească până în secolul al XVII-lea*. // *Studii. Revistă de istorie*, I, 1958; Panaiteșcu P., *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orânduirea feudală*, București, 1959; Hanga VI., *Contribuții la problema imunității feudale pe teritoriul patriei noastre* // *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, seria III, fasc. 2, *Iurisprudentia*, 1960; Cihodaru C., *Câteva constatări în legătură cu proprietatea feudală și situația țăranimii în Moldova în a doua jumătate a secolului al XV-lea*. // *Studii și cercetări științifice*, Iași, 1961, fasc. I; Stahl H., *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. I-III, București, 1958, 1959, 1965; Idem, *Controverse de istorie socială românească*, București, 1969; Bogdan I., Ohabă, ohabnic, // *Scrieri alese*, București, 1968; Драгнев Д., Советов П., *Перестройка структуры землевладения в Молдавии XV- XVIII вв.*, // *История СССР*, I, Москва, 1968; Grigoraș N., *Instituții feudale din Moldova. I. Organizarea de stat până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, 1971; Советов П., *Исследования по истории феодализма в Молдавии*, Кишинев, 1972; Matei D. Vlad, *Colonizarea rurală în Țara Românească și Moldova (sec. XV-XVII)*, București, 1973; Neagoe M., *Problema centralizării statelor feudale românești: Moldova și Țara Românească*, Craiova, 1977; Giurescu D.C., *Caracteristici ale feudalismului românesc* // *Anuarul Institutului de Arheologie și Istorie „A. D. Xenopol” Iași*, 1978, nr. XV; *Istoria dreptului românesc*, coordonator I. Ceterchi, vol. I, București, 1980; Apetrei C.-N., *Considerații privitoare la extensiunea privilegiilor de imunitate ale mănăstirilor moldovenești din prima jumătate a secolului al XV-lea* // *Istros*, nr. XI, 2004.

³Gonța, Al. I., *Domeniile feudale și privilegiile mănăstirilor moldovenești în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, // *B.O. R.*, nr. 5, București, 1957; Idem, Gonța, Al. I., *Mănăstirea Balica din Iași, o ctitorie din veacul al XVI-lea a boierilor Buzzești din Țara Românească*, // *M.M.S.*, an. XL, nr. 5-6, 1964; Gonța, Al. I., *Două mănăstiri moldovenești din secolul al XV-lea de pe Valea Dobrovăului, dispărute* // *Studii de istorie medievală*, Iași, 1998.

⁴Bodale, A. M., *Semnificațiile actelor ctitoricești de pe Valea Suceviței*, // *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol” nr. XXXVII*, Iași, 2000; Idem, *Contribuții la istoria domeniului mănăstirii Putna de la constituirea sa până la reformele lui Constantin Mavrocordat (1466-1742)*, // *Codrul Cosminului*, seria nouă, nr. 6-7, Suceava, 2000-2001;

economice ale perioadei. În funcție de contextul politic intern și extern o serie de domnii, de regulă cele stabile și prospere, au influențat pozitiv creșterea proprietăților mănăstirești și au susținut activ monahismul, însă există și unele incertitudini în dinamica procesului, legate de politica funciară și religioasă a unor domnitori din secolul al XVI-lea.

În a doua jumătate a secolului al XIV-lea, o dată cu organizarea Bisericii, în Țările Române s-a manifestat o grijă specială pentru viața monahală. Monahismul românesc cunoaște acum o nouă etapă de dezvoltare denumită clasică și caracterizată prin o formă superioară a organizării, mișcare sprijinită de autoritățile laice și ecleziastice. Consolidarea vieții monahale în tradiția bizantino-slavă s-a realizat în mare măsură prin penetrația și răspândirea în spațiul românesc a monahismului de tip athonit.

În Moldova au fost ridicate de către domni, boieri sau comunități numeroase mănăstiri care au fost înzestrate cu sate, alte însemnate bunuri și mai târziu privilegiile de imunitate. Analizând informațiile oferite de izvoarele epocii, în special a documentelor interne de cancelarie, vom observa că ele reflectă o multitudine de aspecte legate de actul donației și a bunurilor transferate către aceste locașuri, ceea ce ne oferă posibilitatea de a putea urmări dinamica evoluției domeniului mănăstiresc în spațiul dintre Carpați și Nistru în anii 1398-1457. Izvor de subzistență și de bogăție, cât și principalul mijloc de remunerare a muncilor și slujbelor, pământul a reprezentat în Evul Mediu baza pe care se încheau relațiile sociale între diferite categorii. Conștienți de această stare de lucruri, domnitorii români sunt primii care pun bazele materiale ale patrimoniului mănăstirilor moldovenești prin acțiunile lor de înzestrare a așezămintelor monahale cu sate, pământuri, păduri, poieni, ape, concesiuni de venituri de la vămi etc.

Cea mai veche consemnare documentară a unei danii funciare în Moldova făcută de domn unei mănăstiri, provine din actul datând din 2 iulie 1398⁵ Ștefan voievod și fratele său Alexandru înzestrau mănăstirea **Sfântul Nicolae din Poiană**, azi **Progota**, cu satele *Bodino* (Bodești) și altul „mai sus de acela”, numit *Tatarii* (Tătarii), pe Pârâul Pobrata, întărite în iulie 1404⁶, de Alexandru cel Bun, care va dona aceleași mănăstiri satele *Grăbăuți*, *Iurcești* (Iurcani) și *Neagomirești*, tot pe Pobrata, după cum reiese din hrisovul de întărire emis de cancelaria lui Alexandru Lăpușeanu în anul 1554⁷ Două acte din timpul lui Ilie voievod și Petru al II-lea, indică autorizările domnești pentru Pobrata de stăpânire a satelor *Roșca* („unde este Mihailo Roșca”), *Râpciști* (Râpiceni), *Rădăuți* (Rădeni), *Bălănești*, *Dragotă* și *Bobotești*, pe

⁵ *Documenta Romaniae Historica*. A, Moldova, I, (1384-1448), volum întocmit de Cihodaru C., Caproșu I., Șimanschi L., București, 1975, nr. 6, p. 7-8.

⁶ În pomelnicul mănăstirii Progota, copiat în 1823 după cel vechi, ca primi ctitori sunt indicați „Ștefan voievod și fiii săi Bogdan și Ștefan voievozi.” Despre Ștefan se precizează că ar fi fost, în „șirul” domnilor moldoveni, al șaptelea și că „veleanul umbra ananci 1391” Grigoraș N., Caproșu I., *Biserici și mănăstiri vechi din Moldova*, Meridiane, București, 1968, p. 33.

⁷ *Documente privind istoria României*. A, Moldova, veacul XVI, vol. 2 (1551-1570), nr. 52, p. 53. În actul de întărire a lui Ștefan cel Mare din 19 august 1472 (*DRH*. A, II, nr. 187, p. 279), sunt amintite doar satele Bodești, Tătarii (Tatarii) și Iurcani înzestrate cu imunități. Probabil că și satele Grăbăuți și Neagomirești ar fi fost înzestrate cu scutiri de către Ștefan cel Mare, însă actul în cauză nu s-a păstrat, dar acest lucru este indicat clar în întărirea lui Alexandru Lăpușeanu unde se preciza „dăm și întărim sfintei mănăstiri, după uricul ce au de la moșul domniei mele Ștefan voievod”

Telița, Șandri, pe Bașău, un loc pustiu mai jos de Bobotești, *Ciulinești* și *Berești*, pe Prut, *Cereucani* și „unde este Mihailo”, sub Hârlău, cu moară pe Bahlui, de asemenea danii de la tatăl lor Alexandu cel Bun⁸.

Alte categorii de bunuri materiale, în afară de cele menționate, devin obiectul donației domnești din 18 aprilie 1409, anume: bălțile de la gura Șomuzului cu hotarul la Hetce, un loc pentru vie⁹, cât și cinci curți de tătari din satul Tamîrșăuți, pe Șomuz, conform unui alt document emis de cancelaria domnească în septembrie 1411¹⁰

Actul din 31 octombrie 1402¹¹, arată funcționarea unei alte mănăstiri în spațiul carpato-nistrean - **Moldovița**, ctitoria lui Alexandru cel Bun¹², înzestrată atunci cu 2 mori, o jumătate de moară de sladniță și 4 sălașe de tătari, toate în târgul Baia. Anul ridicării acestei mănăstiri nu este cunoscută, iar prima mărturie documentară nu este concludentă în acest sens. Fondatorul mănăstirii va emite în 1409, în beneficul călugării de la Moldovița primul privilegiu prin care ei aveau dreptul de a încasa vama de la gura Moldoviței, câte 1,5 groși de grivnă de la negustorii care mergeau în Transilvania și câte doi groși de fiecare povarnă de la cei care se întorceau¹³ Faptul că în proprietatea ei se aflau și alte bunuri dăruite de ctitor o arată două acte din domnia lui Ștefan al II-lea, când i se întăreau privilegiul pentru vama de la gura Moldoviței cu satul *Moldovița*, alt sat care este la vamă „unde a fost jude Crîstea”, satul *Săsciori*, (Sașii) pe Costina, cu moară, iezorul Gemenele pe Prut, prisaca lui Brumar, poiana de la Ghigheci, apoi trei mori în târgul Baia exploatate în jumătate cu călugării de la Neamț și o pivă de bățut sumani¹⁴, bunuri „pe care le are de la părinții noștri”, și a fost „dania sfânt-răposatului părintelui nostru, Alexandru voievod”

Moldovița este prima mănăstire din Țara Moldovei care va beneficia de danii din partea unor boieri. Pe 17 martie 1418, i se întăreau satele *Provorotie* și *Oprișiinți* din ținutul Suceava, dăruite mănăstirii de Sîn Bîrlici¹⁵ Femeile provenite din clasa superioară a societății, figurează, de asemenea, printre ctitori de lăcașuri de cult. Ana, soția lui Alexandru cel Bun, dăruia călugărilor de la Moldovița satul *Vaculinți* și „seliștea lui Zîrnă”¹⁶

Deși principalele venituri ale mănăstirii proveneau din exploatarea fondului ei fiuciar, considerăm că viața economică a locașului era strâns legată și de orașul Baia, înfloritor centru economic pe atunci. Aici ea stăpânea cinci mori de cereale, o sladniță, o pivă de sumane și încasa importante venituri din traficul de mărfuri prin vama

⁸ Ibidem, nr. 174, p. 245; nr. 243, p. 346.

⁹ Ibidem, nr. 25, p. 37.

¹⁰ Ibidem, nr. 31, p. 44.

¹¹ Ibidem, nr. 16, p. 23. 21, p. 29-30.

¹² Tradiția cronicărească medievală prin Misail Călugărul, în prețioasa sa completare la *Letopisețul Țării Moldovei* al lui Grigore Ureche (Ureche Gr., *Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, 1971, p. 70), susținea că „voievodul Alexandru...făcut-au două sfinte mănăstiri inari în Moldova, Bistrița și Moldovița”, deși în documentele interne de până la 1410 nu se precizează numele ctitorului. Prin urmare se poate susține că mănăstirea care exista în 1402 fusese construită de un alt domn sau boier (primul ctitor), și a fost reconstruită de Alexandru cel Bun, deoarece actul din 10 februarie 1410 precizează că mănăstirea Moldovița cu hramul Bunavestirii „a fost din nou zidită” Vezi N. Grigoraș, I. Caproșu, op.cit. p. 33; Balș Șt., Niculescu C., *Mănăstirea Moldovița*, Editura Tehnică, București, 1958.

¹³ DRH, A, I, nr. 27, p. 39. Gonța Al. I., *Domeniile și privilegiile moldovenesci în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, // Idem. Studii de istorie medievală, Iași, 1998, p. 41

¹⁴ Ibidem, nr. 272, p. 385.

¹⁵ Ibidem, nr. 43, p. 63.

¹⁶ Ibidem, nr. 46, p. 66.

Moldovița, pe unde trecea una dintre cele mai importante căi comerciale ce făcea legătură cu Transilvania prin drumul Dornelor spre orașul sășesc Bistrița.

Actele cancelariei domnești reflectă eforturile, realizate în paralel, de susținere materială și morală de către autoritatea domnească a celui mai vechi și unuia dintre cele mai importante centre monahale ale Moldovei - mănăstirea **Neamț**. Tradiții locale puternice cât și inscripția de pe un clopot din veacul al XIX-lea (clopotul s-a vărsat din materialul clopotului făcut la 1393 de Ștefan I și care s-a topit la arderea mănăstirii Neamț la 20 noiembrie 1862) dovedesc existența mănăstirii la sfârșitul secolului al XIV-lea. Biserica de lemn a lui Petru Mușat a fost înlocuită cu una de zid ridicată de Alexandru cel Bun. Actualul complex mănăstiresc mai păstrează de la acest domnitor numai turnul-clopotniță, pe sub bolta căruia se pătrunde în incintă¹⁷

Primul act cu referință reprezintă decizia voievodului Alexandru cel Bun și a mitropolitului Iosif din 7 ianuarie 1407, de unire a mănăstirilor Neamț și Bistrița sub conducerea unică a egumenului Dometian, care în privința succesiunii, putea să-și aleagă singur urmașul, fără vre-un amestec din afară¹⁸ Acest procedeu de atribuire a unei mănăstiri alteia și integrare a acestora sub o singură conducere, întâlnit și în Țara Românească, este o practică rar întâlnită în Răsăritul ortodox, însă, actul prezintă importanță că este cea mai veche mențiune documentară a acestor două vestite centre monahale moldovenești. Mănăstirea Neamț, dispunea la acel moment de două sate la gura Neamțului - *Crăstianești* și *Temeșești*, datorite împreună cu două mori și două vii de Petru voievod, iar stupii, caii, boi au fost dați de mitropolitul Iosif.

În noiembrie 1409, călugării nemțeni obțin prima drept danie de la Alexandru cel Bun constând în iezier Luciul de pe Prut¹⁹ După o pauză de 13 ani voievodul Alexandru va oferi noi bunuri mănăstirii și va întări daniile boierilor către același locaș: 12 martie 1422 - dăruiește satul *Budzești* pe Moldova și *Siliștea lui Nenovici* (Geminești), pe Topolița²⁰; 4 decembrie 1428 - întărește mănăstirii satul *Başoteni* dăruit de Manuil Bașotă²¹; 31 august 1429 adaugă la averea mănăstirii iezierul Zagorna, pe Nistru, o prisacă tot la Zagorna, scutind de vamă carele cu produse ale acestei mănăstiri. O zi mai târziu dăruia un obroc anual de 12 buți de vin din deseatina Neamțului, la care se adăuga, în 1430, 1/3 din veniturile celor trei mori de la Baia²²

Conform actului emis de cancelarie la 6 ianuarie 1411, la acel moment mănăstirea **Bistrița** își recapătă identitatea, ea însuși primind sub ascultare mănăstirea Bohotin, satele *Miuticăuți* și *Brașeuți*, pe lângă un obroc anual în alimente²³ Un alt act datând din iulie 1415, vizează o danie a lui Alexandru cel Bun formată din satul

¹⁷ Grigoraș N., Caproșu I., op. cit., p. 29; Constantin Prisnea, *Mănăstirea Neamț*, ed. a II-a, Meridiane, București, 1969; Diacon Ioan Ivan, preot Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, Iași, 1981; Păcurariu M., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1992, p. 319; Iorga N., *Mănăstirea Neamțului*, Vălenii de Munte, 1912, p. 7, susține în privința originii acestei mănăstiri că ea este legată de întemeierea unui schit în secolul al XIV-lea, de către călugării Sofronie, Pimen și Silvan, veniți cu ucenicii lor din ținuturile sud-dunărene, sau ar fi fost ucenicii ai Sfântului Nicodim din Tismana.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 21, p. 30; Numele satelor primite de la Petru I sunt indicate în actul din 14 septembrie 1427. *Ibidem*, nr. 67, p. 98.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 26, p. 38.

²⁰ *Ibidem* nr. 50, p. 74;

²¹ *Ibidem*, nr. 80, p. 118.

²² *Ibidem*, nr. 92, p. 138; nr. 93, p. 140; nr. 100, p. 148.

²³ *Ibidem*, nr. 29, p. 42.

Oprișani și autorizare pentru stăpânirea altor șase dăruite mănăstirii de către boieri: „unde au fost Maxim și Voinea”, dania lui Ion vornic de Suceava; *Caucelești*, pe Cracău, dăruit de Ion Jumătate; *Gîndinși*, *Cârstoi*, *Bilcarii*, *Curteștii*, toate pe Racova, dăruite de pan Negru²⁴ În aceeași ordine de idei ar fi de amintit și celelalte donații făcute Bistriței de către voievodul Alexandru în timpul vieții, anume: în 1422, îi dăruia vâma târgului Bîrlad²⁵ în 1428, la proprietatea ei se adăuga 31 de sălașe de țigani și 12 bordeie de tătari²⁶; în 1431, primea vama de la Tazlău și patru prisăci – la Bohotin, pe Tîrnauca, pe Itchil și la gura Botnei. Totodată, primea sub ascultarea ei și mănăstirea Sf. Nicolae împreună cu satul „unde a fost Huba”, moara și cu siliștea de pe Nichid²⁷ Ultima donație în această domnie este înregistrată documentar la 31 iulie 1431 și consta în prisaca de pe Lopatna și casa lui Crăciun de la Piatra²⁸

O serie de acte de mai târziu indică alte sate primite de Bistrița de la marele ei ctitor: *Sîrbii*, pe Tazlăul Sărat, schimbat mai târziu cu altul²⁹; *Biraești*, *Vlacsănești*, *Manulești*, schimbate, de asemenea mai târziu, cu alte trei localități³⁰; „satul lui Șerbu Rășpop” (Beșicani), întărit mai târziu de Ștefan cel Mare și Petru Șchiopol³¹

Consistența susținere acordată Bistriței de către Alexandru cel Bun n-a fost întâmplătoare. Chiar din momentul fondării acest locaș avea menirea să devină necropolă domnească, aici fiind înmormântată a doua soția a sa Ana (1418) și domnitorul ctitor (1432)³² Tot din aceste considerente s-a îngrijit și de aspectul ei exterior inițiind reconstruirea în piatră a fostului complex mănăstiresc care exista la 1395 și a înzestrat-o, probabil, cu cele necesare săvârșirii serviciului divin³³

Urmând pilda domnitorilor și marii boieri se înscriu în lista primilor ctitori de biserică și mănăstiri moldovenești. Vechea mănăstire a **Humorului** este menționată documentar întâia oară la 13 aprilie 1415, drept ctitorie a vornicului Ion (Oană) de la Tulova, căruia Alexandru cel Bun îi dăruia satul „unde a fost Tatomir și Pîrtea” (Pîrtești), la obârșia Solonețului și *siliștea lui Dianiș*³⁴ Amintitul document este relevant și din considerentul că este cea mai veche mărturie scrisă a unei mănăstiri particulare și a unei donații de seliște - loc pustiu care în rezultatul colonizării este populat. Ea va mai beneficia de bunăvoința domnească a lui Alexandru cel Bun primind alte trei sate sub Dumbrava Înaltă, aflate în hotar unul cu altul: „unde a fost vătămă Minco” (Vorniceni), „unde a fost cneaz Stan” (Glodeni) și *Stăuceni*³⁵

Prin dania domnească datând din 10 februarie 1429, aria geografică a activității ctitoricești a lui Alexandru cel Bun se extinde și în spațiul Pruto-nistrean.

²⁴ Ibidem, nr. 41, p. 60

²⁵ Ibidem, nr. 51, p. 75.

²⁶ Ibidem, nr. 75, p. 110.

²⁷ Ibidem, nr. 101, p. 150.

²⁸ Ibidem, nr. 104, p. 155.

²⁹ Ibidem, nr. 167, p. 250; *DIR. A. XVI/3*, nr. 87, p. 68

³⁰ Ibidem, III, nr. 247, p. 445.

³¹ Ibidem, II, nr. 107, p. 153; *DIR. A. XVI/3*, nr. 87, p. 68.

³² Iorga N., *Istoria românilor în chipuri și icoane*, Humanitas, București, 1992, p. 43.

³³ Grigoraș, N., *Moldova lui Ștefan cel Mare*, Universitas, Chișinău, 1992, p. 99; Theodorescu R., *Mănăstirea Bistrița*, București, 1966, p. 6.

³⁴ *DRH. A. I*, nr. 40, p. 58; Vezi Nicolae Stoicescu, Ion Miclea, *Humor. Monument historique et d'art*, Editura Sport-Turism, București, 1978.

³⁵ Ibidem, 81, p. 120.

Din acest uric aflăm că, voievodul dăruia soției Marena și fiului Petru, mănăstirea **Vișnevăț**, unde era egumen Chiprian, câteva sate și cinci sălașe de țigani³⁶

Deși nu i se cunoaște ctitorul inițial mănăstirea de călugărițe **Horodnic**, din părțile Rădăuților, a apărută cu certitudine în perioada lui Alexandru cel Bun, voievodul care a înzestrat-o cu satul Balosinăuți, cu moară pe Suceava, întărit de fiii săi voievozii asociați Ilie și Ștefan, care în uricul emis la 15 iulie 1439, precizează că „am dat și am întărit dania sfânt-răposatului nostru părinte”³⁷

Generoasa activitate ctitoricească a lui Alexandru cel Bun a creat condițiile optime necesare dezvoltării și extinderii domeniului mănăstiresc. Lucrul acesta a fost posibil în condițiile existenței unui climat politic intern stabil, direcție, care în politica domnitorului a devenit prioritară, idealul domniei constând în întărirea autorității centrale și prosperarea statului în plan economic. Astfel, făcând o evaluare cantitativă relativă a mărimii domeniului mănăstiresc la sfârșitul domniei lui Alexandru cel Bun, constatăm că era compus din: circa 55 de sate întregi, iezere și bălțile de la gura Șomuzului, 6 prisăci, mai mult de 9 mori, o pivă și o sladniță, 3 vii și o poiană etc. Mănăstirile încasau venituri de la cele vămile Moldovița și Bârlad și exploatarea muncii celor 44 de sălașe cu robi tătari și țigani³⁸

Criza politică care a cuprins Moldova în anii 1432-1457, timp când s-au produs 16 schimbări de domnie formula asocierii la tron diversificându-se, e marcată de numeroase conflicte politico-militare între grupările boierești formate în jurul competitorilor tronului și care au antrenat, de regulă intervenția unor forțe militare străine³⁹, nu a afectat regimul juridic mănăstiresc și patrimoniul acestora. Domnitorii care se vor perinda la putere, în pofida dificultăților politice și economice cu care se vor confrunta, urmând politica religioasă a înaintașilor săi, vor susține deopotrivă Biserica și centrele monahale moldovenești. Pe lângă daniile și întăririle ce vor urma, paradoxal și totodată relevant este faptul că, din această perioadă ne parvin primele privilegii de imunitate acordate mănăstirilor ce conțin scutiri totale s-au parțiale de natură fiscală, administrativă și judiciară.

Mănăstirea **Neamț** pare să se fi bucurat de cea mai mare atenție din partea domnitorilor perioadei. La cele cinci sate pe care mănăstirea le deținea în timpul lui Alexandru cel Bun se vor adăuga *Sevcăuți*, pe Bistrița, la gura Cracăului, o prisacă la gura Tătarcăi și o moară la gura Jijiei, danii de la Ilie voievod, în anul 1438⁴⁰. Alte 15 sate vor intra în domeniul mănăstirii în timpul domniei lui Ștefan al II-lea, pentru

³⁶ Ibidem, nr. 84, p. 125-126. În literatura de specialitate s-a discutat timp îndelungat despre momentul apariției acestei mănăstiri și despre primul ei ctitor. Indiferent de părerile existente, ținem să subliniem că în ultimul studiu colectiv consacrat istoriei mănăstirii Căpriana, s-a ajuns la concluzia la care ne subscriem și noi că, mănăstirea de la Vișnevăț nu a fost întemeiată de vreunul dintre domnitori, ci a apărut mai curând în urma unei inițiative particulare din partea unei fețe bisericesti, în cazul dat fiind vorba de popa Chiprian (Eșanu A., et. all., *Mănăstirea Căpriana (sec. XV-XXI)*, Pontos, Chișinău, 2003, p. 10-11).

³⁷ DRH. A. I, nr. 197, p. 279. Vezi Grigoraș N., Caproșu I., op.cit., p. 68.

³⁸ Datele prezentate reies din documentele interne de cancelarie care reprezintă doar o parte din numărul celor publicate (de donație, de întărire) și, este firesc să reprezinte parțial domeniul mănăstiresc în perioada cercetată, restul putând fi reconstituit cu probabilitate. De asemenea, pe lângă mănăstirile menționate documentar, au existat și altele despre care avem informații lapidare sau lipsesc privitor la bunurile posedate, ceea ce face imposibilă conturarea averilor acestora.

³⁹ Șt. Ștefănescu, *Luptele pentru domnia Moldovei (1432-1457)*. // Istoria românilor, vol. IV, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 316.

⁴⁰ DRH. A. I, nr. 180, p. 254. <http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

majoritatea cărora nu se știe cine au fost autorii daniilor, anume: *Dvorinești*, pe Moldova și *Fîntînele*, pe Pobrata, dăruite mănăstirii de Cristea; *Băloșești*, *Dragomirești*, pe Șomuz, *Telebeciști*, cu mori pe Siret, *Petrică*, *Dumbrăvița*, *Clococina*, *Bilosăuți*, *Pașco*, *Cobîcini*, *Hlăpești* și *Dragomirești* pe Șomuzul Mocirlos (Suceava) și *Dragomirești*, pe Pârâul Alb, *Trestiana*⁴¹ Boierul Cristea dăruiește călugărilor nemțeni și satul *Cîrniceni* (Fântărele), mai jos de Pobrata, în octombrie 1448⁴²

În cele două domnii ulterioare în stăpânirea mănăstirea Neamț vor intra bunuri ca: un loc pentru construirea a două mori, dăruit de Șteful și Mîndre; doi robi tătari, un obroc de alimente, o bucată de pământ lângă Săcălișești, danii de la Bogdan al II-lea; șapte sălașe de țigani, prisaca de la Covasna și o bucată de pământ pe Topolița, lângă Neamț, danii de la Alexandrel voievod⁴³

În ceea ce privește regimul privilegiat de care au beneficiat anumite mănăstiri în perioadă, împărtășim opinia editorilor volumului I al DRH, conform căreia primele acte de imunitate au fost emise în timpul urmașilor lui Alexandru cel Bun. Astfel, mănăstirea **Neamț** a obținut primul privilegiu de imunitate la 11 martie 1446, când domnitorul Ștefan al II-lea oferea scutiri complete de obligații în muncă, bani și produse datorate statului, paralel cu acordarea dreptului de judecată a egumenului asupra celor 10 din 12 sate ale mănăstirii: *Seucăuți*, pe Bistrița, *Dvorinești*, *Timișești*, *Cristienești* și *Băloșești* pe Moldova și pe Neamț, „unde a fost *Barbă Geamîrnă*”, pe Topolița, *Başoteni*, *Fîntînele*, *Dragomirești*, pe Șomuz, și *Telebeciști*, pe Siret⁴⁴ Succesorul său, Petru al II-lea emitea pe 22 august 1447, un al doilea privilegiu de imunitate cu scutiri administrativ-fiscale și judecătorești, a cărui intensiune viza la acea dată 17 sate mănăstirești, iezarul Luciul și prisaca de la Zagorna⁴⁵ Dintre acestea nouă se regăsesc în actul anterior, iar opt sate: *Petrică*, *Dumbravă*, *Clococina*, *Bilosăuți*, *Pașco*, *Cobâlnici*, *Hlăpești* și *Dragomirești*, pe Pârâul Alb, fiind menționate pentru prima oară, probabil intrate în stăpânirea călugărilor de la Neamț în respectiva domnie a lui Petru al II-lea. Din lista satelor beneficiere de scutiri totale au fost excluse, în 1447, satele *Budzești*, *Dragomirești*, *Balomirești*, *Cîrniceni* și *Dvorenști*, cât și prisaca de la gura Tătarcăi.

Din domnia lui Alexandrel s-a păstrat un singur act de imunitate emis în anul 1454, privilegiul ce se referea la o prisacă la Covasna, din branștea domnească de la Bohotin, dăruită mănăstirii și scutită de deseatină⁴⁶ Petru Aron, urmând exemplul predecesorilor săi, emitea la 8 decembrie 1454⁴⁷, un privilegiu cu scutiri totale, extensiunea căruia se referea la următoarele sate mănăstirești: *Săucești*, *Mănești*, *Dvorenști*, *Cîrstienești*, *Băloșești*, *Barbă Geamîrnă*, *Başoteni*, *Fântănele*, *Dragomirești*, *Trestiana* (Balomirești) și *Telebeciști*. Analiza celorlalte acte demonstrează faptul că nu toate satele și celelalte bunuri, aflate în componența domeniului mănăstirii Neamț la acea dată, au beneficiat de regimul imunitar. Este

⁴¹ Ibidem, nr. 266, p. 377; nr. 267, p. 379; nr. 273, p. 387

⁴² Ibidem, nr. 290, p. 414.

⁴³ Ibidem, II, nr. 8, p. 10; nr. 13, p. 14; nr. 19, p. 21; nr. 25, p. 32; nr. 35, p. 45; nr. 39, p. 55; nr. 45, p. 65.

⁴⁴ Ibidem, I, nr. 266, p. 377-378.

⁴⁵ Ibidem, nr. 273, p. 387-388.

⁴⁶ Ibidem, II, nr. 39, p. 55.

⁴⁷ Ibidem, nr. 44, p. 62.

vorba de satele *Dumbrăvița*, *Fîntîrele* (Cârnicești), *Budzești*, *Bilosăuți*, *Cobîlnici*, *Hlăpești*, *Dragomirești* - ultimele patru sate trecute în posesia altor stăpâni în timpul lui Ștefan cel Mare, cât și prisaca de la gura Tătarcâi.

Mănăstirea **Probota** s-a bucurat de aceeași situația privilegiată ca și Neamț, grație atenției domniei și a unor membri proveniți din medii sociale diferite. Paralel cu întăririle domnești asupra altor sate donate anterior (Bodești, Iurcești, Neagomirești, Grăbăuți), voievozii care s-au aflat la tronul Moldovei în perioada au dăruit comunității monahale de la Pobrata, spre folosință veșnică, alte bunuri ca: trei sate – *Rusoneag* (Rusunete) *Dobrocin* (Dobrocina, Dobrăcinești) și un alt sat neidentificat, probabil *Davidăuți*, denumire ce apare alături de *Dobrăcinești* într-un act din 5 aprilie 1448, al lui Petru al II-lea⁴⁸; 8 sălașe de țigani și 10 sălașe de tătari⁴⁹; un loc pustii lângă pricururile de la Hîrlău, pentru a-și întemeia un sat; prisaca de la Visoca, pe Botna; un loc pustiu pe Pîrîul Iezerului, pentru a-și întemeia sat, iaz și vârtic și, alte două locuri la Bahlui, pe Telița, pentru mori; prisaca lui Bozea din braniștea de la Bohotin, poiana lui Ureacle și moara de pe Toplița; un obroc anual în alimente și venitul realizat din încasarea cerii domnești din Târgul Frumos⁵⁰

Primul privilegiu cu scutiri complete către Probota a fost emis de cancelaria domnească la 18 august 1438, indicându-se satul Roșca de lângă Hîrlău, care la acel moment urma a fi populat⁵¹ Statutul de slobozie pe care îl primește, presupune că acestui sat creat prin colonizare i s-au creat condiții prielnice populării și dezvoltării. Călugării de la Poiana Siretului intră în posesia unui alt privilegiu de imunitate emis de cancelaria lui Petru al II-lea, la 5 aprilie 1448, prin care domnul acorda scutiri complete, eliberând de toate obligațiile și dările în bani, muncă și produse către domnie pe locuitorii satelor *Ciulenești*, *Berșteni* și *Roșca*. Se mai stabilea că toate veniturile ale acestor sate cât și dreptul de judecată urma să revină mănăstirii. Un alt act emis în aceeași zi, acorda scutiri similare (fiscale, judiciare) satelor mănăstirești: *Rîpceani*, *Rădăuți*, *Dobrăcinești*, *Balanesti*, *Davidăuți*, precum și oamenilor ce lucrau la prisăcile de la Rădăuți, Rusnedzești și Visoca⁵²

Actul emis de cancelaria lui Alexandrel voievod la 27 iunie 1449⁵³, este important pentru analiza privilegiului de imunitate în formele practice ale intensiunii și extensiunii aplicat domeniului Probotei. Domnitorul prin formulele utilizate își exprima intenția de a aplica sistemul de imunități întregului domeniu deținut de călugării din Poiana Siretului, însă nu se cunoaște motivul pentru care nu s-a redactat o listă a satelor stăpânite la moment de mănăstirea Probota. Astfel, până la venirea la domnie a lui Ștefan cel Mare, domeniul mănăstirii Pobrota compus din circa 19 sate era supus unui regim diferențiat de imunități, dintre care 6 sate nu erau înzestrate cu imunități (*Grăbăuți*, *Bodești*, *Tătărăuși*, *Iurcești*, *Negomirești* și *Cereucani*).

⁴⁸ *Moldova în epoca feudalismului*, vol. I, Editura Academiei de Științe a R.S.S.M, Chișinău, 1961, nr. 6, p. 13-16. Întăriri pentru satele obținute în domnia anterioară vezi *DRH, A. I*, nr. 174, p. 245; nr. 243, p. 346; nr. 277, 278, p. 392-394.

⁴⁹ *DRH, A. I*, nr. 131, p. 184; nr. 227, p. 319; nr. 246, p. 350; II, nr. 26, p. 35; nr. 29, p.41.

⁵⁰ *Ibidem*, I, nr. 187, p. 265, nr. 195, p. 275; nr. 288, p. 412; II, nr. 26, p. 35.

⁵¹ *Ibidem*, nr. 187, p. 265.

⁵² *Ibidem*, nr.277-278, p. 393-395.

⁵³ *Ibidem*, II, nr. 5, p. 7-8.

Moldovița se va bucura de susținere materială și avantaje sporite din partea fiilor lui Alexandru cel Bun. Prima danie înregistrată documentar în perioada crizei politice din Moldova aparține domnitorului Ștefan al II-lea și consta în două sălașe de țigani⁵⁴ În anul 1442, mănăstirea primește de la același voievod primul privilegiu care scutea de vamă două care de pește, urmat peste trei ani de un altul, ce îi oferea dreptul asupra încasării venitului vămii de la Covur, a jumătății din cele două iezere de la Covur și jumătății din venitul celor ce vor pescui în aceste iezere. Totodată, îi întărea daniile tatălui său – patru sate, vama Moldovița, jumătate din veniturile celor cinci mori și pivei din Baia⁵⁵

Ștefan al II-lea, întărea călugărilor vama Moldovița, satul „unde a fost jude Cârstea”, iezorul Gemenele, prisaca lui Brumar cu poiana de la Ghigheci și le dăruia jumătate din venitul vămii de la Vadul Călugăresc împreună cu un obroc în vin, jumătate din lacul Cuhului cu bălți, lângă Dunăre și mai oferea călugărilor dreptul de a lua jumătate din veniturile de la pescuit, a vămii peștelui încărcat aici, a taxelor de judecată și amenzi⁵⁶

Călugării de la mănăstirea Moldovița mai intră în stăpânirea a două case, una dăruită de Camîrzan și Stana, cealaltă de armeanul Ion⁵⁷, scutite de voievodul Bogdan de slujbe către stat. De la Oană Pîntece vor primi posada de pe Moldova, mai sus de Baia, iar Costea Orîș le dăruia o prisacă pe Tatarca, în braniștea de la Bohotin⁵⁸

În timpul domniei lui Bogdan al II-lea, Moldovița va beneficia de un obroc anual de zece buți de vin⁵⁹, întărit de Alexandrel voievod, în 1453, când mai emitea o întărire similară pentru scutirea de vamă a carelor mănăstirii care vor transporta mărfuri⁶⁰ Cancelaria lui Petru Aron emitea în 1454, trei acte care eliberau de vamă carele mănăstirii și scuteau de dări și slujbe către domnie satul *Săsciori* și casa din Suceava ale Moldoviței⁶¹

Mănăstirea **Bistrița** deținea la moartea ctitorului ei cel mai extins domeniu și privilegiat domeniu, prin dreptul încasării veniturilor de la Bârlad și Tazlău, ultima întărită de întărită mănăstirii de Ilie voievod, în 1439⁶², poziție care va fi păstrată și în ajunul domniei lui Ștefan cel Mare. Satelor dăruite mănăstirii de Alexandru cel Bun li se adaugă satul *Lucăcești*, pe Tazlău, dăruit de boierului Oană Porcu și un loc pustiu pe Sușița, pentru a-și întemeia sat, dat de voievozii Ilie și Ștefan în 1439⁶³ Satele *Mîndrești*, *Sobolești*, *Văscăuți*, *Zdviijinți* și *Rojnov*, sunt danii Bistriței de la „un Petru Voievod”, probabil Petru al II-lea, cum se exprima nedumerit Petru Șchiopul, cel care întărește călugărilor dania predecesorilor săi, pe când satele *Ardănești* și *Bîrlinți* au fost date în aceeași perioadă de boierului Sîn Bîrlici, întărite de același domnitor⁶⁴

⁵⁴ Ibidem, I, nr. 132, p. 185.

⁵⁵ Ibidem, nr. 223, p. 314; nr. 253, p. 358; nr. 242, p. 344.

⁵⁶ Ibidem, nr. 272, p. 385-386; II, nr. 6, p. 8.

⁵⁷ Ibidem, I, nr. 276, p. 392; II, nr. 43, p. 61.

⁵⁸ Ibidem, nr. 3, p. 3; nr. 24, p. 30.

⁵⁹ Ibidem, nr. 14, p. 15.

⁶⁰ Ibidem, nr. 24, p. 30.

⁶¹ Ibidem, nr. 40, p. 56; nr. 41, p. 58; nr. 43, p. 61.

⁶² Ibidem, I, nr. 200, p. 284.

⁶³ Ibidem, nr. 209, p. 294.

⁶⁴ DIR, A, XVU3, nr. 87, p. 68.

Cu certitudine, primul privilegiu cu scutiri administrativ-fiscale și judiciare complete este dat de către Alexandrel vodă la 24 februarie 1452, când oamenii mănăstirii din hotarul de la Botna erau eliberați de toate obligațiile față de domnie, iar dregătorilor de la Tighina li se interzicea accesul în hotarul respectiv⁶⁵. Același hotar de la Botna, cu toate gârlele, iezerele, prisăcile și cele două vaduri cu vamă, face obiectul unui alt privilegiu de întărire, emis de cancelaria lui Petru Aron, la 6 iunie 1455⁶⁶ și, care interzicea dregătorilor domnești, strângerea dărilor din prisaca mănăstirii, aplicând, astfel, întregului hotar un regim similar braniștii⁶⁷: „și, de asemenea, nimeni să nu îndrăznească să facă mreje sau garduri de nuiete în hotarul lor, pe Nistru sau în iezere, și nici să nu prindă pește nimeni în hotarul lor”

Alături de aceste 19 sate și veniturile de la vama Bacău pe care le încasa, pentru care există dovezi documentare că se aflau în posesia mănăstirii la mijlocul secolului al XV-lea, este posibil că și alte sate („unde au fost Maxim și Voinea vătămani”, Mitiucăuți, Cărstoi, Bilcarii, Curteștii pe Racova și alt sat rămas necunoscut din cauza deteriorării actului de danie, dat de boierul Ion Jumătate) ar fi rămas în stăpânirea Bistriței, deoarece conform reglementărilor nomocanone și formulelor actelor oficiale ele sunt dăruite pe veci unei fundații religioase ca bunuri iretractabile și indivizibile în cadrul comunității monahale. Dificultatea precizării situației acestor sate intrate în patrimoniul mănăstirii în prima jumătate a secolului al XV-lea, este urmare a faptului că acestea dispar din documentele emise în perioada de timp ce a urmat momentului în care au intrat în stăpânirea mănăstirii. De asemenea, este dificil de a preciza dacă mănăstirea încasa în continuare veniturile de la vama Bârlad.

Mănăstirea particulară **Humor** a fost susținută material la mijlocul secolului al XV-lea, atât de domnie cât și de familia boierului ctitor. La cele cinci sate stăpânite cu certitudine ea va stăpâni începând cu anul 1445, satul *Antilești* dăruit de frații Lazăr și Stanciul⁶⁸. În privința privilegiilor emise în beneficiul călugărilor de la Humor, Ștefan al II-lea și Petru Aron scuteau două care mănăstirești ce încarcău pește la Dunăre, Nistru sau iezerele acestora, de orice taxă vamală în țară⁶⁹. Același Petru Aron, la 20 ianuarie 1456, aplica scutiri complete satelor *Pârtești* („unde a fost Tatomir și Pârtea) și *seliștei lui Dieniș*, situate pe valea Solonețului⁷⁰.

În cazul dat asistăm la o politică imunitară similară aplicată de cei doi domni și mănăstirii Neamț, prin care nu întreg domeniul ei este supus unui regim al scutirilor, neprivilegiate rămân patru din cele șase sate stăpânite.

Mănăstirea **Horodnic** a fost mai puțin favorizată comparativ cu marile centre monahale moldovenești. După înlăturarea de la putere a fratelui său Ilie, Ștefan al II-lea scutește pe 1 august 1444, satul *Balosiăuți* de toate obligațiile către domnie și

⁶⁵ DRH, A. II, nr. 17, p. 20.

⁶⁶ Ibidem, nr. 46, p. 65.

⁶⁷ Pentru regimul juridic al braniștilor vezi Giurescu C. C., *Istoria pădurii românești. Din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, 1976, p. 55-63; Sechelarie O., Stoicesu N., *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, București, 1988, p. 56; Ciută I., *Apicultura în Moldova feudală. Sîrăveche indeletnicire românească*, București, 1994, p. 41-44, 53-55.

⁶⁸ DRH, A. I, nr. 251, p. 355.

⁶⁹ Ibidem, nr. 258, p. 366; II, nr. 42, p. 60.

⁷⁰ Ibidem, nr. 55, p. 80.

interzice, totodată, accesul aici a dregătorilor domnești⁷¹ Respectivul privilegiu va fi întărit și de Alexandrel, pe 8 iulie 1453⁷² și, tot în cea de-a doua domnie a lui Alexandrel, mănăstirea Horodnic primește un alt privilegiu cu scutiri totale, a căruia intensiune vizează acum satul *Balosinăuți* și satul „unde a fost curtea lui Petru Vrană” Deducția vine din analiza actului din 17 aprilie 1475⁷³, când cele două sate, care constituiau la moment întregul domeniu al mănăstirii Horodnic, vor fi înzestrate cu un privilegiu similar și de către Ștefan cel Mare, acesta motivând că face această milă având în față „cartea de la părintele nostru Alexandru voievod” Gestul era determinat atât de dorința comemorării bunicului său, dar și de crearea unor condiții optime funcționării acestei mănăstirii de maici. Este dificil de precizat momentul în care acest din urmă sat a intrat în stăpânirea mănăstirii, însă ar fi de presupus că evenimentul s-a petrecut după data emiterii privilegiului amintit.

Acest privilegiu este important pentru cunoașterea obligațiilor țăranilor în folosul mănăstirii în care se arată că, locuitorii *Balosinăuți* erau scutiți de dările și toate obligațiile în munca datorate domniei, însă vor trebui „să păzească această mănăstire și să lucreze acestei mănăstiri. Iar dacă vor pierde ceva de al acestei mănăstiri sau nu vor munci ceea ce va fi treaba acestei mănăstirii...” Analiza acestui act ne determină să concluzionăm, că oamenii localității aveau obligația să păzească mănăstirea Horodnic, una evident populată de călugărițe, obligația străjii întâlnindu-se și în alte documente, însă, obligația de a lucra pământul unei mănăstiri este atestată în scris pentru prima dată.

O altă mănăstire posesoare de privilegiu de imunitate este cea de călugărițe din țarina Sucevei, numită și **mănăstirea lui Iațco**⁷⁴, căreia voievodul Alexandrel îi oferea la 23 februarie 1453, dreptul de a-și întemeia un sat în țarina târgului Sucevei, iar coloniștilor o serie de avantaje și scutiri fiscale⁷⁵

În continuare, prezentăm structura domeniului mănăstiresc din Țara Moldovei la începutul domniei lui Ștefan cel Mare, în baza documentelor interne, emise de cancelaria domnească (vezi tabelul nr. 1):

⁷¹ Ibidem, I, nr. 249, p. 352-353.

⁷² Ibidem, II, nr. 34, p. 48.

⁷³ Ibidem, nr. 200, p. 302.

⁷⁴ O notiță, care rezuma un act patriarhal din 1395, amintește de două mici mănăstiri ale lui „*Iațco din Mavrovlahia*”, una cu hramul Adormirea Maicii Domnului, alta cu hramul Sf. Dumitru. Acest Iațco, cunoscut ca membru în Sfatul domnesc, ruga atunci pe patriarh „*să le primească în calitate de ctitor*” S-a stabilit că prima din ele era mănăstirea de călugărițe numită mai târziu „*a lui Iațco*” sau „*din țarina Sucevei*” (azi în Suceava), căreia Alexandrel Vodă îi făcea danii în 1453. A doua se găsea, probabil, pe locul bisericii Sf. Dumitru din Suceava, ctitoria de mai târziu a lui Petru Rareș. Investigațiile arheologice desfășurate aici în 1990 au demonstrat că aste vorba de o succesiune de trei monumente încadrate cronologic începând cu sfârșitul secolului XIV-lea până în secolul al XVII-lea. Vechea mănăstire de aici a fost înlocuită în 1639, cu un alt edificiu. Vezi Olteanu Șt., *Inscripția de pe piatra de mormânt de la mănăstirea lui Iațco din Suceava*, // Studii și materiale de Istorie Medie, I, 1956, p. 367-370; Păcurariu M., op. cit. I, p. 321; Grigoraș N., Caproșu I., op. cit., p. 49.

⁷⁵ Ibidem II, nr. 28, p. 39.

Tabelul 1

Domeniul mănăstiresc din Țara Moldovei la începutul anului 1457

Nr.	Denumirea mănăstirii	Sate				Alte bunuri materiale						Robi	Privilegii (obro scutiri fiscale)	Văni	Pricini	
		întregi	jumătăți	părți	Locuri puse	Mori	Prisăci	Iezere, bălți, lacuri	Vii	Poteni	Alte unități de prod.					
1.	Neamț	22				5+3+0,5	3	1			2		28 sălașe	6		1
2.	Pobrata	19			5	5	4	1		1			23 sălașe	5		
3.	Moldovița	7	-	-	-	6	2	1 + 0,5 + 2 iezere 0,5 lac		1		1 piva, 1 stădnie	6 sălașe	7	3 + 1 posada	-
4.	Bistrița	2,5				1+3+0,5	6	Unități neprecizate					35 sălașe	2	2	
5.	Illumoi	6												2	-	
6.	Ilorodnic	2												1		
Total	6	81	-	5	5	≈ 20	≈ 15	≈ > 5	3	2	2	92	23	6	1	1

**Bunurile celorlalte mănăstiri existente la această dată (Vărzărești, Vișnevăț, Mănăstirea lui Iațco, Boiște, Bohotin ș.a.), nu pot fi precizate în absența informațiilor documentare.*

Sursa: D.R.H., A, I-II, București, 1975, 1976; *Catalog de documente din Arhivele Statului Iași*, Moldova, vol. I (1398-1595), București, 1989.

Astfel, în ajunul venirii la putere a lui Ștefan cel Mare, în 1457, domeniul mănăstiresc din Țara Moldovei cuprindea aproximativ 81 de sate întregi, părți de sate, prisăci, ape, unități de producție etc., bunuri aflate în continuă creștere – după cum indică datele preluate din sursele perioadei. Ponderea stăpânirii funciare mănăstirești constituia circa 9% în raport cu domeniul laic (domnesc și boieresc)⁷⁶, ceea ce o

⁷⁶ Evaluarea cantitativă este relativă și raportarea s-a bazat pe s-a bazat pe numărul satelor menționate în actele lui Ștefan cel Mare, dar existente înainte de acesta și a satelor menționate după Ștefan cel Mare, dar atestate documentar înainte de domnia acestuia, ceea ce indică un număr mic de documente ajunse până la noi (cca 730), datorită faptului că s-au pierdut, în comparație cu cel emise în lunga domnie a lui Ștefan al III-lea (1399 +54 seliști). Vezi Burac

plasează pe locul trei în cadrul structurii proprietății funciare de ansamblu pe țară. Datele oferite indică o dezvoltare dinamică a domeniului mănăstiresc începând cu Alexandru cel Bun, grație daniilor oferite așezămintelor monahale de către domni, în primul rând, apoi de alte elemente înstărite ale clasei privilegiate, ca sursă exclusivă în perioadă de formare și dezvoltare a domeniului mănăstiresc.

Pe primul loc în rândul celor mai mari și privilegiate domenii mănăstirești se situează Bistrița, urmată de Neamț și Probota. Între domeniile mănăstirești și intensiunea/extensiunea privilegiilor de imunitate pot fi sesizate diferențe de regim juridic între componentele unui domeniu, a căror amplitudine variază în perioadă de la o mănăstire la alta, situație datorată nu numai atitudinii domniei, dar și stabilității politice și economice a țării.

DESPRE CEL MAI IMPORTANT CENTRU APICOL DIN MOLDOVA MEDIEVALĂ

Gheorghe Clapa

Abstract

The most important apiarian centre from Medieval Moldavia was located round about Bohotin, in the South of Moldavia's hilly plains and in the Northern part of the Plateau of Bârlad, as well as in the South-East of Iași. The massive lime woods and the princely estate used for pastures provided the best conditions for the development of bee keeping. This steppe area with woods (foreststeppe) was also extended to the North-West of Iași, in the parts of Cârlișău. These places and settlements were spotted by the specialists on cartographic sketches concerning the apiarian division into zones of the Feudal Moldavia. Thus, it was achieved the division into zones of the beekeeping spreading in the Medieval Moldavia.

Dovezile despre folosirea mierii datează încă din zilele când omul trăia în peșteri. Cineva a găsit un cuib de albine și, curios, a gustat din lichidul auriu pe care-l conținea. I-a plăcut și l-a dus acasă, familiei sale, iar atunci când și-au dat seama de valoarea acestui produs, oamenii au început să caute sistematic cuiburile de albine pentru a recolta mierea din ele. Timp de milenii mierea produsă de albine din nectarul florilor a fost singurul aliment dulce la dispoziția omului. Un produs natural cu o enormă valoare nutritivă cum este mierea, acest concentrat de raze de soare, nu putea trece neobservat de acest răpitor înfometat care este omul. De-a lungul mileniilor, mierea a fost singurul edulcorant de care a dispus omul, hrană rară și prețioasă despre care se spune că era folosită de zeii din Olimp. În lunga sa istorie, omul a folosit mierea pentru a-și îndulci hrana. Punctul de plecare al unor produse culinare ce folosesc mierea se pierde în negura vremii¹

Preocupările pentru relevarea însușirilor nutritive și energizante, antibacteriene și de prevenire a bolilor, de creștere a rezistenței generale a organismului uman, atât ale mierii cât și ale altor produse ale stupului, și-au găsit expresie în multe cărți. Oamenii de știință au inițiat diferite cercetări privind albina și stupul, în vederea valorificării integrale a tuturor produselor oferite de acestea: mierea, lăptișorul de matcă, polenul, păstura, propolisul, veninul de albine, apilarnul și ceară, produse cu un bogat conținut în principii active ce joacă un rol tot mai de seamă în apărarea sănătății omului²

În natură există numeroase plante cu flori, la care polenizarea se face cu ajutorul insectelor. Polenizarea se poate face fie cu polen propriu, adică polen din aceeași floare, fie cu polen de la alte flori, dar de pe aceeași plantă, fie cu polen străin provenit din flori de pe alte plante de aceeași specie sau specii diferite. Transportarea polenului se realizează, în cele mai frecvente cazuri, la plantele cu flori, îndeosebi de

¹ G. P. Piana – Italia, *Albinele și produsele apicole*, în "Produsele stupului hrană, sănătate, frumusețe", Editura APIMONDIA, 1989, p. 153.

² C. Constantinescu, Director I. I. T. E. A. APIMONDIA, *Cuvânt înainte*, în "Un prețios produs al apiculturii propolisul" (Ediția a IV – a revizuită și adăugită), Colecția APIMONDIA, București, 1990, p. 3.

către albine, viespi, bondari care vizitează florile, luând ca hrană nectarul și polenul. Îndeosebi albinele sunt cele mai active în vizitarea florilor cu nectar³

Plantele melifere au multiple întrebuințări în economie: polenul este mult întrebuințat în medicină, reprezentând un aliment dietetic și un eficient medicament. Referindu-ne la valoarea nutritivă și la proprietățile terapeutice ale polenului, trebuie să arătăm că acestea variază în raport cu compoziția sa chimică care este determinată preponderent de proveniență floristică a polenului. Studiile efectuate în această direcție ne arată că, compoziția chimică a polenului variază în limite largi în funcție de specie. De exemplu, conținutul polenului variază astfel: proteină brută de la 15,53 la 41,92%; zaharuri de la 16,17 la 45,0%; grăsimi sau lipide de la 0,80 la 8,30 %; substanțe minerale între 2,50 și 9,55% etc. Pe lângă componentele principale, ca proteine, zaharuri, grăsimi și substanțe minerale, polenul conține o serie de vitamine valoroase și anume: A, B1, B2, B6, B12, C, H, D, E, P și K. De asemenea în compoziția polenului s-au identificat în proporții însemnate cei mai importanți aminoacizi: cistina, lizina, histidina, arginina, triptofanul, glicocolul, treonina, prolina, alanina, tirozina, valina, leucina, finilalanina, etc. care îi ridică substanțial valoarea⁴

Mierea este alcătuită în proporție de 75% din zaharuri, aportul său nutritiv în organism fiind în primul rând energetic. Ea se deosebește de toate celelalte alimente hidrocarbonate (pâine, făinoase, zahăr, marmelade etc.) prin aceea că în acestea zaharurile se găsesc în forme complexe care necesită o muncă de digestie din partea organismului care nu poate asimila decât zaharuri simple. Zaharurile din miere se găsesc tocmai sub această formă și sunt absorbite imediat fără nici o transformare prealabilă. O lingură de miere aduce organismului 60 de calorii care pot fi transformate în energie într-un timp mai scurt decât cel necesar pentru oricare aliment.

În cursul transformării nectarului în miere, albinele efectuează scindarea moleculelor de zaharuri superioare, scutind de această muncă aparatul digestiv al omului. Mierea este alimentul ideal în toate cazurile în care este necesar să dăm organismului un aport energetic mare fără a obosi aparatul digestiv, asupra căruia exercită totodată o binefăcătoare acțiune tonică și stimulantă ce ușurează asimilarea altor alimente. Este un aliment igienic. S-a demonstrat experimental, contaminând mierea cu germeni ai celor mai periculoase boli, că aceștia sunt distruși în timp foarte

³ Dr. biolog Ghe. Mohan, A. Avram, 9. *Plantele melifere și apiterapia*, în "Valorificarea resurselor vegetale în gospodărie și industrie", Editura Tehnică, București, 1989, p. 179.

Dintre cele mai importante și răspândite plante melifere din flora spontană și cultivată a țării noastre amintim: nemțșorul de câmp (*Consolida regalis*), negrușca (*Nigella arvensis*), curpenul (*Clematis vitalba*), splinuța (*Chrysosplenium alternifolium*), muștarul negru (*Sinapsis nigra*), micsandra (*Matthiola incana*), rapița (*Brassica napus*), stupitul cucului (*Cardamine pratensis*), iarba de soldană (*Sedum sp.*), mazăricea (*Vicia Sativa*), sulfina (*Melilotus albus*), sparceta (*Onobrychis sativa*), trifoiul alb (*Trifolium repens*), trifoiul roșu (*Trifolium pratense*), lucerna (*Medicago sativa*), condurul doamnei (*Tropaeolum majus*), nalba mare (*Althaea officinalis*), salvia albă (*Lavatera thuringiaca*), lumânărica (*Verbascum phoeniceum*), degețelul roșu (*Digitalis purpurea*), mierea ursului (*Pulmonaria rubra*), tătăneasa (*Symphytum officinale*), jașul sălbatic (*Stachys recta*), roinița (*Mellisa officinalis*), isma broaștei (*Mentha aquatica*), cimbrisorul (*Thymus sp.*), toporașul (*Viola odorata*), răskoagele (*Chamaenerion angustifolium*), luminița (*Oenothera biennis*), împărăteasă (*Bryonia alba*), dovleacul (*Cucurbita pepo*), floarea soarelui (*Heliantus annuus*), ochiul bouului (*Chrysanthemum leucanthemum*), brusturile (*Arctium lappa*), pălămida (*Cersium arvense*), cânepa codrului (*Eupatorium cannabinum*), țâja caprei (*Tragopogon pratensis*), mușetelul (*Matricaria chamomilla*), troscotul (*Polygonum aviculare*), teiul alb (*Tilia tomentosa*), salcâmul (*Robinia pseudacacia*), lîrșița (*Forsythia suspensa*), mărul (*Malus sp.*), castanul bun (*Castanea sativa*), castanul comestibil (castanea vesca), amorphia fruticosa ș.a.

⁴ *Ibidem*, p. 181-182.

scurt, mulțumită importanțelor proprietăți bactericide ale mierii. Dar cele mai importante calități îi sunt conferite de minunatul mozaic biologic al oligoelementelor a căror acțiune se manifestă în cele mai diferite sectoare ale organismului, în așa măsură, încât fac din ea nu numai un prețios aliment natural pe care dietetica l-a descoperit, dar și un adevărat medicament care va dobândi un câmp din ce în ce mai larg de utilizare în terapeutică⁵

În câmp, albina alege florile care au cel mai bun nectar pentru fabricarea unui aliment perfect. Datorită unui instinct infailibil, albina posedă o metodă proprie pentru a controla calitatea florilor pe care le vizitează pentru a colecta nectar. Ea știe dacă și când florile nu corespund „normelor sale” și trece la altele. S-a dovedit că bacteriile nu pot trăi în miere pentru motivul că aceasta constituie o excelentă sursă de potasiu. Potasiul extrage din bacterii apa esențială existenței lor⁶

Mierea rămâne singurul produs dulce care oferă calități dătătoare de viață ce nu se găsesc în nici un aliment. În miere se găsește fier, cupru, mangan, siliciu, clor, potasiu, sodiu, fosfor, aluminiu și magneziu. Toate provin din solul în care cresc plantele; prin vasele acestora, ele trec în nectar - substanța de bază pentru albine în producerea mierii. Este firesc ca mineralele din miere să varieze în funcție de nectar, adică în ultimă analiză de resursele minerale ale solului pe care crește flora respectivă. Fiind un produs firesc al naturii, ne putem aștepta în mod firesc ca să conțină și vitamine. Polenul multor flori conține o cantitate mai mare de vitamină, decât orice fruct, zarzavat sau legumă. Mierea conține polen. Sorturile de miere care conțin o cantitate mai mare de polen vor avea mai multă vitamină decât altele⁷

Mierea este un excelent mediu de conservare pentru vitamine. Ea constituie o variație binevenită și un delicios accesoriu la meniu, ea rămâne un aliment constructiv, plin de elemente de care corpul are nevoie pentru dezvoltare și refacere. Este o sursă rapidă de energie, ceea ce o face plăcută ca accesoriu la micul dejun asigurând organismului energia necesară pentru a începe cu bine activitatea zilnică. Cea mai mare importanță a mierii stă în valoarea ei medicinală. Mierea este un calmant pentru stomac; potolește tusea sâcâitoare și ușurează durerile artritice. Printr-o serie de efecte pe care le produce asupra organismului, mierea face ca bătrânețea să fie mai ușor de suportat⁸

Onomastica și toponimia românească indică faptul că apicultura a cunoscut o străveche îndeletnicire pe aceste plaiuri și a cunoscut o arie largă de răspândire. Astfel, se întâlnesc denumiri care se leagă de natura solului favorabil apiculturii și, îndeosebi, acela împădurit cu arbori meliferi cum ar fi teiul⁹. Așa se cunosc denumiri ca: Fântâna Teiului (Tecuci), Valea Teiului (Huși), Valea Teiului (Bârlad) etc.; ori sinonimul din

⁵ G. P. Piana Italia, *op. cit.*, p. 153-154.

⁶ D. C. Jarvis, Capitolul IX. *Multiplene întrebunțări ale mierii* în “Mierea și alte produse naturale. Experiența și studiul de o viață întreagă ale unui medic” (ediția a II-a), Colecția “Din tainele naturii”, APIMONDIA, 1989, p. 70.

⁷ *Ibidem*, p. 71-72.

⁸ *Ibidem*, p. 72-73; vezi și Prof. dr. ing. V. Harmaș, președinte de onoare al APIMONDIA, *Cuvânt înainte*, în “Mierea în bucătărie”, Colecția APIMONDIA, București, 1986, p. 3.

⁹ I. Ciută, *Vechimea, factorii naturali și zona apiculturii în Moldova (sec. XV mijlocul sec. XVIII)*, în “Anuarul Institutului de istorie și arheologie” A. D. Xenopol, tom. Xv, 1978, Iași, p. 131-148.

slavonescul lip care înseamnă tei¹⁰, de unde denumiri acordate unor localități ca: Lipova sau Lipovăț în județul Vaslui¹¹

În cuprinsul Podișului Moldovei se desprind mai multe unități orografice intrate de multă vreme în limbajul de specialitate. Astfel, o primă unitate orografică este aceea a depresiunii Jijia-Bahlui, predominând dealurile mici: Podișul Sucevei, Podișul Bârladului, dealurile Elanului și Podișul Covurlui. Podișul Moldovei în ansamblul său este o unitate de dealuri și de coline. Aceasta este trăsătura orografică, principală.

Clima Podișului Moldovei a fost și continuă să rămână în cea mai mare măsură favorabilă creșterii albinelor. În podiș se întâlnesc două tipuri climatice: un climat de stepă cu anumite amplitudini termice mari, cu precipitații reduse (450-600 de mm), care domină regiunile din estul, sud-estul și sudul podișului. În această arie se înscriu regiunile apicole cele mai frecvent întâlnite în documente: Bohotinul, Botne, Obârșia Târnaucăi, Itchilul, Ogrincea, Obârșia Bârladului, Bazinul Jijia – Bahlui. Există, de asemenea, un climat de pădure cu amplitudini mai reduse și cu precipitații mai bogate. Una din regiunile deosebit de accesibile apiculturii din cadrul Podișului Moldovei o constituie teritoriul județului Vaslui, cu văile Racovei în partea de nord-vest a județului și Valea Bârladului, regiuni prin excelență melifere. Întinsa pădure Doaga, pădurea Albina, dealul și satul Albina, locuri și localități ce își au nume din vechime de la mulțimea albinelor ce se creșteau, erau zone foarte prielnice pentru dezvoltarea albinăritului¹² Așa se explică faptul de ce în trecut, de altfel ca și astăzi, județul Vaslui avea drept însemn heraldic în stema județului un stup de albine, dovadă a unui intens albinărit în această zonă.

Apele curgătoare și cele stătătoare au avut, de asemenea, un rol important în dezvoltarea apiculturii, știut fiind că apa face parte integrantă din hrana albinelor și contribuie la echilibrul ecologic din natură. Podișul Moldovei se caracterizează prin două grupe de râuri: autohtone, de mică importanță din cauza lipsei de apă în timpul verii, dar au putut servi temporar nevoii de apă pentru albine, cum ar fi: Bahluiul, Jijia, Bașeul, Elanul, Bârladul; și râuri autohtone, carpatice, în tranzit prin Podișul Moldovei, de felul Siretului, Prutului, cu caracter permanent, condiționate de precipitațiile din munți și izvoare¹³

La 11 septembrie 1467, Ștefan cel Mare întărea mănăstirii Humor un loc de prisacă între vadurile de sub Bohotin¹⁴. Petru Rareș întărea din Huși, la 7 mai 1546, lui Petre Cârca – pârcălab „... și o prisacă în hotarul Hlăpeștilor lângă Părăul Alb, dinspre Bârgăoani din coasta iazului de jos, unde a fost prisaca cea veche și cu iazul”¹⁵

Dezvoltarea albinăritului nu ar fi cunoscut însă o așa de mare amploare în Moldova evului mediu dacă nu ar fi existat, așa cum există și în prezent, o climă accesibilă acestor stăruitoare dar și sensibile viețuitoare – albinele¹⁶ În prezent, situația nu este prea mult schimbată față de Evul Mediu din punct de vedere

¹⁰ Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1965, p. 102-103.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Remus N. Begnescu, *Istoria apiculturii în județul Vaslui și starea ei actuală*, București, 1906, p. 3-4.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ D. I. R., A. veacul XIV-XV, vol. I, p. 357.

¹⁵ *Ibidem*, veacul XVI, vol. I, p. 492.

¹⁶ Ioan Hârjoabă, *Releful colinelor Tulovei*, București, 1968, p. 41-42.

climatologic, temperatura medie anuală a atmosferei în podișul moldovenesc variază între 9,2 °C în Bacău și 9,8 °C în Bârlad, luna cea mai caldă fiind iulie, iar cea mai rece ianuarie¹⁷ Astfel de condiții climatologice au fost și rămân pe deplin favorabile dezvoltării unei apiculturi intense. Climatul stepic și silvostepic a oferit cadrul cel mai corespunzător dezvoltării albinăritului și în această zonă întâlnim atestările documentare cele mai frecvente cu privire la prisăci și locuri de prisăci, iar climatul de pădure a constituit o zonă mai moderată pentru dezvoltarea apiculturii. Două sunt formațiunile mai importante ale vegetației care ocupă podișul moldovenesc: formațiunea de silvo-stepă cu ochiuri de stepă și pâlcuri de pădure, care cuprinde depresiunea Jijia – Bahlui, bazinul Elanului, sudul colinelor Covurluiului și ale Tutovei până în valea Bârladului și formațiunea pădurii¹⁸

La 14 martie 1757, Scarlat Grigore Ghica poruncește lui Gheorghi, fost mare șătrar, ispravnic de Tutova, să judece pricina dintre Ștefan Gălușcă și Toader Sion, indicându-se: „...iar pentru locul cel de prisacă ce arată Ștefan că l-au făcut el din pădure, iarăși, să-i luați samă. Și dovedindu-se că l-au făcut cu toporul și Sion n-au avut treabă să dați mărturia la mâna lui Ștefan ca să-și stăpânească locul cel de prisacă”¹⁹ Printre factorii naturali care au contribuit la dezvoltarea agriculturii în Moldova medievală un rol de seamă l-au avut și poienile. Călătorul de origine croată abatele Boscovich, care a vizitat țările române în deceniul al III-lea al secolului al XVIII-lea, descriind numai zona dintre Bârlad și Vaslui arăta: „De la Bârlad se merge spre Vaslui printr-o regiune foarte frumoasă din cauza pădurilor mari netăiate și a poienilor din mijlocul codrului. Totul era plin de iarbă deasă și de flori”²⁰

La 6 aprilie 1558, Alexandru Lăpușeanu întărea lui Mihăilă, pisar, ocine în satul Leontina numit Borăști și Pungești „cu moară, prisacă și poieni”²¹ Petru Rareș întărea din Huși, la 6 aprilie 1546, „o prisacă popii Gavril Secară din hotarul Popeștilor în mijlocul unei părți de fânaț pentru 40 de zloți tătărăști”²² Alexandru Iliș întărea la 15 decembrie 1632 lui Franț, vistiernic „un loc de prisacă cu vie și livadă din Genoia în satul Jigoreni, ținutul Vaslui”²³ La 12 aprilie 1620 se constată mențiunea de întărire, de către Gaspar Grațiani a unei prisăci, către Nicoară, mare vornic al Țării de Sus, în care se arată: „și iar i-am întărit pe o prisacă cu pomi ce iaste în satul Răcești la ținutul Vasluiului”²⁴

Existența prisăcilor înconjurate cu pomi a fost dintr-un început, de vreme ce cuprinsul unui document din 1638 se referă la cumpărarea de către Constantin Cehan în vatra satului Cursăci, ținutul Vaslui, „a unei prisăci bătrâne de pe valea pomilor cu zămnic în prisacă și cu pomi în prisacă și împrejurul prisăcii”²⁵ Bogăția florei melifere și mai ales pădurile de tei din părțile Bohotinului, Botnei, Tutovei, Vasluiului, Bârladului au fost deseori reliefate în scrierile lor și de unii călători străini

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ I. Sârcu, *Geografia fizică a R. S. R.*, București, 1971, p. 356-357.

¹⁹ Arh. Naț. Iași, *Colecția Documente*, pachet 517/17.

²⁰ Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. II, București, 1929, p. 181.

²¹ D. I. R., A, veacul XVI, vol. II, p. 122.

²² D. I. R., A, veacul XVI, vol. I, p. 450.

²³ D. I. R., A, veacul XVII, vol. XXI, p. 330.

²⁴ D. I. R., A, veacul XVI, vol. IV, p. 449.

²⁵ Ghe. Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, vol. XII, Iași, 1926, p. 62.

în trecere prin Moldova. Astfel englezul Robert Bargrave, care a străbătut Moldova în toaman anului 1652, a văzut în apropiere de Bârlad păduri „foarte încântătoare” și dealuri pe ambele părți acoperite cu păduri plăcut mirositoare²⁶

Braniștile erau, de asemenea, locuri preferate pentru așezarea prisăcilor. Acestea erau proprietăți rezervate domnului, mănăstirilor și boierilor în care nu pătrundea nimeni fără învoirea proprietarului. Dintre braniștile domnești din Moldova e bine cunoscută aceea a Bohotinului situată pe râul cu același nume. Ea se întindea pe o suprafață considerabilă la sud-est de Iași și în nordul Fălciului²⁷ În cuprinsul acestei braniști se afla satul Cozia, unde Alexandru cel Bun a primit în 1421 pe călătorul francez Guillebert de Lannoy²⁸ Braniștea Bohotinului cuprindea numeroase prisăci și locuri de prisăci, fânețe excelente, păduri și cursuri de apă²⁹ Întrunea, deci, toate condițiile pentru dezvoltarea albinăritului și de aceea a devenit în evul mediu unul dintre centrele agricole cele mai importante din Moldova. Și unii mari dregători aveau prisăci în această braniște pe locuri dăruite de domni. Coste Orăș la rândul său o dăruiește mănăstirii Moldovița. La 1 ianuarie 1453, Alexandru Voievod (Alexăndrel, fiul lui Iliăș) confirmă Moldoviței Dania „în braniștea noastră la Bohotin, la Izvor, pe Tătarca”³⁰ Se vede că pe acest pârâu erau locuri Bune de prisacă, deoarece Ștefan cel Mare dă mănăstirii Neamț, între altele, „... o prisacă în braniștea noastră de la Bohotin, la gura Tătarcei”³¹ Mai târziu la, 12 mai 1546, din Huși, Petru Rareș, dă și el „Mitropoliei de Jos din târgul Romanului”, între altele, „un loc de prisacă în braniște la obârșia Bohotinului”³² Prin secolul al XVIII –lea s-a ajuns la formarea unei întinse proprietăți în braniștea Bohotinului ca urmare a crotopirii satelor de aici și a daniilor succesive³³

Datorită poziției bogățiilor și frumuseților sale, braniștea de la Bohotin a dăinuit ca braniște domnească supusă unui regim special de administrare (reglementarea cositului, pășunatului, vânatului, tăiatul lemnului și culegerea oricărui produs natural), dispunând de numeroase prisăci, fiecare cu o întindere „cât putea un tânăr voinic să arunce cu arcul sau cu securea”, având în secolul al XVI –lea până la 400 de stupi, avere echivalentă cu prețul unui sat ori a cinci fălci de vie³⁴ Este deci ușor de înțeles pentru care fapt mănăstirile și boierii s-au străduit să dobândească din acea braniște danii și alte privilegii de la domnii Moldovei, fapt confirmat de o serie de documente din veacurile XV-XVIII.

Astfel la 6 februarie 1431, Alexandru cel Bun dăruia mănăstirii Bistrița pe lângă vama de la Tazlău și cele patru prisăci (la Bohotin pe lângă pârâul Cozia, la Obârșia Târnăucăi, pe Itchil și la Gura Botnei)³⁵, iar mănăstirii Neamț, la aceeași dată,

²⁶ Franz Babinger, *Robert Bargrave. un voyageur anglais dans les pays Roumains du temp de Basile Lupu*, 1652, în „Analele Academiei Române”, Mem. Secț. Ist., seria III, tom. VII, p. 41-42.

²⁷ C. C. Giurescu, *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România*, vol. I, București, 1964, p. 293.

²⁸ *Idem*, *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, 1975, p. 57.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ D. I. R., A, veacul XIV-XV, vol. I, p. 255.

³¹ D. I. R., A, veacul XVI, vol. I, p. 37.

³² D. I. R., A, veacul XVI, vol. I, p. 501; vezi și C. C. Giurescu, *Istoria pădurii ...*, p. 57.

³³ C. Cihodaru, *Braniștele și problema apariției rezervei senioriale în Moldova*, în „Analele Științifice ale Universității A. I. Cuza” Iași, Secț. III, tom. 3, 1957, fasc. 1-2, p. 37

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, veacul XIV-XV, vol. I, p. 21.

un loc în braniștea domnească de la Bohotin, în părțile Coziei, pentru o prisacă, „... și anume de la drumul care merge către Nourești, Covasna, cu Dealul Mare și să-și așeze oameni cât vor putea să așeze la aceea prisacă”³⁶. La 11 septembrie 1476, din Suceava, Ștefan cel Mare întărea mănăstirii Humor un loc de prisacă în câmpul Zlătăroaiei, danie făcută mănăstirii de pan Iurie Șerbici și sora lui „între vadurile de sub Bohotin mai sus de Nourești”³⁷. La 1531, Petru Rareș întărea mănăstirii Humor o prisacă la Bohotin, „unde au stupii lui Toader logofătul”³⁸, iar la 1586, Petru Șchiopul dăruia pârcălabului de Suceava, Andrei Hatmanul, „un loc de prisacă în braniștea domnească pe Valea Hemeiosului ce iaste pre Bohotin”³⁹.

Întăriri și danii de prisăci din braniștea de la Bohotin se întâlnesc și în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Astfel, la 16 iunie 1632, Alexandru Iliăș întărea din Iași, mănăstirii Pângărați, o dotă cu satele Bilăiești și Ivănești din ținutul Neamț, două mori pe Cracău și „o prisacă în braniștea de la Bohotin [...] cu pioana care mai înainte a fost ascultătoare de curtea domnească din târgul Piatra”⁴⁰. Un an mai târziu, la 4 septembrie 1633, Moise Movilă reînnoia întărirea lui Alexandru Iliăș aceleiași mănăstiri cu mențiunea „... și o prisacă în braniște la capătul de jos al braniștei, pe Bohotin, la Hămeiuși”⁴¹, iar Vasile Lupu întărea la 9 august 1634 călugărilor de la mănăstirea Dobrovăț „un loc de prisacă în braniște pe Covasna”⁴². Exemplificările ar putea continua, deoarece frecvența documentelor care atestă întăriri de prisăci și locuri de prisăci în regiunea Bohotinului este destul de pronunțată, încât, aprecierea făcută mai sus, cum că această zonă (îndeosebi braniștea) a fost centrul gravitațional al agriculturii din Moldova evului mediu o considerăm îndreptățită.

În unele cazuri, prisăcile însele constituiau elemente de hotărnicie, ceea ce presupune așezări stabile și de durată. Așa bunăoară, Iliăș Alexandru Vodă dăruia la 29 mai 1668 paharnicului Postolachi o parte din hotarul târgului Vaslui, hotărnicia locului stabilindu-se: „... spre răsărit până în drumul Hușilor într-o movilă și de acolo la vale pre din sus de prisaca lui Trohin, până în Valea Orzăștilor...”⁴³.

Locuitorii Țării Moldovei construiau și amenajau adăposturi care să ferească albinele de geruri, ploi și vânturi reci. Astfel de adăposturi se numeau bordeie, temnice sau zămnice. Despre existența unor astfel de adăposturi destinate albinelor pomenesc și unele documente. La 14 ianuarie 1650, Simion al Nastei din Golăiești vindea lui Iordache Vistiernic „o prisacă cu zemnic”, la Țigănești pe Bârlăzel, Vaslui, cu zece lei⁴⁴, iar la 1 iunie 1651, Vasile Lupu întărea lui Tănase Vătaf parte din satul Dăncești pe Cuțitna, din ținutul Vaslui, și cu locuri de prisăci și cu grădini, „... și cu temnice gata”⁴⁵. Un alt zăpis, din 30 mai 1656, menționa: „am vândut a noastră dreaptă ocină

³⁶ *Ibidem*, p. 268.

³⁷ *Ibidem*, p. 357.

³⁸ *Ibidem*, veacul XVI, vol. I, p. 483.

³⁹ Radu Rosetti, *Cronica Bohotinului*, în “Analele Academiei Române”, Mem. Secț. Istorice, seria a II-a, tom. 28, p. 202.

⁴⁰ D. H. R., A, veacul XVII, vol. XXI, p. 157.

⁴¹ *Ibidem*, p. 482.

⁴² *Ibidem*, vol. XXI, p. 258-259.

⁴³ Ioan Antonovici, *Documente bărlădene*, III, Bârlad, 1915, p. 206.

⁴⁴ Ghe. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, vol. II, partea a II-a, Iași, 1910, p. 224.

⁴⁵ Biblioteca Academiei, III (184), original slav.

și moșie, un loc de prisacă ce iaste la sat la Mărmurenii de Gios, preste Bârlăzel, cu pomete și cu temnice de stupi”⁴⁶

Din cercetarea condicii de venituri și cheltuieli a gospodăriei boierești a marelui vistiernic Toader Paladi, unul dintre boierii cei mai bogați din Moldova, de la mijlocul sec. al XVIII-lea, rezultă că numai în anul 1751 a încasat din vinderea mierii suma de 583 de lei, iar cheltuielile făcute (cheltuieli pentru pânză de strecurat ceara, mutarea stupilor, simbria prisecarilor) s-au ridicat doar la 51,24 lei, realizând un venit net de 531,76 de lei⁴⁷. De aceea a existat permanent un raport avantajos între modul de amplasare, organizare și amenajare de prisăci și veniturile obținute de feudali.

Datorită faptului că albinelor le sunt necesare întinderi de teren cu o bogată floră meliferă, feudalii își dispuneau stupii în mai multe prisăci amplasate în locuri diferite. Stupii vornicului Teodor Paladi, bunăoară, erau stabiliți în aproape 35 de prisăci, răspândite în ținuturile Tecuci, Tutova, Fălciu, Vaslui, Iași, Hârlău și Roman, iar cei 1234 de stupi ai lui beizadea Ionița Cantemir erau împărțiți în 20 de prisăci aflate la proprietățile Totoești și Valea Seacă⁴⁸

Aceste locuri și localități au fost așezate de specialiști pe schițe cartografice privind zonarea apicolă a Moldovei feudale. Astfel, s-a realizat zonarea răspândirii apiculturii în Moldova evului mediu. Cel mai important centru apicol din Moldova evului mediu s-a aflat în jurul Bohotinului, în sudul câmpiei deluroase a Moldovei și în partea nordică a Podișului Bârladului și în sud-estul Iașilor. Pădurile masive de tei ca și braniștea domnească de la Bohotin asigurau condiții dintre cele mai bune dezvoltării albinăritului. Această zonă de stepă cu păduri (silvo-stepă) era extinsă și spre nord-vest de Iași, în ținutul Cârliștii. Condiții naturale asemănătoare erau și pe Văile Vasluiului, Bârladului, Tutovei, încât putem aprecia ca primă zonă apicolă ținuturile Iași, Cârliștia, Vaslui, Fălciu, Bârlad și partea răsăriteană a Romanului. Această zonă a dispus de vegetația meliferă cea mai prielnică pentru albine, de râuri, pâraie, iezere, heleșteie din abundență, o zonă cu precipitații moderate și climă mai temperată. Teritoriul dintre Prut și Nistru, îndeosebi partea sa centrală constituie cea de-a doua zonă apicolă din Moldova feudală. Regiunea subcarpatică, cu o anumită prelungire în partea dreaptă a Siretului până la sud de Tecuci, formează a treia zonă apicolă. Părțile nordice cuprinzând ținuturile Baia, Suceava, Dorohoi, având limite extreme la vest râul Moldova, iar la est Jijia și Bașeu, conturează zona a patra apicolă.

⁴⁶ Ghe. Ghibănescu, *op. cit.*, vol. III, partea I, p. 75.

⁴⁷ Arhivele Naționale Iași, *Manuscrise*, nr. 1845, f.5, 12, 15, 20.

⁴⁸ *Ibidem*.

ȚARA DE JOS A MOLDOVEI ÎN EPOCA LUI ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÂNT (1457 - 1504)

Gheorghe Clapa

Moto:

„În anul 1475, ianuarie 10, a biruit Ștefan Voievod oștile turcești la Vaslui și mare mulțime au fost tăiați, și pe mulți i-a prins vii și i-a tăiat [...] Și a luat de la dâșii mai mult de 40 de steaguri,” scrie în „Letopisețul de la Putna”

(*Cronicele slavo-române din secolele XV-XVII publicate de Ion Bogdan*, ediție revăzută și comentată de P. P. Panaitescu, Editura Academiei, București, 1959, p. 50).

Abstract

Stephen the Great and Holy, the greatest leader of a Romanian state, made Moldavia famous in the whole Europe through his military and political genius, and he illustrated the past of our people through his multilateral activity like no one else did. Through his diligence and wisdom, bravery and untiring efforts, he managed to create an epoch in the history of Romania, whose accomplishments lasted for centuries thus becoming the most loved leader of our people. Through his authoritative and calculated rule he made his subjects more confident in their work, power and capacity.

După *Cronica breviter scripta*, în ziua de 11 aprilie (greșit în loc de 12 aprilie) a anului 1457, într-o zi de marți, „Ștefan Vodă, un fiu al lui Bogdan Vodă veni cu putere mică, cu muntenii și cu Țara de Jos, cam 6000 de oameni”¹ De reținut că, pe lângă ajutorul de oameni avut din Țara Românească și ostașii proprii de care a dispus Ștefan cel Mare, menționăm și sprijinul dat de locuitorii din Țara de Jos care se pregăteau să-l susțină² încă din a doua jumătate a anului 1456. Grigore Ureche a scris: „Ștefan Vodă după doi ani a domniei lui Pătru Vodă, ridicatu-s-au de la Țara Muntenească cu multă mulțime de oaste muntenească și din țară adunați și au intrat în țară”³ Din *Cronica* sa, redactată după cel mai complet letopiseț intern, azi pierdut, reiese că, încă din anul 1456 anumite părți din Țara de Jos erau controlate de Ștefan sau de partizanii săi. Ștefan cel Mare a preluat tronul sprijinit de oastea sa, de o parte din boierime și de populația Țării de Jos. Ștefan cel Mare a trecut după moarte în legendă.⁴ Din primul consiliu al lui Ștefan cel Mare a făcut parte și bătrânul fost pârcaș de Hotin Manoil, participant la lupta de la Crasna⁵

Ștefan cel Mare a întărit la 3 iulie 1460 privilegiul comercial al negustorilor din Lwow, pe care îl obținuseră de la toți domnii anteriori, începând cu Alexandru cel

¹ N. Grigoraș, *Moldova lui Ștefan cel Mare*, Editura „Junimea”, Iași, 1982, p. 32; *Cronica lui Ștefan cel Mare*, ed. I. C. Chițimia, București, 1942, p. 36.

² *Idem*, *Când a intrat Ștefan cel Mare în Moldova(2)*, în „Anuarul” Liceului Național din Iași pe anii 1944-1946, p. 5-6.

³ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. a II-a, publicată de P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 90.

⁴ T. Pamfil(e), *Mănunchi de povestiri populare cu privire la Ștefan cel Mare*, Chișinău, 1919; N. Grigoraș, *Moldova lui Ștefan cel Mare*, Iași, 1982, p. 48.

⁵ D. R. H., A., vol. II, nr. 65, N. Grigoraș *op. cit.*, p. 49.

Bun. Astfel, le-a restabilit dreptul de depozit și a dispus ca să plătească vama principală din Suceava, dreptul de a avea și măcelărie, iar prețul de vânzare al stofelor importate în Moldova să fie același ca la Lwow. Bârladul, Vasluiul și Tecuciul apar ca puncte vamale⁶ ca și mărfurile din care domnul avea dreptul să-și aleagă primul ce avea nevoie.

Radu cel Frumos, a încercat să organizeze un complot, în înțelegere cu un grup de boieri moldoveni, care ar fi dus la asasinarea sau la îndepărtarea lui Ștefan cel Mare din fruntea statului moldovean. Ștefan cel Mare se găsea la Vaslui, la începutul anului 1475, când a aflat despre complotul pus la cale împotriva sa, poruncind să fie tăiate capetele Vornicului Isaia, care se afla pe drumul trădării încă din 1467, dar probabil iertat, al paharnicului Negrilă și al stolnicului Alexa. Roman Gârbovăț⁷ a reușit să fugă în Țara Românească, scăpând de oamenii domnului, trimiși să-l aresteze.

La începutul lunii martie 1471, cu sprijinul turcilor, Radu cel Frumos a pornit împotriva Moldovei și a înaintat până la Soci⁸, un târgușor din județul Râmnicului Sărat, aflat în apropierea hotarului cu Moldova. În *Cronica* scrisă la curtea lui Ștefan cel Mare s-a consemnat că: „... în luna lui martie, în ziua de 7, într-o joi, porni Ștefan Vodă în Muntenia și avu în aceeași zi o mare bătălie cu Radu Vodă, pe un câmp de lângă târgul Soci. Aici omorî multă oaste dușmană”⁹ În continuare adaugă: „Și a ucis dintre dânșii mulțime mare. Și toate steagurile lui au fost luate și schiptrul cel mare al lui Radu voievod a fost luat. Și mulți viteji au fost prinși atunci, care au fost tăiați. A lăsat vii numai doi boieri mari, Mircea Comis și Stan Logofăt”¹⁰

Ștefan cel Mare a căutat să reia relațiile normale, cu regele Matei Corvin, care aflându-se în conflict cu polonii era dispus să înceapă tratativele.¹¹ Rege al Boemiei fusese ales Vladislav, fiul lui Cazimir al IV-lea, în urma morții regelui George Podjebrod¹² Ștefan cel Mare, care se afla în Vaslui, a scris la 13 iulie 1471 regelui polon¹³, înștiințându-l că de curând fusese atacat de Radu cel Frumos, de tătari și de turci scuzându-se că din cauza acesta nu avusese posibilitatea să-și îndeplinească obligațiile militare prevăzute în documentele omagiale, adică nu putuse să-l ajute cu o mie de cavaleriști sub comanda fiului său Alexandru, care alături de Vladislav urma să lupte împotriva lui Matei Corvin, regele Ungariei. Fiul său era prea tânăr și nu i se putea încredința comanda unei oști de campanie, că Radu cel Frumos construia o cetate în apropierea graniței Moldovei, ceea ce l-a făcut să ridice și el o alta în fața celei muntenești și să schimbe cursul Siretului pentru ca cetatea muntenească să nu aibă apă, în șanțul de apărare. Ștefan cel Mare s-a plâns despre prădăciunile care se

⁶ I. Bogdan, *Letopiseșul lui Azarie*, în „Analele Academiei Române” (1909), p. 272-276.

⁷ N. Grigoraș, *Opoziția mării boierimi față de politica lui Ștefan cel Mare*, în „Studii și cercetări științifice”, Istorie, an. VII, (1957), fasc. 1, p. 41 și urm.; N. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, București, 1904, p. 129; I. Minea, *Despre Roman Pribeagul*, în „Cercetări istorice”, an. II-III (1926-1927), p. 266; M. Costăchescu, *Observări istorice: I Cu privire la neamul lui Ștefan cel Mare. 2. Știri istorice într-un uric de la Petru Rareș*, ctr. din „Anuarul Școlii Normale Vasile Lupu” din Iași pe anul școlar 1926-1927, p. 12-14.

⁸ Constantin C. Giurescu, *Despre lupta de la Soci*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. IV (1960), p. 427-428

⁹ *Cronica lui Ștefan cel Mare*, p. 40.

¹⁰ *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVII, publicate de Ion Bogdan*, ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu, București, 1959, (în continuare se va cita *Cronicile slavo-române*), p. 17.

¹¹ Antonius Bonifinus, *Historia Pannonica sive Hungaricarum*, Coloniae, 1690, p. 401.

¹² Ioannes (Jan) Dlugosz, *Historiae Polonicae*..., Leipzig (Lipsca), tom. II, col. 471.

¹³ Ion Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 311-312.

făceau la granița țării sale cu Polonia și că Stanislav de Izaicița încearcă să-i atragă un număr de boieri. Din scrisoare reiese că în regat găseau adăpost boieri ostili domnului Moldovei.

Regele Cazimir s-a referit la ajutorul celor o mie de călăreți moldoveni care trebuiau să-l însoțească pe fiul său Vladislav, „invitat” să ia coroana Boemiei, că a trimis delegați la graniță, ca să judece și să aplaneze neînțelegerile, iar despre pribegii moldoveni a afirmat că le-a acordat azil politic potrivit obiceiului vechi, dar dacă voiesc să se întoarcă în țară sunt liberi s-o facă, consemnează în răspunsul său.¹⁴ Cazimir l-a avertizat pe Ștefan că, dacă nu-i va depune omagiul¹⁵, îl va considera neprieten. Relațiile moldo-polone au rămas aceleași, suzeranitatea polonă asupra Moldovei fiind formală.

Radu cel Frumos contesta originea domnească a pretendentului Laiotă Basarab¹⁶, care susținea că este fiul lui Dan al II – lea. La 7 noiembrie 1473, Ștefan cel Mare se afla pe malul Milcovului. Avându-l lângă el pe Laiotă Basarab a trecut Milcovul cu 12 unități, restul lăsându-le în rezervă. Ștefan nu știa că Radu cel Frumos îi venea în întâmpinare. În noaptea de 8/9 noiembrie au trecut Milcovul și celelalte unități moldovenești¹⁷. După zece zile de hărțuiri și ciocniri, oastea Moldovei s-a fixat și pregătit de luptă pe malul unui pârâu Vodna (Vodnău), care curge paralel cu Teleajănul și cu Cricovul, ambii afluenți ai Prahovei. Lupta a început în ziua de 21 noiembrie, „înainte de răsăritul soarelui”,¹⁸ la o distanță de circa 45 km de Cetatea Dâmboviței. Radu cel frumos a fost înfrânt după o luptă care a durat trei zile. Deși oastea lui ar fi numărat 64000 de oameni,¹⁹ a părăsit câmpul de luptă și s-a refugiat în Cetatea Dâmboviței. Ștefan l-a urmărit, a înconjurat cetatea și în ziua de 23 noiembrie a luat-o cu asalt, după o zi de luptă. Radu cel Frumos a reușit să se strecoare printre asediatori, punându-se sub ocrotirea garnizoanei turcești de la Giurgiu.

Ștefan – fiind informat că Radu cel Frumos, sprijinit de 13000 de turci și 6000 de munteni, se apropie de București – s-a retras din Cetatea Dâmboviței lângă o pădure, așteptând să-i vină în ajutor oaste din Moldova. Oastea turco-munteană a fost zdrobită în ziua de 28 noiembrie. Ștefan cel Mare a lăsat o garnizoană în Cetatea Dâmboviței și l-a instalat domn pe Laiotă Basarab²⁰ 17000 de oșteni din garnizoana turcească a Giurgiului, împreună cu 12000 de munteni și cu domnul fugar, au pornit asupra Bucureștiului, unde au ajuns în ziua de 20 decembrie. Laiotă Basarab, având puțini oameni a fost nevoit ca după 4 săptămâni de domnie să se retragă în Moldova²¹. În urmărirea lui Laiotă Basarab, turcii au trecut în Moldova, ajungând până la Bârlad²², în data de 31 decembrie, unde s-au dat la jafuri, dar s-au retras repede, fiind informați de apropierea oastei Moldovei. Polonii erau înștiințați (16 ianuarie 1474) că turcii și Radu cel Frumos se aflau în apropierea graniței Moldovei, iar

¹⁴ *Ibidem*, p. 314.

¹⁵ Ioanes Dlugosz (Jan Dlugosz), *op. cit.*, col. 450.

¹⁶ Humuzaki – Iorga, XV, p.78-79.

¹⁷ *Cronica lui Ștefan cel Mare*, p. 41

¹⁸ P. P. Panaitescu, *Ștefan cel Mare și orașul București*. în „Studii”, an XII (1959), nr. 5, p. 14-16.

¹⁹ *Cronica lui Ștefan cel Mare*, p. 41

²⁰ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 18.

²¹ *Cronicile slavo-române*, p. 17; *Cronica lui Ștefan cel Mare*. loc. cit.

²² *Ibidem*.

sultanul se hotărâse să-i pedepsească pe moldoveni pentru incursiunile făcute în Muntenia²³ Ștefan a cerut polonilor ajutoare, Cazimir al IV-lea poruncind lui Mihail Buczacki să se apropie cu oastea de granița Moldovei, cu misiunea de a-i împăca pe domnii români.

La Caffa se știa că Moldova va trebui să facă față singură unui eventual atac turcesc²⁴ Solii poloni trimiși în Moldova l-au găsit pe Ștefan cel Mare în Vaslui, unde se pregătea pentru a respinge un eventual atac venit din Țara Românească. Domnul a comunicat regelui polon că nu poate încheia pace²⁵ cu Radu cel Frumos. Din Vaslui, unde se afla cu întreaga sa oaste, pregătit să facă față unui atac turcesc, prin solul venețian Paul Ogniben, Ștefan i-a scris papei la 28 noiembrie 1474, cerându-i să-l ajute în eforturile sale și să i se caute un medic care să-l trateze de o rană deschisă pe care o avea la picior. Ștefan i-a mai cerut papei Sixt al IV-lea ca, împreună cu alți „regi și principii”, să-și dea „silința” ca să „nu fie copleșită creștinătatea” de către „netrebnicii necredincioși” și ca el să nu rămână singur²⁶, fiindcă, „după câte a înțeles el”, toate „atărna de Sfinția Sa”²⁷ Ștefan nu a reușit să organizeze o forță europeană care să stăvilească înaintarea otomană.

La apelul lui i-au venit în ajutor 5000 de secui și 1800 de transilvăneni. La 29 noiembrie 1474, din tabăra sa de la Vaslui, Ștefan cel Mare a scris din nou papei Sixt al IV-lea că este gata de luptă și că alte informații îi va da Paul Ogniben. De asemenea, i-a cerut sprijin și l-a rugat să îndemne pe ceilalți șefi de state să-i vină în ajutor, „ca nu numai noi singuri, ci și cu ajutorul celorlalți principii, să ne învrednicim a ne război”²⁸

În afară de garnizoanele cetăților, concentrarea armatei Moldovei s-a făcut în apropierea orașului Vaslui. Cercetând terenul, Ștefan a socotit că aici este locul cel mai potrivit pentru a opri înaintarea oastei otomane. Vasluiul, așezat pe un deal, era înconjurat de codri seculari și de văi pe care se scurgeau ape încete, ce din loc în loc se transformau în mlaștini. Sultanul Mehmed al II-lea a poruncit oastei care lupta în Albania să plece împotriva Moldovei. El a cerut domnului Țării Românești să se alătore oastei trimisă împotriva lui Ștefan. Oastea²⁹ lui Süleyman Pașa număra 30.000 de cavaleriști, iar restul până la 120.000 erau infanteriști. Un participant³⁰ de la Vaslui a relatat că Ștefan cel Mare a luat măsuri ca din apropierea drumului pe care se deplasa oastea otomană să fie evacuați oamenii, caii și celelalte animale și bunurile, iar ce era netransportabil să fie distrus „prin foc,” chiar și locuințele. Oastea Țării Românești³¹, alăturată celei otomane, ar fi numărat 17.000 de oameni. Din Vaslui, Ștefan cel Mare organizase o puternică poziție defensivă³², între dealul Cetatea Chițoc,

²³ Andrei Rădulescu, *Luptele lui Ștefan cel Mare cu turcii*, București, 1908, p. 6.

²⁴ N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. III, p. 51.

²⁵ *Idem*, *Istoria românilor*, vol. IV, p. 172; Jan Dlugosz, *loc. cit.*

²⁶ Ion Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 318-319.

²⁷ Hurmuzaki, II2, p. 244-225.

²⁸ Ion Bogdan, *op. cit.*, p. 318-319; V Neamțu, *Premise economice ale victoriei din 10 ianuarie 1475*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol”, an. XII (1975), p. XXI-XXVII.

²⁹ Jan Dlugosz, *op. cit.*, col. 527.

³⁰ N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. III, p. 92.

³¹ *Cronica lui Ștefan cel Mare*, p. 45.

³² General Radu Rosetti, *Despre unele precizări recente ale locurilor bălăiiilor de la Doljești. Vaslui și Scheia*, în „Analele Academiei Române”, *Memorii Secția de Istorie*, seria A III-a, tom XXV (1934), nr. 112-113; vezi și Al. I.

botul de deal de la nord de gura Muntenii de Jos, gura pârâului Valea Dumbravei, Dealul Micelina, Dealul Bârladului și Dealul Brodoc.

Izvoarele referitoare la lupta de la Vaslui informează că oastea otomană număra circa 100.000 de oameni, la care s-au adăugat 17.000 de munteni³³, iar cea moldoveană între 32.000-60.000 oameni³⁴, mai sigură pare cifra de 40.000 dată de Dlugosz³⁵. Hadâm Süleyman Pașa a ajuns la Bârlad fără prea mari dificultăți. Drumul de la Bârlad spre Vaslui trecea printre două dealuri, drum care, din loc în loc, fusese blocat cu arbori tăiați și supravegheat de ostași înarmați cu arme de foc. Fiecare piesă de artilerie fusese pregătită să tragă câte șapte lovituri³⁶. De la Bârlad, pe care l-a găsit pustiu, Süleyman Pașa și-a dirijat oastea spre Vaslui. Drumul trecea prin apropierea confluenței râurilor Vaslui, Bârlad și Racova, unde, revărsarea lor inundaseră terenul dintre dealuri, obligând armata turcă să înainteze încet și în coloană. Terenul spre care se îndrepta oastea otomană era greu de trecut. De o parte și de alta a drumului fuseseră plasate puternice detașamente moldovenești, bine înarmate. Din desigurile luncii prin care se strecura drumul spre Vaslui, oastea turcă era pândită de gurile armelor de foc și de arcașii moldoveni.

În apropierea confluenței râurilor Racovăț și Bârlad, lângă Vaslui, la intrarea drumului în pădure, au fost plasați cei 5000 de secui ce trebuiau să înfrunte oastea otomană. O negură deasă se lăsase peste văile și pădurile din jurul Vasluiului, în dimineața zilei de 10 ianuarie 1475. Cei cinci mii de secui s-au opus avansării avangărzii otomane³⁷ – care număra 7000 de oameni, fiind nevoiți să se retragă spre locul unde Ștefan cel Mare hotărâse să oprească înaintarea turcilor. Din cauza ceții, ostașii moldoveni și-au îndreptat tirul armelor după zgomotul făcut de oastea otomană în marș. Oastea invadatoare n-a putut face față tirului armelor de foc și al valurilor de săgeți ale moldovenilor³⁸. Șiruri întregi de ostași turci, străpunși de săgeți sau zdrobiți de proiectilele tunurilor, se prăbușeau în mocirla drumului, măbind dezordinea din rândurile lor.

Infanteriștii, cavaleriștii și artileriștii turci se înghesuiau unii în alții, amestecându-se, încercând zadarnic să se desfășoare ca să îi învâluie pe moldoveni. Domnul, cu oamenii cei mai credincioși, „a stat la o parte”, ca să poată observa desfășurarea luptei și ca fiecare din detașamentele armatei sale să-și îndeplinească misiunea încredințată și să nu se retragă. La început, moldovenii s-au apărat, dar apoi la porunca și sub ochii domnului au început să atace viguros³⁹. Încercând să străpungă linia ținută de oastea Moldovei, care le bara drumul spre Vaslui și de aici spre inima țării, au întâlnit rezistența hotărâtă a țăranilor moldoveni. Cei din lunca Vasluiului, în dimineața zilei de 10 ianuarie 1475 loveau cu nădejde. O unitate turcă a dat un atac mai puternic asupra oastei moldovene. Turcii, atacând viguros, au început să-și revină

Gonța, *Tactica și strategia lui Ștefan cel Mare în bătălia de lângă Vaslui*, în "Revista de Istorie", XXVIII (1975), nr. 1, p. 51-66.

³³ *Cronica lui Ștefan cel Mare*, p. 45.

³⁴ N. Iorga, *op. cit.*, p. 86-87.

³⁵ Jan Dlugosz, *op. cit.*, col. 525; N. Iorga, *op. cit.*, p. 92.

³⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 87.

³⁷ Jan Dlugosz, *op. cit.*, col. 526; N. Iorga, *op. cit.*, p. 94.

³⁸ *Cronici turcești privind țările române*, vol. 1, întocmit de Mihail Guboglu și Mustafa Mehmed, București, 1966, p. 210 (în continuare se va cita *Cronici turcești*).

³⁹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 92.

din șocul avut și astfel temându-se ca ostașii săi mult mai puțini să nu fie respinși, Ștefan cel Mare a intervenit personal în luptă cu rezervele. Atacând hotărât, ei au putut înainta până la mijlocul oastei turcești, producând derută și panică în rândurile ei⁴⁰. O parte dintre ofițerii turci strănși în jurul lui Süleyman Pașa au propus o retragere generală, după care să reia lupta de pe o altă poziție. Oastea turcă nu s-a mai putut regrupa, ci s-a împrăștiat, ceea ce i-a adus o înfrângere dezastruoasă. Eforturile lui Süleyman Pașa de a reface frontul și de a-și întoarce oastea în atac n-au avut succes.

Încă mai persista ceața pe văile de lângă Vaslui când masa oastei turcești ce fusese desfăcută în bucăți și cuprinsă de panică a început să fugă, fiind urmărită îndeaproape de infanteriștii și călăreții moldoveni. Oastea Moldovei a urmărit resturile oastei otomane și a luat numeroși prizonieri⁴¹. Cronica lui Ștefan cel Mare a consemnat că „turcul nu a aflat nici o scăpare”, adăugând: „Și i-au gonit încă opt mile întregi pe un noroi greu”⁴². Urmărirea resturilor oastei otomane salvate de la Vaslui a ținut trei zile, de marți după masă și până vineri noaptea. Urmărirea oastei otomane ar fi continuat și peste Dunăre⁴³. Turcii scăpați din măcelul de la Vaslui „umpluseră drumurile și stăteau ca snopii pe o câmpie secerată” Izvoarele contemporane⁴⁴ menționează că turcii au pierdut 30.000 de oameni și 40.000 de cai, iar numărul prizonierilor s-a ridicat la 15.000. Jan Dlugosz afirmă că pierderile turcilor⁴⁵ au fost de 40.000 morți și 4000 de prizonieri, între care un pașă și câțiva comandanți de mari unități. Cronicarul german Unrest exagerează, susținând că numărul ostașilor turci uciși la Vaslui s-a urcat la o sută de mii⁴⁶. Cadavrele ostașilor turci uciși în luptă au fost strânse în câteva movile și arse. Potrivit obiceiului vremii, Ștefan cel Mare a poruncit ostașilor săi să țină un post de patru zile, numai cu pâine și apă, iar domnul, descurt, împreună cu ostașii a făcut un pelerinaj la locul luptei⁴⁷.

La 25 ianuarie 1475, din Suceava, Ștefan cel Mare a scris unor șefi de state europene⁴⁸. Vestea înfrângerii turcilor la Vaslui a fost primită, în Europa occidentală, cu mult interes, bucurie și admirație. Conducerea Veneției informată mai repede prin Paul Ogniben⁴⁹, a transmis știrea Papei Sixt al IV-lea, care a fost rugat să acrediteze un ambasador pe lângă Ștefan cel Mare, să-i trimită daruri și să-l îndemne să continue lupta. Conducerea Veneției i-a trimis un medic, cerându-i informații amănunțite despre lupta de la Vaslui⁵⁰. Sultanul hotărâse să organizeze și să conducă personal campania de pedeapsă împotriva Moldovei, cu o oaste de circa 200.000 de oameni⁵¹. Jan Dlugosz considera că Ștefan cel Mare era cel mai vrednic și mai indicat șef de stat care să fie numit în fruntea coaliției de state europene dornice să lupte împotriva

⁴⁰ Jan Dlugosz, *op. cit.*, col. 525.

⁴¹ *Cronici turcești*, loc. cit.

⁴² *Cronica lui Ștefan cel Mare*, p. 45.

⁴³ Andrei Rădulescu, *Luptele lui Ștefan cel Mare cu turcii*, București, 1908, p. 6.

⁴⁴ „Columna lui Traian”, an. VII (1876), p. 424.

⁴⁵ N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. III, p. 97.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Jan Dlugosz, *op. cit.*, col. 527; *Istoria moldovenească din Kronika polska a lui Bielski*, traducere de G. Năstase, în „Cercetări istorice”, an. I (1925), p. 123.

⁴⁸ Ion Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 319-321.

⁴⁹ C. Esarcu, *Documente inedite din biblioteca ambrosiană de la Milano, relative la Victoria lui Ștefan cel Mare la Racova, în 1475*, în „Columna lui Traian”, VII (1876), septembrie, p. 228-229.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ N. Iorga, *Veneția în Marea Neagră*, p. 21; Humuzaki, VIII, p. 10-11.

turcilor⁵² Impresionat de victoria de la Vaslui, papa Sixt al IV-lea i-a scris lui Matei Corvin, aducându-i elogii nemeritate. La 31 martie 1475, papa i-a scris lui Ștefan cel Mare confirmând primirea scrisorii, promițându-i că împreună cu alți fruntași creștini îi vor trimite ajutoarele de care are nevoie. Nicolae Iorga consemna: „În acea clipă a luptei de la Vaslui apărarea creștinătății trăise aici, la noi”⁵³ Ștefan cel Mare era preocupat de pregătirile militare ale lui Mehmed al II-lea, care dorea să răzbune înfrângerea de la Vaslui. Pentru a justifica banii primiți de la papa Sixt al IV-lea, regele Matei Corvin a repetat mereu că Ștefan cel Mare era unul din căpitanii săi⁵⁴ și, deci, lui i se cuvin laurii victoriei de la Vaslui. Sultanul putea concentra forțe superioare Moldovei, care pierduse oameni în lupta de la Vaslui, iar o parte din țară fusese distrusă. Într-o nouă confruntare cu Imperiul Otoman⁵⁵, fără vreun ajutor din afară, cu mai puține resurse materiale și umane, avea să-i facă față cu greu. Din nici o parte a Europei nu-i va veni vreun ajutor lui Ștefan cel Mare.

Cazimir al IV-lea se opunea trimiterii de trupe în Moldova, neadmițând implicarea țării sale într-un conflict cu otomanii. Informat despre deplasarea oastei otomane spre Dunăre, a trimis la sultan pe Martin Chorazicz, cu misiunea de a-l ruga să nu atace Moldova, pentru că făcea parte din regatul polon. Cazimir a scris că Ștefan cel Mare era „sub stăpânirea și puterea sa”⁵⁶ și dacă greșise cu ceva față de sultan, el era gata să-l judece și să-l pedepsească. Mai adăuga că „mai bună o judecată decât un război sângerous, nedrept și nesigur” Solul polon l-a întâlnit pe sultan în ziua de 22 mai 1476 la Varna⁵⁷, unde i-a expus cererea lui Cazimir al IV-lea. Sultanul a răspuns că nu poate da un răspuns favorabil regelui polon și nu poate contramanda campania. Promisese domnului Țării Românești și hanului tătarilor că-l va pedepsi pe Ștefan; totuși, ar lua în considerare dorința regelui dacă voievodul Moldovei ar plăti tributul restant, ar ceda Cetatea Albă și prizonierii luați în lupta de la Vaslui⁵⁸ Solul polon a considerat aceste cereri ca inacceptabile pentru Ștefan: „puțin drepte și cinstitute”⁵⁹ Tătarii începuseră să atace și să pustiască Moldova. Intenția regelui de a-și trăda „vasalul” se vede și dintr-o scrisoare a sultanului cu data de 19 mai 1476. Se încheiase o înțelegere secretă între sultan și regele Poloniei, care ar fi dus la încorporarea Moldovei între provinciile Imperiului Otoman⁶⁰

Oastea condusă de Mehmed al II-lea număra între 150.000-200.000 de ostași⁶¹, la care urma să se alăture oastea lui Laiotă Basarab, între 9.000-12.000 de oameni și circa 10.000 de tătari. Ștefan cel Mare urma să fie înlocuit din domnie cu un fiu al lui Petru Aron. Sultanul a trecut proviziile transportate cu vasele ce navigau pe Marea Neagră, pe cele ce navigau pe Dunăre⁶² La 5 iunie 1476, din Vaslui, unde se

⁵² Jan Dlugosz, *op. cit.*, col. 527-528.

⁵³ N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 178; vezi și Constantin Rezachevici, *Ecouri occidentale târzii ale bătăliilor lui Ștefan cel Mare de lângă Vaslui și Valea Albă-Războieni*, în “Revista de istorie”, 1975, nr. 1, p. 68.

⁵⁴ N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. III, p. 54.

⁵⁵ Jan Dlugosz, *op. cit.*, col. 531.

⁵⁶ *Idem*, col. 544; General R. Rosetti, *op. cit.*, p. 45-51.

⁵⁷ Manole Neagoe, *Războieni. Cinci sute de ani de la Campania din 1476*, București, 1976, p. 67.

⁵⁸ Jan Dlugosz, *loc. cit.*

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ I. Ursu, *Ștefan cel Mare*, p. 119-120.

⁶¹ “Columna lui Traian”, VII (1876), p. 379.

⁶² *Cronici turcești*, vol. I, p. 458.

afla cu întreaga oaste, Ștefan cel Mare a cerut brașovenilor informații despre mișcările turcilor⁶³ Le-a scris din nou la 11 iunie, dar de pe valea Berheciului, unde-și mutase tabăra, cerându-le să nu vândă grâu sau alte alimente muntenilor⁶⁴ Flota turcă avea și misiunea de a ataca și cuceri Cetatea Albă. Ștefan cel Mare proiectase să împiedice trecerea armatei otomane la nordul Dunării și de aceea și-a dirijat oastea (care număra în-jur de 40.000 de ostași), mai întâi pe Bârlad și apoi pe valea Berheciului. Trecerea turcilor peste Dunăre s-a făcut în jurul datei de 11 iunie 1476, în dreptul localității Isaccea. Sultanul a trimis o altă solie care i-a repetat lui Ștefan condițiile puse anterior.

Puterea militară a Moldovei era mai redusă decât aceea care luptase la Vaslui, în 10 ianuarie 1475, fiindcă domnul hotărâse să mărească numărul ostașilor din garnizoanele cetăților, fiind nevoit să facă față la trei oști. Otomanii urmăreau și cucerirea celor două cetăți: Chilia și Cetatea Albă. Tătarii conduși de Eminek Mârza⁶⁵ s-au aruncat la începutul lunii iulie asupra Moldovei. Nicolae Iorga a scris despre urmările incursiunii de jaf a tătarilor: „...vitejii care răpuseră turcimea în pădurea de la Vaslui... se rugau numai să li se dea voie a-și cerceta o clipă vetrele după care orice ar găsi, ei se vor întoarce”⁶⁶ Domnul i-a învoit 15 zile, după care urmau să-l caute în locurile fixate.

Ștefan cel Mare fiind angajat în lupta împotriva tătarilor, linia Dunării nu a putut fi apărată și turcii au trecut-o, dar cu pierderi grele⁶⁷, circa 15.000. De la Dunăre, domnul a poruncit o retragere către nord, către păduri și munți. După Baltazar de Piscia, Ștefan s-ar fi retras mai întâi într-o pădure de lângă Vaslui, dar aici a stat puțin și după evacuarea locuitorilor a dat foc orașelor Iași, Bacău, Roman și Baia⁶⁸ La Roman, unde Mehmed al II-lea a ajuns în ziua de 24 iulie, orașul și cetatea erau pustii. Sultanul a oprit înaintarea spre Suceava și și-a dirijat oastea spre regiunea Neamțului, unde fusese informat că exista o cetate în care mai erau reținuți o parte din ostașii turci luați prizonieri în lupta de la Vaslui.

Avangarda armatei otomane se apropiase de Valea Albă, în ziua de 25 iulie 1476, iar în jurul amiezii zilei următoare ajunsese la circa cinci mile de întăriturile în care moldovenii erau pregătiți să-și înfrunte dușmanul⁶⁹ „Ștefan... s-a luptat vitejește, totuși turcii l-au învins, omorându-i numai vreo 200 de oameni. Ceilalți acoperiți de răni, împreună cu domnul, au fost nevoiți să se retragă, păstrându-se pentru viitor și pentru acțiuni mai bune, pe care le așteptau de la soartă”⁷⁰ Atitudinea regelui Matei Corvin a rămas cea cunoscută după bătălia de la Baia și Vaslui. La 15 noiembrie 1476 a scris ducelui Saxoniei, informându-l că sultanul a pierdut în Moldova 50.000 de oameni și că s-a retras în dezordine în timp de trei zile fiindcă a auzit că se apropie

⁶³ Ion Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 339-340.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 340-341.

⁶⁵ Manole Neagoe, *op. cit.*, p. 69-70; C. Esarcu, *loc. cit.*

⁶⁶ N. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, p. 176.

⁶⁷ *Idem*, *Acte și fragmente*, vol. III, p. 88; Andrei Rădulescu, *op. cit.*, p. 64-65; C. Esarcu, *loc. cit.*; vezi și I. Antonovici, *Retragerea lui Ștefan Vodă (cel Mare) la râpa Buftii, pe dealul Taberii, din comuna Bogdana, județul Tutova (în iulie 1476)*, în „Făt Frumos”, I (1904), nr. 7-8, p. 104-107.

⁶⁸ *Cronici turcești*, vol. I, p. 458.

⁶⁹ *Călători străini în Țările Române*, vol. I, București, 1968, p. 136.

⁷⁰ Jan Dlugosz, *loc. cit.*

oastea sa⁷¹ În primăvara anului 1480 a fost respins atacul flotei turcești și a infanteriei dat împotriva Rodosului. La acest asediu a căzut și Hadâm Süleyman Pașa, învinsul de la Vaslui⁷²

Amenințarea polonă l-a făcut pe Ștefan să-și îndrepte atenția asupra taberelor de instrucție. Astfel între 1 și 9 ianuarie 1496 se afla la Bârlad⁷³, iar de aici prin Vaslui⁷⁴ a trecut la Iași⁷⁵ și de abia către mijlocul lunii martie îl găsim din nou la Suceava⁷⁶ Cercetarea taberelor de instrucție din Țara de Jos a durat mai mult de trei luni. Polonia făcea pregătiri militare pe care Ioan Albert le ținea în secret. Oastea adunată de Ștefan cel Mare era formată din țărani veniți de la plug și stâne. Cu acești ostași a distrus la Vaslui, la 10 ianuarie 1475, una din cele mai mari oști turcești trecute peste Dunăre și în anul următor chiar Mehmed al II-lea a fost obligat să se retragă în grabă și cu oaste decimată.

Cronicarul polon Bernard Wapowski a scris că Ștefan „de bună seamă a fost viteaz, viclean și războinic norocos, căci a învins pe Matia regele Ungariei într-o luptă de noapte la Moldobania (Baia), rănindu-l cu trei săgeți. Pe tătari de multe ori i-a alungat. Pe Mohamed sultanul turcilor, care după luarea Constantinopolului trecuse Dunărea cu 120.000 de ostași și jefuia Moldova, l-a învins, iar oștile cele mari ale dușmanilor le-a risipit și le-a pus pe fugă... la râul Bârlad... la înfrânt și pe regele Albert”⁷⁷

S-au păstrat despre Ștefan cel Mare multe legende istorice, verificabile documentar. Astfel știau că tatăl său a fost „omorât la o petrecere de Aron, care ajunsese în urmă Vodă” După ce s-a urcat pe tron, a trimis ucigași „să-i aducă capul” lui Ștefan, care informat „de una ca asta se făcu nevăzut”. Oamenii lui Petru Aron au aflat „că Ștefan o pornise spre Țara de Jos și că niște drumeți au văzut un băiețandru ca de 12 ani alergând pe drumuri” Ștefan cum „simți că ostașii cu porunca domnească se apropie, pe nevăgare de seamă” s-a ascuns într-o căruță cu saci acoperiți cu paie. Deși ostașii lui Aron au băgat sulile și l-au lovit, Ștefan nu a spus nimic, nu a „țipat” După plecarea lor, căruțașul a văzut picurând sânge din carul său. Scos dintre saci, Ștefan a primit îngrijire de la căruțași, după care a spus cine este.⁷⁸

Țărani afirmău că până și limba vorbită de români ar fi fost „... cea veche de la Ștefan cel Mare”⁷⁹ El umbla prin țară ca să vadă cum trăiesc țărani și să-i „... ajute pe cei nevoiași ca să mai șadă când și când la pilde și tâlcuri cu uncheși”⁸⁰ Țărani primeau deseori bani de la el, „ca să-și împace nevoile”⁸¹ Portretul literar făcut de Grigore Ureche lui Ștefan cel Mare, ca și figura păstrată în frescele bisericilor și pe Evanghelia de la Humor, seamănă cu cele din povestirile păstrate de țărani noștri,

⁷¹ Andrei Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariae Moldavia et Valachia*, Cluj, 1914, vol. I, p. 26.

⁷² A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman*, București, 1978, p. 287.

⁷³ D. I. R., A, sec XV, vol. II, nr. 194.

⁷⁴ *Ibidem*, nr. 216.

⁷⁵ *Ibidem*, nr. 219.

⁷⁶ *Ibidem*, nr. 220.

⁷⁷ N. Orghidan, *Ce spun cronicarii străini despre Ștefan cel Mare*, Craiova, 1913, p. 59.

⁷⁸ G. Teodorescu-Kirileanu, *Faptele și vitejiile lui Ștefan cel Mare și Sfânt*, București, 1904, p. 12-13.

⁷⁹ Tudor Pamfil(e), *Mănunchi de povestiri populare cu privire la Ștefan cel Mare*, Chișinău, p. 1919, p. 97.

⁸⁰ *Ibidem*, nr. 75.

⁸¹ *Ibidem*, p. 14, 30 și 76.

care spuneau că fusese un bărbat „mic de statură, dar iute și puternic”⁸² ...fiind copil a prins „doi lupi mari și puternici cât doi urși, care urlau în mâinile lui”⁸³ Alți țărani povesteau că Ștefan era un bărbat „voinic, nu de tot înălțuț, ci un bunducuş de român, cam răsărițel, da colea învălit la trup și așezat la minte, dar și dezghețat”⁸⁴ Ștefan mai „era blajin și cu tâlc în cuvântul lui, neobraznic primea și ospăta pe toată lumea” Sărăcii îl socoteau „că tătuțul lor cel bun, la toți le intra în voie, pe toți îi primea tot cu cuvântul bun”⁸⁵ Era „prea învățat, mare la minte, cu chibzuială... la sfat și în fapte, cum n-a mai fost altul ca el, toți se mirau de înălțata lui minte. Așa era Ștefan vodă înțelept, isteț, inimos și viteaz, cum n-a mai fost altul pe timpul său de ai fi umblat să cauți lumea în lung și în curmeziș”⁸⁶ În același timp avea „o fire de om glumeț” și ca oricărui român, îi plăceau petrecerile și vânătorile⁸⁷

Ștefan cel Mare a purtat și folosit arme fermecate și avea cai năzdrăvani mai „iuți ca vântul”⁸⁸, își chema ostașii la luptă suflând „într-un buciom de aur, ce răsuna peste dealuri și munți”⁸⁹ Ștefan se înfățișa ca „un voinic frumos, ca o floare și viteaz ca un leu, venind din jos, de la răsărit, pe un cal alb ca spuma și iute ca fulgerul”⁹⁰ De el nu îndrăzneau să se apropie nici fiarele pădurii⁹¹ Țăranii afirmau că Ștefan era ajutat de sfinți și de forțele naturii. Într-o luptă cu turcii „...a dat Dumnezeu un nor și o negură deasă și foarte întunecoasă, că nu se vedeau de fel unii cu alții și din nor curgea ploaie cu foc asupra lor și în zăpăceala mare au început a se bate și tăia între ei”, dar din partea în care se aflau moldovenii era „senin și frumos și oastei sale nimeni nu-i făcea nemică”⁹² Ștefan a fost „vestit și laudat de toată lumea,” fiind „un viteaz mare, un năzdrăvan, nu alta”⁹³ și de aceea „faima lui s-a dus peste nouă mări și nouă țări”⁹⁴ Ștefan cel Mare a rămas „giu (viu) ca toți giii (viii), deci fără moarte”, „că doar nu-i sfânt degeaba” și chiar „are să mai vie odată... ca să-i vadă pe toți moldovenii lui.” Și acum „el încă vede și aude necazurile și tânguirile moldovenilor”⁹⁵

Ștefan cel Mare și Sfânt a rămas simbolul eroismului, înțeles în toate ipostazele, simbolul independenței, al dreptății, al înțelepciunii politice. Domnia lui este poate cea mai frumoasă epopoe din istoria noastră.

⁸² *Ibidem*, p. 20.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 86.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 65.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 32 și 120.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 41.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 16.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 8.

⁹¹ *Ibidem*, p. 10.

⁹² *Ibidem*, p. 58-63.

⁹³ *Ibidem*, p. 100.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 114.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 68-71.

ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÂNT ÎN DOCUMENTE NEMȚENE. 550 DE ANI DE LA URCAREA PE TRONUL MOLDOVEI

Gheorghe Radu

Abstract

The 14 th april 2007 we celebrate 550 years from the enthronement in Moldavia of the man who remained in the roumanian history as Stephen the Great and the Saint.

In the Neamț county archives we can find a lot of documents regarding the man who ruled Moldavia for 47 years, 2 months and 18 days.

The most precious artefact is a row silk who represent the face of the voivode Stephen the Great and the Saint surrounded by his most important battles, including the dates and some informations about the retreat of the moldavian army after the Războieni battle.

Există intuiții profunde în conștiința popoarelor, în virtutea cărora, în momentele de cumpănă, ele își încredințează soarta în singurele mâini care o pot apăra cu vitejie și o pot transmite neîntinată urmașilor.

Începând din primăvara anului 1457 - 12 aprilie și până la 2 iulie 1504, 47 de ani, 2 luni și 18 zile, cât a durat domnia Moldovei sub Ștefan cel Mare și Sfânt, a fost cea mai fertilă din întreg Evul Mediu românesc. De numele lui sunt legate întărirea autorității domnești, organizarea și prosperitatea economică a țării, apărarea independenței statului moldovean, printr-un șir de victorii de prestigiu care au oprit înaintarea stăpânirii otomane.

Documentele de arhivă păstrate la Direcția județeană Neamț a Arhivelor Naționale, consemnează cinstirea marelui voievod – rămas în conștiința locuitorilor acestor meleaguri în balade și legende – cu ocazia comemorării a 400 de ani de la trecerea în neființă a celui ce a „păstorit” Moldova „în glorie și prestigiu nemaîntâlnit”.

Astfel, în fondul familial „Sturdza - Miclăușeni”, „Revizoratul școlar județel Neamț” și „Documente și scrisori răzlețe” sunt informații deosebit de valoroase care se referă la comemorarea domnitorului moldovean în ziua de 2 iulie 1904, în toate școlile primare și gimnaziale, biserici și alte instituții din județul Neamț.

În corespondența dintre Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice cu Ministerul de Război reiese că s-au luat măsuri pentru „aniversarea a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare”, în ziua de 2 iulie 1904”, prin serbări „în toate școlile din țară, printr-un serviciu religios în care să se pomenească de marele domn cu căpitanii și ostașii lui, urmat de coruri școlare și de discursuri, încă din 25 februarie 1904, când se dă o circulară către toate școlile din țară, de către ministerul de resort.

Pe meleagurile dintre Bistrița, Moldova și Siret s-a oficiat, în instituțiile amintite, începând de „la ora 9 dimineața (2 iulie 1904 - n.n.), o panachidă pentru pomenirea lui Ștefan Vodă, a căpitanilor și ostașilor lui, căzuți în lupta pentru apărarea și întregirea pământului românesc” Stau mărturie comemorările care au avut loc în școlile din comunele Bălțătești, Bâra, Bârgăoani, Bozieni, Filioara, Dobreni,

Dragomirești, Dulcești, Gherăiești, Girov, Gârcina, Grumăzești, (Elisabeta Doamna – n.n.), Sagna, Săbăoani, Talpa, Timișești, Urecheni, Valea Ursului etc. La aceste manifestări s-au recitat „poezii ca: Ștefan cel Mare la Cetatea Neamțului, Daniil Sihastrul, Peneș Curcanul, Santinela Română, Mult e dulce și frumoasă limba ce vorbim, Tatăl lui Neacșu, Odă ostașilor Români, Deșteaptă-te române, Trăiască Regele, Șoimii de la Războieni, Inclusiv povestirile „Ștefan cel Mare și Codru”, „Plugarul Român”, o povestire istorică a bătăliei de la Războieni”

La sfârșit de veac XIX și începutul secolului XX, figura lui Ștefan cel Mare și Sfânt strălucea în conștiința românilor și oamenilor din această parte a țării, asemenea altor mari conducători de țară din Evul Mediu românesc: Alexandru cel Bun, Mircea cel Bătrân, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul etc. Așa cum spunea învățătorul N. Teofănescu din Gârcina, la serbările de sfârșit de an 1904, „acești domni s-au luptat contra dușmanilor noștri, punându-și viața în pericol de moarte, numai pentru a ne lăsa nouă urmașilor o țară bogată și frumoasă” Se sublinia în același timp vitejia fără seamăn a ostașilor lui Ștefan, precum și „tactica de luptă justă în fața puhoiului turcesc” Nu întâmplător, la Direcția județeană Neamț a Arhivelor Naționale, se păstrează și o eșarfă din borangic, datând din 5 iunie 1883, având ca editor pe Em. Negruzi și autor pe Roteanu, în care este reprezentată statuia lui Ștefan cel Mare și Sfânt din fața Palatului Culturii din Iași, înconjurată de două desene cu victoriile în luptă ale marelui domnitor. Este vorba de „Bătălia de la Baia” (Lupta de la Baia din 14-15 decembrie 1467 cu armata ungară condusă de regele Matei Corvin n.n.) și „Bătălia de la Cosmin” (Lupta din Codrii Cosminului cu armata polonă condusă de regele Ioan Albert – n.n.); alte două desene reprezintă pe „Ștefan cel Mare la Cetatea Neamț” (după bătălia de la Războieni din 26 iulie 1476 – apropo de poezia „Muma lui Ștefan cel Mare” a lui Dimitrie Bolintineanu –n.n.)” și al doilea desen „Testamentul politic al lui Ștefan cel Mare la 1504” (amintind de piesa de teatru a lui Barbu Ștefănescu Delavrancea, „Apus de Soare”, în care voievodul moldovean ar fi spus credincioșilor săi că „Moldova nu este a mea, nu este a voastră, ci este a urmașilor, urmașilor voștri în vecii vecilor – n.n.); partea de sus cuprinde, de o parte și alta a eșarfei, steagul Moldovei cu zimbrii.

În încheiere, amintim și faptul că în unele locuri s-au păstrat legende referitoare la strategiile folosite de Ștefan cel Mare și Sfânt în urma unor înfrângeri vremelnice, așa cum a fost cea de la Valea Albă – Războieni. Astfel, în „Dicționarul geografic al județului Neamț” din 1890, al lui C. D. Gheorghiu, se consemnează un deal numit „Cetățuia” din partea de nord a satului Ruginoasa, comuna Dulcești, „cu un povârniș de 290 de m. înălțime” Aici, se observă la sfârșitul veacului XIX, pe coastele sale de jur împrejur, „niște urme de valuri ce par a fi fost odinioară marginile șanțurilor unui lagăr întărit, precum și niște ridicături ce formau apărările lor” Legenda spune că în acest loc viteazul domnitor s-a retras cu rămășițele oștirii sale în urma războiului de la Valea Albă, dealul „fiind acoperit cu codrii seculari”

Toate acestea demonstrează iubirea de către locuitorii acestor plaiuri moldave a marelui conducător de neam, pentru faptele sale de vitejie în apărarea ființei noastre naționale.

Bibliografie selectivă

1. Direcția județeană Neamț a Arhivelor Naționale, fond „*Revizoratul școlar județul Neamț*”, dosar 557/ 1904.
2. Direcția județeană Neamț a Arhivelor Naționale, fond familial „*Sturdza Miclăușeni*”, dosar 138/1904.
3. Direcția județeană Neamț a Arhivelor Naționale, fond „*Documente și scrisori rătăcite*”, dosar 114/1883.
4. C. D. Gheorghiu, „*Dicționarul geografic asupra județului Neamț*” 1890.

CULTURA VASLUIANĂ ÎN TIMPUL LUI ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÂNT

Gheorghe Clapa

Abstract

Classical period of the Moldovan art expands nearly over 100 years, the last two decades of the fifteenth century up to 1590. Stephen the Great reign has also brought, in this area, one upper and original synthesis. The first part of Stephen's reign up to 1487, focuses mainly on the civil and military constructions. Apart from the citadels and palaces, Stephen founded Voroneț and Putna Borzești and Pătrăuții, St. John's Stone and St. Neulai of Iași, Războieni and Tazlăul, Neamț so impressive, monumental, and more other, where he hosted craftsmen, calligraphers and miniaturists, embroideries makers, painters, carvers of stone and silver craftsmen. In these places he gathered silver embroideries, gold and pearls, he established the writing of masterly ink books, rich in wisdom, he accumulated expensive silver vessels crafted by the most talented silversmiths of the time. Painters have written in gold and purple his face on the founders fresco and the embroidery makers used the needle with gold thread on silk to make it eternal. Stephen has built so hard and impressive, valuable and unforgettable. His personality completes also with the „Moldovan style”, the construction reflected in the constructions ordered by him. Stephen the Great, for a long time, identified himself with the entire Romanian spirituality.

În timpul campaniei din 1476, aflat în retragere, Ștefan cel Mare a fost nevoit să incendieze orașele Vaslui, Iași, Bacău și Baia¹. În orașele moldovene din a doua jumătate a secolului al XV-lea și de la începutul secolului al XVI-lea sunt atestați numeroși meșteșugari, printre care și Petru croitorul din Vaslui². Ca urmare a faptului că orașele moldovene erau considerate drept proprietate domnească și că în cuprinsul lor se aflau reprezentanți ai autorității domnești cu atribuții efective și variate, comunitățile urbane din Moldova aveau o autonomie limitată³. Atribuțiile sfaturilor orășenești se manifestau și în raportul orășenilor cu domnia, care, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, au intrat pe făgașul unei alianțe tot mai strânse cu orășenimea. Șoltuzul și pârgarii erau reprezentanții intereselor și țelurilor orășenilor în raporturile cu domnia⁴, de care aceasta trebuia să țină seama. În privilegiile acordate Vasluiului în 1491 și Bârladului în 1495, domnia amintește că a miluit „pe șoltuzi și pârgari și pe toți oamenii săraci” de aici, întărindu-le „obiceiul cel vechiu” (Vaslui) și „legea lor

¹ Relatarea lui Balthasar de Piscia, în „Columna lui Traian”; 1876, p. 376-380.

² Șt. Olteanu, *Meșteșugurile din Moldova și Țara Românească (sec. X-XVII)*, București, 1961, 500 p.+ 50 pl. (ms.); Idem, *Producția meșteșugărească din Moldova și Țara Românească în sec. X-XVII. (Probleme de bază în lumina creșterilor recente)*, în „SMIM”, 1962, nr. 4, p. 869-896.

³ În privilegiile acordate Vasluiului în 1491 și Bârladului în 1495, Ștefan cel Mare definește aceste orașe ca „târgul nostru Vasluiului (DIR, A, Moldova XV, vol. II, p. 166) și „târgul nostru Bârlad” (Ibidem, p. II 12), iar daniile făcute Vasluiului le socotește, de fapt, „să fie domniei mele uric cu tot venitul” (Ibidem, p. 166). Cf. și A. Sava, *Târguri, ocoale domnești și vornicii în Moldova*, în „Bul. științ. Acad. R.P.R.”, Secția Șt. ist., filoz. și ec. jurid., iunie 1952, p. 71-97; E. Vărtosu, *Din Sigiliografia Moldovei și Țării Românești*, în DIR, *Introducere*, vol. II, p. 437-441.

⁴ Hotărâmicirea orașului Bârlad făcută de Ștefan cel Mare la 1-9 ianuarie 1495 a avut loc la cererea șoltuzului, a pârgarilor și a orășenilor (DIR, A, Moldova, XV, vol. II, p. 210).

vechii” (Bârlad), privitoare la scutirile de vamă pentru negoț⁵. Totodată, ei erau însărcinați cu aducerea la îndeplinire a felurite hotărâri și porunci domnești. Prevederile dreptului comercial în vigoare atât în Moldova, cât și peste hotare constau în drepturi și obligații referitoare la respectarea dreptului de depozit al unor orașe, la urmărirea unor anumite căi comerciale, la aplicarea normelor privitoare la represalii, datorii, vămi și la ținerea bălciurilor, strâns legate de privilegiile și normele juridice locale, atât de caracteristice societății medievale. În materie de represalii am dat doar un exemplu, pe care-l socotesc mai grăitor; pentru opririle reciproce de mărfuri dintre moldoveni și brașoveni (cf. Scrisorii șoltuzului Hârlea din Bârlad⁶ din 1434-1437).

Scrisorile adresate brașovenilor de sfaturile orășenești din Bârlad, pe la 1434-1437 și din Vaslui, pe la 1450-1500, unde nu era o cancelarie domnească și care nu au indicat locul emiterii, erau redactate tot în cancelariile sfaturilor respective. Emiterea documentelor orășenești în Baia, Bârlad, Roman, Suceava și Vaslui duce, deci, la concluzia existenței unor cancelarii urbane în aceste orașe. Documentele orășenești moldovene păstrate din secolul al XV-lea și din primii ani ai veacului al XVI-lea sunt foarte rare, ca urmare, întâi de toate, a vicisitudinilor prin care au trecut orașele Moldovei. O listă a lor este utilă, mai ales datorită faptului că unele sunt publicate în colecții de circulație mai restrânsă

1. <Baia, 9 (16) mai 1421>, în limba germană;
2. <Bârlad, 1434-1437>, în limba slavă⁷;
3. <Vaslui, 1450-1500>, în limba slavă⁸;
4. <Baia, 1472>, în limba germană.

11. <Baia, 30 mai 1510>, în limba latină.

Cele 11 documente orășenești oglindesc preocuparea sfaturilor sau a unor orășeni de vază de a interveni în favoarea unor membri ai comunității în fruntea cărora se aflau. Pricinile pentru care ei intervin sunt legate de interesele specifice preocupărilor orășenilor: obținerea unor certificate de calfă, tranzacții comerciale, chezășii, achitarea unor datorii neplătite, mărturii și treburi de negoț, hotărâri testamentare. Scrisoarea șoltuzului din Bârlad adresată judei din Brașov pe la 1434-1437 se referă la chezășii date de bărlădeni pentru brașoveni și la urmările neplătute iscate pentru garanți. Scrisoarea sfatului din Vaslui adresată sfatului din Brașov pe la 1450-1500 dă relații cu privire la o mărturie depusă în fața sa referitoare la doi brașoveni care avuseseră treburi de negoț la Vaslui.

Sigilarea scrisorilor amintite este făcută, datorită împăturirii acestora, printr-o pecete aplicată, care are și menirea – în afara rolului său de autentificare a actului – de a încheie scrisoarea. Un astfel de sigiliu de închidere, de ceară neagră, rotund, cu diametrul de cca. 4 cm., poartă scrisoarea slavă a șoltuzului și pârgarilor din Vaslui

⁵ *Ibidem*, p. 166 și 212.

⁶ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, p. 675-676.

⁷ I. Bogdan, *Documente moldovenești din sec. XV și XVI în Arhivele Brașovului*, București, 1905, p. 60-61.

⁸ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 453-454.

adresată brașovenilor⁹ pe la 1450-1500. Se scriu, însă, și scrisori în limba slavă, adresate de către sfaturile din Bârlad și Vaslui brașovenilor, ca urmare a două împrejurări: aici nu era o populație germană din rândul căreia să se recruteze dieci de scrisori în limba germană, iar brașovenii erau obișnuiți cu primirea în mod curent a corespondenței în limba slavă din Țara Românească, tâlmăcitori fiind preoții români din Șcheii Brașovului. Primul document cunoscut care a fost scris în limba română în mediul sătesc este zăpăsul din 31 ianuarie 1572 pentru satul Țăpeni din ținutul Fălciu¹⁰, după care urmează și alte zăpăsi românești.

Prima știre cunoscută despre participarea unor reprezentanți ai orașelor moldovene la discutarea unor probleme religioase pe plan internațional și totodată și la dezbateră în public a ideilor husismului se găsește în cronică lui Ulrich von Richental: Conciliumbuch zu Constecz. Ea amintește că în delegația venită din Moldova se aflau și reprezentanți ai următoarelor orașe: Suceava, Neamț, Roman, Iași, Baia, Orhei, Bârlad, Bacău și (probabil) Hârlău¹¹. Se pare că delegația moldovenească a sosit prin ianuarie 1415 și a plecat în martie 1416¹². În descrierea lui Richental, delegații din orașele Europei orientale, între care se aflau și cei moldoveni, apar îmbrăcați cu haine de postav ciudate și cu pălării ascuțite: „...Mit wunderlichem gewand mit umbgewundnen tüchern umb dz haubt als hut mit spizigen hüten als die infelen”¹³.

Un grup de istorici ai vechiului nostru drept¹⁴ socotesc că Dimitrie Cantemir nu se putea referi decât la Sintagma lui Matei Blastares, care știm sigur că circula, sub forma ei slavă, în Moldova veacului al XV-lea și s-a folosit în rosturile ei de nomocanon, până mai târziu¹⁵.

Despre activitatea monetară se poate spune că este interesant de constatat că până și unele piese de o mare raritate s-au găsit, răzlețe sau teaurizate în împrejurări și locuri adesea bine determinate, pentru a se extrage informații cu privire la circulația lor¹⁶. Cu prilejul săpăturilor arheologice executate în 1958, la cetatea de pământ de la Bârlad, situată la aproximativ 60 m. sud-est de gara orașului, s-au găsit două monede anepigrafe, jumătăți de groși, de tipul cu „crucea dublă” emise de Ștefan cel Mare¹⁷.

⁹ E. Vârtoșu, *op. cit.*, p. 458, nota 5.

¹⁰ Al. Rosetti, *Scrisori românești din Arhivele Bistriței (1592-1638)*, București, 1944, p. 27-28.

¹¹ C. I. Karadja, *Delegații din țara noastră în conciliul de la Constanța (în Baden) în anul 1415*, în „Anal. Acad. Rom.”, Mem. Secț. Ist., Seria a III-a, t. VII (1927), p. 71-74.

¹² *Ibidem*, p. 71-74.

¹³ C. I. Karadja, *op. cit.*, p. 80 și reproducerea din pl. II, cf. și Corina Nicolescu și Florentina Jipescu, *Date cu privire la istoria costumului în Moldova (sec. XV-XVII)*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, 1957, nr. 1, 2, planșele de la p. 144-145.

¹⁴ C. A. Spulber în *La code d'Alexandre le Bon et les Basiliques dans les Principautés Roumaines*, oferă o înșiruire mai completă a opiniilor formulate în această chestiune de la Fr. J. Sulzer (1782) până într-a patra decadă a secolului al XX-lea. La p. 208, nota 11, dă câteva nume, omițând intenționat pe acela al lui Șt. Gr. Berechet. Vezi, de acesta din urmă, „Legătura dintre dreptul bizantin și românesc”, vol. I, partea I, Vaslui, 1937, p. 76, 78, și 114-115.

¹⁵ Pentru receptarea dreptului bizantin în Moldova și Țara Românească, vezi și studiul lui Valentin Al. Gorgescu, *La reception du droit roman-byzantin dans les Principautés roumaines (Moldavie et Valachie)*, în culegerea *Droit romain et sociologie juridique. Melanges Lévy-Brihl*, Paris, p. 445-463. Autorul abordează însă problema mai mult din unghiul tehnicii juridice, fără să reia discuția pe plan istoric în jurul interpretării lui Cantemir.

¹⁶ Cităm, în treacăt, cu titlu de exemplu, gros de billon, de la Roman al II-lea, găsit în 1949 în comuna Șuletea. Această descoperire a fost consemnată de Constantin Moisiu în Registrul-inventar al Cabinetului numismatic din Biblioteca Academiei R.P.R., sub nr. 757/1949.

¹⁷ M. D. Matei, *Date noi în legătură cu cetatea de pământ de la Bârlad*, în „SCIV”, an X (1959), nr. 1, p. 128.

Examinarea descoperirilor monetare ne arată că dinarul unguresc pătrunde într-adevăr în Moldova în timpul lui Ștefan cel Mare, deoarece cele mai vechi emisiuni ce se întâlnesc aici poartă numele de Matei Corvin. Dinarii săi s-au găsit și la Vaslui în mormântul din biserica zidită de Ștefan cel Mare¹⁸

Sigiliul cel mare domnesc s-a păstrat, însă cel atârnat la actul din 5 decembrie 1460, dat din Bârlad, prin care Ștefan întărește comisului Ivașco două sate¹⁹. Acest sigiliu are 80 mm. în diametru și prezintă în centru un scut, având în câmp capul de bour cu o stea cu cinci raze între coarne, în dreapta rozeta, de data aceasta în cinci petale, în stânga semiluna conturată. Reprezentarea capului de bour diferă întrucâtva din punct de vedere stilistic de cea care ne apare pe aversul monedelor lui Ștefan cel Mare; totuși, unele detalii de execuție a rozetei - cu petale caracteristice prinse în jurul unui cerc înăuntrul căruia e un punct central - amintesc felul în care e redat acest atribut al capului de bour pe unele serii monetare de tipul cu scutul despicat. Toate aceste amănunte de ordin stilistic rămân neschimbate și pe sigiliile mari ulterioare, câte ne-au fost cunoscute, astfel încât se pare că s-a folosit același model de tip sigilar până la moartea lui Ștefan cel Mare²⁰. Putem presupune, deci, că și pecetea întrebuițată la 13 februarie 1458 - când Ștefan a folosit pentru prima dată sigiliul cel mare domnesc, dar care s-a pierdut - va fi avut aceeași înfățișare.

Referitor la emisiunile monetare, menționăm faptul că la Muzeul Național de Antichități, în cadrul Colecției Al. Saint-Georges, s-au aflat un număr de 10 exemplare. Cea dintâi monografie consacrată unor emisiuni monetare ale Moldovei din timpul lui Ștefan cel Mare, inaccesibilă până de curând la noi a fost scrisă de N. Docan. Conținutul ei a fost analizat de specialiști. Ca material numismatic, Docan prezintă 55 de piese, toate groși de tipul „cu crucea dublă” și anume: 22 de exemplare cu rozetă în dreapta și semiluna conturată în stânga capului de bour și 33 de exemplare cu atributele așezate invers. Descrierea pieselor se face cu multă minuțiozitate, indicându-se și diferențele de grafie. Totuși, datele cu privire la dimensiuni și la greutate lipsesc și aici. Cele mai multe din monedele descrise făceau parte din colecția autorului; ele au fost identificate printre cele dăruite de Docan încă din 1906 Cabinetului numismatic al Academiei Române, astăzi al Bibliotecii Academiei²¹.

Cercetând documentele de la sfârșitul veacului al XIV-lea până la începutul domniei lui Ștefan cel Mare, se constată existența a 33 de lăcașuri - mănăstiri și schituri domnești sau boierești, răspândite pe tot cuprinsul Moldovei, în afară de cele cinci principale ctitorii domnești, îndeobște cunoscute: Bistrița, Neamțu, Probota (Sf. Nicolae din Poiană), Moldovași și Vișnevăț. În marea lor majoritate, celelalte așezăminte menționate mai jos, sunt ctitorii boierești aflate pe moșiile marilor boieri, care de multe ori sunt vândute cu „mănăstirea” de pe ele, altele sunt schituri modeste, întemeiate de călugări: mănăstirea Bohotinului (6.I.1411)²², chilia lui Manasie

¹⁸ Const. Moisil, însemnare în Registrul-inventar al Cabinetului numismatic al Bibl. Acad. R.P.R. sub nr. 849/1951.

¹⁹ *DJR*, A. Moldova, XIV-XV, vol. I, p. 312-313, nr. 375; originalul la Biblioteca Academiei R.P.R., Peceti, nr. 243.

²⁰ Aceasta nu exclude folosirea mai multor tipare copiate unul după altul în ce privește reprezentarea stemei.

²¹ N. Docan, *Die münzen des moldauischen Fürsten Stephan des Grossen*, în, „Numismatische Monatschrift. Blätter für Münzfreunde”, an XXXVII (1902), col. 2771-2777. Monedele descrise în 1902 făceau parte, la data redactării acestei lucrări, din colecția lui N. Docan.

²² *DJR*, A. Moldova, XIV-XV, vol. I, p. 24.

(13.VI.1436)²³, mănăstirea lui popa Draghie (18.VI.1444)²⁴, moșia unde este Călugăritu' (15.VII.1445)²⁵, mănăstirea Boziani (5.III.1446)²⁶, mănăstirea pe Bârlad (15.VII.1448)²⁷, mănăstirea la Soci (10.IV.1452)²⁸, mănăstirea de la Voinești (27.XI.1460)²⁹, mănăstirea de la Bohotin (15.IX.1462)³⁰

În afară de mănăstirile și schiturile menționate documentar, pomelnicele mănăstirilor Pângărați și Bisericiani amintesc ca prim ctitor pe Alexandru cel Bun. În prima jumătate a secolului al XV-lea existau numeroase biserici de lemn în sate, deoarece același domn în 1428 acordă mănăstirii Bistrița stăpânirea a peste cincizeci de biserici care se aflau numai în ținutul Sucevei³¹. La acestea se adaugă monumentele orășenești de piatră, despre care va fi vorba mai jos, ridicate atât de domni, cât și de comunitățile - așezate în aceste orașe - de sași și armeni. Date fiind vechimea și numărul construcțiilor de lemn atestate în sec. XIV-XV, care coexistă încă cu cele în piatră chiar și în perioada lui Ștefan cel Mare, ca o reminiscență a unui sistem constructiv tradițional, prezentarea lor merită un loc special în ansamblul arhitecturii moldovenești din această vreme. Datorită recentelor cercetări arheologice din diferitele vechi centre orășenești din Moldova (Suceava, Iași, Vaslui, Baia, Roman, Bârlad etc.), ca și din alte regiuni ale țării, se pot cunoaște astăzi o serie întregă de elemente caracteristice construcțiilor de lemn, care ne folosesc într-o mare măsură la înțelegerea dezvoltării acestui sistem constructiv.

Cu ocazia unor cercetări de salvare în cadrul curții domnești din Vaslui, s-au găsit pivnițele unor construcții de lemn³², de mari proporții, datând din epoca lui Ștefan al II-lea, când știm că aici era reședința acestuia. Procedeele constructive ale acestui edificiu de lemn sunt identice cu acelea constatate la locuințele orășenești de la Suceava. Întocmai ca și în cadrul locuințelor orășenești de la Suceava, numeroasele plăci smălțuite dovedesc utilizarea sobelor și a decorului interior ceramic. Curtea de la Vaslui nu constituie însă un caz izolat, deoarece la Suceava, în fața Cetății de scaun, a fost descoperită o locuință asemănătoare, de mari proporții (32 de metri lungime și 9 lățime), înălțată pe o pivniță și construită după același sistem ca locuințele orășenești descrise mai sus³³. Din prima jumătate a secolului al XV-lea datează curtea domnească din Vaslui, cercetată în ultimii ani. Vasluiul a fost reședința lui Ștefan al II-lea. Aici sunt emise toate documentele până în anul 1442, din cursul domniei comune a lui Ștefan al II-lea cu fratele său Iliaș. Cu ocazia săpăturilor de salvare efectuate aici în anii 1958-1959 de Muzeul de Istorie a Moldovei, s-au scos la lumină monede și materiale ceramice din această etapă³⁴.

²³ *Ibidem*, p. 127

²⁴ *Ibidem*, p. 204

²⁵ *Ibidem*, p. 209

²⁶ *Ibidem*, p. 217

²⁷ *Ibidem*, p. 229

²⁸ *Ibidem*, p. 251

²⁹ *Ibidem*, p. 311

³⁰ *Ibidem*, p. 321. Lista de mai sus a fost întocmită folosind și studiul lui N. Grigoraș, *Primele mănăstiri și biserici moldovenești* în „Studii și cercetări istorice”, XX (1947), p. 114-130.

³¹ *DIR*, A. Moldova, I, p. 66-67.

³² Al. Andronic și colectiv, *Șantierul arheologic de la Vaslui*, în „Materiale și cercetări arheologice”, 1963, p. 797-800.

³³ I. Nestor și colectiv, *Raporturile săpăturilor din 1955 și 1956*, în „Materiale și cercetări arheologice”, IV, 1957, p. 245; V, 1958, p. 594-597.

³⁴ Al. Andronic, *op. cit.*, p. 797-800.

Repeziciunea cu care se înalță aceste monumente este elocventă pentru capacitatea constructivă a Moldovei la această dată. În vreme ce construirea bisericii de la Putna a fost terminată în patru ani, majoritatea bisericilor din ultima etapă sunt sfințite la câteva luni de la așezarea temeliiilor. Din pisaniiile lor reiese că începerea lucrărilor s-a făcut în aprilie sau mai, iar terminarea în septembrie sau octombrie. Dăm mai jos tabelul cronologic al bisericilor și mănăstirilor înălțate de Ștefan cel Mare, între 1487-1504³⁵:

5. Biserica „Sf. Ioan” a curții domnești din Vaslui, 27 aprilie - 20 septembrie 1490;

11. Biserica curții domnești din Huși, terminată la 30 noiembrie 1495;

19. Mănăstirea Dobrovăț, începută la 27 aprilie 1503, terminată în luna mai 1504.

În afară de aceste monumente datate prin inscripții, mai sunt o serie atribuite lui Ștefan cel Mare, a căror dată este, însă, necunoscută.

22. Biserica din Scânteia (lângă Vaslui), după tradiția locală și mențiunea pisaniei pusă în 1846, a fost înălțată de Ștefan cel Mare³⁶;

27. Biserica din Florești, după tradiție.

Nevoia de a-și înființa în principalele orașe ale țării o reședință care să reprezinte și centrul administrativ al domniei, îl îndeamnă să ridice noi și numeroase curți domnești. Printre curțile domnești din orașe atribuite lui Ștefan cel Mare, refăcute și mărite de el sau clădite din nou sunt și cele din Vaslui (refacere a unei curți din prima jumătate a secolului al XV-lea) și Huși (necunoscută anterior). Palatul propriu-zis și biserica se dovedesc a fi fost solidare între ele, încadrându-se într-un impunător ansamblu de arhitectură. În aceleași raporturi se află și grupele curte-biserică de la Bacău, Iași, Vaslui, Piatra, Popăuți-Botoșani, peste tot biserica fiind înălțată de Ștefan cel Mare; ni se sugerează o activitate constructivă a aceluiași domn și în legătură cu curțile existente în imediata vecinătate a acestor biserici. Judecând după impresia pe care ruinele curții domnești din Vaslui o lasă călătorilor în cursul veacului al XVII-lea, această reședință, situată pe o înălțime ce domină apa Bârladului, pare să fi fost una dintre cele mai luxoase, alături de aceea de la Hârlău. Ea a existat anterior lui Ștefan cel Mare, în vremea domniei celor doi frați, Iliș și Ștefan al II-lea și a constituit reședința celui din urmă. La începutul domniei lui Ștefan cel Mare, după relatarea cronicarului polon Dlugosz, curtea de la Vaslui a reprezentat un adăpost efemer pentru familia domnească, cu toate că pe atunci era slab întărită³⁷. Relatează că la 1474, așteptându-se la o invazie turcească, Ștefan s-a adăpostit împreună cu întreaga familie la Curtea din Vaslui, „nulla arte, aut naturali situ munitam”. Această știre a cronicarului polon este confirmată de împrejurarea că din Vaslui au fost date documente de Ștefan cel Mare în anii: 1464-1465, 1471-1472 și 1475-1476, ca și după 1491. De aceea Ștefan cel Mare a socotit necesară refacerea și întărirea ei, probabil în ultimii ani ai domniei; data acestor lucrări trebuie pusă în legătură cu clădirea bisericii

³⁵ Vezi bibliografia și inscripția de fundație a fiecărui monument în *Repertoriul monumentelor...* capitolul despre arhitectură.

³⁶ Vezi T. Burada, *Biserica Sfinții Voievozi din comuna Scânteia, numită a lui Ștefan cel Mare*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, an IV (1884-1885), p. 717-719.

³⁷ Dlugosz, *Hist. Pol.*, vol. II, col. 508.

Sf. Ioan Domnesc, în anul 1490. Este caracteristic că din anul imediat următor, 1491, Ștefan cel Mare reîncepe să dea documente din Vaslui, după o întrerupere de cincisprezece ani. Mai târziu, în anii 1495, 1497 și 1502, domnul revine mereu la această reședință. Merită să subliniem că la 10 ianuarie 1495 domnul dă de aici un act ținând să organizeze personal comemorarea celor douăzeci de ani care se scurseseră de la marea victorie asupra turcilor. Amintirea activității lui Ștefan cel Mare s-a păstrat până în sec. XVII-XVIII, după cum ne încredințează un sol polon din 1640³⁸, călătorul arab Paul de Alep³⁹ și cronicarul Neculce⁴⁰

Merită să semnalăm că acești martori știu să deosebească lucrările militare de „locurile de petrecere”, adică unele clădiri de lux, caracteristice pentru activitatea constructivă de la sfârșitul veacului al XV-lea. Preocuparea de confort și de fast pare să fi precumpănit la Vaslui; în 1636 un călător polon semnalează existența unei băi, „monument frumos ca arhitectură”⁴¹. În general se amintește mereu că, după ruinele păstrate, „se poate observa ce frumoasă structură avea odată acest castel”. Unicul fragment rămas din decorația curții este un capitel de marmură albă zaharoasă, sculptat cu deosebită îngrijire, decorat cu mici scuturi⁴². El întărește în chip convingător știrile amintite mai sus.

Urmărind creațiile artistice de la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare, mai ales în domeniul arhitecturii, trebuie să subliniem un număr de modificări esențiale. Acestea privesc mai ales planul, proporțiile și decorul fațadelor. În primul rând, se constată lungirea bisericilor mănăstirești⁴³. Biserica „Sfântul Ioan” din Vaslui (1490), 21,5 m. și Biserica Dobrovăț (1502-1504), 29,5 m. Biserica mănăstirii Dobrovăț este de două ori mai lungă decât construcțiile anterioare din pricina adăugării a două încăperi noi, gropnița și pridvorul, și a dezvoltării pronaosului. Lungirea construcției a impus creșterea ei în înălțime, monumentul dobândind un caracter impunător. În interior, bolțile înălțate pe arcuri piezișe sporesc impresia de spațiu. Incinta însăși, care încadrează un edificiu de aceste proporții, se lărgește, fiecare latură a ei depășind 100 de metri. La mănăstirea Dobrovăț apare de asemenea gropnița. În broderie, desenul este mai sintetic decât în pictură, de aceea realizarea trupurilor drapate, zvelte și pline de eleganță, rămâne apanajul marilor artiști din epoca lui Ștefan cel Mare. Uneori, chiar în această vreme, în broderie, din pricina dificultăților de ordin tehnic, apar și siluete mai scunde, lipsite de spontaneitate și eleganță a mișcării, care au toate aceeași

³⁸ P. P. Panaitescu, *Călători poloni în țările române*, București, 1930, p. 38. Solul polon Wojeiecki Miastkoroski înregistrează la 1640 aceste știri despre Vaslui: „Vaslui, oraș vechi, a fost odinioară scaunul domnilor Moldovei. Mai sunt acolo ruinele zidurilor și ale odăilor clădite de Ștefan voievod pe malul Bârladului”

³⁹ Paul de Alep, care vede aceste ruine cu câțiva ani mai târziu, dă o descriere asemănătoare celor făcute de solii poloni, a „locurilor de petrecere care sunt toate ale lui Ștefan Vodă” *Vezi Călătoria Patriarhului Macarie în țările românești* (trad. Emilia Cioran, București, 1900, p. 5-6). Și italianul Bandini amintește acest monument în descrierea sa, dar îl consideră „un mic palat...cum arăta chiar ruina; acum zace năruit în ruinele sale” (*Codex Bandinus*, ed. cit., p. XXXVIII).

⁴⁰ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. cit., p. 108, confirmă tradiția construirii de către Ștefan cel Mare a curții de la Vaslui.

⁴¹ Solia lui G. Krasinski, trecând la Constantinopol prin Moldova, în anul 1636, descrie de un anonim, la P. P. Panaitescu, *Călători poloni...*, p. 27.

⁴² V. Drăghiceanu, *Comunicări de la palatul lui Ștefan cel Mare din Vaslui*, în „BCM”, an VIII (1915), p. 93-94, fig. 30. Capitelul se află acum în colecțiile Secției de artă medievală a Muzeului de Artă al României.

⁴³ Tabel de dimensiuni ale lăcașurilor înălțate în timpul lui Ștefan cel Mare (după planurile din volumul *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, autor: G. Balș) // <http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

calitate deosebită – preocuparea artistului de figurile donatorilor. Interesul principal se concentrează mai ales în expresia ochilor, a gurii, a bărbiei, așa cum sunt, de pildă, portretele lui Ștefan și al Mariei de pe <Epitrahilele de la Dobrovăț>. Una dintre broderiile contemporane ce au păstrat chipul lui Ștefan cel Mare așa cum l-am întâlnit în pictură este epitrahilul de la Dobrovăț (nedatat)⁴⁴ Acest epitrahil face parte din tezaurul restituit de URSS. Epitrahilul de la Voroneț (1488-1490), deși identic ca factură cu cel de la Dobrovăț, este mai primitiv. Cel de la Dobrovăț este atât de desăvârșit față de cel de la Voroneț. În piesa de la Dobrovăț, voievodul apare în picioare, încoronat, purtând haina lungă, cu mâneci foarte largi cu care este reprezentat în toate tablourile votive, în mâna stângă poartă o cruce, iar în dreapta face obișnuitul gest de ofrandă. În epitrahilul de la Dobrovăț, într-o stilizare ce mai păstrează doar contururile esențiale, artistul a obținut o figură vie, deosebit de pregnantă. Cu toată simplitatea lui, acest chip brodat al lui Ștefan cel Mare poate figura alături de cele mai reușite din galeria portretelor ce ni s-au păstrat de la el. Epitrahilul, patrafirul, un cuvânt românesc des folosit, amintește misticilor ștergarul legat la gâtul lui Iisus, de care îl trăgeau cei ce-l duceau să-l răstignească. Veșmânt esențial și însemn al preoției, el este purtat și de episcop. Lung până la 2,50 m., e format din două benzi late de circa 9-10 cm., cusute laolaltă sau unite cu ajutorul unor nasturi sau clopoței. În epitaful de la Dobrovăț apare o plantă stilizată.

Bibliografia istorică a epocii lui Ștefan cel Mare (cu referiri la Vaslui) - lucrări cu caracter special -

A. Istorie economică și socială

Bogdan, I. Hotarnica Bârladului din 1495, în „Convorbiri literare”, XLI (1907), nr. 1, p. 46-52.

B. Organizarea militară. Războaie și lupte

Antonovici, N., O cruce pe locul luptei de la Vaslui, în „Revista istorică română”, XI-XII (1941-1942), p. 540-542.

Bădulescu, Savian M., Racova și Războieni. Conferința ținută la Cercul militar Târgoviște, București, 1903, 50 p. plus 2 h.

Cihodaru, C., Lupta de la Vaslui (10 ianuarie 1475), Vaslui, 1935, p. 457-465 (Extras din rev. „Învățătorimea vasluiană”).

Crivetz, Teodor, Bătălia de la Racova din ianuar 1475, (Cu o hartă anexă), București, 1912, 4 p. + 1 h.

Culici, Al., Racova. Bătălia de lângă Vaslui (10 ianuarie 1475), București, 1938, 26 p. Extras din „România militară”, februarie 1938.

⁴⁴ Maria Ana Musicescu, *Broderia din Moldova în veacurile XV-XVIII. în „Studii asupra tezaurului restituit de URSS”*, București, 1958, p. 149-171 și *Repertoriul ...*, fig. 216, p. 38.

- Racova sau Podul Înalt. Bătălia de lângă Vaslui, 10 ianuar 1475, în „Buletinul Muzeului Militar Național”, IV (1940-1941) nr. 78, p. 84-87.

Minea, I., Despre lupta de la Podul Înalt, în „Cercetări istorice”, VIII-IX (1932-1933), nr. 1, p. 220-221.

Popovici, V., Bătălia de la Racova - Vaslui din ziua de 10 ianuarie 1475, câștigată de marele erou moldovean Ștefan cel Mare și Sfânt asupra Semilunei, Vaslui, 1939, 15 p. + 1 pl.

Rosetti, Radu, Despre unele precizări recente a locurilor bătăliilor de la Doljești, Vaslui și Șcheia, în „Anal. Acad. Rom., Mem. Sect. Ist.”, seria a III-a, tom XV (1933), p. 107-115.

- Încercări critice asupra războaielor din anii 1475 și 1476 dintre Ștefan cel Mare și Turci, București, 1914, 44 p.

Care au fost adevăratele efective ale unor armate din trecut, București, 1943, 20 p. (Extras din „Anal. Acad. Rom., Mem. Sect. Ist.”, Seria III, tom XXV). [Efectivele prezente în bătălia de la Vaslui, 10 ianuarie 1475, p. 15-20].

C. Biserica

Burada, Teodor, T., Biserica Sf. Ioan din Vaslui, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, I (1883), vol. I, p. 418-420.

- Biserica Sf. Apostoli Petre și Pavel din Huși a lui Ștefan cel Mare, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, I (1883), vol. II, p. 191-192.

Melchisedek, Episcopul, Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire. Despre documentele episcopiei și alte monumente ale țerei, București, 1869, IX + 463 + 186 p. + 2 pl.

- Chronica Romanului și a Episcopiei de Roman. Compusă după documente naționale române și streine, edite și inedite. I. De la anulul 1392 până la anulul 1714, București, 1874, IV + 353 p.

Porcescu, Scarlat, Episopia Romanului în secolul XV. Întemeiere și organizare, București, 1941, 55 p. + 2 pl.

D. Personalitatea lui Ștefan cel Mare. Familia

Ghițan, T. și Cr. Mircioiu, Câteva precizări în jurul diagnosticului lui Ștefan cel Mare, în „Revista medico-chirurgicală”, Iași, LX (1956), nr. 5, p. 126-136.

Manoliu, Vasile și Teodor Ghițan, Spicuri medico-istorice din vremea lui Ștefan cel Mare, în revista „Păzirea sănătății”, Chișinău, 1961, nr. 6, p. 53-56.

E. Tradiție și folclor

Antonovici, I., Retragerea lui Ștefan Vodă (cel Mare) la râpa Buftii pe dealul Taberii, din comuna Bogdana, județul Tutova (în iulie 1476), în „Făt Frumos”, I (1904), nr. 7-8, p. 104-107.

Venerația marelui Ștefan pentru moaștele sihastrului Simion preotul de la Pângărați, după cele aflate într-un manuscris vechiu, în „Făt Frumos”, I (1904), nr. 7-8, p. 125-125.

Burada, Teodor, T., Biserica Sfintii Voievozi din comuna Scânteia numită a lui Ștefan cel Mare, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, II (1885), vol. II, p. 717-719.

- Podul de Petră dis al lui Ștefan Vodă din județul Vaslui, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, I (1883), vol. II, p. 428-430.

Ștefănescu, D.V., Mai mare decât Vodă, în „Făt Frumos”, I (1904), nr. 7-8, p. 120-123.

NOI DATE DESPRE OCOLUL DOMNESC AL TÂRGULUI VASLUI (1491). LOCALIZAREA TOPONIMICULUI „FÂNTÂNA STANCIULUI”

Viorel Țibuleac
Laurențiu Chiriac

Abstract

The present study is part of a broader approach on around the princely barnyard of the medieval borough of Vaslui and considers, first, tracing a place mentioned in the medieval documents relating to the limit off the princely barnyard of Vaslui. The place of the „Stanciu’s Fountain” - named in the uric of the 15th of October 1491 regarding the limits of the princely barnyard of Vaslui’s borough air (issued by Stephen the Great Ștefan cel Mare, at Suceava) - has been preserved till today, and we've identified as such on the basis of some current topographic elements and on the basis of the surface analyses undertaken in the area, in parallel corroborating the after documentary sources with the narrative sources.

Thus, the place of „**Stanciu’s Fountain**” it is today situated in the Stephen the Great and Mărășeni villages from the Stephen the Great township (Vaslui County), foregoing the outfallly place of the grook of Telejna in the Bârlad river, to the right of the road beteen Vaslui and Stephen the Great. There is now a speing, in fact, a „drinking fountain” which is located on the cliff of Căntălărești hill, about 300 meters from the intersection of the roadways of Vaslui - Buhăiești - Zăpodeni.

Studiul de față face parte dintr-un demers mai amplu referitor la **ocolul domnesc al târgului medieval Vaslui** și dorește, în primul rând, dezgroparea de sub praful uitării a unui important reper istoric aflat într-o zonă vag și insuficient analizată și exploatată din toate punctele de vedere. Un alt scop al ciudatei noastre „răzășii intelectuale” este și acela de a atrage atenția specialiștilor și cititorilor de rând asupra necesității completării informațiilor deja existente cu verificările întreprinse în teren, dar și cumularea studiului critic al documentelor istorice (acte și hărți ale zonei, în special) cu tradițiile locale (legate de toponimie). Locul la care ne referim a avut și nu prea soarta majorității reperelor hotarnice din documentele medievale: pe de o parte, aidoma multora, a urmat tipicul general: a avut notorietate în epocă, și-a schimbat apoi denumirea sau a fost, pur și simplu, uitat (ca, de exemplu, cum s-a întâmplat cu toponimicul „*Morile Băisanului*” - care a devenit în timp „*locul unde au fost morile baisanului*”, iar mai târziu apare menționat ca fiind „*movilele băisanului*”, după care este complet uitat); pe de altă parte, în locul care ne interesează s-au mai păstrat oarecum câteva elemente topografice de identificare a vechiului hotar. Evident, nu ne referim la construcția în sine a unei fântâni, ci doar la locul istoric (menționat în actele vremii).

Denumirea de „**Fântâna Stanciului**” este pomenită prima dată chiar în uricul din 15 octombrie 1491 privind hotărnicia ocolului domnesc al târgului Vaslui (act emis de Ștefan cel Mare, la Suceava).¹ În cadrul descrierii laturii nord-vestice a hotarului ocolului domnesc, se menționa: „...și apoi drumul în marginea rădiului la doi stejari cu bouri și movile săpate în vârful dealului de către Stebnic lângă Coșești,

de acolo drept printre stejarii și peste heleșteul Stebnicului, în marginea iazului aceluia la movila săpată, în gura zăpodiei, apoi zăpodia la deal la movila săpată, de acolo peste rădiu la costișe la stejar însemnat și apoi la marginea luncii, la un ulm mic, apoi peste luncă la un stejar însemnat, ci iaste în malul Bârladului, apoi la Bârlad în dreptul **fântânii Stanciului**, și apoi în gios până în dreptul Telejnei, și apoi peste Bârlad în malul Bârladului la movila săpată ci iaste în gios de Hotcești... ”² Așa cum rezultă din text, locul denumit „**fântâna Stanciului**” era poziționat în unghiul format de râul Bârlad și afluentul său, pârâul Telejna, la vărsarea acestuia în Bârlad. (vezi *Harta zonei și Foto 1*)

Însă, pentru o precizare și mai clară a poziției, am considerat că este necesar să luăm în calcul și alte surse istorice referitoare la zonă, pentru a obține măcar o imagine generală asupra intersectărilor de direcții din aceste locuri. Astfel, am găsit o nouă descriere a zonei în actul prin care la 20 ianuarie 1709 voievodul Mihail Racoviță îi întărea vornicului Iordache Ruset cumpărătura făcută în moșia Buloaiei (Boloaiei) de pe Telejna, adică exact pe latura de nord-vest a ocolului târgului Vaslui, intrând în unghiul amintit dintre râul Bârlad și pârâul Telejna: „... până se obârșește dealul Telejnei, până în apa Bârladului și până la valea ce se cheamă Brodoc, de acolo la apa Bârladului în sus și trece gura văii Telejnei, până la hotarul Bâltenilor, până în dreptul unui izvoru ce este în costișă în buza dealului Bârladului și din sus de izvoru s-a pus un stâlp de piatră în costișă din vale de drum ce să suie pe buza dealului”³ (vezi *Foto 2*).

Referitor la toponimele amintite în acest act, sunt necesare câteva precizări legate de schimbările pe care le-au cunoscut ele în timp. Spre exemplu, dealul pe care se afla „**rediul cel lung**” se numește actualmente „**Dealul Ulmilor**” (cu vârful Cloșca), iar locul denumit în trecut „**dealul unde au fost via cea veche**” se numește acum „**Dealul Telejnei**”. La fel, valea care desparte dealul Ulmilor de dealul Telejnei se numea, în actul din 1709, „**valea Mehediei**”, iar astăzi se numește „**Valea Zăpodenilor**”. O situație asemănătoare o întâlnim și la dealul dintre pârâul Telejna și râul Bârlad: în 1709, el se numea „**dealul Bârladului**”, iar mai apoi a căpătat denumirea de „**dealul Căntălăreștilor**”⁴ În legătură cu toponimele „**Bârladul de după râul Bârladului**” și „**valea Brodocului de după apa Bârladului**”, discuția ar trebui să fie mai amplă și ar depăși spațiul și interesul strict al studiului nostru.

Așadar, coroborând toate aceste date cu cele culese din teren și cu cele legate de tradițiile toponimice cunoscute de localnici în zonă, putem sublinia următoarele aspecte:

A) – Locul „**Fântâna Stanciului**” se află actualmente între satele Ștefan cel Mare și Mărășeni din comuna Ștefan cel Mare (jud. Vaslui), mai sus de locul de vărsare a pârâului Telejna în râul Bârlad, în dreapta șoselei dintre Vaslui și satul Ștefan cel Mare.

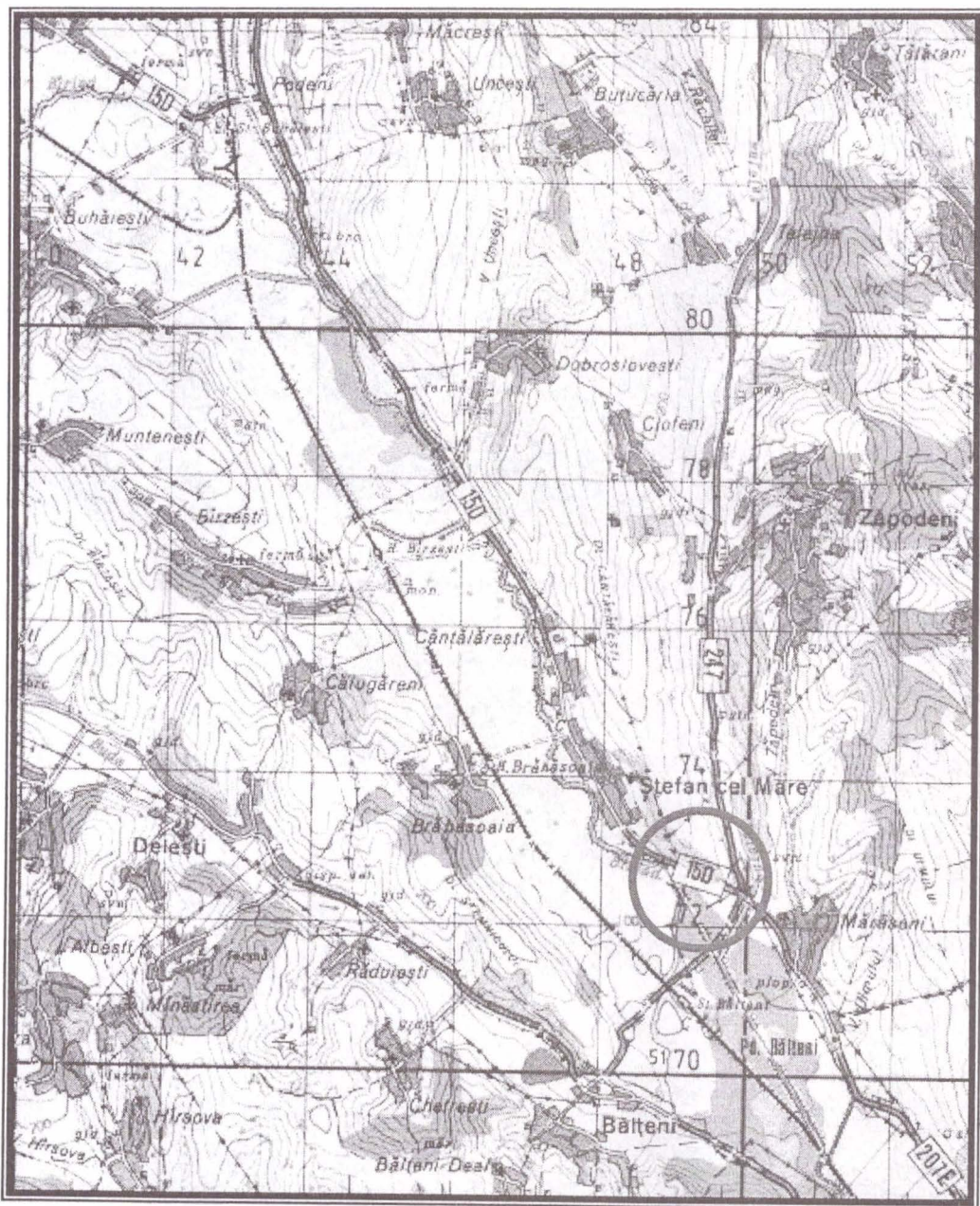
B) – În locul denumit cândva „**Fântâna Stanciului**” se află actualmente un izvor, de fapt „o cișmea” care este amplasată pe costișa dealului Căntălărești, la aproximativ 300 metri de intersecția șoselelor Vaslui–Buhăiești–Zăpodeni (vezi *Foto 3*).

C) Funcționarea îndelungată a izvorului a influențat oarecum microrelieful zonei, lucrul vizibil nu numai din evaluarea directă de la fața locului, ci chiar și din fotografie.

D) - Suntem convinși că eventuala cercetare arheologică a zonei ne va conduce la găsirea urmelor materiale edificatoare în ceea ce privește delimitarea laturii de nord-vest a vechiului hotar al ocolului târgului Vaslui, iar începutul deja l-am făcut prin localizarea toponimicului „**Fântâna Stanciului**”

NOTE

1. Vezi, în acest sens, DRH, *A. Moldova*, vol. III, doc. 96, p. 188-193; Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XV - *Vaslui. Studiu și documente*. Iași, 1926, doc. XXX, p. 25-30.
2. Gheorghe Ghibănescu, *op. cit.*, vol. XV, p. 28-29.
3. *Ibidem*, vol. XV, p. 129.
4. În acest sens, vezi comentariile documentului nr. 96 din DRH, *A. Moldova*, vol. III, p. 188-193, dar și toponimele respective (Al. I. Gonța, *Indicele numelor de locuri*, în *DIR, A. Moldova*, București, Editura Academiei, 1990).

Harta zonei

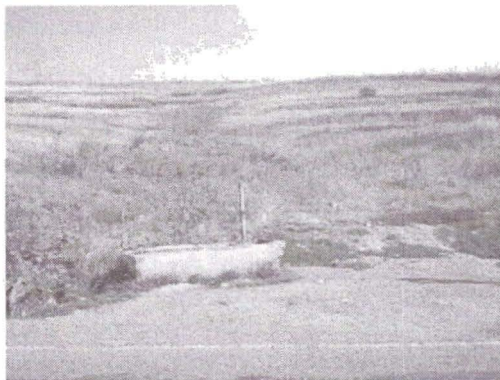

= Marcarea locului actual, denumit în vechime „Fântâna Stanciului”

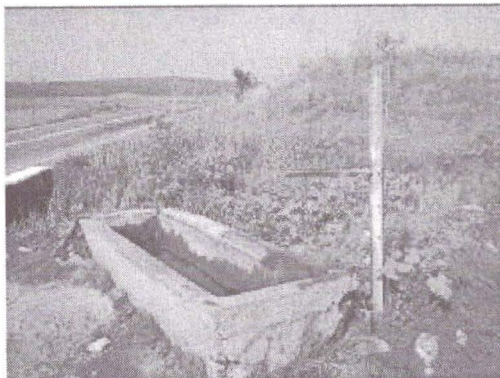

Fig. 1. – Limita de nord-vest a ocolului domnesc al Vasluiului

**Fig. 2. – Locul denumit
„Fântâna Stanciului”**

**Fig. 3. – „Fântâna Stanciului”
- detaliu -**

O DISPUTĂ ISTORIOGRAFICĂ: MĂNĂSTIREA CORBU ȘI/SAU MĂNĂSTIREA LIPOVĂȚ ?

Gheorghe Băciu

Abstract

The present paper aims at shedding light on the existence of certain mediaeval religious establishments from the area pertaining to the Lipovăț village, from the Vaslui county. Careful analysis of a few documents by the rulers Miron Movilă Barnovschi, Alexandru Iliăș and Moise Movilă lead to the following conclusions: at the beginning of the 17th century, in the Lipovăț area, there was the Corbu monastery, under the patronage of Virgin Mary's Dormition, belonging to the Zografu Monastery from Mount Athos ; in a few years (1630-1631), this monastery „was destroyed”, being replaced by the Saint George monastery of Lipovăț, belonging to the Zografos monastery as well, built by the great official Lupu Coci and endowed by Moise Movilă with all the donations that had previously been given to the Corbu Monastery; Vasile Lupu's intention to rebuild a monastery at Corbu did not materialize.

La circa 15 km. sud-vest de Vaslui, pe drumul dintre Muntenii de Jos și Bogdana, se află satul Lipovăț. Este situat într-un fel de amfiteatru natural dispus în jurul cursului superior al pârâului cu același nume. Dinspre nord, vest și sud este înconjurat de pădurea care a rămas din codrii seculari de altădată. În prima jumătate a secolului al XV-lea, de când datează prima atestare documentară a satului Lipovăț, pădurea care îl înconjura ocupa o suprafață mult mai mare. De-a lungul timpului, nevoia de a extinde suprafețele pentru cultură, pășune și fânaț i-a determinat pe locuitori să defrișeze suprafețe importante din pădurea situată în jurul Lipovățului, o mărturie în acest sens reprezentând-o cele trei vlamnice¹ existente în vecinătatea sa: vlamnicul din șesul râului Bârlad, la est, vlamnicul Delenilor, la sud, și vlamnicul Sucevenilor, la vest.

În adâncurile codrilor ce acopereau dealurile din jurul Lipovățului se puteau retrage, fără grija de a fi tulburați, cei care doreau să renunțe la tumultul vieții pentru a-și găsi **liniștea**, care liniște pe care ieromonahul Ioanichie Bălan o definește ca pe „un dar divin, cu care Dumnezeu a înzestrat întreaga creatură, de la îngeri și oameni până la păsările cerului și florile câmpului”, un mod de „împăcare a creației cu Creatorul ei, a omului cu inima sa, cu semenii săi, cu toată zidirea”² Potrivit aceluiași autor, „nimeni nu poate ajunge aici dacă nu unește liniștea cea din afară a naturii înconjurătoare, care este călăuză spre Hristos, cu liniștea interioară a conștiinței sale”, motiv pentru care „înaintașii noștri, creștinii în general și călugării în special, căutau să trăiască cât mai feriți de tulburările lumii, cât mai mult în liniștea naturii. Ca să

¹ Vlamnic, derivate din vladnic, provenit din cuvântul slavon vladinu, ce înseamnă foarte mare și desemnează un „șes pe deal” (August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Iași, Institutu de Arte Grafice “Presa Bună”, 1939, p. 1416). În opinia noastră desemnează o suprafață mare de teren obținută prin defrișare.

² Ieromonah Ioanichie Bălan, *Vetre de sihăstrie românească*, Editura Institutului Biblic și de misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 8.

poată ei înșiși învăța din cele exterioare taina liniștii și a rugăciunii interioare, până când pacea și liniștea Duhului Sfânt se odihnea în inima lor”³

Căutarea **liniștii**, numită „isihia în limba greacă sau sihăstria în graiul nostru românesc”⁴, a avut ca rezultat întemeierea unor așezăminte monahale de către mireni și călugări, „iubitori de Hristos”⁵, și în pădurile din jurul Lipovățului. Potrivit tradiției locale, pe care o consemnează I. Antonovici, „între lucrătorii întrebuițați de Marele Ștefan la facerea numeroaselor sale biserici, ar fi avut și 2 zugravi greci, din Sf. Munte (...) care, după ce au îmbătrânit și nu au mai putut lucra, s-au retras și s-au așezat aproape de Vaslui, în localitatea numită Lipovățul, unde au făcut cu banii lor o bisericuță și unde s-au mai adunat și alți bărbați...”, punându-se astfel bazele „mitohului” numit Zugravi⁶ Pe această tradiție s-a întemeiat, probabil, ieromonahul Ioanichie Bălan atunci când, în „Tabel cronologic cu mănăstirile și schiturile din România atestate documentar pe provincii și județe”, înscrisa și schitul Lipovăț, cu hramul „Sf. Gheorghe”, „fondat în secolul XV”⁷ La fel de posibil este ca pomenitul ieromonah să se fi bazat și pe pomelnicul ctitoricesc al bisericii din lemn, cu hramul „Sf. Gheorghe” din Lipovăț, întocmit, probabil, de arhimandriții Anatoliei și Agachii, în secolul al XVIII-lea, refăcut în 1883, în care „sunt înscrisi ca primi ctitori Ștefan cel Mare și soția sa Maria”⁸

Oricât de măgulitoare ar fi posibilitatea ctitoririi unui schit la Lipovăț de către însuși marele voievod al Moldovei, nu putem ca, legat de această ipoteză, să nu ne întrebăm dacă într-adevăr schitul cu hramul „Sf. Gheorghe” datează din secolul al XV-lea și dacă ctitorii săi au fost „Ștefan cel Mare și soția sa Maria” Pentru a răspunde acestor întrebări vom face apel la cele câteva documente referitoare la Lipovăț din secolul al XV-lea. Primul dintre acestea a fost emis la Suceava, la 24 februarie 1437, de către fiii lui Alexandru cel Bun, Ilie voievod și Ștefan voievod, care îi dăruiau lui pan Șteful al lui Jumătate „satul Lipovăț, din gios de Vaslui”, pentru că „a slujit mai înainte sfânt răposatului nostru părinte, cu dreaptă și credincioasă slujbă, și astăzi ne slujește nouă...”⁹ Acest document ne îndreptățește să credem că, la acea dată, în zona Lipovățului nu exista niciun schit, deoarece, încă din vremea lui Alexandru cel Bun, atunci când domnul țării dăruia unui boier o moșie pe care exista o mănăstire, acest lucru era specificat în actul de danie¹⁰ Cele trei documente din 1460, 1489 și 1493, prin care unor persoane din ținutul Tutovii li se întăreau sate cu mănăstiri¹¹, dovedesc că această practică era utilizată și în timpul lui Ștefan cel Mare. Este firesc, deci, să ne întrebăm de ce nu ar fi procedat la fel domnul țării și în cazul documentului din 6 iunie 1469 prin care dăruia satul Lipovăț „panului Oană Pișcă și fratelui său Ivașcu Pișcă”, pentru că „ne-au slujit cu dreptate și cu credință...”¹², sau în documentul din 15 octombrie 1491, prin care cumpăra Lipovățul, împreună cu alte

³ Ibidem, p. 9.

⁴ Ibidem, p. 8.

⁵ Ibidem, p. 17.

⁶ I. Antonovici, *Documente bărlădene*, vol. III, p. 214-215.

⁷ Ieromonah Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 411.

⁸ Ioana Cristache-Panait, Titu Elian, *Bisericile de lemn din Moldova*, în „Buletinul Monumentelor Istorice”, 1972, p.56.

⁹ DRH, A. Moldova, vol. I, p. 235-237.

¹⁰ N. Grigoraș, I. Caproșu, *Biserici și mănăstiri vechi din Moldova*, Ed. Meridiane, București, 1968, p. 58.

¹¹ Cf. Laurențiu Chiriac, *Monumente religioase medievale din zona Bârladului*, Ed. Kolos, Iași, 2007, p. 139-140.

¹² DRH, A. Moldova, vol. II, p. 236.

sate din zonă, pentru a fi alipite „cătră târgul nostru al Vasluiului ca să fie domniei mele uric..., fiilor domniei mele și nepoților și strănepoților și răstrănepoților și la tot neamul domniei mele”¹³ Credem, de asemenea, că nu poate fi admisă nici posibilitatea ca Ștefan cel Mare să fi ctitorit un schit la Lipovăț, deoarece, în acest caz, ar fi trebuit să-l dăruiască cu satul respectiv, pe care îl dăduse deja fraților Pișcă. Nici posibilitatea de a fi ctitorit schitul Lipovăț după anul 1491 nu este plauzibilă, pentru că, astfel, moșia proaspăt cumpărată nu ar mai fi slujit de „uric”¹⁴ domnului și urmașilor săi.

Având în vedere cele enunțate mai sus, credem că se poate conchide că tradiția referitoare la existența unui schit la Lipovăț, încă din secolul al XV-lea, ca și aceea potrivit căreia însuși Ștefan cel Mare ar fi ctitorit schitul de acolo, se întemeiază pe faptul că personalitatea marelui domn era temeinic întipărită în memoria localnicilor, datorită unor evenimente importante din existența sa și din istoria Moldovei petrecute în zona respectivă. Să ne amintim că la Lipovăț, în septembrie 1450, s-a consumat unul din episoadele luptelor pentru tronul Moldovei, purtate între Bogdan al II-lea, tatăl lui Ștefan cel Mare, și Alexandrel, fiul fostului domn Iliăș, succesorul lui Alexandru cel Bun, episod în urma căruia s-a desfășurat lupta de la Crasna¹⁵ Rolul cel mai important în fixarea personalității marelui domn în conștiința localnicilor l-a avut, însă, victoria repurtată împotriva turcilor otomani la 10 ianuarie 1475, la Podu Înalt, pod pe care o seamă de cercetători l-au situat peste pârâul Lipovăț¹⁶ Aceste evenimente, ce aveau legătură directă cu Lipovățul, nu puteau decât să sporească admirația pe care localnicii, asemeni tuturor locuitorilor țării, o nutreau pentru marele voievod și pentru faptele sale. Această admirație, consolidată odată cu trecerea timpului, a făcut, credem noi, ca în momentul refacerii pomelnicului ctitoricesc, în secolul al XVIII-lea, înaintea adevăratului ctitor să fie consemnați Ștefan cel Mare și doamna sa.

Informații sigure referitoare la existența unor așezăminte monahale pe teritoriul actual al comunei Lipovăț avem abia din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Primul document în care Lipovățul este menționat în relație cu un așezământ monahal din zona respectivă este un „suret de pe ispisocul vechiu pe sârbie de la Moise Movilă Voievod, scris de Ionașcu Mânjă în Iași, văleat 7139 (1631), avg. 5”¹⁷, suret „tălmăcit de polcovnicul Pavăl Debrici ot Mitropolie, în 1801, August 2”¹⁸ Deoarece acest document conține informații foarte importante pentru demonstrația pe care o vom face în legătură cu cele două așezăminte monahale care, în mod cert, au existat pe teritoriul actualei comune Lipovăț, credem că reproducerea sa, aproape integrală, se impune ca un lucru de la sine înțeles:

¹³ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, Iași, Institutul de artă grafică „Viața Românească” 1926, vol. XV, p. 28.

¹⁴ În acest caz, cuvântul uric desemnează o moșie de veci, o moșie care pentru totdeauna urma să fie în stăpânirea urmașilor lui Ștefan cel Mare (August Scriban, *op. cit.*, p. 1832)

¹⁵ Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Ed. Minerva, București, 1987, p. 30-31

¹⁶ Vezi Gh. Baci, *Localizarea luptei din 10 ianuarie 1475 în istoriografia românească*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, XXV-XXVII, vol. I, 2004-2006, p. 121-133.

¹⁷ Arh. St. Iași, Fond *Documente*, Pachet 433, doc. I, f. I

¹⁸ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 74.

*Io Moisi Movilă Voievod, cu mila lui Dumnezeu domn țării Moldovei, am binevoit domnia mea, cu a noastră bunăvoiață, cu curată și cu luminată inimă, din tot sufletul nostru, cu ajutorul de la Dumnezeu și cu rugăciunile a Sfântului Slăvitului Marelui Mucenic și Purtătoriu de Biruință a lui Hristos, Ghiorghie și cu blagoslovenia a patru ierarhi a Moldovei: kir Atanasie arhiepiscop și mitropolit Sucevei, kir Dionisie episcop Romanului, kir Evloghie episcop Rădăuțului și kir Mitrofan episcop Hușului; și cu vrerea a tot sfatul a domniei mele, a boierilor noștri a Moldovei, a mari și mici, râvnind celor de mai înaintea întru sfinți odihniților domni ce au fost mai înainte de noi că au dat și au miluit sfintele biserici și monastiri din dragostea ce avea către Dumnezeu și către sfintele biserici și mănăstiri; drept aceea și domnia me, pe cât ne este puțință și stăpânirea, rugăm pre Dumnezeu ca să ne sporească cu harul său, am dat domnia mea, am întărit și am miluit sf. mănăstire de lângă târgul Vasluiului, unde este hramul a sfântului, slăvitului marelui mucenic și purtătoriu de biruință a lui Hristos, Ghiorghie, care acea sfântă mănăstire o au zidit a nostru cinstit și credincios boieriu Lupul, vel vornic de Țara de Sus și o au dat și o au închinat la sf. munte Atos să fie metoh la sfânta și marea biserică și mănăstire ce se numește Zografu, unde este hramul iarăși sfântul și marele mucenic a lui Hristos, Ghiorghie, din drease ce au avut mănăstirea cea veche unde au fost hramul Adormirea Preasfintei de Dumnezeu Născătoare, care, după ce s-au stricat, au făcut altă mănăstire, precum scrie mai sus, și i-au dat hram Sf. Ghiorghie. De la Barnovschi Voievod: niște mori în părăul Vasluiului și cu grădini la fântâna Ulei și cu loc de priseci în obârșia Bustii și cu poiană la Timoteiu. Cu aceasta tij dăm și mai întărim de mai sus numitei sfintei mănăstiri din ispisocu de danie și de miluire ce au avut sfânta mănăstire de întăritură de la Alexandru voevod, cum și de la însumi domnia me alt loc de prisacă ce l-au avut mănăstirea Corbu și alte moșii a mănăstirii Corbu și niște loc de vie și cu livezi și cu poiane de fânaț și cu țarină de arătură care acel loc este pe părăul Lipovățului unde mai înainte să nume mănăstirea Corbu cu loc de heleșteu care acel loc au fost drept domnesc și sub ascultarea hotarului a târgului Vasluiului. Și tij dăm și mai întărim sfintei de mai sus numitei mănăstiri o vie cu livezi în dreptul târgului Vasluiului cu loc de cramă și cu un vad de moară și cu moară în părăul Vasluiului, care au fost drepte domnești a noastre și supt ascultarea ocolului a târgului Vasluiului din ispisooace iarăși de danie și de miluire de la Alexandru Voievod și de la însumi domnia mea. Drept aceea toate acestea de mai sus numite mori și vaduri de mori și priseci și heleștee și vie cu livezi și acel loc de ocină a mănăstirii Corbului să fie de la noi dreaptă ocină și moșie și danie și miluire și uric și întăritură de mai sus numitei sfintei mănăstiri iar hotarul acelor locuri de ocină a mănăstirii Corbul să le fie hotar dinspre toate părțile după a sale vechile hotară pe unde au apucat din veac nestrămutat niciodinioară în vecii vecilor și spre aceasta este credința a însumi domniei mele de mai sus numit, eu Moisa Movilă Voievod și credința a tuturor boierilor noștri a Moldovei...*¹⁹

¹⁹ Arh. St. Iași, Fond Documente, pachet 433, doc. 1, f. 1
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Din parcurgerea acestui document, în legătură cu problema care ne interesează, aflăm că:

boierul Lupu²⁰, mare vornic al Țării de Sus, a zidit în zona Lipovățului o mănăstire, cu hramul „Sfântul Gheorghe”, pe care a închinat-o mănăstirii Zografu de la Muntele Athos;

înainte de zidirea acestei mănăstiri, în zona respectivă a existat o altă mănăstire, cu „hramul Adormirea Preasfintei de Dumnezeu Născătoare”, numită mănăstirea Corbu, care „s-au stricat”;

mănăstirea zidită de către marele vornic Lupu a fost înzestrată din averea mănăstirii celei vechi ce provenea din daniile făcute din ocolul domnesc al târgului Vasluiului de către Barnovschi Vodă, Alexandru Vodă și Moisi Movilă Vodă²¹

Asocierea Corbului cu Lipovățul în documentul de mai sus și în alte câteva documente din anii următori i-a determinat pe unii autori să pună semnul identității între cele două locații și mănăstiri. Un exemplu, în acest sens, îl reprezintă Gh. Ghibănescu, care în *Surete și Izvoade*, vol XV, în titulatura documentului respectiv se referă la „mănăstirea Sf. Gheorghe de lângă Vaslui, zidită de Lupul vornicul, pe Lipovăț, la Corbul...” La rândul său, N. Stoicescu, referindu-se la aceeași mănăstire, precizează că aceasta a fost construită de marele vornic Vasile (sic !) Coci, în anii 1630-1631, acolo unde fusese mănăstirea Corbu²². Din lucrarea lui N. Stoicescu s-a informat, cu siguranță, și ieromonahul Ioanichie Bălan care, în lucrarea citată deja, consemnează „mănăstirea Zografu numită și Corbu, hramul Sfântul Gheorghe, fondată între anii 1630-1631 de Vasile Coci, mare vornic”²³

În combaterea acestei ipoteze, potrivit căreia marele vornic Lupu Coci ar fi zidit mănăstirea „Sf. Gheorghe” la Corbu, vom porni de la observația că, chiar în documentul reprodus mai sus, mănăstirea Corbu din ale cărei averi a fost înzestrată ctitoria lui Lupu Coci nu era situată pe pârâul Lipovățului. Documentul menționează pârâul Lipovăț pentru a indica locul unde se aflau acele proprietăți ale fostei mănăstiri Corbu, care fuseseră trecute în stăpânirea mănăstirii celei noi. Indicarea locației mănăstirii lui Lupu Coci „pe Lipovăț, la Corbul” provenea, deci, din necunoașterea locurilor respective. O singură trecere prin zonă l-ar fi edificat pe cel interesat asupra faptului că, în timp ce satul Lipovăț, așa precum s-a precizat deja, se află situat pe cursul superior al pârâului cu același nume, satul Corbu, inexistent în vremea construirii celor două mănăstiri, se află pe pârâul Corbu, care se varsă în pârâul Lipovăț, chiar în locul în care acesta părăsește satul, îndreptându-se către est, spre râul Bârlad. Așadar, chiar dacă sunt foarte apropiate una de alta, locațiile Lipovăț și Corbu sunt cu totul diferite. De altfel, dacă Lupu Coci ar fi construit mănăstirea „Sf. Gheorghe” la Corbu, cum s-ar explica intenția sa, din 1635, pe când era deja domnul Moldovei, cu numele de Vasile Lupu, de a construi o „mănăstioară la un loc unde să chiiamă la Corbul ce iaste în hotarul călugărilor”²⁴? Este evident, credem, că zidirea a

²⁰ E vorba de marele boier Lupu Coci, viitorul domn al Moldovei - Vasile Lupu (1634-1653).

²¹ Domni ai Moldovei în prima jumătate a secolului al XVII-lea: Miron Movilă Barnovschi (1626-1629), Alexandru Iliiaș (1631-1632) și Moise Movilă (1630-1631; 1633-1634).

²² N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic la localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 902.

²³ Ieromonah Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 411.

²⁴ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 75.

două mănăstiri în același loc, de către aceeași persoană, la distanță de doar câțiva ani ar fi fost lipsită de orice logică.

Având în vedere cele de mai sus, putem conchide că mănăstirea vornicului Lupu a fost construită acolo unde se află și astăzi biserica sa din lemn, adică la Lipovăț și nicidecum la Corbu. În consecință, așa cum era și firească, în documente ulterioare, unele chiar din secolul al XVII-lea, ctitoria marelui dregător moldovean, ajuns apoi pe tronul țării, era desemnată cu numele de mănăstirea de la Lipovăț. În sprijinul acestei afirmații aducem doar câteva argumente: un document de la Istratie Dabija Voievod, prin care țiganii „mănăstirii Zugrav din Lipovăț” erau scutiți de dăjzii²⁵, o însemnare a lui Iacov Antonovici, potrivit căreia „mănăstirea Zugravi (ot Vaslui) se numea mănăstirea de la Lipovăț, pe la 7171 (1663), iunie 14, după cum se vede dintr-o mărturie a egumenului de atunci, Constandie, care a fost în pâra la Vodă [același Istratie Dabija], cu Apostu Spătarul, pentru niște mori pe Bârlad”²⁶, și un document de la Mihai Racoviță Voievod, datat 1 mai 1717, prin care mănăstirea „Zugraf de la Sfântagora” era dăruită „cu o bucată de moșie din hotarul târgului nostru al Vasluiului, care bucată de loc iaste între hotarile a mitohului Zugravilor unde se numește Lipovățul, care a fost făcut de răposatul Vasilie Vodă încă din boierie...”²⁷

În ceea ce privește denumirea de „mănăstirea Zugravi” sau „mănăstirea Zugravilor”, utilizată foarte frecvent în desemnarea mănăstirii „Sf. Gheorghe” de la Lipovăț, credem că aceasta provine de la numele mănăstirii față de care a fost închinată de către ctitorul său - mănăstirea Zografos de la Muntele Athos - și nu de la cei doi zugravi, care, potrivit tradiției, ar fi întemeiat presupusa mănăstire încă din vremea domnului Ștefan și a doamnei sale Maria. Mai mult, este posibil ca însăși tradiția despre întemeierea mănăstirii de către niște zugravi să provină din denumirea mănăstirii de la Athos.

Revenind la mănăstirea Corbu, care, așa cum rezultă din actul reprodus în textul de față și din alte documente, la care ne vom referi în cele ce urmează, a existat înaintea celei zidite de marele vornic Lupu Coci, credem că aceasta s-a încadrat inițial în categoria sihăstriilor, mici „biserici din lemn cu câteva chilii”, pe care „creștinii mai râvnitori” le construiau „în locuri retrase sau la marginea codrilor din afara satelor”²⁸. Astfel de așezăminte religioase ar fi existat încă înainte de sfârșitul primului mileniu, continuându-și existența și după întemeierea Țărilor Române și organizarea monahismului autohton, deoarece, „pe de o parte, erau foarte firești și proprii sufletului solitar și iubitor de liniște al românului, iar pe de altă parte pentru că **erau accesibile tuturor**” și pentru că membrii acestor comunități „**duceau o nevoiță mai ușoară**”, în raport cu semenii lor din monahismul organizat²⁹. Potrivit opiniei ieromonahului Ioanichie Bălan, pe măsura consolidării monahismului moldovean, multe sihăstria s-au transformat în mănăstiri³⁰, printre acestea numărându-se, probabil, și sihăstria de la Corbu.

²⁵ „Revista societății istorico-archeologice bisericești”, vol. XXIII, Chișinău, 1933, p. 386.

²⁶ Arh. St. Iași, Fond Documente, p. 641, doc. 7, f. 1.

²⁷ I. Antonovici *op. cit.*, p. 213.

²⁸ Ieromonah Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 16.

²⁹ *Ibidem*, p. 17.

³⁰ *Ibidem* p. 27.

Referitor la vechimea mănăstirii „Adormirea Maicii Domnului” de la Corbu, preotul Ioan P. Popa, care, între 1933-1938, a slujit la biserica din Chițoc și din a cărei inițiativă s-a constituit comitetul ce s-a ocupat de construirea bisericii din Corbu,³¹ estima că, la 1631, când deja era stricată, aceasta ar fi avut „poate mai bine de 100 de ani” și ar fi fost „una din cele dintâi mănăstiri în părțile Vasluiului”³² Deși nu împărtășim estimarea preotului Popa, din lipsa oricărui reper pe care să ne bazăm în aprecierea începutului acestei mănăstiri, nu vom încerca nicio demonstrație în acest sens.

În documente, mănăstirea Corbu apare doar cu câțiva ani mai înainte de atestarea ctitoriei marelui vornic Lupu Coci, deci cu puțin timp înainte de dispariția sa. Primul document care, în opinia noastră, face referire directă la mănăstirea Corbu, emis la Iași, în ziua de 30 iulie 1628, provine de la Miron Movilă Barnovschi care miluia „o biserică din târgul Vasluiului” pe care tot el o închinase „la sfânta mănăstire Zugrafu, unde iaste hramul sfântului și slăvitului marelui mucenic și purtător de biruință Gheorghe, care-i în sfântul munte Atosului...”³³ În legătură cu biserica respectivă, documentul ne informează, fără a preciza data, că „o a fost întocmit și o au fost făcut pe ea mănăstire niște oameni din Vaslui, anume Cioban sin Pântea și Onil și Mihail, unde iaste hram Adormirea prea sfintei născătoare de Dumnezeu”³⁴

Deși suntem conștienți că, la prima vedere, identificarea mănăstirii Corbu cu biserica „Adormirea...(Uspenia)” din târgul Vasluiului poate fi considerată cel puțin bizară, vom încerca să dovedim contrariul. Vom preciza, mai întâi, că, la vremea respectivă, sintagma „târgul Vasluiului” nu avea numai semnificația de așezare urbană de mici dimensiuni, ci prin această sintagmă era desemnată atât localitatea Vaslui, cât și moșia ce alcătuia ocolul târgului Vasluiului, moșia pe care, așa cum am văzut deja, Ștefan cel Mare o sporise considerabil prin achizițiile făcute în 1491, atunci când și Lipovățul devenise proprietate domnească. Ulterior, deși, prin pomenitul document din 15 octombrie 1491, Ștefan cel Mare hărăzise ca târgul Vasluiului, sporit cu achizițiile sale, să fie „uric...la tot neamul domniei mele”, din hotarul său au fost făcute numeroase dani, printre care s-au numărat și cele destinate mănăstirilor la care facem referire.

Legat de aceste dani, facem observația că, atunci când se indică proveniența lor, în documentele respective este utilizată expresia „din hotarul târgului Vasluiului” Spre exemplificare vom folosi două acte ale lui Vasile Lupu Voievod: scrisoarea din 6 august 1635, prin care îi poruncea lui Racoviță Cehan, vtori logofăt, să facă „hotar acei mănăstioare **din hotarul târgului Vasluiului**”³⁵ și actul de danie din anul 7144 prin care dăruia mănăstirii „Sf. Gheorghe” de la Lipovăț „o bucată de loc **din hotarul târgului Vasluiului**”, care începea „din matca văei Lipovățului...spre răsărit...”³⁶ Acceptând că daniile respective nu se puteau face cu părți ale localității Vaslui, ci cu bucăți de moșie din ocolul târgului, trebuie să admitem și faptul că biserica cu hramul Adormirea... (Uspenia) „**din târgul Vasluiului**”, dăruită de către Miron Movilă

³¹ „Anuarul Episcopiei Hușilor”, 1936, p. 108.

³² Ioan P. Popa, *Vechea mănăstire din satul Corbu, jud. Vaslui*, în „Cronica Hușilor”, VII, 1940, nr. 4-5 p. 130.

³³ Gh. Ghibănescu, *op.cit.*, p. 67-68.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, p. 76.

³⁶ *DRH*, A. Moldova, vol. XXIII, p. 264.

Barnovschi Voievod, nu era situată în localitatea Vaslui, ci undeva în **hotarul târgului**, respectiv **la Corbu**. În sprijinul acestei ipoteze vom semnala și faptul, semnificativ după părerea noastră, că, chiar în documentul la care ne referim, atunci când se menționează biserica cu hramul Adormirea..., se precizează că aceasta era situată în „**târgul Vasluiului**”, în timp ce atunci când sunt nominalizați cei ce au „întocmit” biserica respectivă și au făcut-o „mănăstire” se arată că aceștia erau „niște oameni **din Vaslui**”, adică din localitatea Vaslui și nu din **târgul Vasluiului**.

Ținând cont de aceste argumente, putem conchide că biserica Adormirea..., transformată în mănăstire și, apoi, dăruită de către Miron Movilă Barnovschi Voievod, nu poate fi confundată cu biserica Uspenia din Vaslui, ctitorită în 1860 de către Nicolae Chiriac, după cum nu poate fi acceptată nici ipoteza potrivit căreia aceasta a fost ridicată „pe temelia altei biserici de lemn și care a fost construită de către ciobanul Onilă în secolul al XVI-lea”³⁷

Pentru a dovedi aceste afirmații, în afară de pomenitul document de la Miron Movilă Barnovschi, vom face apel și la alte trei acte de miluire și de întărire a mănăstirii cu hramul Adormirea... din târgul Vasluiului, două provenind de la Alexandru Vodă Iliș, iar unul de la Moise Movilă Voievod.

Prin documentul din 30 iulie 1628, Miron Movilă Barnovschi miluia mănăstirea Adormirea..., făcută de „Cioban sin Pântea și Onil și Mihail” cu „**mori în apa Vasluiului și cu grădini la fântâna Răulii [Ulii] și cu locuri de prisăci la obârșia Bustii și la Timoteiu cu poieni**” Succesorul lui Miron Movilă Barnovschi, Alexandru Vodă Iliș, întărea mănăstirii respective dania făcută de predecesorul său, miluind-o, la rândul-i, printr-un document din 2 aprilie 1630, „**cu o vie în fața târgului Vaslui**”³⁸ și **cu loc de cramă** care au fost dreaptă domnească de ocolul târgului Vasluiului” spre a fi „sfintei mănăstiri de la domnia me dreaptă ocină și danie și miluire cu toate veniturile nerușeit nici odănoară în vecii vecilor”³⁹ În același an, la începutul lunii august, noua danie a mănăstirii „Adormirea” era întărită de Moise Movilă Voievod⁴⁰

Revenind acum la documentul lui Moise Movilă Voievod, din 5 august 1631, constatăm că mănăstirea „Sf. Gheorghe”, pe care „o au zidit a nostru cinstit și credincios boieru Lupul vel vornic de Țara de Sus „, a fost dăruită de către respectivul domn din „drease ce au avut mănăstirea cea veche unde au fost hramul Adormirea...”⁴¹, după ce aceasta „s-au stricat” Enumerarea proprietăților care, prin acest document, erau trecute în stăpânirea mănăstirii „Sf. Gheorghe”, spre a fi „dreaptă ocină și moșie și danie și miluire și uric”, ne prilejuiește două constatări. Prima ar fi aceea că, înainte de a fi dăruită de către domnii arătați mai sus, **mănăstirea Corbu dispunea de o ocină**⁴² ce cuprindea un „**loc de prisacă...și alte moșii... și niște loc de vie și cu livezi și cu poiane de fânaț și cu țarină de arătură**” și cu „**loc de heleșteu**”, această ocină fiind „pe pâraul Lipovățului unde mai înainte să nimea

³⁷ <http://www.creștinortodox.ro/radio-trinitas/77228-catedrale-biserici-și-lăcașuri-închinat-adormirii-maicii-domnului>.

³⁸ De observat și faptul că, în acest caz, când documentul se referă la localitatea Vaslui se folosește sintagma „în fața târgului Vaslui” și nu „în fața târgului Vasluiului”

³⁹ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 69.

⁴⁰ *Ibidem* p. 70.

⁴¹ Acte de danie.

⁴² Cuvânt ce desemnează o moșie părintească inalienabilă (A. Scriban, *op. cit.*, p. 890).

mănăstirea Corbu” Precizarea potrivit căreia „**acel loc au fost drept domnesc și sub ascultarea hotarului a târgului Vasluiului**” ne face să ne întrebăm - întrebare sortită să rămână fără răspuns, atâta vreme cât un act care să ateste această danie nu există - care a fost domnul ce a înzestrat mănăstirea Corbu cu această ocină. A doua constatare, care, după știința noastră nu a mai fost făcută de altcineva, este aceea că **toate daniile și întăriturile făcute mănăstirii Adormirea... „din târgul Vasluiului” de către Miron Movilă Barnovschi, Alexandru Iliăș și Moise Movilă trec prin acest document în stăpânirea mănăstirii Sf. Gheorghe din Lipovăț, aceasta fiind, credem noi, dovada de netăgăduit că de daniile respective a beneficiat mănăstirea Adormirea... din Corbu și nu mănăstirea Uspenia din Vaslui.**

În ceea ce privește locul în care s-ar fi aflat mănăstirea Corbu, nu dispunem decât de indiciile furnizate de către preotul Ioan P. Popa, la a cărui argumentație pentru disocierea locațiilor Corbu și Lipovăț și a mănăstirilor respective subscriem în totalitate. Ca un foarte bun cunoscător al locurilor, preotul Popa avansează ipoteza că mănăstirea Corbu s-ar fi aflat pe versantul vestic al satului omonim, prezentând ca dovezi niște descoperiri de natură arheologică. Este vorba despre un cimitir, cu oseminte foarte vechi, situat în perimetrul în care, în anul 1940, atunci când și-a publicat articolul în „Cronica Hușilor”, se aflau gospodăriile sătenilor I. Țibuleac, T. Țibuleac și N. Bordeianu. Acest cimitir, inexistent în memoria colectivă a satului, care, în 1940, abia depășise o sută de ani de viață, nu putea fi atribuit decât mănăstirii Corbu. Spre aceeași concluzie conduc și pietrele mari descoperite în gradina lui T. Țibuleac, care, după felul în care erau așezate, păreau a alcătui temelia unei biserici sau a unor chili:⁴³

Un ultim aspect ce s-ar impune a fi clarificat în legătură cu mănăstirea Corbu, ar fi acela legat de cauzele ce au determinat dispariția sa. În această privință, documentul lui Moise Movilă Voievod este extrem de lapidar, informându-ne doar că „s-au stricat”, expresie care ne poate duce cu gândul la două alternative, ambele la fel de posibile: deteriorarea mănăstirii într-o asemenea măsură încât dăinuirea sa nu a mai fost posibilă sau risipirea viețuitorilor care se strânseseră în acest așezământ monahal. În cazul primei alternative, argumentul principal ar fi acela că, fiind ctitorită de niște oameni de rând, lipsiți de posibilități financiare, mănăstirea Corbu nu a fost o construcție solidă, durabilă, fiind construită, poate, chiar de către Cioban, Onil și Mihail. Cât privește cea de-a doua alternativă, risipirea viețuitorilor mănăstirii ar fi putut fi determinată tocmai de către închinarea sa către mănăstirea Zografos de la Muntele Athos, spre această opinie călăuzindu-ne aprecierea ieromonahului Ioanichie Bălan, potrivit căreia închinarea micilor mănăstiri, foste sihăstrie, către mănăstiri de la locurile sfinte aducea cu sine schimbarea modului de viață din aceste mici comunități, bazat pe „asceză și nevoiță individuală după râvna și puterea fiecăruia”, cu un fel de „înregimentare” ce nu prea era pe placul celor nevoiți să o suporte⁴⁴

Indiferent de cauza ce a determinat stricarea mănăstirii Corbu și trecerea proprietăților sale în stăpânirea mănăstirii „Sf. Gheorghe” de la Lipovăț, se pare că un mic număr de „călugărași” a continuat să-și ducă traiul acolo unde fusese așezământul

⁴³ Ioan P. Popa, *op. cit.*, p. 129-130.

⁴⁴ Ieromonah Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 20.

lor. Spre această concluzie ne conduce pomenita scrisoare a lui Vasile Lupu Voievod din 6 august 1635 către boierul Racoviță Cehan, din care aflăm despre intenția domnului țării de a construi „o mănăstioară la Corbul”, loc aflat „în hotarul călugărilor”, mănăstioară ce urma a fi înzestrată „din hotarul târgului” pentru ca să se „poată hrăni și acei călugărași”⁴⁵ Pentru realizarea acestei construcții, ce urma să înceapă în anul următor, Vasile Lupu poruncea dregătorului său să caute locuri din care să se scoată piatră de biserică și piatră de var, să tocmească oameni pentru scoaterea pietrei respective și pentru facerea varnițelor, interzicându-i să ia piatră „de la Curte din Vaslui”, deoarece „acest lucru nu să cade să facem, că nu iaste cu cinste...”⁴⁶

Pornind de la această scrisoare pe care o descoperise în posesia anticarului Șaraga, aflată apoi în lotul de documente evacuate, în 1917, la Moscova⁴⁷, împreună cu tezaurul și alte valori ale României, Gh. Ghibănescu considera că mănăstioara preconizată de domnul țării a fost zidită „în primăvara anului 1636, lângă târgul Vaslui, la Corbul”, în „hotarul călugărilor de la Uspenia din Vaslui” și i s-a dat hramul „Sf. Gheorghe”, ca și al mănăstirii Zugrafal de la Athos, motiv pentru care „călugării așezați aici au început a-i da numele de Mănăstirea Zugrafului”⁴⁸

Am reprodus aceste afirmații pentru a evidenția tot atâtea inexactități formulate în articolul respectiv de către neobositul și reputatul culegător și editor de documente istorice. Mai întâi de toate, la Corbu, în 1636, și nici după aceea, nu a fost construită nicio mănăstire, deoarece, în acest caz, ea ar fi fost pomenită în documente ulterioare prin care domni țării ar fi întărit dania inițială și ar fi miluit-o cu alte danii. De asemenea, dacă la Corbu s-ar fi zidit o mănăstire din piatră, așa cum, din pomenita scrisoare, rezultă că intenționa Vasile Lupu, în situația că, peste timp, și-ar fi încetat existența, ar fi rămas ceva din ruinele sale, iar amintirea sa nu ar fi dispărut din memoria localnicilor. În al doilea rând, locul desemnat în scrisoarea către Racoviță Cehan – „la Corbul” - nu putea să se afle „în hotarul călugărilor de la Uspenia din Vaslui”, deoarece proprietățile mănăstirii Uspenia - nu din Vaslui, ci din Corbu fuseseră trecute, încă din 1631, de către Moise Movilă Voievod, în stăpânirea mănăstirii Sf. Gheorghe din Lipovăț. Deci, în cazul de față, „hotarul călugărilor”, în perimetrul căruia se afla acel „loc unde să chiiamă la Corbul”, nu putea fi decât în hotarul mănăstirii Lipovăț. Și, în al treilea rând, mănăstirea Sf. Gheorghe, închinată la mănăstirea Zografos de la Muntele Athos, fusese deja ctitorită, așa cum rezultă din documentul lui Moise Movilă Voievod, din 5 august 1631, și nu dispăruse încă din moment ce, chiar în 1636, Vasile Lupu îi dăruia niște mori „din gios de târgu Vasluiului”, în apa Bârladului, în hotarul satului Muntenilor⁴⁹ Iar acei „călugărași”, pentru care Vasile Lupu intenționase să construiască „o mănăstioară” la Corbu, au fost, probabil, mutați la mănăstirea Lipovăț, așa cum presupunea preotul Ioan P. Popa.

În încheierea acestui material, putem concluziona că în zona Lipovățului a existat, mai întâi, mănăstirea Corbu, cu hramul „Adormirea... (Uspenia)”, care, inițial,

⁴⁵ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 75-76.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 75.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 76.

⁴⁸ Gh. Ghibănescu, *Curtea lui Ștefan Vodă din Vaslui și Biserica Zugrafal al lui Vasile Lupu*, în „Viitorul”, X, nr. 17-18, Iași, 1-15 mai, 1908, p. 4-5.

⁴⁹ D.R.H. vol. XXIII, p.387

a fost probabil o sihăstrie, întemeiată de Cioban sin Pântea, Onil si Mihail, pe care Miron Movilă Barnovschi a închinat-o la mănăstirea atonită Zografos. Peste trei ani, de la actul de întărire și de miluire al lui Vodă Barnovschi, mănăstirea Corbu, din motive necunoscute, nu mai exista, din moment ce Moise Movilă trecea toate proprietățile acesteia în stăpânirea mănăstirii „Sf. Gheorghe” - pe care o construise, la Lipovăț, marele vornic Lupu Coci și o închinase tot la mănăstirea Zografos. Intenția lui Vasile Lupu de a construi o mănăstioară la Corbu nu s-a materializat, astfel că în zona Lipovățului a rămas doar mănăstirea „Sf. Gheorghe”, care a dăinuit până la secularizarea înfăptuită de Al. I. Cuza, biserica sa din lemn înălțându-se și astăzi lângă biserica din zid, mai semeață, a satului.

ANEXE

Miron Movilă Barnovschi închină biserica Uspenia din Vaslui, zidită de oamenii Cioban, Onilă și Mihăilă, către mănăstirea Zograful de la Athos

Întru numele Tatălui și Fiului și Sfântului Duh Troiței sfinte și cei de o ființă nedespărțite. Iată eu robul stăpânului meu D-lui D-zeu și mântuitorului nostru Is. Hr. și al Troiței închinător Io Miron Barnovschi Moghilă voevod cu a lui D-zeu milă Domn țării Moldovii iată cum domnia me bine am vrut cu a noastră bună voință și din curată și luminată inimă și din sufletul și din a lui D-zeu agiutor și cu rugăciunile sfântului și slăvitului marelui mucenic și purtătorului de biruință Gheorghie și cu blagoslovenie a patru sfinți arhieriei ai Moldovei kir Anastasie Arhiepiscop și mitropolit Sucevei și kir Atanasie Episcop Romanului și kir Dionisie Episcop Rădăușului și kir Mitrofan episcopul Hușilor și cu voie a tot sfatul Domniei mele a boierilor noștri Moldovenești a mari și a mici râvnind celor mai dinainte sfânt răposași domni înainte fiind de noi cari au dat și au miluit sfintelor mănăstiri și biserici din dragostea ci au avut către D-zeu și către sfintele biserici și mănăstiri. Pentru aceia și D-nia me câtu e după puterea noastră întru stăpânire rugăm pre D-zeu ca să sporească de la sine buna danie pe care Domnia me am dat și am miluit și am închinat o biserică din târgul Vasluiului, care acea biserică o a fost întocmit și o au fost făcut pe ea mănăstire niște oameni din Vaslui anume Cioban sin Pîntea și Onil și Mihail, unde iaste hram Adormirea preasfintei născătoare de D-zeu, cu mori în apa Vasuluiului și cu grădini la fântâna Răulii și cu locuri de prisăci la obârșia Bustii și la Timoteiu cu poieni, aceste am dat și am închinat D-nia me la sfânta mănăstire Zografu, unde iaste hramul sfântului și slăvitului marelui mucenic și purtător de biruință Gheorghe, care-i în sfântul munte Atosului, iar sfinții părinți care acolo petrec să aibă a scrie numele părintelui domniei mele în sfântul marele pomelnic așijdere și pe domnia me și de Dl D-zeu dăruiți copii D-nii mele ca să pomenească în toate D-zeeștile slujbe după bisericescul obicei, așijdere și pomenire să facă noao din an în an și să roage pe milostivul D-zeu pentru a noastră viață și bună împăceluire ca să putem întotdeauna să facem milostenia iar după a noastră viață cine s-ar ispiti să radă a noastră miluire și așezare acela să fie neertat de D-l D-zeu făcătorul ceriului și al pământului și de prea curata lui D-zeu maică și de toți sfinții și să fie proclat și trăcleat și să aibă pără cu sfântul marele mucenic și purtător de biruință Gheorghie și altul să nu se amestece. Însuși D-l a poruncit. Scrisu-s-a la anul 7136 Iuli 30 zile.

Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, vol. XV, Iași, Institutul de arte grafice „Viața Românească”, 1926, pp. 67-18.

**Alexandru Radu Voievod miluiește mănăstirea Uspenia din târgul
Vasluiului, mitoh Zugravului, din muntele Atos,
cu hram Sf. Gheorghe 1630, April 2**

Io Alexandru Voievod fiul răposatului Radul Voievod cu a lui D-zeu milă Domn țării Moldovei, iată domnia mea m-am milostivit și am miluit sfânta rugă mănăstire din târgul Vasluiului, unde iaste hram sfânta Adormirea preasfintei stăpânei noastre de D-zeu născătoare și pururea fecioarei Maria, care iaste metoh la sfântul marele mucenic și de biruință purtător Gheorghe, aceea am miluit cu o vie în fața târgului Vaslui cu livezi și cu loc de crămă care au fost dreaptă domnească din ocolul târgului Vasluiului. Deci să fie sfintei mănăstiri de la domnia me dreaptă ocină și danie și miluire cu toate veniturile nerușeit nici odănoară în vecii vecilor; și așjderea pe cine D-zeu îl va alege după viața noastră spre a fi domn în a noastră țară a Moldovei și acela să aibă a întări a noastră miluire, care am miluit sfânta mănăstire și altul să nu se amestece înainte acestei cărți a noastre.

*Însuși Domnul a poruncit.
Io, Alexandru Voievoda.*

Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, vol. XV, Iași, Institutul de arte grafice „Viața Românească”, 1926, p. 69.

**Vasile Vodă scrie lui Racoviță Cehan, vtori logofăt să privegheze
la facerea unei mănăstioare la locul Corbul**

Io Vasilie Voievoda, cu mila lui D-zeu Domn Țării Moldaviei; scriem domniia mea la boiarul domnii meali credincios, la Racoviț logofătul, din carte ce s-a trimis domniia mea, înțeles-am scrisorile dumitali de care lucru ț-am trimis domniia mea acolo să socotești, de un loc o mănăstioar(ă) ce vream domniia mea să facem cu ajutorul lui D-zeu scrii-ne dumieta cum aș socotit și aș aflat un loc bun de această mănăstioar(ă) la un loc unde să chiiamă la Corbul ce iaste în hotarul călugărilor, după cum aș socotit dumneavoastră cu acei orășeni de acolea, bine au părut și domnii mele să fie acolo unde aș socotit dumneavoastră, pentraceia deacă vei vedea cartea domnii mele, iară dumneata să socotești unde se va afla puiatră de beserecă și pietră să fie de var, să tocmești cu oamenii să s scoată puiatra toat acmu pân în iarnă, și să s facă varnițel(e) câte vor trebui, să fie toate gata în primăvar(ă) de va agiuta Dumnezeu, să fie tot lucrul gata numai să înceapă a lucra și cum vei putea tocmi cu oamenii să scoată puiatra, și să facă varnițel(e) să dai știre domnii mele să-ți trimitem bani, scrii dumneata cum să luom puiatră de la Curte din Vaslui, ce aceasta lucru, nu să cade să facem, că nu iaste cu cinste, ce de aiurea să caute unde să vă afla, alta te pohtești dumneata să fii pristav acolo, la cea mănăstioar(ă) și domniia mea am fost bucuros spre acesta lucru, să nu mai hi scris dumneata, că de vei hi dumneata nevoitor spre această rugă, ce va să s facă, aveavei și dumneata plată de la

---

Dumnezeu, și de la domniia mea mulțămită, vei hi titor dumneata ca și altei aste să socotești dumeata cu orășenii, să faceți hotar acei mănăstioară din hotarul târgului să s poată hrăni și cei călugărași și să s hrănească și târgul, să nu hie gâlceav(ă) intri dânșii ci săș poată îngădui unii cu alții. Aceasta scriem și altfel să nu fie. U las let 7143 Avg. 6

Io Vasilie Voievod

Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, vol. XV, Iași, Institutul de arte grafice „Viața Românească”, 1926, pp. 75-76.

NOI DATE PRIVIND SCHITUL STRÂMBA (CETĂȚUIA), JUDEȚUL VASLUI

Laurențiu Chiriac

Abstract

The most representative wooden church from Bârlad area and which resisted till our days is that from Strâmba (today the village Cetățuia, Puiesti township, Vaslui county, the former region of Tutova), for which I thought it is benefic a short presentation of this church, focused both on its historic and especially on its architectural description.

Cea mai reprezentativă biserică din lemn din zona Bârladului și care s-a păstrat până în zilele noastre este cea de la Strâmba (azi satul Cetățuia, comuna Puiesti, județul Vaslui, fostul ținut Tutova), fapt pentru care am considerat că este benefică o prezentare succintă a acesteia, axată atât pe istoricul ei, cât mai ales pe descrierea sa arhitecturală.

Astfel, în documentele medievale, satul cu numele de Strâmba apare încă din prima jumătate a veacului al XV-lea, legat de vâlceaua Strâmba (care avea o formă strâmbă). La 24 aprilie 1434, popa Iuga protopop căpăta de la Ștefan al II-lea (fiul lui Alexandru cel Bun) mai multe sate, printre care și Strâmba¹ Este posibil ca acest protopop să fi slujit la un lăcaș de cult de aici. Mai târziu, mănăstirea Neamț și-a întins stăpânirea și asupra satului Strâmba, unde avea un metoh în care se refugiau călugării în caz de primejdie² După relatările din *Cronica lui Andronic*, prima bejenie a călugărilor nemțeni la Strâmba ar fi avut loc în urma uciderii lui Ioan Vodă cel Cumplit (în 1574), atunci când tătarii au prădat Țara Moldovei, inclusiv Mănăstirea Neamț. Călugării nemțeni erau conduși la acea vreme de egumenul Spiridon și cu toții au (re)făcut la Strâmba o bisericuță din lemn, fiind ajutați și de credincioșii din zonă. Preotul Nicolae Nedelcu publică, în acest sens, un act din 12 august 1574, prin care se arată că egumenul Spiridon de la M-rea Neamț a decis ca, împreună cu călugării săi, să fugă la «biseriçuța lor retrasă de pe valea Strâmbei», cu tot cu icoane, acte și alte lucruri de valoare ale mănăstirii, din cauza invaziei tătare de atunci³ Informația a fost preluată și de către alții, dar ea trebuie analizată cu prudență, cu atât mai mult cu cât pare să fie vorba de o eroare în interpretarea acestui document.

Al doilea refugiu al călugărilor de la Neamț la Strâmba ar fi avut loc în 1669, odată cu năvălirea polonilor în Moldova, evenimentul fiind astfel descris în *Cronica lui Andronic*: „S-au dus cu toții, câți au putut scăpa tainic printre vrăjmași, la o moșie anume Strâmba, tot a acestei sfinte monastiri, și acolo s-au ascuns, fiind foarte mari păduri și nestrăbătând încă pe acolo vrăjmași...”⁴ Călugării nemțeni s-au îngrijit de biseriçuța lor din satul Strâmba și de slujbele religioase, iar o parte din ei s-au reîntors la Neamț, după ce Antioh Cantemir i-a alungat pe poloni din țară la 1700 și tot atunci i-a întărit mănăstirii Neamț și moșia Strâmba. Ceilalți călugări rămași au avut grijă în continuare de mica biserică de lemn de la Strâmba, căreia i-au construit și catapeteasma (aflată deasupra ușilor împărătești). Pe catapeteasmă apare însemnarea originală a zugravului (în slavonă): «Anul lui Dumnezeu 7178 (1670 - *subl. ns.*), luna

iunie, ziua 20»⁵, chiar dacă preotul Nedelcu credea că ea a fost adusă tocmai de călugării de la Neamț.

Oricum, toate aceste întâmplări sunt relatate și în *Cronica Mănăstirii Neamțului* scrisă de Andronic, unde se mai spunea că: „... părinții noștri nu s-au strămutat cu toții de la moșia Strâmba, ci acolo petrecând ascunși, aveau mare îngrijire de mănăstioara de acolo, spre a nu se prăpădi desăvârșit moșia noastră. Ceștilalți părinți s-au întors la Mănăstiri, dimpreună cu Icoana mare făcătoare de minuni a Prea Curatei Maici a Domnului, pe care o luase cu ei la biserica Strâmbei, așa cum se întâmplase la prima strămutare⁶

Având în vedere cele de mai sus, precum și faptul că Dimitrie Cantemir - în *Descrierea Moldovei* - arăta că Strâmba era metoh al Mănăstirii Neamțului și că Pahomie (călugărul de la Neamț) a stat la biserica din Strâmba între 1697 - 1700⁷, Nicolae Stoicescu consemnează lăcașul de aici ca fiind din anul 1670⁸ Și noi ne raliem acestei datări, mai ales că edificiul în sine - care a fost, la un moment dat, tainița mănăstirii Neamț - are toate caracteristicile specifice unei arhitecturi religioase medievale moldovenești.

Mai apoi, această bisericuță a fost rectitorită de familia boierilor Gheuca (la 1631) și de Pălădești (la 1651), după care a fost reparată la 1751. Oricum, la Strâmba a fost mai mereu o intensă viață monahală, întrucât cadrul natural prielnic îmbia către duhovnicie, iar la 1772 și 1774 era atestată prezența aici a șapte preoți și diaconi, scutiți de bir (o parte din ei veniți, probabil, de la Neamț). La cutremurul din 1838, biserica era deja stricată, dar imediat după aceea a fost reparată⁹

Dincolo de aceste date istorice, biserica de lemn „Sf. Nicolae” din satul Strâmba este construită din bârne groase de stejar, peste care veacurile au trecut aproape neputincioase. Iată, de exemplu, ce spunea un bătrân al locului despre lăcaș: «E bună biserica, vedeți-o; sună lemnul într-însa ca un pahar de sticlă, da-i săracă; nu-i îmbrăcată; n-are odoare, nici icoane, nici sfeșnice, nici alte podoabe cari să-i dea altă înfățișare, ca să ne-o mai lase!»¹⁰ Din punct de vedere planimetric, monumentul religios de la Strâmba face parte din tipul bisericilor cu planul în formă de navă dreptunghiulară, cu absida altarului pentagonală, decroșată și cu pridvorul inițial deschis, decroșat, de formă dreptunghiulară. Planul simplu al bisericii este compartimentat într-un pronaos pătrat, un naos dreptunghiular și un altar poligonal (nerotunjit)¹¹

Pereții bisericii sunt din bârne orizontale de stejar, cioplite în muchii și sprijinite pe tălpi groase, lucrate cu barda. Sub aceste tălpi există o temelie din piatră de râu, transformată ulterior în soclu. Capetele bânelor sunt încheiate în unghi drept, „în țâncuri” În absida altarului, încheieturile bânelor sunt oblice, „în pană” sau „în șters de ferestru” Pe prelungirile bânelor de deasupra și pe corzi se sprijină acoperișul din draniță. Grinzile, corzile și ușorii sunt prinși în cepuri de lemn bătute în sfredelitură. Acoperișul a fost dintotdeauna din șindrilă, chiar dacă cel actual este bătut „în solzi de pește”, din șită dispusă pe șase rânduri¹²

Pe una dintre bârnele de sub acoperiș sunt dăltuite de jur împrejur mai multe ocnite, denumite local „brodarii” Un registru de ornamente a fost creat pe bârna de deasupra tălpilor, numai că în 1913 - 1914 acesta a fost acoperit de tencuiala soclului. Ușa care dă în tinda bisericii este din lemn masiv, legat în feronerie. Un zăvor din

lemn, manipulat cu o cheie de tip vechi, împreună cu o „manea”, asigură securitatea intrării în locaş. Pe ancadrament sunt crestate vechi ornamente în lemn, de sorginte populară: rozeta solară, funia, cocorii, zigzagurile etc.

Inițial, biserica nu a avut turn-clopotniță, acesta fiind adăugat la 1751, așa cum reiese din inscripția de pe o grindă (scrisă în slove chirilice): «Să se știe de cându s-au podit clopotnița și s-au făcut treptele, fiind egumen eromonah Ghedeon Nemțanu ot Pocrov. Let 7259 (1751 - *subl. n.*). Eu Vasile dascăl am scris»¹³ La sfârșitul secolului al XIX-lea, bătrânii satului își aminteau de vremea când un anume preot Ion a scos din biserică clopotul dogit, a mai pus ceva bani și a cumpărat un clopot nou pe care l-a adăpostit într-o clopotniță nouă, pe patru furci, în preajma bisericii. Noua clopotniță juca rolul unui pridvor, mai ales că vechiul pridvor era reprezentat doar prin doi stâlpi¹⁴

În privința sistemului de boltire al lăcașului de la Strâmba, Ioana Cristache-Panait consemna: «Dacă naosul este acoperit cu o boltă obișnuită, semicilindrică, pe retrageri teșite de la linia pereților, pronaosul prezintă forma rară a unui semicilindru cu axul perpendicular pe lungimea navei, ca pronaosul de la schitul de la Mănăstioara (Suceava)»¹⁵ În schimb, altarul este tăvănit și luminat prin uși (peste catapeteasmă), dar și prin cele trei ferăstruici octogonale și stelate (făcute la încheierea a două bârme, cu marginile teșite). Totodată, lumina pătrunde în interiorul bisericii prin cele patru ferestre, prevăzute cu tot atâtea obloane de lemn și decorate, ca și ușile, cu rozete solare, stele, cocori, vârtejuri și funie.

Catapeteasma a fost zugrăvită în stil (neo)bizantin în anul 1670, fiind compusă din două registre de icoane care reprezintă Apostolii și praznicele împărătești. Ultimele sunt marcate de chenare din stuc de forma colonetelor aparente, în torsadă, racordate la arcuri de cerc. Cele două rânduri de icoane, cu legendele scrise în slove chirilice, sunt încadrate de trei brăie orizontale decorate cu ornamente, având ca motive volutele cu garoafele înșiruite. Între icoane stau stâlpișorii săpați în lemn, sus cu capitel și până pe la jumătate cu torsadă. Ușile împărătești sunt decorate cu șase medalioane pictate, înconjurată de ornamente în relief, compuse din vița-de-vie cu frunze și struguri. Altarul adăpostește masa cioplită în trunchiul gros al unui stejar crescut pe loc¹⁶

Dincolo de decorul sculptat, pictura icoanelor împărătești de la biserica din Strâmba aparține veacului al XVII-lea, deși se observă că ele păstrează tradiția secolului anterior. Acestea au nimburi în relief și un bogat decor floral. Pe margini sunt înșiruite povestirile hagiografice ale personajului central. Dintre aceste icoane remarcăm pe cele ale *Sf. Nicolae*, ale *Mântuitorului* și ale *Sf. Dumitru*. Din scenele icoanelor se remarcă „frumusețea chipurilor care ne întâmpină cu sentimente trăite de îndurare, de duiosie, de comunitate omenească, citite în ochii ai căror pleoape se alungesc pe obraz, dar și în zâmbetul pe care reușesc să-l oprească în colțul gurii”¹⁷ Mai mult decât atât, într-un frumos arc trilobat, cu colonete, „în frânghie”, este încadrat *Deisis*, motiv decorativ cu rădăcini în arta secolului al XVII-lea, dar și cu premisele înscriserii sale în ancadramentele ușilor și ferestrelor existente în veacul următor, ca și în pereții despărțitori ai numeroaselor ctitorii sătești¹⁸

Nu lipsită de importanță ni se pare și frumoasa descriere (arhitecturală) a monumentului făcută de Tudor Pamfile și V. Nicolau, într-o exprimare simplă și

sintetică: „Aflată la capătul satului, sub poalele dealului Vidușoia și pe malul pârâului Strâmba, fiind construită din bârne de stejar peste care veacurile au trecut neputincioase, micuța biserică cu hramul Sf. Marelui Ierarh Nicolae are un plan simplu, compartimentat într-un pronaos pătrat, un naos dreptunghiular și un altar în colțuri (nu rotunjit). Clopotnița ține loc de pridvor, iar tinda avea un pod ce se sprijinea pe trei grinzi groase. Pe tălpile de stejar, cioplite în bardă și cu creștături, se ridică pereții alcătuiți din câte 13 bârne orizontale, în timp ce bârnele de deasupra se prelungesc peste colțuri și peste corzi, sprijinind astfel acoperișul de draniță (bătută în cuie). Grinzile, corzile și ușorii ușilor sunt bătute în cepuri de lemn de brad. În sfârșit, întreaga construcție se luminează prin cele 4 ferești cu obloane de lemn, iar din stranele de pe lângă pereți au mai rămas câteva, arătând o artă chibzuită a meșterilor locali”¹⁹ Astfel, se observă că monumentul religios de o valoare excepțională de la Strâmba a fost cercetat mai mult din punct de vedere etnografic, mai deloc din punct de vedere arheologic.

Așadar, acest monument religios de la Strâmba (Cetățuia) - aflat în partea de sud-vest a satului, în cimitir - confirmă valoarea arhitecturii ecleziastice de lemn din zona Bârladului, originală în felul ei și capabilă oricând să adapteze discret elementele artistice exterioare pe care le-a receptat.

NOTE

1 DRH, A. Moldova, vol. I, documentul 128.

2 Nicolae Nedelcu, *Biserica din satul Strâmba, jud. Vaslui*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, an XLVII, nr. 3-4, Iași, 1971, p. 272-275.

3 Apud Tudor Pamfile, Vasile C. Nicolau, *Însemnări cu privire la moșia, satul și biserica de la Strâmba din comuna Puițești, județul Tutova*, Bârlad, Tipografia Constantin D. Lupașcu, 1914, p. 9 (extras din „Miron Costin”, anul II, nr. 12, Bârlad, decembrie 1914, p. 133-149); Nicolae Nedelcu, *op. cit.*, p. 272.

4 Biblioteca Academiei Române, manuscrisul nr. 316, București, p. 8.

5 Nicolae Nedelcu, *op. cit.*, p. 274; Tudor Pamfile, Vasile C. Nicolau, *op. cit.*, p. 11.

6 Biblioteca Academiei Române, manuscrisul nr. 316, București, p. 11.

7 Nicolae Nedelcu, *op. cit.*, p. 275.

8 Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, Direcția Patrimoniului Cultural Național, Biblioteca Monumentelor Istorice din România, 1974, p. 782.

9 Tudor Pamfile, Vasile C. Nicolau, *op. cit.*, p. 7; Nicolae Nedelcu, *op. cit.*, p. 273.

10 Apud Tudor Pamfile, Vasile C. Nicolau, *op. cit.*, p. 3.

11 Doina Rotaru, Constantin Aghion, *Contribuții privind arhitectura populară în lemn din județul Vaslui*, în „Acta MM”, VII-VIII, Vaslui, 1985-1986, p. 321; Nicolae Nedelcu, *op. cit.*, p. 275.

12 Dorinel Ichim, *Biserici de lemn din Eparhia Hușilor. Județul Vaslui*, Huși, Editura Episcopiei Hușilor, 2001, p. 374.

13 *Ibidem*, p. 375.

14 Tudor Pamfile, Vasile C. Nicolau, *op. cit.*, p. 4.

15 Ioana Cristache Panait, *Un monument de arhitectură și o operă de artă plastică din județul Vaslui*, în „Acta MM”, II, Vaslui, 1980, p. 503.

16 Dorinel Ichim, *op. cit.*, p. 377.

17 Ioana Cristache Panait, *op. cit.*, p. 505.

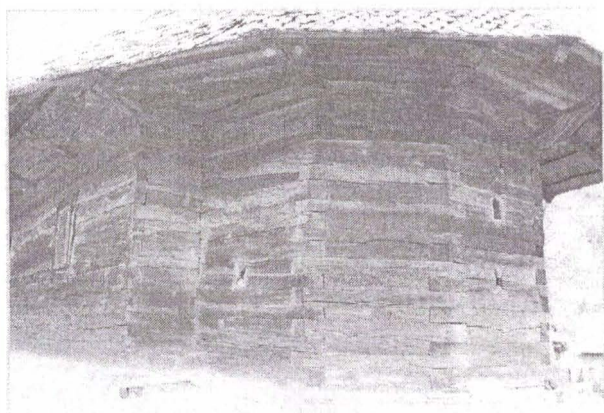
18 *Ibidem*, p. 507.

19 Tudor Pamfile, Vasile C. Nicolau, *op. cit.*, p. 4.

Fig. 1. -- Biserica schitului
Strâmba

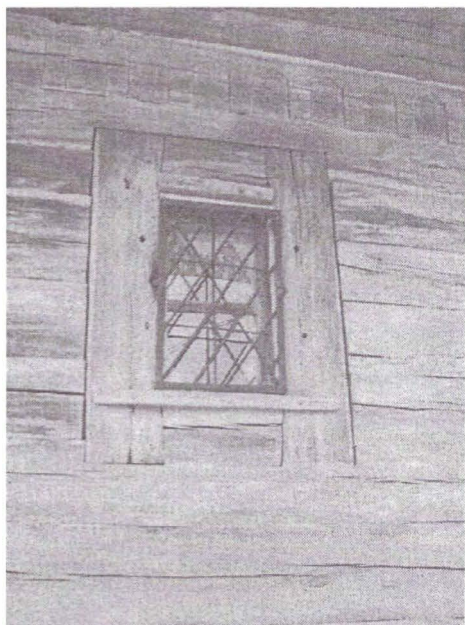
Fig. 2. -- Absida altarului

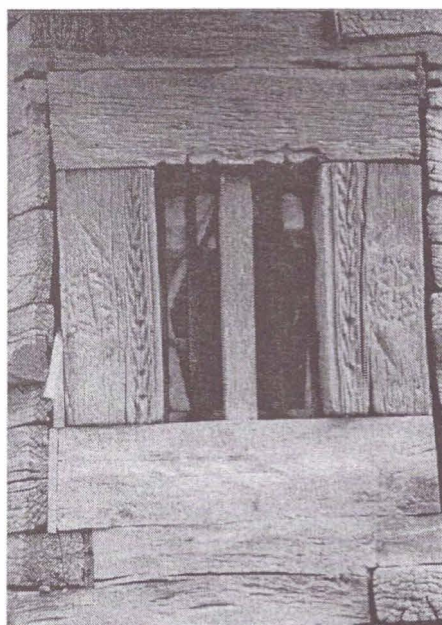
Fig. 3. -- Ușa de la intrare - detaliu

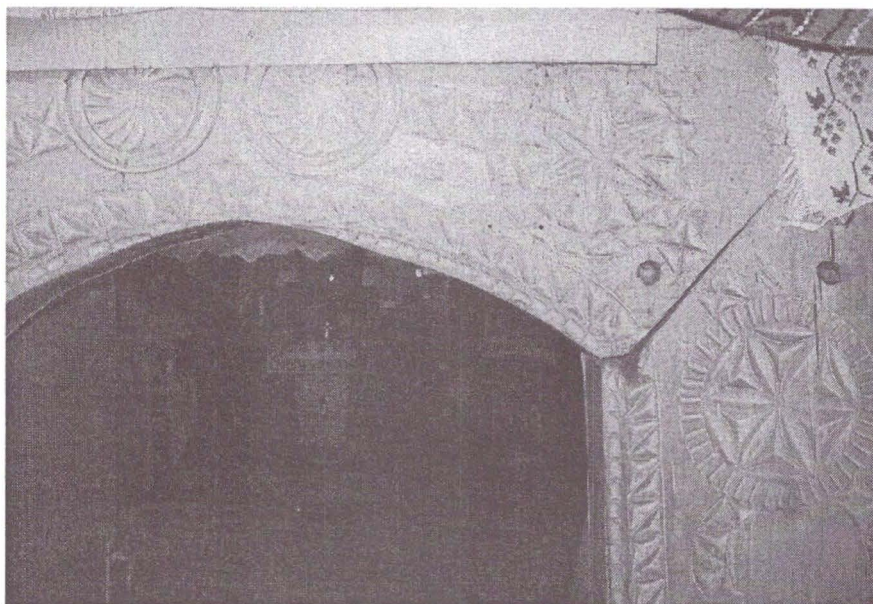

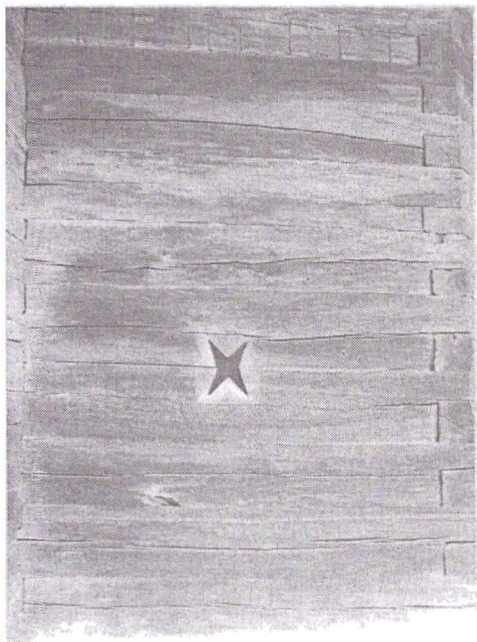
Fig. 4. – Fereastră

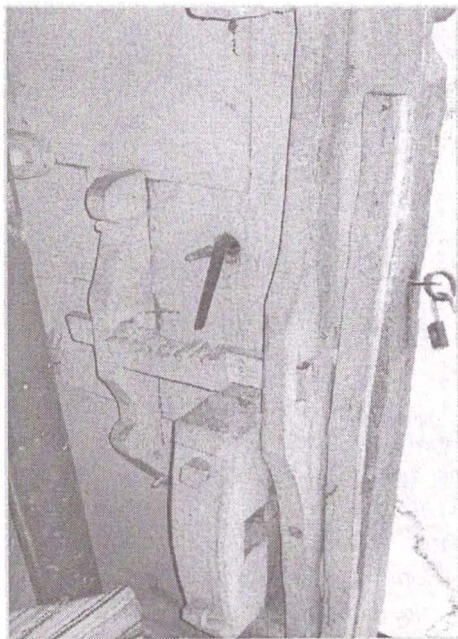
Fig. 5. – Fereastră - detaliu

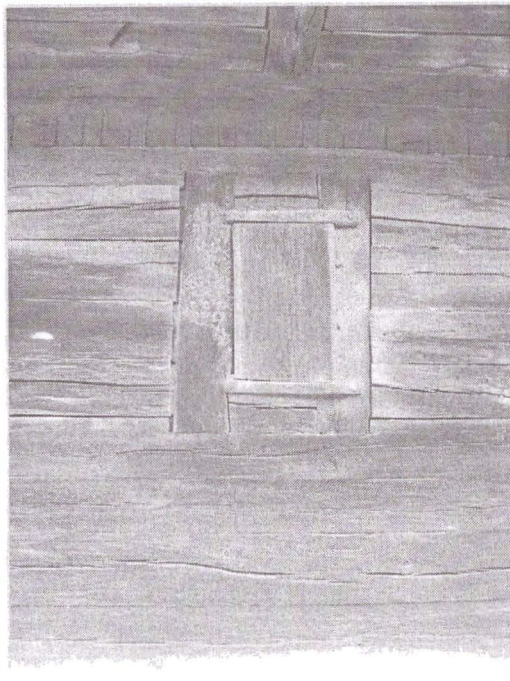
Fig. 6. – Motive ornamentale

Fig. 7. – Îmbinarea bânelor

Fig. 8. – Detaliu feronerie - interior

Fig. 9. – Perete interior

CONTRIBUȚII LA ISTORICUL SCHITULUI GHIREASCA

Costin Clit

Abstract

Ghîreasca (Gherasca) Hermitage and around place, from the land of Covurlui, is dedicated in 1680 by Solomon Farcas, former High Steward, to Suceava's Mitropoly and to Dosoftei Metropolitan. It comes out that the hermitage was built by Solomon Farcaș. Nicolaie Stoicescu dates of rendering the hermitage in the period of 1679-1680.

Într-o lucrare de mare anvergură se menționează: „*Ghereasca (Schitul -), sat, situat la N(ordul) jud(ețului) Covurlui, com(una) Lupești, la 5 kil(ometri) în sus de reședința comunei. Are 51 familii sau 204 suflete; o biserică. Se zice că acest sat ar fi existând de pe la 1788; aici este un schit călugăresc, devenit proprietate a Statului în urma secularizării*”, sau „*Ghereasca (Schitul -), moșie, cu pădure, a Statului, jud(ețul) Covurlui, fostă pendinte de Mitropolia Moldovei; terenul cultivabil de 81 hect(are) se arendează cu 2428 lei; pădurea e de 400 ½ hect(are) și viile de 12 hect(are)*”¹

Lângă satul Ghîreasca, situat în nordul fostului județ Covurlui, își are obârșia pârâul Horincea, amintit în documente și sub forma Hurancea, sau foarte rar Hurmuz. Satul Ghîreasca era „*înconjurat de dealuri acoperite cu păduri de nepătruns, păstrate în parte până azi - 1944, cu poeni transformate în ogoare fertile, cu izvoare bogate în apă*”² Astăzi satul Ghîreasca face parte din comuna Mălușteni, județul Vaslui, având următoarele coordonate: 46°12'N și 27° 54'E³. Biserica schitului se află în partea de Nord-Est a satului Ghîreasca. Biserica de astăzi, construită din lemn și cărămidă, este înscrisă în Lista monumentelor istorice⁴ Pârâul Horincea, cu o curgere aproape permanentă, în lungime de 32 km., din care 6 km. pe teritoriul actual al județului Vaslui, se varsă în râul Prut, la sud de satul Rogojai, comuna Suceveni, județul Galați. Pârâul Ghîreasca, cu o curgere temporară, în lungime de 5 km., se varsă în pârâul Horincea, la Est de satul Mânzătești⁵

Toponimul Ghereasca identic cu Gherești, își are originile într-un Gherea, de la care mai avem și satul Ghereni de lângă Tătărani (sat numit Dodești la 17 mai 1438, apoi Gălășești de la un vechi Galeș), Deleni, Mățăgani, ținutul Fălciu.⁶

Pomelnicul din lemn ce datează din 1816, în formă de triptic, citit cu mare greutate, amintește pe *Eromonahul Ghenadie, eromonahul Gherasim, Solomon*

¹ George Ioan Lahovari, General C. I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, vol.III, Stabilment Grafic J.V.SOCECU, București, p. 505.

² Ștefan Bujoreanu, *Schitul Ghîreasca (Covurlui)* în „Revista arhivelor”, VI, 1944, vol.I, p. 136.

³ http://ro.wikipedia.org/wiki/Ghîreasca,_Vaslui.

⁴ [Http://www.culturalvaslui.ro/patrim01.html](http://www.culturalvaslui.ro/patrim01.html).

⁵ Gheorghe Clapa, *Acte răzășești ale unor vechi sate de la obârșia Horincei*, în „Elanul”, Bârlad, nr. 41, iulie 2005, p. 19.

⁶ Mihai Costăchescu, *Documente moldovenesti de la Ștefăniță Voevod (1517-1527)*, Institutul Românesc de Arte Grafice „Brawo”, 1943, Iași, p. 123-124

Farcaș, Hristina Presvitera, Pafnutie eromonah și Mihul Medelnicerul (acesta mai la urmă)⁷

Mihul Medelnicerul a fost primul stăpânitor al moșiei și satului Ghireasca. O copie de pe ispisocul lui Ștefăniță Vodă (1517-1527) din 25 iunie 1519 îl arată pe Mihul Medelnicerul ca stăpân peste satele: Gălășeștii pe Crasna, Ghereștii (Ghireasca) la obârșia Horincii, Blăgeștii, Sârbii (Igeștii), Hrăneștii pe Lișcov, Rădenii, Vadul – Crâstei (Vădeni), jumătate din gârla și ezerul Bogatul.⁸ Suretul de pe ispisocul sârbesc din 25 iunie 1519 de la Ștefăniță Vodă a fost publicat într-o bine cunoscută colecție de documente. Potrivit documentului amintit, „*aceste adevărate slugile noastre, Ion și frații săi, Giurge și Necoară, și surorile lor: Anghelina și Mărica, fiii Mihului medelniceriu ni-au slujit cu dreptate* „ și „*i-am miluit pre dânșii cu osebita a noastră milă, dându-le și întărindu-le lor drepte ocini, moșii și cumpărătură și agonesită din slujbă a părintelui lor, Mihul medelniceriu, carile au cumpărat și cu slujbă au agonesit, în zilele moșului domnii mele Ștefan v<oe>voda, satul Găleşeștii pe Crasna, într'amândoa ținuturile și satul Ghereștii, din fundul Horincii, și alt satu, Blăgeștii pe Lișcova și satul Sârbii, deasemeni pe Lișcova și mai sus de Sârbii, satul Hrăneștii, iar pe Lișcova și cu poiana ce iaste în fundul Lișcovii, în pădure, și satul Cătușa pe Bârlad și giumătate de gârlă, Cătușenii, și giumătate de Ezer Cătușenii.*„ „*Așijdere li-am mai întărit lor patru <sate>de pe Bârladu: un sat anume Măstecanii, unde au fost Măsticunanu, alt sat Bujorâanii, unde au fost Bujor, al triile Pipărcanii, unde au fost Iliiaș și tovarușul seu Șteful, pe amândoa țin<u>turile; și cu mori ce sânt în Bârladu. Care aceste patru sate moșul domnii mele Ștefan v<oe>voda, li-au dat medelnicerului Mihului.*” „*și încă li-am mai întărit a lor driaptă răscumpărătură, un sat pe Bârladu, unde a fost cneazu Băcsan, care acum se numește Băcsănești și cu mori în Bârladi, cari l-am cumpărat dela călugării monastire Bistriții, drept cinci sute zloși tătărăști.*” „*Iar hotarele acestor sate anume Gălișeștii pe Crasna, pe amândoa ținuturile și satul Ghereștii în fundul Horincii și Blăgeștii și Sârbii pe Lișcova, și din susu de Sârbi, Hrăneștii deasemeni pe Lișcova, și cu poiana ce iaste în fundul Lișcovii în pădure și pe Bârladu Cătușe și giumătate de gârlă Cătușină și giumătate de ezer Cătușinu și patru sate de pe Bârladu: Mestecanii, unde au fost Mastacananu și Bujorâanii, unde au fost Bujor și Pipărcanii, unde au fost Iliiaș și unde au fost Slăvei și Mihăilă deasemeni dintr'amândouă ținuturil^e și cu mori, ce sânt în Bârlad, să le fie lor dispre toate părțile după hotarale vechi, pe unde s-au hrănit din veacu*”⁹

Mihul Medelnicerul apare ca hotarnic la 6 martie 1493, așa cum atestă ispisocul prin care Ștefan cel Mare (1457-1504) întărește „*unui Ioan Albul pe giumătate de sat Rădiești, partea de sus, di pi pâ râul Strajnic, de la fân(u)tu l Fălciului*”¹⁰

La 20 martie 1497, în fața domnitorului Ștefan cel Mare, „*sluga noastră Sima, și sora lui, Mușa, și nepotul lor de frate, Buda, și vărul lui, Avram, și iarăși nepoata lui, Stana, toți nepoții lui Crețul de la Ialan, nesiliți de nimeni, nici asuprași, și-au vândut dreapta lor ocină, din dreptul și propriul uric, din uricul și vistlujenia bunicului*

⁷ Ștefan Bujoreanu, *op.cit.*, p. 138.

⁸ *Ibidem*, p. 136-137.

⁹ *D.I.R.*, XVI, *Moldova*, I (1501-1550), 1953, pp. 145-146, nr. 133; Mihai Costăchescu, *op. cit.*, p. 119-122, nr. 25.

¹⁰ *D.R.H. A. Moldova*, vol. III, p. 245, nr. 125.

lor, Crețul de la Ialan, un sat la gura Ialanului, anume Rădenii și cu iezorul ce este la gura Ialanului; și au vândut credinciosului nostru pan Mihul mede<I>nicer, pentru 200 de zloți tătărești” Satul Rădeni se afla pe șesul pâraului Elan, la vărsarea acestuia în Prut, unde mai târziu exista balta Rădeanu¹¹

După moartea lui Mihul Medelnicerul, averea rămâne copiilor săi: Ioan, Giurge, Necoară, Anghelina, Mărica și Stana¹²

La 28 aprilie 1519, „rugătorul nostru popa Siloan igumen și cu toți frații care sunt întru Hristos, dela mănăstirea Bistrița, de bună voia lor, nesiliți de nimeni, nici asupriți și au vândut dreapta lor ocină, din dreptul lor uric, ce au avut dela străbunicul domniei mele, dela Alexandru voevod, un sat pe Bârlad, unde a fost cneaz Bacsan, care acum se numește Bacsanești și cu mori la Bârlad, slugilor noastre Ion și frașilor <lui>, Giurgea și Necoară și surorilor lor Anghelina și Mariuca, pentru 500 zloți tătărești”¹³

Bogdan I (1517-1527) dă, la 20 aprilie 1515, mănăstirii Dobrovăț cu hramul „Coborârea Duhului Sfânt” satul Vadul Cârstei, iezorul Bogatul, satul Rădeni „și cu moară și două iezurele, pe care acest sat l-a dat Mihul medelnicer, la moartea sa” și două sălașe de țigani, „anume Grozav și Tămaș, cu femeile și copiii lor, pe care aceste două sălașe de Țigani le-a dat Alexa Nebojatco și dinaintea mamei mele”¹⁴

Alexandru Lăpușneanu întărește la 11 aprilie 1560, din Huși, mănăstirii Dobrovăț satele din toate privilegiile obținute de călugării de aici, printre care „și un sat la gura Ialanului, anume Rădeanii și cu iezor la gura Ialanului, ce l-a cumpărat Mihul medelnicer pentru 200 zloți tătărești din privilegiul de cumpăratură ce a avut de la bunicul domniei mele Ștefan voevod și a dat acest sfintei noastre mănăstiri”, „Vadul Cârstei și iezorul anume Bogatul și satul Vădeanii și cu moară la gura Ialanului”, „un sat la Gura Ialanului, anume Piscanii și cu un iezor anume Mașea, ce l-a dat Ion pârcălab de Soroca, fiul lui Mihul medelnicer, întru pomenirea sa din privilegiul de la Petru voevod”¹⁵

Schitul Ghireasca (Gherasca) și locul din jur, din ținutul Covurlui, este închinat în 1680 de Solomon Farcaș, fost stolnic, Mitropoliei Sucevei și mitropolitului Dosofthei. Reiese ridicarea schitului de către Solomon Farcaș. Nicolae Stoicescu datează închinarea schitului în perioada 1679-1680¹⁶. Astfel, potrivit documentului din 7188 (1679-1680), Solomon Farcaș, „ce-am fost stolnic, scriu și mărturisesc cu această adevărată a mea scrisoare, precum am dat și am închinat un schitișor al meu, făcut de mine, l-am dat Svi(n)tei Mitropolii de Suceava și Svinții sale părintelui mitropolitului Dosotei și l-am dat de bună voia mia cu loc ce are prin pregiur și schitul acela iaste la Gerasa la ținutul Covurluiului, să fie mitoc Svi(n)tei mitropolii și pentru mai mare credință am iscălit. Așijderea și după moartea mea să n-aibă

¹¹ D.R.H.A. Moldova, vol. III, pp. 403-405, nr. 227; Ioan Bogdan, Documentele lui Ștefan cel Mare, vol. II, p. 121-122, nr. LXVI; Mihai Costăchescu, Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare, Institutul de Arte Grafice „Brawo”, 1933, Iași, pp. 223-225, nr. 70; D.I.R., XVI, A. Moldova, II, pp.280-281, nr.265.

¹² Ștefan Bujoreanu, op.cit., p. 136-137.

¹³ D.I.R., XVI, Moldova, I (1501-1550), 1953, pp. 138-139, nr. 128.

¹⁴ Ibidem, pp. 95-96, nr. 95.

¹⁵ D.I.R., XVI, A. Moldova, II, pp. 147 - 149, nr. 139.

¹⁶ Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale, vol.IV, 1676-1700, București, 1970, p. 133, nr. 525; Nicolae Stoicescu, Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova. București, 1974, p. 343, nota 46.

*tr(ea)bă nime din ruda mea*¹⁷ Schitul și locul din jur, dania stolnicului Solomon Farcaș, sunt întărite la 3 martie 1732 mitropolitului Antonie de către domnitorul Grigore Ghica¹⁸

Biserica schitului a adăpostit un *Evangheliar* în manuscris pe care găsim următoarea însemnare: „*Această sfântă și dumnezeiască evanghelie am scris-o, eu cu mâna mea, mult, mult păcătosul, robul lui Dumnezeu Ilie Costache biv vel stolnic și am dat-o la sfânta biserică care se cheamă Ghireasca la care iaste hramul Sf. Marele mucenic Gheorghe. Și am dat-o ca să fie pentru pomenirea noastră, a robilor lui Dumnezeu Ilie, Anița, și fiii lor Mihalache, Maria și s-au scris această sfântă evanghelie când au fost umbra văleatul de la zidirea lumii 7262 (1754) în luna lui Martie 26*”¹⁹ Ilie Costache, fiul unui Gavril, la rândul său fiul lui Lupu Gavriliță Costachi care l-a trădat pe Dimitrie Cantemir, a fost căsătorit cu Anița, fiica vornicului Mihai Sturza²⁰ Hrisovul domnitorului Mihail Sturza din 28 ianuarie 1835 atestă pe armașul Ilie Costachi (31 iunie 1743) și pe banul Gavril Costachi (19 februarie 1749)²¹

Rânduirea ieromonahului Gherasim ca nacealnic de către Episcopul Romanului Veniamin Costachi atrage darea în primire a proprietăților schitului de la Mihălachi Costachi la 20 septembrie 1797²² Mihălachi Costachi, al doilea spătar, apare la 1773 ca proprietar în Hudești²³ Mărturia hotarnică a părții de răsărit a moșiei Țuțcani din 18 iulie 1806 atestă hotarul vornicului Vasile Costache²⁴

Adresa arhimandritului Isaia către domn din 18 februarie 1825 arată schitul Ghireasca ca metoc al Mitropoliei și procesele de judecată dintre Mitropolie, Ilie Costache și răzeșii din zonă, dintre 1818-1820. Mitropolia reia schitul în stăpânire, însă tulburările din 1821 fac imposibilă punerea în posesie a cărții de judecată. Vornicul de poartă Gheorghe Liga a început să facă singur noi măsurători și parchete în pădurea schitului din care vinde. Se cere carte domnească pentru încetarea acțiunii de hotarnicie inițiată de vornicul de poartă și răzeși. Schitul a fost scos din stăpânirea lui Ilie Costache între 1818-1820. Efectuarea cercetărilor aferente este ordonată de Ioniță Sandu Sturza pârcașilor de Galați, la 24 februarie 1825²⁵ Documentele din anexă reflectă îndelungatul conflict dintre Ilie Costache și egumenii schitului Ghireasca.

Protosinghelul Nectarie, la 28 august 1826, înștiința pe domn despre intrarea în trupul moșiei Ghireasca a slugerului Iancu Chiru din târgul Bârlad, cu nume de Pițcanu, cu o carte „*care este în pripus de plastografie*”, prin care vrea să pună stăpânire pe „*dreaptă partea schitului*” Se cere înaintarea cărții domnești agăi Ianache Crupenschi, pentru a opri „*întinderea numitului sluger*” Prin porunca domnului Ioniță

¹⁷ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (D.A.N.I.C.), Fond Mitropolia Moldovei, VVI, Original; D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, documentul nr. 1

¹⁸ D.A.N.I.C., Fond Mitropolia Moldovei, VV2; D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, documentul nr. 4

¹⁹ Gheorghe Clapa, *Despre evangheliarul manuscris ce a aparținut schitului Ghireasca, parohia Mălușteni, eparhia Hușilor – anul 7262 (1754) martie 26*, în „Elanul”, Giurcani, nr. 43, septembrie 2005, p.12

²⁰ *Ibidem*

²¹ D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, f. 82 - 92; rola 146, documentul nr. 28

²² *Ibidem*, rola 146

²³ Gheorghe Clapa, *op.cit.*, p.12

²⁴ D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, documentul nr. 9

²⁵ *Ibidem*, documentul nr. 12

Sandu Sturza din 4 septembrie 1826 s-a hotărât deplasarea la fața locului a biv vel agăi Ianachi Crupenschi și biv vel banului Ioan Cârjă, în vederea cercetării jalbelor Mitropoliei și slugerului Iancu Chiru, care arată că „*schitul Gireasca, supt numele Gireștii, i-ar fi stăpânind o moșie întregă, anume Țicanii, ce ar fi având de pe un strămoș al său Vlasie Știrbă*”, posedând în același timp un ispisoc și alte scrisori.²⁶

La 8 februarie 1830 schitul este dat ca embatic. Pe moșia Gherasca va fi înființată o școală în 1859²⁷ Unele surse ne indică schitul drept o ctitorie monahală, construirea bisericii pe la 1750, efectuarea de reparații în 1808, adăugarea unui pridvor în 1945 și transformările suferite în 1990 (fațade, sistem de boltire, pridvor înglobat în zidărie)²⁸ Protosinghelul Theofil S. Niculescu susține zidirea bisericii cu hramul „Sfântul Gheorghe” la 1808, „*dar prima biserică este cu mult mai veche, poate de îndată după Ștefan cel Mare. Este zidită pe partea de moșie a lui Mișu, unul din cei 5 fii ai vestitului Frâncu, luptătorul de la Rahova (1475)*”²⁹ Schitul Ghireasca, potrivit adresei Mitropoliei Moldovei către Judecătoria Iași din 25 aprilie 1853, „*în cele duhovnicești*” atârnă de Mitropolie, iar administrativ de către Departamentul Averilor Bisericești, conform așezământului³⁰ Documentul din 24 iulie 1798, prin care Sandu și Mărin, fiii monahului Ioanichie, reînnoiesc dania părintelui lor ce constă în lotul de vie cultivat în mirenie, atestă ca egumen al schitului (în actul amintit apare ca mănăstire) pe părintele Ghenadie, care și-a dat obștescul sfârșit în „toamna trecută”³¹, deci în 1797 (probabil până în septembrie 1797). Ghenadie a condus destinul schitului până în septembrie 1797. Scrisoarea spătarului Mihalachi Costachi din 20 septembrie 1797 atestă predarea moșiei și zestrei schitului Ghireasca ieromonahului Gherasim (din 20 septembrie 1797), noul egumen, numit de Episcopul de Roman Veniamin Costachi. Mărturia hotarnică din 10 mai 1801, realizată de Ion Giuncă căpitan și Neculai sâh Chetru, îl atestă ca nacealnic pe Pahnutie³²

Din porunca Mitropolitului Veniamin Costache, arhimandritul Teodos(ie) încredințează ieromonahului Iosif un „*izvod de toate lucrurile ce se află a schitului Gereasca, mișcătoare și nemișcătoare*” care înregistrează: două antimise vechi, un antimis nou, o cruce mare de chiparos, două cruci de la Sfântul Mormânt, două sfeșnice de alamă de la Sfântul Altar, un potir din madem și unul din cositor, ambele „*cu tot tacâmul*”, două feloane vechi, un felon „ștof”, alte două feloane vechi, din care unul din aclaz, două epitrahire vechi, de proastă calitate, două brâie din mătase, un văzduh din mătase, cinci procovețe din mătase, un văzduh „ștof”, un procoveț „ștof”, o poală din cit veche, o pereche naraclițe vechi, două brâie din mătase, un felon „ștof”, un stihar din aclaz cu orar diaconesc, un stihar din cit, patru tulpane (două din mătase și două din cit), o vedră din cit veche, trei prosoape cusute cu fir, o cruce din chiparos, două sfeșnice din alamă, o îmbrăcăminte din cit a Sfântului Altar, două cadelnițe din

²⁶ *Ibidem*, documentul nr. 13.

²⁷ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 344, nota 47; Vezi și articolul de față în legătură cu problema înființării unei școli.

²⁸ <http://www.culturalvaslui.ro/patrim01.html>.

²⁹ Protosinghel Theofil S. Niculescu, *Sfintele Monastiri și Schituri din România. Ctitorie de vlădici, călugări și preoți, boieri, negustori și săteni*, Tipărită cu binecuvântarea I.P.S. Teofan, Mitropolitul Olteniei, Editura Mănăstirea Vodița, Drobeta Turnu Severin, 2002, p. 160, nr. 303.

³⁰ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași, (D.J.A.N.I.), Fond Mitropolia Moldovei, Schituri – Mănăstiri, dosar 144/1843, f. 141-142.

³¹ D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, documentul nr. 6.

³² *Ibidem*, documentul nr. 8.

aramă, cinci coroane din argint, două mâini din aur, un picior al Sfântului Gheorghe din argint, patru candelă din argint, o icoană Maica Domnului, mică, cu coroană din argint, șase icoane mici cu praznicele împărătești, o coroană de argint la Sfântul Gheorghe, la strana mare, un policandru din alamă cu șase fofeze, o prostire, trei tangere din tinichea, un ibric mic din aramă, o cană din aramă, un prapur, un Sfânt Aer, o panahidă, o pereche „hiară” plug, o căldare de rachiu cu țevă, două ceaune, zece saci de „pus pâne”, un (gi)rțomar(?) de cal, o beschie, un cuțit, patru sape, o tigia din aramă, un topor mare, un car mare și unul mic, o pereche de hamuri bune pentru doi cai, șapte poloboace pentru vin, zece poloboace „de pus pâne”, șapte putini mici, patru căzi mari, șase boi mari, șase vaci cu viței, un buhai, doi mânzați, două gonitoare, două perechi cuțite cu furculițele lor, un hrsov de la domnitorul Alexandru Moruzzi, o copie pentru moșiile megieșe, o copie pentru moșia schitului, Schineni, un act de danie pentru o vie de pe moșia Schineni, un act de cumpărătură a unei vii, o carte de la domnitorul Mihai Șuțu, o copie pentru moșia Bușnâi, două copii pentru moșia Ghireasca, șase acte de mărturie pentru moșia Ghireasca, o hârtie pentru moșia Ghireasca, un act de danie a unei vii. Izvodul înregistrează și „*sporiul ce s-a făcut în biserică*”: un potir de argint, o candelă de argint pe Sfântul Pristol, un policandru de cristal cu șase fofeze, o față din catifea pe Sfântul Pristol, un *Liturghier* nou, tipărit în Iași, un *Molitvelnic*, două prostiri, un felon cu epitrahir, un stihar din cit, trei perechi naraclițe (două din catifea, una din cit), două epitrahire, unul din cit și unul din catifea, o dveră din cit, două fanare (felinare) din tinichea cu sticlă. La sporul de față avem: 18 mătci, o căldare mare pentru cuhne, patru chile de grâu, zece chile de secară, zece chile de popușoi (porumb), două poloboace pline cu vin, două chile de orz³³ Izvodul consemnează și cărțile existente: două *Evanghelii*, „*una moldovenească, scrisă cu mâna, una rusească, ferecată cu madem cu finicsuri (?)*”, *Octoih*, *Minei*, *Chiriadromion*, *Apostol*, *Liturghier vechi*, *Triod*, *Ceaslov mare*, *Ceaslov mic*, *Triod*, *Strastiar*, *Penticostar* și 16 cărți vechi rusești.

Lista cu mănăstirile și schiturile din Moldova, realizată în timpul generalului Pavel Kisseleff, anterioară întronării domnitorului Mihail Sturza (1834-1849), oferă informații despre situația acestor așezăminte din Eparhiile Romanului și Hușului. Redăm informațiile referitoare la ținuturile aflate, la data întocmirii listei, sub jurisdicția Episcopiei Hușului sau care vor ajunge mai târziu sub aceasta. La ținutul Covurlui, Eparhia Romanului, întâlnim schiturile *Ghereasca*, *Pănușeni*, *Mălușteni*, mănăstirile *Adam*, *Mavromol*, *Precista*, *Sfântul Dimitrie și Sfântul Gheorghe din Galați*; la ținutul Fălciu, Eparhia Hușului, schiturile *Fundul Crasnei*, *Cârligați*, *Vladnic*, *Brădicești*, *Bursuci*, *Grumezoaia*, *Episcopia Huși*³⁴; la ținutul Vaslui, Eparhia Hușului, schiturile *Mălinești*, *Cetatea Mică*, *Nacului*, *Mera*, *Rafailă*, *Fâstâci*, *Borosești*, *Leoști*, *Știoborâni*, *Porcișeni*, *Lipovăț și mănăstirea Dobrovăț*³⁵; la ținutul Tutova, Eparhia Romanului, schiturile *Lipova*, *Rusului*, *Kârli-bașa*, *Golgota*

³³ D.J.A.N.I., Fond Mitropolia Moldovei, Schituri – Mănăstiri, *dosar 143/1836*, f. 17 – 18v; 27 – 27v.

³⁴ Th. Codrescu, *Uricarul sau colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*, vol. VIII, Tipo-Litografia Buciumul român, Iași, 1886, p. 231.

³⁵ *Ibidem*, p. 231-232.

(Golfoŝta), Iorgueŝti, Cruceanu, Grăjdeni, Bogdăneŝti, Pârveŝti, Vizantia și mănăŝtirea Floreŝti³⁶

Ieromonahul Iosif se plânge la 30 octombrie 1836 Mitropolitului Moldovei: „La schitul Gireasca, unde din înalta mila Prea Sfințiiilor Voastre am fost rânduit nacealnic pe vremea trecută și viitoare, până la 1840 cu hotărât embatic, acum iarăși din buna vroință văd rânduit nacealnic la acest schit pe protosinghelul Luca, care după ce a venit la numitul schit, a pus stăpânire, răspunzând și însumi toate a schitului după izvod, cum eu le-am primit, apoi fiindcă eu cu crudă osteneală și trudă petrecere am adaos la schit” Ieromonahul Iosif arată faptele gospodăreŝti din vremea sa, cum ar fi construirea de chilii, cumpărarea de clopote, cultivarea de vii și livezi, îmbogățirea patrimoniului cu noi suprafețe de viță de vie și stupi³⁷

Protoierul Teodor Vasile aduce la cunoștința Mitropolitului Moldovei, la 28 octombrie 1836, deplasarea în Ghireasca, „împreună cu cuvioșia sa și așezându-l în strană după poruncă la numitul schit și făcând catagrafie”³⁸. „Izvodul de sporiul peste zăstria schit(ului) Gereasca întocmai de pe arătarea ieromonahului Iosif” este întocmit la 5 noiembrie 1836 și înregistrează averea ce constă în: 8 boi mari, 8 vaci cu vițeii, 80 chile de porumb, 40 chile de secară, 38 stupi, 20 stoguri cu fân, „una gireadă cu șușulină de 15 stânj(eni)”, trei vase cu vin, 16 mascuri, 30 curcani³⁹ Se păstrează din 2 decembrie 1836 și o „însămănare de câtă avere s-a mai găsit peste zăstrea schitului Gereasca la cercetarea ce acum am făcut”, din care oferim informații: patru boi (doi boi mari și două „giunci gonitori, iară nu opt, după cum a arătat sfinția sa părintele Iosif”), două „vacii gonitori, iar nu opt vacii cu vițeii lor”, 20 stupi „matci, iar nu treizăcișopt, după cum a arătat că are peste zăstre schitului”, 20 stoguri cu fân, trei vase cu vin, „însă unul de 50 vedre, unul de 70 vedre și unul de 28 vedre”, 26 curcani, „iar nu treizeci”, 38 chile de secară din care 30 aprinse, 32 chile porumb ce „ar fi în două coșăre, însă cu cinsprezece chile ce s-au fost trecut în zăstrea schitului, care se fac peste tot patruzecișapte de chile socotite de posesorii megieși, câți și alți oameni străini fiind, dar nu mai mult ar fi în aceste coșăre, decât numai patruzecișapte chile. Aceste toate întru adevăr le arăt că sânt mai mult peste toată zestrea schitului, pe care le adeverez supt a mea iscălitură”⁴⁰ Noul nacealnic rânduit la 28 octombrie 1836 este protosinghelul Luca.

Protoiereul Teodor Vasile alcătuiește la 18 octombrie 1836 catagrafia schitului Ghireasca și predă zestrea schitului protosinghelului Luca, probabil la 20 octombrie 1836.

Izvodul „de toate lucrurile ce se află a schitului Gereasca, mișcătoare și nemișcătoare” din 18 octombrie 1836 cuprinde: un Sfânt Antimis nou, o cruce din chiparos, veche și neîmbrăcată, două sfeșnice de alamă, mici, la Sfântul Pristol, o cruce cu sidex de la Sfântul Mormânt, un potir din madem și unul din cositor, ambele „cu tot tacâmul”, două feloane vechi din cit, un felon vechi din stofă, unul din cit, două epitrahire de cit, vechi și de proastă calitate, două brăie de mătase, patru

³⁶ *Ibidem*, p. 231.

³⁷ *D.J.A.N.I.*, Fond Mitropolia Moldovei, Schituri – Mănăstiri, dosar 143/1836, f. 6-6v.

³⁸ *Ibidem*, f. 3

³⁹ *Ibidem*, f. 4

⁴⁰ *Ibidem*, f. 5

văzduhuri de mătase, cinci procovețe din mătase, un văzduh din stofă, alte două procovețe din mătase, o poală din cit, veche, trei perechi naraclițe din cit, vechi, două brăie din stofă, un felon din stofă, un epitrahir din stofă, un stihar cu orar diaconesc, unul din cit vechi și stricat, patru tulpane (două din mătase și două din cit), o dveră veche din cit, patru prosoape cusute cu fir, o cruce din lemn, două sfeșnice din alamă, mici, o îmbrăcăminte din cit pentru Sfântul Pristol, două *Evanghelii*, una moldovenească scrisă cu mâna și una rusească ferecată cu madem și finifturi, *Octoih*, *Minei*, în douătomuri, *Chiriacodromion*, *Apostol*, *Liturghier*, vechi, *Ceaslov mare* și *Ceaslov mic*, *Triod*, *Tristier*, *Penticostar*, 16 cărți vechi rusești, două cadelnite de aramă, cinci coroane din argint, două mâini din argint, un picior din argint, patru candelile din argint, șase icoane mici, o icoană Maica Domnului, mică, cu coroană din argint, o coroană din argint la icoana Sfântul Gheorghe din Sfântul Altar, un policandru mic din alamă cu șase fofeze, o prostire din pânză, două talgere din tinichea, o cană din aramă, un ibric mic din aramă, un prapur, un Sfânt Aer, o panahidă, un potir din argint, o candelă din argint la Sfântul Pristol, un policandru de cristal cu șase fofeze, o îmbrăcăminte la Sfântul Pristol, un *Liturghier* nou, tipărit în Iași, un *Moliftelnic*, o prostire din pânză, un stihar cu epitrahir, trei perechi naraclițe vechi, două epitrahire (unul „cateți, unul cit”), o dveră din cit, două fanare din tinichea, un felon din cit, un felon și un epitrahir din stofă, vechi, două perechi „heră de plug”, o căldare de fier, zece saci vechi „de pus pâne”, un „heresău”, un (gi)țol mare, patru sape, o tigaie, un topor mare, două care mici, un lanț la cuhnie, șapte poloboace pentru vin, o căldare din rachiu cu o „țăvie”, zece poloboace „de pus pâne”, șapte putini mici, patru „căzmari”, două perechi cuțite cu furculițe, șase boi mari, șase vaci cu viței, un buhai, doi mânzați, o mânzată, două gonitoare, un hrisov de la domnitorul Alexandru Moruzi, o copie pentru moșiile megieșite, o copie de pe moșia Schinenilor, un act de danie pentru o vie de pe moșia Schineni, un zapis de cumpărătură a unei vii, o copie de pe moșia Bubușăniei, o hartă a moșiei Ghireasca, 18 măței, patru chile de grâu, zece chile de secară și zece de porumb, două poloboace pline cu vin, două chile de orz, o pereche hamuri vechi pentru doi cai. *Sporul din biserică de la părintele Iosif* cuprinde: un chivot din madem mic, un discos din argint cu 36 izda (?), cu lingurița de argint, o pereche rucavețe de cutnie, un epitrahir canavați, vechi, trei rânduri de procovețe de cit, trei perechi naraclițe, două din stofă și una din cutnie, un stihar din cit, alt stihar din taclit, un felon vechi, un stihar din cit, un felon cu epitrahir de stofă, un tulpă, o îmbrăcăminte a Sfântului Pristol din cit, două năframe cusute, alt tulpă, o dveră din stofită, o poală mică la iconostas din stofită, o basma neagră cu mătase, trei irmilici și un „stinvol” la icoana Maica Domnului, un inel din argint cu „lumiada” de sticlă, o perdea din tul la icoana Maica Domnului, două castroane de sfințit apă, unul din aramă, celălalt din cositor, un *Octoih mic*, două clopote, unul mare și unul mic, zece chile (cinci de porumb și cinci de secară). Sporul de față constă în: șase vaci sterpe, doi boi tineri „câte de un vițel”, cinci femele de mascuri. Catagrafia este semnată de protosinghelul Luca și protoiereul Teodor Vasile la 20 octombrie 1836⁴¹

⁴¹ *Ibidem*, f. 22-24.

Scrisoarea Mitropolitului Veniamin Costache adresată la 2 septembrie 1837 îl amintește pe Luca, „*care o vreme s-a aflat*” „*nacealnic schitului Gereasca*” și se află la mănăstirea Secu din cauza purtărilor sale nepotrivite⁴². La 3 septembrie 1837 ieromonahul Macarie înștiințează sămeșia Mitropoliei Moldovei despre unele fapte ale fostului nacealnic Luca. Redăm în continuare documentul: „*După pornirea raportului, împreună cu catagrafia din 25 a trecutului an, au venit la mine doi neguțitori. Cel întâi, mi-a arătat că s-a tocmit cu păr(intele) protosinghel Luca ca să vândă stupi cât va avea de bătut, pentru care a și primit Sf(inția) sa arvună 30 de garboanțe, după sinetul ce l-a înfățișat neguțitorul, pentru care stăruiește ca să-i dau. Încă am primit și o scrisoare din 31 a trecutului an de la păr(intele) Luca, poruncindu-mi ca să bat 40 de stupi și să-i dau neguțitorului. Eu stupii i-am căutat și sânt foarte proști și se vor alege 40 ca să se bată, apoi cei 20 ce rămân la iarnă vor muri toți. Al doilea neguțitor a venit cerând 30 de chile de popușoi ce a cumpărat tot de la Sf(inția) sa, pentru care i-a dat arvună 20 de irmilici și acesta stăruiește ca să i se dea. Noi la facerea catagrafiei am socotit că mai mult decât 25 de chile n-ar fi de tot și, dacă se vor da acești toți, apoi casa va rămâne fără de popușoi și va fi silită să se usuce de pe acum pe cuptor, spre a împlini nevoia. Încă se mai găsește aici niște grâu și popușoi sămânță de (la) Ioniță, cumnatul păr(intelui) Luca, ce a petrecut aici, să o amestec (pe) aceasta cu a mănăstirii sau nu. Și pentru toate acestea plecat mă rog ca să am lămurită dezlegare cum să urmez*”

Protoiereul Constandin aduce la cunoștința Mitropoliei, la 20 septembrie 1837, despre primirea catagrafiei schitului Ghireasca și a cărții de egumen a ieromonahului Macarie.

Zestrea schitului este preluată de protoiereu în prezența ieromonahului Luca și predată noului egumen Macarie. În urma cercetărilor asupra pădurii schitului, protoiereul Constandin a „*găsit peste tot stricăciuni după analoagie de trei sute un leu, după cum se poletecește vânzarea pădurii pe aici*”⁴³. În aceeași zi, 20 septembrie 1837, protosinghelul Luca solicită Mitropoliei blagoslovenia, în vederea deplasării la schitul Ghireasca, „*ca să mă desfac de toate încurcăturile acestui schit în vade de 20 zile*”, neputând fi prezent la strângerea recoltei de pe terenul semănat deținut, fiind lipsit și de vechil. Mai solicită în acest context încă 15 zile, deci în total 35 de zile⁴⁴. Catagrafia schitului este semnată de Macarie la 20 septembrie 1837⁴⁵.

Protosinghelul Stratonice, nacealnicul schitului (anterior anului 1840), se adresează la 2 martie 1843 Comitetului Mitropoliei pentru a informa despre plângerea făcută asupra sa de monahul Teofan⁴⁶. Raportul protopopiei, alcătuit de doi trimiși la 30 martie 1843, menționează plecarea nacealnicului, efectuarea cercetărilor, adunarea soborului, obștii satului și pădurarilor moșiei. Monahii bucuroși de cercetarea efectuată, nemulțumiți de nacealnic, sunt hotărâți să părăsească mănăstirea. Nacealnicul ar fi luat „*unuia via, altuia curătura și le-au dat jidovului și l-au rămas din nou unde se hrăni*” Achiziționarea cârnii cușer de la crâșmă și neștiința țăranilor

⁴² *Ibidem*, f. 13.

⁴³ *Ibidem*, f. 18.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 16.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 20-20v; 25-25v.

⁴⁶ D.J.A.N.I., Fond Mitropolia Moldovei, Schituri. Mănăstiri, dosar 144/1843.

au făcut posibilă aducerea cărnii cușer la biserică și „*părinții după sfânta împărtășanie au primit cușăr*”, în loc de „*apaos*” Gardurile și heiurile din ograda mănăstirii „*sânt cu totul neîngrijite*” Atitudinea nacealnicului a provocat jalba monahului Teofan, care ar fi suferit obijduiri din partea acestuia, dar și jalba preotului Nicolae Ciobanu din satul Sărățeni⁴⁷

Potrivit jalbei sale, monahul Teofan se află la mănăstire din 1840, de când îl slujește pe nacealnicul Stratonic, fără a fi remunerat. Teofan a slujit ca vechil la moșia din satul Comănești a mănăstirii Mavramolul, în calitate de cântăreț și citeț. Izgonirea părinților bisericești duce la efectuarea slujbei cu un dascăl mirean⁴⁸

În soborul mănăstirii sunt atestați Ioanichie duhovnic, Venedict ieromonah, Eudochie ierodiacon, Teodor, monah ieșit din viață, Tihon, monah ieșit din viață, Nicandru schimonah, Vichentie monah, Nechifor monah, Silvestru monah, Atanasie monah, Teona monah, iar „*Elefterie ieromonah a venit călugăr la Macarie, de la Dălhăuși și Macarie l-a hirotonisit preot și iarăși ieșind din schit a umblat prin țara muntenească mai mult*”, după care s-a întors la schit, însă a fost îndepărtat⁴⁹

Prin jalba adresată la 25 aprilie 1843 Episcopului Meletie al Romanului, mai mulți călugări, unii cu vârsta cuprinsă între 60-80 ani, dintre care amintim pe Ioanichie duhovnic, Venedict ieromonah, Nicandru monah, Silvestru monah și Vichentie monah, atestă supunerea schitului față de Mitropolie, adevăresc jalba monahului Teofan, completează cu obijduirile și chinurile suferite de ei de la nacealnicul Stratonic, „*că ne muncește, cum faraonimea pe evrei*”⁵⁰ Jeluitorii și nacealnicul Stratonic sunt chemați la 12 iulie 1843 de comisie la sediul Mitropoliei. În fața noii comisii, la 13 iulie 1843, cei cinci își cer iertare nacealnicului și solicită scutirea de muncă la bucătărie din cauza vârstei înaintate⁵¹ Monahul Teofan se adresează comitetului la 16 iulie 1843, ce arată jalba depusă și trimiterea sa de comitet în fața Episcopului de Roman, în vederea rânduiri comisiei de cercetare. Episcopul de Roman poruncește efectuarea cercetărilor protopopului de Tutova și blagocinului ocolului Horincea, ținutul Covurlui, unde se găsea schitul Ghireasca. Cercetările din 13 martie 1843 s-au desfășurat în lipsa nacealnicului, care a solicitat constituirea unei noi comisii ce va fi compusă din iconomii G(h)eorg(h)e și Dimitrachi din Iași. Monahul Teofan face cunoscută atitudinea noii comisii care i-a cerut „*să mă pregătesc de galbeni dacă vroesc a câștiga dreptatea*” Neachitarea banilor sugerați de comisie atrage plata sumei de 235 lei pentru făina de grâu comercializată în orașul Galați, fără a obține vreun profit. Monahul Teofan, potrivit mărturiei sale, i s-au „*împlinit*” toate bunurile deținute în chilia sa⁵² Raportul comisiei ne oferă o cu totul altă realitate: „*s-a descoperit că unealta tulburării s-a iscat din punerea la cale a ieromonahului Pahomie și a monahului Teofan, măcar că ieromonahul Pahomie nici într-o hârtie nu se găsește iscălit în reclamații, dar s-a dovedit prin mărturisirea de față a celorlalți slujitori*” Comisia a stabilit existența a doi dascăli la biserica schitului, componența buruienilor din meniu – lobodă, știriță și altele în timpul verii, curechi murat în timpul

⁴⁷ *Ibidem*, f. 3-3v.

⁴⁸ *Ibidem*, 4-4v

⁴⁹ *Ibidem*, f. 9 respectiv 12

⁵⁰ *Ibidem*, f. 22-22v

⁵¹ *Ibidem*, f. 26, respectiv 27, 31

⁵² *Ibidem*, f. 39 și respectiv 50

iernii, legume, pește (în zilele de Sâmbătă și Duminică, uneori și în timpul praznicelor). Evreul despre care se face referire ar fi avut calitatea de orândar cu leafă și prin linsușirea nacealnicului a primit unele însărcinări. Se face referire la tăierea arborilor din pădure din porunca nacealnicului, numai pentru neapărata nevoie a obștii monahale, așezarea și plecarea sălașelor de lingurari fără provocarea de stricăciuni, aprovizionarea nepotului protosinghelului Stratonice în interesul mănăstirii⁵³

Nacealnicul Stratonice se plânge, la 11 august 1843, de deținerea de ogoare și vii de către monahi între țărani megieși, angajarea țărănilor din zonă la muncile specifice, plecarea monahilor din schit „*pe unde le place, ziua și noaptea, zăbovind prin sat și la crășmă nopți întregi, vin beți, se apucă de gâlceavă că nu ar fi mulțumiți cu mâncarea*” În aceste condiții cere Mitropoliei stabilirea de lefuri anuale monahilor, a căror quantum se ridică la 60 lei pentru neștiutorii de carte și 120 – 150 lei pentru ieromonahi, în schimbul confiscării ogoarelor agricole și a suprafețelor de viță de vie. Părăsirea schitului urma a se face numai cu blagoslovenia nacealnicului⁵⁴ Nacealnicul Stratonice primește acceptul Mitropoliei pentru retribuirea monahilor în funcție de starea materială a schitului, la 20 septembrie 1843⁵⁵ Refuzul monahilor de a desfășura activități specifice bucătăriei îl determină pe nacealnicul Stratonice să recurgă la angajarea unui bucătar. Continuă plecările monahilor la ogoarele deținute (plecările constituie numai un pretext) și frecventarea crășmelor de monahi. Pahomie, hirotonisit în iarna anului 1842-1843 ca preot și duhovnic, slujește până după 23 aprilie 1843 în schimbul unei lefi anuale de 150 de lei, după care refuză să mai intre în lăcașul sfânt, se izolează în chilie sau pleacă câte două-trei săptămâni⁵⁶.

Nemulțumirile nacealnicului Stratonice sunt făcute cunoscute Mitropoliei la 3 martie 1845, când amintește și așezarea sa ca nacealnic. Se plânge de ieșirile monahilor în sat și frecventarea crășmei de aici, starea de ebrietate a monahilor, introducerea persoanelor de sex feminin în chiliile schitului. În urma procesului deschis de monahi împotriva nacealnicului, în timpul mitropolitului Veniamin, s-a hotărât îndepărtarea a șapte monahi tulburători ai liniștei schitului, trei dintre ei fiind iertați. Potrivit jalbei amintite, monahul Teofan, „*străin călugărit de peste Dunăre, primit de mine la acest schit*”, a intentat un nou proces nacealnicului. Prezintă situația a patru monahi din schit: Tihon (părăsește schitul, călătorește prin diverse sate unde moare și este înmormântat), Isidor (plecat în Bârlad, înmormântat la schit) Silvestru (afemeiat, iubitor al alcoolului, găsit și salvat dintr-un iaz de doi frați), Vichentie (plecat în Bârlad, își găsește obștescul sfârșit în locuința unui preot). Monahii viețuitori la schit sunt caracterizați prin relele purtări⁵⁷ Monahul Antonie, tocmite ca bucătar și găsit în stare de ebrietate, va fi închis în chilia sa de monahul Atanasie⁵⁸

Nacealnicului Stratonice i-a urmat nacealnicul Veniamin (1845-1851). Stratonice își primește lucrurile sale sechestrare pentru o datorie bănească, la 30 mai 1845, așa cum reiese din adeverința dată „*părintelui Veniamin, noul nacealnic*” Nacealnicul

⁵³ *Ibidem*, f. 40-40v

⁵⁴ *Ibidem*, f. 42.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 43.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 42 (conform jalbei nacealnicului din 9 septembrie 1843).

⁵⁷ *Ibidem*, f. 51-51v.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 62.

Veniamin este atestat documentar la 19 mai 1846 și 4 iunie 1846⁵⁹ Veniamin cere în luna iunie 1847 învoirea comercializării a opt boi, 12 vaci, un buhai, două mânzate, două gonitori și unui mânzat, pentru care obține suma de 2183 lei⁶⁰ Grigore Cuza amintește Mitropolitului Sofrone, la 11 februarie 1852, adresa acestuia din 10 ianuarie 1852, referitoare la vitele vândute de nacealnicul schitului Ghireasca, ieromonahul Veniamin, în urma încuviințării răposatului mitropolit Meletie. Departamentul averilor bisericești și învățăturilor publice inițiasse cuvenitele lucrări, intrând în posesia sumei de 2420 lei⁶¹ La 4 noiembrie 1847 erau necesare lemne pentru facerea acaretelor schitului Ghireasca⁶² Veniamin este atestat ca nacealnic la 4 mai 1849⁶³

Schitul Ghireasca primește la 29 decembrie 1847 dania lui Anagnostis Boiangiu, ce constă în „treizăciși trei stânjâni, cinci palme și două palmace” din bătrânul Buculăiu, partea Mănăscurteștior și a Măteieștilor⁶⁴ Se păstrează „*opisul documentelor privitoare pe 33 stânj., 2 palme, 5 palmace din moșia Săpenii, dăruii schitului Gerescă din casa răposat(ului) Anagnosti Boiangiu*” din 22 aprilie 1853. Sunt înregistrate următoarele documente care se păstrează și în original⁶⁵: contractul prin care răzășii moșiei Spineni împosesuiesc moșia lor lui Anagnostis Boiangiu din 23 aprilie 1844, înștiințarea pasnicilor din Săpeni către Anagnostis despre nesupunerea oamenilor de pe Gogulești la cotitul vinului de pe moșia Săpeni din 1844, răvașul lui Ștefan din 9 mai 1844 prin care cheamă pe Anagnostis să-i dea o bucată de loc de arat pentru banii datorăți, adeverința din 11 mai 1844 a lui Manolache Goga pentru 40 lei primiți de la Anagnostis câștiul moșiei, încredințarea semenilor din Săpeni din 14 mai 1844 pentru neamul Măteieștilor, înscrisul din 15 mai 1844 prin care Ion Chiroșcă și alții din Săpeni împuternicesc pe Mihalache Rugineanu pentru alegerea părților din Săpeni, zdelca din 21 mai 1844 a răzășilor din Săpeni prin care dau de veci 33 stânjeni, 2 palme, 3 palmace din Săpeni neguțitorului Anagnostis, porunca judecătoriei de Covurlui din 15 iulie 1844 către privighetorul ocolului Horincea, răspunsul pasnicilor din 11 august 1844 către privighetorul ocolului Horincea pentru dreptul ce se cuvine lui Anagnostis, răspunsul sătenilor din Săpeni din 12 august 1844, jalba lui Anagnostis din 3 aprilie 1845 către pârclăbia ținutului Covurlui, contractul locuitorilor din Săpeni din 23 aprilie 1845 prin care dau în posesia lui Anagnostis partea lor din Buculețu, raportul căpitanului Dabija către privighetorul ocolului Horincea din 5 iulie 1846, prețlăuarea sătenilor din Săpeni din 5 iulie 1846, un izvod de 1746 lei și 30 parale cheltuiți la alegerea stânjenilor neamului Măteescu, dania din 27 decembrie 1849 către schitul Ghireasca și pomelnicul din 29 decembrie 1849⁶⁶

De la Anagnostis Boiangiu se păstrează și un pomelnic. La cei vii avem pe Franțasc Anagnost, Ioana, Giorgi, Gavriil, Monavasâia, Ilinca, Dobrița, Alicsă, Zamfirachi, Neculaiu, Vasăle, Maria, Ioana, iar la morți pe Franțasc, Anna, Monavasâia, Zamfirachi, Maria, Alecsandru, Iani, Costandin, Giorgi, Altăno, Hrisula,

⁵⁹ *Ibidem*, f. 56, respectiv 55.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 63 – 64, 66.

⁶¹ *Ibidem*, f. 117.

⁶² *Ibidem*, f. 68.

⁶³ *Ibidem*, f. 70.

⁶⁴ D.A.N.I.C., Fond Mitropolia Moldovei, XXX bis/14. Vezi și anexa.

⁶⁵ *Idem*, XXX bis; A se vedea întregul pachet.

⁶⁶ *Idem*, XXX bis/16.

Giorgi, Franțasc, Iani, Rizu, Teodosâi, Franțasc Anagnost, Spiridon, Viadula, Stădula, Zoița, Ana, Manolache, Alecsu, Costandin, Franțasc, Dumitru, Stădula, Nicula, Smăranda, Todir, Costandin, Sămioan, Giorge, Dobrița, Maria, Kirica. Pecetea lui Anagostis Boiangiu este aplicată pe pomelnicul amintit. Redăm finalul pomelnicului: *„Acest pomelnic este al meu gios iscălit și a soții mele dat la bisărica mănăstirii Geresca, din acest ocol Horincii, țin(utul) Covurluiul, unde au a se pomeni atât vii, precum și morții, den mai sus; și pentru plată am dat la aceeași mănăstire treizăci și trei stânjâni pământ din sat Săpeni din parte lui Buculiu, care stânjâni i-am luat cu zdelcă de la ne(a)m(ul) Mănăscurtesc și Măteiasc și spre credință urmează a me(a) iscălitură și a soții mele și punere peceții mele”*⁶⁷

Un raport din 1850 amintește plângerea locuitorilor de pe moșia schitului Ghireasca în privința asupririlor nacealnicului și posesorului moșiei, Veniamin. O jalbă a locuitorilor datează din 4 aprilie 1850. Protoiereul ținutului Covurlui a refuzat să dea curs cercetării jalbei, însă locuitorii, printr-o nouă jalbă, au obținut rânduirea unei comisii de cercetare.

Sătenii și alți megieși prestează lucrări agricole, conform contractului încheiat și altor învoieli. Nemulțumirea țăranilor își are originea în depășirea numărului de trei zile de lucru.

Nacealnicul neagă acuzațiile și motivează prin suprafața mică de pământ de lucru deținută de schit. Unii țărani deplâng bătăile suferite de la nacealnic. Raportul consemnează pedepsirea locuitorilor pentru *„rălile lor urmări și nesupuneri”*, fuga a trei birnici din cauza relelor purtări și nu a nacealnicului, exploatarea pădurii numai cu învoirea Departamentului, datoria financiară a protosinghelului Stratonic către Veniamin, evaluarea cantității de trei chile de porumb distrus de porcii schitului, învoirea părților implicate pentru scăderea valorii pagubei amintite din datoriile locuitorilor față de schit⁶⁸

Ieromonahul Veniamin, nacealnicul schitului, se adresează la 30 octombrie 1846 Departamentului averilor bisericesti pentru aprobarea tăierii lemnului necesar îngrădirii ogrăzii schitului. Izvodul alcătuit de nacealnic ne oferă informații despre destinația lemnului: 60 căpriori pentru două beciuri la șopronul de deasupra, 80 leături, 24 furci de stejar, doi tumurugi la poarta schitului, zece juguri pentru ogradă. Încuviințarea cererii nacealnicului este anunțată Isprăvniciei ținutale la 14 decembrie 1846, însărcinată totodată cu efectuarea cercetărilor pentru confirmarea necesităților menționate⁶⁹

Îmbunătățirile schitului pentru înlesnirea viețuitorilor este sesizată de nacealnicul Veniamin Departamentului averilor bisericesti la 1 noiembrie 1849, când solicită eliberarea lemnului necesar din pădurea de pe moșia schitului: 24 furci, 150 pari, 1500 nuietele, 100 căpriori, doi tumurugi (pentru ocolul de vite), două grinzi, 20 copăcei mai mici, patru copaci pentru ușori (pivnița pentru depozitat curechiu - varză), 300 pari, 3000 nuietele (grădina schitului)⁷⁰

⁶⁷ Idem, XXX/bis/15.

⁶⁸ D.J.A.N.I., Fond Mitropolia Moldovei, Schituri - Mănăstiri, dosar 144/1843, f. 77, 79 - 80.

⁶⁹ D.A.N.I.C., F.M.C.I.P. Moldova, dosar 168/1846, f. 1. respectiv 3, 8 și 9.

⁷⁰ Ibidem, f. 14-14v.

Moartea nacealnicului Veniamin survenită la 25 iunie 1850, după o „îndelungată boală de dropică”, este amintită ierarhului de ieromonahul Sofronie, la 28 iulie 1855⁷¹ Preotul Anton Matcașul, fratele ieromonahului Veniamin Matcașul, cel care a ales viața monahală, nacealnicul schitului Ghireasca din 1845, posesor al moșiei schitului prin contractul semnat cu Departamentul averilor bisericești și al învățăturilor publice, „pătimaș de hronica boală a dropicii”, se adresează la 8 septembrie 1851 Mitropolitului Moldovei și amintește zapisul prin care fratele său nacealnicul este dator cu 200 de galbeni grecului Georgi Nomico (?) din satul Oancea, pentru care el însuși este chezaș. Jăluitorul, cu o familie alcătuită din șase persoane, adresează rugămintea asumării unei părți a datoriei de Mitropolie prin vânzarea vitelor, a unei părți din cereale și a rodului din via schitului⁷²

Departamentul Averilor Bisericești cere în luna iulie 1851 Mitropolitului Sofronie Miclescu recomandarea noului nacealnic⁷³ Raportul arhimandritului Gherasim, nacealnicul schitului Deleni, din 6 ianuarie 1851, adresat Mitropoliei, informează despre deplasarea acestuia la schitul Ghireasca pentru „a înstări după rânduială pe nacealnicul rânduit anume duhovnicul Neonil”, însă a găsit lucrarea îndeplinită de Iancu Pavlov, revizorul Departamentului Averilor Bisericești⁷⁴ Catagrafia întocmită în august 1850 oferă și o descriere a bisericii schitului pe care o redăm: „Biserica cu prăznuirea hramului Sf(ntu)lui M(arele) Martir G(h)eorghe zidită de piatră, acoperită cu ohranișă, însă cu totul vechi și putred, cu trei cruci mari de fier, pe care se mai cunoaște încă poleiala puțin, cinci ferești, însă patru mari și una mică la Sf(ântul) Altar, toate cu geamuri de sticlă și cu gratii împletite de fier cu uși de lemn legată cu fier în balamale și cu broască mare de fier și cu cheia ei, pardosită pe jos cu dulapi și bolta tăbănuită cu scânduri, zugrăvită”⁷⁵

Clopotnița construită din lemn este dotată cu trei clopote, din care două mici și unul mare⁷⁶ Raportul ieromonahului Anania, nacealnicul schitului Orgoiești, menționează pe nacealnicul Neonil, monahii Atanasie și Chesarie, cu o leafă de 120 lei, un ieromonah și trei frați bisericești cu leafă anuală de 200 lei, vânzarea boilor bătrâni, existența unui vas care nu era proprietatea schitului și comportamentul blând al nacealnicului⁷⁷ Prin jalba nacealnicului Neonil din 29 iulie 1852 se aduce la cunoștință acceptul Departamentului Averilor Bisericești pentru exploatarea părții livezii de sus cu o parte de vie (firtă de vie sădită de monahi), necesară îndulcirii traiului viețuitorilor. Posesorul moșiei, Gheorghe Ulea, o stăpânește în mod abuziv, iar schitul se vede lipsit din nou de livada sa. Posesorul duce în eroare Departamentul Averilor Bisericești, inoculând ideea unei alte plantații pomicole. Gheorghe Ulea are în posesie moșia din jurul schitului⁷⁸ Neputința îndestulării viețuitorilor schitului din livezile sale atrage jalba adresată de monahi Departamentului. Gheorghe Ulea

⁷¹ D.J.A.N.I., Fond Mitropolia Moldovei, Schituri - Mănăstiri, dosar 144/1843, f. 93.

⁷² Ibidem, f. 107.

⁷³ Ibidem, f. 94.

⁷⁴ Ibidem, f. 96.

⁷⁵ Ibidem, f. 97.

⁷⁶ Ibidem, f. 107.

⁷⁷ Ibidem, f. 121.

⁷⁸ Ibidem, f. 123.

rășluiește bucata de livadă în care se afla firta de vie sădită de viețuitorii schitului;⁷⁹ Serdarul Iancu Pavlov înaintează un raport Departamentului averilor bisericești și al învățăturilor publice, în care descrie cercetările efectuate la fața locului. Livada devenise sursa prigonirilor dintre cele două părți și chiar a supărărilor locuitorilor din zonă. Iancu Pavlov susține admiterea unui compromis: *„pe toți anii posesiei acestui contract, în următorul chip, că dând cel al doilea după pretenția celui întâi firta de vie ce este în lăuntru livezii pretindstă, cu altă bucățică de vie cu câțiva butuci lipită de ograda schitului spre răsărit, afară de îngrăditura zisei livezi, cu îndatorire pe de o parte din partea cuvioșiei sale a se îngriji pentru lucrarea viei de a face cu toată buna rânduială spre nepărăginirea ei, iar pe de altă parte cuvioșia sa, afară de zisa vie ce i-a dat la nimica din acele livezi roduri și la iarba din lăuntru să nu aibă nici o amestecare”*.⁸⁰

Schitul se confruntă cu presupusele acte violente ale posesorului Gheorghe Ulea și argaților săi, care au pătruns în toiul nopții în curte și au imobilizat poslușnicul și vizitiul, în timp ce nacealnicul Neonil se afla în Galați. Departamentul Averilor Bisericești intervine pe lângă Departamentul din Lăuntru în vederea efectuării cercetărilor necesare (conform adresei Departamentului Averilor Bisericești din 15 octombrie 1853 către Mitropolie)⁸¹ Iconomul Zaharia, protoiereul ținutului Covurlui, este însărcinat cu realizarea anchetei necesare de către mitropolitul țării. Părțile împlicate sunt chemate pentru înfățișare cu dovezile deținute în casa lui Costandin Donosie din satul Ghireasca. Raportul protoiereului infirmă tânguierile nacealnicului schitului Ghireasca. Călugării mărturisesc în fața comisiei *„că nu l-au văzut pe d(umnealui) posesorul, iar la țipetele și strigările ce făceau însuș(i) ei dintre ei/ casnicii/, în puterea nopții a fost veniș(i) cu legătorii viei boierești,”* încercuirea chiliei monahului Samoil, dorința prinderii unui Isidor, însărcinarea postelnicelului Petrachi Gavriil din satul Mălușteni, de către privighetorii ocolului Horincea cu efectuarea cercetărilor faptelor din noaptea de 29 spre 30 septembrie 1853, în urma jalbei nacealnicului. Potrivit postelnicelului, *„ieromonahul Melhisedec, fratele Costachi/ acum ierodiacon Calinic/ vizitiul Ioan și bucătarul Costachi Șchiopul, cei pribegit de atunci și până astăzi au făcut toate aceste nerânduiești strigări noaptea și țipete, bătăi și alte multe mișelii, supt numele lui Isidor că au călcat schitul.”* Chezășia dată de nacealnic aduce eliberarea fratelui Costachi și a vizitiului, care s-a făcut nevăzut, din paza pasnicului și vornicului. Posesorul moșiei s-a plâns la rândul său *„că ar fi mers călugării și l-ar fi supărat la casa sa, ieromonahul Melhisedec s-a dus într-o zi, pe care posesorul l-a întrebat cu ce trebuință a venit, ieromonahul nu a răspuns nimic, posesorul a adaos părinte spune părintelui nacealnic să trimeată și să ridice ce-s obligat prin contract al da schitului, ieromonahul a răspuns că vinul ai datorie să-l aduci tu la căpătâi. Posesorul s-a ofensat de maniera cu care s-a exprimat și i-a zis ieromonahului să lipsască. Ieromonahul iarăși îndârjit a catadicsit a se îmbrânci, precum s-a văzut de comisie o mărturie ce se păstrează de către*

⁷⁹ *Ibidem*, f. 122.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 126.

⁸¹ *Ibidem*, f. 145.

posesor... ”⁸² Posesorul Gheorghe Ulea s-a plâns mitropolitului Moldovei la 12 noiembrie 1853⁸³

Egumenul Neonil, în adresa din 11 octombrie 1855, amintește mitropolitului îmbunătățirile necesare schitului și starea conflictuală cu posesorul moșiei schitului⁸⁴ Același egumen vorbește la 17 aprilie despre fostul posesor Gheorghe Ulea, cel care „și-a făcut un hambar de nuiete și o casă tot de așa material, numai puțin luând și samavolnic un grajd din ograda schitului” și după încetarea contractului a cerut o despăgubire de 4168 lei⁸⁵ Redăm jalba nacealnicului Neonil din 17 aprilie 1856, înaintată mitropolitului: „Văzând că prin foaea oficială cu N° 19, din 4 a trecutei luni mart(ie) este publicat a se da în posesie și moșia schitului Gereasca, pe care și se află schitul. Întru tot smerit mă grăbesc a repeta jaloba ce v-am dat și care s-a împărțășit Depart(amentului) Cultului spre a o ave(a) în vedere la noua împosuire. Și totodată cu supunere îndrăznesc a vă supune cunoștinței că așa precum pe lângă budgetul leșilor, care de a dreptul se îndeplinește de către Depart(ament) mai este pusă îndatorire asupra posesorului de a trăda schitului pe tot anul câte o sumă producturi. Și pentru acest condei totdeauna a fost neunire între schit și între posesor, parte pentru că nu le dă în vreme după trebuințele casei și parte că nu le dă de calitate bună, încât schitul adeseori se vede nevoit și pentru un obiect și altul a stărui prin ocârmuire și din aceste se naște feliuri de intrigi și prigoniri cunoscute nu numai Înalt Preosfinției Voastre, dar și Departamentului. Apoi, spre a se înlătura pe viitorime oricare împregiurări aducătoare de nemulțumire și bântuitoare schitului și totodată pentru ca să se îndepărteze neorânduilele ce produc îndestul scandal prin întinderea posesorului cu stăpânirea până în poarta schitului, să vă milostiviți a regula ca pe lângă budget în locul țătatelor articole ce sânt în obligația posesorului. a și le îndeplini însuși schitul de-a dreptul din 35 fâlcii pământ și două vii aflătoare pe acest pământ care este împregiurul schitului. Numai puțin pentru înlesnirea trebuințelor gospodărești, lucrul viilor și lemnele trebuitoare pentru schit să i se dea câte o falce pădure pe an, rămâind posesorul a stăpâni pământul celalalt a moșiei și toate eraturile de pe el, fără a fi (...), întrucât de puțin cu schitul pentru zisele produse, care în privirea locului ce va da pentru iconomia schitului, sânt de un preț mult mai mare și credeți Înalt Preosfințite că numai cu așa chip să va pute(a) pune un capăt, nu numai necurmatelor tânguiri și lănguiri prin ocârmuire și sapte de necuviințe, dar apoi și schitul după a sale trebuințe va avea în vreme o îndestulare mai potrivită și mulțumitoare”⁸⁶

Nacealnicul schitului se confruntă și cu actele de indisciplină ale unor viețuitori. Monahul Isidor a fost folosit în slujbele schitului, ultima slujbă având-o la moară. Acest călugăr deține în chilia sa mai multe rânduri de chei, nacealnicul descoperind chiar un rând de chei de la scrinul său din care i-a dispărut pecetea schitului. În timpul controlului inopinat și în lipsa monahului Isidor, a descoperit în chilia acestuia șapte peceti pe hârtie albă, „din care 4 cu cămeș și trei fără cămeș”

⁸² Ibidem, f. 148 – 148v, respectiv 161.

⁸³ Ibidem, f. 144 – 144v, respectiv 160.

⁸⁴ Ibidem, f. 202 – 202v.

⁸⁵ Ibidem, f. 209.

⁸⁶ Ibidem, f. 212 – 212v.

Necesitatea unui județ sătesc este necesară în viziunea nacealnicului, însă se lovește de refuzul vornicului satului oprit de posesorul Gheorghe Ulea, acuzat și de atacul amintit asupra schitului⁸⁷ Ne aflăm în posesia inventarului referitor la îmbunătățirile necesare schitului la 11 octombrie 1855, pe care îl redăm: „*Acoperită biserica de tot. / Tencuită și văruiată pe dinlăuntru și pe dinafară./ Veșminte din nou și acele vechi, de a se repara câte se vor socoti că ar mai putea sluji./ Clopotnița făcută din nou, fiindcă de către furtunile urmate s-a dat la pământ și fiind materialul vechi și putred nimic (nu) se poate alege din ele./ Un hambar din nou pentru ținut produsele menajului M(ănăști)rii, fiindcă acele care erau s-au stricat./ De istov gardul ogrăzii (s-a) înnoit./ Și o poartă din nou*”⁸⁸

Desființarea schitului

Tablourile cerute de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin ordinul nr. 7224, pentru schiturile Ghireasca, Zimbru și Pânășești, districtul Covurlui, erau pregătite cu liste separate pentru acarete, vite și uneltele gospodărești, așa cum reiese din raportul Pârcălăbiei Galați din 9 august 1860. Se specifică lipsa pontajilor de pe moșia Zimbru, „*ci după o veche învoială lucrează numai câte 25 zile pe an*”⁸⁹ Întâlnim la schitul Ghireasca ca petrecători pe: Neonil Mârzescu, în vârstă de 55 ani, intrat în schit la 9 iulie 1851, prin ordinul nr. 881, călugărit de 26 ani și patru luni; are ca avere o trăsură, doi cai, 13 măci stupi; ca folos de la schit are 600 lei leafa anuală, locuință și hrană; locuiește într-o chilie, proprietatea schitului; Teofan Mârzăscu, în vârstă de 60 ani, în schit de doi ani și șase luni, călugăr de șase ani și patru luni; Ionică Popa, 37 ani, de trei luni în schit, călugărit de 13 ani; Teodor Popovici, 28 ani, venit de la mănăstirea Neamț de un an și șase luni; Alixandru Corjăscu, 22 ani și șase luni, venit de un an și șase luni de la mănăstirea Neamț⁹⁰ Catagrafia întocmită înregistrează: o casă egumenească cu patru odăi, cu săliță pe mijloc, pereți de nuiele, acoperământ de stuf, o casă de obște cu patru odăi și pivniță, o odaie fără pivniță, o casă cu două despărțituri, bucătărie și pivniță, zimnic de lemn pentru vârzărie, casă veche cu patru odăi, grajd cu șură acoperit cu stuf, vechi, hambar de dulapi cu stuf, casă cu patru odăi pereți de nuiele, învelită cu stuf, două fântâni acoperite cu stuf, râmnic în ogradă împrejur cu șaranpoi, două livezi în suprafață de trei fălci cu 565 pomi roditori, grădina de legume în suprafață de șapte prăjini, șură pentru vite învelită cu stuf, crâșmă din vâlătuci cu patru odăi, acoperită cu stuf, casă cu două odăi, pereți din nuiele, pivniță, două coșăre de un stânjjen, doi boi mari, o vacă cu vițel, cinci mascuri, unelte diverse⁹¹ Schitul Ghireasca deține moșia Ghireasca, districtul Covurlui, structurată în: locul de hrană (104 fălci), fânaț (30 fălci), imaș (113 fălci), pădure (280 fălci). Pe moșie trăiau 24 locuitori. Moșia era împosesuită iconomului Dimitrii Mârzescu, cu un câștig anual de 15050 lei, iar data expirării contractului eliberat de Ministerul Cultelor era la 23 aprilie 1862. Pe moșie, schitul deține două

⁸⁷ *Ibidem*, f. 143-143v.

⁸⁸ *Ibidem*, f. 204.

⁸⁹ *D. A. N. I. C.*, F.M.C.I.P. – Moldova, *dosar 370/1860*, f. 1.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 5v.

⁹¹ *Ibidem*, f. 8-9v.

acareturi. Numărul chiliilor se ridică la 17. Via de pe moșie măsoară patru fâlcii, aflată în posesia posesorului, o hirtă și jumătate revenind în socoteala schitului⁹² Vitele schitului sunt lăsate în privigherea și purtarea de grijă a comunei satului. Lipsa furajului este vizibilă la 21 februarie 1861⁹³

Prefectura primește la 3 august 1860 recomandările în ceea ce privește desființarea schiturilor Ghireasca, Zimbru și Pânășești, predarea pecetilor și trimiterea lor la Minister, înștiințarea monahilor și monahiilor (deținători de chilii proprii) despre dreptul de a sta în ele până la sfârșitul vieții, după regulile schimei monahale ce poartă⁹⁴ Celelalte chilii urmau a fi predate, viețuitorii putând pleca la mănăstirile Neamț, Secu, Slatina, Râșca, Bisericiani, Pângărați, Vorona, Bogdana, Coșula (de monahi), Agapia, Văratec și Adam (monahiile). Se mai recomanda: înlăturarea imediată a tuturor fraților și surorilor din schituri, controlarea străngerii recoltei anului 1860, preluarea documentelor averilor, contractelor de împosuire, închiriere și trimiterea lor la Minister, înaintarea lucrărilor de prețaluire a vitelor, stupilor din zestrea schiturilor și comercializarea lor⁹⁵, inventarierea, închiderea și asigurarea strictă a pazei chiliilor, raportarea fizionomiei monahilor și monahiilor rămași în chilii, transformarea bisericilor schiturilor în biserici de mir⁹⁶ Biserica din Ghireasca este deservită la 11 ianuarie 1861 de Savin Hiliuță⁹⁷ Raportul prefectului din 6 martie 1861 adresat Ministerului atestă depărtarea monahilor viețuitori în chilii, înlăturarea fraților, păstrarea produselor din recolta anului 1860 neatinse, nedepistarea documentelor la fostul nacealnic și slujirea bisericii de preotul de mir Savin Hiliuță, ajutat de Ioan sin diaconul Ioan și Gheorghe sin dascălul, dascăli cu leafă⁹⁸ O nouă catagrafie a acareturilor este executată la 30 ianuarie 1861⁹⁹ Catagrafia uneltelor este executată la 16 decembrie 1861 de locuitorii din trei sate: Giurgea Trif pasnic, Timofti Oprea, Ioan Chirilă (Lupești), Constantin Flueraș pasnic, Tănăsă Samson vornic (Ghireasca), Anghel diacon, secretar, Gheorghe Liga județ, Ioan Liga și Gheorghe Ursu pisalt (Mălușteni)¹⁰⁰

Catagrafia din 16 decembrie 1860 ne oferă descrierea bisericii schitului la desființare: „*Bisărica cu prăznuire Sfântu marelui mucenic G(h)eorg(h)e, zidită di piatră, acoperită cu draniță din nou, cu trei cruci de fer, 5 ferești, însă 4 mari și una mică la Sfânt Altariu, toate cu giamuri de sticlă și cu gratii împletite în f(i)er, cu ușă de lemn legată cu f(i)er în balamale și cu broască mare de f(i)er fără chei fiind pierdute, pardosită pe gios cu dulapi și bolta tăbănuită cu scânduri zugrăvite*”¹⁰¹

Unele informații ne sunt oferite de referatul din 1 septembrie 1860, înaintat Ministerului. Astfel, moșia schitului Ghireasca era administrată de Minister, dată în posesie prin meaz și se cere dezlegarea lucrărilor ce urmau a fi înaintate pentru obținerea obligațiilor asumate de posesor față de schit. Monahia Elisaveta Neculau de

⁹² *Ibidem*, f. 10v-11.

⁹³ *Ibidem*, f. 47.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 28.

⁹⁵ *Ibidem*, f. 28 – 29.

⁹⁶ *Ibidem*, f. 29v-30.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 56.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 78.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 81.

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 82-82v.

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 84.

la schitul Zimbru plătea chirie pentru chilia ocupată. Autoritățile cer informații despre menținerea închirierii sau depărtarea monahiei de la schitul Zimbru. Moșia schitului Zimbru se ținea pe socoteala monahiei amintite. Se fac demersuri în legătură cu darea în posesie, conform legii și îndatorirea posesorului de-a intra în stăpânirea crășmei de la 26 octombrie 1860. Proprietatea schitului Pănășăști, zidit pe proprietate particulară, măsoară cinci fălci de pământ în trupul moșiei Nicorești¹⁰² Prefectul Alexandrescu și revizorul școlar G. V. Vălescu nu au putut identifica părțile de pământ ale desființatului schit Pănușești până la 3 aprilie 1861¹⁰³ Fostul nacealnic de la schitul Pănușești, Ioachim Vărtos, era domiciliat la mănăstirea Adam, districtul Tutova în 21 martie 1862¹⁰⁴, iar în 1868 viețuia în comuna Oancea, județul Covurlui¹⁰⁵ Căminarul Neculachi Cernat se adresa, la 26 ianuarie 1861, prefectului în legătură cu schitul Zimbru: „Pământul pe care se află astăzi clădit schitul a fost și chiar s-ar cuveni a fi a patru proprietari casa noastră – Vasile Cernat, Gheorghe Cernat, Gheorghe Plesnială, Ștefan Cernat și Petru Cernat, toți aceștia bătrâni l-au întrunit pământul de la mai mulți sinpărtași înlăuntru acelu hotar, cumpărându-l cu stânenul, palma și chiar până la linie. Toți acești bătrâni însă aflați numai respectul către religie, dar chiar ei însuși având rudenii, care din împregiurași, unul din vârsta bătrâneților și altele din meteahne trupești preferând viața monahică, s-au hotărât a compune pământul lăsat îngrijit și chiar administrat de ei însuși, lăsând de la fii...”¹⁰⁶ Documentele proprietăților schiturilor Pănășești și Zimbru nu au ajuns la Arhivele Statului până la 19 iunie 1867¹⁰⁷

Iconomul Budescu, protoiereul districtului Covurlui, despărțirea a I-a, informează la 30 aprilie 1862 Episcopia, prin raportul cu nr. 250: „Conform oficiei N° 407, cu tot căzutul respect, vi se aduce la știință că în despărțirea mie încredințată au fost două schituri, și anume Ghireasca și Pănușești, care însă desființându-se de guvern, călugării s-au împrăștiat și bisericile se consideră astăzi de mir, fără îngrijitor”¹⁰⁸

Școala

Începuturile învățământului sunt legate de tinda bisericii. Monahii schitului Ghireasca au oferit copiilor din zonă primele cunoștințe livrești legate de învățarea buchilor - citit, scris, elementele de aritmetică și altele. Jalba dascălului Ioan din 18 iulie 1853 confirmă afirmațiile noastre. Astfel jăluitarul susține: „Până în vârsta ce mă găesc astăzi am fost dascăl la biserica ce este în această moșie Gereasca și am și fost foarte liniștit, am casă, fimeie și copii, unii căsătorii și mai mulți mărunți. Ca cel nevoieș de ai însoși s-a adevărit că un monah de la schit, anume Melhisedec ar ave(a) de plăcere să-i dau un copil să mi-l învețe carte și dându-l l-a ținut până la o vreme și văzând că cu învățătura nu merge precum ar trebui. Al doile(a), că pe băiet îl spăria prin bătăi și altele, văzând acestea l-am luat acasă de al apăra. Viind acel monah la

¹⁰² Ibidem, f. 35-35v.

¹⁰³ Ibidem, f. 51.

¹⁰⁴ Ibidem, f. 141.

¹⁰⁵ Ibidem, f. 170.

¹⁰⁶ Ibidem, f. 142-142v.

¹⁰⁷ Ibidem, f. 157.

¹⁰⁸ Ibidem.

casa me(a) a început a mă blăstăma pe mine și vitele mele. Ca să scap de ura lui m-am împăcat de ai plăti cheltuiala băietului cu învățatura pe care i-am și dat prin bună învoială prețul ce s-a mulțumit luându-mi băetul acasă. Acum în vremea trecută viind la casa me(a) niște porunci a cinstitei protopopii de a se încredința de formele besăricești dăscălița me(a) văzând că nu sânt acasă a luat poruncile și s-a dus la schit punându-le pecete igumenul s-a înaintat mergere acasă ca să de(a) că la poarta schitului dinafară s-a întâlnit cu monahul Melhisedec, fără a zice ceva din gură s-a și luat de cap și cu bătăi și cu bătăi de pumn în cap...¹⁰⁹

Serdarul Gheorghe Buță, inginer revizor, prezintă raportul său Ministerului Culturii și al Instrucției Publice la 24 decembrie 1858, al cărui conținut îl redăm: „În ocazia statornicirii pădurarilor di la moșia Giriasca, proprietate a Sf. Mitropolii, din districtul Covurlui, am observat că iazul ce este vechiu pe pârâul Giriasca să află ezătura lui ruinată, care dacă s-ar meremetisi și s-ar înființa o moară cu o chiuă de învălit sumani sau obale și o casă de crâșmă de la dial de ea, ce vine în drumul trecător prin acel sat, mai ales cu înlesnire(a) material(lui) de pădure(a) ce este, iar aduce venit proprietății însămnător. De asăminea am observat și casa posesi(e)i făcută de cătră fostul posesor stol(ni)c(ul) George Ulea, acum răposat, că ea să găsește nelăcuită de cătră posesori, de acum șazănd în ea numai (...) chelari. Iar păreții pi din afară și heiurile înlăuntru ogrăzii, precum și ograda să ruinează. Pe de o parte am pus îndatorire posăsorului care să găsește și nacealnic la schit a meremetisi casele și a ține în bună stare acele acareturi. Iar pe de alta să supune Onoratului Minister și socotița iscălitului, ca casele arătate fiind în mijlocul satului cu patru odăi îndestul de încăpătoare sânt bune pentru a să înființa în ele o școală sătiască, unde pe lângă copii lăcuitorilor acelu sat s-ar pute(a) învăța și copii din satile Măluștenii și Lupeștii răzăși ce sânt megieșiți, fiind de nevoie la ace(a) casă numai a să face băncile trebuitoare și a să orândui profesorul cu care mărinimoasă urmare s-ar pute(a) îndeplini scopul dănuitorilor, iar Onoratului Minister pe lângă onor și o scutire de o zadarnică cheltuială cu înființare din nou a altei casă pentru acel sfârșit. Aceste împregiurări cu tot respectu(l) să aduc la știință, spre regularisire, cum va găsi de cuviință” Posesorul moșiei nu avea obligația contractuală de a zidi local de școală, însă era „îndrituit a dispoza de casa de posăsie”¹¹⁰ În urma adreselor Ministerului cu nr. 1775 și 4595, posesorul moșiei schitului răspunde la 23 iunie 1859: „citata casă o cedez cu condiția ca Onoratul Minister să binevoiască a-mi da alt local în care eu să pot avea toate obiectele gospodărești, locuința vechilului și ținerea vitelor, pe care până acum le am în acele casă și în a ei ogradă, înlesnindu-mă cu lemnul trebuitor spre facerea unui ocol”¹¹¹

Referatul din 1 septembrie 1860 consemna „dacă în încăperile schitului trebuie a se înființa școală, așa precum pe moșie nu se văd decât 24 locuitori”¹¹² Prefectul districtului Covurlui supune cunoștinței Ministerului la 17 noiembrie 1860: „drept răspuns la ofiția cu N° 10470 încât privește pentru școala menită a se deschide

¹⁰⁹ D.J.A.N.I., Fond Mitropolia Moldovei, Schituri – Mănăstiri, dosar 144/1843, f. 158-158v.

¹¹⁰ D.A.N.I.C., F.M.C.I.P. – Moldova, dosar 303/1859, f. 1-1v.

¹¹¹ Ibidem, f. 10.

¹¹² D.A.N.I.C., F.M.C.I.P. Moldova, dosar 370/1860, f. 35-35v.

*la schitul Gereasca, ar fi de folos o asămenea pentru copii lăcuitorilor de acolo și osăbit pentru acei din satele Măluștenii și Lupeștii cu cătuna Mânzăteștii*¹¹³

Noi informații sunt oferite de Ministerul Cultelor în scrisoarea trimisă la 7 decembrie 1861 capului secției clerului: „*Asupra epistolei N° 1086 atingătoare de schitul Ghereasca am onoare a vă face cunoscut că numai cu încăperile și fără celelalte înlesniri din mobilație, reparație, încălzire, etc, nu se poate înființa o școală până când nu veți putea regula darea și o asămenea înlesnire sau prevederea la noua împosuire*”¹¹⁴

---

¹¹³ *Ibidem*, f. 43.

¹¹⁴ *Ibidem*, f. 128.

ANEXE

-7188 (1679 - 1680). - *Solomon Farcaș, fost stolnic, închină schitul Ghireasca din Ținutul Covurlui, ctitoria sa, Mitropoliei Sucevei.*

Adecă, eu Solomon Farcaș, ce-am fost stolnic, scriu și mărturisesc cu această adevărată a mea scrisoare, precum am dat și am închinat un schitișor al meu, făcut de mine, l-am dat Svi(n)tei Mitropolii de Suceava și Svinții sale părintelui mitropolitului Dosotei și l-am dat de bună voia mia cu loc ce are prin pregiur și schitul acela iaste la Gerasa la ținutul Covurluiului, să fie mitoc Svi(n)tei mitropolii și pentru mai mare credința am iscălit. Așijderea și după moartea mea să n-aibă tr(ea)bă nime din ruda mea. De aceea am scris.

U Ias l(e)t 7188
<ss> Solomon Farcaș

Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (D.A.N.I.C.), Fond Mitropolia Moldovei, VI/1, Original

Adecă, eu Solomon Farcaș, ce-am fost stolnic, scriu și mărturisesc cu această adevărată a mea scrisoare, precum am dat și am închinat un schitișor al meu, făcut de mine, l-am dat schitul Mitropoliei de Suceava și svinții sale Părintelui Mitropolitului Dosotei; Și l-am dat (de) bună voia mea, cu loc ce are prinpregiur și schitul acela iaste la Gerasa, la ținutul Covurluiului, să fii mitoc schitul Mitropoliei; Și pentru mai mare credință am iscălit. Așijderi și după moartea mea să n-aibă treabă nime din ruda mea. De aceasta scriem.

U Ias let 7188

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, document nr. 1

- 7205 (1697) decembrie 3. - *Mărçuța, fiica Anghelușii, nepoata preotului Istratie, dă partea sa de moșie de la Horincea, pârcălabului Panaite, soției sale Tofana, fiilor și nepoților acestora.*

Adecă eu Mărçuța, fata Anghelușii, nepoata popii lui Istratie, scriu și mărturisesc, cu acest zăpis al meu, precum am dat partea mea de moșie, ce mi s-ar veni de la Horince, din camp, și din pădure, și din bălți, și din tot locul, ci a hi într' acel hotar, i-am dat dumisale pârcălabului Panaite și giupânesii dumisale Tofanii, și coconilor dumisali, și nepoților dumisali, ca să le hie dreaptă ocină și moșii în veci de veci, iar cine s-ar afla din feciorii mei, sau din nepoții mei, sau din verii mei, sau din rudele mele, ca să să ispitească piste danie, ce am dăruit eu partea mea de moșie, din Horince, să hii afurisiți, și tricoliți, și procliți, și (...) blăstămul a trei sute și optsprezece ateți, ci au fost la Nichie, care s-ar ispiti să strice danie me de moșie, ce am dăruit, care mai sus să scrie, de la Horince. Și pentru credința eu Mărçuța, mâna mi-am pus și picete ca să hie de moșie credința, și ficiorii mei Niculaiu și-au pus iscălitura, ca să să creze.

Lt 7205 dec. 3

Mărcuța fata Angelușii
Niculai Iscăli.

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, document nr. 2

- **7209 (1701) februarie.** - *Tănase vornicul, Acsinti și Vasili Cosingioaie din Scântiea dau pârcălabului de Vaslui ocina și moșia lor, ce se va alege pe Horincea.*

Adică, eu Tănasă, vornicul din Scântiai, și eu Acsinti ot tam, eu Vasili Cosiinjoaie, facem știre cu această adeverită scrisoare a noastră la mâna dumisali, lui Panaite Pârcălabului de Vaslui, precum să știe cum noi de nime siliți, nici asupriți, ci de a noastră bună voie, am dat și am dăruit a noastră direaptă ocină și moșie, ci avem noi pe Horincea, din ținutul Covurluiului, cât să va alege partea noastră din ur(i)cul Pohoteștilor, din vatră de sat și din țarină și din câmp, și din păduri și cu bălți cu piaște și cu locuri de prisăci și din tot locul cu tot vinitul, cât să va alege partea noastră. Căci și fâmeia dumisali pârcălabului iaste din săminția noastră și pentru multul bine ce ne-au făcut dum(ne)alui (...), pentru aceia i-am dat și i-am dăruit și noi acea moșie a noastră.

Deci, de acmu ca să-i hie driaptă ocină și moșie dumisale și giupănesei dumisali și cu copilor și nepoților dum(nii)lor sale în viață, iar altu nime dintra noastră săminție, din rudele sau dintraltă săminție, nime(ni) să aibă a strica aceasta a noastră driaptă danie. Iar de s-ar scula cineva, ori din feciorii noștri, ori din nepoții noștri, ori dintraltă săminție a noastră, ca să strice această adevărată danie, să hie afurisit și tricliat și procliat și niertat de Domnul nostrum Isus Hs și de 318 svinți părinți ce-au fost în cetatea cea mare a Nichii. Și acest zăpis al nostru s-a făcut dinaintea a mulți oameni buni, carii mai gios și-au pus degetele să se știe. Și noi pentru mai mare credință ni-am pus degetele, ca să știe.

U Ias lt. 7209 febr.

Tănasi, vornicul ot Scântiea
Acsinti ot tam
Vasilie sin Cosingioaie
Chiriac vornic martur
Toader Țugule
Eu Scântea martur
Costandin dieac încă m-am tâmplat și sânt martur
Ionașco Angel sânt martur și am iscălit și eu
Ismaki neguțătorul m-am prilejit și sânt martur **iscă.**
Și eu Nicolai Cerceș diac încă m-am întâmplat martur **iscă.**

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, document nr. 3

- **7240 (1732) martie 3.** - *Domnitorul Grigore Ghica acordă carte de stăpânire mitropolitului Antonie pentru schitul Ghireasca și locul din jur.*

Noi Grigorie Ghica Vvoda bojio Mlst Gprăda Zemli Moldavscoi

Datam cartea domniei mele, cinstit părintelui și rugătorului nostru, sfinții sale Antonie Mitropolitului. Să fie volnic cu cartea domniei mele a stăpâni un schitișor, de la ținutul Covurluiului, care schit a închinat la Sfânta Mitropolie din Suceava, Solomon Farcaș, ce-a fost stolnic și l-a dat de bună voia lui, cu locu(l) ce are p(r)in pregiur. Care schit iaste la Gerasa, la ținutul Covurluiului, Sfintei Mitropolii din Suceava și nime(ni) să nu ste(a) împotriva cărții gsd. Aceasta scriem.

U. Ias lt 7240 mart 3

D.A.N.I.C., Fond Mitropolia Moldovei, VI/2, Original, hârtie, sigiliu inelar, chinovar, stare bună

Noi Grigorie Ghica Vvoda bojio Milostii Gpdar Zemlie Moldavscoi

Datam cartea domniei mele, cinstit părintelui și rugătorului nostru, sfinții chir Antonie Mitropolitului, să fie volnic cu cartea domniei mele a stăpâni un schitișor, de la ținutul Covurluiului, care schit l-a închinat la Sfânta Mitropolie din Suceava, Solomon Farcaș, ce-a fost stolnic și l-a dat de bună voia lui, cu loc ce are prin pregiur. Care schit iaste la Gerasca, la ținutul Covurluiului, Sfintei Mitropolii din Suceava și nime(ni) să nu ste(a) împotriva cărții gsd. Aceasta scriem pe zăpisiul lui Solomon Farcaș ce ne-a arătat Sfinția sa, i-am dat și noi carte să-l stăpânească Sfânta Mitropolii cu tot locul ce are, iar pentru loc de ar ave(a) cineva a răspunde să vie.

U. Ias l(e)t 7240 mart 3

Pe zăpisiul lui Solomon Farcaș ce ne-a arătat Sfinția sa, i-am dat și noi carte să-l stăpânească Sfânta Mitropolie cu tot locul ce are, iar pentru loc de ar ave(a) cineva a răspunde să vie față.

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, document nr. 4

- 7247 (1735) februarie 11. - *Mihalachi, fiul părcălabului de Vaslui, dă zăpisi de danie mitropolitului Antonie pentru moșia Bucșuneni.*

Adecă, eu Mihalachi, feciorul lui Panaite părcălabul de Vaslui, scriu și mărturisesc cu acest adivărat și încredințat zăpisi al meu, la cinstită mânâ Sfinției sale părintelui Antonii Mitropolitul, precum să să știe, căci eu de nime(ni) silit, nici asuprit, ci de a me bună voia am dat și am dăruit Sfintei Mitropolii, a mea dreaptă ocină și moșie, anume Bucșuneni, cei pri Horincea, la ținutul Covurluiului, câtă se va aleage toată partea maicii miali Tofanii, fata protopopului Grigoraș ot Vaslui; și câtă parte iaste cumpărătură de tatăl meu Panaite pe zăpise ce sânt din vatra satului, din țarină și din câmp, din pădure și din bălți cu pește și cu locuri de prisăci și din tot locul cu venitul; Aceasta o am dat și o am dăruit Sfintei Mitropolii din Iași, pentru a noastră pomenire și pentru sufletul răposaiților părinților noștri, cum de acmu înainte să fie

driaptă ocină și moșie Sfintei Mitropolii în veci și nimene din săminția mea să nu aibă a întoarce sau a strica dania mea, căci eu aceasta de bună voia mea am dat. Iar cine s-ar ispiti a strica, unul ca acela să fie neiertat de Domnul Dumnezeu și de Preacurata Maica Sfinției Sale și de mine om păcătos. Și zapise vechi ce-am avut pre aceste moșii le-am dat în mâna părintelui să aibă Sfinția Sa părintele aș face și dires gpd. de stăpânit și această danie s-a făcut dinaintea arhierilor și boierilor țării, carii mai gios s-au și iscălit. Și eu încă și pentru mai bună credință am iscălit.

Vlt. 7247 febr. 11

Mihalachi Panaiti iscăl.
Sturza vel logofăt
Vasilie Buhăescul v. Logofăt

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, document nr. 5

- **1797 septembrie 20.** - *Scrisoarea spătarului Mihalachi Costachi în care arată că a dat proprietățile schitului Ghireasca ieromonahului Gherasim, noul egumen, numit de Episcopul Veniamin Costachi al Romanului, după copia Divanului de apelație a Țării de Jos din 6 aprilie 1834.*

Fiind că la schit(ul) Gierasca ce iaste la țănut(ul) Covurluiului s-a socotit de către preosfinția sa părintele episcop Roman, kirio kir Veniamin și s-a rânduit egumen și purtător de grijă acelui numit schit pe părintele Gerasăm ier(o)monah, s-a primit și de către mine dându-se toate ale schitului cum și moșia care să începe din parte(a) din sus dispre Bursuci, unde să numește la Fântâna mare și purcede zarea dialului, gios pe deasupra satului Lupeștii, și merge până unde să împreună apa Horincei cu Gierasca, și de acolo purcede la dial spre răsărit până la movila Șorița, și de acolo purcede zare(a) dialului în sus pe deasupra satului Măluștenii, și merge până la lacul îngrădit și să lovește cu moșia Bârlăleștii, și de acolo purcede zare(a) dialului pe deasupra Bârlăleștilor, și merge tot așa până unde să întâlnește de unde s-a început, adică la Fântâna mare, pe care se află schit(ul), supt a sa purtare de griji și stăpânire, stăpânind-o în toate hprecum să arată mai sus în pace.

1797 Sept(em)br(ie) 20

Iscălit Mihalachi Costachi Spăt(ar)

Divanul de Apelație a Țării de Gios

Copia aceasta posleduindu-să cu originalul și găsindu-să întocmai după cererea ce prin jaloabă a făcut cuvioșia sa arhimandritul Isaie, să încredințezează cu iscăliturile cilenurilor și punerea pecetii Divanului și să dă schitului Gereasca, însă nu ca de pe document pentru schitul Gereasca.

Catargiu post(elnic)

Miclescu agă

Lipan spătar

Secsia I N° 1193

L.P.

Directorul Stamati

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

1834 apr(ilie) 6 zile
 Întocmai cu originalul
 Șef secție Zagoră

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146

1797 septembrie 20. - *Scrisoarea spătarului Mihalachi Costachi în care arată că a dat proprietățile schitului Ghireasca ieromonahului Gherasim, noul egumen, numit de Episcopul Veniamin Costachi al Romanului, după copia din hrisovul domnesc din 23 mai 1835.*

1797 septembrie 20. O scrisoare din parte răposatului spăt(ar) Mihalachi Costachi, cuprinzătoare că de cătră episcopul de Roman kirio Veniamin s-a rânduit egumen și purtător de grijă la schit(ul) Gerasca pe ieromonahul Gerasim și că s-a primit și de către răposatul a să da toate ale schitului, cum și moșia, care începe din partea din sus dispre Bursuci, unde să numește Fântâna mare și purcede zarea dealului în gios pe deasupra satului Lupeștii și merge pân unde să împreună apa Horincei cu Gerasca, și de acolo purcede iarăș(i) la deal și spre răsărit pân la movila Șarița, și de acolo purcede zarea dealului în sus pe deasupra satului Măluștenii și merge pân la locul îngrădit, și să lovește cu moșia Bârlăleștii, și de acolo purcede iarăș(i) zarea dealului pe deasupra Bârlăleștilor, și merge tot așa pân unde să întâlnește de unde s-a început, adică la Fântâna mare, pre care se află schitul supt a sa purtare de grijă și stăpânire în toate hotarele, precum să arată mai sus.

Giudecătoria ținutului Eși

Pentru că copia aceasta scoasă din hrisovul pre înălțatului domn din 1835 genar, după poslăduire(a) ce i s-a făcut, iaste întocmai cu originalul. De aceia după cerire(a) ce prin jaloabă a făcut arhimandritul Isaia Rășcanul s-a încredințat supt N° 790 și puner(a) peceții.

Iașii, 1835 Mai 23 zile

C. Carp
 L.P.

Director

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, 1-462, rola 146

1798 iulie 24. - *Sandu și Mărin reînnoiesc dania făcută de egumenul Ghenadie, tatăl lor, din mirenje, schitului Ghireasca.*

Adecă, eu Sandul și eu Mărină, feciorii monahului Ionichie, încredințăm cu această adevărată scrisoare a noastră, la mâna părintelui G(h)enadie, igumen ot Mănăstire(a) Gereasca, precum să (se) știe că mirean fiind tatăl nostru, a făcut o vie la numita mănăstire și în vreme(a) când a luat cinul călugăriei luând și via supt a sa stăpânire a dat făgăduinți, cum că după moartea sa să rămână via la stăpânire(a) Sfintei Mitropolii, și întâmplându-se moarte acum în toamna trecută acoela la Sfânta

Mănăstire, de mai sus arătată, de unde și cinul călugăriei a fost luat, după făgăduința sa, facem și noi danie Sfintei Mănăstiri acea vie pentru pomenire(a) sufletului răposatului părintelui nostru. Deci, dar volnică să fie Sfânta Mănăstire a stăpâni via în veci cu bună pace și ori cine din ale noastre neamuri s-ar scula vreodată ca să tragă via la lor stăpânire, ori la ce giudecată ar merge să nu le ție în(...) și spre mai adevărata credință ni-am pus numele și degetele.

Velt. 1798 iul(ie) 24

Ot Berești țin(u)t(ul) Covurluiul

Eu Sandul sân monah

Eu Mărină sân monah

Eu Ierei Ion ot satul Giurcani m-am întâmplat față

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, documentul nr. 6

-1799 iunie 19.- *Smaranda Berichitoaie dăruiește schitului Ghireasca o vie, o livadă și toți pomii din jurul viei.*

Adecă, eu Smaranda Berechitoaie, din satul Lupești, ținutul Covurluiului, dinpreună cu copiii mei, scriu și adeverez cu acest zăpis al meu la mâna Sfinții sale părintelui G(h)erasim, nacealnic de la Sfânta Mănăstire Gireasca, ce este la acel ținut al Covurluiului, în fundul Horincei, precum să se știe că una vie, adecă un pogon în care să cuprindă și una livadă, cât și pomii de pe afară ce sânt împregiurul viei, care vie cu pomăt cu tot, îmi este rămasă de la bărbatul meu, fiind pusă de dânsul, pe locul numitei de mai sus mănăstiri Gireasca, de nimeni silită nici asuprită, ci de a me(a) bună voie și a copiilor mei, o am vândut cu livada și cu pomii de afară numitului de mai sus părintelui G(h)erasim în șasăzeci lei, care bani deplin i-am luat în mâna mea.

Deci, de aici înainte volnic să fie părintele G(h)erasim în câtă vreme va trăi, cum și după moarte(a) Sfinției sale cine va rămâne clironom în veci de veci a o stăpâni via cu livadă cu tot și cu pomii de afară și nimeni din copiii mei sau din alte neamuri a mele împotriva acestei scrisori a mele să nu supere întru nimic pe stăpânitorul viei și ori la ce gidecată ar merge să nu li să ție în samă, ei de vor avea ceva să-și caute cu mine. Și spre ce(a) mai adevărată credință mi-am pus numele și degetul împreună cu copiii.

Vlt. 1799 Iuni(e) 19

Eu Smărănda Berechetoai am vândut

Eu Alecsandru ficior Smărăndii am vândut

Eu Dochița nora Smărăndei Berechetoai am vândut

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, documentul nr. 7

- 1801 mai 10. - *Mărturie hotarnică a schitului Ghireasca aflat în dispută cu locuitorii din satul Țușcani.*

Din porunca cinstitei pârcălăbii ce ne-au adus sfinția sa nacealnicul Pahnuti de la schit(ul) Gირასca, ca să mergem acolo, pentru că l-ar fi supărând Măluștenii de la Răcea, a nu stăpâni, așa noi mergând după poruncă am făcut de știre și Măluștenilor ca să vii la locul de pricină, am mai făcut de știre cu poftă și răzășilor înpregiurași, ca să putem afla stăpâniri Gireștii. Spre răsărit pân unde stăpânește Gereasca, așa am mers tocmai în dial la loc îngrădit și acolo am stat și au venit și Măluștenii și s-au adunat și vreo câțiva răzăși și de prin Spineni, din Sărățeni și am făcut întrebare acelor răzăși din Spineni și Sărățeni, cum știu de stăpânirea Girecii, ei au dat cuvânt că stăpânire(a) Gireștii iaste pân în deal la locu(l) îngrădit acolo, stau și moșiile noastre se întâlnesc cu Gereasca și de acolo în gios zare, pân în movila Mantăi, așa au dat samă acei răzăși. Am întreat pe Mălușteni ce mai supăr(ă) pe călugăr, să-i dea pace, au mai ieșit un Antohi Dumbravă din Spineni și a arătat cum că umblând cu vitele iarna pe costișa Răcii, l-a găsit un călugăr, fiind pădurar a Gereștii, și i-a luat luat săcuri(a). S-a cunoscut că tot stăpânire(a) Gereștii iaste, și Măluștenii se ațin numai la zisă din gură și de cercetare ce am făcut am dat această mărturie la parte(a) sfinției sale.

1801 mai 10

Ion Giuncă căpit.
Neculai sân Chetru

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, documentul nr. 8

- 1806 iulie 18. - Mărturia hotarnică a părții de răsărit a moșiei Țuțcani.

Din porunca cinstitei pârcălăbii Galați, am fost rânduit spre cercetare(a) și spre hotărâre(a) moșăiei din satul Țuțcanii, parte(a) dispre răsărit. Și eu nelăsând lipsa poruncii am mers la stare(a) locului la numita moșie și am strâns toți răzășii și împregiurașii și întâi i-am întreat cum le umblă moșăia și în câți bătrâni o împart. Ei mi-au arătat că le umblă moșăia în sus și în gios și să împarte în patru bătrâni, anume Goea și Heleuți, Druica și Dodana, și eu am făcut funii de douăzeci stânjâni și stânjânul de opt palme gospod., după obicei, și am pus funia din piatră hotar ce este în mijlocul satului și am măsurat la dial spre răsărit, pân într-o piatră hotar dispărțitoare de Lățăști, și am aflat 671, adică șasă sute șapte zăci și unu stânjâni, și de acolo am mers în capătul din sus și am pus funia din pârâu Leoa din hotarul Sărățenilor și am măsurat pân în piatra hotar a moșiei Țuțcanilor dispre apus ce este lângă casa lui Toader Șuşcăli, și am aflat 211, adică două sute unsprăzăce stânjâni, și de acolo am mers în capătul din gios în colțul dispre apus unde să lovește cu capul de coastele Goideștii și am pus funie din piatra hotar a Țuțcanilor dispre apus și măsurând pe lângă Goidești am trecut vale(a) lui Zbanu și am pus piatră, fiind moșăia într-o (i)ezătură ce este peste coada vi(e)i Săpenilor, și mergând la dial pe lângă moșăia Săpenii pân în zare(a) dialului diasupra Igeștilor în drumul vechi și am aflat iarăș(i) 671, adică șasă sute șaptezăci și unul stânjâni, și am pus piatră colțul dispăr(ți)toari de moșăia Igeștii, iar moșăia în capătul din sus p(r)in pădure să suptie pân să face Țaglă, și

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

merge în sus pân la lacul îngrădit ce se lovește de hotaru(l) dumisali vornicului Vasăli Costache. Și așa am încongiurat moșia aceasta și am dat și eu această mărturie hotarnică la mâna lui Toader Tătarul ce trage din Goea cu niamurile lui, i la mâna lui Constantin Hăleuți cu niamurile lui, i la mâna căp(i)t. Manulachi Costin cu niamurile lui ce trage din din Dodana, i la mâna lui Zaharia Hălăucu și la mâna lui Georgi Grosu ce trag(e) tij din Dodana, i la mâna lui Ștefan a Ilincăi, i la mâna lui Constantin Barbălată ce trag(e) din Denica, și am iscălit, i la mâna lui Toadir Șuşne ce trage din Goe cu niamurile lui.

Hotarnic 1806 Iuli(e) 18

Eu Petre Postolac răzăș dispre apus
 Eu Niculai Ariton răzăș dispre apus
 Eu Mihalachi Dandiș răzăș dispre apus
 Eu Dima Năzar răzăș dispre apus
 Eu Georgii Șuşne răzăș dispre apus
 Vasli Crucian răzăș di moșâie dispre apus

Facem știre cu această mărturie hotarnică că din luminata poruncă pri(a) înălțat Domnului nostrum Măria sa Grigori Alexandru G(h)ica VVD ni-au orânduic cu luminată carte(a) Măriei sale ca să mergem la o moșie a dumisali Lupul Costachi biv vel ban anume Florenii și Mihăoani de la ținut(ul) Fălciului, care moșie a cumpărat-o dum(isale) de la niște niamuri a(le) Șoitului, care parte de moșie a fost hotărâtă mai din anii trecuți de Apostol Negri și hotarnică a fost făcut(ă), dar pietre nu au fost pus(e).

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, documentul nr. 9

- 1809 aprilie 10. – *Mărturia locuitorilor din Spineni, Sărățeni, Lupești, pentru partea de moșie disputată cu răzeșii din Mălușteni.*

Noi acești care mai gios ne vom pune numele și degetele, încredințăm cu această mărturie a noastră la mâna sfinției sale părintelui Genadie, egumen sfintei mănăstiri Giriasca, ținutul Covurluiului, că având sfinția sa supărare de către răzășii de Mălușteni, pentru o parte de loc din moșia numitei monastiri, unde să cuprinde și Fundul Răcii, di(n)spre hotarul Măluștenilor și fiind pricină de stăpânire pentru acea parte de loc, ca să se știe de către cine s-a stăpânit până acum când a născut pricina aceasta. Noi, după a noastră știință, mărturisim în frica lui Dumnezeu, cu sufletele noastre, că acea parte de loc cu Fundul Recii, până în zarea dealului unde să numește la lacul îngrădit, am apucat stăpânindu-să până acum în pace tot de către numita mănăstire Giriasca, a dumisale spătarului Mihalachi Costachi și supărare despre răzășii n-a avut monastirea niciodată, care de nu ni s-a crede mărturia aceasta ce o dăm în scris vom merge și de față și pentru mai adevărată credință ne-am pus numele și degetele.

1809 april(ie) 10

Noi sătenii din Spineni

Eu Gavriliță, om de 80 de ani, am apucat tot pe monastire stăpânind Fundul Răcii, pân acum

Eu Toader Negrul tij, și mergând ca să tai pari viind dumnealui Țoni mi-a luat zalog și întrebând eu ce cuvânt ei au arătat că au cumpăratură la mănăstire

Eu Ștefan Țelea

Eu vornicul Sămion Vesăl tij

Eu Zaharia Gândul tij

Și noi tot satul Spineni mărturisim

Eu Antohi Dumbravă mărturisăsc

Eu Țone Țile, Eu Mihai Chirica, și eu am scris cu zisa a tot satu(l) și am iscălit, Mihai Dumbravă căp(i)t(an)

Noi satul Sărățeni

Mărturisim în frica lui Dumnezeu

Eu Chirica Hamza om de 60

Deosăbit că este o hotarnică c'ai Sineștilor de moșia Floreni și Mihoae din vlet 7275 septembrie în 20, că acea moșie iaste hotărâtă de vornicul Luți(?) și arată întrânsa că să (în)tâlnește cu moșia Griasca la lacul îngrădit. Și de nu să va crede ce am scris aicea va merge și hotarnica de față în care sânt iscăliți Lupul Oe din Rânzești, și Toader sin Chirilă ot Covurlui, și Vasilie sin Toader vornicul ot Blăgești, și Pricopie.Și eu diaconul Georgie ot Sărățani am scris cum arată în hotarnică.

Și noi satul Lupești mărturisim

Eu Nicolai Boteș om de 90 ani mărturisăsc

Eu Eni Druțu om de 80 de ani mărturisăsc

Eu Stoian Cotoarnă mărturisăsc

Eu Toader Teche mărturisăsc

Eu Ioan Teche mărturisăsc

Eu Alexandru Berechet mărturisăsc

Eu Toader Mânzu mărturisăsc

Eu Georgi Trif mărturisăsc

Și noi tot satul mărturisâm

Eu Constantin Coșlenu

Eu Matei Sămzana mărturisăsc

Eu Savin Zulmățu am scris și m-am iscălit

Eu Luca Cotârlă am fost vechil pe acea parte de moșie pus de boerul de am dejmuit, mărturisăsc

Înainte mea s-a dat această mărturie și s-a încredințat de cătră mine
Epurianu spătar

-1824 februarie. - *Jalba arhimandritului Isaia dichiul Mitropoliei în care se plânge de abuzurile lui Ilie Costache.*

Prea Înălțate Doamne

Sfânta Mitropolie are un schit anume Gereasca, în ținutul Covurluiului, cu moșie prin pregiur și alte părți danie Sfintei Mitropolii, din let 7181, de un Solomon Farcaș, și cu carte de întăritură de la prea fericitul întru pomenire Grigorie G(h)ica VVOD, ci întărește pre(a) fericitului întru pomenire mitropolitului Antonie stăpânirea pe acel schit și cu părțile de moșie ce are la let 7240 mai 7. Fiind cu depărtare acest schitișor și ca să nu fie călugărași ce erau adunați de capul lor, fără vreun purtător de grijă s-au dat asupra dumisale răposatului spătar Mihălachi Lățăscu ca să aibă purtare de grijă pentru acei călugărași, ca să nu fie de capul lor, însă nu cu vechilime în scris ci prin poftă, care în vreme(a) cât a trăit răposatul, tot venitul ce se strângea de pe ace(a) moșioară era pentru părinți. După moartea dumisale, rămâind Ilie Costache, a pus stăpânire pe acest schit și moșioară ce are, luând tot venitul, strângându-l la casa dumisale, făcându-să moștenitor supt cuvânt că este și ctitor.

La an(ul) 1821 Sfânta Mitropolie a dat o jaloabă către Măria Sa Mihail Șuțu VVOD și prin carte domnească s-a hotărât dumnealui sărdar(ul) Toader Nour cu carte domnească de a mers la fața locului și prin carte de blăstăm făcând cercetare s-a dovedit că Ilie Costache nu are nici o stăpânire asupra schitului. Și puindu-să și soroc ca să vie la Eș cu toate scrisorile ca să se caute prin drumul giudecății, a trimis vechil pe un Dimitrie Drăghici cu scrisorile ce a avut, care ieșind înainte(a) cinstitului divan s-a găsit dreptate Mitropoliei ca să-și stăpânească schitul cu părțile de moșie ce are, după înfătoșarea ce a avut în divan la anu(l) 1821 genar 25, și stârnindu-se răzvrătire cu volintirii, nu s-a făcut carte de giudecată. Acum acel Ilie Lățăscul, dând jalbă înălțimii tale, și(i)- a scos hotarnic pe dumnealui vorn(icul) Pitrache Bini, care mergând acolo a pus secfestru pe schit și pe pădurile moșiei făr(ă) de a înștiința pe mitropolie. Cu smerită plecăciune mă rog înălțimii tale ca să se sloboadă luminată carte gospod(ărească), să se sloboadă de sub secfestru ce a pus pe schit și pe moșie și să vie aici la Iași cu dovezile ce are și să ne căutăm iarăși p(r)in drumul giudecății și a cui vă rămânea să-și ia și carte de întăritură și mare pomenire va rămâne înălțimii tale.

Al Înălțimii tale

Pre(a) smerit și către

Dumnezeu rugător

Isaia Arhimandrit dichiul Mitropoliei

*

*

*

Se roagă că având Sfânta Mitropolie un schitișor, cu părțile de moșie p(r)in pregiur, în ținutul Covurluiului, pe care schit pusese stăpânire un Ilie Costachi, fiul răposatului spătar Mihălache Lățăscu, și dând Mitropolia jaloabă la an(ul) 1820 decemb(rie) cu carte domnească s-a rânduit pe dumnealui sărdar(ul) Toader Nour spre

cercetare prin carte de blestem ca să dovedească acolisirea lui Ilie Costache de acel schit. Și după cercetare(a) ce a făcut s-a și sorocit la anu(l) 1821 genar ca să vie la Divan cu scrisorile ce are, și nevrând a veni și(i)-a făcut vechil pe dumnealui Dimitrachi Drăghici, care ieșind în divan s-a cunoscut dreptatea Mitropoliei, dându-se schitul în stăpânirea Mitropoliei, făr(ă) de a-și lua carte de giudecată. Acum dumnealui a scos hotarnic pe dumn(ealui) Petrache Bini, care mergând acolo a pus secfestrul pe schit și pe moșii, nefăcând știință Mitropoliei fie porunca înălțimii tale, de a se ridica acel secfestrul și să fie sorocit să vie la divan cu dovezile ce are să stăm în giudecată și a cui vas rămâne dreptate(a) va lua și carte de întăritură.

Dumnealui vel logofăt va face punere la cale.

Aslan logofăt

1824 febr(uarie) 3

Noi Ioan Sandu Sturza Vvod

Cu mila lui Dumnezeu Domn Țării Moldaviei

Boierii domniei mele, dumnealui Pavăl Tulbure biv vel dulger i Vasile Tene vornic de poartă, sănătate.

Veți vedea din jalobă arătare(a) și cerere(a) ce se face din parte(a) Sfintei Mitropolii. Deci fiind că în pricina aceasta după jaloba ce a dat mai înainte domniei mele și dumnealui Ilie Costachi a luat carte(a) logofeție(i) către dum(nea)v(oastră) la 4 a trecutei luni genar, ca să faceți cercetare pentru numita moșie Gireasca, ce-ș(i) are și ocin(ă) pe dânsa, pe care dumnealui Ilii Costache zice că este a sa și că călugării aceluia schit, cu nedreaptă apucătură ar fi pus stăpânire pe moșie, și de altă parte Mitropolia încă arată că dumnealui este acolisitor, pentru care vi s-a scris atunci ca cercetând în ce chip veți desluși adevărul pricinii să trimiteti înștiințarea logofeției. Iar a pune secfestrul pe schit și pe rodirile moșiei precum mitropolia se jăluiește, poruncă nu vi s-a dat. Pentru aceasta dar vi se scrie și vi să poruncește ca în ființa atât a vechilului din partea Sfintei Mitropolii, cât și a dumisale Ilie Costache, să cercetați întâi pricina următoare pentru moșie, după scrisori dovezi ce vor fi la amândouă părțile, și al doilea, de către cine și cu ce poruncă s-a pus acel secfestrul și de cercetare și deslușire ce veți face întru aceasta că dați mărturie cu arătare pre larg, cu care să-i socotiți ca să vie la divan.

1824 febr(uarie) 10

Vel logofăt

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, documentul nr. 11

- **Fără dată.** - *Divanul judecătoresc al Cnejei Moldovei scrie pârcălăbiei de Galați în chestiunea neînțelegerilor răzeșilor de pe moșia Mălușteni și nacealnicul schitului Ghireasca.*

Divanul giudecătoresc a Cnejei Moldaviei
Cătră cinstita pârcălăbia Galați

De vreme ce răzeșii de moșia Mălușteni n-au urmat a veni la vadelele ce li s-a pus ca să se înfătoșeze cu nacealnicul schitului Gerasca pentru parte(a) ce are în ace(a) moșie și de către răzăși se împotrivește a stăpâni; Se scrie dum(nea)v(oastră) ca după dovezi (le) ce va arăta nacealnicul pomenitului schit să se împuternicească aș(i) stăpâni parte(a), făr(ă) a vă uita cât de puțin la împotrivirile răzășilor, arătându-le lor că de au vreo pretenție împotrivă, ai să vii aici să-s caute, iar nacealnicul pomenitului schit să-ș(i) urmeze stăpânire(a) fără supărare.

Canta logofăt   Vasăli vornic   Jurji vornic   Cantacuzin spăt(ar)

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, documentul nr. 14

- 1828 iulie 18. - Mărturia locuitorilor din satele Lupești și Mânzătești, ținutul Covurlui, pentru stăpânirea schitului Ghireasca.

Adică noi oamenii din sat(ul) Lupeștii î Mânzăteștii, de pe valea Horincii, ținut(ul) Covurluiului, adiverim cu această mărturie a noastră, la mâna sfinției sale părintelui Isăi, igumen monastirii Gereasca, precum știm să mărturisăm în frica lui Dumnezeu, că de când trăim noi în satele noastre și în viețile anilor noștri am apucat stăpânind nacealnicul Gerasim ot Gereasca moșia mănăstirească pân în deal, lacului îngrădit și în gios zarea dealului pân la movila Mantăi. Așa știm și așa mărturisim de stăpânire(a) nacealnicilor din Gereasca pe care după a noastră mărturie și fața (...) cerându-ne vom veni și am iscălit ceia ce am știut carte, iar ci n-am știut carte am pus numele și degitele.

1828 Iulie 18

Eu Ion Căpătiu

Eu Sămion Dogar

Eu Vicol Arsăni

Eu Vasăle Dogar

Eu Manolachi Dima

Eu Constandin Dima

Am scris cu zisa arătaților de sus

Cum și eu Luca Cotărlă, carile mai gios și degit voi pune, om ca de 80 ani mărturisăsc în frica lui Dumnezău și cu bătrânețile mele, tot om din Lupești, că tot stăpânirea mănăstirii Gireasca am apucat pân la lacul îngrădit și în gios zare pân în movila Mantii și am adiverit și eu.

Eu Luca Cotărlu

Iarăși cu zisa acestui om iscălit am scris.

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, documentul nr. 15

- **1828 iunie 23.** - *Pârcălăbia de Galați cere zapciilor ocolului Horincea să efectueze cercetarea hotărniciei moșiei Mălușteni, realizată de vornicul de poartă Iacon Giușcă și răspunsul acestora din 3 septembrie 1828.*

Pârcălăbia Galați

Către zapcii de ocol Horincii

După înscrisul Sfintei Mitropolii din 18 Iunie către Înalțul Divan a Cnejeii Moldaviei, cu arătare că la hotărătura ce s-a făcut de către D(umnealui) vor(ni)c(ul) de poartă Ioan Giușcă moșiei Mălușteni, ar fi împresurat o bucată de loc din moșia schitului Giriasca a Sfintei Mitropolii, fără să fie față din partea Sfintei Mitropolii sau a schitului nimeni, a adus carte Înalțului Divan poruncitoare ca să se facă cercetare la fața locului, în ființa și a nacealnicului schitului, de au urmat pârâții împresurare și cu ce poruncă și în ce hotare poruncitoare. Drept aceia vi se scrie ca mergând la fața locului să chemați pe numit(ul) vornic, pe răzeși și nacealnic(ul) schitului și să faceți cu amăruntul cercetare ce hotărătura a făcut numitul vornic și ce împresurare a pricinuit schitului și după pătrunzătoare cercetare și de iznoavă driaptă și cercetare(a) ce veți face se înștiințează pre larg pârcălăbia ca să se facă punere la cale în cuprindere(a) înaltei porunci.

1828 Iunie 23

Roset agă

Din poruncă fiind noi rânduiți, ca să mergem la fața locului moșiei Măluștenii, că la hotărătura ce s-a făcut de către d(umnea)lui vornic(ul) de poartă Ion Giușcă ar fi împresurat o bucată de loc din moșia schitului Gireasca a Sfintei Mitropolii, fără să fie față din parte(a) schitului nimeni. Și noi mergând de patru cincisprezece ori la numitul vornic Ion Giușcă, ca să meargă cu noi și fiind foarte bolnav n-a putut merge, decât ne-a arătat din gură că gropi a făcut după arătare(a) răzășilor de Mălușteni, iar sfârșit n-a dat nefiind nacealnicul monastirii față, pe care i s-a întâmplat și sfârșitul din viață numitului vornic de poartă și așa mergând la satul Mălușteni și chemând de față răzășii de Mălușteni, fiind de față și d(umnea)lui sulgerul Iancu Chiru și nacealnicul schitului Girasca, a scos harta moșiei Mălușteni dumnealui sulgerul și arătându-ne a zis că l-au închis răzășii de Mălușteni peste Gereasca și d(umnea)l(ui) sulgerul ne-a arătat că are înscris de la răzășii de Mălușteni că oricând se va ridica nacealnicul schitului Sfintei Mitropolii de a-ș(i) căuta dreptul său, vor fi răspunzători. Și noi după mărturiile megieșitelor sate de prin pregiur ce vedem la mâna nacealnicului Gireascai că a stăpânit schitul în zilele răposatului G(h)erasim până la fântâna Țilii, și de acolo până la movila Mantăi, și văzând și noi ace(a) bucată de loc împresurată am pus-o sub secfestrul să nu intre întrânsa nici o parte, nici alta, până se vor judeca la luminatul Divan. Și pentru aceasta nu lipsim a știința cinstita pârcălăbie.

1828 septembrie 3

- **1828 august 1.** - *Mărturia locuitorilor din satul Spineni, județul Fălciu, pentru părintele Isaia, egumenul schitului Ghireasca.*

Adică, noi oamenii din satul Spinenii, ținut(ul) Fălciului, care mai gios ne vom iscăli, cei ce știm carte și alți care n-am știut carte am pus degetele și numele, dăm această mărturie a noastră la mâna sfinției sale părintelui Isaia, egumen ot Gereasca i precum știm și mărturisim în frica lui Dumnezeu, că de când trăim noi în sat(ul) Spineni și în viețile anilor noștri am apucat stăpânind nacealnicul Gerasim ot Gereasca moșia mănăstirească pân în deal(ul) locului îngrădit și în gios zarea pân la movila Mantăi i pe care în vreme(a) stăpânirii sfinției sale a bătut pi un Antohi Dumbravă găsindul la fântâna Țelei, dând vitelor iama și pentru aceasta am încredințat această mărturie în care și în urmă oriunde unde vom fi ceruți și față vom veni spre a dovedi și am iscălit.

1828 iulie 15

Antohi Dumbra(vă) adiverez

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, documentul nr. 17

- **1828 august 1.** - *Mărturia lui Chirică Hamza din satul Sărățeni, ținutul Fălciu, dată schitului Ghireasca.*

Adică eu Chirică Hamza, care mai gios îmi voi pune numele și degetu(l), știut să fie că stare(a) me(a) și locuința îmi este în sat(ul) Sărățeni, ținutul Fălciului și după cuprindere(a) vieții mele sânt în petrecere(a) anilor de 84 ani, la care acum întreat fiind pentru știința stăpânirii de moșia Gereasca cum s-a stăpânit de către nacealnicii acei mănăstiri și pân unde, așa știu și așa mărturisesc în frica lui Dumnezeu cu viu glas și cu suflet nevătămat i decât că până la locul îngrădit în zarea dealului despre răsărit și în gios culme(a) dealului pân în movila Mantăi, au stăpânit nacealnicii de Gereasca din vechi și pân la Gerasim igumen, tot stăpânire Gireștii au fost, precum și două hotarnice din trupurile moșiilor noastre a altor răzăși arată printrânsele ce merg pân la locul îngrădit și arată că dau cap(ăt)u(l) cu stăpânirea Gereștii. Am dat această adevărată scrisoare prin care și alți oameni ca și mine megiaș, au știință de aceasta și se vor arăta iscăliți tot aici întru această scrisoare.

1828 august 1

Eu Chirica Hamza adiverez cel de sus

Eu Georgi Diaconul adiverez

Și eu am scris cu zisa numiților iscăliți de mai sus și am iscălit

Eu Costandin Hamza

Eu Antohe Țăcău

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, documentul nr. 18

- **1829 iunie 9.** - *Preteasa Casandra soția răposatului preot Teodor dă danie schitului Ghireasca părțile de moșie din Lupești, Țuțcani și Bozeani.*

Parte de zăstre a Mari(e)i, fata ce a ținut-o Ionașcu Forț(u), patruzăci și patru stânjeni de moșie în Lupești Ionașcu Forțu a făcut pe ocină, protopopul Onică a făcut pe Grigorii Preot, Tiodor Preot pe Andreiu Diacon, Todăsâia sor(a) lor, Măriuța sor(a) lor, cum și alte două surori a lor, cum și de alte părți de moșie Țuțcani i Bozăenii, aceste părți de sus arătate strângându-ne din parte(a) părintelui Grigorii și a părintelui Teodor și a diaconului Andreiu și a Mărauții sor(a) lor, sfătuindu-ne între noi ca să dăm o danie sfintei mănăstiri ot Gireasca, ce se prăznuiește hramul Sfânt(ului) Marelui Mucenic G(h)eorg(h)ie, nesiliți de nime(ni), ci de bună voi(a) noastră, înspre pomenire(a) răposaiților a tuturor niamului nostru, eu preteasa Casandra a preotului Teodor răposatul, parte(a) ce se va alege dreaptă a me(a) din Lupești, din Țuțcani, cum și din Bozeani, nesilită de nime(ni) am dat-o danie sfintei mănăstiri Gireasca, ținutul Covurluiului, unde se prăznuiește hramul Sfântului Marelui Mucenic G(h)eorg(h)ie, cum și eu părintele Io(a)nichie sâ n părintele Grigorăi răposat, cum și eu părintele sâ n Mărcuțai răposat.

1829 Iunii 9

Această copie de pe dania ce(a) adevărată am lăsat-o la Gereasca și pe cea adevărată am luat-o la mine ca să mergem la Eși spre a o încredința de către stăpânire. Și am iscălit cu mâna mea.

(1)834 Noiem(brie) 9

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, documentul nr. 19

- **1830 februarie 4, Iași.** - *Arhimandritul Veniamin se adresează Divanului Judecătoresc al Cnejeii Moldovei pentru a cere eliberarea poruncii în vederea hotărârii moșiei schitului Ghireasa.*

Către Cinstitul Judecătorescul Divan al Cnejeii Moldaviei

După cererea ce s-a primit din partea nacealnicului schitului Gereasca de la ținutul Covurluiului, ce este supus Sfintei Mitropolii, pentru a se pune în lucrare hotărârea unei părți de moșie numită Gireasca a acelu schit, ce se află împresurată și însămnând spre aceasta pe dumnealui vornic de poartă Spiridon Biarte de la acel ținut și pe dumnealui Moisiej Braon din târgul Bârladului din partea Sfintei Mitropolii, fac poftitoare cerere Cinstitului Judecătoresc Divan să binevoiască după rânduiala cuviincioasă să sloboadă căzuta poruncă pe numele fețelor însămnate spre a merge la starea locului arătat și după documenturile schitului să hotărască și arătata moșie pe care să o aibă schitul în siguranție despre împresurătorii ce până acum a avut.

Anul 1830 febr(uarie) 4 zile

Iași

<ss>Veniamin Arhimandrit

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, documentul nr.20

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Constantin Obreja, s-a înfățișat de al doilea acum pricină în judecată în ființa și a osăbit vechil a Sfintei Mitropolii, arhimandritul Isaia.

Și au arătat că nici o scrisoare doveditoare de despărțirea moșiei schitului de către Mălușteni nu se află. Iar din o carte a domnului Ștefan Vvod, unde zice pentru moșia Girești în obârșia Horincii, să dovedește că satul Lupeștii iaste tot din trupul Gireștilor, precum și din harta inginerească făcută de Vasile Tăutul inginerul, cunoscându-se că ori nu iaste acesta locul îngrădit ce s-ar socoti hotar în colțul despre răsărit a Gireascăi, ori satul Mălușteanii este rupt din trupul Gireștilor sau a Țuțcanilor ce să zic(e) și Turbătescul. Pentru aceasta după hotărârea ce s-a dat să scrie dum(ita)li stolnice Pangratie din partea răzășilor de Mălușteni și dum(ita)li vornice Berteza din partea schitului, ca împreună să mergeți la fața locului unde să intrați în cercetare prin carte(a) de blăstăm ce s-a dat de la Sfânta Mitropolie ca să se dovedească atât din mărturiile oamenilor din pregiur cât și din scrisori, din care trup de moșie ar fi dezlipit satul Mălușteanii, precum și de lacul îngrădit să cercetați de nu mai iaste și alt lac pe acea opcină în sus, cercetând și de când s-au început învăluirile asupra stăpânirii între schitul Gireasca și între Mălușteanii și înainte de înpricinare cum se afla stăpânirea pacinică. Și după toate aceste cercetări dacă nu veți putea sfârși acolo prin învoială apoi cu mărturie de cercetare pre larg să socotiți pe amândouă părțile a veni la Divan.

1830 mai 22

<ss> Balș vornic

După rezoluție Costandin Obreja spătar

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, documentul nr. 21

- **1830 august 28.** - *Stolnicul Lupul Pangratie și vornicul de poartă Spiridon Biartie prezintă Divanului Cnejiei Moldovei rezultatul anchetei în conflictul dintre răzășii de Mălușteni și schitul Ghireasa.*

Către Cinst(it) Judecătorescul Divan al Cnejăiei Moldaviei

Stol(ni)c(ul) Lupul Pangratie și vornicul porții Spiridon Biartie

După cartea cinstului judecătoresc Divan din 22 Mai, anul următoriu 830, poruncitoare ca să miargem la moșia schitului Gireasca, ținutul Covurluiului, unde prin cercetare după cartea de blăstăm ce s-a dat de la Sfânta Mitropolie să se dovediască din care trup de moșie ar fi dezlipit satul Mălușteanii răzășesc, precum și de lacul îngrădit ci s-ar socoti hotar, în colțul dispre răsărit a Gireasii, de numai este și alt lac pe acea opcină în sus, cercetând și de când s-au început învăluirile asupra stăpânirii între schitul Gireasca și între Mălușteni și înainte(a) înpricinării cum să afla stăpânire pacinică.

La această judecată vrând a să încredința cu cartea judecătorescului Divan și cu cartea de blăstăm, fiind noi rânduiți despre amândouă părțile ca să mergem la starea locului și în ființa nacealnicului acestui schit Gireasca și a răzășilor Mălușteni, aducând di față lăcuiitorii împregiurași și megiași de acolo, adică Spineni i Sărățanii dispre răsărit, din ținutul Fălciului i Lupeștii și Măctăneștii dispre apus, din ținutul

Covurluiului, mai întâi am cerut scrisori răzășilor Mălușteni ca să ne putem încredința din ce trup de moșăie ar fi dezlipit satul Mălușteni. Și ei ni-au înfătoșat harta inginerului Vasăli Tăutul din 1816 Iunie 3, și luându-se sama că de la lacul îngrădit purceag în gios spre amiazăzi cu pitreale, hlizele numite, cea despre răsărit Țuțcanii cu siliștea de sat și alătura Țuțcanii dispre apus / c(e)i zic și Turbătescul / iarăși cu siliște de sat și pe lângă aceasta despre apus Măluștenii, asămene cu siliște de sat cu pitriale, aceste hliză după stare locului și închipuire(a) hărții se socotesc a fi de o măsură și tot un hotar din învechime și că de pe un Țuțcu Talpa Țuțcanilor li se trage vechea stăpânire. Precum și un Toader Balaș om de 85 ani, răzăș de Turbăteasc, sub carte de blăstăm a mărturisit că și de la părinții săi a auzit că această hliză Măluștenii i Turbătescul și Țuțcanii din vechime au fost un trup de moșie numit Țuțcanii de pe un Țuțcu. Însă și Măluștenii ne-au înfătoșat cartea de la Constandin Nicolai Vvod din le(a)t 7242 genar 17 de giudecata ce s-a sfârșit atunci pentru locul Măluștenii, între niamul Hiliuțâsc și Tălpeșc, scoțându-o supt închipuirea că adică Măluștenii ar fi trup întriag de moșăi. Care această carte nu statornicește dovadă pentru întriag trup de moșăie, ci iaste numai hotărâtoare pentru urmare(a) stăpânirii acestor două niamuri Hiliuțâști și Tălpeștii pe locul Măluștenii. Și afară de aceasta, altă scrisoare doveditoare sau măcar oameni martori ca să poată cercetare(a) a se încredința asupra zisălor lor ce numeasc că ar fi trup de moșia Măluștenii n-au înfătoșat.

Al doilea, am cercetat pentru lacul îngrădit ce să socotește colțu(l) dispre răsărit a moșăiei Geriasca, precum este arătat și la harta inginerească, la care înșinea mergând în zarea dealului despre răsărit și fiind adunați oameni de prin megieșitele sate Sărătenii și Spinenii din ținutul Fălciului a căror moșii stau la acest lac, cu toții l-au mărturisit după cartea de blăstăm că din învechime pe acesta îl știu lacul îngrădit și alt lac pe această ocină sau zare nu se pomeniște. Și această numire a lacului îngrădit se zicea că îngrădire(a) lui nu iaste cu gard sau în alt fel, ci numai că la acest lac toate moșăile acestea de prin pregiur, adică despre amiazăzi, Măluștenii, Turbătescul și Țuțcanii, din ținutul Covurluiului ce se socotesc un trup și însuși răzășii Mălușteni au mărturisit că acesta este lacul îngrădit. Iar de la răsărit vin moșăile Sărătenii i Spineanii, Mihoani și Florenii, care Floreni la anul 1766 sept(em)b(rie) 20 / de când sânt trecuți 64 ani / hotărânduse de către Antohie Luță, vornicul de poartă, lămurește prin hotarnica sa că această moșăie merge până în lacul îngrădit și se întâlnește cu moșia Gireasa la ținutul Covurluiului.

Al treilea, am cercetat asupra lacului îngrădit de pricină ce este despre apus de lacul îngrădit, numindu-se de răzășii Măluștianii Fundul Răcii, cu parte despre răsărit la zarea dealului și până în movila Mantăi, ce ei îl unesc cu locul Măluștenilor ca să ne putem încredința de când s-au început învăluirile asupra stăpânirii între schitul Gireasa și între Mălușteni.

Cât pentru pacinica învechitei stăpâniri asupra moșiei Girasca urmează doslomăria din următoarele mai gios dovezi, adică hotarnica pomenită din liat 1766 septembrie 20 a moșăilor Florenii din ținutul Fălciului, ci stă în lacul îngrădit unde se întâlnește cu această moșie Giriasca, la ținutul Covurluiului, iscălită în vremea aceia de marturi, Lupul Oia, ci se dovedește că ar fi răzăș de Mălușteni și de Tudosă sânt Kirika ot Covurlui, ce-a fost răzăș de moșăia Mânzâtești de pe Horincea, i mărturia din leat 1800 april(ie), dată la acea vreme egumenului Gereștii Genadie de la mulți

lăcuitori a satelor Spinenii i Sărățanii, din ținutul Fălciului i Lupești și Mânzăteștii, din ținutul Covurluiului, prin care mărturisesc că de mai înainte vreme și până atunci s-au stăpânit moșia Giriasca cu locul din Fundul Răcii până în zarea dealului la lacul îngrădit, care mărturie iaste încredințată și de răposatul boiar spăt(arul) Grigoraș Costache.

Deci, în urmarea cercetării de acum s-au adus la fața locului din oamenii iscăliți prin această mărturie, Antoahii Dumbravă, în vârstă de 70 ani, Ștefan Țilea, în vârstă de 60 ani, Țonea Țile, în vârstă de 65 ani – aceștii nu mai sânt în viață, din satul Spineni din câți sânt iscăliți în această mărturie de mai sus și cercetându-se supt cartea de blăstăm, au mărturisit că aceasta li-au fost știința la întâia mărturie care și acum o adiveresc, Erei Panaitea, diaconul Ștefan Mihăilă, în vârstă de 48 ani, post(elni)ce(l) Ioan Vlasă, în vârstă de 48 ani, Ștefan Dumbravă, în vârstă 40 ani, Vasăle Balmuș, Vasăle Țilia.

Acești, toți răzăși de Spineni, care au dat mărturie în trecutul an 1828 Iuli(e) 15 și chemându-se pe unii de față la cercetare, iarăși după cartea de blăstăm au mărturisit că au apucat stăpânire(a) moșăiei schitului Giriasca până în vreme ce a fost nacealnic Genadie, până în dealul lacului îngrădit și zarea dealului până la movila Mantăi și în vremea aceia nacealnicul Genadie a bătut pe Antohii Dumbravă ară(...)iul de mai sus cât l-a prins fără știre și învoială dărmand la fântâna Țalii iarna mugur la vitele sale, care și el n-a tăgăduit, ci încă a arătat că fiind pe locul acest(a), de pricină acum, atunci i-a luat un topor și a venit la schit de s-a învoit pentru dărâmare.

– Kirica Hamza din sat(ul) Sărățanii, în vârstă de 86 ani, diaconul Georgi Ciobanul, om trecut în vârstă de 72 ani, oameni bătrâni de moșăia Sărățanii, ci să megieșesc cu moșăia Geriasa pe din sus și despre răsărit. Acestora, după ce li s-a citit acum porunca și cartea de blăstăm, au mărturisit că din învechime au apucat moșia Geriasca stăpânindu-se de nacealnicul schitului până la zarea dealului despre răsărit la lacul îngrădit, pentru care au dat și două mărturii, în cea din 1809 april(ie) 10 și alta din 1828 august 1, aceasta din urmă este adiverită de scriitorul iai Antohi Dărănga căpitan, arătând în aceasta de pe urmă că până în movila Mantăi s-a stăpânit moșia Giriasca de nacealnicul schitului, până și la Gerasim igumenul și n-au pomenit din în vechime să fi intrat în locul cu Fundul Răcii, adică în sus și spre apus răzășii de Mălușteni să stăpânească, ci de la 1809 încoace s-ar fi început t(ă)răgănarea de pricini cu pășiri(le) răzășilor peste zarea dealului spre apus spre Răcea și mai cu samă în 1816 aflându-se un diaconul Giorgi Bănariul, acela ar fi întemeiat pe răzășii mai mult, iar movila Mantăi ce easte în zarea dealului colțul de gios a moșăiei Geriasa și până acum să stăpânește tot de schitul Geriasca, unde și colțul Măluștenilor acolo se hotărăște și peste zarea dealului la apus nu pășesc, ci în cea movilă a Mantăi din în vechime și până acum stăpânire(a) schitului la apus și a Măluștenilor la răsărit este neprihănită.

– Simion Dogariu, în vârstă de 70 ani răzăș de moșia Mânzăteștii ce se megieșește cu Giriasa pe din gios, asăminea după cartea de blăstăm, a arătat că în mărturia din 1809 april(ie) 10 a iscălit împreună cu alți 6 oameni din satu(l) Lupești, asăminea și în alta, a 2 mărturie din 828 Iun(ie) 18; Și prin amândouă aceste mărturi glăsuiește că moșăia Giriasa s-a stăpânit de în vechime până despre răsărit în zarea dealului la lacul îngrădit și tot zarea în gios până în movila Mantăi, unde și până astăzi stăpânire(a) schitului este necurmată și încă în tinerețile sale s-a dus el împreună

alți 2 oameni, Costandin Pagu și Grigore Ilie, cu vitele iarna peste pârâul Răcii dispre răsărit de au dărâmat mugur și găsindu-i nacealnicul schitului cu alt călugăr, pe unul dintre dânșii l-au bătut și cialorălânți li-au luat topoarele și în urmă au venit părinții lor de s-au învoit și au scos topoarele. Iar de la 810 încoace s-a început năvălire(a) Măluștenilor peste zare, în locul din Fundul Răcii și mai cu samă de la Bănariu, la 1816 au rămas răzășii stăpânind.

– Constandin Cășlariu ot Lupești, în vârstă de 85 ani, Ioan Căpățână ot, în vârstă de 70 ani, Manolachi Dima ot, în vârstă de 65 ani, răzăși de moșia Lupești, ce se megieșesc dispre amiazăzi cu Geriasca. Asămine după cartea de blăstăm au arătat că în mărturia din 1809 au iscălit precum și în al 2-le, mărturia din 1828 Iuni(e) 18; Și în întocmai după cuprinderea mărturiei lor le este știința adăugând că întindere(a) Măluștenilor peste zarea dealului spre apus de la mărturia dintâi, s-au pornit îngăimându-să în stăpânirea și o parte și alte(le), până la 1816 la venire(a) Bănariului, de la care mai cu samă s-au pornit stăpânire(a) răzășilor fundul și costișa dispre răsărit de pârâu Răcii, numind și un drum a Măricăi, ci ar fi pe acea coastă dispre răsărit de Răcea, pe care drum s-ar despărți ei Măluștenii de Giriasa, dar după dovedirea ce mi-au făcut acum în cercetare, Constandin Cășliarul, în vârstă de 85 ani, fiind zicea că drumul Măricăi nu ar fi pe coastă ci tocmai în zare(a) dealului dispre răsărit, pentru care și osăbită mărturie în scris au dat nacealnicului de Gereasa.

Până aicea sânt dovezile de mai sus înfătoșate de Iesăiu, nacealnicul schitului Geriasa, ce este mitoh Svintei Mitropolii, din care cercetare am luat vreadnică pliroforie că unul este lacul îngrădit în colțul dispre răsărit a moșăiei Geresei și care zare în sus alt lac nu se cunoaște, și însuș(i) că tot pe această zare fiind colțul din gios în movila Mantăi ce se stăpânește și până astăzi cu neprihănire, pentru pătımirea Măluștenilor peste zare aceasta în costișa dispre apus cu locul din Fundul Răcii. Iarăși mărturiile din urmă a oamenilor împregiurași dau dovadă că de la cea vreme s-au început învăluirile între schitul Geriasa cu răzășii Măluștenii.

Iar din partea răzășilor Măluștenii au înfătoșat aceste dovezi, adică o hârtie pe un dos de răvaș sămăluit de dânșii a fi scris cu slovă din vremea veche, în care se însămnează că este izvod de Mălușteni, ci are Talpă moșăia acolo și în dos cu 4 rânduri este scrisoare di pe vremea aceasta, numind de iscălit pe un Toader Bantăș la let 7251 Iuni(e), arătând că din locul Fălcuiului deasupra Bărlălești / adică moșăia Florenii acea hotărâtă la 1766 / din zarea dealului de unde să pohărnește apa, vine în gios Măluștenii și rămâne poiana Liciului la fântâna Oii și lovește buza piscului pe drumul Măricăi p(r)in poianele a Bogătoai, trei poiane sânt în locul Măluștenilor și miargi până în Țigna cea mare, tot drumul Măricăi până în Ciorâta, în movila cea săpată în locul Cionjăștilor și această parte care s-a scris mai sus dispre apus pe deal merge locul Măluștenilor, arătându-o aceasta a să agiuta pentru locul dispre apus de zarea dealului și văzându-să cu două slove vechi și nouă și cu slova aceia nouă, numele lui Toader Bantăș în dos cu al triile slovă scrisă, niște nimicuri și iarăși de nimene încredințată, nu s-a putut socoti hârtia aceasta a fi triabnică. Iar după aceasta o mărturie hotarnică din 1812 Iuli(e) 1 de la Toader Vărgolici, vornic de poartă, ce zicea că a hotărât moșia Măluștenii cu pietre când a unit și locul spre apus de zare(a) dealului, coasta cu Fundul Răcii și cetindu-se cu luare aminte nu se vede a fi iscălită

pe obicei de moștenitorii megieșitelor moșii, precum nici de vreun călugăr sau nacealnic(ul) schitului Giriasa.

Și alte patru mărturii din următorul an 1830 cu aceste cuprinderi, însă: -Din 30 Iuni(e) 830 un căpitan Sandu Gimpu, în vârstă de 70 ani, mărturisește că drumul Măricăi este hotar despărțitor între Mălușteni și moșia Giriasa. - Din 20 Iuli(e) 830 scrisă tot de Sandul Gimpul, care iscălește pe un Toader Golimaz din Iași, glăsuitoare că drumul Măricăi este hotar despărțitoriu între Mălușteni și Geriasa și după ci în Iași aflându-să n-a încredințat-o de nici o judecătorie, a dat precurs cercetării că acel Golimaz nu poate avea nici o știință și că Gimpul numai de la sine a scris-o. - Din 20 a următoarei luni august 830, mărturia lui Pricochi Dumbravă și Costandin Iacomea în vârstă de 80 ani și un Costandin Chihai, adevărind răzășilor de Mălușteni că moșia Răcea până în Budăiu Oii s-a stăpânit de răzășii Mălușteni până în drumul Măricăi, căriea mărturia luându-se sama că este făcută pe nici un adivăr de vreme ce zice moșia Răcea. Acest nume de moșie nici că s-a auzit, iar pentru că zicea să dea drumul Măricăi, acest drum iaste mărturisit mai în urmă în dovezile schitului Giriasa di Costandin Cășlianul, om bătrân de 85 ani că ar fi pe zarea dealului și pe lângă acestea Sandu Gimpu i Pricoki Dumbravă și un Mitachi Rezmeriță, vrând răzășii Mălușteni ca să se agiute cu a lor giurământ asupra locului de pricină.

Întâi că acești oameni nu s-au socotit destoinici giurământului fiind nestatornici și împotriva a atâtea dovezi cuprinse în urmă, ci s-u înfătoșat în cercetare din partea schitului Geriasa și așa s-a dat sfârșit cercetării. Dar fiind că răzășii Mălușteni s-au arătat nemulțumiți în cuprinderea poruncii s-au sorocit a veni în judecata cinstului Divan.

1830 August 28

Lupu Pangrati

Spiridon Biarte vornic de poartă

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, rola 146, documentul nr. 22

- 1831 mai 14. - Rezultatul cercetărilor efectuate de slugerul Pavel Tulbure și spătarul Alecu Sturza.

Arătările lăcuitoilor din satele megieșite cu moșia Giriasca a acestui schit și cu moșia Măluștenii răzășască, precum au mărturisit fieștecarele, după carte de blăstăm, în favorul numitului schit în ființa nacealnicului G(h)iresii și înaintea noastră.

1° Ioan Căpățână ot Lupești în vârstă de 70 ani mărturisăște după carte de blăstăm că aflându-să slugă la dumnealui ban Ioan Cârjă, de când sânt trecuți 20 ani, l-a trimis să tai(e) cherește(a) pentru răivanu(săivanul - N.A.) de vite, unde va găsi. Și așa a mers în Fundul Răcii și a tăiat cherește(a), i-a trebuit și plata dejmii pădurii a plătit-o la nacealnicul schitului Gereasca și diosăbit o mătușă a sa Ștefana, fimei bătrână iar fi spus într-o vreme că din zare(a) Măluștenilor dispre apus la vale este moșie a schitului Gireasca, iar altă știință nu are.

2-le - Ifrimi Berechet ot Lupești în vârstă 42 ani arată că a arat într-o poiană pe Vale(a) Răcii dispre apus care este alături cu hotar, cinci ani de zile și dejma din popușoi ci a făcut-o a dat-o tot la schitul Gireasca și tatăl său Alicsandru Berechet a

tăiat lemn di o pivniță în Fundul Răcii di la fântâna cotită(?) în sus și tot la schit a plătit havaiat(ul) pădurii di l-a slobozit de a tăiat.

3-le - Sava Hamza ot Gireasca în vârstă de 38 ani carele arată că a fost și călugăr un an de zile la schitul Gireasca, numele Antonie, mărturisăște că un ogor de popușoi din Poiana Răcii ce se ara și se hrănea întrânsa un diacon Vasăle Onos ot Mălușteni numit Sava îi lua dejmă și o duce(a) la schit(ul) Gireasca.

4-le – Diacon(ul) Giorgii Artiu ot Spineni în vârstă de 68 ani arată că tăia pari și nuele și alte lemne de trebuță din Poiana Răcii în sus și să învoia cu nacealnic(ul) schitului Gireasca, dar moșăia a cui a fost nu știe.

5-le – Țone Țăle ot Spineni în vârstă de 60 ani arată că tăia pari și nuele și altă chereste(a) din Poiana Răcii în sus și să învoia cu nacealnicul schitului Gireasca, iar moșăia a cui a fost nu știe.

6-le – Diacon(ul) Ștefan Mihăilă ot Spineni arată prin scrisul său că în iarna ce(a) mare dormind la vite în Fund(ul) Răcii s-a învoit pentru păduri cu nacealnicu(l) schitului Gireasca, dar alta nu are nici o știință.

Mărturisând aceste(a) mai sus scrisă după cartea de blăstăm în cuget curat, fieștecarele precum să arată cu numele și porecla sa și din ce sat fieștecare înainte(a) noastră. Și s-a încredințat și de cătră noi.

1831 Mai în 14 zile

Tulburi sluger deplin vechil din parte(a) du(mi)s(a)le post(elnicul) Iancu Cuza¹¹⁵

Cercetare(a) de mai sus s-a făcut în neființa me(a) de dumnealui sluger Pavel Tulbure.

(1)831 Mai 20 Barlad

A. Sturza spătar

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, f. 46 – 48, rola 146, documentul nr.23

1831 decembrie 2. - *Pârcălăbia Galați poruncește zapciilor ocolului Horincea să urmărească aplicare sechestrului poruncit de Divan asupra pădurii și venitului locului.*

Pârcălăbia Galați
Cătră zapcii de ocol Horincii

Căutându-se din porunca cinstitudii Divan parte giudecătorească, pricina între cuvioșia sa nacealnicu(l) mănăstirii Geriasca cu răzășii de Mălușteni pentru bucata de loc ce se cunoaște de mănăstire, înstrămbătățit-o cu împresurare(a) ce ai face acești răzăși, fiind că ei toți s-au arătat cu nemulțămire cerându-să a merge și a treia oară în giudecata cinstitudii Divan. Pentru aceasta după cum de la ocârmuire este slobozită poruncă de săcfeștru a nu să tăie pădure și venitul locului acesta a nu să răpi de cătră răzăși fără știre și a nacealnicului. De aceasta și acum cu hotărâre vi să poruncește ca să aveți în privigere întărind poruncă la fața locului pentru nestricare(a) pădurii dispre

¹¹⁵ În realitate postelnicul Ioan Cuza

nimene și altele în cuprinderea săcfeștrului poruncit de cătră Cinstitul Divan și poruncile pârcałăbiei întru aceasta și răzășilor să li să arate a merge la Eși cu nacealnicul mănăștirii spre a să da sfărșit giudecății.

1831 Decembr(ie) 2

Cuza post(elnic)

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, f. 65, rola 146, documentul nr. 25

1834 martie 20. - *Jurnalul Divanului Apelativ în pricina dintre schitul Ghireasca și Ilie Costache*

Jurnal

Anul 1834, luna Mart(ie) 20 zile

Divanul de apelație a Țării de Gios, întru înfățășoare în presudstvia sa a jăluitoilor, dl Ilie Costache, prin vechil(ul) Iamandi Baș(o)tă, cu egumenul schitului Geriasca, pentru moșia Geriasca, cu pomenitul schit di pe dânsa, ci cel întâi o cere din stăpânire(a) celui de pe urmă, tratarisând înființata la el delă întru această pricină a găsit aceste împregiurări. Pomenitul vechil a(l) jăluitoi(ului), prin jaloba ci a dat Divanului la 13 Decembrie a anului trecut 1833, a arătat că moșia Geriasca ar fi driaptă a încredințatorului său după documenturile și dovezi(ile) ce ar ave(a) clironomii de la părintele său răposatul spătar Mihălache Costache, care moșie a stăpânit-o în bună pace până la 821, când i s-ar fi luat din stăpânire de către Sv(ânta) Mitropolie pe temeiul a o danie a unui Farcaș, cu care ar fi dăruind acel schit numai cu locul său împregiur, iar nu toată moșia, pentru care strâmbătate încredințatorul s-a jăluit D. Sturza din poruncă s-a urmat și cercetare, însă îndestulare nu i s-a făcut, cerând acum o asămine.

Iar egumenul schitului prin jaloba ci a dat la 21 febr(uarie) arătând că pretenția aceasta este sfărșită cu hotărârea Divanului a cerut ca să nu se mai rânduiască jaloba jăluitoi(ului) în cercetare(a) giudecătore(i) ținutului.

Drept aceia, Divanul scrie a să încredința la împregiurările de mai sus, după care să se poată da pricinii cel mai departe curs, a înfățișat pe ambele părț(i) în presudstvia sa precum mai sus să arată, unde egumenul schitului spre încredințare(a) arătărilor sale, a înfătoșat o carte de giudecată a Divanului din 1821 febr(uarie) cuprinzătoare de giudecata ci a urmat și atunci între jăluitoi și între Sv(ânta) Mitropolie, la care schitul Geriasca este supus, tot pentru această pricină și hotărâtoare ca Mitropolia să stăpânească schitul cu moșia împregiur, așa precum îl are în stăpânire de sumă de ani, nesupărată despre boerii Costăchești. Iar vechilul, osăbit de hărțile văzute la gidecata pomenită, a înfătoșat două și anume, o jalobă a încredințatorului său, anume D. Sturza și o mărturie a slugerului Pavel Tulbure și vornic(ului) de poartă Vasăle Tenăi din 824 genar 28, arătătoare de cercetare(a) ce din poruncă a făcut întru această pricină. Deci fiind că piste un asămine act de giudecată nu este de competenția Divanului a intra în mai multă cercetare a pricinii rămâne ca Mitropolia să-ș(i) stăpânească schitul împreună cu moșia.

că ar fi pe moșia sa și s-au învoit ca după ce va găsi v(el) armaș zapisul de cumpărare ce a zis că are pe unde va arăta zapisul pe acolo să ție. Iar dacă zapisul nu va arăta pe unde este hotar atunci să ție locul Geresii pân(ă) unde dă Geriasa în apa Horincii.

Al 2 le – 7257 februarie 19 – Altă scrisoare de la un Costandin Mânzul Andronachi alesul și alte cuprinzătoare că au știință pentru moșia din Geriasca, precum a vândut-o Elisâi și nepotul său Andrei Buliandru banului Gavril Costachi drept 40 lei din piatră în piatră cum arată scrisoarea aceasta.

Al 3 – le – 1797 septembrie 20 – O scrisoare din partea răposatului spătar Mihalachi Costachi cuprinzătoare, că de către Episcopul de Roman chirio chir Veniamin s-a rânduit egumen și purtător de grijă la schitul Geriasca pe ieromonahul Gerasim și că s-a primit și de către răpos(atul) a i să da toate ale schitului cum și moșia care să începe din partea de sus despre Bursuci unde să numește la fântâna mare și purcede de zarea dealului în gios pe deasupra satului Lupeștii și merge pân(ă) unde se împreună apa Horincei cu Geriasca și de acolo purcede la deal spre răsărit pân(ă) la movila Șarița și de acolo purcede zarea dealului în sus pe deasupra satului Mălușteni și merge pân(ă) la locul îngrădit și să lovește cu moșia Bărlălești și de acolo purcede zarea dealului pe deasupra Bărlăleștilor și merge tot așa până unde să întâlnește de unde s-a început, adică la fântâna mare pe care să află schitul supt a sa purtare de grijă și stăpânire în toate hotarele precum să arată mai sus.

Al 4 le 1815 Genar 10 Răvașul răposatului spătar Costachi cătră un vâtav Șarbul, ca să nu îngăduiască a să împresura moșia Geriasca pentru care ar fi scris și părcălăbia de Galați.

Al 5 – le – 1819 februarie 19 - Carte gospod. a domnului Calimah prin care să volnicește pe un aprod spre rădicarea tuturor răzășilor megieș(i), atât cu alte părți de moșie ce le are dumnealui Ilie Costachi la ținut(ul) Fălciului i Covurluiului, precum și cu moșia Geriasca, fiindcă a scos hotarnic spre a i să hotărî moșiile sale.

Al 6 – le – 1820 August 11 – Un răvaș a unui Cerbu Coșniță cătră soția dumisali Ilie Costachi prin care înștiințază că niamul Liguleștilor i Șuşuneștii și Tămpeștii n-ar fi îngăduit pe dumnealui Costachi a trece cu stăpânire mai mult decât până în movila Mantăi.

Al 7 – le – 1820 Noiembrie 2 – Un izvod de veșmintele ce a dat la bisărica din Geriasca dumnealui spătar Georgie Costachi iscălit de săchilariul Ioan și alt preut.

Al 8 le – 1824 Genari 28 – Mărturie de cercetare, urmată la starea locului de către sulgerul Pavel Tulbure și vornicul de poartă Vasăle Teine în urmarea poruncii logofeției mari, după jaloba ce a dat dumnealui Costachi cătră domnul de atunci pentru stricăciune ce fac călugării de la schit în pădure(a) de pa această moșie tăind-o și vânzându-o pe la satele megieșe cu bani.

Al 9 – le – 1827 Genare 12 – Jaloba dumisale Ilie Costachi cătră domnul Ioan Sandu Sturza VV, prin care arătând că cercetările de mai sus n-ar fi urmate în ființa amândoror părților cere a să rândui de iznoavă cercetare la fața locului.

S-au citit și documenturile înfătoșate de nacealnicul schitului, iarăș(i) cu opis iscălit.

În 1 iu – Cinci copii încredințate de Divanul Apelați(e)i Țării de Gios la 27 Genarie anul trecut 1834 supt N° 248 de pe scrisorile de danie făcute de cătră feliuri de fețe schitului Geriasca pe părțile de moșiile Gereasca, Horincea și Bucșăanii, care sânt
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

scoase de pe o condică a Mitropoli(e)i încredințată cu pecetea gospod. și protocolită de vel logofăt de atunci.

Al 2 – le – 1820 Iulie 15 – Carte gospod. către pârcălăbi(a) de Galaț(i) ca să rânduiască a să cerceta la fața locului în ființa vechilului Mitropoli(e)i a părintelui i Ilie Costachi pentru păgubirea ce ar suferi schitul cum și cu ce putere de scrisori i dovezi, pârâțul Costachi ar fi împresurat moșia schitului vrând a pune stăpânire și pe schit să se înștiințază.

Al 3 – le – 1820 Decembr(i)e 22 – Iarăș(i) carte gospod. către sârdariul Toader Hom după înfătoșarea ce a avut înaintea veliților boeri, vechilul dumisali Ilie Coastache cu vechilul Mitropoliei, prin care după ce arată dovezile înfătoșate de amândouă părțile, i să scrie să meargă la fața locului și în ființa părților prigonitoare, adunând de față toți lăcuiorii și megieși(i) împregiuraș(i) de acolo, să cerceteze prin carte de blăstăm ca să afle și să dovedească cum s-au urmat stăpânirea pe această moșie Gereasca, adică de s-a stăpânit numai de către o parte această moșie și câtă vreme este trecută de când se va fi oprind stăpânirea unei părți de către alta sau de au stăpânit și și au dejmuit amândouă părțile aaceastă moșie pentru că pârâțul Costachi arată prin scrisoarea sa că ar ave(a) în ace(a) moșie, iar nu că ar fi toată a sa și precum va afla se va dovedi se înștiinț(e)ază.

Al 4- le – 1821 Genarie 25 – Mărturie de cercetarea făcută la fața locului de sârdariul Toader Nour, urmată după porunca gospod. arătată mai sus, decoperitoare că de către boerii Costăchești nu s-au stăpânit nici schitul nici moșia, ci de către însuș(i) egumenii ce au fost după vreme s-au stăpânit și nu de către alții.

Al 5 – le – februarie 19 – Carte de giudecată a Divanului din vremea aceia, după înfătoșarea ce au avut părțile prigonitoare prin care se hotărăște că în puterea scrisorilor și a dovezilor înfătoșate să stăpânească Sf(ânta) Mitropolie schitul cu moșia ce are împregiur, numită Geriasca, precum scrisorile dovedesc că au fost dănuire și mitoc Sfintei Mitropolii, de care și vechilul dumisale Ilie Costache văzând dreptățile Sf(intei) Mitropolii mai mult n-a pricinuit.

Al 6 – le – 1821 Mart(ie) 3 – Carte gospod. către pârcălăbia de Galaț(i), prin care arătându-se și hotărâre(a) Divanului dată în pricină, se poruncește ca cercetând pentru toate păgubirile ce egumenul a jăluit că i-a pricinuit dumnealui Ilie Costachi și ceea ce va fi cu dreptul să împlinească.

Al 7 – le- 1834 Mart(ie) 20 – Jurnalul Divanului a(l) Țării de Gios cuprinzător că vrând a intra în cercetarea pricinii s-a împiedicat de cartea de giudecată a Divanului arătat(ă) mai sus, ace(a) de la 19 februarie și pentru că pricina nu era de competența sa a o cerceta rostește că Mitropolia rămâne a-ș(i) stăpâni schitul în pricină cu moșia.

După luările aminte ce a făcut Divanul acturilor înfătoșate și temeiuilor acelor cuprinse prin carte(a) de giudecată a Divanului mai sus pomenită, prin care se dă dreptate Sfintei Mitropolii de a stăpâni schitul împreună cu moșia, giudecata a luat în băgare de samă și propunerile a dumis(ale) Ilie Costachi de acum întemeiate pe o mărturie de cercetare a slugerului Pavăl Tulbure și vornic(ului) de poartă Vasăle Teine, rânduiț(i) cercetători de către Divan la 1828, că adică ar fi urmat stăpânirea dum(i)sale Ilie Costachi pe acel loc a(l) schitului, dar din împotrivă din documenturile înfătoșate de însuș(i) vechilul dumisale Costachi văzându-să întâi că încredințatorul său prin jaloaba ce a dat la 12 genarie 1827 fostului domn Sturza ancrisăște toate acele

hârtii și cercetările urmate mai înainte, rostind să nu ție în samă și că să se rânduiască o de iznoavă cercetare la starea locului, se înțelege că însuș(i) le-au cunoscut acele fără nici un temei, pentru că nici se vede vre(o) altă hârtie în urmă înfățoșată care la giudecata din anul 1819 nu s-ar fi văzut și al doile(a), că toate înscrisurile înfățoșate de vechilul dum(i)s(ale) Ilie Costachi s-au găsit în original scrisoarea răposatului spătar Mihălachi Costachi, părintele dumisali Ilie Costachi din 1797 septembrie 20, prin care arată și lămurește împregiur prin sămne anume arătate tot locul moșiei schitului după care sămne a arătat nacealnicul că și astăzi îș(i) urmează stăpânire(a). Divanul din aceste dovez(i), îndestul s-a lămurit că dumnealui Ilie Costachi nu are nici un cuvânt de dreptate la pretenția sa de a lua schitul cu locul în a sa stăpânire, cu propunere că iar fi urmat stăpânire pân(ă) la 1821 și că ar fi de baștină al său locul schitului, pentru că din cuprindere(a) scrisorii de mai sus a părintelui dumisali s-a luat dovadă învechita mărturie a schitului pe acel loc, prin rostirea și a încongiurării moșie, cât i se cuvine a ave(a) schitul împregiur în sămnele anume arătate, care scrisoare de nu s-ar fi tăgăduit de dumnealui Costachi la giudecata din 1819 de atuncea se curma pretenția ce acum a mai adaos. Și pe aceste temeieri unindu-se întru totul cu hotărârea giudecării cuprinsă prin carte(a) de giudecată a Divan(ului) din 1819 pomenită mai sus, hotărăște ca Sfânta Mitropolie să aibă schitul arătat cu toată moșia de prin împregiur, precum și până acum a avut-o întocmai după sămnele cuprinse prin scrisoarea răposatului spătar Mihălachi Costachi, părintele dumisali Ilie Costachi, pretindatarul de acum, care nici de cum nu poate strămuta voințele părintelui său, urmate mai înainte și după care mănăstirea ș(i)-a avut neurmată stăpânire(a) sa.

Drept aceia Domnia Noastră în temeiul legilor statornicite după noul Așăzământ, prin acest hrisov cu a noastră iscălitură și pecete întărim hotărârea mai sus cuprinsă spre vecinica curmare a proșasului, în temeiul artic(olului) 364 din Organicescul Reglement, urmând întru aceasta credința boierilor domniei noastre mădularelor a Domnescului Divan iscăliți în hotărâre: Domnia lor, vornic(ul) Costachi Mavrocordat, vornic(ul) Iordache Balș, vornicul Iancu Cantacuzino, Hatman(ul) Teodor Sturza, Hatman(ul) Alecu Roset și a candidatului îndeplini complectului după legi din deputații Obșteștii Obicinuitei Adunări dumnealui spătar Vasăle Alecsandri, pentru care poruncim dumisali logof(ă)t(ului) dreptății Lupu Balș ca prin locul cuviincios să aducă întru împlinire această hotărâre. Scrisu-sau hrisovul acesta la scaunul Domniei Noastre în orașul Eșii în anul dintâi a Domniei.

1835 Genarie 28 zile

Mihail Grigoriu Sturza Vvod

N° 20

Lupu Balș v.l. logof(ăt)

Locul peceții

N° 102

Director Depatamentului Dreptății

V Pogor comis

Secreter de Secție a Departamentului Justiției

Ioan Beldiman

S-a trecut în condică de Alecu Buluță

- 1841 iulie 12. - *Mărturia răzășilor din moșia Lupești dată protosinghelului Stratonic, nacealnicul schitului Ghireasca.*

Fiind că a venit la noi, care mai gios ne vom iscăli, răzăși bătrâni de moșie Lupești, din fundul Horincii, Sfinție sa părintele Stratonic protosing(h)elul și nacealnic(ul) sfintei monastiri Geriasca, ne-a făcut întrebare cum știm că s-a păzit stăpânire(a) din vechime între Geriasca și între Mălușteni, ca pe niște megieși cu totul apropiați de moșie, am răspuns că așa știm și așa mărturisim că am apucat de la bătrânii noștri că Gereasca a stăpânit fundul Răcii până la lacul îngrădit și zare(a) în gios până la movila Mantăi, unde și astăzi își are stăpânire(a) neîmpotrivită de nimene. Și de acolo la împreunare(a) apelor Gereasca cu Horince(a), așa știm și așa mărturisim. Și iarăș(i) ne-a mai întrebat cum știm și de un drum ce să numește a Măricăi și iarăș(a) am răspuns că așa știm și așa mărturisim că acel drum este pe zare(a) dealului lacului îngrădit și a movilei Mantăi, iar nu pe costișă precum zic răzășii de Mălușteni din a lor patimă. Ne-a mai întrebat păr(intele) nacealnicul și aceasta, adică trupul Geriasca din ce trup de moșie s-ar fi trăgând și am răspuns noi că așa am auzit din bătrânii noștri povestindu-ne cum și noi povestim ficiorilor noștri că din trupul moșiei Lupeștii, adică această moșie cu nume Lupeștii a fost mare, ce este din obârșia Horincei și s-ar fi dat în dou(ă) din vechime, carile și sămnile arată că a fost așa, căci pe moșie noastră Lupeștii în capătul de sus unde să numește fântâna mare este îngust, iar capătul din gios este foarte lat, iar în capătul din gios este tare îngust. Pentru aceasta dă a înțelege că a fost un trup cu Lupeștii deosăbit că ne-a arătat sfinție sa și un ispisoc tare vechi în care zice de moșie Gereasca, ce este în obârșie Horincii, iar nu în fundul Gereștii sau în alt loc, pentru aceasta să înțelege că a fost un trup cu Lupeștii, că nu zice din alt loc, ci din obârșie Horincii și iarăș(i) și altă dovadă că mai înainte de a să împărți această moșie în dou(ă) a fost bisărică și așăzare pe zare ce să numește Piscul lui Vlasie, adică zare(a) fântânii ce mare, ce merge în gios la împreunare(a) apelor și după ce s-a împărțit din vechime această moșie în dou(ă) și s-a pus hotar această zare între noi cu Geriasca care să păzește până astăzi, s-a rădicat bisărica și așăzările și s-a pus unii pe Horince(a) și alții pe Geriasca precum se văd astăzi. Și pentru că ne-a cerut sfinția sa nacealnicul că să-i dăm mărturia după știința ce avem, noi i-am dat această mărturie după cum știm și am auzit din bătrâni, în frica lui Dumnezeu cu cuget(ul) curat și dreapta știință cum și mai în trecuții ani fiind nacealnic la acest schit Gerească Iesei ierom(ona)h, iarăș(i) întrebați fiind și de sfinția sa i-am mai dat o mărturie tot întraceastă pricină cu drum(ul) Măricăi cum și în altele tot întracest chip cum și anume după cerire(a) ce ne-a făcut, noi iarăș(i) după știința ce avem am mai dat și aceasta de al doile la mâna sfinției sale păr(intele) Stratonic. Și de nu ni să va creda vom sta și de față și tot așa vom mărturisi.

1841 Iuli(e) 12 zile

Eu Constantin Cășleanul om de 110 ani mărturisăc

D.A.N.I.C., Fond Manuscrise, nr. 536, f. 95-98; rola 146, documentul nr. 30

- 1850 august.- *Catagrafia schitului Ghireasca.*

N° urmă- tor	N° averii și zestrei schitului	Catagrafia averii mișcătoare și nemișcătoare i a zestrii schitului G(h)erasca, cu toate acareturile aflătoare înlăuntru(l) ogrăzii schitului, în starea și calitatea de față
1	1	Biserica cu prăznuirea hramului S(fân)t(u)lui M(arele) Martir G(h)eorg(h)ie, zidită de piatră, acoperită cu draniță, însă cu totul vechi și putred, cu trei hruci mari de fier, cu care se mai cunoaște încă poleiala puțin, cinci ferestre, însă patru mari și una mică la S(fân)t(ul) Altar, toate cu geamuri de sticlă, și cu gratii împletite de fier, cu ușă de lemn legată cu fier în balamale, și cu broască mare de fier și cu cheia ei, pardosită pe gios cu dulapi și bolta tăbănită cu scânduri zgrăvite. <i>Cele din S(f)ântul Altar</i>
2	1	S(f)ânta masă, zidită cu cărămidă, având deasupra față de lemn, învelită cu cinci îmbrăcămînți, trei de cit, una de plisă și una bumbac, din care 2 sânt sporiu.
3	1	S(f)ântul Antimis
4	1	Chivot madim
5	1	Un S(f)ânt potir de argint
6	1	Un Discos.....
7	1	Una Zbedă.....
8	1	Una Copie.....
9	1	Una linguriță.....
10	5	Cinci candelargint, 4 la icoanele Împărătești, 1 în Altar ¹⁶
11	1	Una cadelniță argint
12	2	Dou(ă) potire cu tot tacâmul lor însă unul madem și unul cositor
13	5	Cinci cruci, însă dou(ă) de kitrie sade, dou(ă) îmbrăcate cu sedef și una îmbrăcată cu madem, din care dou(ă) sânt sporiu
14	4	Patru sfeșnice alamă pe S(f)ânta Masă
15	1	Un S(f)ânt Aer pe pânză
16	1	Una icoană S(f)ânt(ul) G(h)eorghe cu coroană de argint
17	12	Douăsprezece feloane preoțești din care două sânt sporiu..... însă 3: de ștofă vechi și rupte 3: de cit vechi și rupte 1: - pambriu rupte

¹⁶ La numerele 5-11 cu însemnarea „Acestea trăgându-se au venit două oca douăzeci dramuri.”

		<p>1. – germesit alb cusut cu mătăsuri - sporiu</p> <p>1. – adamască roșie cu flori galbene nou – sporiu</p> <p>1. – cutnie vechi și rupt</p> <p><u>1.</u> – canavață cu flori</p> <p>12</p>
18	5	<p>Cinci stihare</p> <p>preotești.....însă</p> <p>4: de cit vechi din care unul este rupt</p> <p><u>1</u> – teclit</p> <p>5</p>
19	3	<p>Trei stihare diaconești unul de stofă vechi și unul de cit.....</p> <p>însă</p> <p>2 de cit unul sporiu</p> <p><u>1</u> – cutnie în dungi</p> <p>3</p>
20	2	Două aurare diaconești unul de stofă vechi și unul de cit
21	4	Patru brăie de mătasă în dungi
22	2	Două nebedemițe nouă de adamască cu șiret galben de fir, aceste sânt sporiu
23	2	Două cadelnițe de alamă
24	16	<p>Epitrahire cu 4, sporiu</p> <p>2. de stofă vechi</p> <p>2. – plisă neagră vechi, unul sporiu</p> <p>1. canavață</p> <p>2. – adamască bune, aceste sânt sporiu</p> <p><u>9.</u> - cit cu unul sporiu</p> <p>16</p>
25	15	<p>Cincisăprezece perechi rucavițe, cinci sânt sporiu..... însă</p> <p>6. de plisă din care unul nou și unul mai vechi sânt sporiu</p> <p>3. – cutnie cu unul sporiu</p> <p>3. – stofă vechi</p> <p>2. – adamască noi sânt sporiu</p> <p><u>1.</u> – cit vechi</p> <p>15</p>
26	11	<p>Văzduhuri cu unul sporiu</p> <p>3 de citare bune</p> <p>1. - stofă</p> <p>1. - silimir cu fir</p> <p>4. - mătăsărie</p> <p>1. - cit</p> <p><u>1.</u> - adămască sporiu</p> <p>11 unsprezăci</p>
27	17	<p>Procovețe</p> <p>2 de stofă</p> <p>4 citare</p>

		1 cit
		8 mătăsărie din care unul este sporiu
		2 adamscă nouă sporiu
		17 șaptesprezăce
28	3	Prosoape cusute cu fir
29	3	(...) însă dou(ă) sade și unul cusut capetele flori de bumbac
30	2	Două năframe cusute cu fir
31	4	Patru poale de icoane una de cutnie veche rumptă și trei de cit
32	6	(...) 2 cu o basma de mătăsă și 3 de cit vechi rumpte
33	2	Două prostiri cu două feță de masă sporiu, din care una este cusută cu fir
34	1	Una perde(a)tifon
35	2	Două părechi paftale, una de argint, ce au tras dou(ă)zăci dramuri și una alamă
36	4	Patru poeasuri sporiți
		<i>Cele din lăuntru bisăricii</i>
37	1	Catapiteazma ce dverile și stranile icoanelor împărătești de lemn, săpată, zugrăvită și poleită
38	4	Patru icoane împărătești mari, toate cu coroane de argint la Mântuitorul din brațele Maicii Domnului, asămine o coroaniță la icoana praznicului este un picior de argint la Sf(ântul) Neculai și la ace(ea) a Mântuitorului câte o mână de argint
39	1	Un sărafim înaintea crucii Mântuitorului cu dou(ă) fofeze de lemn săpate, puțin poleit la mijloc
40	4	Sfeșnice mari de lemn boite, triceluri dinaintea icoanelor imperiale
41	1	Un proschimatar de lemn boit
42	2	Analoage de lemn boit aflătoare în dreapta și stânga pentru cântăreți
43	2	Policandre cu câte 6 fofezi, 1 de cristal și 1 alamă spânzurate cu lăntucele de fier
44	1	Prapor vechi
45	2	Fanare
46	4	Patru icoane mari în tinda bisăricii
47	1	Unaicoană mică Maica Domnului și Sf(ântul) Ioan cu dou(+) coroane argint
48	9	Nou(ă) icoane mici trei sporiu
49	4	Patru irmilici de aur.... la gâtul Maicii Domnului de la catapiteazmă
50	1	Un stambul de aur..... la gâtul Maicii Domnului de la catapiteazmă
51	1	Un inel de argint cu lumina de cristal.. la gâtul Maicii Domnului de la catapiteazmă
52	1	Una candelă madem la proschimataru

53	2	Două dveri una de cit și una de stofă
54	1	Una bucată de 3, 6/8 coți bariz de mătăsă pentru pus la icoane
55	1	Una bucată de 10 coți adamască necroită
56	3	Trei talgere tineche(a)
57	2	Dou(ă) castroane de sfințit apă, unul de aramă cu capac și unul de madim
58	1	Un ibric de aramă
59	1	Un talger de aramă pentru colivă
60	39	Treizeci și nouă cărți bisăricești din care patru sânt sporiu 3 Evanghelii din care una este rusască ferecată cu madem 2 Liturghii 1 Apostol 2 Octoiehe însă unul mai mic 1 Minei pe un an dou(ă) tomuri 1 Trestior 2 Ceasloave 1 Chiriadromion 1 Tâlcu(l) Evangheliei A Molitbenic 1 Panahidă 1 Tipic 1 Sf(ântul) Ioan Scărariu(l) 16 cărți vechi rusăști 1 Penticostar <u>2</u> Cântări a lui Moise 39
61	5	Cinci perdeli la icoanele împărătești, albe de tul, una sporiu, încă cea de la icoana praznicului este cusută cu peteală
62	20	Strane albe de lemn
63	3	<i>Acele din afară de bisărică</i> Trei clopote, unul mare și două mai mici, așăzate în clopotnița de lemn pe patru stâlpi cu casa clopotelor sus de scânduri și cu acoperământ de șindrilă, cu antret pe dedesupt în ograda schitului
64	2	<i>Pojăjia casei</i> Două părechi fiară de plug
65	1	Una căldărușă de rachiu fără capac și fără țavie
66	1	Una căldare de aramă de fiert apă
67	1	Un heresteu
68	4	Patru sape
69	1	Un topor
70	1	Un cantar
71	1	Un lanț de cutnie

72	1	Un Țol vechi mare
73	1	O gură de ham cu șleahurile de piele nouă
74	7	Șapte putini
75	4	Patru căzi
76	10	Zece vase de pus făină
77	7	Șapte vase de pus vin
78	2	Dou(ă) care, unul mic și unul mare, bune
79	2	Dou(ă) părechi cuțite cu furculițele lor
80	2	Două tiuci.... sporiu
81	2	Două topoare...sporiu
82	2	Două săcuri....sporiu
83	1	Una bardă...sporiu
84	1	Un sfredel mare..sporiu
85	1	Una lingură mare de rotărie..sporiu
86	1	O baniță de fier
87	2	Două Țoluri mici bune...sporiu
89	7	Șapte putini..sporiu
90	3	Trei balerci de rachiu
91	2	Două ciubere
92	2	Două căzi
93	5	Cinci vase de pus făină
94	9	Nouă vase pentru vin
95	1	Un opis din 20 februarie a850 sub iscălitura D(umnealui) șăfului de secția a III din Departamentul averilor bisăricești și al învățăturilor publice comisul Alecu Văluță cuprinzător a 42 bucăți documenturi atingătoare de moșia schitului Gereasca
<i>Pâinea schitului</i>		
96	4	Patru chile grâu
97	4	Patru chile ovăz
98	15	Cinsprezece chile popușoi
99	15	Cinsprezece chile săcară
100	2	Două chile ovăz
101	2	Două poloboace vin de câte 50 vedre unu(l)
102	13	Mătci stupi, iar din suma primită după catagrafia din 1845 lipsesc cinci mătci
<i>Vitele schitului s-au găsit față</i>		
103	2	Doi boi
104	1	Una vacă cu vițel
105	5	Cinci mascuri, însă două măscuraice, doi mascuri și doi purcei drept un cap

} Acestea sânt hărăzite schitului de răposatul ieromonah Veniamin schitului după arătarea Ieromonahului și duhovnicului schitului Sofronie

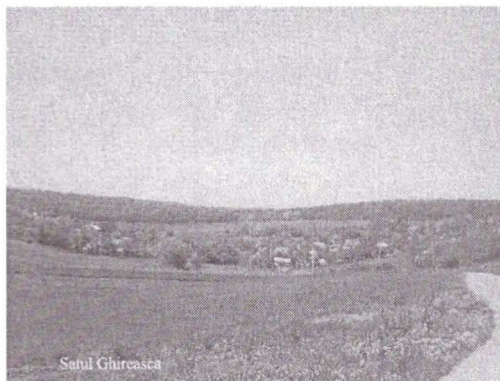
	8	Adevărat vite sânt de față <i>Acareturile din lăuntr(l) ogrăzii schitului și altele</i>
106	1	Una casă a igumeniei cu patru odăi, cu săliță prin mijloc, păreții de nuiete, lipită, văruiată și acoperită cu stuh, având 6 uși în balamale și încuietori de fier cu două broaște nemțâști, patru ferestre mici, cu câte 4 ochiuri de sticlă, cu gratii de fier, patru paturi, două mese de lemn, două sobe nemțâști, una cu horn și alta cu astupătoare tablă de fier, două(ă) scaune de lemn cu o scoăriță veche și un kilim înflorit cu lănuri i trei perini de părete umplute cu pa(i)e și fețele rumpte, în fața odăilor cerdac cu pat și laviță
107	1	Al doile(a), casă de obște iarăș cu patru odăi, sală prin mijloc de aceeaș(i) cvalita, învălăită cu stuh și rogoz, podul cu scânduri, pe gios cu lut, cu cerdac din față și cu pivniță dedesupt în lungime de 4 stânjani lărgime de 2 stânjani, cu 5 uși bune în balamale și încuietori de fier, iar la una broască cu chei de fier, 7 fereste, din care numai trei de la odaia ce(a) mare sânt în câte patru ochiuri de sticlă. Iar patru de la trei odăi sânt mici ca jumătate fereastră cu geamuri, una stricată, cu două paturi, două sobe fără astupătoare.
108	1	Al treile(a), casă alătura cu păreții și acoperământul ca cele de sus, cu săliță prin mijloc, pe gios cu lut, podurile cu scânduri, cu cinci fereste mici de sticlă, cu gratii de fier și obloane, patru paturi, două sobe fără astupătoare, cinci uși în balamale și încuietori de fier, iar la una broască nemțască cu cheia ei și cu un balconaș de lemn cu laviță.
109	1	Casă cu patru despărțitori cu păreții de nuiete lipiți și acoperită cu stuh și rogoz, pe gios cu lut, podurile pe sus cu scânduri, cu 7 fereste din care numai 2 de la o odaie sânt cu geamuri mici în câte două ochiuri, iar celelalte sânt cu hârtie și cu obloane, șase uși cu încuietori, zăvoare și balamale de fier, patru paturi, trei sobe fără astupători.
110	1	Casă cu două despărțitori, adecă, cuhnie de obște și trapeză cu săliță prin mijloc, în care este osăbită vatră și cuptor de aceea a cuhniei păreții tot de nuiete, acoperită cu stuh și rogoz, având patru uși în balamale și încuietori de fier, un pat, cinci lavițe, patru ferestre de sticlă, două hornuri cu cuptoare și una masă lungă cu picioarele îngropate în pământ.
111	1	Zămnic de lemn, vârzărie, acoperit cu pământ cu gârliciul povârnat spre cădere.
112	1	Grajd cu șură în lungime de șasă stânjani, însă cu totul stricat și căzut, păreții de nuiete și acoperit cu stuh.
113	1	Hambariu sau jăgniță în lungime de cinci stânjani, 3 palme și

		larg de stânjâni, palme ¹¹⁷ , părății de nuela lipiți și acoperit cu stuh, însă vechi, stricat sprijinit cu prop(t)eli.
114	1	O casă cu tindă în două hambare, părății nuele, acoperită cu stuh, cu două uși în balamale și zăvor de fier, două ferești cu hârtie, o sobă proastă și un pat.
115	1	O velniță făcută ca poeată, părății de nuele, nelipiți, acoperit(ă) cu stuh.
116	1	Casă cu patru odăi și două sălițe... însă 6 uși, 5 ferești, 1 pat, toate sub un acoperământ de stuh și rogoz, însă sânt cu totul stricate.
117	1	O poartă de scânduri groase cu pod și acoperită cu scânduri, cu balamale și încuietore de fier, însă tumurugii din fața pământului sânt putrezi căci poarta se ține numai în prop(t)eli ce sânt pe din lăuntru și pe din afară.
118	2	Două fântâni, una lângă cuhnie și alta lângă casele igumenești (...)
119	1	Un rămnic prin pregiur cu șarampoi de stejar în mărime de 31 stânjeni, cu pești.
120	2	Două iazuri mici din care unul este cu puțină apă și pește, iar cel al doilea mai de gios e sec.
121	2	Două livezi, una din susul schitului cu un mic ceir în mărime peste tot dou(ă) fălci 71 prăjini alcătuită de 283 copaci perji, 25 nuci, 9 meri, 9 peri, 8 gutui, 31 vișini, 11 cireși și una firtă vie, dou(ă) iazuri arătate mai sus și ceiru(l), iar al doile(a) livadă din giosul schitului de lângă poartă, în care sânt 198 perji și cuprnsul ei este 23 ½ prăjini, care livadă să numește Țintirim.
122	1	Grădina de legume în mărime de 27 prăjini falcești.
123	1	O șură făcută numai pe furci pentru vite, acoperită cu stuh, însă neisprăvită coama pe giumătate, în lungime de 11 stânjâni și 2 palme, iar lărgimea ei de 3 stânjâni și una palmă.
124	2	Două mindire de pânză groasă umplute cu pa(i)e.
125	3	Trei perini de părăți umplute tot cu pa(i)e, însă dou(+) cu fețele de cit noi, bune și una cu fața tot de cit mai veche.
126	1	O pecete de alamă cu hramul S(f)ântului G(h)eorg(h)e făcută de la 1843.
127	56	Cinzăcișasă stupi deșărți.
		Toată această zăstre și avere a schitului Gereasca cu acareturile câte sânt în cuprinsul ogrăzii schitului din preună cu grădina, livezile, firta de vie/ cu a căruia rod din anul curgătoriu c(u)v(ioș)ia sa nu are nici un amestec / și toate celelalte în starea și calitaoa prescrisă în catagrafia de față.

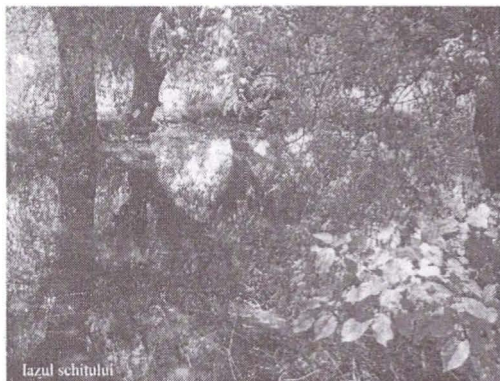
¹¹⁷ Nu este consemnată suprafața.

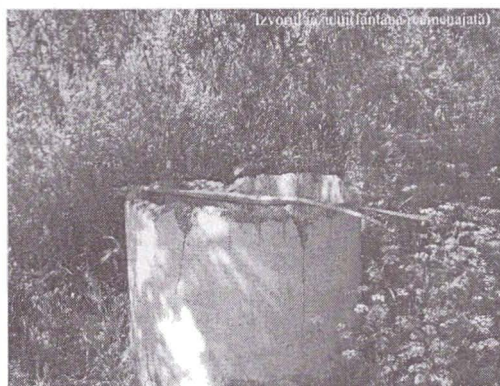
SCHITUL GHIREASCA – Imagini

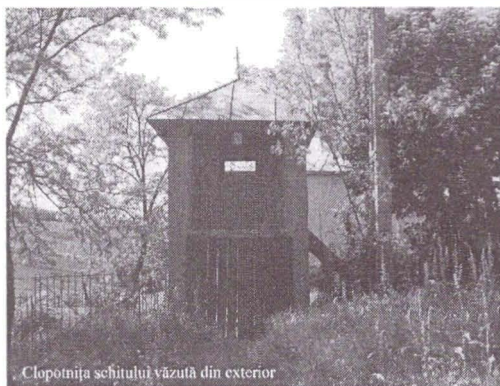
Satul Ghireasca

lazul schitului

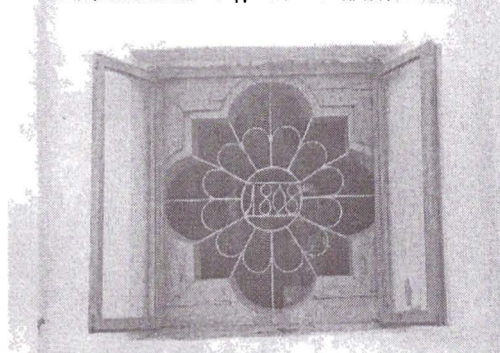
Izvorul schitului (antână camenajată)

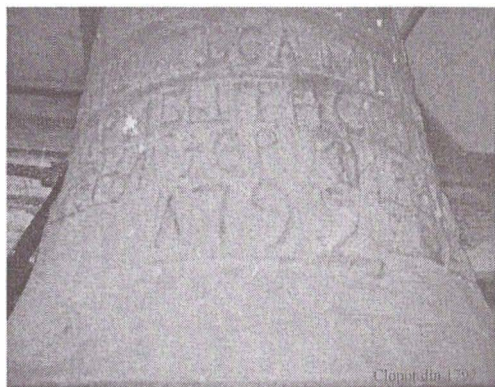
Clopotnița schitului văzută din exterior

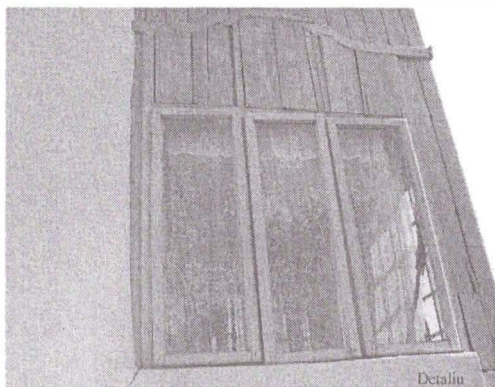
Anul refacerii bisericii inscripționat în fereastra de la Sfântul Altar

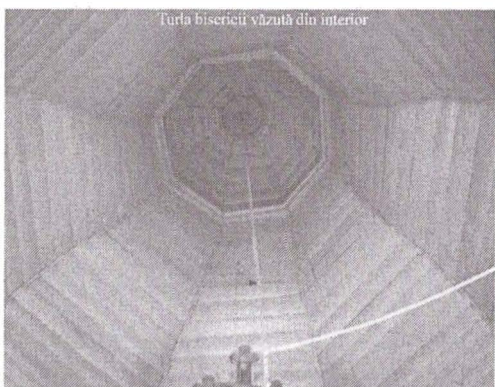
Clopotnița (13)

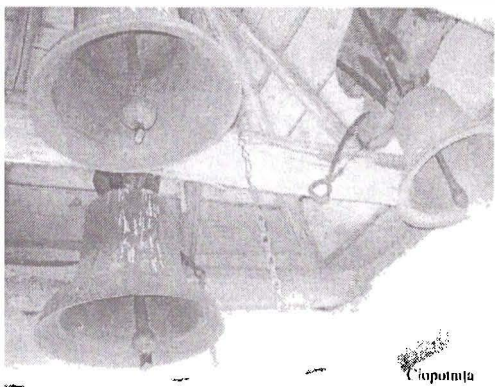
Detaliu

Detaliu

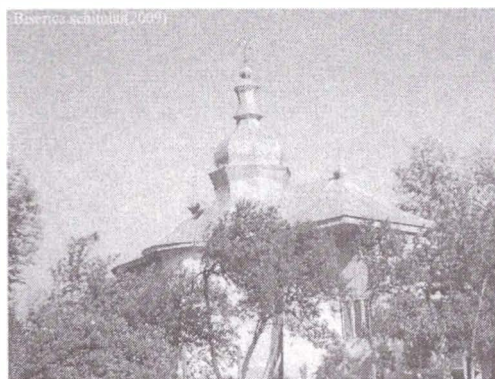
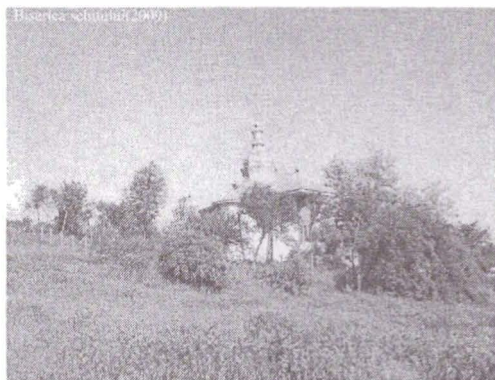
Turla bisericii văzută din interior

Clopotnița

Detaliu

SCHITUL AVEREȘTI

Costin Clit

Abstract

Averești Hermitage it is established according to some sources in 1765 by a yeoman named Sava from Averești village. He become a monk hermitage founded on his land. The end of the hermitage construction work is due to the hegumen Sofronie, a monk who finished constructing the little wooden church.

Comuna rurală Averești era situată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în partea de N-V a plasei Crasna, județul Fălciu, la 17 km. distanță de Huși, teritoriul fiind accidentat. Comuna se învecina la nord cu comuna Armășeni, la sud cu Tăbălăești, la răsărit cu Păhnești și la apus cu Boțești. Cuprindea satele Averești, Plopi și Roșiori, cu o suprafață de 1187 hectare și o populație de 826 locuitori, grupați în 180 familii, din care 180 de contribuabili. Din inventarul animal remarcăm existența a 50 de cai, 500 ovine și 220 porci¹

Satul Averești era situat în centrul comunei Averești, pe coasta dealului și văii cu aceeași numire, numărând 98 de familii cu 480 de suflete, dintre care 98 de contribuabili. Satul îndeplinea funcția de reședință a comunei și avea o biserică veche, deservită de un preot și doi dascăli. Locuitorii sunt considerați răzeși vechi² Potrivit tradiției aici ar fi locuit un Avern care a pus bazele satului lui Avern (Avernești, apoi Averești)³ Ierarhul cărturar Melchisedec Ștefănescu analizând originea toponimului Huși apreciază: „Această dublă numire în singular și în plural, provine de la uzul cum s-a format la noi cea mai mare parte de numirile localităților, adică de la numele persoanei ce a posedat mai întâi acel loc, prin danie sau cumpărătură de la Domnie. Cât trăia întâiul posesor, locul se numea după numele lui în singular, d(e) e(exemplu) moșia lui Brădicu, a lui Dolheciu, a lui Avern, a Armașului, a Husului etc. După moartea lui, locul trecând la urmașii săi și devenind mai mulți posesori, numirea locului din singular trecea în plural, d(e) e(exemplu) Brădiceștii, Dolheștii, Avereștii, Armășenii, Huși”⁴

Redăm rezumatul unui ispisoc „rusăsc” din 1522, fără pecete, de la Ștefăniță Vodă (1517-1527): „vo[...]i[...]că au dat sat Avereștii di pi Crasna lui Io[...]șilor lui Simion și surorilor lui Magdalina i Stanca i Anușca i Petru și nepotului lor Alecsa” Rezumatul provine dintr-un izvod foarte deteriorat, din 20 aprilie 1797, pentru moșiile Averești și Roșiori⁵

În hotarnica satului Ghermănești realizată la 8 iunie 1768 (1760) se iscălește răzeșul Ursachi din Averești⁶

¹ Marele dicționar geografic al României, alcătuit și prelucrat după dicționarele parțiale pe județe, de George Ioan Lahovari, general C.I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, volumul I, Stabil. Grafic J.V. Socecu, București, 1898, p. 140; C. Chiriță, Dicționar geografic al județului Fălciu, Tipografia Petru C. Popovici, Iași, 1893, p. 3-4.

² Marele dicționar geografic al României, p.140; C. Chiriță, op. cit., p.3-4.

³ Arhiva Episcopiei Hușilor, Fond Protopopiatul Huși, dosar1/1965, f.2.

⁴ Melchisedec Ștefănescu, *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire*, Tipografia C.A. Rosetti, București, 1869, p. 4-5.

⁵ *Catalog de documente din Arhivele Statului Iași*, vol. I, p. 211, nr 506.

⁶ Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XII, p. 45, nr. 44.

Condica liuzilor din 1803 atestă Avereștii răzeși cu loc puțin și pe cei fără bir în număr de cinci, scutiți de căminarul Constantin Rosel⁷

Schitul Averești este înființat, potrivit unor surse, la 1765 de către un răzeș Sava din satul Averești, care s-a călugărit în lăcașul ctitorit pe răzășia sa. Sfârșitul lucrărilor de construcție ale schitului găsește egumen pe călugărul Sofronie care a isprăvit bisericuța. „*Aceasta se vede din o carte de danie făcută schitului de către niște răzeși, prin care se zice, că în acel an s-a făcut schitul. Acest schit în urmă, la 1789, a fost închinat Episcopiei de Huși și după secularizarea mănăstirilor s-a desființat rămâind ca biserică de mir*”⁸

Porunca domnului Mihai Șutu din 15 ianuarie 1820 adresată ispravnicilor ținutului Fălciu face referire la „*înpărșeala ce are prin învoială acel Sofronie proin egumen (ce mai înainte să nume(a) Sava dichiu) cu răzășii săi*”⁹ Se pare că Sava este aceeași persoană cu starețul Sofronie. În actul de schimb din 29 mai 1847 se amintește iazul Savii¹⁰ Inventarul bisericii din 1908 consemna construirea bisericii schitului la 1762, temelia din piatră, pereții din lemn, dușumiți în interior și exterior cu scândură, repararea catapetesmei și icoanelor la 1902, acoperișul din șindrilă, iar pentru biserica Sfinții Voievozi din Armășeni se indică 1868 ca an de construcție, temelia din piatră, pereții din lemn și acoperișul din tablă.¹¹ La 1932 preotul satului consemna ridicarea bisericii din bârme în 1762 și păstrarea în fața bisericii a unei pietre, amplasată pe mormântul unui dichiu ce a fost stareț¹² Unii preoți amintind pisania din naos așează începuturile bisericii la 1768 și transformarea în biserică de mir la 1864¹³, iar unele voci ne indică desființarea schitului la mijlocul secolului al XIX-lea¹⁴

Preotul Mihail Maleș în însemnările de pe o *Evanghelie*, ce se păstrează astăzi la biserica din Averești, amintește returnarea unui clopot cu următoarea inscripție: „*Acest clopot s-au făcut în zilele Prealuminatului Domn Grigorie Alexandru Ghica Voevod fiind episcop Hușului chir chir Inochentie cu toată cheltuiala smeritului ieromonah Sava proinegumen și l-au dat schitului Averești care și schitul este făcut cu cheltuiala sa*”

Dănilă Oțel, Neculai Ghețul, Andrei Răsumice, din neamul Ichimeștilor, în martie 1765 adevăresc: „*cu această scrisoare a noastră la mâna sfinției sale părintelui Sava, proin egumenul, precum să se știe că am rugat pre sfinția sa ca să ne primească pre noi ctitori(i) la schitul ce au început a face sfinția sa în Averești, cu partea noastră de moșie ce avem în Roșiori, care o am dat danie schitului ce se face, care vrând Dumnezeu a se isprăvi, va să cinstească și să preamărească Adormirea Precistei. Dar*

⁷ Th. Codrescu, *Uricarul sau colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*, vol. VIII, Tipo-Litografia Buciumul român, Iași, 1886, p. 245 (mai înregistrează doi oameni, banii unui sfert nou de trei luni la 4 și suma peste tot birul anului la 16).

⁸ *Marele dicționar geografic al României*, vol. I, p. 141; C. Chiriță, *op. cit.*, p. 4; Despre anul înființării schitului vezi și Anton Popescu, *Schiturile și mănăstirile din Eparhia Hușilor*, în *Prutul*, revistă de cultură, Huși, an. I, nr. 8, octombrie 2001, p. 9.

⁹ *Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale* (în continuare *D.A.N.I.C.*), Fond Episcopia Hușilor (F.E.H.), IX28.

¹⁰ *D.A.N.I.C.*, F.E.H., XXIV/161.

¹¹ *Arhiva Bisericii din Averești*, dosar I/1908, f. 4.

¹² *Arhiva Bisericii din Averești*, Documentele păstrate nu sunt arhivate și se păstrează în dezordine. Vom cita numai arhiva bisericii, fără a indica de cele mai multe ori dosarul. Foarte multe documente sunt răzlețe.

¹³ *Arhiva Episcopiei Hușilor*, Fond Protopopiatul Huși, dosar I/1965, f. 2.

¹⁴ Anton Popescu, *op. cit.*, p. 9.

fiind că pentru această moșie de mai sus amintită, având noi judecăți, în multe rânduri, s-a făcut multă cheltuială, și fiind noi oameni săraci, neavând chiverniseala vieții, am dat supărare iarăși părintelui Sava ca să ne dea acea cheltuială ce-am cheltuit pentru numita de mai sus moșie, la care s-au primit sfinția sa, atât ca să fim ctitori cu moșia de mai sus numită ce am dat danie schitului, ca și pentru acea cheltuială ce s-au făcut”¹⁵

Grigore al III-lea Alexandru Ghica a domnit de la 18 martie 1764 până la 25 ianuarie 1767¹⁶ Dacă inscripția de pe clopot a fost corect transliterată, putem conchide ctitorirea între 18 martie 1764 și martie 1765.

Schitul este amplasat „în sprânceană dealului dinspre partea de Nord-Est a satului, într-o rariște de fagi și lângă murmurul unui izvor cu apă lină și răcoasă” unde călugării „îmbinau în mod armonios ruga cu munca”¹⁷

Slugerul Ioan Bosie arăta în jalbele înaintate Logofetei Dreptății în 1832 și domnului Mihail Sturza în noiembrie 1834 „că buna lui Iliana împreună cu fiul său Georgii părintele jăl. și cu fratile ei monahul Sofronii făcând un schit pe moșia Averești l-au înzăstrat cu averile lor mișcătoare și nemișcătoare și la 1789 l-au închinat cu toată zăstre sa la Sfânta Episcopii Huși cu înscris alcătuitor. Și cum că Episcopia ș-au urmat toată îndatoririle către așterositori iar în 1800 decembr(ie) 19 Episcopia prin schimb au înstreinat de veci parte(a) din Averești cu schit cu tot, parte(a) din Roșiori cu iaz cu moară în Crasna și parte din Cioriceni...”¹⁸ Unele surse indică înmormântarea lui Ioan Bosie în exteriorul absidei din partea de răsărit¹⁹ Schitul Averești este ctoria familiei Bosie. Leafa cântărețului Ion Pamfil este asigurată la 1878 de familia Bosie, ctitori ai bisericii Adormirea Maicii Domnului²⁰. Anafora din 4 iulie 1860 atestă pe Alexandru Bossie și soția acestuia Aglaea²¹ Nicolae Bossie își dă consimțământul în martie 1878 pentru numirea cântărețului Ion Pamfil²² Raportul protoiereului de Huși Ioan Cogeac din 21 septembrie 1879 ne descrie starea deplorabilă a pereților dărâmați în exterior și interior și acoperământului stricat. Arhimandritul Nectarie aprobă la 22 septembrie 1879 închiderea bisericii²³ Prin telegrama din decembrie 1879 Nicolae Bosie solicită deschiderea bisericii pentru sărbătorirea Sfântului Nicolae, făgăduind repararea bisericii în primăvara anului 1880²⁴ Într-un act din 1932 este amintit „Neculai Bossie răzeșul, care a contribuit cu bani la repararea bisericii din bârne și a cumpărat multe cărți de ritual. Lua parte la serviciul divin cântând aproape la fiecare slujbă, căci știa. Preoșilor le făcea avantajii, scutindu-le vitele...”²⁵ Decesul unui Neculai Bosie, în vârstă de 71 de ani, necăsătorit, din Huși, survine la 4 iunie 1893. Actul de deces se păstrează în Arhiva Bisericii din

¹⁵ *Ibidem*, p.9.

¹⁶ *Istoria românilor*, vol. VI, *România între Europa clasică și Europa luminilor (1711-1821)*, Editura Enciclopedică, București, 2002, p.976.

¹⁷ *Arhiva Episcopiei Hușilor*, Fond Protopopiatul Huși, dosar 1/1965, f.2.

¹⁸ *Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași* (în continuare D.J.A.N.I.), *Anaforale*, 13/33, f. 129-130v.

¹⁹ *Arhiva Episcopiei Hușilor*, Fond Protopopiatul Huși, dosar 1/1965, f. 3.

²⁰ *Arhiva Episcopiei Hușilor*, F.E.H., dosar 3/1878.

²¹ *Arhiva Episcopiei Hușilor*, F.E.H., dosar 72/1864, pachet 31.

²² *Arhiva Episcopiei Hușilor*, F.E.H., dosar 1/1878, f. 32.

²³ *Arhiva Episcopiei Hușilor*, F.E.H., dosar 1/1879, f. 131, pachet 56.

²⁴ *Ibidem*, f.165.

²⁵ *Arhiva Bisericii din Averești*.

Averești. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii se adresează la 20 februarie 1909 Epitropiei bisericii: „*Vă invit ca de urgență să ne comunicați unde se găsesc actele relative la schimbul ce a avut loc între moșia d(umnea)lui Ion Bosie din Dolhești și moșia Episcopiei Hușilor, moșie aflătoare în comuna Averești, deoarece Sfânta Episcopie prin raportul No 1723 pe 908 ne comunică că asemenea acte nu se află păstrate acolo*²⁶”. Preotul nu avea cunoștință de actele solicitate, însă în răspunsul său amintește un act de hotărnicie din 1886 a moșiei Averești, fostă proprietate a lui C.I. Bosie, fiul defunctului I. Bosie, în care se menționează un act de mutație a fratelui său N. Bosie, întărit de tribunalul Fălciu, cu nr. 48, la 27 februarie 1878. Amintește anaforaua domnească din 26 iulie 1847 cu nr. 1827 pentru schimbul realizat cu Episcopia Hușilor²⁷ Decesul unui Haralamb(ie) Bosie, proprietar și cetățean din Huși, este făcut cunoscut la 11 decembrie 1905²⁸

Prin zăpăsul din 5 iulie 1773 Gligoraș, fiul lui Macarie, nepotul lui Chiriac, strănepotul lui Irimia Guruianul din Roșiori „arată că având el moșia baștină în Roșiori și o cumpăratură în Averești de moșul său Irimia Guruian, care moș umblă în: 3: bătrâni: 1: un bătrân a părintelui Sofronie ... Toader, fecior Irimii Guruianul: 2: bătrân Hrâstâncă fata Irimii, din care se trag Obrejeștii: 3: bătrân Măria fată Irimii din care să trage acesta ce dă zăpăsul pe care părți de moșie le-au dat danie schitului Averești luând: 30 lei datorii dums. el îndatorindu-s el să răspunz la tot niamentul său iar cătră pârâtor să nu-s supue”²⁹

Lupu Negre, Grigoraș Negre și alții fac danie, schitului Averești la 4 aprilie 1777, malul „de pe moșia Cioriceni cât îl îneacă apa iazului din Crasna” Schitul primea la 15 august 1777 danie părți din moșiile Tătărăni, Gerăni și Deleni³⁰

Un izvod de măsurite a moșiei Roșiori și Averești datează din 22 iulie 1780 iar altul, privitor la hotărnicia moșiei Roșiori, datează din 4 iunie 1663³¹

Neculai, fiul lui Ioniță Huhule, nepotul lui Toader Huhule, la 26 decembrie 1782, dă act de danie către proin egumenul Sofronie de la schitul Averești pentru partea de moșie Șoriceni (Cioriceni) din ținutul Vasluiului „dispre apa Crasniei care moșie au dat moșul meu Toder Huhule tatăl meu, lui Ionițe Huhule și fiind mie prăste mână ace(a) moșie a o stăpâni am socotit cu maică-me(a) și cu frații mei și am dat-o danie acelu Sfânt schit Avireștii unde să prăznuiește Adormirea Maicii Preciste ca să fie pentru sufletul moșilor și a strămoșilor și a nostru, să fim ctitor la acel sfânt schit Avereștii și această moșie în veci neclântit, și pentru credință m-am iscălit” Actul este semnat de Ștefan sin Ionițe Huhule, dascălul Vasile ot Averești care a scris, Chiriac Bedreag, care a pus degetul, căpitanul Antohi, Chirica sin Ion Obreja, care a pus degetul, Acsinte din Averești care a pus degetul, Ierei Grigori ot Averești³² Neculai Romașc(u) dă Episcopiei Hușilor la 5 aprilie 1796 în schimb un bătrân ce-l deținea ca baștină la Cioriceni³³

²⁶ Arhiva Bisericii din Averești, dosar 11/1887-1961, f. 46.

²⁷ Ibidem, f.46v.

²⁸ Gazeta Fălciului, an. I, nr 10, din 11 decembrie 1905, p. 4.

²⁹ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/39.

³⁰ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/39.

³¹ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/39; D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/39.

³² D.A.N.I.C., F.E.H., XXX9, Original, hârtie dublă, filigran, degete.

³³ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/39.

Același Neculai, fiul lui Ioniță, vinde schitului Averești la 25 decembrie 1782 partea sa de moșie din satul Armășăni, ținutul Fălciului, „*înspre apa Crasnei care moșie este di(n) moșul meu Toder Huhule, pre acea moșie am vândui-o eu sfinții sali părintelui Sofronie drept 12 lei și dându-m(i) sfinții(a) sa drept banii în mâna me(a) deplin i-am dat și eu această scrisoare ca să o stăpânească pe ace(a) moșie de mai sus numită ca pe o driaptă ocină și moșie a sfinții sale pe veci neclitiță cu păduri, cu câmp, cu săliști în sat, cu loc de prisacă cu totul după obicei și după zapisul meu să-ș(i) facă și ispisoc domnesc, iar de s-ar scula alti neamuri sau frați ai mei să nu aivă (a se) amesteca la ceastă vânzare, căci această parte de moșie este dată de moșul meu Toder Huhule, tătâni meu lui Ionițe Huhulii”* Actul de vânzare este semnat de către dascălul Vasile din Averești care l-a scris după spusele vânzătorului, Antohi căpitanul, Chiriac Bedriag, Chirica sin Obreja, Acsinte, Ierei Grigori din Averești³⁴

Zapisul din 7292 (1783-1784) atestă pe „*Mihălachi sân proț*”, care s-a împrumutat de 40 lei, de la părintele Sofronie, amanetând zapisul diaconului Pavel „*cu vad pân(ă) la Sân Petriu și de nu va da banii la vad să rămâie moșia de istov aceștii 20 stânjâni din Scrivuleni”* Zapisul diaconului Pavăl, prin care zălogește 20 de stânjeni din moșia Scrivuleni, datează din 10 noiembrie 1783³⁵

Biv vel paharnicii Grigoraș Costache și Iancul Greceanul, ispravnicii ținutului Fălciu, primesc porunca domnitorului Alexandru Ioan Mavrocordat din 19 martie 1785, în vederea cercetării jalbei proinegumenului Sofronie, de la schitul Averești, prin care făcea cunoscută dania Catrinei, fiica lui Trohin Gruian, cu părți de moșie moștenite de la mama sa, „*în Tătărăni i în Gereni și în Deleni”* Din căsătoria cu Grigoraș Delișco, Catrina nu are copii, iar după decesul acestuia se retrage la Iași și „*părțile acele de moșii de sus numite care ar fi dezbătute le-ar fi stăpânit acum răzășii acelor moșii și schitul Averești nici un folos n-ar fi având de acele părți după danie ce are. Cu care jalobă fiind rânduit la al nostru cinst(it) și credincios log(o)ff(ă)t au adus și de faț(ă) pe acela prin fata lui Trohin Gruian care ar fi făcut danie părțile de moșii schitului Averești, și făcându-se cercetare, singură ea a adiverit înaintea dlui log(o)ff(ă)t, că cu adivărat și cu a ei bună voe și primire au făcut danie acele părți de moșie schitului Averești și cerșind jeluitor și vechilul schitului ca după danie ce are schitul să i să scoată părțile acele de moșii în împresurare acelor răzăș(i) a moșiilor ce le-ar fi stăpânit fără drepte”* Domnitorul cere desfășurarea unor cercetări din partea ispravnicilor prin mărturie de judecată și realizarea dreptății³⁶

Sofronie, nacealnicul schitului Averești adresa la 28 octombrie 1785 domnitorului rugăminte pentru o poruncă domnească în vederea obligării fiilor răposatului medelnicer Neculae Racoviță să-i plătească datoria de 81 de lei împrumutați pentru țigani și țigănci³⁷

Domnitorul Alexandru Ioan Mavrocordat poruncește la 29 octombrie 1785 biv vel paharnicului Nicolae Cantacuzino, ispravnicul ținutului Vaslui, să intervină în rezolvarea jalbei monahului Sofronie. „*Se face știut că aicea la domnie mi-au dat jalobă un monah Sofronie nacealnicul de la schitul Averești țân(utul) Fălciului,*

³⁴ D.A.N.I.C., F.E.H., XXIX/33, Original, hârtie, filigran, degete.

³⁵ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/39.

³⁶ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/28, Original, hârtie dublă, filigran, pecete în ceară roșie ruptă.

³⁷ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/13, Original, hârtie, filigran.

arătând că la fii răpousatului Nicolai Racoviță med(elnicerul)are daț(i) cu zapise pe țigani 81 lei, însă 41 lei la George Racoviță pos(elnicul) și 40 la fratile său sulgeriul Mihalache Racoviță. Și fiindcă pe neamul ei purtări de griji n-au mai avut ca săi de țigani după zapise,nici banii pentru care (i-)au cerut numitul nacealnic dreptul ca i să înlplinească banii. Deci iată scriem Ds,(ca) chemându-i pe amândoi de față să cercetezi și de să va dovedi că acei 81 lei i-au luat din mâna jăluitarului ca să-i de(a) țigani,și ei nici țigani au dat,nici banii, Dumneata să-i înlplinești banii ca să nu rămâie păr[...].dând și carte de giudecată la parte ce să cade, odihnind pe jăluitori cu drepte lui acolo,ca să nu mai jăluiască”³⁸

La 28 aprilie 1786 Neculai Blănar(u) din Iași, fiul căpitanului Vasile Mogâldea, nepotul Măriuții, fiica lui Irimia Guruianu din Averești și Roșiori, vinde partea de moșie din Averești și Roșiori egumenului Sava cu 40 de lei „iar frații lui să nu o superi că le va răspunde el cu bani sau cu moșie din alt hotar”³⁹

Din 10 mai 1786 avem o scrisoare de tocmeală de la Toader Borde, Tănașă Stanciu, Gavril Stanciu și alții ce se trag din Ursul Bulermi, razeși din Roșiori prin care dau danie „numai malul Crasnii cât să uniască cu apa iazului, iar din uscat nu dau nemica”⁴⁰

Vornicul de Poartă Andrei Mogâlde, dăruia la 26 februarie 1788 proegumenului Sofronie partea sa de moșie din Averești și Roșiori, ce le avea din același bătrân cu părintele Sava, pentru a deveni și el ctitor⁴¹ Andrei Mogâlde era fiul Saftai, nepot Măriuții, fata lui Irimia Guruianu „fiind niam și răzăș la acele moșii ce sânt de pe Irimie Guruianu, și văzând eu că a făcut sfinția sa un schițor pe moșie Avereștii pe parte sfinții sale, m-am rugat și eu ca să mă priimască să fiu și eu ctitor la acel sfânt schit unde să cinstește și să prăznuiește Adormirea Pre Curatei Maicii Precistii,și să dau și eu părțile mele de moșie Avereștii și Roșiorii care sânt de pe maica mea Safta, fata Mărcuții, nepoata Irimiei Guruianului și a primit părintele rugăminte mia și m-a priimit (c)ctitor cu aceste părți de moșie. Dar făcându-să câtiva cheltuială la de care mi-au și dat-o deplin întru mâinile mele, adică doaozăci de lei și o vacă mare cu vițal și de ei după zapisul meu să-ș facă sfinție sa și întărituri domnești, și din niamurile mele nime(ni) să nu aibă a face cât de puțină supărare fiind că eu de bună voea mea am dat danie la acel sfânt schit de mai sus numit, unde și alți din niamurile miale au dat tot la părintele”⁴²

Gheorghită, fiul lui Ioniță Bănciul cu soția sa Simina,ginerele lui Ursu Bulrimii – Bulirmii, Constantin, fiul lui Mihul, cu soția sa Hartona, fiica lui Ursu Bulirmii și cu toți copiii lor Iordache, Manolachi, Tudora, Safta, Anița, Todosia și Irina, nepoții Ursului Bulrimii, dau la 7 martie 1788 un zapis părintelui Sofronie prin care dăruiesc partea de moșie din Roșiori schitului Averești, „cu câmp, cu pădure, cu pomet în deal,cu vatră de sat în Crasna, cu pomet în costiș supt Holmu, cu loc de prisacă, cu tot cât să află pe ace moșie făcându-le cu ceilalți frați și răzăș(i) tot la acel schit,am dat danie și noi încă am dat tot la acel sfânt schițor fiind că și

³⁸ D.A.N.I.C., F.E.H., XXIII/6, Original, hârtie dublă, filigran, pecete ovală în ceară roșie pentru închidere.

³⁹ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVI/39.

⁴⁰ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/39.

⁴¹ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/39, Rezumat; D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/39.

⁴² D.A.N.I.C., F.E.H., XXVIII/32, Original, hârtie, filigran, pecete, înclără epigrafa în fum, martori.

*părintele este răzăș cu noi, i-am dat-o și noi danie ca să fim pomeniți și moșii noștri și strămoșii în veci ctitorii*⁴³ Actul se regăsește și într-o listă din 20 aprilie 1797 de zapise de cumpărare și danie ale schitului Averești din moșiile Averești, Roșiori și alte părți⁴⁴

La 13 iulie 1789 preotul Antohi din satul Băsești și Anisia preoteasa, sora vornicului de poartă Andrei Mogâlde, care „*având și eu parte de moșie în Averești și în Roșiori asămine ca și fratile meu*”, dăruiesc proegumenului Sava, pentru schitul Averești, „*parte noastră de moșia ci avem în Roșiori și în Averești acestui svânt schit de mai sus pomenit, ca să fie pentru pomenire(a) strămoșilor și a moșilor și a părinților ci ni să tragi și noao moșia de pe dânșii, și să fim ctitori în veci. Și fiind că noi n-am făcut nici o cheltuială la judecățile ce s-au tâmplat mai înainte pentru aceste moșii, ce toată cheltuiala au făcut-o frati(le) meu, pentru aceea nici eu cheltuiala n-am cerut-o, atâta m-am rugat părintelui ca să ne primească să fim și noi ctitori la acest sfânt schit ce să arată mai sus, și ne-au primit*” Printre cei care s-au iscălit amintim pe ereul Antohi din Băsești, preoteasa Anisia, Toader fiul preotului Antohi care a scris actul, Alexandru, fiul preotului Antohi, Toderășcu Mălaurău, mazil din Tutova, Antohi Bogos din Băsești și Ursachi Răcae vătaf, ultimii trei și-au pus degetele⁴⁵

În octombrie 1789 Episcopul Iacov Stamati al Hușului acceptă dania schitului Averești „*Fiind că precuvioșie sa proin egumen Sofroni schitului ce avia făcut de sâne pe moșia sa Averești ce are de baștină unde să cinstăști și să prăznuești hramul Adormirii Preosfintei de Dumnezeu Născătoarei i-au dat danii toate părțile sale de moșii ce avea din toate locurile, atâ de baștină și danii chiar și de cumpărătură cu toate acareturile ce sânt făcute pe acele părți de moșii, și cu tot și cu livezi ce are la Huș(i) pe moșie Sfântei Episcopii Hușâi, care schit de mai sus arătat cu toate părțile sale de moșii și acareturi ce a avut, l-au afierosit și l-au dat danii Sfântii Episcopie Hușii, ca să fie mitoc Sfântii Episcopii după cum este schitul Brădicești, pentru pomenire(a) sufletelor părințâlor și a moșilor precuvioșii sale dinpreună cu a tuturor niamurilor precuvioșii sale. Însă cu această rânduială ca în câtă vreme îi va mai lungi milostivul Dmnezeu rămășița vieții să aibă precuvioșie sa a să odihni în casa sa la schitul său de mai sus arătat purtând de grijă atâ pentru înfrumusețarea și podoaba sfântului schit, cât și a tuturor lucrurilor sale și acareturi, ca să nu să rășluiască vreun lucru și să să ia spre răsâpă și după sfârșitul vieții sale îndată să aibă Sfânta Episcopie a pune călugări slujitori sfântului schit ca să urmeze rânduiala ce este la schitul Brădicești după cum pre larg arată în osăbită danii pre cuvioșii sale ce au dat la Sfânta Episcopie la let 1789 oct.1.*” Pe document este aplicată pecetea rotundă în fum a Episcopiei cu următoarea legendă: „*Pecete Sfintei Episcopii Hușului Iacov Episcop 1782 De. 18*”⁴⁶

La 1 octombrie 1789 Sofronie afierosește părți de moșie, bucate și toate bunurile sale mișcătoare și nemiscătoare schitișorului Averești după care îl face danie

⁴³ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/33, Original, hârtie, filigran, degete; D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/39, nr 1, Rezumat.

⁴⁴ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/39, Original, hârtie dublă, filigran

⁴⁵ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/34, Original, hârtie, filigran, degete; publicat de Costin Clit, *Un zapis de danie inedit al familiei preotului din satul Băsești către schitul Averești de la 1789 în „Academia bărlădeană”*, Revistă editată de Societatea literar-culturală „Academia Bărlădeană”, nr 16, 2004, p. 10; D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/39.

⁴⁶ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVIII/7, Original, hârtie dublă, filigran, pecete rotundă în fum

Episcopiei Hușilor cu toate averile mișcătoare și nemișcătoare⁴⁷ Episcopia Hușilor înstrăinează de veci, prin schimbul realizat la 19 decembrie 1800 cu căminarul Constantin Roset, partea din Averești cu tot cu schit, partea din Roșiori cu iaz și moară în Crasna și partea din Cioriceni⁴⁸ Actul de danie din 1 octombrie 1789 și cel prin care se acceptă dania sunt amintite în hrisovul din iulie 1837⁴⁹

Zapisul din 7299 (1790-1791) îi atestă pe Samson fiul lui Vintilă Crăciun și Andrei, fiul lui Vasile Crăciun, nepot de frate lui Vintilă Crăciun care dau danie moșia lor din Roșiori, cu loc de fânaș și vad de iaz luând 12 lei⁵⁰

Cartea domnului Alexandru Constantin Moruzi din 3 iulie 1792 face referire la egumenul Sofronie și călugării viețuitori de la schitul Averești care au arătat „că acest schit se află la slabă și proastă stare lipsât de multe din ceale trebuincioas, și având carte de la domnul Alexandru Mavrocordat V(oe)vod pentru oareșce puțână milă, s-au rugat ca să-i să întăriască mila asămine și de către domnie mia. După care jalobă și rugămintea ce au făcut cercetându-s(e) și aflându-s(e) că arătările le sânt adevărate, n-am trecut cu vedere(a) și iată printraceastă carte le întărim asemene mila ce-am hotărât ca să aibă a scuti la slujbele visteriei aceste bucate, adecă treizăci stupi sau sfe[...]de deseatină, iar pe cât vor trece mai mult se plătiască ca și altele în stare de zăce bucate un leu vechi, și una sută vedre vin ce să va faci din drepte viile schitului cum și treizăci oi de goștină. Pe aceste toate fiind adevărate bucate a(le) schitului nici un ban să nu plătească. Așișdere(a) și pentru doi l(i)udi, oameni streini ce vor putea să-și aducă dintr-altă țară de peste hotar, carii fiind adevăriți de cătră dregători că sânt cu adevărat streini și n-au fost niciodată volnici întracest pământ, să fie apărați și scutiți de tot birul visteriei cât și de toate alte dări și angării ori câte vor fi asupra altor lăcuitori rămâind numai pentru slujba schitului”⁵¹

Hotărnicia Avereștilor și Roșiorilor este întărită prin cartea domnească din 2 august 1792⁵²

Schimbul, a cărui obiect a fost schitul Averești și părțile de moșie aferente, a fost realizat între Episcopul Meletie Lefter și căminarul Constantin Roset la 19 decembrie 1800⁵³. La 23 mai 1815 documentele vorbesc de decedatul căminar Constantin Roset⁵⁴ La începutul secolului al XIX-lea se pare că era proprietar Scarlat Roset, a cărui fiică se căsătorește cu Alexandru Negruzzi din satul Boțești⁵⁵ Actul de schimb, din 29 mai 1847, amintește împresurarea iazului Savii de către vornicul Scarlat Roset⁵⁶

Mitropolitul Veniamin Costachi prezenta în anafora din 16 iulie 1805 judecata de la Divanul Domnesc, dintre preotul Gheorghe din satul Averești, Toader Obreja, Gheorghe Obreja, Vasile Obreja, Iancu Obreja și răzeșii Obrejești cu

⁴⁷ D.A.N.I.C., F.E.H., IX/28; D.J.A.N.I. Anaforale, 13/33, f. 129/130v.

⁴⁸ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVIII/9. Hrisovul domnitorului Mihail Sturza din iulie 1837.

⁴⁹ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/41; D.A.N.I.C., F.E.H., XXVIII/9.

⁵⁰ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVIII/39; D.J.A.N.I., Anaforale, 13/33, f. 129-130v.

⁵¹ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVIII/8, Original, hârtie dublă, filigran, pecete inelară în chinovar, document cercetat și de Alexandru Gonța la 16 februarie 1965.

⁵² D.A.N.I.C., F.E.H., XXVIII/39.

⁵³ D.A.N.I.C., F.E.H., XXIV/160.

⁵⁴ D.A.N.I.C., F.E.H., XVII/44.

⁵⁵ Arhiva Episcopiei Hușilor, Fond Protopopiatul Huși, dosar 1/1965, f. 2.

⁵⁶ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVIII/161.

Episcopia Hușilor, „arătând că un unchi a lor anume Sofronie călugărindu-să au zidit bisărică din temelie la numitul sat Averești cu a sa cheltuială și cu agiutorul arătatilor niamuri și răzăși, a afierosit la această bisărică pe lângă altile și partea sa de moșie împreună cu nepotul său numitul preot Georgie și spre a le rămâne pominire vecinică și bisărica în toată vremea păzită cu cele trebuincioasă după cuviincioasa rânduială, socotindu-să afierosită la Sfânta Episcopie a Hușului, cu toate părțile acele de moșie și bucatile ce ave(a), și până la o vreme au fost supt ocârmuirea Sfintei Episcopii de Huși, fratile episcop Romanului au schimbat acele părți de moșie afierosite ace(l)i bisărici cu dum(nealui) căminar(ul) Constandin Roset și au luat alte părți de moșie în alte locuri, la care neodihnindu-se preotul George i numiții răzăși ctitori ace(le)i bisărici au arătat înălțimii sale că bisărica au rămas cu totul fără căutare și lipsită de cele trebuincioase rugându-să ca să să desfacă schimbul acesta și bisărica să rămâie precum au afierosito pe sama episcopiei. La care în urmă după însuș(i) a jăluitoilor mulțămire și primire s-au hotărât ca schimbul să rămâie bun și nestrămutat precum s-au făcut de cătră Episcopie, dar iarăș(i) ca să nu rămâie bisărica fără nici un agiutor și căutare s-au găsit cu cale ca să să îndatoriască Sfânta Episcopie a da pe tot anul cele trebuincioasă atât în lăuntru bisăricii, cum și alte meremeturi ce vor urma din venitul ce iese de pe acele părți de moșie ce au luat schimb” În urma poruncii domnești mitropolitul cercetează cuantumul cheltuielilor și stabilește datoria Episcopiei către schit la 170 de lei anual, din care 40 de lei lea fa preotului Gheorghe „ca unul ce ș(i)-au afierosit partea sa bisăricii și au agiutat la zidire(a) ei. Și să să scutiască de dajde preuțască în viața sa, și 10 lei să să de(a) diiacomului Ioan, carile este și dascăl la acia bisărică și să să scutiască de dajde. Iar cealanți bani 120 lei să rămâie pentru ceară, untdelemn, sfinte veșminte și alte meremeturi ce vor mai trebui. Iar al doile(a) preot să va orândui să fie numai scutit și încă să mai de Sfânta Episcopie patru merță grâu curat și treizăci vedre vin pentru trebuința bisăricii. Asămine(a) au arătat numit(ul) preot Georgie că voește aș(i) face casă de lăcuință pe locul numitei bisărici și nu să îngădueste de cătră răzășii de acolo”⁵⁷ La 28 iulie 1805 domnitorul împreună cu tot sfatul au „hotărât ca schimbul să rămână bun și întru nestrămutare după cum s-au săvârșit de către Episcopie și pentru ca nici biserica să fie necăutată, s-au îndatorit pe Sfânta Episcopie a da pe tot anul cele trebuincioasă d: n venitul moșiilor ce au schimbat”⁵⁸

Tânguirile realizate aduc hotărârea din 1805 prin care schimbul este validat, Episcopia având obligația de a da în fiecare an 170 de lei, patru merțe de grâu, 30 vedre de vin, datorie de care ierarhii hușeni nu s-au achitat. La 3 mai 1837 slugerul Ioan Bosie prezintă anafroua Mitropolitului Moldovei din 16 iulie 1805, adresată domnitorului Moruzi, în care se arată judecata dintre Episcopie și rudele monahului Sofronie care se plâng de înstrăinarea părților de moșie ale schitului și lipsurile cu care se confruntă biserica. „De la giudecată s-au hotărât ca schimbul să rămâie bun și episcopia să poarte de grijă bisăricii cu toate cele trebuincioase pentru care preosfințitul mitropolit după porunca dumnealui de atuncea(a) au închipuit ce anume

⁵⁷ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/41; D.J.A.N.I., Anaforale, 1333, 129-130v.

⁵⁸ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/41.

să dei *Episcopie bisăricii pentru cele de trebuință, care anafora s-a întărit și de domn*⁵⁹

Gheorghe Bosie, tatăl lui Ioan Bosie, înaintează jalbele din 24 ianuarie 1813 și 29 iunie 1813, în care se plânge de înstrăinarea urmată schimbului efectuat de Episcopie⁶⁰ La 6 aprilie Ioan Bosie îl considera pe Sofronie „*părintele și moșul mieu*”⁶¹ Gheorghe Bosie se plângea la 24 ianuarie 1813 „*pentru înstreinare prin schimb a părților de moșie a schitului și pentru nepurtare(a) de grijă a bisericii cu cele de cuviință cerând a i să da în a sa stăpânire părțile de moșai a(le) schitului supt îndatorire ca el săi poarte de grijă*”⁶²

Ocârmuirea, datorită plângerilor, solicită la 1814 anularea actului închinării schitului către Episcopie, precum și a schimbului realizat. Prin hotărâre domnească schitul rămâne afierosit Episcopiei, care, „*nici după aceasta n-au curmat a purta de grijă schitului, încât au agiuns în cea mai proastă stare*”⁶³ Anaforaua mitropolitului Veniamin Costache este urmată de hotărârea domnitorului Scarlat Calimachi și a marilor boieri din 15 februarie 1814 prin care schimbul realizat între Episcopia Hușilor și spătarul Constantin Roset, care primește schitul Averești și moșia pentru o moșie a sa, rămâne „*cu totul dezlegat și stricat*”⁶⁴

Jalba Episcopului Meletie Lefter din 23 mai 1815 face referire la judecățile dintre răzeșii din satele Averești și Roșiori cu decedatul Constantin Roset și Episcopia în vederea denunțării schimbului efectuat. Episcopia a fost obligată să plătească jăluitoilor 1500 de lei. „*Epitropii casii răposatului spătar Roset dând jalobă Măriei Tale cu arătare că au pretenție de la Episcopie, au făcut oprire nu numai stăpânirii Episcopiei de pe părțile sale de moșie, făcându-să venitul amândoror părților de la al 3-le mână. Dar încă au luat toți și venitul de pe părțile ce-au fost atât a spătar(ului) Roset, cât și de pe părțile ce-au fost a(le) Episcopiei*”⁶⁵ Adresându-se domnului la 21 aprilie 1847 Episcopul Sofronie Miclescu amintea despre Ioan Bosie care „*prin giudecata domnului Calimahi de la 1815 au stricat schimbul ce Episcopia în urmarea unor de asămenea folosuri făcuse la 1800 cu casa răposat(ului) spăt(ar) Constantin Roset*”⁶⁶

Domnitorul Mihai Grigore Șutu poruncește la 15 ianuarie 1820 ispravnicilor ținutului Fălciu să cerceteze jalba Episcopului Hușului prin care se plânge față de răzeșii ce s-ar fi „*împotrivit pe episcopie a nu-și urma stăpânirea unui întreg bătrân ce ar fi având danie de la un Sava de unu în moșia Rânzăști de la acel ținut*”. Episcopul prezintă o serie de documente justificative: scrisoarea de învoială dată de răzeșii din moșia Rânzești la 18 aprilie 1779 răzășului lor proinegumenul Sofronie, încredințată de Episcopul Inochentie și paharnicul Grigoraș Costache ispravnicul ținutului la 1820, „*cu cuprindere că după poruncă domniaască s-au învoit și s-au primit la moșia numită*

⁵⁹ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVIII/9.

⁶⁰ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVIII/9.

⁶¹ D.A.N.I.C., F.E.H., XXIV/157; Mențiune în D.A.N.I.C., F.E.H., XXIV/179. nr. 1; D.J.A.N.I., Anaforale, 13/33, f. 129/130v.

⁶² D.J.A.N.I., Anaforale, 13/33, f. 129-130v.

⁶³ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVIII/9; D.J.A.N.I., Anaforale, 13/33, f. 129-130v.

⁶⁴ D.A.N.I.C., Manuscrise, nr. 652, f. 29 -30v.

⁶⁵ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVIII/44.

D.A.N.I.C., F.E.H., XXIV/160.

Rânzăști să o stăpânească în patru bătrâni anume arătați dintre care un bătrân este a lui proin egumen cu frații săi"; mărturia din 1 octombrie 1789 „*prin care după ce afierosăște părți din alte moșii, bucate și toate ale sale mișcătoare și nemișcătoare unui schitișor făcut de dânsul pe moșia sa Averești. Apoi dinpreună cu schitul și cu toate cele de mai sus le închină și le afierosăște danie la episcopia Huși cu așzare în ce chip să-urmezi și episcopia pentru schit. Dania lui Sava atrage un conflict între Episcopie, Ion Tufăscu și alții, ce susțin că au ca baștină bătrânul Petcul. Actul îl amintește pe dichiul Sava care acum se numea Sofronie proinegumen*”⁶⁷

Slugerul Ioan Bosie în jalba din 6 aprilie 1847 amintește de biserica schitului care după „*alegeria făcută la 1825 despre partea Sf. Episcopie, precum și ace(a) mai în urmă între rânzăș(i) cu mine, au rămas pe driapta partia mea ce o am zăstre și cumpărătură*” Biserica este primită sub îngrijirea sa, iar Episcopia devine lipsită de orice obligație în acest sens⁶⁸

Lista cu mănăstirile și schiturile din Moldova elaborată în timpul generalului Pavel Kisseleff, anterioară anului 1834, nu înregistrează schitul din Averești⁶⁹ Vidomostia cu bisericile din ținutul Fălciu alcătuită la 24 septembrie 1830 consemnează biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului din satul Averești, fără a i se atribui statutul de schit sau mănăstire⁷⁰

Slugerul Ioan Bosie se plângea la 3 iunie 1827, înaintează jalbe către Logofeția Dreptății la 1832 și domnie în noiembrie 1834 „*și cerând a i se da schitul în stăpânire și purtare(a) sa de grijă, s-au îndatorit pe episcop ca să urmează întocmai alcătuire cu afierositorii, însă nici după aceasta Episcopia n-au îndeplinit o asămine îndatorire, și că așa precum nu are nădejde că Episcopia ar mai purta grija schitului cu cele trebuincioasă, s-au rugat domniei noastre prin jalba de mai sus ca să i se dei schitul împreună cu averile sale în stăpânire și păstrare(a) sa de grijă*” Jăluitorul militează la 1827 pentru anularea actului de danie a monahului Sofronie din 1 octombrie 1789 și preluarea purtării de grijă a schitului⁷¹ Anaforaua din 26 mai 1837 surprinde situația schitului: „*Însă Episcopia nici după aceasta n-au urmat a purta grijă schitului încât au agiuns în ce mai proastă stare, pentru care la 3 iunie 1827 și însuș el jâl. tânguindu-să ocârmuirii și cerând a să da schitul în stăpânire și purtare de grijă, s-au îndatorit pe Episcopie ca să urmezi întocmai alcătuirii cu afierosătorii. Însă nici după aceasta Episcopia n-au îndeplinit asămine îndatorire și că așa precum nu ari nădejde ca Episcopia ar mai purta grijă schitului cu cele trebuincioasă s-au rugat înălțimii voastre prin jalba de mai sus ca să să dei schitul împreună cu averile sale în stăpânire și purtare(a) sa de grijă...*”⁷²

Interesat de soarta schitului, slugerul Ioan Bosie înaintează jalbe Logofeției Dreptății la 14 octombrie 1832 și domnului Mihail Sturza în noiembrie 1834⁷³

Nemulțumit de răspunsul Episcopului, slugerul Ioan Bosie își îndreaptă atenția către Divanul domnesc cu raportul Divanului Apelativ al Țării de Jos din 13 iunie

⁶⁷ D.A.N.I.C., F.E.H., IX/28.

⁶⁸ D.A.N.I.C., F.E.H., XXIV/157; Mențione în D.A.N.I.C., F.E.H., XXIV/157

⁶⁹ Th. Codrescu, *op. cit.*, p. 231 (Lista schiturilor și mănăstirilor din ținutul Fălciu).

⁷⁰ D.J.A.N.I., Fond Isprăvnicia Fălciu, Tr.627, Op.689, dosar 932/1830, f.14 – 16.

⁷¹ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVIII/9; D.J.A.N.I., Anaforale, 13/33, f.129-130v.

⁷² D.J.A.N.I., Anaforale, 13/33, f. 129-130v.

⁷³ D.J.A.N.I., Anaforale, 13/33, f. 129-130v.

1836, iar la 1 februarie 1837 se plânge domnitorului Mihail Sturza. Deși au fost chemate ambele părți în judecată la 3 mai 1837, nu s-a prezentat decât slugerul Ioan Bosie și potrivit articolului 371 din regulament „*au luat în tratație pricina în ființa numai a jăluitarului*” care cu opis înfățișează documentele necesare⁷⁴

Divanul Domnesc hotărăște la 26 mai 1837: „*ca Episcopia să stăpânească pomenitul schit cu toate ale lui averi și să-i poarte de grijă cu toate celi de cuviință pe temeiul actului de închinare a monahului Sofronii a căruia cuprindere să arată mai sus. Cât pentru aceea ci propune jăl(uito)r(ul) că Episcopia nu ar fi urmând o asămine purtare de grijă să va adresarisi cătră Preosfințitul Mitropolit care va pune la cale a să urma asămine*”⁷⁵

Slugerul Ioan Bosie se adresează la 28 februarie 1847 Departamentului Averilor Bisericești în vederea realizării unui schimb cu Episcopia, proprietară a circa 200 de stânjeni în trupul moșiei Averești alături de hotarul slugerului, care la rândul său deține o parte în trupul moșiei Bunești a Episcopiei propusă schimbului⁷⁶ Departamentul Averilor Bisericești prin adresa din 13 martie 1847 informează Isprăvnicia Ținutului Făcliu despre jalba slugerului Ioan Bosie înaintată Departamentului la 8 martie 1847 prin care solicită schimbarea părții sale de pământ de la Dolhești cu partea Episcopiei de la Averești. Departamentul cere Isprăvnicii deplasarea reprezentantului său la fața locului împreună cu revizorul Iancu Pavlov și vechilul Episcopiei⁷⁷ Iancu Pavlov face cunoscută Episcopiei însărcinarea Departamentului la 5 aprilie 1847⁷⁸

Actul de prețaluire a părții de moșie deținută de Episcopia în moșia Averești și a părții slugerului Ioan Bosie din moșia Dolhești a fost încheiat la 6 aprilie 1847.⁷⁹ Ioan Bosie se adresează Isprăvnicii Ținutului Făcliu la 6 aprilie arătând prețaluirea, „*îndatoririle ce părintile și moșul meu Sofronie prin tistament condițional lasă în sarcina și îngrijirea Sf(intei) Episcopii de a ține bisărica din Averești vecinicu și nestrămutat în bună stare cu toate cele trebuincioasă cheltuieli care bisărică după alegerea făcută la 1825 dispre partea Sfintei Episcopii precum și ce mai în urmă, între răzăși cu mine, au rămas pe dreapta parte a me(a) ce o am zăstre și cumpărătură, din sufleteasca râvnă le primăscu asupra me(a) rămâind Sfint(ei) Episcopii pentru totdeauna disfăcută și supt nici un feliu de îndatorire de a mai îngriji de asămine cheltuieli a bisăricii care fără îndoială să pot sui pe fiuștecaru an peste 600 lei*”⁸⁰

Raportul înaintat la 10 aprilie 1847 de Isprăvnicia ținutului Făcliu Departamentului Averilor Bisericești, semnat probabil de C. Teodoru, face referire la porunca Departamentului din 13 martie 1847 după cererea slugerului în vederea efectuării schimbului de pământ cu Episcopia, la sosirea serdarului Iancu Pavlov, revizorul Departamentului și a vechilului Episcopiei⁸¹

⁷⁴ D.A.N.I.C., F.E.H., XXVIII/9; D.J.A.N.I., Anafonale, 13/33, f. 129-130v.

⁷⁵ D.J.A.N.I., Anafonale, 13/33, f. 129-230v

⁷⁶ D.A.N.I.C., F.E.H., XXIV/160.

⁷⁷ D.J.A.N.I., Fond Isprăvnicia ținutului Făcliu, Tr.1339, Op. 1521, dosar 1094/1847, f. 1.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 3.

⁷⁹ D.A.N.I.C., F.E.H., XXIV/158.

⁸⁰ D.J.A.N.I., Fond Isprăvnicia ținutului Făcliu, Tr.1339, Op. 1521, dosar 1094/1847, f. 11.

⁸¹ D.A.N.I.C., F.E.H., XXIX/159.

Episcopul Sofronie Miclescu intervine în acest sens la 21 aprilie 1847 la domnie, considerând că „*schimbul propus este folositoriu pentru Episcopie, fiind că partea din Averești ce-i este dănuită de suitorii dumisali sluger în peste câteva hotară streine, iar partea dum. din Dolhești alătura cu moșâia Buneștii a Episcopiei, cătră care dacă s-ar întrupa atunci ar pute să aducă mai mult venit și folos*” Este alcătuită o comisie pentru prețaluirea părților de moșie amintite, din care fac parte ispravnicul ținutului Fălciu, revizorul departamentului și protosinghelul Antonie, vechilul Episcopiei, la care se adaugă slugerul Ioan Bosie și trei boieri proprietari. Se constată că „*partea din Averești a Sf(intei) Episcopii să cuprindă din 85 fâlci 72 prăjini și 2 stânjeni, iar partea din Dolhești a dum(nealui) Bosie, după măsura ce acum s-au făcut este de 54 fâlci 56 prăjini, apoi în privire cu starea și calitatea fiecăruia loc s-au prețaluit partea Episcopiei drept 8 # falcea, așa precum ca la a patra parte din ea este cuprinsă numai din loc cu ponoară și râpi, cu totul netrebnic, afară de altă parte ce este numai huceag, care iarăș(i) nu poate fi acum de vreo trebuință, iar că pământul din Dolhești a dum(isale) sluger(ului) Bosie, unde se gădesc trei lăcuitoari cu casele și livezile lor, supuși zilelor boerescului, fiind în marginea satului Dolhești și cuprins numai din loc bun, curat și de toată trebuința încât lăcuitoarii răzeși totdeauna se învoesc pentru hrana lor, s-au prețaluit drept 12 # falcea cu încheiere de act adeverit de cătră fețele prețeluitoare*” Sluggerul Ioan Bosie, fiul și nepotul dănuitorilor, prin înscrisul dat comisiei prețeluitoare, își asumă îndatoririle „*ce suitorii săi prin testament lasă asupra Episcopiei, ca adecă ea să fie biserica din Averești vecinic și nestrămutat în bună stare cu toate cele trebuincioasă / care biserică, și dum(nea)lui Bosie, au rămas pe dreapta partea sa, ce o are de zestre și cumpărătură / dum(nea)lui tot din sufletească râvnă pornit le ia asupra, rămâind Episcopia pentru totdeauna desfăcută și nicidecum îndatorită a mai îngriji de cheltuielile bisericii, care fără îndoială să rădică la 600 lei pe an, osăbit de 14 fâlci loc, ce după așăzământ trebuie a să da slujitorilor ei*” Biserica schitului se afla pe partea de moșie a sluggerului Ioan Bosie⁸²

Actul de schimb între sluggerul Ioan Bosie și Episcopie va fi încheiat la 29 mai 1847⁸³ Opisul actelor atingătoare de schimbul efectuat alcătuit la 30 mai 1847 are însemnate: jalba sluggerului Ioan Bosie către Departamentul Averilor Bisericești din 28 februarie 1847, raportul ispravniciei de Fălciu din 10 aprilie 1847 înaintat aceluiași Departament, actul de prețaluire din 6 aprilie 1847, jalba dată comisiei de prețaluire și anaforaua Departamentului Averilor Bisericești din 21 aprilie 1847⁸⁴

Se păstrează un opis cu actele sluggerului Ioan Bosie care dovedește stăpânirea părții de moșie din Dolhești. Opisul înregistrează un suret de pe ispisocul domnitorului Constantin Movilă din 7119 (1610-1611)⁸⁵ Constantin Movilă întărește la 13 septembrie 1610(7119) lui Crăciun vistiernicel părți de ocină cumpărate din satul Dolhești, un loc de iaz de moară și de prisacă de la frații Petru și Gervasie, Simion și surorile lor Mariuca și Anghelina, copiii lui Isac, nepoții Varvarei, strănepoții lui Oană

⁸² D.A.N.I.C., F.E.H., XXIV/160, Original; vezi și raportul Ispravniciei în D.J.A.N.I., Fond Ispravnicia Ținutului Fălciu, op.cit., f.8-8v.

⁸³ D.A.N.I.C., F.E.H., XXIV/161.

⁸⁴ D.A.N.I.C., F.E.H., XXIV/179.

⁸⁵ D.A.N.I.C., F.E.H., XXIV/162.

Dușescu care aveau dreptele lor urice de la Ștefan cel Mare, a căror preț se ridică la 40 de taleri de argint. Anca din Dolhești vinde totodată dreapta sa ocină și dedină, partea sa ce se va alege din Dolhești precum și a nepoților săi, fii lui Simion cu loc de iaz și moară, aceluiași Crăciun vistiernicel pentru 25 de taleri. Întâlnim ca martori pe Gligorie din Căbicești, Condrea, Dănilă și Focșa din Dolhești, Stoian comis din Șerbești⁸⁶ Opisul înregistrează copia de pe cartea de judecată a logofătului Vasile Razum(?), întărită de judecătoria locală din 13 mai 1779, contractul din 10 august 1805 prin care Costachi Popa și ai lui au vândut în posesie partea de pământ din Dolhești răzeși și Dolhești, răvașul Isprăvniciei din 9 iulie 1830 către căpitanul Dumitrachi Strâmtu și Mihalachi Boureau pentru alegerea părților de moșie ale slugerului Ioan Bosie din Dolhești, mărturia hotarnică din 14 iulie 1830 a căpitanului Dumitru Strâmtu și Mihalachi Boureau, răvașul Isprăvniciei din 4 mai 1831 către Panait Migloi(?), înscrisul răzeșilor din 10 mai 1831 către mazilul rânduit, mărturia răzeșilor din 2 ianuarie 1831 încredințată de Mihalachi Boureau, mărturia hotarnicilor Dumitrachi Strâmtu și Mihalachi Boureau din 10 ianuarie 1831, adevărta răzeșilor din Dolhești din 20 septembrie 1835 pentru banii dați în contul cheltuielilor de judecată, copia de pe practica judecătorească din 25 noiembrie 1839, copiile de pe practica Divanului Apelativ al Țării de Jos din august 1840, jurnalul Divanului Apelativ al Țării de Jos din 26 august 1840, adresa asesorului judecătoriei ținutului, slugerul Dumitrachi Lupașcu, din 28 aprilie 1845, învoiala răzeșilor din Dolhești din 14 mai 1845 prin care slugerul Ioan Bosie primește 200 stânjeni, iscălită de răzeși și întărită de judecătoria ținutală și hotarnica din 14 mai 1845 realizată de vornicul de poartă Vasile Mereuță, iscălită de răzeși și întărită de judecătorie⁸⁷

Vidomostia alcătuită la 1840 atestă biserica Adormirea Precistei din Averești slujită de preotul sachelar Vasăle⁸⁸

Protoiereul Ioan Râșcanu informa la 13 martie 1854 pe Episcopul Meletie Istrati despre lipsa de preot la biserica Adormirea Maicii Domnului din Averești, ocolul Crasna recomandând pe candidatul Constantin Strătulac din satul Valea Siliștii⁸⁹, posesorul mărturiei locuitorilor răzeși din 12 martie 1854. Constantin Strătulac era fiul dascălului Vasile Strătulac din satul Valea Siliștii, în vârstă de 27 de ani, căsătorit cu Maria, fiica dascălului Sava Popovici din satul Boușori. Mărturia este semnată și de Alexandru Pușcă paznic, Neculai Mistrian vornic⁹⁰

La 24 noiembrie 1857 este hirotonit diacon, iar la 20 decembrie preot, Andrei Săvescu de către Ghenadie Șendrea Tripoleos. Andrei Săvescu solicită paucenia la 2 octombrie 1867 ce va fi eliberată la 14 octombrie 1867⁹¹ Satul Averești număra la 1858 aproximativ 40 de familii, biserica Adormirea Maicii Domnului apare ca proprietate răzășească și este slujită de preotul Andrei Săvescu, ajutat de către dascălii

⁸⁶ *Documente privind Istoria României*, veacul XVII, A. Moldova, vol. II(1606-1610), Editura Academiei, București, 1953, p.319-320, nr. 428.

⁸⁷ *D.A.N.I.C.*, F.E.H., XXIV/162.

⁸⁸ Costin Clit, *O vidomostie inedită cu slujitorii bisericilor din județul Fălciu la 1840*, în *Elanul*, Revistă editată de Asociația Culturală „Academia Rurală Elanul” și școala „Mihai Ioan Botez” din Giurcani, com. Găgești, jud. Vaslui, p. 4.

⁸⁹ *Arhiva Episcopiei Hușilor*, F.E.H., dosar 24/1854, f.129, pachet 7

⁹⁰ *Ibidem*, f.130.

⁹¹ *Arhiva Episcopiei Hușilor*, F.E.H., dosar 46/1867, 179-181, pachet 40.

Enăcachi Fotachi și Ioan Chiriac⁹², atestați la 1864, când numărul familiilor urcă la 85⁹³, și la 1865 când întâlnim 90 de familii⁹⁴ Andrei Săvescu slujea la 1870⁹⁵ Conform raportului protoiereului de Vaslui, C.Focșa, din 8 iulie 1858, sachelarul Atanasie Mihălceanu, fost servitor la Averești, urma să fie servitor la biserica din târgușorul Codăești cu peste 300 enoriași⁹⁶ Actele din 1860 legate de desființarea a o serie de mănăstiri și schituri nu amintesc schitul Averești. Acesta a fost desființat anterior, biserica transformându-se în biserică de mir.

Preotul Andrei Săvescu va fi prohirisit duhovnic la 14 martie 1877⁹⁷, atestat și la 1895⁹⁸ când parohia Averești cuprindea și satul Armășeni.

Bisericile Adormirea Maicii Domnului din Averești și Sfântul Spiridon din Plochi sunt slujite la 1878 de preoții Andrei Săvescu și Gh.Bazgan, secondati de cântăreții I. Chirica, Th. Balan și Gh. Pamfil⁹⁹

La 1 aprilie 1878¹⁰⁰ este numit cântăreț II Ion Pamfil, născut la 12 august 1857 în Tăbălăești, cu o leafă plătită de familia Bossiască (Bossie)¹⁰¹ Ion Pamfil a fost solicitat prin raportul parohului Andrei Săvescu din 10 martie 1878 și consimțământul lui N. Bossie, aprobarea numirii survenind la 1 aprilie 1878¹⁰²

Parohia Averești formată la 23 februarie 1895 din satele Averești și Armășeni, situată în plasa Podoleni, este slujită de preotul Andrei Săvescu, cântăreții Zaharia Mândru și Ion Pamfil, iar ca epitropi avem pe Petrachi Obreja și Zaharia Mândru. Parohia număra 194 familii cu 690 suflete¹⁰³

Ion Pamfil va fi transferat la 1903 în satul Tăbălăești, în locul său fiind recomandat Ioan P. Săvescu. La 1 aprilie 1907 este transferat Ion Popescu din Tăbălăești care îl înlocuiește pe Gheorghe Pamfil, transferat în Păhnești. În august 1907 este numit paraclisier Constantin Mandrea¹⁰⁴ La 1909 biserica este deservită de preotul Gh.T. Manoliu, secondat de cântărețul Zaharia Mandrea¹⁰⁵ C. Popovici este hirotonit preot la 4 decembrie 1916 și recunoscut la 15 decembrie 1916¹⁰⁶, fiind atestat și la 1917¹⁰⁷

Noi ctitori

Fiica lui Scarlat Roset se căsătorește cu Alexandru Negruzzi din satul Boțești, al căror fiu Ștefan Negruzzi devine proprietarul moșiei Averești prin cumpărarea

⁹² Costin Clit, *Un tablou statistic al județului Fălciu din 1858*, în *Prutul*. Revistă de cultură, Huși, an I, nr. 3, martie 2001, p.6.

⁹³ Idem, *Un tablou statistic eclesialic inedit al județului Fălciu din 1864*. în *Prutul*, an I, nr. 6, iunie 2001, p. 4.

⁹⁴ Idem, *Date statistice inedite ale parohiilor județului Fălciu din anii 1865, 1878, 1895*. în *Cronica Episcopiei Hușilor*, VI, 2000, p. 213, poziția 60.

⁹⁵ Idem, *Slujitori ai bisericilor din județul Fălciu la 1870*. în *Prutul*, an II, nr.(13), aprilie 2002, p. 8.

⁹⁶ *Arhiva Episcopiei Hușilor*, F.E.H., dosar 49/1858, f.33, pachet 13.

⁹⁷ *Arhiva Episcopiei Hușilor*, F.E.H., dosar 45/1877, f.6, pachet 52.

⁹⁸ *Arhiva Bisericii din Averești*, dosar 1/1895.

⁹⁹ Costin Clit, *Date statistice inedite ale parohiilor județului Fălciu din anii 1865, 1878, 1895*. p.216, poziția 3.

¹⁰⁰ *Arhiva Episcopiei Hușilor*, F.E.H., dosar 12/1878f.25, pachet 55.

¹⁰¹ *Arhiva Episcopiei Hușilor*, F.E.H., dosar 3/1878.

¹⁰² *Arhiva Episcopiei Hușilor*, F.E.H., dosar 1/1878, f.32, pachet 54.

¹⁰³ Costin Clit, *op.cit.*, p.219.

¹⁰⁴ *Arhiva Bisericii din Averești*.

¹⁰⁵ Costin Clit, *Slujitori ai parohiilor județului Fălciu la 1909*, în *Prutul*, an II, nr.4(13), aprilie 2002, p. 8.

¹⁰⁶ *Arhiva Episcopiei Hușilor*, F.E.H., dosar 42/1916.

¹⁰⁷ *Arhiva Bisericii din Averești*, dosar 1/1917.

proprietăților funciare și acareturilor lui Neculai Bosie. Răscoala din 1907 nu aduce atingere conacului boieresc¹⁰⁸ Ștefan Negruzzi hotărăște construirea localului școlii din Averești cu meșteri zidari angajați în martie 1908¹⁰⁹ Se pare că școala a fost înființată în 1893 și trecută la Tăbălăești în anul școlar 1899-1900¹¹⁰

Condica de milă pentru repararea bisericii cu hramul Adormirea Maicii Domnului din Averești este eliberată de Calistrat, locotenentul Episcopiei Hușilor, la 17 decembrie 1901 sub nr 939. Redăm conținutul condicii de milă: „*Cu mila lui Dumnezeu, smerit Locotenent Episcop Eparhiei Huși/Apel/Iubiți Creștini,/Biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din comuna Averești, Plasa Crasna, județul Fălciu, având absolută nevoie de reparație atât în exterior cât și în interior precum și la catapeteasmă și alte Sfinte Icoane, însă neputându-se face aceasta numai de locuitorii numitei comune din cauză că sunt puțini și săraci precum se constată din procesul verbal No.18 a Epitropiei respectivei biserici și din procesul verbal No.53 al consiliului comunei Averești, ambele înregistrate la No. 897 din 4 decembrie 1904. Noi având în vedere cele expuse mai sus, am încuviințat domnilor Petrache Mistreanu și Ioan P. Săvescu, din Averești, purtarea unei condici de milă în eparhia Hușilor, pe timp de 6(șase) luni, până la adunarea sumei de 2500 (două mii cinci sute) lei, cât se simte nevoie pentru facerea acelor reparațiuni, cu obligațiunea însă de a se conforma în cea mai mare strictețe Regulamentului Sfântului Sinod, respectiv de purtare Condiciilor de milă și care e alipit la respectiva condică./ În același timp „Iubiți Creștini” facem un călduros Apel la Caritatea și buna voință a D-lor Voastre, de a nu trece cu vederea pe purtătorii acestei condici și deci a contribui cu aceia ce dragostea creștină și puterile vă vor permite, imitând pe strămoșii voștri, care niciodată nu s-au dat în lături, când a fost vorba, nu numai de conservarea, dar chiar și de facerea din nou a sfințelor lăcașuri Dumnezeiești. Pentru aceste fapte de caritate creștină, Vrednic easte contribuitorul de plata sa./ Mântuitorul Lumii Isus Hristos fericește pe următorii săi caritabili milostivi zicând: „Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui.”/ Dat în rezidența Episcopală Huși, la anul mântuirii decembrie” Preotul paroh Andrei Săvescu autorizează la rândul său pe cei doi purtători ai condicii de milă pentru adunarea ofrandelor necesare reparațiilor¹¹¹ Au contribuit locuitorii din diferite sate conform posibilităților lor materiale: Șișcani (7 lei), Grumezoaia (74,80 lei), Urlați (11,80 lei), Șchiopeni (64 lei), Stăniilești (46,75 lei, plus 43,10 lei), Lunca Banului (32,90 lei), Hurdugi (17 lei), Plotonești (20 lei), Bunești (51 lei), Tăbălăești (73,30 lei), Averești (67,30 lei), Păhnești (39,90 lei), Ghermănești (90,60 lei), Podolenii de Jos (40,20 lei), Podolenii de Sus (2,90 lei), Isaia (5,35 lei), Cozia (3,50 lei), Covasna (32 lei), Stroești (40,12 lei), Tătărăni (51,80 lei), Crăsnășani (20,05 lei), Vinețești (40,40 lei), Dolhești (36 lei), Brădicești (26,70 lei), Boțești (26,05 lei), Gugești (60,40 lei), Duda (71,85 lei) și Huși (29,50 lei).¹¹²*

Parohia Averești, slujită de pr. Gh. T. Manoliu, născut la 27 mai 1886, absolvent al Seminarului superior, numit la 15 februarie 1908, cuprinde la 1909 satul

¹⁰⁸ Arhiva Episcopiei Hușilor, Fond Protopopiatul Huși, dosar 1/1965, f.2-3.

¹⁰⁹ Sfatul poporului. Foie populară, Huși, an I, nr.21, din 23 martie 1908, p.1.

¹¹⁰ Const. Lascăr, Contribuțiuni monografice asupra școlii primare din județul Fălciu, Atelierele Zanet Corlăteanu, Huși, 1936, p. 11.

¹¹¹ Arhiva Bisericii din Averești, Condica de milă din 1901.

¹¹² Ibidem.

Averești (biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului) și satul Armășeni (biserica cu hramul Sfinții Voevozi). Parohia numără 204 familii cu 803 suflete. Biserica din Averești, din lemn, este arătată a fi construită în 1768, reparată în 1900, iar biserica din Armășeni, din lemn, este arătată a fi construită în 1868 și reparată în 1889¹¹³

Boierul Ștefan Negruzzi restaurează la 1912 biserica în întregime ce va fi sfințită de Episcopul Nicodem Munteanu, totodată o și înzestreață. Restaurarea bisericii este urmarea învoielii cu sătenii de cedare a unui izvor situat în partea de răsărit a bisericii, în vederea captării conform intereselor sale¹¹⁴ Preotul Mihail I. Maleș îl prezintă Episcopului pe Ștefan Negruzzi în februarie 1935, ca pe un fericit ctitor ce a cheltuit mult cu zidirea bisericii și „*reprezintă o tradiție veche de boieri, care i-au făcut cinste prin ctitorii de biserici și școli. Care el însuși reprezintă o vastă cultură ce și-a acumulat-o pe la cele mai înalte instituții de cultură de la Paris, Roma și Londra, servind totodată și un unic model de gospodărie din Moldova, ce rivalizează cu cele mai de frunte din străinătate după declarațiile D(omnu)lui Mihalache*” „*Există oare vreun nenorocit din cuprinsul acestei parohii și nu numai, ci și de la mari depărtări care prin mijlocirea pr(eotului) paroh și direct să nu fi primit vreun ajutor la nevoie de la marele filantrop Ștefan Negruzzi. Fostele orfelinate de război catholic și ortodox din Huși ar putea mărturisi. Este vreo pereche de tineri din acest sat care să-și fi început căsnicia fără ajutorul cel dintâi a D(omnu)lui Ștefan Negruzzi? La câți nu le-a refăcut casele mistuite de foc? La câți nu le-a cumpărat el vite în locul celor pierdute? La câți nu le-a dat locuri de casă? La câți lipsiți de orice mijloc nu le-a dat de lucru, numai ca astfel să-și poată întreține familia? Acest ctitor în parohie și peste marginile ei realizează în cel mai înalt grad dragostea creștină, fără a ține seamă de naționalitate sau confesiune*” Episcopul catolic Robu însoțit de preoții catolici din Huși și Roman vizitează biserica și proprietatea Negruzzi, probabil în 1934. În vara anului 1934 Ion Mihalache, liderul țărănist, și dr. Nicolae Lupu, „*cu prilejul vizitării instalațiilor proprietății Ștefan Negruzzi din acest sat, au vizitat școala și biserica, ctitoriile proprietarului, au apreciat cu cuvinte alese aceste opere*”¹¹⁵ Parohul bisericii catolice „Sfânta Maria” din satul Corni, cartier al orașului Huși din 1 ianuarie 1926, nota la 21 iulie 1925 „*S-a făcut o vizită D(omnu)lui proprietar moșier Ștefan Negruzzi din Averești, binefăcător al Orfelinatlui nostru din localitate. P(ărin)ții Hampel și Gârleanu au fost reținuți și la dejun, după ce au vizitat minunata gospodărie și științifică aranjare, mai ales a acaretelor pentru facerea și păstrarea vinului. Un semn al generozității acestui boier l-a făcut chiar acolo, deoarece s-a îndatorat să dea până la 5 care paie pentru Orfelinat*”¹¹⁶

Între 1909-1914 epitrop al bisericii era Hristache M. Diaconu, iar preot paroh Gh. Manoliu, atestat la 31 decembrie 1909¹¹⁷, în aprilie 1910 protoiereul oferind informații despre numele celor doi epitropi: Hristache M. Diaconu, numit de guvern și Toderașcu Pascaru, ales de enoriași¹¹⁸ Preotul Gh. T. Manoliu instalat la 2 martie

¹¹³ Anuar, Administrațiunea Casei Bisericii, 1909, p. 420.

¹¹⁴ Arhiva Bisericii din Averești.

¹¹⁵ Arhiva Bisericii din Averești.

¹¹⁶ *Diarul parohiei Huși (13 iunie 1925- 9 aprilie 1931)*, vol. III, Manuscris aflat la Parohia Catolică „Sfânta Maria” din cartierul Corni-Huși

¹¹⁷ Arhiva Bisericii din Averești, dosar I/1910-1912, f. 4v.

¹¹⁸ *Ibidem*, f. 6.

1908 se adresa prefectului la 26 februarie 1908: „*S-a intervenit printe sătenii acestei cotune pentru a veni în ajutorul comunei cu procurarea a cel puțin 60 m.c. piatră necesară pentru temelia școlii ce urmează a se construi în această cotună*”. Locuitorii au răspuns pozitiv față de solicitarea amintită¹¹⁹

Un proces verbal referitor la repararea bisericii parohiale din Averești este înaintat Protopopiatului Huși la 30 iunie 1911 de Epitropie și înapoiat la 2 iulie 1911 parohului Gh. Manoliu¹²⁰ Biserica din Averești a fost restaurată la 1912, păstrându-se aceleași dimensiuni ale Sfântului Altar și naosului. I se adaugă veșmântăria, pronaosul de zid din cărămidă, se construiește cafasul și turla de deasupra acestuia, se aplică o pătură de sufite peste care la intrarea la cornișă s-a zugrăvit un brâu cu motive florale și geometrice în jurul Sfintei Cruci. Catapeteasma din lemn datează din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fiind confecționată în stil renascentist, redă în culori vii chipurile sfinților cât mai apropiate de realitatea epocii. Nu se cunoaște numele pictorului. Tradiția orală reține numele pictorului Mandinescu. La 1912 ctitorii donează două picturi pe pânză în ulei, copii după marele pictor Rubens, comandate special la Paris (dimensiuni 200/130 cm)¹²¹ Redăm conținutul pisaniei: „*Această Sfântă Biserică construită în 1768 din bârne a fost mărită și restaurată în întregime în anul 1912 de proprietarul moșiei Averești Ștefan Negruzzi și cu propria sa cheltuială*”.

La 2 iulie 1912 Epitropia înaintează Protopopiatului un proces verbal cu informații relative pentru repararea bisericii din Armășeni. Episcopul Nicodem Munteanu vizitează parohia Averești la 20 iulie 1912, iar la 9 august 1912 este înapoiat devizul pentru repararea bisericii din Armășeni făcându-se cunoscută aprobarea lucrărilor de Episcopie și Minister¹²² Alegerea Episcopului Nicodem a fost făcută cunoscută parohului la 20 februarie 1912 când a fost solicitat să participe la ceremonia de primire a Episcopului Nicodem Munteanu din 21 martie 1912¹²³ După prădarea bisericii din Averești din 1918 (a fost furată îmbrăcămintea de pe Sfânta Masă și Sfântul Antimis) se solicită redeschiderea pentru credincioși¹²⁴

Biserica din Armășeni este jefuită în noaptea de 22-23 aprilie 1947 (mai suferise două jafuri)¹²⁵

Biserica a fost deservită în perioada interbelică de slujitori ca: ieromonahul I.Mămăligă, numit preot suplinitor la 1 august 1924¹²⁶, preotul suplinitor Th.Manoliu, numit la 1 aprilie 1926¹²⁷, în locul ieromonahului Mihai Mămăligă transferat la Stroești¹²⁸, ieromonahul Vavila Tupilatu, numit suplinitor la 1 octombrie 1926¹²⁹, transferat la 1 iunie 1928 de la Averești la Simlișoara¹³⁰, înlocuit de ieromonahul

¹¹⁹ Arhiva Bisericii din Averești, dosar 1/1908, f. 1v.

¹²⁰ Ibidem, f.10, numele preotului la f. 12.

¹²¹ Arhiva Episcopiei Hușilor, Fond Protopopiatul Huși, dosar 1/1965, f. 4.

¹²² Arhiva Bisericii din Averești, dosar 1/1910/1912, f. 14v.

¹²³ Ibidem, f. 12v.

¹²⁴ Arhiva Episcopiei Hușilor, Fond Episcopia Hușilor, dosar 19/1918, pachet 137.

¹²⁵ Arhiva Episcopiei Hușilor, F.E.H., dosar 138/1944-1948, pachet 342.

¹²⁶ Buletinul Episcopiei Hușilor (B.E.H.), an I, nr 1, noiembrie 1924, p.3.

¹²⁷ B.E.H., an II, 1926, p. 49.

¹²⁸ Ibidem, p. 49.

¹²⁹ B.E.H., an II, nr. 11, noiembrie 1926, p. 94.

¹³⁰ B.E.H., an V, nr. 13-16, 1 iulie-15 august 1928, p. 142.

Anania Roman de la Similișoara, județul Tutova¹³¹, pr. Mihail I. Males, hirotonit la 15 septembrie 1928 când devine disponibil Anania Roman¹³²

La 10 ianuarie 1932 este ales Consiliul parohial format din Vasile C. Diaconu, Ștefan Hobjălă, Neculai Simion, Pavel Zaharia, Costache Popa, Vasile Chirica, Costache Pavel, Gheorghe Iacob, Vasile Săvescu și Vasile Tănasă. Membrii epitropiei parohiale erau Dumitru Manoliu, Vasile Vărnă și Petrache Mistreanu. Lista membrilor consiliului parohial nu a fost aprobată¹³³ La 7 februarie 1932 este elaborată o nouă listă în care întâlnim următorii membri: V. Diaconu, Ștefan Hobjălă, V. Râșcanu, Pavel Zaharia, Ghe. Ionescu, Dumitru Marcoci, Costache Pavel, Ghe. Iacob, V. Săvescu și V. Tănasă. Membrii epitropiei au rămas aceiași¹³⁴

Dintre cântăreții bisericești deservenți amintim: Vasile Mandrea¹³⁵ transferat la 1 decembrie 1928 de la Averești la Pogănești, Vasile V Popa transferat de la Arsura la Averești la 1 decembrie 1928¹³⁶ și care la 1 iulie 1947 solicita pensionarea¹³⁷, I. Pamfil, decedat la 20 august 1930¹³⁸, C. I. Simionescu, atestat la 1932¹³⁹, Constantin Pivniceru, numit la 1 noiembrie 1930¹⁴⁰, transferat la 15 octombrie 1946 de la Scheea, județul Roman, în Averești, funcționa și în 1956, Ioan Coșciug refugiat care a funcționat până la 1946 când este transferat în Oltești (se pare că moare la 26 septembrie 1946, unele documente îl arată încadrat în Oltești la 15 octombrie 1946)¹⁴¹, paraclisierul Ștefan Manole, funcționa la 1956.

O serie de informații legate de evoluția bisericii ne sunt oferite de însemnările preotului Mihail Males de pe *Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie*, tipărită la București în anul 1911 și care se află în Altarul Sfintei Biserici, dar și de unele documente răzlețe din Arhiva Bisericii. Absolvent al Seminarului Teologic din Huși la 12 iunie 1928, Mihail Males se va căsători la 18 august 1928 cu Eugenia, fiica institutorului C. Pamfil, ocupă parohia Averești cu 225 capi de familie la 1928, efectiv crescut la 285 capi de familie în 1978. Licențiat în teologie în 1934, se înscrie la Școala Normală Superioară din Iași în 1939, primește în 1938 o bursă de studii acordată de Institutul de Cultură Italiană din București pentru Universitatea Liberă Latină din Brașov și Siena. Cunoscător al limbilor franceză și italiană își susține examenul de capacitate în februarie 1941 sub președinția profesorului universitar Ioan Savin. Are un băiat Laurențiu, decedat, fost elev al Liceului Militar cu sediul provizoriu în Pitești, o fiică Valeria, decedată la 10 iunie 1981, căsătorită cu dr. Tiberiu Lăzescu, nepotul său Laurențiu având calitatea de student al Facultății de Electronică din cadrul Politehnicii din Iași în momentul realizării însemnărilor. Preotul Mihail Males acordă danie la 30 august 1981 patru candelă, iar dr. Tiberiu Lăzescu icoana *Iisus Hristos și Ucenicii*.

¹³¹ *Ibidem*, p. 142.

¹³² *B.E.H.*, an V, nr. 19-20, din 1-15 octombrie 1928, p. 180.

¹³³ *Arhiva Bisericii din Averești*, dosar 1/1932, f. 10-11.

¹³⁴ *Ibidem*, f. 18-18v.

¹³⁵ *B.E.H.*, an VI, nr. 1, din 1 ianuarie 1929, p. 2.

¹³⁶ *B.E.H.*, an VI, nr. 1, din 1 ianuarie 1929, p. 2.

¹³⁷ *Arhiva Episcopiei Hușilor*, F.E.H., dosar 138/1944-1948, pachet 342.

¹³⁸ *B.E.H.*, an VII, nr. 12, octombrie 1930, p. 150.

¹³⁹ *Arhiva Bisericii din Averești*, dosar 1/1932, f. 7.

¹⁴⁰ *B.E.H.*, an VII, nr. 12, decembrie 1930, p. 186.

¹⁴¹ *Arhiva Episcopiei Hușilor*, F.E.H., dosar 138/1944-1948, pachet 342.

Potrivit acelorăși însemnări o reparație superficială s-a efectuat la 1928 cu cheltuielile enoriașilor din Averești și Roșiori, dar și din fondul casei parohiale care se alimenta din arenda lotului bisericii. La 1932 scările și temelia necesitau noi reparații. Boierul Ștefan Negruzzi și administratorul moșiei Dimitrie Marcoci promit la 1932 tot sprijinul pentru reparațiile necesare. Reparații ușoare suferă biserica între 1937-1942, realizate de Ana Negruzzi și legatarul său Anibal Ciurea¹⁴² La 7 august 1943 Albon Gheorghe se adresează preotului paroh: „*Subsemnatul d. Albon Gheorghe, domiciliat în Iași, str(ada) Procopie, No.26 și cu reședința actuală la conacul Averești, în calitate de mandatar al Doamnei Corina Anibal Ciurea, legatară universală a averei defunctului ei soț Anibal Ciurea, în urma înțelegerii avută cu sfinția voastră, am cinstea a Vă ruga să binevoiți a-mi confirma printr-o adresă oficială că am, predat Sfinției Voastre încastrate în zidul bisericii portretele în oloi acoperite cu sticlă a defuncților soți Ana și Ștefan Negruzzi, citori ai Bisericii din Averești./ Totodată nevrednicul umilit fiu al Bisericii Creștine Ortodoxe din proprie inițiativă și fără știrea nimănui mărturisesc Sfinției Voastre că am temeinic prilej să cred că Doamna Corina Ciurea intenționează a da Bisericii un fond destul de însemnat pentru pomenirea soților Negruzzi în toți anii de Sfântul Ștefan și de Sfânta Anna. Mai știu Cucernice Părinte că acel fond va fi înjghebat dintr-o anumită parte din suma realizată înainte de plecarea mea de aici, din vânzarea cănepei depozitată în coșarele moarei din Averești. Rog deci pe Sfinția Voastră a-mi da – dacă credeți de cuviință – concurs pentru a se răspândi printre săteni și sătence că am cănepa de vânzare, făcându-li-se și lor în acest chip un bine... ”¹⁴³*

O nouă reparație, considerată mai mult o văruială, datează din 1955. Reparații capitale ale bisericii avem din perioada 1968-1969, când s-au ridicat cinci contraforți, s-a construit un trotuar în jurul bisericii, s-a realizat tencuiala după o curățire până la scândură, este subzidită temelia și turnat beton armat jur împrejurul bisericii. Devisul și lucrările aparțin lui Lorenzo Collavini, antreprenor din Huși, care este înmormântat în cimitirul catolic din Huși. Cheltuielile s-au ridicat la 34000 de lei, din care 7000 lei suportați de Episcopie și restul de enoriași. Trotuarul de la scările bisericii până la poartă este executat în 1969 când este returnat unul din clopotele vechi ale bisericii (era dogit la 15 septembrie 1928). Electrificarea bisericii survine la 1972 cu cheltuiala credincioșilor din Averești și Roșiori. În 1973 este vopsit acoperișul cu ulei și reparat cu tablă acoperișul de la clopotniță. Cântăreț bisericesc era Constantin I. Pivniceru, epitrop Neculai Mardare și paraclisier Toader D. Popa. Trotuarul de la vechea intrare în curtea bisericii și până la noua intrare este executat la 1974, când este mutat grilajul de fier și montate porțile metalice. Cutremurul din 4 martie 1977 provoacă ușoare stricăciuni bisericii. Reparațiile începute în noiembrie 1977 sunt terminate în august 1978.

Parohia Averești era formată la 26 aprilie 1956 din satele Averești (81 capi de familie cu 338 de suflete), Roșiori (44 capi de familie cu 180 de suflete), Armășeni

¹⁴² Sunt consemnate reparațiile din 1941, după cutremurul din 9/10 noiembrie 1940, efectuate pe cheltuiala soției proprietarului Ana Negruzzi, la stăruința preotului M. Maleș. Ana Negruzzi donează 3 candelă, 3 sfeșnice de alamă, un candelabru cu 12 lumânări, o trusă de botez, o pereche de cununii. Vezi *Arhiva Episcopiei Hușilor*, Fond Protopopiatul Huși, dosar 1/1965. f.5.

¹⁴³ *Arhiva Bisericii din Averești*.

(120 capi de familie cu 500 de suflete) și Gănești (25 capi de familie cu 102 suflete). Pe raza parohiei nu existau confesiuni și culte neoprotestante.

Consiliul parohial din perioada 1982-1986 era constituit din: Gheorghe C. Melinte, Gheorghe Boureanu, Aurel Popa, Gelu Manole, Vasile Bohotineanu, Neculai Mardari, Neculai Săvescu, Luca Tcaci (membri), Vasile P. Obreja, Emil Alexa și Petru Șerban (supleanți)¹⁴⁴

Parohia Averești este alcătuită în 1977 din satele Averești și Armășeni. Dintre cărțile înregistrate la 30 ianuarie 1977 amintim: *Prohodul Domnului* (1800), *Psaltirea* (1801), *Catavasier* (1803), *Evhologhion* (1811), *Antologhion* (1820), *Penticostar* (1820), *Trioghion* (1850), *Penticostarion* (1854), *Apostol* (1854), *Ceaslov* (1854), *Liturghier* (1855), *Evanghelie* (1840), *Evhologhion* (1896). Inventarul consemnează pisania din 1912 de la Ștefan Negruzzi și catapeteasma pictată pe lemn din secolul al XIX-lea. La biserica filială din Armășeni întâlnim icoane din secolele XVIII-XIX și cărți ca: *Orologion*, *Apostol*, *Psaltire*, *Chiriadromion*, *Octoih* (1802), *Liturghier*, *Catavasier* (1802), *Antologhion* (1820), *Penticostarion*, *Apostol*, *Panahidă* (1837), *Psaltire* (1837), *Evanghelie* (1854), *Penticostar* (1895), *Orologhion* (1896) și *Evhologhion* (1896)¹⁴⁵

Astăzi, septembrie 2009, parohia Averești este deservită de preotul Ștefan Butnaru.

¹⁴⁴ Arhiva Bisericii din Averești, dosar 1/1982-1986.

¹⁴⁵ Arhiva Episcopiei Hușilor, Fond Protopopiatul Huși, dosar 3/1977.

ANEXE

1789 oct(ombrie) 1. *Sofronie face danie Episcopiei Huşului schitul Avereşti din ţinutul Fălciului cu statutul de metoc.*

Cu agiutoriu milostivului D(u)mnezeu şi a precuratei sale maici şi din bun cugetul meu fiind îndemnat, luatam samă pentru un sfânt schitişor din satul Avereşti, ce este făcut de mine pe moşia mea, unde să cinsteşte şi să prăznuieşte hramul Adormirii Pre(a) Sfintei Născătoare de D(u)mnezeu, socotind că atât în viaţa mea cât mi-a lungit milostivul D(u)mnezeu rămăşiţa vieţii cât şi după moartea mea, să nu cumva să rămâie acest sfânt schit de mai sus arătat spre răsăpă şi spre strângere pomenirii mele şi a niamului meu.

Drept aceea îl şi înzăstrez acest sfânt schit, dându-i toate cele ce am avut eu rămasă de la părinţii mei, cum şi cele ce am mai făcut eu în viaţa mea, împodobindul cu casă pe temelii dinaintea schitului şi cu partea mea de moşie Avereştii, pe care este făcut sfântul schit, cum şi casa mea, şi cu livezi prin pregiur, ce o am de baştină, şi cu altă parte din Avereşti cu un (...) ce am de cumpărătură de la un Nicolai, ficiorul căpitanului Vasăli, şi cu altă parte tij de Avereşti cu zapis ce am tij de cumpărătură de la un Grigoraş, ficiorul lui Macarâi, şi cu altă parte tij din Avereşti cu un zapis ce am tij de cumpărătură de la un Andrei Mogâldea, vornic de poartă, şi cu iaz cu moară în Crasna, şi cu giurăte de moşie Roşiorii ce-mi sânt şi mie date danie şi cumpărătură de la răzăşii de Roşiori, iar giurăte de Roşiori se fac în trei părţi şi dintracele trei părţi o parte este a mea de baştină şi a niamurilor mele ce să trag de pe Toader Gruian, care parte se face în şase părţi, şi dintracele şase părţi do(u)ă părţi îmi sânt date danie şi cumpărătură, şi o parte ce este iarăş(i) a mea de baştină, ce o am în doao cu soara mea preuteasa călugăriţa Iuliana, care şi ea prin osăbită danie dinpreună cu fiul său Georgie Bosăi, toate părţile sale din toate locurile ce le are ea de baştină de pe părinţii noştri, le-au dat danie Sfintei Episcopii Huşi. Iar trei părţi din cele şase părţi de mai sus arătaţi din Roşiori rămân a răzăşilor mei. Iar din cele doao părţi de mai sus arătaţi, o parte a Măriuţii fetii Gruianului este iarăş(i) vândută mie de un Necolai, ficiorul lui Vasăli căpitan şi de un Grigoraş, ficiorul lui Macarie şi de un Andrei Mogâldea vornic de poartă, carii aceştie toţi sânt nepoţi Măriuţii Gruianului. Iar o parte rămâne din părţile de mai sus arătate din Roşiori, este a Obrejăştilor răzăşilor mei, şi parte de moşie Tălpigenii, ce iarăşi o dau sfântului schit ce să despică în doao, şi o bucată este deplin a tuturor feciorilor lui Paisă, ce sânt îngropaţi la Episcopie. Iar o bucată iarăş(i) să dă în doao, din care o bucată este a mea cu a surorii mele preutesăi călugăriţai Iulianăi, iar cealaltă bucată de rămâne a lui Barbăroşii. Şi mai dau sfântului schit şi viile cu livezi ce am la Huş(i), pe moşie Sfintei Episcopii. Mai dau sfântului schit şi bucate, vaci, boi, oi, stupi şi toate cele ce să vor afla ale mele, atât mişcătoari cât şi nemişcătoari.

Şi iarăş(i) dinpreună cu sfântul schit şi cu toate cele de mai sus arătate le închin şi le afierosăsc danii la Sfânta Episcopie Huşi unde să cinsteşte şi să prăznuieşte hramul Sfinţilor Apostol Petru şi Pavel, ca să fie metoc Sfintei Episcopii. Şi cât voi mai avia viaţă însumi eu să mă odihnesc în casa mia, la schitul meu de mai sus arătat purtând de grijă spre podoaba schitului meu şi tuturor lucrurilor mele, cele

de mai sus arătate și m-am rugat Preosvinției Sale părintelui Episcopului de Huș(i) chirio chir Iacov, cum și altor Presfințiți episcopi mă rog pre carii după vreme în urma Preosvinției sale îi va rândui D(u)mnezeu stăpânitori la schitul Sfintei Episcopii Huși, ca să nu răsluiască această a mia de bună voie danie și tocmai ce mai vârtos să o întăriască purtându-i de grijă schitului meu ca unui mitoc a Sfintei Episcopii, după cum poartă de grijă și sfântului schit Brădicești, împodobindul cu părinți călugări, slujitori sfântului schit, cum și sfântul schit când va veni spre vreo răsăpă să-s înnoiască iarăș(i) din venitul acreturilor mele de mai sus arătate, cum și hrana părinților călugăraș(i) ce vor fi rânduiți(i) slujitori acelu sfânt schit să fie din veniturile acareturilor mele de mai sus arătate. Și în schimb pentru toate mă rog Preosvințiilor episcopi ai Huș(u)lui și Sfintei Episcopii maicii mele, ca să fie milostivă și purtătoare de grijă acelu sfânt schit. Ca după vreme când va prisosi din acareturile mele ce va mai mult pentru trebuința și podoaba sfântului schit și hrana călugărașilor, să-s ia prisosul acela la Sfânta Episcopie. Și când va fi vreo trebuință de înnoire sfântului schit și nu să va cuprinde cu veniturile din acareturile mele de mai sus arătate, să aibă Sfânta Episcopie a pune de la sine spre întemeierea și podoaba sfântului schit. Și măcar că în anii trecuți aflându-mă la patimă de grea boală, viind pân(ă) aproape de ceasul morții le-am fost danie și cu diată cu tot acele de mai sus arătați nepotului meu Georgi Bosâi, care diată s-au fost dată ca să stea la mâna unui văr al meu Ioniș Gafencu. Și oricând a eși ace diată la ivală să aibă a o lua Sfânta Episcopie ori de la mâna cui ar fi, fiindcă și însuș(i) nepotul meu Georgi cu (...) a părților sali de moșii de baștină cum și cele ce iam fi dat s-au dat cu osăbire danie la Episcopie.

Care fiind și eu față m-am iscălit și osăbit scrisoare mi s-a dat și mie de cătră Preosvinție sa părintele Episcop de Huș((i) chirio chir Iacov, cu pecete(a) Sfintei Episcopii și iscălită și de preosvinție sa. Întru care arată să-s păzască întocmai așazarea ce am făcut cu Preosvinția sa după această danie și pentru credință m-am iscălit și eu, cum și alte cinstiti obraze ce s-au tâmplat de față.

1789 oct(ombrie) 1

Și spre încredințare cu însuș(i) slova me adevărat cu toate ale mele le-am dat Sfintei Episcopii dani, nici Episcopia să nu schimbe cu nime pe nmic în veci și am iscălit

<ss> Sofronie

Eu Gerasim Obreja monah răzăș bătrân am fost față și am pus și degetul
De față fiind la facere aceștii dani spre încredințare am iscălit
D.A.N.I.C., F.E.H., XXVII/36, Original, Martori

- 1847 aprilie 10. - Raportul ispravnicului ținutului Fălciu înaintat Departamentului Averilor Bisericești.

Dipartamentului Averilor Bisăricești

Isprăvnicia ținutului Fălciu

Raport

În cuprindere poruncii dipartamentului din 13 a trecuteiluni mart no 531 săcția liu urmată după cerire dumisali slugger Ioan Bosii,ca să facă schimb parte sadi pământ ci ari în moșie Dolhești pentru parti ci ari Sf. Episcopie de Huși în moșie Avereștii acum după înfățășoare rivizorului acelu dipartament dumlui sărdariul Iancu Pavlov I a vechilului numit di Preosfințitul Episcop iparhiot, suptiscălitul întrunitatât

di acesti feți cât și de trei boieri propriety cu însușirile cerșăti di așăzământ ci sau poftit mergând la stare locului, în ființa și a dumisale slugger Bosii după ci mai întâi sau luat lămuririle că parte din Averești a Sv Episcopii ci este acum supt stăpânire să găsăște din 85 fălci 72 prăjâni și 2 stânjâni, iară parte din Dolhești a dumisali sluger Bosii, după măsura ci acum și sau făcut sau aflat că este di 54 fălci 56 prăjâni, apoi în priiviri cu stare și calitatea fiiști căruia loc sau prețluit parte ipiscopiei drept 8# falce așa precum ca o a patra parte din ea este cuprins cu ponoară, râpi cu totul netrebnic, și parti de huceag cari nu esti acum di vreo trebuință, ci prin însămnată cheltuială și treceri di vremi să poată îmbunătăți.

Iar pământul din Dolhești a dumisali slugger Bosii, undi să găsască trii lăcuiori lucrători zălili boerescului fiind în margina satului Dolhești de care totdeauna are niapărată nivoi și lăcuiorii răzăși di a să învoi pentru a lor hrană găsindusă loc bun curat și di toată trebuința, sau prețluit drept 12# falce di fețile prețluitoari în ființa atât a însărcinatului di Priosfințitul Episcop cât și a revizorului acelu dipartament. Care încheind actul convenit să prăzântiază departamentului în formă lui cu iscăliturile feților pominite mai sus. Pe lângă care să alăturiază și osăbită jalubă ci în timpul săvârșirii unii asămini lucrări sau primit de la dum. sluger Ioan Bosii cuprinzătoare di îndatoririle ci e asuprăi când sar încuviința schimbul cerșut.

<ss>C. Teodoru (?)

N.2953

1847 april 10.

D.A.N.I.C., F.E.H., XXIV/159, Original, difolio.

- 1847 mai 29. - Actul de schimb între slugerul Ioan Bosie și Episcopia Hușilor
Act de schimb

Gios iscălitul slug. Ioan Bosii prin adresul ci am dat dipartamentului averilor bisăricești la 28 a trecutei luni fevr. anul curgător 1847 am arătat că ipiscopie de Huși are în trupul moșiei Aviriștilor ținutul Fălciului o parti di pământ ca de 200 stânj. alături cu hotarul moșiei mele de aceeaș numire, unde îmi este și așăzare și că de asămine am și eu o parti di pământ în trupul Dolheștii alături cu hotarul moșiei Bunești tot a Episcopiei, am propus că pi aceeaș parte a me, voescu a o da în schimb Episcopieiluând de la ea arătatul pământ din chipul acesta, iar într-uni părțile ci acum stăpânesc în răzlățiri, care propunere a me deși s-au cunoscut a fi îndistul folositoare pentru Episcopie de vreme ce partea din Avirești ci este dănuită de suitorii mei îi peste câteva hotare streine. Iar partea din Dolhești alături cu moșia Bunești a Episcopiei către care întrupându-se totdeauna poate să aducă mai mult folos. Dar spre a nu rămâne nici una din formalitățile cerute de legi în asăminea cazuri sau rânduit pentru prețluire ambilor pământuri o comisie alcătuită din ispravnicul ținutului Fălciului, un rivizoral dipartamentului averilor bisăricești și un vechil numit din parte Episcopiei care mergând la stare locului și acolo în ființa și gios iscălitului precum și prin împreună lucrare a trii boeri propriety cu însușirile cerute de așăzământ după ce au luat mai întâi lămuriri, că parte din Avirești a Episcopiei să cuprindă di 85 fălci 72 prăjâni și 2 stânj., iară parte din Dolhești a iscălitului, după măsură ci s-au făcut de 54 de fălci și 56 de prăjini, apoi în privire cu stare și calitatea ficărui loc s-au prețluit parte Episcopiei drept 8 galbiși falce, așa precum la o a patraparte din ea este cuprinsă

numai de loc cu ponoară și râpi,cu totul netrebnic afară de stă parte ci este numai hugiac,cari de asămine nu poate fi acum de vreo trebuință.

Iară pământul din Dolhești a iscălitului /undi să găsăscu trii locuitori cu casele și livezile lor supuși zilelor boerescului/fiind în margine satului Dolhești și cuprins numai de loc bun curat și de toată trebuința,încât lăcuiitorii răzăși totdeauna să învoiesc de acee pentru hrana, s-au prețluit drept 12 galbeni falce. Deci fiind că și din mărturisirile comisăiei să dovedești schimbul acesta a fi de mult folos pentru Episcopii și prin urmari potrivit cu glăsuirii 13 din legiuire întru aceasta,de acee niști asămine împregiurări supuindu-se Pre Înălțatului Domn stăpânitor,prin anaforaua No 810 din 21 april anul curgătoriu 1847 și Înălțime Sa prin luminată rezoluții însămnată asupra aceleași anaforale la 17 a curgătoarei luni mai binevoind au încuviințat săvârșire acestui schimb.

Pi asămine temeuri dar dipartamentul averilor bisăricești prin actul di față încredințază că au săvârșit schimbul cu iscălitul, adică au dat parte Episcopiei din Averești de la ținutul Fălciului hotărâtă și stălpită în câtime de 85 fălci 72 prăjâni și 2 stânjâni dinpreună cu toate documentile atingătoare di aceasta; și împotrivă au luat partea iscălitului din Dolhești, iarăși de la ținutul Fălciului și stălpită în câtimi di 54 fălci și 56 prăjâni dinpreună și toati documentili atingătoare di aceasta.

În putere căroră documenturi capătădreptate și o parte și alta,a să folosi și din pământul ci prin dizbatiri să va scoate di supt înpresurare megieșilor fără a pute ceri iscălitul folosul di la Dolhești sau Ipscopia a ceri di la Avirești. Cu adăugire însă că iscălitul supt nici un cuvânt nu va pute ceri nici odinioară a să întinde cu stăpânire în părțile din celilalti hotară ce sânt dănuite tot de suitorii mei, adică la ce din Roșiori,la ce din Cioriceni, la ce din Tălpigeni,precum și la ace din Rânzăști și cu mărginiri încădi a numi face iaz în apa Crasnii,fără numai învoiale lo... cari să nu facă înecari sau altă stricăciune iazului numit a Savii,ci este a Episcopiei/ deși acum să află supt înpresurare dum. vornicului Scarlat Roset/. Căci ori în ce vreme s-ar dovedi că fac vreo stricăciune iscălitul va fi datoriu al disființa fără nici o înpotriviri.

Pe lângă aceste iscălitul potrivit cu osăbită declarație me să însărcinează și primește asuprași pentru totdeauna și tot în socoteala acestui schimb și condiția din testamentul suitorilor mei atingătoare de bisărica di la Avireștia purta de griji pentru toati celi trebuitoare și la vremi de trebuinți a o și mirititisi sau a o face din nou,dând și slujitorilor ei precum preotului și la doi dascăli pământul trebuitor de hranăși imaș vitelor.După cari rămâne a stăpâni iscălitul și urmașii săi din niam în niam parte din Avirești carii I să dă prin mijlocire schimbului acestuie.Asămine și Episcopia arătata parte din Dolhești ci o ia de la iscălitul va stăpâni fără strămutare în viaci.

Drept aceasta spre încredințari s-au făcut două diopotrivă acturi,din cari pi acesta supt a me însuși iscălitură îl dau Sfintei Episcopii Hușii și Dipartamentului Averilor Bisăricești luând altul asămine, supt iscălitura Prea Sfințitului Episcop și a vornicului averilor bisăricești și pecete dipartamentului.

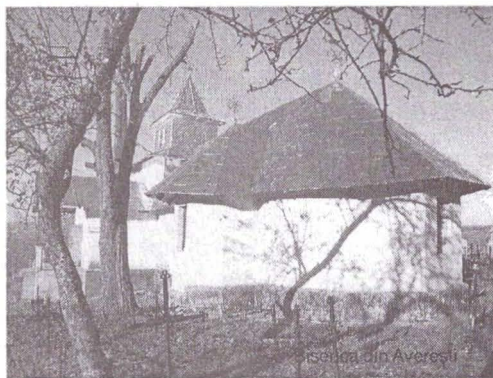
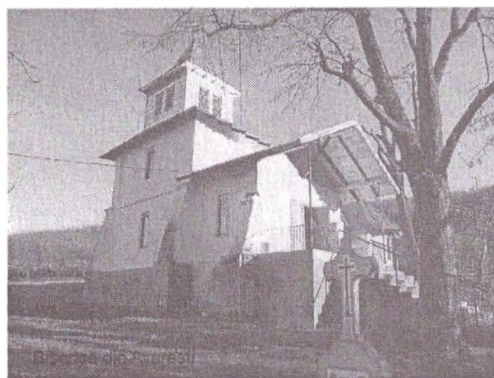
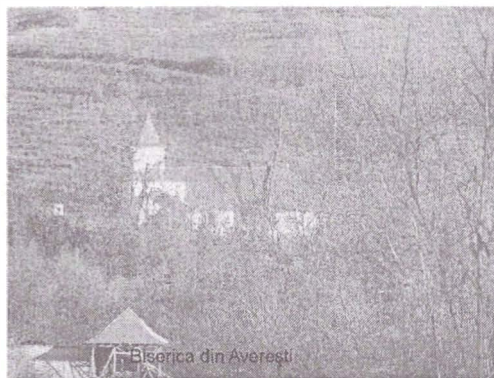
1847 mai 29

<ss> Ioan Bosie slugeram pus și pecete me

*D.A.N.I.C., F.E.H., XXIV/161*Original, difolio, pecete de ceară cu legenda „Ioan Bosie”

SCHITUL AVEREȘTI - Imagini

Ana Negruzzi

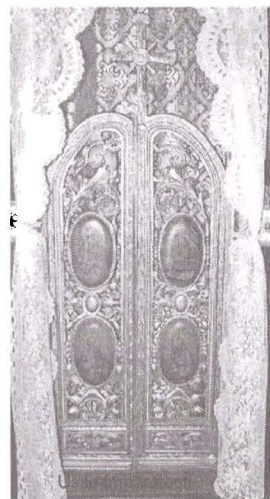
Stefan Negruzzi

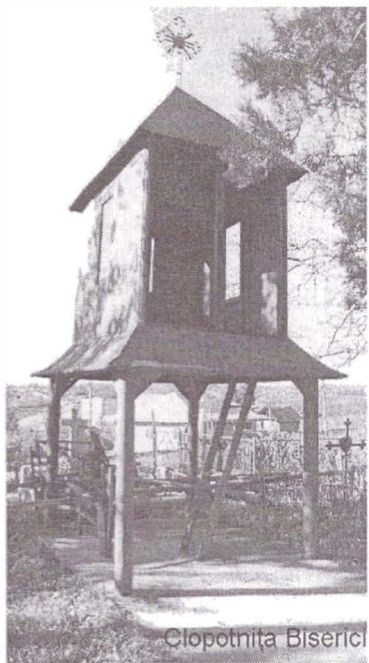
Reproducere

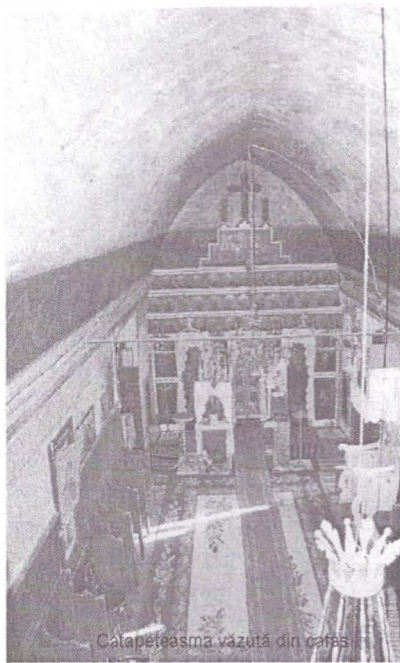
Reproducere

Clopotnița Bisericii

Calapeteasma văzută din cafasă

Sfinții Apostoli Petru și Pavel

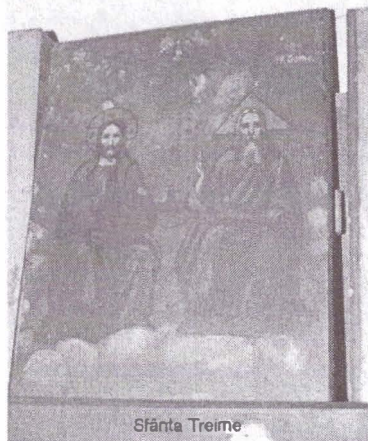
Stampila acumuși Averesti

Stampila Parohiei Averesti (1894)

Icoane

Sfânta Treime

RĂSCOALA LUI MIHALCEA HÂNCUL (1671-1672) – CEA MAI ÎNSEMNATĂ MIȘCARE DE ACEST FEL DIN ISTORIA MEDIEVALĂ A MOLDOVEI

Gheorghe Clapa

Moto:

„Ideea prefacerii în pașalâc curat turcesc a Moldovei a fost de astă dată părăsită și pentru ca să evite o răscoală, sultanul le-a lăsat boierilor din Moldova libertatea de a-și alege un nou domn” (*Rezidentul I. Cristofor Chindsperg către Leopold I, Iași, 8 noiembrie 1672, la E. Hurmuzaki, Fragmente din istoria românilor, tom. III, trad. I. Slavici, București, 1990, p. 355*).

Abstract

Before the second half of the 18th century it has not been ascertained a protestant uprising of vast proportion such as the one in the winter of 1671-1672, during the second reign of Gheorghe Duca in this country. Through the dimensions of crowd participation, through duration, development and objectives, the Moldavians' riot, led by Mihalcea Hâncul, Apostol Durac and Constantin Cluceru, exceeded all similar previous events, distinguishing as the most significant upheaval of this kind in the feudal history of this country. Being a direct reaction to the ruling activity by means of excessive financial and economic measures and of the unfair, preferential treatment of the participation in the ruling of the country, the riot equally reflected the political and economic situation of the country and the social antagonisms at that time.

Într-o vreme, când încordarea dintre polonezi și ucraineni (ațâțați de turci) ajunsese la culme și zi de zi se aștepta începerea ostilităților, lumea moldovenească de la granița de răsărit a țării, sătulă de atâta prădăciune, s-a răscolat împotriva guvernanților greci.

Izvoarele, cronicile, lucrările de specialitate evidențiază trei categorii de cauze, care au dus la ridicarea unei bune părți a societății moldovene în timpul celei de a doua domnii a lui Gheorghe Duca în Moldova (1669-1673): a) fiscalitatea excesivă practată de domn, politica de impunere abuzivă, care a afectat largi categorii sociale, de la țărâtime la slujitori și curteni și, chiar, o bună parte a boierimii; b) politica preferențială a domnului la numirea în conducerea statului; c) îndepărtarea din activitatea administrării puterii de stat a boierimii mijlocii și a răzeșilor din ținuturile de la granița de răsărit a țării¹

¹ I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, la Mihail Kogălniceanu, *Cronicele României sau letopisețele Moldovei și Valahiei*, tom. II, ediția a II-a, București, 1872, p. 197; N. Costin, *Letopisetul Țerei Moldovei*, la *ibidem*, p. 7; Al Amiraș, *Cronica anonimă a Moldovei* (tradusă grecește de ...), la *ibidem*, vol. III, București, 1874, p. 100; Nicolai Muste, *Letopisețul Țerei Moldovei de la domnia lui Istrati Dabija Vv. până la a treia domnia a lui Mihai Racoviță Vv.*, la *ibidem*, p. 6; A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. III, ed. "Cartea românească", București, f. a., p. 244; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, *Monarhii*, București, 1938, p. 275; C. A. Stoide, *Un episod din domnia lui Gheorghe Duca. Răscoala lui Hâncul și Durac din 1671-1672*, în "Arhiva", nr. 1-2, 1936, p. 56-57; N. Grigoraș, *Marea răscoală populară din Moldova dintre 1671-1672*, în "Studii și cercetări științifice", Istorie, anul XIII, fasc. 2, Iași, 1962, p. 215; Th. Holban, *Lecturi folositoare. Răscoala lui Hâncul*, în "Patrimoniul", revistă de lectură istorică, nr. <http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Reacția imediată, individuală, anterioară unei ridicări comune, a fost diversă, părăsirea dregătoriilor, tâlhăritul, fuga din țară pentru cei care nu aveau posibilitatea satisfacerii noilor impuneri. În timpul lui Iliăș Alexandru (1667-1669), predecesorul lui Gheorghe Duca în a doua domnie, tributul Moldovei a fost mărit cu 25.000 lei iar al Țării Românești cu 40.000 lei. Gheorghe Duca, care cheltuisese mult în capitala imperiului suzeran pentru a redobândi tronul, inaugură, la venirea în țară, una dintre cele mai apăsătoare fiscalități, practică prin metode dure și violente. Domniile scurte la dobândirea cărora se făceau mari cheltuieli, dobânzile ridicate care trebuiau plătite pentru banii împrumutați, precum și întreținerea unei atmosfere favorabile în cercurile influente de la Istanbul, necesitau mari sume de bani, care depășeau veniturile proprii ale domnilor, trecând în pasivul țării. Pentru a avea garanția redobândirii sumelor creditate, domnul la venirea în scaun, era însoțit de mulți greci „țarigrădeni” care vor fi căpătuiți în țară prin numirea în slujbele refuzate boierilor pământeni. Alte dregătorii vor fi ocupate de numeroasele rude ale domnului și de apropiați. Izvoarele amintesc despre nepromovarea în slujbele mărunte a boierilor de mijloc, „giosenii” din ținuturile Lăpușnei, Orheiului și Sorocei, care nu se vor afla la primul act de revoltă împotriva domnului²

În afara clasei țărănești, slujitorii, curtenii, baza armatei lui Gheorghe Duca, părăsesc slujbele pentru a ocoli obligațiile fiscale. Hotnogii, căpitanii, călărașii, sănitarii, hânsarii ș. a. cu obligații militare își vând ocinele, tâlhăresc sau fug din țară. Boierimea mijlocie, târgoveții și o parte a mării boierimi erau afectate de politica domnului. De adăugat și nevoile financiare pentru satisfacerea înclinațiilor domnitorului spre o viață de lux, ceea ce însemna noi impozite. Stă mărturie scrisoarea din 7 martie 1671 către cardinalii Propagandei Fide, trimisă de către Petru Parcevic, arhiepiscop de Marcianopol, vicar apostolic în Moldova (1668-1673). Însuși sultanul Mehmed al IV-lea, când va cunoaște această situație, din plângerile populației cu prilejul înaintării sale spre Camenița, se va grăbi să-l mazilească pe domn. Reprezentanții răsculaților își motivau acțiunea în fața domnului și a lui Halil Pașa, însărcinat să-l reinstaleze pe tronul din Iași. La începutul iernii 1671-1672, la inițiativa nobilimii din cele trei ținuturi estice ale țării, începu „zurbaua”, iar răsculații „au venit la Iași asupra Ducăi Vodă, să-l gonească din scaunul țării”³

Pornită de boierii „gioseni” cu aliații și supușii lor, „fiindu-le căpetenii Hâncul serdarul și Constantin clucerul și Durac serdarul și alții mai tineri”, a primit sprijin din partea micii boierimi și chiar a unei părți a mării boierimi de țară, precum și a unor largi alte categorii sociale: țărani, târgoveți, curteni, mazili, slujitori ș. a. Cea mai mare parte a boierimii, cea din divan, a rămas alături de domn, însoțindu-l, în retragerea din țară. Mihalcea Hâncul se afirmase în calitate de comandant militar în timpul domniilor anterioare, sprijinindu-l pe Vasile Lupu, în timpul căruia începe urcușul în ierarhia

4, 1991, editura „Universul”, Chișinău, p. 207-209; Gabriel Bădărau, *Fapte trecute. Răscoala din Moldova de la 1671-1672*, în „Patrimoniul”, revistă de lectură istorică, editura „Universul”, Chișinău, nr. 1, 1992, p. 79-99, ș. A.; precum și izvoarele externe.

² A. D. Xenopol, *op. cit.*, tom. VIII, p. 148; N. Costin, *op. cit.*, p. 24; A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. VII, p. 244; N. Costin, *op. cit.*, p. 197; Al. Amiraș, *op. cit.*, p. 100; Gabriel Bădărau, *op. cit.*, p. 79-82.

³ I. Neculce, *op. cit.*, p. 222; *Călători străini despre țările române*, vol. VII, Ed. „Științifică și enciclopedică”, București, 1980, p. 175; Al. Amiraș, *op. cit.*, p. 100-101; „Și zic unii să fi fost și cu Știrea boierilor din Iași”, la *ibidem*; N. Costin, *op. cit.*, p. 7; I. Neculce, *op. cit.*, p. 197; N. Muste, *op. cit.*, p. 6; Gabriel Bădărau, *op. cit.*, p. 82-84.

dregătoriilor vremii. Va fi iertat de uzurpatorul și urmașul acestuia, Gheorghe Ștefan, care-l răscumpără de la turci și-l repune în drepturi. În timpul lui Gheorghe Ghica și Ștefăniță Lupi, este amintit ca un mare serdar, iar în domnia lui Iliăș Alexandru, ca medelnicer. A avut numeroși partizani în rândul marii boierimi. Va refuza să lupte împotriva turcilor, care se pregăteau intens pentru campanie împotriva Căminitei.⁴

Serdarul Apostol Durac l-a sprijinit pe Gheorghe Ștefan, pribegind în timpul lui Gheorghe Ghica și Ștefăniță Lupu, ulterior fiind iertat de Istrate Dabija și pus în drepturi, ajungând și el mare medelnicer la izbucnirea răscoalei. În timpul răscoalei, Apostol Durac apare, în sursele externe, ca „adevăratul domn al Moldovei”, iar într-un raport din Leopold din 26 februarie 1672, este chiar numit „noul domn Durac” Apostol Durac, spre deosebire de Mihalcea Hâncul, care va fi reintegrat ulterior, între dregătorii țării ca mare stolnic rămas în Polonia, după înfrângerea răscoalei, unde va ajunge ofițer în armata poloneză. Constantin Clucerul a făcut parte din „tabăra” lui Mihalcea Hâncul, fiind și rudă cu acesta, urmându-l și în retragerea peste Nistru, după bătălia de la Pașcani.⁵

Alături de Mihalcea Hâncul au participat și marii boieri Ștefan Hăjdeu, pârcălab de Hotin, cu frații săi, Grigore Hăbășescul – fost mare vornic al Țării de Sus, scos din dregătorie de Gheorghe Duca, în mai 1671 – Prodan Drăguțescu și alții. Aceștia au dus tratative secrete în Polonia și cu cazacii, în numele lui Mihalcea Hâncul, în problema sprijinului militar. După cronica lui N. Costin, Grigore Hăbășescul a fost cel mai fervent susținător al lui Ștefan Petriceicu, după ce acesta a ajuns domn va trece de partea polonezilor. Domnul nu a avut nici sprijinul ieșenilor, din rândul căreia mulți târgoveți, curteni, slujitori și chiar boieri s-au alăturat răsculaților⁶

În „Letopisețul...” său I. Neculce face precizarea: „iar în al treilea an a domniei lui în anul 7180 (1671), ridicatu-s-au hănțeștii cu toți orheienii și lăpușnenii, cu oaste asupra lui...”, precizare repetată de N. Muște în cronica atribuită lui, în timp ce Al. Amiras, care dă cea mai amplă evocare a răscoalei, indică anul 7180, ca an de început al celei de a doua domnii a lui Duca, fără să se precizeze anul și data în care încep evenimentele ce le descrie. Cea mai bine susținută dată de lună și zi este cea de 29 noiembrie, stil vechi, din cronica lui N. Costin, dar anul este greșit 1673, în loc de 1671. Dimitrie Cantemir susține că răscoala ar fi început în anul 1670, „al doilea an al domniei a doua a lui Gheorghe Duca” Pentru A. D. Xenopol, răscoala începuse în ianuarie 1672, iar pentru N. Iorga, „spre sfârșitul anului 1671” C. C. Giurescu precizează că „în decembrie 1671, în ziua de 9, izbucnește o mișcare a orheienilor, lăpușnenilor și sorocenilor în frunte cu Mihalcea Hâncul, fost mare serdar, Apostol Durac, fost mare medelnicer și Constantin, fost clucer” Este datarea din cronica lui N. Costin, transpusă în stil nou, și cea exactă. C. A. Stoide și N. Grigoraș sunt de acord în

⁴ Evoluția ierarhică anterioară a conducătorilor răscoalei poate fi văzută la C. A. Stoide, *op. cit.*, p. 58-62; N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 221-225 și Aurel V. Sava, *Documentele Lăpușnei*, București, 1937, care au excerptat minunțios documentele vremii; N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, tom. VI, București, 1904, p. 147; Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVI, București, 1912, p. 10; Al. Amiras, *op. cit.*, p. 102; N. Iorga, *Studii și documente* ..., IX, p. 149; Gabriel Bădărău, *op. cit.*, p. 84-85.

⁵ N. Iorga, *op. cit.*, p. 147; Hurmuzachi, *op. cit.*, p. 10; Al. Amiras, *op. cit.*, p. 102; N. Iorga, *op. cit.*, p. 149; Gabriel Bădărău, *op. cit.*, p. 84-84.

⁶ N. Costin, *op. cit.*, p. 9; Gabriel Bădărău, *op. cit.*, p. 85

această privință. Într-un raport al vicarului apostolic în Moldova, Petru Parcevic, din 26 ianuarie, se făcea precizarea că „La 6 decembrie (1671 n. n.) a izbucnit, pe neașteptate, o răscoală a populației din toată țara împotriva domnului și a grecilor, cu destulă pagubă și dezordine”⁷

Hâncul și Durac în fruntea oastei adunate la sfârșitul lui noiembrie 1671, se îndreaptă la începutul lui decembrie, spre Iași, „asupra Ducăi Vodă și grecilor” Răsculații nu au întâmpinat nici o rezistență, mulți locuitori alăturându-se, așa încât, la 29 decembrie părea că „toată țara era strânsă la Iași” cum rezultă dintr-un document al timpului. Ciocnirea dintre oști are loc pe șesul Ciricului, la răsărit de Iași, unde o parte din oastea domnească pactizează cu răsculații, trecând de partea lor. Gheorghe Duca trimise pe paharnicul Tălmăciu, cu bani, să aducă oaste căzăcească. Acesta adună doar un polc de numai 300 de mercenari, care sunt înfrânți de o trupă de răsculați trimiși în întâmpinare, dincolo de Prut. Domnul a renunțat la planul de rezista asediului. Răsculații pradă capitala Moldovei. Doamna Anastasia, fiul ei Constantin, viitorul domn, luând un important tezaur, într-un impozant convoi, cu a cărui siguranță a fost însărcinat cumnatul domnului, hatmanul Alexandru Buhuș, fug în Țara Românească, stabilindu-se la Drăgănești. Răsculații înconjoară Curtea domnească, masându-se „despre monastirea Treisfetitele și despre Sfântul Neculai”, cum precizează cronica. Inițial, Gheorghe Duca intenționa să reziste răsculaților, așteptând ajutoare de la cazaci și de la turci. Superiori numericeste, răsculații nu au luat cu asalt curtea, care nu ar fi rezistat unui asediu⁸

Faptul că intențiile răsculaților nu s-au realizat s-a datorat evoluției următoare a evenimentelor și acțiunilor lui Gheorghe Duca, care a prezentat deformat și în favoarea sa întâmplările din Moldova în plângerile și cererile de ajutor către sultan, la care reclamațiile răsculaților nu au putut să ajungă. Domnul a înțeles că, dacă ar fi fost prins în caz de rezistență, nu ar fi mai avut posibilitatea „să se explice” marelui vizir și sultanului și să-și „aranjeze lucrurile de către ei”. Va accepta să trateze cu trimișii răsculaților și, apoi să se supună condițiilor lor⁹

⁷ I. Neculce, *op. cit.*, p. 197; N. Muste, *op. cit.*, p. 6; Al. Amiraș, *op. cit.*, p. 100; N. Costin, *op. cit.*, p. 7; A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. VII, *op. cit.*, vol. VII, p. 245; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, Monarhii, București, 1938, p. 275; C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, III, București, 1944, p. 140-141; C. A. Stoide, *op. cit.*, p. 57; N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 225-226; *Călători străini despre țările române*, vol. VII, Ed. „Științifică și enciclopedică”, București, 1980, p. 178; Gabriel Bădăran, *op. cit.*, p. 85-86.

⁸ N. Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, II, p. 23 (o scrisoare a vomicului din Câmpulung); Hurmuzaki, *Documente... XV*, p. 1343; Al. Amiraș, *op. cit.*, p. 100; *Ibidem*; N. Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, II, p. 23; Al. Amiraș, *op. cit.*, p. 100; N. Iorga, *Un călător italian în Turcia și Moldova în timpul războiului cu Polonia*, în „Analele Academiei Române”, Mem. Sect. Ist., Seria II, tom XXXIII, București, 1910, p. 52; textul integral în „I. Neculce, Buletinul Muzeului municipal Iași”, fasc. 8, Iași, 1930, p. 187-203. Informațiile de la Cornelio Magni au fost valorate ca atare și de cei doi autori de studii speciale asupra răscoalei din 1671-1672. C. A. Stoide, *op. cit.*, p. 63 și N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 216-217, 219, 229. Cercetări recente au dovedit că descrierile ca și călătoria lui Magni în Moldova, în anul 1672, sunt apocrif, inventate sau redatate după scrierile lui La Croix, Galand, Rycaut și ale marchizului de Nointel: cf. *Călători străini în țările române*, vol. VII, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1980, p. 529-546, în care furtul cuielor de la ușile și ferestrele reședinței iezuite din Iași este prezentat ca „o invenție copilărească” (*op. cit.*, p. 553); „40 de saci de piele plini cu ducați și 60 de scuzi”, cf. unei știri din 11 februarie 1672, de la Jazlowietz, la Hurmuzaki, *Documente... XVI*, p. 9; Nu hatmanul Alexandru Buhuș a condus oștirea domnului în lupta de la Ciric (cf. *Cronica lui Constantin Căpitanul*, Ed. N. Iorga, p. 166), ci „o samă de boieri” (cf. Al. Amiraș, *op. cit.*, p. 100; C. A. Stoide, *op. cit.*, p. 63; N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 226); N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, *Monarhii*, București, 1938, p. 275; Al. Amiraș, *op. cit.*, p. 100; *Ibidem*; Gabriel Bădăran, *op. cit.*, p. 87.

⁹ N. Grigoraș, *Marea răscoală populară din Moldova dintre 1671-1672*, în „Studii și cercetări științifice”, *Istorie*, anul XIII, fasc. 2, Iași, 1962, p. 227; Gabriel Bădăran, *op. cit.*, p. 87-88.

După încercuirea reședinței domnești, o delegație de 12 „oameni bătrâni, de țară”, aleasă de „căpitanii acelor zorbale”, este trimisă la domn, pentru a-i preciza cauzele revoltei și să-i ceară abdicarea de bună voie. Pașa venit după tribut se afla și el închis cu domnul în curte. Contând pe sprijinul înaltului funcționar otoman, domnul s-a situat, la început, pe o poziție rigidă, de forță, dar a fost pus în fața unui ultimatum – ori pleacă de bună voie, ori va fi alungat cu forța. Prin aceeași delegație, el cerea un răgaz de trei zile pentru a pregăti retragerea sa și a turcilor ce duceau tributul țării. Răsculații nu au împiedicat trimiterea tributului la Adrianopole, unde se aflau sultanul și marele vizir. O știre externă, din ianuarie 1672, confirmă primirea acestuia în tabăra otomană¹⁰

În prima jumătate a lunii decembrie 1671, însoțit de câteva sute de partizani și de „pașa birului”, Gheorghe Duca pleacă „cu mare rușine din scaun de la Iași” În capitală rămân „chivernii”, conducătorii răscoalei, care dețin, în fapt, puterea aproape două luni. La Paris se comunică, din sursă ucraineană, știrea că moldovenii sunt în revoltă împotriva domnului lor, care a fost făcut prizonier de către ei, din cauza impozitelor excesive, în timp ce la Viena se știa deja, la începutul anului 1672, că „un boier de frunte din Moldova, al cărui frate se afla în serviciul Poloniei (Apostol Durac – n. n.) a ridicat cu vreo 2000-3000 oameni steagul răscoalei contra domnului său”, iar o știre din Varșovia, din aceeași dată, informa că „românii (moldovenii – n. n.) l-au făcut prizonier pe domnul lor și l-au trimis la Constantinopol, instalând pe altcineva în locul lui”¹¹

Preocuparea noilor „chivernisitori” a fost să-și motiveze actul lor către Poartă, să-și consolideze rezultatele de până acum și să ceară un nou domn. Astfel, a învăns tabăra care mergea pe linia menajării puterii suzerane, a legitimării acțiunii lor, fără să fie acuzați de „hainire” Ajuns la Vaslui, domnul alungat, împreună cu marii boieri care îl însoțeau, informează rapid pe sultan de cele petrecute în Moldova, acuzând o parte a populației de „haini împăratului” Conducătorii răscoalei au poruncit ca din toată țara să se adune la Iași „mazili și curteni și de la târguri târgoveți, și de la mănăstiri câte doi călugări aleși” pentru a-i constitui într-o delegație care să plece la „Țarigrad”, după Gheorghe Duca, ca „să-l pârască la împărăție pentru strâmbătățile ce le-au făcut” Delegația trebuia să reclame pe Duca pentru extorsiunile fiscale, excesive, care sărăciseră pe locuitori, precum și pentru falsificarea monedei, pentru baterea de „bani proști”, ceea ce ducea la inflație și nemulțumea pe străini, inclusiv pe negustorii turci, care ieșeau în pierdere în tranzacțiile lor. Dar delegația răsculaților a fost împiedicată să ajungă la Adrianopole¹²

Poarta, având nevoie de o Moldovă liniștită și favorabilă planurilor sale, a hotărât să-l reinstaleze pe Duca, cu ajutorul militar turc și tătar. Sprijinitorii și solii

¹⁰ Al. Amiraș, *op. cit.*, p. 100-101; *Ibidem*; E. Hurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor*, tom. III, (trad. I. Slavici), București, 1990, p. 350 (în raportul rezidentului I. Babbst Casanova); Gabriel Bădărău, *op. cit.*, p. 88-89.

¹¹ N. Costin, *op. cit.*, p. 7; Hudiță, *Recueil de documents concernant l'histoire des Pays Roumain* (tires des Archives France), Iași, *Viața românească*, 1929, p. 168-169; E. Hurmuzaki, *Fragmente...*, p. 350; Știrea este confirmată și de un alt raport, din 11 februarie, tot la Hurmuzaki, *Documente...*, XVI, București, 1912, p. 7 și 9; Gabriel Bădărău, *op. cit.*, p. 89.

¹² C. A. Stoide, *op. cit.*, p. 66; Hurmuzaki, *Documente...*, XV2, p. 1343; Al. Amiraș, *op. cit.*, p. 101; *Ibidem*; Hurmuzaki, *Documente...*, XVI, p. 9; N. Costin, *op. cit.*, p. 7; Hurmuzaki... XVI, p. 9-10; Gabriel Bădărău, *op. cit.*, p. 89-90.

domnului au obținut repede firmanul de reconfirmare, fără să fie nevoie de prezența acestuia la Adrianopol. Ordinul de reinstalare și de sprijin militar al sultanului îl află încă în Dobrogea, la „Carasuta” după informația cronicarului Al. Amiraș, la reședința saraschierului Halil Pașa. Delegația răsculaților a urmat același traseu ca și domnul alungat de ei. Din ordinul lui Gheorghe Duca membrii delegației au fost atacați, nu departe de Bazargic. Ciocnirea a fost dezastruoasă pentru delegați. „Duca Vodă i-au prin pe mulți dintr-înșii”, mulți au fost uciși, iar unii au scăpat prin fugă. Misiunea lor a fost ratată, Poarta necunoscând motivele răscoalei supușilor săi din Moldova, luând veridică vestea trimisă de Ghe. Duca, prin curieri. Membrii delegației, care au reușit să scape, s-au reîntors la Iași, informând pe conducătorii răscoalei în legătură cu cele petrecute. Aflând că domnul revine cu ajutorul turcesc Mihalcea Hâncul și Apostol Durac iau măsuri de rezistență. La Orhei sunt trimise ordine de ridicare a noi unități, care să se adauge celor existente. Unități ale răsculaților, sub conducerea lui Apostol Durac, s-au îndreptat către Dunăre pentru a împiedica intrarea domnului în țară¹³

Gheorghe Duca este reținut la graniță, până spre sfârșitul lunii ianuarie 1672, deși dispunea de ajutorul unor importante forțe turcești și tătarăști, apreciate într-un raport extern, la 6000 de oameni și al unităților sale de mercenari. O altă informație externă confirmă faptul că, „deocamdată, el (Duca – n. n.) stă inactiv la Dunăre, deoarece răsculații stau în mase mari pe câmpul de luptă”. Intervenția întârziată a detașamentelor de instalare, condusă de Halil Pașa, întârzie și din cauza gheții și a iernii aspre. Încercarea de rezistență în sudul țării a fost de scurtă durată. Un izvor francez arată că Durac a înfrânt în încercarea de a împiedica pe Duca să treacă Dunărea și să intre în țară, acesta dispunând de trupe de instalare superioare numeric, în organizare și ca înzestrare. Trecând fluviul, înainte de 9 februarie 1672, Gheorghe Duca, și unitățile de sprijin înaintează în țară¹⁴

O parte a populației se retrage în Polonia, iar unitățile răsculaților se concentrează spre Chișinău instalându-și tabăra. Hatmanul Alexandru Buhuș, reîntors din Țara Românească, reface și oastea din țară, cu care va veni în sprijinul domnului. Apostol Durac ar fi trimis din nou la Poartă cereri de revocare a hotărârii privind reinstalarea lui Gheorghe Duca. Această misiune a avut aceeași soartă ca și cea dintâi. În urma apropierii turco-tătare și a domnului adus de acesta și eșuării încercării de tratative, lupta decisivă nu a putut fi evitată¹⁵

Ștefan Hâjdău în numele lui Mihalcea Hâncul, negociază cu Polonia, adresându-se stegarului de Czernikow. O incursiune în Moldova a fiului palatinului de Rewa, de la începutul lui Februarie 1672, a fost dezaprobată oficial de autoritățile poloneze¹⁶

Atunci, când trupele de intervenție, comandate de Halil Pașa se îndreptau spre Chișinău, răsculații au luat hotărârea de a tratat din nou cu comandantul turc. Reprezentantul Înaltei Porții le arată firmanul sultanului cu ordinul de instalare a lui

¹³ N. Costin, *op. cit.*, p. 7; Al. Amiraș, *op. cit.*, p. 101; E. Hurmuzaki, *Fragmente...*, p. 351; Al. Amiraș, *op. cit.*, p. 101; N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 229; Al. Amiraș, *op. cit.*, p. 101-102; Gabriel Bădărău, *op. cit.*, p. 90-91.

¹⁴ Hurmuzaki, *Documente...*, XVI, p. 10; “2000 de ieniceri și 4000 tătari”; E. Hurmuzaki, *Fragmente...*, p. 451-452 (în rapoartele rezidentului imperial la Adrianopole, din 9 și 26 februarie 1672); E. Hurmuzaki, *Documente...*, V2, p. 126; I. Hudiță, *Recueil...*, p. 168-169; Gabriel Bădărău, *op. cit.*, p. 90-91.

¹⁵ *Ibidem*, *ibidem*, p. 168; Gabriel Bădărău, *op. cit.* p. 91.

¹⁶ I. Hudiță, *Recueil...*, p. 168; Hurmuzaki, *Documente...*, XVI, p. 10; Gabriel Bădărău, *op. cit.*, p. 90-91.

Duca. Delegații răsculaților au persistat în rezistența lor împotriva reîntronării fostului domn, dar misiunea lor a sfârșit dramatic. Mihalcea Hâncul s-a opus atacării trupelor conduse de Halil Pașa, așa cum îndemna Apostol Durac, ceea ce a determinat divizarea forțelor răsculaților. Retragerea lui Hâncul și a celor 3000 de susținători ai săi la Rașcov, peste Nistru, este confirmată și de știrile externe. El, boierii Grigore Hăbășescu, Ștefan Hâjdău și alții au înțeles că împotriva turcilor nu puteau să reziste mult timp, iar zdrobirea unităților lui Halil Pașa tăia orice șansă de a relua tratativele cu Înalta Poartă. Mihalcea Hâncul și boierii aflați de partea sa urmăreau înlocuirea lui Gheorghe Duca pe calea tratativilor „diplomactice”, a câștigării înțelegerii marelui vizir și sultanului. Urmarea acestei căi ar fi fost mai profitabilă, evitându-se consecințele distrugătoare aduse de înfrângere. Forțele de sub conducerea lui Apostol Durac vor fi înfrânte probabil în ultima decadă a lunii ianuarie 1672 (stil vechi) cum apare la N. Costin. Apostol Durac cu câteva mii de moldoveni se refugiază după Hâncul, la Râșcov, de unde vor organiza incursiuni în Moldova, sprijiniți de conducătorii cazacilor aflați în luptă cu turcii, Sârceu și Hanenco. Tătarii au jefuit pustiitor regiunile de nord și nord-est. Gheorghe Duca a urmărit căpeteniile rămase participante la răscoală, dezlănțuind crunte represalii. Mulți locuitori, „fiind băjenii”, au murit din cauza gerului. La sfârșitul lunii februarie, Gheorghe Duca este instalat, din nou, în scaunul Moldovei. Pacificare țării „în maniera timpului, nu înseamnă sfârșitul răscoalei.” Domnul va trebui să respingă, în lunile următoare, incursiunile organizate de căpeteniile răsculaților cu sprijin extern și care nu vor înceta până la începutul campaniei otomane împotriva Căminței.¹⁷

Spre finele lunii februarie, un grup de răsculați, între care se aflau boierii Grigore Hăbășescu, Prodan Drăguțescu și chiar doi frați ai lui Ștefan Hâjdeu, refugiați la Hotin, sunt asediați în cetate de oastea lui Duca. Asediații nu primesc sprijinul polonez solicitat, cu toată intervenția în favoarea lui Hanenco și a hatmanului Sobieski. După o primă incursiune împotriva lui Gheorghe Duca avem știri externe din 2, 4 și 5 martie 1672. Cu sprijinul lui Hanenco și Sârceu, conducătorii răsculaților intră în Moldova, Apostol Durac și unitățile sale ajungând până la Iași, de unde domnul se refugiază la Bârlad. Gheorghe Duca revine în capitală cu ajutorul a 20.000 de turci și tătari. Aceste incursiuni se vor repeta, fără să-și atingă scopul – îndepărtarea lui Gheorghe Duca. Urmărilor mai importante au fost jaful asupra populației și cucerirea, de scurtă durată, a Hotinului și Sorocei de către poloni și cazaci. La începutul lunii aprilie, Duca este iarăși silit să se retragă din Iași de o nouă incursiune a răsculaților. Este reinstalat de aceleași forțe otomane, care sunt încartiruite în țară, unde au fost organizate și multe depozite de provizii. Între 16 și 30 iunie, la o nouă expediție de pradă în ținutul Hotin și Cernăuți a polonilor și cazacilor, participă și Apostol Durac. După recuperarea Sorocei, turcii asediază și Rașcovul, dar sunt respinși cu pierderi mari, urmând o nouă incursiune a răsculaților în țară împotriva lui

¹⁷ Hurmuzaki, *Documente...*, V2, p. 126; N. Costin, *op. cit.*, p. 7; E. Hurmuzaki, *Fragmente...*, p. 350; Al. Amiraș, *op. cit.*, p. 102; Hurmuzaki, *Documente...*, vol. XVI, p. 10; N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 231; C. A. Stoide, *op. cit.*, p. 75-76; Al. Amiraș, *op. cit.*, p. 102; C. A. Stoide, *op. cit.*, p. 76-77; N. Costin, *op. cit.*, p. 8; N. Muste, *op. cit.*, p. 7; A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. VII, p. 245; C. A. Stoide, *op. cit.*, p. 76-77; N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 231; I. Neculce, *op. cit.*, p. 197; N. Muste, *op. cit.*, p. 6; N. Costin, *op. cit.*, p. 8; A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. VII, p. 245; N. Iorga, *Istoria...*, vol. VI, *Monarhii*, p. 275; Al. Amiraș, *op. cit.*, p. 101-102; C. A. Stoide, *op. cit.*, p. 74; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 141; N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 230; I. Hudiță, *Recușul...*, p. 170; N. Muste, *op. cit.*, p. 7; Gabriel Bădăru, *op. cit.*, p. 92-94

Gheorghe Duca. Ca represalii, domnul, trimite un corp de oaste⁴ peste Nistru, înainte de jumătatea lui iulie 1672, care pradă orașul Iampol, jefuind și ucigând. Polonii desfășoară o nouă incursiune, condusă tot de nobilul Grandzinski, fiul palatinului de Rewa, spre Iași, dar sunt înfrânți, la 18 iulie, de turci, în Ucraina¹⁸

Prezența din ce în ce mai masivă a oștirii otomane în Moldova, în mers spre Camenița, va face ca ultimele pâlپări ale răscoalei moldovenilor să se confunde cu primele ciocniri din războiul turco-polon. La 30 august 1672 cetatea Camenița cădea în mâna turcilor, iar prin aceasta, legătura dintre Ucraina și Polonia a fost ruptă. Cu 15 zile înainte de căderea Cameniței, sultanul, la cererea boierilor, a înlocuit pe Gheorghe Duca cu Ștefan Petriceicu Hajdău, iar odată cu aceasta și activitate Hânceștilor a încetat. Mulți dintre moldovenii plecați peste Nistru nu s-au mai întors la vetrele lor. Ei s-au stabilit în Transilvania între camarazii lor de arme slavi, care au apreciat întotdeauna vitejia românilor. Istoria ne arată că, în decursul vremurilor, românii au alimentat mereu rândurile luptătorilor slavi de la răsărit cu elemente tot mai viguroase¹⁹

¹⁸ N. Iorga, *Expedițiile românești din 1663-4 și 1672-8 cu prilejul descoperirii de scrisori noi din Muzeul ardelean din Cluj, în Studii și documente...*, IX, București, 1905, p. 146-147; Hurmuzaki, *Documente...*, XVI, p. 11-13; I. Hudiță, *op. cit.*, p. 177; Hurmuzaki, *Documente...*, Supliment I/1, p. 258; Gabriel Bădărău, *op. cit.*, 94-95.

¹⁹ N. Costin, *op. cit.*, p. 8; Gabriel Bădărău, *op. cit.*, p. 95-97; N. I. Litinschi, *Lecturi folositoare*, în "Patrimoniul", revistă de lectură istorică, editura "Universul", Chișinău, nr. 4, 1991, p. 209-212.

CLERUL DIN FOSTUL ȚINUT AL TUTOVEI ÎN SECOLELE XVII-XVIII. ÎNTRE CREDINȚA POPULARĂ ȘI DISCIPLINA ECLEZIATICĂ

Marian Ceru

Abstract

The villages priests from the former land of Tutova (XVII-XVIII centuries) gathered triple qualifications of spiritual guides, masters and prominent members of the village court of justice. From the last point of view, there isn't a separation between the ecclesiastically justice and the laic justice, according as there isn't no well-defined territory of church rules, distinct from that of traditional rules, which held more of the community moral, the common law, only of the official regulations concerning the cult practice, gestures, prayers, holidays etc.

Într-o societate impregnată de misticism, cu oameni a căror viață era imperios necesar să fie condusă de divinitate și prin intermediul slujitorilor Săi, granița dintre credințele populare, care uneori au fost similare cu erezia, și disciplina bisericească este greu de stabilit, mai ales pentru faptul că în spiritualitatea ortodoxă din spațiul de la est de Carpați nu s-a întreprins o acțiune în forță a Bisericii de impunere a dogmei și eradicarea celorlalte tradiții. Această stare a lucrurilor poate fi explicată și datorită faptului că, din punct de vedere religios, tradiția orală este parte integrantă a materialului doctrinar al ortodoxiei. De asemenea, precaritatea pregătirii culturale a slujitorilor pe de o parte, iar pe de altă parte conservatorismul oamenilor de la sate au făcut ca exprimarea religiozității să fie un amestec de tradiție populară cu dogma bisericească.

Un alt element care a favorizat menținerea unor tradiții, care uneori erau contrare dogmei, a fost și cel al pioșeniei oamenilor de la sate, care au pus pe seama miracolelor și a providenței toate întâmplările și evenimentele cu care au intrat în contact.

Pe acest fond, al mentalului omului medieval da la sat, slujitorii altarului au trebuit să acționeze ținând cont de religia populară, cât și de tipicul instituit de religia savantă. Clerul autohton era în mică măsură instruit prin cuvântul scris, astfel în cât perpetua un rit compus din practici de origine diversă care se prezenta mai ales ca un mod de viață și o formă de identitate, decât ca o expresie a credinței creștine¹. Asupra acestui fapt misionarii catolici au exagerat spunând despre oamenii țării că: „...nici nu postesc, nici nu se roagă, nu au nici un fel de religie; sunt creștini doar cu numele”², Marco Bandini relatează: „, Valahii abia merg, câteodată, la bisericile lor, nici altceva nu știu decât să facă o cruce oblică,... în afară de trei sărbători anuale, a Nașterii Domnului, a Paștilor și a Rusaliilor, abia au pioșenia să asculte Liturghia și

¹ Bogdan Petru Maleon, *Clerul de mir din Moldova secolelor XIV-XVI*, Iași, 2007, p 215, (de acum se va cita Bogdan-Petru Maleon, *Clerul de mir*).

² *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, partea I, volum îngrijit de Maria Holban, M. M. Alexandru-Dresca Bulgaru și Paul Cernovodeanu, București, 1980, p.58: (de acum se va cita: *Călători străini*).

predica...”³ Scrierile clericilor catolici referitoare la pietatea ortodoxă sunt dominate de o serie de motive, precum: practicile păgâne și superstițiile populare, atitudinea superficială față de păcat, neînțelegerea sensului și a funcțiilor cultului etc.⁴ Dimitrie Cantemir scrie în lucrarea sa despre moldoveni că „...de cele sfinte puțin se îngrijesc. Cei mai mulți dintre ei, și poporul de jos aproape în întregime, cred că fiecărui om i-a fost mai înainte scrisă de Dumnezeu ziua morții și că nimeni nu poate să moară, nici să piară în război, dacă sorocul nu s-a împlinit”⁵, iar mai departe vorbind de credința lor populară spune că moldovenii din Țara de Sus sunt „aplecați spre cele sfinte, aproape până la superstiție”⁶

Preoțimea medievală a fost încadrată în sistemul tradițional de organizare sătească, statutul ei fiind unul foarte bine definit din punct de vedere ierarhic. Ea a fost situată dacă nu în vârful piramidei, în mijlocul ei ca un factor de coeziune, care pe lângă atribuțiile juridice avea și menirea de a supraveghea viața religioasă colectivă. Un astfel de mod de conviețuire făcea ca neascultarea unuia să perturbe liniștea întregii comunități, intervenția preotului fiind benefică și necesară, importanța jurământului prestat în fața slujitorilor altarului fiind covârșitoare. Această practică a jurământului prestat în fața clericilor poate fi dusă la extrem, putând fi folosită și în scopul de a scăpa de obligații sau o anumită vină, reieșind de aici credibilitatea atât a jurământului, cât și a celui care preia jurământul. Astfel, Antonio Maria Graziani arăta, la mijlocul secolului al XVI-lea că „...dacă pârâșul jură de trei ori, repetând formula unui jurământ precum că cele ce le declară sunt adevărate, pârâșul este condamnat”, iar „...dacă datomicul ar afirma, sub prestare de jurământ, că nu trebuie să plătească, i se iartă datoria...”⁷ La mijlocul secolului al XVII-lea, Marco Bandini relatează despre jurământ ca fiind un amestec de credințe populare cu invocarea lui Dumnezeu: „...felul în care jură oamenii nu este atât în numele Domnului, cât prin chemarea nenorocului, prin blesteme, prin invocarea bărbii și a ochilor. Apoi dacă cineva și-a pierdut un bou sau o vacă, la aflarea lor trebuie să jure că este a sa, ținând în mână coada animalului...”⁸, această relatare indicându-ne vechile mijloace de probare a adevărului și a amestecului credințelor populare cu dogma creștină. Același lucru este arătat și print-o practică păgână „...cum că în Joia Sfântă sufletele morților, ale părinților, străbunilor și străbunelor au obiceiul a se întoarce la ai lor pentru hrană; de aceea, în zori, capul familiei sau stăpâna casei face un foc înaintea ușii casei sale, așează lângă foc un scăunel așternut cu o pânză curată, pune pe el pâine și mâncare, cu băutură, pentru ca părinții, străbunii și străbunele să-și întremeze sufletul”⁹

Preoții au jucat un rol esențial în modelarea credinței la nivel comunitar, ei făcând legătura dintre religia trăită și normele oficiale ale devoțiunii. Din acest punct

Marco Bandini, *CODEX. Vizitarea generală a tuturor Bisericilor Catolice de rit roman din Provincia Moldova 1646-1648*, Ediție bilingvă. Introducere, text latin stabilit, traducere, glosar: prof. Univ. Dr. Traian Diaconescu, Iași, 2006, p. 414. (de acum se va cita *Codex*).

³ Bogdan-Petru Maleon, *Clerul de mir*, p. 224.

⁴ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, traducere după originalul latin de Gh. Guțu, introducere de Maria Holban, comentariu istoric de N. Stoicescu, studiu cartografic de Vintilă Mihăilescu, indice de Ioan Constantinescu cu o notă asupra ediției de D. M. Pipidi, București, 1973, p. 313.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Călători străini*, V, p. 382.

⁸ *Codex*, p. 408.

⁹ *Ibidem*, p. 408-410.

de vedere, respectarea restricțiilor fixate de Biserică, precum cele privitoare la posturi, constituie un indiciu important în ceea ce privește distanța dintre teorie și practică la nivel confesional¹⁰. Realitățile din Moldova secolelor XVII-XVIII făceau ca expresia trăită a religiei să exceleze în anumite practici, iar în altele să scadă sau să țină de păgânism. Astfel Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel relatează despre mănăstiri și preoți că „...cei mai mulți din ei (călugări și călugărițe) nu mănâncă toată viața lor carne în acele mănăstiri și țin posturi severe. Dar slujba lor bisericească și evlavia lor e cu atât mai slabă, și ei mai umblă încoace și în colo unde au chef...”¹¹. Pe aceeași linie, a caracterizării negative, atât a preoților cât și a credincioșilor, este și Paul de Alep care spune despre moldoveni că „nu postesc și sunt creștini doar cu numele, iar „...preoții lor sunt cei dintâi care își încep ziua la crăsmă”¹². Chiar dacă acest relatări sunt arbitrare, ele surprind totuși unele lipsuri constatate la nivelul regularizării și uniformizării cultului. Această situație era cu atât mai probabilă, cu cât clerul, în special cel de mir, era de proveniență țărănească, mentalul de proveniență resimțindu-se.

În lumea ortodoxă românească, absența unor manuale care să reglementeze practicile confesionale și administrarea penitențelor nu a putut fi suplinită prin sugestiile oferite de unele lucrări teologice cu caracter polemic¹³. Aceste lucrări nu au avut puterea de a pătrunde și în viața satului, de preotul paroh depinzând aplicarea dogmei sau împletirea acesteia cu credințele populare.

În spațiul românesc, pe parcursul secolelor XVII-XVIII, putem sesiza câteva momente cheie, care au încercat să elimine credințele populare din manifestările religioase cotidiene. Acțiunea calvină din secolul al XVII-lea a avut ca obiectiv principal lupta împotriva superstițiilor, un răspuns ortodox la aceste acțiuni constituindu-l Sinodul de la Iași (15 septembrie 1642-27 octombrie 1642), concretizat prin aprobarea Mărturisirii de Credință îndreptate în martie 1643.

Dintre practicile și credințele populare care se întretaie cu credința savantă putem aminti: minunile, vedeniile, eresurile sau blestemele. Societatea medievală este caracterizată în primul rând de credulitate. Atotputernicia lui Dumnezeu cât și pronia Divină trebuiau să se manifeste necondiționat în viața oamenilor, ba mai mult comunitatea solicita minunea¹⁴. În varietatea minunilor, în primul rând, trebuie plasate evenimentele astronomice și calamitățile naturale, acestea fiind, în percepția unei mentalități religioase, semne ale mesajului divin, care, pe de o parte, conotează atotputernicia lui Dumnezeu, iar, pe de altă parte, sunt un avertisment, cu puternic impact, adresat lumii păcătoasă¹⁵: „...să se știe când s-au cutremurat pământul”¹⁶ – consemna pe o Evanghelie un preot din Hrăniceni, ținutul Tutovei.

¹⁰ Bogdan-Petru Malcon. *Clerul de mir*, p. 267

¹¹ *Călători străini*. VIII, p. 355.

¹² *Ibidem*, vol. VI, I, p. 58.

¹³ Bogdan-Petru Maleon. *Clerul de mir*, p. 269.

¹⁴ *Vezi Moltifelnicul, cuprinzând slujbe, rânduieli și rugăciuni săvârșite de preot la diferite trebuințe din viața creștinilor*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002.

¹⁵ Doru Radosav, *Sentimentul religios la români. O perspectivă istorică (sec. XVII-XX)*, Cluj-Napoca, 1997, p. 312 (de acum se va cita Doru Radosav, *Sentimentul*).

¹⁶ D.J.I.A.N II., f. 30, v.

O altă serie de minuni sunt percepute în proximitatea unor relieve sau icoane. Într-o povestioară care circulă în satul Strâmba, comuna Bărtăluși, ținutul Tutovei „s-a spus tot de bătrânul dascăl, că o icoană Maica Domnului făcută de un cioban, a ieșit din tocul sau iconostasul ei și căutându-se către preotul de pe acia vreme a găsit-o într-un tei din pădurea numită apărătura spre Nord de Biserică și ducându-se cu rugăciuni a o aduce în biserică, ea s-a săltat în aer apucând către Nord spre cetatea Neamț sau monastirea cu asemenea numire...”¹⁷, sau Icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Adam care a fost găsită de un cioban „într-un copac secular din mijlocul pădurii”, după ce mănăstirea fusese incendiată de turci la sfârșitul secolului al XVIII-lea: „Urmele focului rămase pe o parte a feței Sfintei, atestau miracolul. Icoana se afla în mijlocul vâlvăților și zburase singură salvându-se”¹⁸ Tot legat de minuni și vedenii este și actul ctitoriei, care se realiza de obicei după ce Divinitatea indica prin vedenie locul unde trebuia să se ridice sfântul locaș. O astfel de minune stă la baza ctitoririi Schitului Măgariu, care își are obârșia de la un „...măgar care o șterse repede în pădure. Bieții mocani alergară îndată la pădurariu, cu care, prin întuneric și ploaie colindând prin pădure, îl găsiră pe măgariu tot la rădăcina aceluiași copac, stând înaintea a trei lumini. Stăpânul oilor, care era de față, crezu că-i la mijloc o descoperire cerească și deci se hotărî ca cu banii ce erau în desagi, ca 3000 de lei, să facă aici o bisericuță...”¹⁹ Vedeniile sau viziunile reprezintă un segment important în repertoriul miraculosului, existând două tipuri de percepție a viziunilor: indirectă, prin intermediul viselor și directă.

De asemenea, în categoria practicilor păgâne regăsite în expresiile cotidiene ale moldovenilor se regăsesc și descântecele sau cele legate de unele animale. Despre aceasta Marco Bandini ne spune că „...dacă cineva cade bolnav sau pierde un lucru, dă fuga la descântători. Dacă cineva are parte de dușmănia unui prieten sau a unui binevoitor, se silește prin farmece să împace acel suflet potrivit; iar dacă cineva îl vede cu ochi răi pe altul, crede că mijlocul cel mai bun de răzbunare și de răpunere este prin farmece”²⁰

Blestemul sau anatema sunt manifestări care, în majoritatea cazurilor, se înscriu în sfera religiei populare extra-eceziastice. Alături de blestemele folosite pentru a împiedica o anumită faptă, spre exemplu furatul cărților de cult, în mediul popular blestemul se folosea adesea ca un răspuns la un prejudiciu, rostit evident fără acordul Bisericii, el vizând casa, familia, proprietatea și nu în ultimul rând copiii celui anatemitat. Același Marco Bandini relatează despre felul moldovenilor de a ocări și a înjura spunând că: „...nu prea știu de rușine, de aceea limba-clopot a trupului omenesc sună în gura lor ca un șuier nerușinat de ocări și de blesteme. Le stă în obicei valahilor, ungurilor și sașilor să-i ocărască și să-i înjure pe alții, ba chiar și animalele, de legi, de părinți, etc. cu vorbele și stricate ale unui curvar și dezmațat; apoi, e lucru obișnuit să blesteme, să drăcuiască, să dea osândeii diavolilor, să cheme mânia și răzbunarea Domnului. Rareori jură pe Sfânta Treime sau pe Dumnezeu, dar jură fie pe

¹⁷ *Ibidem*, I, f. 95 r, v.

¹⁸ Doru Radosav, *Sentimentul*, p. 313.

¹⁹ Iucov Antonovici, *Notițe istorice și tradiționale despre Schitul Măgariu din județul Tutova*, Bârlad, 1911, p. 4.

²⁰ *Codex*, p. 418

sfânta cruce, pe Maica Domnului și pe sfinți, fie pe noroc, pe laptele mamei, pe barbă, pe lumânarea aprinsă și pe Sfânta Vineri”²¹

În ceea ce privește confesiunea, mărturiile se dovedesc în general contradictorii. Astfel potrivit lui Niccolo Barsi românii „nu obișnuiesc să se spovedească decât în pragul morții și nu mărturisesc la spovedanie decât că au furat sau au ucis”²² Slujitorii altarului trebuiau să prescrie pedepsele spirituale conform canoanelor, însă de cele mai multe ori aplicarea penitențelor rămânea la latitudinea duhovnicilor²³ Aceste prescrieri erau făcute însă în spiritul canoanelor în măsura în care și slujitorul cunoștea și respecta prevederile canonice.

Pentru orice comunitate creștină, momentele fundamentale din viața fiecărui individ reclamau prezența preotului. Astfel taina botezului este percepută în cadrul unei mentalități eminentamente religioase, într-o relație nemijlocită cu nașterea, care se petrece din voință divină; momentul botezului fiind consecutiv nașterii, la o distanță de 5-7 zile²⁴ O practică des întâlnită este și cea a înfierii, care presupunea un anume ritual dar care conferea celui înfiat drepturi egale cu fiii de sânge ai părintelui. Preotul Dimitrie Antonovici îl înfiază pe Caramfil fiul lui Trohin Sătariu pentru a-l sili „...de a-l învăța mai bine”²⁵ Odată cu primirea numelui, proaspătul creștin se integra, deopotrivă, în comunitatea credincioșilor, dar și într-un cadru social bine precizat. Din acest punct de vedere, onomastica sintetiza o întreaga moștenire genealogică, semnificând apartenența la grupul familial, dar avea și o puternică încărcătură simbolică²⁶ În proximitatea botezului, ca ritual și taine creștine, se poate plasa devoțiunea personală legată de numele destinate noilor născuți, care incorporează un repertoriu onomastic preluat din sinaxar, pentru secolul XVIII detașându-se nume ca: Ion, Toader, Vasile, Nicolae, Constantin, Dumitru, Petru, Mihai, Simon, Gligor, Iosif, Andrei etc.

Un alt prag în biografia creștină îl constituia căsătoria, moment de trecere, valorizat în mentalul popular și prin perspectiva timpului înzestrat cu însușiri pozitive sau negative, motiv pentru care oportunitatea alegerii sale ținea de faptul că unele zile erau faste, iar altele nefaste²⁷ Cununia, asemenea botezului, intersectează nu doar două destine creștine, acelea ale cuplului, ci și ritualul cu intimul, adică introducerea individului într-un act de celebrare a unei vârste, a unei etape din viața sa, care include o gestică de integrare într-o colectivitate²⁸ Momentul cununiei trebuie să fie pregătit și anturat de o stare de pietate aparte și în condiții impuse de Biserică, anume, tinerii să fie spovediți, să fie treji, să știe Crezul, Tatăl Nostru și alte rugăciuni, nașii trebuind să fie și ei căsătoriți, un exemplu pentru viitorul cuplu. În ceea ce privește gesturile comise în spațiul liturgic, acestea erau lăsate în seama preoților, care de multe ori improvizau, după cum o dovedește obiceiul amintit de Dimitrie Cantemir, prin care, la slujba cununiei, pentru a da „prilej celor dimprejur să rădă la această ceremonie

²¹ *Ibidem*, p. 420.

²² *Călători străini*, V, p. 78.

²³ Bogdan-Petru Maleon, *Clerul de mir*, p. 273.

²⁴ Doru Radosav, *Sentimentul*, p. 114-115.

²⁵ Iacov Antonovici, *Istoria Comunei Bogdana din Plasa Simila, județul Vaslui*, Bârlad, 1905, p. 311- 312.

²⁶ Bogdan-Petru Maleon, *Clerul de mir*, p. 274.

²⁷ Bogdan-Petru Maleon, *Clerul de mir*, p. 275.

²⁸ Doru Radosav, *Sentimentul*, p. 128.

voioasă, unii preoți îi lasă pe miri să încerce de trei ori în zadar să apuce din îmbucătură”²⁹ Căsătoria era un mod de a perpetua atât neamul, cât și de a mări averea, persoanele trebuind să fie de neam bun, „oameni de cinste”³⁰ Această condiție a provenienței nu era totdeauna respectată, în cazul preoților canoanele fiind și mai aspre: slujitorii „...trebuie neapărat să se căsătorească, și cu o fecioară, nu cu o văduvă”³¹ Biserica s-a implicat de asemenea și în relațiile conjugale, încercând să reducă practicile de contracepție, homosexualitatea sau alte practici nepermise de canoane. Desfacerea căsătoriei se putea face doar în anumite cazuri, cum ar fi cele de adulter, nebunie și de asemenea când cei doi hotărârau de comun acord să plece la mănăstire. Preoții cărora la mureau soțiile trebuiau să urmeze „precum scrie Ioan Zlataust” și să meargă la mănăstire și să se călugărească³²

Înmormântarea a fost una din cele mai încărcate ceremonii, superstiții deopotrivă cu acte validate de Biserică. Mărturia lui Marco Bandini remarcă cele două metode de exprimare, spunând că atunci „când moare un om de condiție mai bună, pentru a da mai mare pompă înmormântării lui, îl însoțesc bocitoare, muzicanți și cântăreți. Popii sunt chemați să cânte prohodul și se pregătește praznic pentru toți”, despre tradiții populare spunând că „...mulți așează la picioarele leșului care va fi înmormântat o carafă sau un urciore de vin pentru ca el, însetând pe drumul care a pornit, să se întărească”, o practică precreștină asimilată și nedigerată destul; „apoi îi pune niște bani de argint în mână sau în sân pentru a-i plăti portarului ca să fie mai lesne primit în Rai. Pun și lumânări ca să le aprindă în locuri întunecoase și să ajungă mai în siguranță, prin cotiturile întortocheate ale drumului, la poarta raiului”³³, Paul de Alep atrage atenția asupra tipicului improvizat aplicat de preoți, care „citesc evangheliile nu o singură dată, ci de mai multe ori... chiar dacă ar fi acolo cincizeci de preoți și diaconi; și aceasta se face de dragul pomenilor bogate care li se dau”³⁴

Un rol important în pregătirea trecerii spre lumea de Dincolo îl puteau avea și egumenii duhovnici, cărora, în schimbul daniilor, le revenea datoria de a garanta respectarea dispozițiilor patrimoniale și de a se ruga pentru cei ce o miluiau.³⁵ Pregătirea pentru moarte avea două aspecte: unul spiritual, duhovnicesc și altul material. Astfel, pe lângă pregătirea sufletului, omul își pregătea din înaintea cele necesare actului înmormântării. Toate daniile aveau o cerere comemorativă, astfel că mulți miluiesc sfintele locașuri pentru „... pomenirea lor, a părinților, copiilor lor...”³⁶, dar și o încredințare atât înaintea morții, cât și după. Egumenul Mogâlde dăruiește o dotă fiicei sale la căsătoria cu Manolache Boul, dar îi mai dă și o prisacă la Ciupărcă, pentru „ca să fie de grijă...”, iar nu grijându-mă să se judece toate păcatele mele înaintea strașnicului județ...”³⁷, Gavriil Costache fondând Mănăstirea Bursuci și închinându-o la mănăstirea Simeni, „...hărăzindu-o pentru sufletul părinților noștri și

²⁹ Bogdan-Petru Maleon, *Clerul de mir*, p. 277.

³⁰ D.J.I.A.N., I, f. 94, v.

³¹ *Călători străini*, vol. V, p. 593.

³² D.J.I.A.N., I, f. 194, v.

³³ *Codex*, p. 412.

³⁴ *Călători străini*, VI, partea I, p. 71.

³⁵ Bogdan-Petru Maleon, *Clerul de mir*, p. 287.

³⁶ Iacov Antonovici, *Mănăstirea Florești din Plasa Simila, Județul Tutova*, 1916, nr. XLIII, p. 82.

D.J.I.A.N., I, f. 194, r.

al nostru și a coconilor noștri, ca să ne scrie la sfântul pomelnic cel mare...”³⁸ După trecerea în lumea de Dincolo, urmașii se îngrijeau de morții lor prin parastase, pomeni sau diferite danii, în acest caz preotul paroh având de asemenea un rol important, acela de a-i pomeni, de multe ori oamenii prin testamentele lor îngrijindu-se și de aceasta. Același preot Mogâlde dă „... 2 prisăci de stupi la Popești la casa me, unde mi-au fost șederea; o prisacă stupi ce este acasă, am dat ca să fie la Sfânta Biserică de la Popești, să ții preut cu sâmbrie, și pentru cheltuiala Sfintei Biserici ca să slujească Sfânta Liturghie pentru sufletele morților...”³⁹

*

Preoții satelor întruneau tripla calitate de îndrumători spirituali, stăpâni și membri marcanți ai instanțelor sătești de judecată. Din acest ultim punct de vedere, nu există o separație între justiția ecleziastică și cea laică, după cum nu există nici un teritoriu bine definit al normelor bisericesti, distinct de cel al normelor tradiționale, ce țineau mai mult de morala comunitară, de cutumă, decât de reglementările oficiale privind practica de cult, gesturile, rugăciunile, sărbătorile etc.⁴⁰

Demnitatea preotului în cadrul comunității îl plasa pe acesta între oamenii de frunte ai satului, conferindu-i atribuții judecătorești, el fiind de multe ori garantul unor dispoziții testamentare. Proveniența rurală a slujitorilor altarului avea un impact destul de mare la nivelul exprimării cultului, astfel că în multe cazuri tipicul era unul ad-hoc, care se schimba în funcție de persoana căruia îi era adresată, cât și de cunoștințele preotului.

Cu toate că preoții au reprezentat un grup social distinct, cu un mod de viață distinct, în cadrul trăirilor religioase ei s-au confundat cu cei pe care îi păstoreau, tradiția populară și dogma oficială împletindu-se, totuși rămânând la latitudinea preotului în interpretarea și aplicarea lor.

³⁸ D.J.I.A.N., I, f. 61, r-v

³⁹ D.J.I.A.N., I, f. 194, r

⁴⁰ Bogdan Petru Maleon. *Clerul de mir*. p. 294

DIMITRIE CANTEMIR – *PRINCEPS VALAHORUM*

Petronel Marius Baciu

Abstract

DIMITRIE CANTEMIR, for two times voivode of Moldavia, played an extremely important role in the history of Moldavia simply through the fact that he tried to ensure Moldavia by means of the Treaty from Luțk the much coveted independence from an equal position and to ensure his family the continuity to the throne. Even if the development of the events did not make possible this wish come true, Cantemir, the Prince, remained however in the history annals also through his rich scholarly work.

He remained a Princeps Valachorum by the fact that he edited most of his works in Romanian and he also is one of the scholars who maintained the thesis of the Romanians' continuity on the land between the Carpathians, the Danube and the Black Sea in the 18th century.

DIMITRIE CANTEMIR, de două ori domn al Moldovei, a jucat un rol deosebit de important în istoria Moldovei.

Născut la 26.10.1673, și-a petrecut adolescența la Poarta Otomană, unde tatăl său l-a trimis pentru a demonstra loialitate față de turci.

Având studii temeinice, în afară de instruirea obișnuită, care era dată pe atunci copiilor de boieri, el studiasse limba slavonă, greacă și latină, teologia s.a., a continuat să-și facă studiile la Constantinopol, atât la Înalta Școală a Patriarhiei din acest oraș, cât și la profesori particulari de formație culturală europeană, în special bizantină și post-bizantină, cât și de formațiune culturală orientală turco-arabo-persană. Aflându-se o perioadă îndelungată în capitala imperiului Otoman, circa 22 ani, tânărul Dimitrie a manifestat mult interes față de istoria, cultura și civilizația orientală, mai cu seama față de cea turco-otomană. El a studiat filozofia, logica, istoria și teologia, geografia, muzica, medicina, folclorul, limbile străine, desenul și arhitectura.

Cunoștințele acumulate în patrie cât și cele dobândite la Istanbul, în mediul unor mari personalități ale culturii europene și orientale, au făcut ca Dimitrie să devină un om de aleasă pregătire intelectuală. El a elaborat un șir de mari opere dedicate istoriei, civilizației și culturii Țărilor Române, printre care și Descrierea Țării Moldovei.

După toate probabilitățile, Dimitrie Cantemir a manifestat interes față de viața politică încă din copilărie, de pe când tatăl său a urcat în scaunul Țării Moldovei (1685). Minte ageră și inteligentă, adolescentul Dimitrie era atent și iscoditor la tot ce se petrecea în jur, de la ceremonialul de curte, la vizitele unor solii străine, urmărind mai cu seamă tot ce ținea de relațiile cu Poarta Otomană. Astfel, încât după ce a reușit să vadă și să înțeleagă multe la curtea domnească din Iași, doar la vârsta de 15 ani, îndeplinește prima misiune „diplomatică” din viața sa, prin care trebuia să apere într-un fel interesele tatălui său și ale țării sale în capitala Imperiului Otoman. Aici, el a devenit cunoscut în cercurile cele mai înalte ale curții și aristocrației otomane, stabilind, totodată, legături cu reprezentanți diplomatici ai diferitor țări europene - ai

Franței, Rusiei, Olandei s.a. Este apreciat în cercurile înaltului cler ortodox, precum și în cele ale oamenilor de știință și de cea mai aleasă cultură din capitala Imperiului. Probabil, deja din acești ani, Dimitrie Cantemir începe să se gândească la cariera politică¹

Fiu de domn al țării, se văzu în drept de a-l urma pe tatăl său în tronul Țării Moldovei, după ce acesta se stinse din viață în 1693. Cronicile autohtone și alte documente ale vremii, îl atestă pe Dimitrie Cantemir în scaunul domnesc doar pe parcursul lunilor martie-aprilie 1693. Dar, fie că era prea tânăr, căci nu avea nici 20 de ani împliniți, fie din alte considerente, sultanul nu i-a înmănat caftanul domnesc și, prin urmare, el fu nevoit să renunțe la tron. Evenimentul s-a epuizat fără urmări grave pentru Dimitrie Cantemir, care a revenit la Istanbul și a continuat cu mai multă râvnă activitățile sale cărturărești.

În același timp, frământările și rivalitățile politice din centrul și estul Europei duceau la conflicte armate de proporții, în primul rând dintre Suedia și Rusia, evenimente față de care nu rămâne indiferent nici Imperiul Otoman. Această conflagrație de durată și de mari proporții, care a intrat în istorie sub denumirea de Războiul Nordic, le-a adus față în față pe cele două mari puteri europene într-o luptă decisivă în 1709, la Poltava. În iureșul acestor evenimente, situația politică se schimba cu o iuțală fulgerătoare. După ce Carol al XII-lea, regele Suediei, a suferit o înfrângere zdrobitoare din partea armatei ruse, care îl avea în frunte pe țarul Petru cel Mare, situația s-a complicat brusc și pentru Imperiul Otoman, deoarece evenimentele s-au deplasat din zona Mării Baltice în apropiere de stăpânirile otomane din nordul Mării Negre²

În condițiile în care Carol al XII-lea s-a refugiat după calvarul de la Poltava în limitele Imperiului Otoman, lângă cetatea Bender, pe Nistru (tabăra instalată la Varnița), iar sultanul acorda tot sprijinul regelui suedez, pericolul unei confruntări directe dintre Imperiul Rusiei și Imperiul Otoman devenise iminent. În asemenea condiții, Poarta Otomană a căutat să instaleze în tronul Țării Moldovei un domn, în care să aibă toată încrederea. După mai multe căutări și ezitări, turcii îl aduc în scaunul domnesc de la Iași pe Dimitrie Cantemir, care, aflându-se de mai mulți ani la Istanbul, și fiind bine cunoscut în sferile politice cele mai înalte de la curtea sultanului, se considera că merită toată încrederea acestuia.

Astfel, în împrejurări extrem de complicate, Dimitrie Cantemir deveni domn al Țării Moldovei, la 14 noiembrie 1710. Noul domn a fost instalat în scaun, aflându-se, pe de o parte, sub impresia declinului evident din acei ani a Imperiului Otoman, pe care îl cunoștea din interior, iar pe de altă parte, sub impresia răsunătoarelor victorii ale Rusiei asupra Regatului Suedez, unul dintre cele mai mari puteri militare ale Europei de atunci.

Trecându-și pe un plan secundar ocupațiile intelectuale, cărturărești, noul domn moldovean a început să se ocupe cât se poate de temeinic de treburile țării. A căutat să-și apropie boierimea, căreia încearcă să-i împărtășească planurile sale de

¹ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. Litera Internațional, București, 2001.

² Cronicile medievale ale României, vol. V, *Cronica Ghiculeștilor*, Istoria Moldovei între anii 1695 - 1754, Editura Academiei R. S. R., București, 1965, p. 97.

izbăvire a Țării Moldovei de stăpânirea otomană cu sprijinul armelor împărăției creștine a lui Petru cel Mare, putere care se impusese cu atâta strălucire în fața Europei de atunci. Fie sub influența concluziilor proprii de mare declin a Imperiului Otoman, fie sub influența unor personalități politice, cum ar fi ambasadorul Rusiei la Istanbul, P.A. Tolstoi, Dimitrie Cantemir ajunge la convingerea că s-au creat cele mai favorabile împrejurări de a scoate țara de sub stăpânirea turcilor otomani, în alianță cu cea mai mare putere creștin-ortodoxă de atunci – Imperiul Rusiei.

În scurtă vreme, Dimitrie Cantemir stabilește legături cu țarul Petru I, în vederea încheierii unei alianțe antiotomane. Ca urmare a tratatelor secrete dintre cele două părți, este întocmit la Luțk, la 13 aprilie 1711, un tratat de alianță. Se admite, pe deplin întemeiat, că textul tratatului a fost elaborat de Dimitrie Cantemir și remis lui Petru I de către trimisul Moldovei – Ștefan Luca. Aprobând de țar, documentul a fost promulgat sub forma unei diplome date de către țarul Rusiei domnului Țării Moldovei.³

Tratatul de la Luțk insera 17 articole. În primul articol se stipula că țarul ia „sub oblăduire” pe domn și întreg poporul țării. După scuturarea stăpânirii otomane, Moldova va înceta să plătească tributul și alte dări Porții, se restabileau hotarele vechi ale Țării Moldovei de până la instaurarea dominației otomane (ținuturile din sud-estul Moldovei până la Marea Neagră și Dunărea de Jos cu cetățile Tighina, Cetatea Albă și Chilia). În continuare, se arăta că Moldova urma să treacă sub protectoratul Rusiei, care garanta integritatea teritorială a principatului și se obliga să nu se amestece în treburile lui interne. Scaunul domnesc era rezervat familiei Cantemir, acțiune prin care Moldova trebuia să devină o monarhie absolută și ereditară. După unele aprecieri, Tratatul de la Luțk este un model de prudență și abilitate diplomatică, prin care Dimitrie Cantemir a urmărit obținerea independenței și integrității teritoriale a Moldovei. Tratatul, însă, a fost tradus în fapte doar parțial, deoarece Campania de la Prut, care a urmat în vara anului 1711, nu s-a încununat de succes și el s-a văzut nevoit să părăsească patria împreună cu 4 mii consingei (boieri cu familiile lor). În aceste condiții, s-a realizat doar punctul Diplomei, conform căruia, în caz de eșec, țarul urma să-i ofere lui Dimitrie Cantemir, familiei sale și adepților săi loc de refugiu în Rusia, unde au fost create toate condițiile și au fost compensate averile pierdute⁴

Astfel, primind în dar de la țarul rus moșii în apropiere de Moscova, unde a întemeiat un sat, Dimitrievca, precum și unele averi imobile în Moscova și Petersburg, s-a ocupat mai multă vreme de treburile sale cărturărești, de educația și instruirea copiilor săi, mai ales a lui Antioh (născut în 1708 la Istanbul), precum și de treburile gospodărești, amenajarea moșiilor, construind chiar și o biserică după un proiect propriu.

În lunile de iarnă se afla mai mult în casele de la Moscova, unde lucra intens la mai multe din operele începute cu ani în urmă, fie în Moldova, fie la Istanbul, corespunzător cu țarul, cu alți demnitari ruși, cu oameni de știință, mai cu seamă de origine germană, care se stabiliseră într-un număr destul de mare la Petersburg în instituțiile de învățământ și de cultură. Dimitrie Cantemir începe să fie cunoscut în

³ Ibidem, p.101.

⁴ Ecaterina Taralungă, *Dimitrie Cantemir*, Editura Minerva, București, 1989.

mediile științifice și academice din Germania, la Academia de Științe din Berlin. Aici încep să fie cunoscute unele din operele sale, atât ce țineau de istoria, cultura și civilizația poporului român, cât și de cea a civilizației orientale turco-arabo-persane. Această faimă de savant orientalist, de vastă cultură, și de autor al unor lucrări ce prezentau mare interes pentru oamenii de știință din Europa de atunci, i-au determinat pe savanții germani să-l propună, în 1714, pentru a fi ales membru titular al Academiei din Berlin, la Secțiunea științelor orientale.

Dimitrie Cantemir s-a stins din viață la 21 august 1723, la moșia Dimitrievca, fiind înmormântat în biserica pe care a construit-o la mănăstirea grecească Sfântul Nicolae din Moscova. Astfel s-a încheiat viața uneia dintre cele mai mari personalități a culturii și spiritualității neamului românesc⁵

Personalitatea sa, în condițiile în care se încearcă legitimarea noului „popor moldovean”, a „limbii moldovenești” și a unei pseudo-formațiuni statale „Moldova Mare”, care ar fi vitregită de un așa-zis „rapt teritorial” comis de România, este sărbătorită anul acesta de către autoritățile comuniste din partea stângă a Prutului - Dimitrie Cantemir - 335 de ani de la naștere. Cifra este importantă, dar nu atât de importantă încât să declari anul 2008, „Anul Cantemir”, fără a urmări, în fapt, un scop ideologic, evident circumscris unei politici de neo-vasalitate față de Rusia. Incluziunea în această „aniversare” și a fiului său, Antioh, considerat părintele poeziei ruse moderne, întărește și mai mult această tendință. Anul 2003 a fost, de asemenea, „Anul Cantemir”, și acest lucru spune multe despre intențiile comuniștilor de la Chișinău, care nu vor să recunoască legătura de fraternitate a populației de pe cel două maluri ale Prutului.

Dimitrie Cantemir, chiar dacă și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în diferite forme de surghiun (fie la Constantinopol, în tinerețe, când a garantat timp de 3 ani, ca ostatec, fidelitatea tatălui său față de Poartă, iar până la urmă a petrecut acolo, cu intermitente, aproape două decenii, fie în Rusia, la maturitate, de unde Petru cel Mare, după dezastrul de la Stănilești, din 1711, l-a păstrat ca sfetnic intim, până la moarte, cu toate că Dimitrie și-a dorit să trăiască și în Germania), el aparține însă organic și spiritual istoriei și culturii românești.

În limba română și-a scris opera de creație (*Istoria ieroglică* și, în parte, *Divanul*), precum și ultima sinteză istorică, *Hronicul vechimii a româno-moldovlahilor*. Românii le-a închinat o parte însemnată a operei sale istoriografice în limba latină (*Descriptio Moldaviae, Vita Constantini Cantemyrii*). Pe tronul Moldovei românești și-a trăit marea aventură a vieții (tentativa de cruciadă antiotomană, în alianță cu țarul pravoslavnic). În rusă, limbă în care mai substanțiale vor fi contribuțiile fiului său Antioh, a scris puțin și conjunctural, iar *Sistemul religiei mahomedane*, apărut în versiune rusă la Petersburg (1722), a fost inițial redactat în latină.

Desigur, Cantemir a avut sentimentul viu al panortodoxiei, dar și pe acela al europenității creștine și umaniste, fiind deopotrivă un reprezentant al latinismului renescentist și baroc, prețuit ca atare și în Occident. A fost primul român ales membru

⁵ Dimitrie Cantemir – *Scrisoarea Moldovei*, p. 65.

al Academiei din Berlin, în 1714, la propunerea lui Leibniz însuși, iar o parte din opera sa a circulat în limba latină până dincolo de ocean și a fost tradusă postum în engleză, franceză și germană.

Pe scurt, conștiința autohtoniei, fundamentală, a imprimat scrisului cantemirian o linie pe care ultima-i impozantă operă, *Hronicul vechimii a romano-moldo-valahilor* (lucrată în pribegie), o subliniază chiar din titlu. Neterminatul Hronic, într-un fel cântecul său de lebedă, trebuia să fie o *Magna Carta* a identității noastre, cu argumentul că „țările acestea pe care românii și azi le țin, niciodată de dânsii nu au fost părăsite și pustiite, ci totdeauna au avut stăpâniri întemeiate, după cum mărturisesc și istoricii străini...”

Despre realizările deosebite ale principelui român Dimitrie Cantemir se pot scrie vaste lucrări, se poate vorbi la nesfârșit. În acest sens se pot organiza conferințe, simpozioane, diverse manifestări, dar, niciodată, nu s-ar putea spune că acesta aparține istoriei recentului „stat moldovenesc”. Ar fi o ofensă adusă personalității acestuia, deoarece s-a luptat o viață întreagă să afirme identitatea neamului românesc. Zadarnice sunt încercările vremelnice ale unor pseudoistorici de a-l prezenta pe Dimitrie Cantemir ca aparținând altei culturi decât celei române.

După încercarea de a legitima anumite elementele „moldoveniste”, acești scriitori la comandă încearcă să „demonstreze” și fericirea trăită de familia lui Cantemir în Rusia. Relațiile lui cu rușii nu au fost foarte bune. Ion Neculce, care l-a însoțit în Rusia, a prezentat suferințele pe care Cantemir le-a îndurat, dorința sa permanentă de a se întoarce în țară. Cu toate privilegiile obținute, Cantemir a fost practic un ostatec la curtea lui Petru cel Mare. I s-a refuzat sistematic orice călătorie în Occident.

Dovada că Dimitrie Cantemir a fost un *princeps valachorum* în deplinătatea sa, stă inaugurarea, în luna iunie 2007, la Istanbul, a Muzeului Dimitrie Cantemir, eveniment la care, oficialitățile prezente (președintele României, președintele Rusiei și alți președinți, oficiali turci și înalți funcționari europeni) au recunoscut, oare pentru a căta oară, că principele a fost român, a aparținut istoriei și culturii române.

Prin folosirea sintagmei, „româno-moldo-vlah”, Dimitrie Cantemir și-a afirmat identitatea națională, cea de român, ceea ce a și fost de fapt, în ciuda încercărilor ridicole ale „separatiștilor” de la Chișinău, aserviți puterii politice comuniste și intereselor expansioniste ruse.

Mai nou, aceștia încearcă, prin confiscarea unor personalități medievale românești, să imagineze un stat „Moldova Mare”, de la Nistru la Carpați, iar în România ar fi vreo 10 milioane de minoritari, obligați să învețe limba română și nu pe cea „moldovenească”. Cât despre „limba moldovenească”, pe care, conform ideologilor-istorici comuniști ar fi vorbit-o și Dimitrie Cantemir, în această lună ea a fost scoasă din codurile ISO de către cercetătorii internaționali ai standardelor internaționale pentru coduri de limbă, schimbare anunțată oficial de Biblioteca Congresului american. **Aceștia identifică „limba moldovenească” drept variantă a limbii române.**

Revenind la Dimitrie Cantemir, acesta este apreciat în prezent ca unul dintre cei mai de seamă titani ai civilizației și spiritualității românești din toate timpurile – un adevărat geniu creator, care ne-a lăsat drept moștenire valori cărturărești de prim rang

---

în cultura europeană. Forța sa creatoare s-a manifestat cu aceeași putere și intensitate în domenii ale cunoașterii științifice, cum ar fi: istoria, literatura, etnografia, muzica, teologia, orientalistica, filozofia, logica, geografia, cartografia s.a.

Astfel, Dimitrie Cantemir a fost unul dintre primii savanți români de o-largă formație enciclopedică, fiind mult apreciat în cercurile de specialitate ruse și vest-europene, atât în timpul vieții, cât și după trecerea în nemurire. Prin vasta sa moștenire științifică și culturală, Dimitrie Cantemir și-a înscris numele printre cele mai importante personalități ale culturii și științei europene.

ASPECTE PRIVIND EVOLUȚIA POPULAȚIEI ȘI A HABITATULUI ÎN BAZINUL HIDROGRAFIC RACUL ÎN PERIOADA CATAGRAFIILOR (1772-1859)

Vasile Cozma

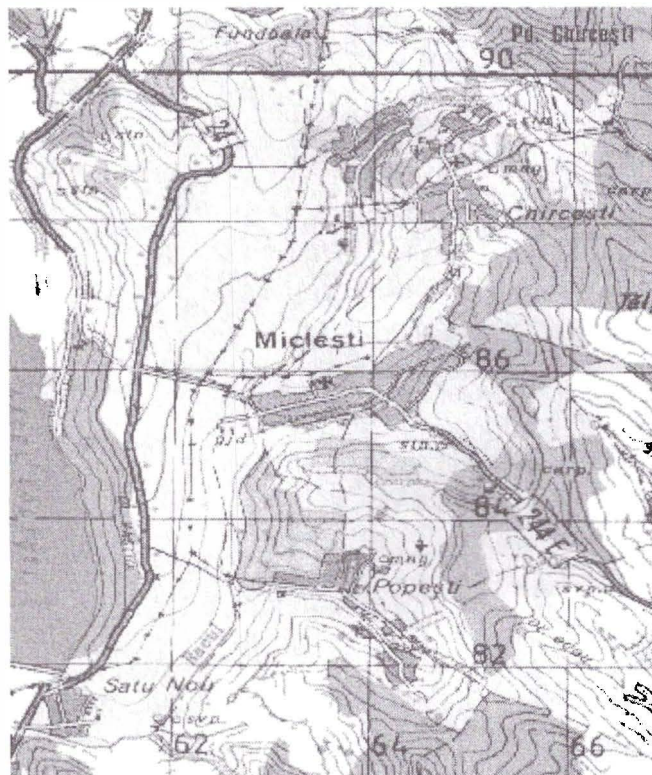
Abstract

Racul is a tributary on the left side of the river Vasluiet, crossing the present territory of the actual Miclești township through its central part, from north to south. This brook has its springs in the Velnița-Chircești Hill. In this hdrographzc basin existed establishments and human communities which had an interesting evolution.

1. Considerații geografice și istorice

Racul este un afluent pe partea stângă al râului Vasluiet, care traversează teritoriul actual al comunei Miclești prin partea centrală, de la nord la sud. Își are izvoarele în Dl.Velnița-Chircești (424, 8 m. alt.), cu o lungime de 12, 8 km și o suprafață a bazinului hidrografic de 34 km.² Are ca afluenți: pârâul Rațiu cu obârșia în vatra satului Chircești, cu o lungime de 5, 8 km, care trece prin satul Miclești și se varsă la sud de acest sat; pârâul Popești cu obârșia în vatra satului, cu o lungime de 2 km.

Relieful se încadrează în Podișul Central Moldovenesc, subdistrictul Crasna-Vasluiet, reprezentat de dealuri înalte în partea de est, interfluvii și văi cu aspect asimetric.

**Harta bazinului hidrografic
Racul și satele actuale.**

În decursul vremurilor, în bazinul hidrografic al Racului s-au dezvoltat satele: Chircești (în vechime Cricești, atestat la 11 mai 1540; apoi cu numele Chircești din 1652)¹; Miclești (menționat documentar la 15 martie 1493, într-un act dat de Ștefan cel Mare; în primele decenii ale secolului al XVII-lea partea din jos a satului s-a numit Berendești)²; Popești (sat vechi, atestat în timpul lui Alexandru cel Bun, la 1400)³; Bobulești „*ce sunt mai jos de Popești*” (întărit de domnitorul Petru Rareș lui Sima Boldea și fratelui său Toma, la 12 martie 1533; din 1605, satul Bobulești este cunoscut cu numele de Boldești, de la urmașii lui Sima Bolde); un sat mai jos de Bobulești „*unde a fost jude Constantin*” (menționat odată cu Bobuleștii), identificat cu Moiceștii de mai târziu⁴. Dintre aceste sate, doar Chirceștii, Micleștii și Popeștii au avut o existență continuă până azi; Boldeștii și Moiceștii dispar ca sate în sec. al XVIII-lea, intrând în stăpânirea familiilor de boieri Miclescu și Rosetti.

2. Evoluția populației în perioada Catagrafiilor (1772-1859)

Cea mai veche statistică a populației din Moldova care s-a păstrat, este *Catastihul de cislă* din 20 februarie 1591, al domnitorului Petru Șchiopul. Ea a fost alcătuită pe ținuturi și nu pe sate. În ținutul Vaslui, componența fiscală la acea vreme se prezenta astfel: 1075 istov (țărani), 177 săraci, 403 curteni (frunzași la sate), 38 vătăgi (conducători de târguri și cetăți), 253 nemeși (răzeși), 66 popi, 11 popi în târg – în total 2023.

În perioada 1591–1772, ținutul Vasluiului a înregistrat o creștere a populației de doar 2,8 %⁵, de altfel, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Podișul Central Moldovenesc era slab populat, având o densitate sub 5 locuitori /km²⁶

Pentru secolul al XVIII-lea, trebuie amintită *Descrierea Moldovei*, cu harta însoțitoare, care reprezintă începuturile geografiei românești.

De la 1772 la 1860, informațiile despre populația Moldovei și caracteristicile sale sunt date de înregistrările statistice sau de sursele memorialistice. Un interes îl prezintă hărțile, mai ales cele care au înscris date referitoare la populație (pentru Moldova, harta rusă din 1835 și cea din 1853).

Recensământul rusesc din 1772-1774 înregistrează pentru prima oară date referitoare la populația satelor din bazinul hidrografic Racul. Datele Catagrafiei din 1772 sunt incomplete, deoarece, se făcea un recensământ fiscal în vederea stabilirii familiilor care trebuiau să plătească impozite, nu cuprindea și membrii de familie și nu erau incluși boierii și alte categorii scutite de impozit, fapt ce împiedică să cunoaștem numărul și structura pe sexe, grupe de vârstă etc. a populației.

Potrivit Catagrafiei din 1772, satele din bazinul hidrografic Racul făceau parte din Ocolul Crasna, ținutul Vasluiului. Datele se prezintă astfel:

Numele satului	Cine îl stăpânește	Birnici	Scutelnici	Mazăli	Țigani ai curții	Țigani domnești	Văduve	Preoți și dascăli	Total familii
Miclești și Chircești	paharnic Sandu Miclescu	35	31		11	5	7	2	91
Popești	Stolnic Anța Miclescu	4	2		9		1		16
Turița (Boldești)	diferiți stăpâni (proprietari)	4		Enachi Moscul Grigoraș Moscul Eni Turița Grigori Turița Ion Bandac Cozma - gimerele lui			1		11
Total familii		43	33	6	20	5	9	2	118

Din cei 31 de scutelnici înregistrați la Miclești și Chircești, 20 sunt ai paharnicului Sandu Miclescu, 6 ai Ilenei comisoaia iar 5 sunt slugi de casă, scutite de impozit prin porunca divanului domnesc; de asemenea, la Popești sunt înregistrate 2 slugi de casă, scutite de toate impozitele.

Recensământul din 1774 nominalizează *birnicii* din Miclești și Chircești „ai dumnealui paharnicului Sandu Miclescu”, în număr de 26 (Vasile cioban, Ioniță cojocar, Timofti sâni Onică, Silvestru brat lui, Ion Mihul, Lupul Rănitul, Constantin Breabăn, Ștefan sâni Iacob, Tănasă Gherman, Neculai herghelegiu, Vasile vornic, Ion sâni Ursul, Ștefan brat lui, Iftenie brat lor, Constantin brat lor, Ioniță brat lor, Grigoraș a Moșneagului, Zaharie Carpu, Gheorghe Hurjuiu, Toader Tătarul, Iancul Zgârbură, Ioniță Teclici, Mafei sâni pânzar, Condrat Teclici, Sandul olar și Ion Poloboc), *preoții și diaconii ot tam* (popa Andrei, Costin diacon, dascăl) precum și *țigani ot tam* (Toader apar, Radul vizitiu, Toader vizitiu, Toma Budăiu, Bărsă scripcar, Andrei ciobotar). De asemenea, sunt înregistrați 2 *ruptași* în satul Turița, identificat cu Popeștii-Răzeși sau Boldeștii, anume, Ion Bandac și Grigore Turiță⁷

Condica liuzilor din 1803 înregistrează pentru satul Miclești 84 liude, Chircești 66 liude, Popeștii Răzeși 16 liude și Popeștii Miclescului 17 liude.

Față de perioada 1772-1774, se apreciază că, Moldova a cunoscut în cei 29 de ani, până la 1803, o creștere medie anuală a populației de 1,503 %⁸.

În Condica Vistieriei Moldovei din 1816, în care sunt stabiliți numărul de birnici și suma în lei a birului unui „*cifert*”, dar și numărul oamenilor fără bir și cine îi scutește. Pentru satele din zona noastră de cercetare, situația este următoarea:

Satul	Nr.locuitorilor birnici (liude)	Suma banilor birului unui cifer (lei)	Oameni fără bir (liude)	Cei de către care se scutesc
Micleștii , a dumisale păhărnicesei Măriuții Miclescu	57	25	5 10 3	a păh.Micleascai a banului Ioan Miclescu - a lui Iordache Miclescu
Chirceștii , a dumisale spătar Alexandru Hrisoverghi	34	110	9	- a d-sale spătar Alexandru Hrisoverghi
Popeștii, a d-sale căminarului Ioan Miclescu și a altor răzeși	17	54	7 1	-a căm.Ioan Miclescu -bașbulubaș Constantin Agarici

⁹ (Corneliu Istrati – *Condica Vistieriei Moldovei din anul 1816, în AIIAI suplîm.I, 1979*).

În Catagrafia din 1820, sunt înregistrate mai multe date, chiar dacă nu sunt înscrși și membrii familiilor. Astfel, satul Miclești , aflat în stăpânirea banului Ion Miclescu, înregistra 138 liude, din care: 47 bresle ale casei păhărnicesei Măriuța Miclescu, 22 slugi (17 ale banului Ion Miclescu și 5 ale păhărnicesei Măriuța Miclescu), 65 lemnari ai curții gospodărești, 3 preoți și 1 dascăl. Satul Chircești avea 76 liude, din care, 56 birnici, 17 slugi ai spătarului Alexandru Hrisoverghi, proprietarul moșiei, 1 lemnar al curții, 2 preoți și 1 dascăl. Satul Popești era o parte răzășesc, iar alta se afla în stăpânirea lui Ion Miclescu. Existau în Popești 27 birnici, 1 liudă fără bir, 8 bejenari, fără bir, ai diaconului Costache Agarici, 22 slugi (16 ai lui Ion Miclescu, 4 ai paharnicului C. Istrati și 2 ai stolnicesei Maria Costandache), 1 postelnicel, 1 ruptă a visteriei, 2 preoți și 1 dascăl.

Date puțin diferite față de 1820, sunt înregistrate în Catagrafia din 1831: Micleștii aparțineau vornicesei Ralu Miclescu și aveau 129 liude, Chirceștii erau ai spătarului Al. Hrisoverghi cu 77 liude iar Popeștii cu 53 liude erau ai spătarului Ion Miclescu și Costache Agarici.

Această evoluție pozitivă a fost determinată de creșterea indicatorilor demografici, specifică întregului Podiș al Bârladului, respectiv, Podișului Central Moldovenesc, cât și imigrației de populație, ruteni sau români rutenizați, dinspre Bucovina după anexarea acesteia de către Austria în 1775, stimulată de acordarea unor scutiri pentru obligațiile feudale și, în mod deosebit, de condițiile favorabile existente: spații forestiere, terenuri relativ fertile, extinderea culturilor de porumb și cartofi, locuri de pășunat etc. Fluxul de migrație dinspre Bucovina și Galiția spre Moldova Centrală s-a produs cu intensitate între 1810-1820¹¹⁾. Așa se explică, creșterea numărului de familii la Miclești de 1,6 ori și la Chircești de 1,2 ori în 1820 față de 1803 și ambele, cumulată, de 2,3 ori în 1820 față de 1772. Continuitatea de locuire

într-o așezare și diferențierea populației venite s-a făcut prin separarea vetrelor de așezări, de exemplu, Chircești - Moldoveni cuprinzând pe autohtoni și Chircești-Ruși pe cei veniți, această diferențiere fiind și în prezent. În Miclești, cei veniți s-au așezat în marginea de nord a satului, dinspre Chircești, fiind „lăturași” Numeroase nume de familie, precum Bosâncianu, Hotineanu, Aliciuc, Ciurușniuc, Ignat, Hriscu, Sabadac, Curuleț atestă originea celor veniți în această perioadă.

O statistică a Vistieriei Moldovei din 1841 înscrie 72 liude la Miclești, „*bez l scutit a Miliției*”, 56 liude la Chircești „*bez l supus a Miliției*”, la Popeștii-Răzeși 16 liude, iar la Popeștii-Miclescului 16 liude, în total în cele 4 sate înregistrându-se 160 de birmici, la care, se adaugă 2 scutiți ai Miliției¹²

„*Matca birnicilor din Ocolul Crasna, ținutul Vasluiului*” din 1846 (Arhivele Naționale-filiala Iași, fond Vistieria Moldovei, dosar 489) înregistrează următoarele date: Miclești proprietar Costache Miclescu: birmici 99, preoți 3, dascăli 2, privilegiați 2, bătrâni nevolnici 4, văduve 12, total 122 familii; Chircești - proprietar Nicolae Millo: birmici 91, preoți 2, dascăli 2, privilegiați 1, bătrâni nevolnici 5, văduve 12, total 113 familii; Popești - proprietar Dimitrie Miclescu: birmici 26, preoți 1, dascăli 2, privilegiați 1, bătrâni nevolnici 4, văduve 4, total 38 familii¹³

În 1845, Departamentul Finanțelor din Moldova a întocmit „*tăblițe cu arătarea satelor care sunt cunoscute de starea I (adecă peste 50 locuitori) și care sunt de starea II (acelea cu mai puțin de 50 locuitori)*” În prima categorie au fost incluse satele Miclești și Chircești iar în cea de-a doua Popeștii – Răzeși și Popeștii – Miclescului¹⁴

În ceea ce privește *structura etnică a populației* în perioada Catagrafiilor, se constată că majoritatea o formează *românii*; pe lângă curțile boierești de la Miclești și Popești au fost aduși *robi țigani*. În 1798, are loc un schimb de țigani între Ioniță Roset fost mare serdar și stolniceasa Ileana Miclescu, fiica răposatului Ioniță Miclescu stolnic, învoiala dintre părți fiind adevărată de Divanul Moldovei la 26 februarie același an¹⁵ Un alt document din 1822, menționează țiganii Micleștilor din Popești, dați de Gheorghe Sturza generelui său¹⁶ În cazul schimburilor de țigani, prin *Hrisovul sobornicescu pentru dani, schimburi și vânzări și pentru țigani* din 1785 al domnitorului Moldovei Alexandru Mavrocordat „*dacă nu se pot da la schimb țigan sau țigancă, stăpânul țiganului este volnic să dea 50 lei pentru prețul țigăncii, iar stăpânul țigăncii să dea pentru țigan 70 lei*”

În timp, țiganii vor fi asimilați în masa românilor. Existența lor se păstrează în tradiția satului Popești, partea de sat numindu-se Popești-Boierești sau Popești-Clăcași, precum și în toponimia satului Miclești, locul unde au fost bordeiele țiganilor robi se numește și astăzi „Țigătime”

În Catagrafia târgului Vaslui din 1820, între cei 30 jidovi birmici este înregistrat și Leiba brat Pascal ot Miclești¹⁷ *evreii* venind în Moldova din Galiția, după pacea de la Kuciuc-Kainargi (1774) și, mai ales, după pacea de la Adrianopol (1829), în condițiile liberalizării comerțului cu produse agricole, aceștia stabilindu-se, îndeosebi, în orașe și târguri.

Interesantă, de asemenea, este *structura fiscală a populației*.

Birnicii formau o categorie fiscală lipsită de avantaje, care plăteau toate dările cuvenite statului fixate prin cislă sau prin alte dispoziții. Pe lângă acestea, ei dădeau

om la oaste, participau la podvezi și beilicuri, efectuând până la 20 zile de muncă la arat, prășit, cules, transport de pe câmp, transport lemne din pădure etc. Suma pe care trebuia s-o plătească un birnic era în funcție de averea sa personală și de numărul membrilor de familie. Plata birului se făcea pe „*cifert*”, adică în patru tranșe trimestriale.

Scutelnicii formau o categorie de țărani „*scuțiți de impozite față de stăpânire*” în schimbul unor servicii făcute proprietarului.

Treptele privilegiate plăteau capitație (impozit) conform categoriei în care intra și actului pe care-l avea fiecare. Intre privilegiați se numărau:

Mazâlii - boieri care și-au pierdut funcțiile sau cu funcții mici (apar în secolul al XVIII-lea), nu pierdeau și puterea, deoarece aceasta se baza pe întinderea proprietăților; ei beneficiau de anumite avantaje în schimbul unor servicii aduse Domniei, isprăvniciei ori sămeșiei. Lor li se stabilea o dare fixă mai mică decât a birnicilor, nefiind supuși cislei. Erau folosiți la diferite treburi gospodărești (supravegherea culturilor, reparatul drumurilor) și chiar însărcinați de isprăvnicie cu măsurarea pământurilor, rezolvarea neînțelegerilor dintre săteni, strângerea dărilor.

Ruptașii (sau *ruptele vistieriei*) plăteau o dare fixă prin înțelegere cu vistieria; aceștia erau mai ales negustori, meseriași, slujitori etc.

Categoriile exceptate de orice impozite și obligații erau *boierii, privilegiații, slujitorii (breslele posturilor, slugile moșiilor și ale rangurilor, supușii străini*.

Preoții, diaconii, și cântăreții bisericești formau o categorie aparte, preoții nu plăteau impozite, potrivit reformei fiscale a lui Constantin Mavrocordat, dar erau obligați să știe să citească și să scrie.

3. Evoluția vetrelor de sat

Relieful a avut un rol important în menținerea vechilor așezări. Vetrele de sat, adică locul unde sunt amplasate gospodăriile țărănești și instituțiile, sub aspectul condițiilor geomorfologice, au fost fixate la început pe versanți, în bazinele de recepție a apelor curgătoare, în apropierea pădurilor. În timp, acestea s-au extins pe platouri, cât și pe șesuri.

La Chircești, în punctul *Velniță* se documentează din punct de vedere arheologic o continuitate de locuire din neolitic până în secolul al XIII-lea¹⁸; aici, s-a dezvoltat satul arhaic, continuitatea de locuire fiind menținută în secolele următoare. Vatra satului era înconjurată cu „brazdă”; aceasta se vede și astăzi în partea de est, pe versantul Dealului Muncel și la Velniță.

Curtea boierească era situată pe platoul interfluvial Rațiu-Valea Seacă, în apropierea obârșiei Rațului iar biserica, construită de proprietarul Al.Hrisoverghi în 1810, în apropierea curții boierești la nord de aceasta ; la circa 400 m vest de biserică era o moară de vânt, folosită de localnici pentru măcinarea grânelor.

Odată cu venirea unor familii din Bucovina după 1775, și mai ales, în intervalul 1810-1820, aceștia s-au stabilit în apropierea curții boierești, formând nucelul „Ruși” al satului Chircești, băștinașii fiind numiți cu apelativul „Moldoveni” Planul moșiei Chircești de la 1864 prezintă amplasamentul despre care am făcut vorbire.

Vatra satului Miclești a fost în vechime în locul numit *Fundătură*, unde s-au descoperit urme de locuire din secolele VI-X. Odată cu creșterea numărului de familii, vatra satului s-a extins spre nord în spațiul cuprins între pârâul Rațiu și poalele Dealului Schit-Fundătura și la vest de pârâul Rațiu.

Un plan al moșiei Miclești și Popești din 1795 indică existența curții boierești și a bisericii la est de pârâul Rațiu, la poalele versantului Dealului Hulmana. De altfel, toponimul „*La țințirim*” și existența cimitirului până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, ca și toponimele „*Podul Vătafului*”, în Fundătură, pe drumul spre Boțești și „*Poarta Jităriei*” în partea de sud-vest a satului demonstrează limitele vetrei satului. În primele decenii ale secolului al XIX-lea, curtea boierească se mută pe platoul dinspre Valea Seacă, un teren stabil și, în apropiere, vorniceasa Ralu Miclescu construiește biserica „Sf. Nicolae”, între 1832-1834.

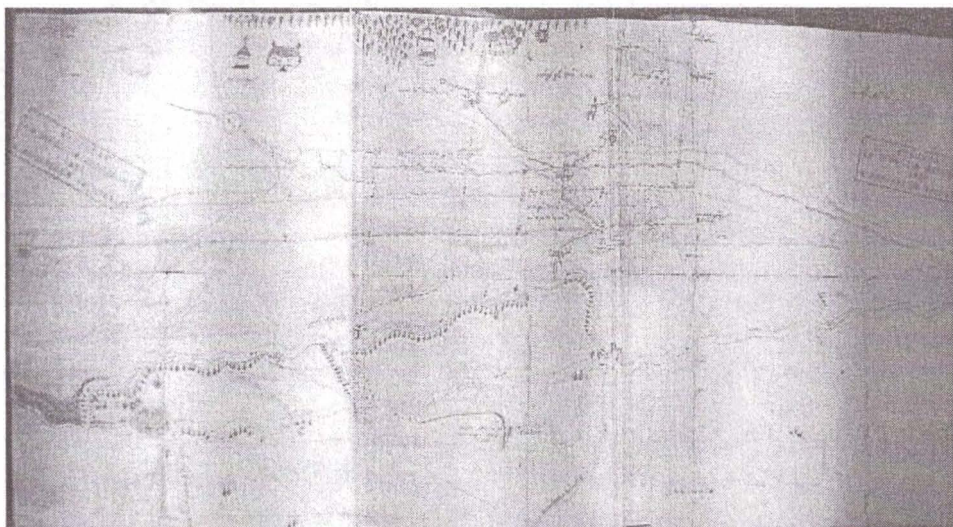
Satul Popești era format din două nuclee: *Popești – Răzeși*, nucleu în partea de sud și *Popești-Boierești* sau ai *Miclescului*, în nord, în apropierea curții boierești și a bisericii, construită din lemn în 1793, de boierul Dimitrie Miclescu.

Pe Planul din 1795 sunt înscrise și părțile de moșie („*bătrânii*”) din Boldești și Moicești. Așa cum am menționat, satele Boldești și Moicești vor dispărea în cursul secolului al XVIII-lea, Boldeștii fiind menționat ca moșie în 1800, 1803, 1805, 1816, 1823, 1836 iar Moiceștii, tot ca moșie, până în 1840.

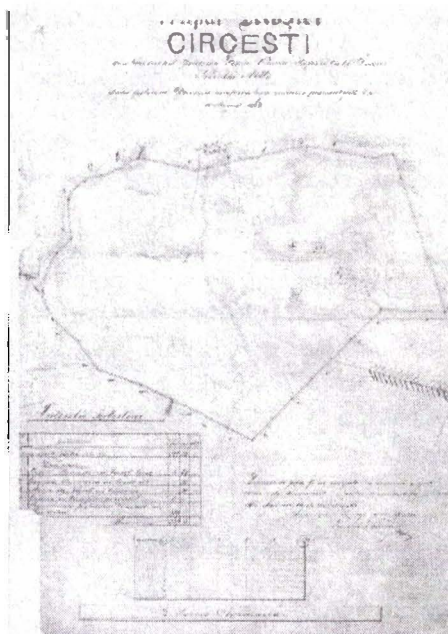
Bibliografie

- 1) *DIR, A Moldova*, XVI, I, doc.360, p. 397-398; Gh. Ghibănescu, *Surete*, XVI, p. 81.
- 2) Ion Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, p.18-20; Gh. Ghibănescu, *Surete*, I, p.37; *DRH A. Moldova*, III, p. 253-256.
- 3) Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I, p. 36.
- 4) *DIR A Moldova*, XVI, I, p.354-355;
- 5) Vasile Băican, *Geografia Moldovei în documente cartografice din secolul al XVIII-lea*, Editura Academiei, București, 1996, p. 59.
- 6) V. Băican, *op.cit.*, p. 61.
- 7) P. Dimitriev, *Moldova în epoca feudalismului*, VII, p. I-II, Chișinău, 1975.
- 8) V. Băican, *op.cit.*, p.69;
- 9) Corneliu Istrati, *Condica Vistieriei Moldovei pe anul 1816*, în „AIIAI”, supliment I, 1979.
- 10) Gh. Ghibănescu, *Surete*, XVI, Iași, 1926.
- 11) Ionel Muntele, *Populația Moldovei în ultimele două secole*, Editura Corson, Iași, 1998, p. 23. *Consideration sur le peuplement de Plateau Central Moldave dans la premiere parti du XIX-e siecle*, în „Analele Universității Al. I. Cuza”, Iași, XXXVIII-XXXIX, 1992-1993, p. 184.
- 12) *FOS*, 1841, p.102 ;
- 13) Arhivele Naționale Iași, fond *Vistieria Moldovei*, dosar 489 / 1846.
- 14) *FOS*, 1845, p. 9.
- 15) Tezaur arhivistic vasluian, *Catalog de documente*, p. 99.
- 16) *Ibidem*, p. 146.
- 17) Gh. Ghibănescu, *Surete*, XV, p. 257.
- 18) Ghenuță Coman, *Statornicie, continuitate ...*, Editura Litera, București, 1980, p. 181.

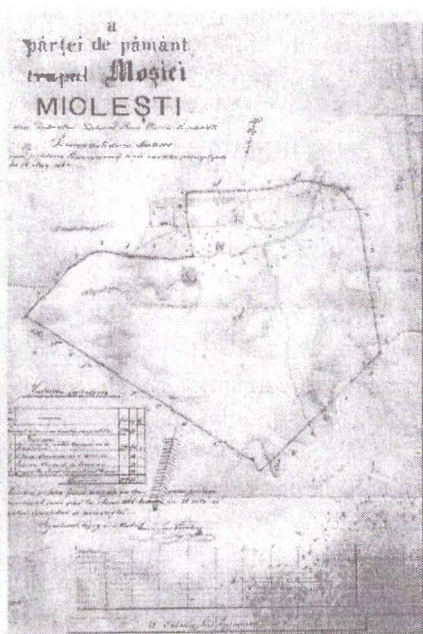

Planul moșiilor **Miclești și Popești** – 1795 (Arhivele Naționale Iași, fond Planuri, hărți, doc. P 409 / 102)

Planul moșiei Chircești
în vederea aplicării Legii
rurale din 1864

Planul moșiei Miclești
în vederea aplicării Legii
rurale din 1864

ȘCOALA SPĂTARULUI ȘTEFAN ANGHELUȚĂ DE LA CHIȚOC (1857-1874)

Gheorghe Baci

Abstract

The village of Chițoc, from the county of Vaslui, was the place where a significantly different primary school was run in 1857-1874. The establishment's uncommon nature in relation to the discussed the age was due to several reasons: the school was a private one, founded by Spătar Ștefan Angheluță, the owner of the land on which the village Chițoc lay; it was meant for villagers' children, irrespective of their place of birth; the costs for the pupils' bed and board, clothing and stationary were covered by the owner, as well as the teachers' wages; the teaching process followed the same curriculum as that used in towns, with the addition of a few extra subjects such as: canto, religious chanting, Latin and natural sciences.

The school continued to function up to the death of its owner, producing 250 graduates who later became members of the clergy, clerks, and administrators.

Făcând parte din comuna Lipovăț, jud. Vaslui, satul Chițoc este o așezare relativ tânără, constituită pe la începutul secolului al XIX-lea. Inclus, în 1491, în ocolul târgului Vaslui, de către domnitorul Ștefan cel Mare – pentru „ca să fie domniei mele uric..., fiilor domniei mele și nepoților și strănepoților și răstrănepoților și la tot neamul domniei mele”¹ teritoriul pe care s-a constituit satul Chițoc a făcut parte, ulterior, din moșia Bahnari, „numită din vechime Tătărași”² În mod firesc, după desprinderea sa din ocolul târgului Vaslui, moșia Bahnari a cunoscut mai mulți proprietari, în prima jumătate a secolului al XIX-lea aflându-se în stăpânirea logofetesei Safta Cantacuzin Strătulat. La vremea respectivă, potrivit relatării unui trăitor pe acele meleaguri³, satul Chițoc era alcătuit doar din câteva case în care locuiau pădurarii moșiei⁴

În documentele vremii, satul Chițoc este menționat cu acest nume⁵ abia în anul 1831. Catagrafia ocolului Crasna, din ținutul Vasluiului, întocmită în acel an, menționează „satul Bahnari, cu cotunili Dobârcenii, Pocita Vasluiului și Chițocul”⁶, toate așezările respective fiind situate pe moșia logofetesei Safta Strătulat. Cei 216 locuitori, consemnați în pomenitul document, nu sunt, însă, departajați pe sate, astfel că, din păcate, nu putem identifica nici numărul, nici numele celor din Chițoc. În aceeași manieră este consemnat satul Bahnarii, cu „cotunili sale”, printre care figurează și Chițocul, și în Matca ținutului Vaslui din 1832.⁷ Asupra numărului locuitorilor satului Chițoc, în timpul stăpânirii logofetesei Safta Cantacuzin Strătulat,

¹ Gheorghe Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, vol. 15, p. 28.

² Arhivele Statului Iași, Colecția Documente, P. 432, dos. 69.

³ Teodor Negură, apud. I. Antonovici, *Istoria Comunei Bogdana*, Bârlad, Tipografia George V. Munteanu, 1905, p. CLV.

⁴ Ibidem.

⁵ Averm bănuiala că, înainte de a purta acest nume, satul Chițoc a fost numit Cotuna Băhnari.

⁶ Arhivele Statului Iași, Fond Visteria Moldovei, dos. 197/1831, f. 8-12.

⁷ Idem, dos. 542/1832, f. 7-12.

ne clarifică pe deplin, însă, un document din 1836, noiembrie 12. Este vorba de o chezășie prin care cei 28 de capi de familie „din cotuna Chițocu”⁸ asigurau Isprăvinicia ținutului Vaslui că nu erau implicați în furtul vitelor postelnicelului Ioniță Ghigă din Orgoiești și a unor locuitori din Lipovăț.

În vara anului 1848, după moartea mamei sale, aga Iorgu Strătulat vindea moșia Băhnarii spătarului Ștefan Angheluță⁹. Noul stăpân al moșiei Băhnarii, deci și a satului Chițoc, era un om de origine modestă, căsătorit cu Smaranda, fiica răzășului Ioan Pâslă din Delenii de Vaslui, care, în cursul ascensiunii sale pe scara socială, deținuse și funcția de vechil al proprietății pe care o achiziționase acum¹⁰. Originea modestă a lui Ștefan Angheluță rezultă și din aprecierea lui Gh. Ghibănescu, ce îl considera „un om din popor”, care, în calitate de „arendaș al moșiilor mănăstirești din Vaslui, ajunsese și mare proprietar”, ridicându-se „la mare onoare și la o situație politică”¹¹.

Spătarul Ștefan Angheluță este întâlnit foarte frecvent în fondurile de documente păstrate în Arhivele Statului din Iași, în ipostaze din cele mai diferite, dar, mai ales, în gâlceavă cu: diverși proprietari pentru bani sau țigani; cu căldărari, croitori, evrei; cu locuitorii din Dobârceni și Muntenii de Jos, pentru obijduire; cu locuitorii din Lipovăț, pentru tăiere de pădure; cu posesorii moșiei Lipovăț și cu răzeșii din Orgoiești, pentru încălcare de hotar; ș.a. Toate acestea conturează imaginea unui om energic și ambițios, care, în cursul ascensiunii spre vârful ierarhiei sociale, nu s-a lăsat încurcat de scrupule sau muștrări de conștiință.

Această afirmație este pe deplin susținută de scrisoarea pe care, la 23 iunie 1849, George Șuțu o trimitea, din Vaslui, Marelui Logofăt al Moldovei. Din împrumutarea domnitorului Grigore Al. Ghica (1849-1856), aflat în trecere prin Vaslui de la Constantinopol spre Iași, Marele Logofăt era înștiințat asupra morții vătafului Enachi Popa, cauzată de bătaia primită din partea spătarului Ștefan Angheluță. Scrisoarea mai preciza că numitul spătar s-ar fi aflat la a șaptea ispravă de acest gen, cele anterioare fiind îngropate „sub galbenii săi”. Întrucât acuzatul, ce posedă „o avere considerabilă”, făcea presiuni asupra familiei victimei, pentru a ieși nevinovat și de această dată, și pentru că anchetatorul numit deja se străduia să acopere crima, Marelui Logofăt i se cerea să numească o nouă comisie de anchetă, sub conducerea unui „om de încredere care să aplice legea în toată severitatea sa”¹².

Pentru a nu lăsa cititorul în suspans, vom face precizarea că demersul lui George Șuțu, deși pornit din inițiativa noului domnitor al țării, a rămas fără rezultat, achitarea lui Ștefan Angheluță fiind o dovadă foarte elocventă despre cum funcționa justiția în Moldova, la mijlocul secolului al XIX-lea.

Dacă achitarea celui acuzat de moartea vătafului Enachi Popa nu poate fi surprinzătoare, pentru cel inițiat, cât de puțin, asupra modului în care se împărțea dreptatea în epoca respectivă, fapta lui Ștefan Angheluță, ce reprezintă subiectul

⁸ Arhivele Statului Iași, Fond Judecătoria Vaslui, tr. 504, opis 547, dos. 33, f.6.

⁹ Idem, tr. 1671, opis 1907, dos. 109, f. 45.

¹⁰ Arhivele Statului Iași, Colecția „Literă” – Gh. Asachi, dos. 1/12, f. 93.

¹¹ Gheorghe Ghibănescu, *op. cit.*, vol. 15, p. XLVIII.

¹² Arhivele Statului Iași, Fond Ministerul de Interne, tr. 1772, dos. 16555, f. 4.

articolului de față, este susceptibilă de a provoca oarece nedumerire, având în vedere portretul conturat de manifestările sale anterioare și ulterioare.

Din relatarea aceluiași Teodor Negură¹³ rezultă că, după achiziționarea moșiei Bălnari, spătarul Ștefan Angheluță a acordat o atenție specială satului Chițoc: a sporit numărul locuitorilor cu oameni aduși din alte părți, „a făcut iazul, moara, curțile (casele), biserica și în fine școala”¹⁴, înființată în 1857.

Dacă amenajarea iazului, construirea morii și a velniței sunt pe deplin justificate, având în vedere dorința, pe deplin dovedită, a proprietarului de a-și spori permanent veniturile, dacă ctitorirea unei biserici intra în obiceiurile marilor proprietari ai vremii, construirea unei școli cu un statut special, era mai puțin obișnuită și, am îndrăzni să spunem, aproape incompatibilă cu personajul de față.

Nu o să încercăm a pătrunde în dezlegarea motivației acestei realizări, pentru că numai autorul său ar fi în măsură să o facă. Cum, în această privință, nu avem nicio mărturie a sa, sau a altcuiva, nu putem decât să presupunem că fapta sa se întemeia pe dorința de a deschide calea spre afirmarea socială și altor copii din popor, sau pe intenția de a mai atenua impresia negativă creată de faptele reprobabile comise în timpul vieții. Oricare ar fi fost motivația lui Ștefan Angheluță atunci când a înființat școala din Chițoc, important rămâne rolul pe care aceasta l-a avut în instruirea unui număr apreciabil de copii de săteni, pentru vremea aceea, dintr-o zonă foarte largă ce a inclus județele Vaslui, Tutova, Covurlui, Tecuci¹⁵

Rolul și importanța școlii din Chițoc ies și mai bine în evidență dacă avem în vedere care era nivelul învățământului sătesc la vremea respectivă. O mărturie edificatoare, în acest sens, o reprezintă relatarea preotului Macarie Ciorăscu din Bogdana (născut în 1848), fost elev al școlii din Chițoc, inserată în răspunsurile pe care le-a dat în 1902, la întrebările protoereului Ioan Antonovici: „Pe unde erau satile mai mari și mai ales răzeșești, se găsea câte un dascăl (învețetor) de copii, cum era pe la noi Pavel Tulbure, la care am învățat și eu în două erni, și aceasta o făcea cu plată, câte un irmilicu de copil [...] numai în timpul de iarnă; iar vara eram libiri; studiile era: mai întâiu forma o cărticică (volum) din două trei cole de hârtie, în care scria dascălul mai întâiu buchile, începând cu ț ajută a, b și cl...apoi buchile asba, buchi, rîța, sdra și alt, apoi numile satului, Împărate cerescu și alt. După aceea Vicernia, Obednița, și mai de parte, scriind psalmi din ceaslov, și la începutul fiecăruia forma câte o floare, care de care mai împodobită, spre încorejarea copilului, la care adăugând cole (hârtie) formând unu volum pe care îl nume trataji, până când tatăl copilului putea cumpăra Ceaslov; după care urma Psaltirea; după care zice că a învățat de învățat carte”¹⁶

Desigur că Legea Instrucțiunii Publice adoptată în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza a modificat radical situația învățământului românesc, în raport cu mărturia preotului Macarie Ciorăscu. Și după această dată, însă, în ciuda numărului mult mai mare de școli, situația învățământului românesc a continuat să fie precară, descrierea pe care i-o face (și societății românești) Mihai Eminescu, în urma

¹³ I. Antonovici, *op. cit.*

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem*, p. 154.

¹⁶ Arhivele Statului Iași, Colectia Manuscrise, dos. 127, f. 54.

inspecțiilor efectuate în județul Vaslui între 10-28 august 1875¹⁷ (la doar un an după încetarea existenței școlii din Chițoc), în raportul adresat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, din 5 septembrie 1875, fiind de-a dreptul dramatică: „Pretutindene frecvența mică și incuria administrativă mare, pretutindene sărăcia muncitorului agricol, mortalitatea adesea înspăimântătoare, greutățile publice și angajamentele de muncă născute din aceste greutăți aproape insuportabile. Atât mediul social cât și administrația fac ca școala să fie aproape un lucru de prisos”¹⁸

Despre școala înființată de spătarul Ștefan Angheluță la Chițoc, cele mai multe informații ne sunt furnizate de către Ioan Antonovici în *Istoria comunei Bogdana*, Bîrlad, Tipografia George V Munteanu, 1905, într-o notă de subsol de la paginile CLIV- CLVI. Informațiile sale au ca primă sursă amintirile de fost elev al școlii, dar și, mai ales, discuțiile purtate cu Teodor Negură, fost institutor la școala din Chițoc de la înființarea și până la închiderea acesteia.

Din relatarea lui Antonovici rezultă că cel care l-a îndemnat și l-a convins pe proprietar să întemeieze școala în discuție a fost pomenitul Teodor Negură, născut la Schitu Duca, comuna Poiana Cârmlui, absolvent al școlii catinetice din Botoșani, care, la vremea respectivă, funcționa ca psalt la biserica din Chițoc. Înființată în 1857, școala primară din Chițoc se deosebea de celelalte școli primare existente în epocă, în primul rând prin faptul că *era o școală cu internat, toate cheltuielile privind rechizitele, hrana, îmbrăcămintea și cazarea elevilor fiind suportate de către proprietar*. În al doilea rând, școala era destinată copiilor de săteni indiferent de satul de origine, fapt ce explică proveniența acestora nu numai din județele Vaslui și Tutova (Chițocul fiind chiar la limita dintre cele două județe), ci și din ținuturi mai îndepărtate precum Covurlui și Tecuci. În al treilea rând, școala de la Chițoc funcționa după programa școlilor primare de la orașe, elevii săi studiind, în plus, și muzica vocală, cântările bisericesti, „cunoștințe din limba latină și științele naturale”¹⁹

Având în vedere înlesnirile materiale, extrem de importante, oferite elevilor, este de înțeles că numărul acestora s-a aflat într-o continuă creștere, fapt dovedit de cele câteva cataloage care s-au păstrat în Arhivele Statului din Iași. Astfel, dacă în catalogul „Începătoru a elevilor școlei din Chițocu cu începere de la anul 1857 luna septembrie în 10 zile” erau cuprinși 24 de elevi, împărțiți în două secții²⁰, catalogul clasei a doua, din semestrul al doilea al anului 1864, cuprindea 26 de elevi²¹, pentru ca în catalogul clasei a doua din semestrul întâi al anului 1871 să fie înscriși 38 de elevi²²

Sub aspectul vârstei, elevii școlii primare din Chițoc alcătuiau o comunitate foarte eterogenă, compusă din indivizi de 11-12 ani, în cazul celor mai tineri, și de 20, chiar peste 20 de ani, în cazul celor mai în vârstă. Diferențele mari de vârstă se explică

¹⁷ Cu acest prilej, Mihai Eminescu a inspectat școlile din Tanacu, Băhnari, Dobârceni, Munteni de Jos, Mânjești, Todirești, Schinetea, Dumești, Tansa, Suhuleț, Borăști, Drăgești, Ipatele, Țibănești, Drăgușeni, Șcheia, Frenchiugi, Borosaști, Râșcani, Bereasa, Ciofești, Telejna, Zăpodeni, Scânteia, Dracseni, Bodești, Dămăcușeni, Laza, Sauca, Bejenăști, Hârsova, Poenești, Florești, Ivănești, Coșești, Cursești, Pungești, Armășoia, Gârceni, Dumbrăveni, Brodoc, Bâlneni, Mărășeni, Pușcași, Rediu, Oșești, Buda, Rafaila, Pietrești, Delești, Bălești, Cosmești, Bârzești, Călugăreni. Arhivele Statului Iași, Colecția Documente, P. 555/23, f. 1-4.

¹⁸ Arhivele Statului Iași, Colecția Documente, P.555, p. 24, f. 1-2.

¹⁹ I. Antonovici, *op. cit.*, p. CLV.

²⁰ Arhivele Statului Iași, Colecția Documente, P. 610, doc. 10, f. 1.

²¹ Idem, Colecția I. Antonovici, dos. 4, vol. 2, f. 290.

²² Idem, Colecția Manuscrise, dos. 127, f. 1 si verso.

prin faptul că mulți dintre ei mai trecuseră și prin alte școli, pe care, din cauze materiale, nu le terminaseră, sau pentru că, după absolvirea școlii din Chițoc, peste un număr de ani, hotărându-se să urmeze cursurile unui seminar teologic, reveneau ca să repete ultima clasă. Este cazul pomenitului Macarie Ciorăscu din Bogdana, care mărturisește că, în 1863, la vârsta de 15 ani, „dupe terminarea cursului primar, m-am întors în casa părinților nivoind a mai învăța cursul secundar”²³ A rămas în casa părinților „până în 1869, când... biruit de musturarea cugetului, m-am... dus iarăși în școala din Chițoc, unde după 15 zile într-o noapte, am văzut prin vis un nor luminos care sta deasupra mea, la care priveam cu curiozitate și deșteptându-mă din somn, m-am simțit sănătos și, încurajându-mă, am repetat cursul clasei a IV-a...”²⁴

Pe parcursul celor 17 ani de activitate, școala din Chițoc a funcționat cu doar trei institutori: „unul pe cl. I și II, altul pe a III, și unul pe a IV, fiind plătiți câte cu 100 lei pe lună și toată întreținerea la curtea boierului”²⁵. Pregătirea claselor I-a și a II-a și-o asumase Teodor Negură, psaltul bisericii din Chițoc, care, pentru instruirea bobocilor, se folosea și de elevi din clasele mari. Tot el preda aritmetica la clasa a III-a, cântările bisericești și dirija corul „în toate zilele de sărbători”²⁶ Despre Teodor Negură, I. Antonovici mai adaugă că, pe lângă faptul că era un excelent institutor, mai era și un gospodar model.

La clasa a III-a, din 1859 până în 1874, institutor a fost preotul Ștefan Buzdugan, de la biserica din Chițoc, „absolvent a 4 clase seminariale din Huși”²⁷, care, așa cum s-a precizat deja, a lăsat predarea aritmeticii în seama psaltului său.

La clasa a IV-a, între 1860-1864, a predat Teofan Oancea, absolvent a 7 clase seminariale din Iași, „om inteligent și din fire aplecat spre cariera didactică”, care „a introdus studierea limbii latine și a științelor naturale” În 1864, a plecat de la școala din Chițoc pentru a fi profesor la Seminarul din Huși, unde, precizează I. Antonovici, a și murit²⁸ Locul lui Oancea a fost luat de diaconul Ioan Buzdugan, absolvent a cinci clase seminariale din Huși, care, până în 1874, a predate toate materiile predecessorului său, învățându-i „pe băieți și muzica vocală”²⁹

Potrivit reglementărilor școlare din vremea respectivă, la sfârșitul fiecărui semestru elevii erau evaluați prin examene susținute în fața unei comisii, alcătuită din cinci persoane³⁰, una dintre acestea făcând parte din „Comitetul de Inspecțiune a Școalelor Publice din districtul Vaslui”³¹ La sfârșitul celor patru clase primare, elevii școlii din Chițoc susțineau un examen public la un număr apreciabil de discipline (catehism, istoria sfântă, gramatica română, aritmetică, geografie, istoria românilor, comptabilitatea, fizica, istoria naturală, cosmographia, geometria, cântările bisericești,

²³ Ibidem.

²⁴ I. Antonovici. *op. cit.*, p. 155.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem, p. 156.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Așa cum rezultă din atestatul referitor la examenul din iulie 1869, aflat în Arhivele Statului Iași. Fond Documente. P 578, doc. 130, f. 1.

³¹ Arhivele Statului Iași. Colecția I. Antonovici, dos.4, vol. 2, f. 278.

caligrafia)³², în urma căruia obțineau un „Attestatu Scolasticu”, semnat de fondatorul instituției școlare și de „profesorul primar”³³

Calificativele consemnate în cele câteva cataloage și în cele câteva atestate de absolvire, păstrate în Arhivele Statului din Iași, îndreptătesc aprecierile comisiei de examinare de la sfârșitul semestrului al doilea, 1869, potrivit cărora rezultatele din anul respectiv „au fost forte satisfăcătorii; ceea ce probează că d-nii institutore au pus multă silință în predarea tuturor objectelor prescrisă de programele școlare, căutându cu mult zelu a întrebuița metoda cea mai bună”³⁴ Astfel de aprecieri îl îndreptăteau pe Ioan Antonovici să afirme că școala din Chițoc „era mult lăudată în timpul ei” și, în consecință, „a fost vizitată și de ministrul Crețulescu, care a rămas foarte mulțumit în toate privințele”³⁵ S-ar fi bucurat, probabil, și de aprecierile revizorului școlar Mihai Eminescu, care, așa cum s-a precizat anterior, în august 1875 a inspectat 54 de școli din județul Vaslui, inclusiv pe cele din imediata vecinătate a Chițocului: Munteni de Jos, Băhnari, Brodoc, REDIU, Pușcași. Într-o astfel de eventualitate, probabil că aprecierile lipsite de optimism, cuprinse în pomenitul raport către ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice ar fi înregistrat și o excepție. Această posibilitate a fost însă anulată de moartea lui Ștefan Angheluță, survenită în 1874, însoțită de încetarea activității școlii pe care o întemeiasă și o făcuse faimoasă.

Documentele pe baza cărora a fost întocmit prezentul material nu ne permit o reconstituire a numărului absolvenților școlii din Chițoc. Pornind de la presupunerea că fiecare din cele 14 promoții ale sale (1861-1874) a avut măcar 20 de absolvenți, ar rezulta un număr total de 240 de posesori de „Attestatu Scolasticu” purtând semnătura spătarului Ștefan Angheluță, în calitatea sa de fondator și întreținător al școlii, Un „Catalogu de amintire a Elevilor ce a studiatu patru clase primară în schola Chițocu Proprietatea fostă a Decedatului Ștefan Angheluțe...”, aflat în Arhivele Statului Iași, Colecția I. Antonovici, dosar 4, vol. 2, f. 292-293, întocmit, se pare, din memorie, probabil de către Teodor Negură, cuprinde un număr de 64 de absolvenți, cu indicarea profesiei /ocupației și a locului de domiciliu. Cei mai mulți dintre aceștia 21 au îmbrățișat cariera preoțească, cu siguranță și datorită faptului că, în 1862, potrivit spuselor preotului Macarie Ciorăscu³⁶, Ștefan Angheluță obținuse, pe cheltuiala sa, șase locuri în cadrul seminarului din Huși, pentru absolvenții școlii sale. Unul dintre cei 21 de preoți, Ioan Antonovici³⁷ originar din satul Similișoara, comuna Bogdana – a urcat în ierarhia ecleziastică, dobândind, succesiv, funcțiile de protoiereu și de episcop, concomitent cu desfășurarea unei susținute și rodnice activități de istoric. Dintre ceilalți absolvenți, cuprinși în catalogul menționat mai sus, 12 au devenit cantori, trei psalți, șapte notari, șapte amployați, patru administratori de moșii, trei perceptori fiscali, doi controlori fiscali, un profesor, un învățător, un brigadier silvic, un vameș de pădure.

Considerăm că aspectul cel mai important în aprecierea școlii din Chițoc nu-l reprezintă numărul absolvenților, fie ei 64 sau câteva sute, și nici profesia/ocupația pe

³² Ibidem, f. 289.

³³ Ibidem, f. 288 și f. 289.

³⁴ Arhivele Statului Iași, Fond Documente, P 578, doc 130, f. I

³⁵ I. Antonovici, *Op. cit.*, p. CLVI.

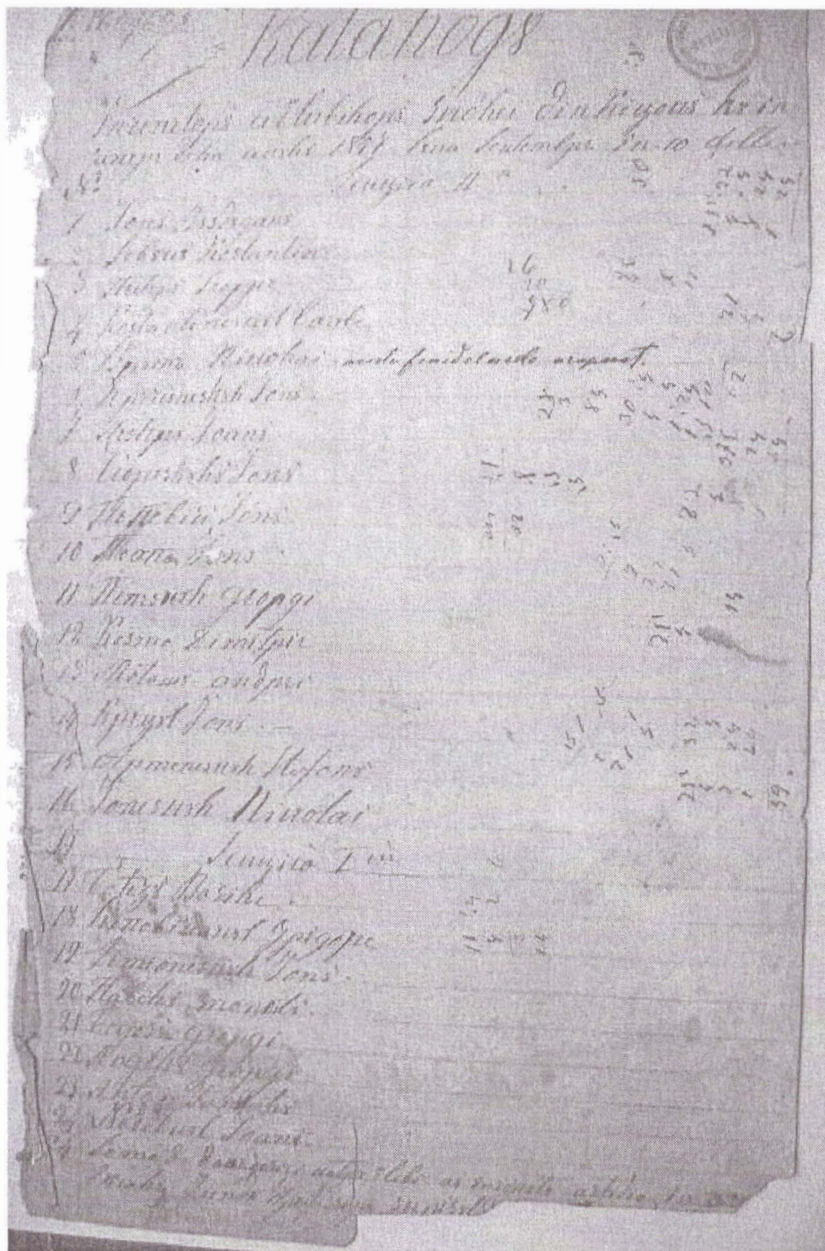
³⁶ Arhivele Statului Iași, Colecția Manuscrise, dos. 127, f. I.

³⁷ I. Antonovici nu a urmat în întregime cursurile școlii din Chițoc.

---

care aceștia au dobândit-o după absolvire, ci faptul că, prin strădania și cheltuiala lui Ștefan Angheluță, destinul a câteva zeci sau sute de copii de săteni a fost schimbat în bine. Dacă acest lucru a contat sau nu atunci când Ștefan Angheluță s-a înfățișat înaintea Instanței Supreme, nu putem ști. Suntem însă pe deplin convingși că, pentru ceea ce a făcut la Chițoc, pentru fiii sătenilor, dintre care provenea, probabil, el însuși, Ștefan Angheluță merită cu prisosință măcar strădania noastră de a-l readuce în atenția generației actuale, eventual, și a celor viitoare.

Catalogu începătoru a elevilor școlii din Chițocu cu începere de la anul 1857 luna septembrie în 10 zile. Arh. St. Iași, Fond Documente, P. 610/60, f. 1

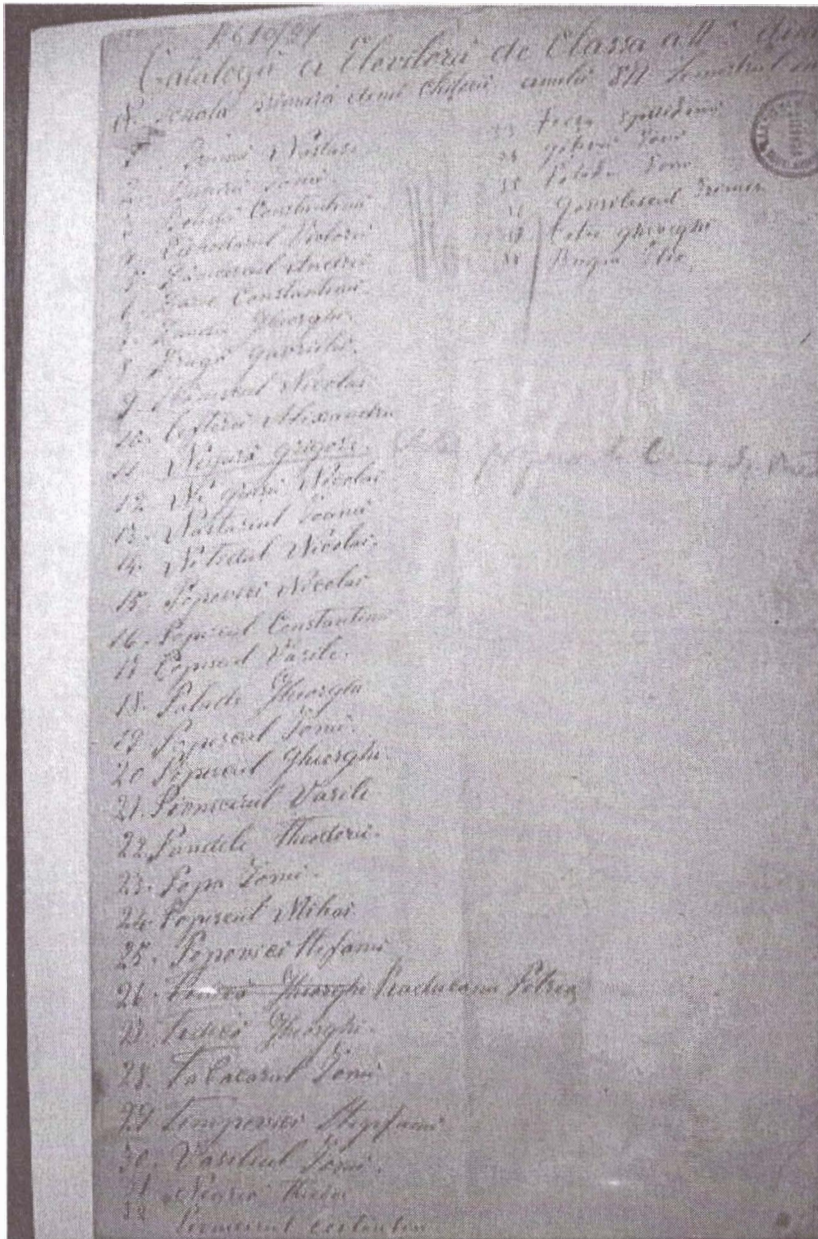
Catalogu

al elevilor de clasa II° din Chițocu cu notele eseminelor

1864. Semestrul II°.

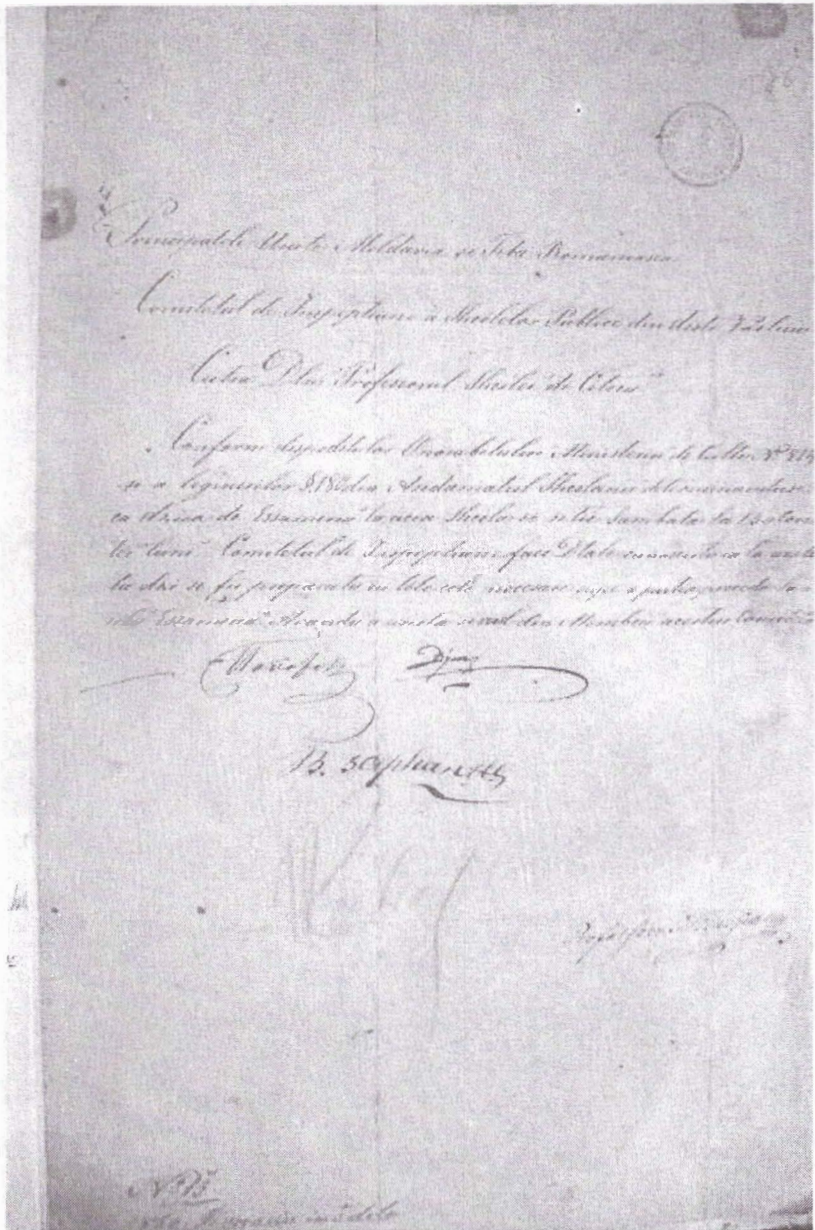
<i>Numărul și familia</i>	<i>Alina</i>	<i>Albărașeni</i>	<i>Albărașeni</i>	<i>Albărașeni</i>	<i>Albărașeni</i>	<i>Albărașeni</i>	<i>Albărașeni</i>	<i>Albărașeni</i>	<i>Albărașeni</i>
1. <i>Albărașeni Alina</i>	1	1	1	II				21	7. <i>Albărașeni</i>
2. <i>Albărașeni Alina</i>	1	1	1	I				20	6. <i>Albărașeni</i>
3. <i>Albărașeni Alina</i>	1	2	1	1				19	5. <i>Albărașeni</i>
4. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				18	4. <i>Albărașeni</i>
5. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				17	3. <i>Albărașeni</i>
6. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				16	2. <i>Albărașeni</i>
7. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				15	1. <i>Albărașeni</i>
8. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				14	1. <i>Albărașeni</i>
9. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				13	1. <i>Albărașeni</i>
10. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				12	1. <i>Albărașeni</i>
11. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				11	1. <i>Albărașeni</i>
12. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				10	1. <i>Albărașeni</i>
13. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				9	1. <i>Albărașeni</i>
14. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				8	1. <i>Albărașeni</i>
15. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				7	1. <i>Albărașeni</i>
16. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				6	1. <i>Albărașeni</i>
17. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				5	1. <i>Albărașeni</i>
18. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				4	1. <i>Albărașeni</i>
19. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				3	1. <i>Albărașeni</i>
20. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				2	1. <i>Albărașeni</i>
21. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
22. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
23. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
24. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
25. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
26. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
27. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
28. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
29. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
30. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
31. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
32. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
33. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
34. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
35. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
36. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
37. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
38. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
39. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>
40. <i>Albărașeni Alina</i>	II	I	I	I				1	1. <i>Albărașeni</i>

Catalogu al elevilor de clasa II° din Chițocu cu notele eseminelor, 1864. Semestrul II°. Arhivele Statului Iași, Col. I. Antonovici, dos. 4, vol. 2, f. 290

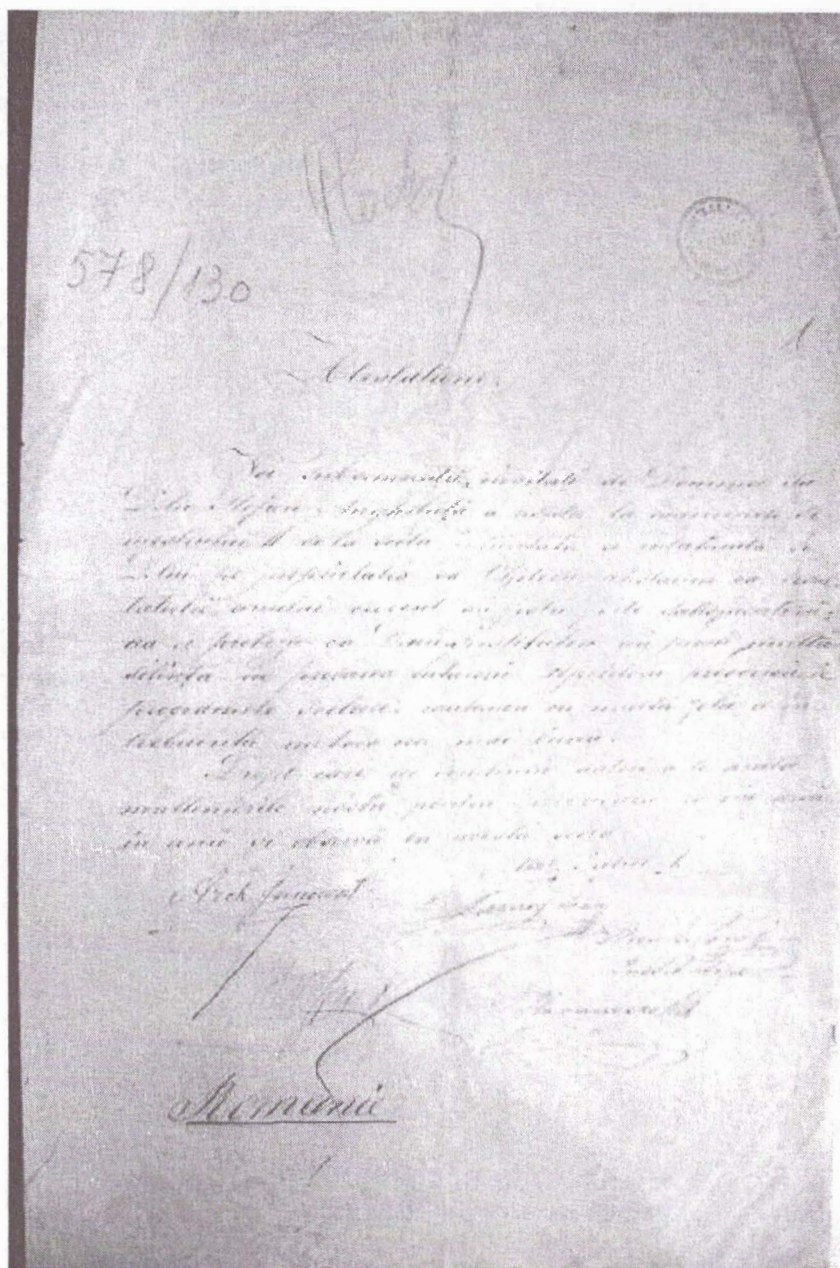

Catalogu a elevilor din clasa a II^a dinu schola primară dinu Chițocu, anulu 871, semestrul în. I. Arhivele Statului Iași, Fond Documente, P. 610/91, f. 1.

Înștiințarea trimisă școlii din Chițoc cu privire la data ținerii examenelor.
Arhivele Statului Iași, Col. I. Antonovici, dos. 4, vol. 2, f. 278

Atestat cu privire la modul în care s-au desfășurat examenele de la sfârșitul
semestrului II, 1869, la școala din Chițoc.

Arhivele Statului Iași, Fond Documente, P. 578, doc. 130, f. 1.

Catalogu

Cu a
 10
 a. 1870
 a. 1871
 a. 1872
 a. 1873
 a. 1874
 a. 1875
 a. 1876
 a. 1877
 a. 1878
 a. 1879
 a. 1880
 a. 1881
 a. 1882
 a. 1883
 a. 1884
 a. 1885
 a. 1886
 a. 1887
 a. 1888
 a. 1889
 a. 1890
 a. 1891
 a. 1892
 a. 1893
 a. 1894
 a. 1895
 a. 1896
 a. 1897
 a. 1898
 a. 1899
 a. 1900
 a. 1901
 a. 1902
 a. 1903
 a. 1904
 a. 1905
 a. 1906
 a. 1907
 a. 1908
 a. 1909
 a. 1910
 a. 1911
 a. 1912
 a. 1913
 a. 1914
 a. 1915
 a. 1916
 a. 1917
 a. 1918
 a. 1919
 a. 1920
 a. 1921
 a. 1922
 a. 1923
 a. 1924
 a. 1925
 a. 1926
 a. 1927
 a. 1928
 a. 1929
 a. 1930
 a. 1931
 a. 1932
 a. 1933
 a. 1934
 a. 1935
 a. 1936
 a. 1937
 a. 1938
 a. 1939
 a. 1940
 a. 1941
 a. 1942
 a. 1943
 a. 1944
 a. 1945
 a. 1946
 a. 1947
 a. 1948
 a. 1949
 a. 1950
 a. 1951
 a. 1952
 a. 1953
 a. 1954
 a. 1955
 a. 1956
 a. 1957
 a. 1958
 a. 1959
 a. 1960
 a. 1961
 a. 1962
 a. 1963
 a. 1964
 a. 1965
 a. 1966
 a. 1967
 a. 1968
 a. 1969
 a. 1970
 a. 1971
 a. 1972
 a. 1973
 a. 1974
 a. 1975
 a. 1976
 a. 1977
 a. 1978
 a. 1979
 a. 1980
 a. 1981
 a. 1982
 a. 1983
 a. 1984
 a. 1985
 a. 1986
 a. 1987
 a. 1988
 a. 1989
 a. 1990
 a. 1991
 a. 1992
 a. 1993
 a. 1994
 a. 1995
 a. 1996
 a. 1997
 a. 1998
 a. 1999
 a. 2000
 a. 2001
 a. 2002
 a. 2003
 a. 2004
 a. 2005
 a. 2006
 a. 2007
 a. 2008

1	Avram Iancu	Com. Suceava
2	Ion Bocu	Com. Suceava
3	Ion Bocu	Com. Suceava
4	Ion Bocu	Com. Suceava
5	Ion Bocu	Com. Suceava
6	Ion Bocu	Com. Suceava
7	Ion Bocu	Com. Suceava
8	Ion Bocu	Com. Suceava
9	Ion Bocu	Com. Suceava
10	Ion Bocu	Com. Suceava
11	Ion Bocu	Com. Suceava
12	Ion Bocu	Com. Suceava
13	Ion Bocu	Com. Suceava
14	Ion Bocu	Com. Suceava
15	Ion Bocu	Com. Suceava
16	Ion Bocu	Com. Suceava
17	Ion Bocu	Com. Suceava
18	Ion Bocu	Com. Suceava
19	Ion Bocu	Com. Suceava
20	Ion Bocu	Com. Suceava
21	Ion Bocu	Com. Suceava
22	Ion Bocu	Com. Suceava
23	Ion Bocu	Com. Suceava
24	Ion Bocu	Com. Suceava
25	Ion Bocu	Com. Suceava
26	Ion Bocu	Com. Suceava
27	Ion Bocu	Com. Suceava
28	Ion Bocu	Com. Suceava
29	Ion Bocu	Com. Suceava
30	Ion Bocu	Com. Suceava

Antonovici   În clasa

11. ... ..
 12. ... ..
 13. ... ..
 14. ... ..
 15. ... ..
 16. ... ..
 17. ... ..
 18. ... ..
 19. ... ..
 20. ... ..
 21. ... ..
 22. ... ..
 23. ... ..
 24. ... ..
 25. ... ..
 26. ... ..
 27. ... ..
 28. ... ..
 29. ... ..
 30. ... ..
 31. ... ..
 32. ... ..
 33. ... ..
 34. ... ..
 35. ... ..
 36. ... ..
 37. ... ..
 38. ... ..
 39. ... ..
 40. ... ..
 41. ... ..
 42. ... ..
 43. ... ..
 44. ... ..
 45. ... ..
 46. ... ..
 47. ... ..
 48. ... ..
 49. ... ..
 50. ... ..

1. ... ..
 2. ... ..
 3. ... ..
 4. ... ..
 5. ... ..
 6. ... ..
 7. ... ..
 8. ... ..
 9. ... ..
 10. ... ..
 11. ... ..
 12. ... ..
 13. ... ..
 14. ... ..
 15. ... ..
 16. ... ..
 17. ... ..
 18. ... ..
 19. ... ..
 20. ... ..
 21. ... ..
 22. ... ..
 23. ... ..
 24. ... ..
 25. ... ..
 26. ... ..
 27. ... ..
 28. ... ..
 29. ... ..
 30. ... ..
 31. ... ..
 32. ... ..
 33. ... ..
 34. ... ..
 35. ... ..
 36. ... ..
 37. ... ..
 38. ... ..
 39. ... ..
 40. ... ..
 41. ... ..
 42. ... ..
 43. ... ..
 44. ... ..
 45. ... ..
 46. ... ..
 47. ... ..
 48. ... ..
 49. ... ..
 50. ... ..

Catalogu de amintire a Elevilor ce a studiatu patru clase primară în schola Chițocu...
 Arhivele Statului Iași, Col. I. Antonovici, dos. 4, vol. 2, fila 292

MUZEUL JUDEȚEAN „ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI oferă posibilitatea vizitării și cercetării colecțiilor sale din **expozițiile de bază**, structurate pe șapte secții:

istorie veche și arheologie;

istorie medie, modernă și contemporană;

carte veche;

numismatică;

personalități vasluiene;

etnografie și artă populară;

artă plastică

și prin **expozițiile speciale** organizate temporar în sala „ARTA” a muzeului nostru.

De asemenea, pot fi vizitate o serie de muzee și case memoriale din județ: casa memorială „Emil Racoviță”, muzeele satești din comunele Dimitrie Cantemir, Tăcuta și Vutcani. Alături de acestea, există importante monumente istorice de arhitectură și artă: Curțile Domnești Vaslui, Casa Elena Cuza de la Solești, Casa Mavrocordat, Casa Ghica, Statuia ecvestră Ștefan cel Mare de la Podul Înalt etc.

Condiții de publicare a articolelor din Anuar

1. Textul articolului va fi scris cu font *Times New Roman* (sau *Times New Roman CE*) cu dimensiunea fontului 11 și cu semne diacritice.
2. Alinierea paragrafului de tip stânga-dreapta (justified).
3. Indentarea primei linii la 1,25 cm.
4. Spațierea textului la un rând.
5. Explicațiile notelor din text la subsolul paginii respective (nu la sfârșitul articolului).
6. Imaginile pentru publicat vor fi trimise separat și cu explicațiile traduse într-o limbă de circulație internațională. Ulterior, acestea vor fi incluse în articol.
7. Rezumatul se va adăuga la începutul articolului și va fi într-o limbă de circulație internațională.
8. Cuvintele-cheie să fie traduse.
9. Lista bibliografică va fi în forma: nume și prenume autor, anul apariției, titlul lucrării, volumul sau numele publicației, locul apariției, editorul și paginile articolului.

Coperta I – Cercul Militar „Constantin Prezan” în anul 1935,
astăzi Palatul Copiilor Vaslui

Coperta IV – Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

